ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

ISSN 1829-0108

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

ՀԱՏՈՒԿ ԹՈՂԱՐԿՈՒՄ 2–4 (44–46). 2005

ՄԵԾ ՀԱՂԹԱՆԱԿ

1941-1945

ВЕЛИКАЯ ПОБЕДА

1941-1945

Երևան. «Մայր Հայրենիք» հուշակոթողը
Քանդակագործ՝ Ա. Հարությունյան,
ճարտարապետ՝ Ռ. Իսրայելյան
1967 թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

Լույս է տեսնում 1995 թվականից տարին չորս անգամ

2—4 (44—46). **2005**

ՀԱՏՈՒԿ ԹՈՂԱՐԿՈՒՄ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Գրիգորյան Մ. Գ. (նախագահ)
Սարգսյան Ա. Ե. (գլխավոր խմբագիր)
Ազոյան Բ. Բ.
Աղաբեկյան Ա. Ա.
Աղայան Գ. Ա.
Այդինյան Ռ. Ա.
Ապրիամով Է. Ա.
Գասպարյան Վ. Ս.
Գասպարյան Տ. Ճ.
Գրիգորյան Մ. Ս.
Իսրայելյան Վ. Ս.
Խաչատուրով Յ. Գ.
Կարապետյան Մ. Ս.
Հայրապետյան Վ. Ա.
Հարությունյան Ա. Թ.
Հարությունյան Մ. Հ.
Հովակիմյան Ա. Տ. (գլխ. խմբ. տեղակալ)
Մարտիրոսյան Ս. Ս.
Մարտիրոսով Լ. Ա.
Մելքոնյան Գ. Գ.
Մելքոնյան Մ. Գ.
Միրզաբեկյան Ա. Ռ.
Միրզոյան Ս. Վ.
Մխիթարյան Գ. Ս.
Շաղյան Պ. Ա.
Չիլինգարյան Գ. Ս. (գլխ. խմբ. տեղակալ)
Սարկիսյան Մ. Ս.
Սեդրակյան Ս. Գ.
Տեր-Գրիգորյանց Ն. Գ.
Քոչունց Կ. Գ.

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ÞÝáñÑ³ íáñ³·ñ»ñ 5

Î. ¶. ØËÇÃ³ñÛ³Ý, Ð³Û³ëï³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ Ù³ñÙÇÝ-Ý»ñÇ ÙáµÇÉÇ½³óÇáÝ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ 13

². Â. Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý, Ð³Û³ëï³ÝÇ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ ¹»ñÁ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ 20

². ². Â³¹¨áëÛ³Ý, Ð³Û»ñÁ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ëñµ³½³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ¹³ßïáõÙ 29

ì. Ü. Ô³½³Ë»óÛ³Ý, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ³Û å³ñïÇ½³Ý-Ý»ñÁ 58

². º. ê³ñ·ëÛ³Ý, ÊêÐØ å»ï³Ýíï³Ý·áõÃÛ³Ý Ù³ñ-ÙÇÝÝ»ñÁ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ. Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Ñ»ïù 81

². º. ê³ñ·ëÛ³Ý, ÂÇÏáõÝùÇ ³é³çÇÝ ·ÍáõÙ 92

². Æ. î»ñ-Â³¹¨áëÛ³Ý, Ð³Û³ëï³ÝÇ ä³ßïå³Ý³-Ï³Ý ÁÝÏ»ñáõÃÛ³Ý Ý»ñ¹ñáõÙÁ Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏáõÙ 114

¶. Ø. ø»éÛ³Ý, Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ 117

Ð. ´. ²µñ³Ñ³ÙÛ³Ý, ²ñó³Ë³Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ Ð³Ûñ»-Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ 123

ê. Î. ¶³Éëï Û³Ý, ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇÝ »íñá-å³Ñ³ÛáõÃÛ³Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ý ¹ñí³·Ý»ñ 134

ø. è. ²í³·Û³Ý, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇ Ýå³ëïÁ »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïáõÙ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍÇÝ 145

ì. Ø. Ü³í³ë³ñ¹Û³Ý, Ð³Ûé³½ÙÇÏÝ»ñÇ Ù³ëÝ³Ïóáõ-ÃÛáõÝÁ ×³åáÝ³Ï³Ý Îí³Ýïáõ ÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ç³Ëç³Ë-Ù³ÝÁ Ð»é³íáñ ³ñ¨»ÉùáõÙ (1945 Ã. û·áëïáë–ë»åï»Ù-µ»ñ) 168

Ð³í»Éí³ÍÝ»ñ

Ø³ñß³ÉÝ»ñ, ·»Ý»ñ³ÉÝ»ñ ¨ Íáí³Ï³ÉÝ»ñª Ñ³Û Åá-Õáíñ¹Ç ½³í³ÏÝ»ñ 185

ö³éùÇ »ñ»ù ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ Ñ³Û³½·Ç ³ë-å»ïÝ»ñÇ óáõó³ÏÁª ³ÝÏ³Ë Ýñ³Ýó ÍÝÝ¹Û³Ý ¨ µÝ³-ÏáõÃÛ³Ý í³ÛñÇó 191

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ¨ èáõë³ëï³ÝÇ ¸³ßÝáõÃ-Û³Ý Ñ»ñáëÝ»ñÁ, áñáÝù ³½·áõÃÛ³Ùµ Ñ³Û »Ý Ï³Ù ÍÝí»É »Ý Ð³Û³ëï³ÝáõÙ 193

«АЙКАКАН БАНАК» («АРМЯНСКАЯ АРМИЯ»)
ВОЕННО-НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
МИНИСТЕРСТВА ОБОРОНЫ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
№ 2—4 (44—46)**. 2005**
Издается 4 раза в год

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Григорян М. Г. (председатель), *Саркисян А. Е.* (гл. редактор),
Агабекян А. А., Агаян Г. А., Азоян Б. Б., Айдинян Р. А., Айрапетян В. А., Априамов Э. А., Арутюнян А. Т., Арутюнян М. А., Гаспарян В. С., Гаспарян Т. Ш., Григорян М. С., Исраелян В. С., Карапетян М. С., Кочунц К. Г., Мартиросов Л. А., Мартиросян С. С., Мелконян Г. Г., Мелконян М. Г., Мирзабекян А. Р., Мирзоян С. В., Мхитарян Д. С., Овакимян А. Т. (зам. гл. редактора), *Саркисян М. С., Седракян С. Г., Тер-Григорьянц Н. Г., Хачатуров Ю. Г., Чилингарян Д. С.* (зам. гл. редактора), *Шадян П. А.*

СОДЕРЖАНИЕ

Поздравления 5

К. Г. Мхитарян. Мобилизационная деятельность руководящих органов Армении в годы Великой Отечественной войны . . . . 13 (18)*

А. Т. Арутюнян. Роль военных комиссариатов Армении в Великой Отечественной войне 20 (27)

А. А. Тадевосян. Армяне на полях священной войны Советского Союза 29 (55)

В. Н. Казахецян. Советские партизаны-армяне 58 (80)

А. Е. Саркисян. Органы госбезопасности СССР в Великой Отечественной войне: армянский след 81 (90)

А. Е. Саркисян. На переднем крае тыла 92 (112)

А. И. Тер-Тадевосян. Вклад Оборонного общества Армении в Великую Победу 114 (116)

Г. М. Керян. Профсоюзы Армении в годы Великой Отечественной войны 117 (122)

Г. Б. Абрамян. Арцахские армяне в годы Великой Отечественной войны 123 (133)

С. К. Галстян. Фрагменты участия европейских армян во Второй мировой войне 134 (143)

К. Р. Авакян. Вклад американских армян в достижение Победы во Второй мировой войне 145 (165)

В. М. Навасардян. Участие армянских воинов в разгроме японской Квантунской армии на Дальнем Востоке (август—сентябрь 1945 г.) 168 (183)

Приложения

Маршалы, генералы и адмиралы—сыны армянского народа . . 185

Список армян—кавалеров ордена Славы трех степеней, вне зависимости от места рождения и жительства 191

Герои Советского Союза и Российской Федерации—армяне или выходцы из Армении 193

* Цифры в скобках обозначают страницу, с которой начинается текст на русском языке.

«HAIKAKAN BANAK» («ARMENIAN ARMY»)
MILITARY-SCIENTIFIC QUARTERLY
OF THE MINISTRY OF DEFENCE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
№ 2—4(44—46)**. 2005**
Is published 4 times a year

EDITORIAL BOARD

Grigorian M. G. (Chairman), *Sarkissian A. Y.* (Editor-in-Chief), *Aghabekian A. A., Aghayan G. A., Apreamov E. A., Azoyan B. B., Chilingarian D. S.* (Deputy Editor-in-Chief), *Gasparian T. Sh., Gasparian V. S., Grigorian M. S., Haroutyounian A. T., Haroutyounian M. H., Hayrapetian V. A., Hovakimian A. T.* (Deputy Editor-in-Chief), *Idynian R. A., Israelian V. S., Karapetian M. S., Khachatourov Y. G., Kotchunts K. G., Martirossian S. S., Martirossov L. A., Melkonian G. G., Melkonian M. G., Mirzabekian A. R., Mirzoyan S. V., Mkhitarian D. S., Sarkissian M. S., Sedrakian S. G., Shadian P. A., Ter-Grigoriants N. G.*

CONTENTS

Congratulations 5

K. G. Mkhitarian. The mobilization activity of Armenia's leading organs in the years of the Great Patriotic War . . . . . 13 (19)*

A. T. Haroutyounian. The role of Armenia's military registration and enlistment offices in the Great Patriotic War 20 (27)

A. A. Tadevossian. The Armenians in the battle fields of the sacred war of the Soviet Union 29 (56)

V. N. Khazakhetsian. The Soviet partisans-Armenians 58 (80)

A. Ye. Sarkissian. The organs of the State security of the USSR in the Great Patriotic War: the Armenian trace 81 (91)

A. Ye. Sarkissian. At the first edge of the rear 92 (113)

A. I. Ter-Tadevossian. The contribution of Armenia's Defensive Society to the Great Victory 114 (116)

G. M. Kerian. Armenia's Trade Unions in the years of the Great Patriotic War 117 (122)

H. B. Abrahamian. Artsakh's Armenians in the years of the Great Patriotic War 123 (133)

S. K. Galstian. The fragments of the participation of the European Armenians in the World War II 134 (144)

K. R. Avakian. The contribution of the American Armenians to the achievement of the victory in the World War II 145 (166)

V. M. Navassardian. The participation of the Armenian warriors in the defeat of the Japanese Quantunian Army in the Far East (August—September 1945) 168 (183)

Appendixes

The Marshals, Generals and Admirals—the sons of the Armenian people 185

The list of the Armenians—the knights of the Order of Glory of three degrees, undependently the place of birth and residence 191

The Heroes of the Soviet Union and Russian Federation—the Armenians by birth or from Armenia 193

* Numbers in brackets mean the page of the text in English.

ԳԻՏԱԽՈՐՀՐԴԱՏՎԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

è. Ì. ²Õáõ½áõÙóÛ³Ý, Ñá·»µ³Ý³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ã»ÏÝ³Íáõ, ¹áó»Ýï,
Ü. Ð. ²é³ù»ÉÛ³Ý, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë, *¶. º. ´³Õ¹³ë³ñÛ³Ý*, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë,
Ð. ². ¶¨áñ·Û³Ý, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë, *è. ¶. ¶¨áñ·Û³Ý*, »ñÏñ³µ³Ý³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ, *ì. Ø. Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý*, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë,
ä. Ø. Ð»ñáõÝÇ, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë,
Â. Ü. Ø³Ý³ë»ñÛ³Ý, ïÝï»ë³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ, µÝáõÃÛ³Ý ¨ Ñ³ë³ñ³ÏáõÃÛ³Ý ·Ççï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇç³½·³ÛÇÝ ³Ï³¹»ÙÇ³ÛÇ ÇëÏ³Ï³Ý ³Ý¹³Ù,
². Ð. Ø³ÝÃ³ßÛ³Ý, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë,
Ø. Ø. ØÇñÇçÛ³Ý, µÅßÏ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ,
Î. ê. Øáëáí³Ý, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ,
Úáõ. ê. âÇÉÇÝ·³ñÛ³Ý, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë,
Ì. ê. ê³ñ·ëÛ³Ý, ÐÐ ¶²² ³Ï³¹»ÙÇÏáë,
Ð. ê. êÇë³ÏÛ³Ý, µÅßÏ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ

НАУЧНО-КОНСУЛЬТАЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Р. В. Агузумцян, кандидат психологических наук, доцент;
Н. У. Аракелян, академик НАН РА; *В. М. Арутюнян*, академик НАН РА;
Г. Е. Багдасарян, академик НАН РА; *Г. А. Геворкян*, академик НАН РА;
Р. Г. Геворкян, доктор геологических наук, профессор;
П. М. Геруни, академик НАН РА;
Т. Н. Манасерян, доктор экономических наук, профессор, действительный член Международной Академии наук по природе и обществу;
А. А. Манташян, академик НАН РА;
М. М. Мириджанян, доктор медицинских наук, профессор;
К. С. Мосоян, доктор технических наук, профессор;
В. С. Саркисян, академик НАН РА;
А. С. Сисакян, доктор медицинских наук, профессор;
Ю. С. Чилингарян, академик НАН РА

SCIENTIFIC-ADVISORY COUNCIL:

R. V. Aghouzoumtsian, Candidate of Psychological Sciences, Docent;
N. H. Arakelian, Academician NAS RA; *G. Y. Baghdassarian*, Academician NAS RA;
Y. S. Chilingarian, Academician NAS RA; *H. A. Gevorghian*, Academician NAS RA;
R. G. Gevorghian, Doctor of Geological Sciences, Professor;
V. M. Haroutyounian, Academician NAS RA;
P. M. Herouni, Academician NAS RA;
T. N. Manasserian, Doctor of Economic Sciences, Professor, Full Member of the International Academy of Sciences on Nature and Society,
A. H. Mantashian, Academician NAS RA;
M. M. Miridjanian, Doctor of Medical Sciences, Professor;
K. S. Mossoyan, Doctor of Technical Sciences, Professor;
V. S. Sargsian, Academician NAS RA;
H. S. Sissakian, Doctor of Medical Sciences, Professor

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՌՈԲԵՐՏ ՔՈՉԱՐՅԱՆԻ

ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԳԻՐԸ

ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ԵՎ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԹԻՎ

êÇñ»ÉÇ° Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñ,

êñï³Ýó ßÝáñÑ³íáñáõÙ »Ù Ó»½ Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ¨ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý ïáÝÇ Ï³å³ÏóáõÃÛ³Ùµ:

Ø»Ýù ¹ÇÙ³íáñáõÙ »Ýù ÷³é³Ñ»Õ Ñáµ»ÉÛ³Ýª Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ 60-ñ¹ ï³ñ»¹³ñÓÁ: ²Û¹ Ñ³ÕÃ³Ý³Ïáí áõ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ùµ ¿ñ å³ÛÙ³Ý³íáñí³Í Ð³Û³ëï³ÝÇ Ñ»ï³·³ í»ñ»ÉùÁ:

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ ß³ñù»ñáõÙ Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñÁ ï í»É »Ý ³ÝÓÝ³½áÑáõÃÛ³Ý ¨ ëËñ³ÝùÇ µ³ó³éÇÏ ûñÇÝ³ÏÝ»ñ: Ü³¨ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇ ½áñù»ñáõÙ, å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñáõÙ, ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅÙ³Ý Ù»ç áõ ÃÇÏáõÝùáõÙ Ñ³ÛáõÃÛ³Ý µáÉáñ Ñ³ïí³ÍÝ»ñÝ áõÝ»ó»É »Ý Çñ»Ýó Í³Ýñ³ÏßÇé ³í³Ý¹Á:

²é³ÝÓÇÝ ç»ñÙáõÃÛ³Ùµ ßÝáñÑ³íáñáõÙ »Ù Ù»ñ í»ï»ñ³ÝÝ»ñÇÝ, áñáÝù å³ïíáí ¹ÇÙ³·ñ³í»óÇÝ ¹³Å³Ý ÷áñÓáõÃÛ³ÝÁ ¨ å³ßï å³Ý»óÇÝ »ñÏÇñÁ ý³ßÇ½ÙÇ ³ñÑ³íÇñùÇó:

1992 Ãí³Ï³ÝÇÝ Ù»ñ å³ïÙ³Ï³Ý Ù³ÛÇëÛ³Ý Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñÇÝ ÙÇ³ó³í ÝáñÁª Þáõß Ç ³½³ï³·ñáõÙÁ: Ø»½ å³ñï³¹ñí³Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ ¨ë Ù»Ï ³Ý·³Ù ³å³óáõó»óÇÝù, áñ ÙÇßï å³ïñ³ëï »Ýù å³ßïå³Ý»Éáõ Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç Ë³Õ³Õ ³åñ»Éáõ Çñ³íáõÝùÁ:

ÎñÏÇÝ ßÝáñÑ³íáñ»Éáí µáÉáñÇë ³Ûë Ù»Í ï³ñ»¹³ñÓÇ ³éÇÃáí Ù³ÕÃáõÙ »Ù Ë³Õ³ÕáõÃÛáõÝ: Ø»ñ ÝíÇñáõÙÁ Ñ³Ûñ»ÝùÇÝ åÇïÇ ¹ñë¨áñíÇ Ýáñ ë»ñáõÝ¹ ÏñÃ»Éáõ ¨ Ýáñ »ñÏÇñ Ï³éáõó»Éáõ ëï»Õí³ñ³ñ ³ßË³ï³Ýùáí:

Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ý³Ë³·³Ñ

Ռոբերտ Քոչարյան

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. **ԳԱՐԵԳԻՆ Բ** ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԱՎԱՐՏԻ ԵՎ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

Ø³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý »ñµ¨¿ ï»ë³Í ³Ù»Ý³Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÁ ³í³ñï í»ó 60 ï³ñÇ ³é³ç: Èé»óÇÝ ³Ñ³ñÏáõ Ó³ÛÝ»ñÁ ºñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ, áñÁ Ëáñßñ¹³ÛÇÝ Åáõáíáõñ¹Ý»ñÇ Ñ³Ù³ñ »Õ³í Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½Ù:

²ÛëûÝ Åáõáíáõñ¹Ý»ñÁ ÝßáõÙ »Ý Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù, áñÁ ãÇ ×³Ý³ãáõÙ ³½·áõÃÛáõÝ: îáÝáõÙ »Ýù Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁª µéÝáõÃÛ³Ý ¨ å³ï»ñ³½ÙÇ ¹»Ù, Ñ³Ù³Ï»Ýï ñáÝ³óÙ³Ý×³Ùµ³ñÝ»ñÇ, ëïñÏáõÃÛ³Ý áõ Ù³Ñí³Ý ¹»Ù: â³÷³½³Ýó Ã³ÝÏ ·Ýáí Ó»éù µ»ñí»ó ³Û¹ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ: ´³Ûó ³ÛÝ Ó»éù µ»ñí»óª Ñ³ÝáõÝ Ù³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý Ë³Õ³Õ ÏÛ³ÝùÇ áõ ³å³·³ÛÇ: ØÇÝã ûñë í»ñ³Ñ³ßí³ñÏíáõÙ »Ý ÙÇÉÇáÝ³íáñ ½áÑ»ñÁ, ³í»ñ³ÍáõÃÛáõÝÝ»ñÝ áõ Ïáñáõëï Ý»ñÁ, ¨ »ñµ»ù ÑÝ³ñ³íáñ ãÇ ÉÇÝ»Éáõ Ñ³ßí³ñÏ»É áõ ã³÷»É Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ Ñá·áõÝ å³ï×³éí³Í ó³íÝ áõ ³í»ñÁ: ²Û¹ ûñÁ, Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ³Û¹ å³ÝÍ³ÉÇ ûñÁ Ù³ñ¹Ï³Ýó Ñá·ÇÝ»ñáõÙ Ù»Ï ·»ñ³·áõÛÝ Ó· ïáõÙÝ ¿ñ ³åñáõÙª Ï³Ý·áõÝ å³Ñ»É Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý Ñ³ÕÃ³Ï³Ù³ñÁ:

Ø»ñ Åáõáíáõñ¹Á ÝáõÛÝå»ë Ñ»ñáë³Ï³Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ µ»ñ»É, áñå»ë½Ç ßáõïáí ³½¹³ñ³ñÇ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý Ó³ÛÝÁ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý ÷³é³å³ÝÍ áõÕÇ ³Ýó³Ý Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ¹Çí Ç½Ç³Ý»ñÁ, ÷³ÛÉ»ó Ñ³ñÛáõñ³íáñ Ñ³Û ½áñ³Ññ³Ù³Ý³ ï³ñÝ»ñÇ ½áñ³í³ñ³Ï³Ý ï³Õ³Ý¹Á ¨ Ñ³Û½ÇÝíáñÇ ù³ç³ñÇ á·Çª ³ñÅ³Ý³Ý³Éáí ³Ù»Ý³µ³ñÓñ å³ñ·¨Ý»ñÇ: ²ßË³ñÑÇ ï³ñµ»ñ »ñÏñÝ»ñáõÙ Ù»ñ Åáõáíñ¹Ç ½³í³ÏÝ»ñÁ ³ÝÓÝ³½áÑ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ µ»ñ»óÇÝ ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅáõÙÝ»ñÇÝ ¨ ³Û¹ »ñÏñÝ»ñÇ ³½³ï³·ñáõÃÛ³Ý ·áñÍÇÝ: àôÝÏÝ¹Çñ »ñ³Ý³ßÝáñÑ ¶¨áñ· ¼âáñ»ùãÛ³Ý ²Ù»Ý³ÛÝ Ð³Ûáó Î³ÃáÕÇÏáëÇ Ïáã Çª Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ·³ÕÃûç³ËÝ»ñáõÙ Ñ³í³ùí³Í ÙÇçáóÝ»ñáí Ï³½Ùí»óÇÝ ¨ é³½Ù³×³Ï³ï Ù ï³Ý§ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ¨ §¶»Ý»ñ³É ´³Õñ³ÙÛ³Ý¦ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛáõÝ»ñÁ: ²Ù»Ý ç³Ýù áõ ÙÇçáó Ý»ñ¹ñí»óÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇ áõ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ ³ñß³ÉáõÛëÇ ÑáõÛëáí: Ø»Í »Õ³Ý Ý³¨ Ù»ñ ÅáõÕáíñ¹Ç Ïáñáõëï Ý»ñÁ: Ø³ëÝ³Ïó»Éáí ³Ù»Ý³Í³Ýñ Ù³ñï»ñÇÝ, é³½Ù³¹³ßïáõÙ ÁÝÏ³Ý »ñ»ùÇó Ù»ÏÁ Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ:

Ø»Ýù Ñ³í³ïáõÙ »Ýù, áñ ïáÝ»Éáí ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ 60-³ÙÛ³ÏÁ, µáÉáñ »ñÏñÝ»ñÝ áõ Åáõáíáõñ¹Ý»ñÁ ³ÛëûñÙÇ³µ³Ý áõ í×é³Ï³ÝáõÃÛ³Ùµ åÇïÇ Ï³Ý·Ý»Ý ³ßË³ñÑÇ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ¨ Åáõáíáõñ¹Ý»ñÇ µ³ñ»Ï³ÙáõÃÛ³Ý ³Ùñ³åÝ¹Ù³Ý Ñ³ëï³ïáõÝ ¹Çñù»ñáõÙ: Ð³Ù»ñ³ßËáõÃÛ³Ý áõ »Õµ³ÛñáõÃÛ³Ý, Ù³ñ¹³ëÇñáõÃÛ³Ý ³ñÅ»ùÝ»ñáí Ù³ñ¹ÏáõÃÛáõÝÁ åÇïÇ ÁÝÃ³Ý³ ¹»åÇ ³ÛÝ í³ÕíÙ »ñ³½³ÝùÇ Çñ³Ï³Ý³óáõÙÁ, »ñµ ³½·»ñÁ §Çñ»Ýó ëáõë»ñÝ»ñÇó Ëá÷»ñ åÇïÇ Óáõ»Ý, ¨ Çñ»Ýó ëïÇÝÝ»ñÇóª Ù³Ý· ³ÕÝ»ñ. ³½· ³½·Ç íñ³ ëáõñ ãåÇïÇ µ³ñÓñ³óÝÇ, ¨ Ýñ³Ýù ³ÛÉ¨ë ã»Ý ëáíáñ»Éáõ å³ï»ñ³½Ù»É¦ (ºë. 2.4):

ºñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇ ¨ Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ 60-³ÙÛ³ÏÇ ³éÇÃáí ßÝáñÑ³íáñáõÙ »Ýù µáÉáñÇÝ ¨ µ»ñáõÙ Ð³Ûñ³å»ï³Ï³Ý Ø»ñ ûñÑÝáõÃÛáõÝÁ: Ø»ñ ç»ñÙ áÕçáõÛÝÝ áõ ·Ý³Ñ³ï³ÝùÝ »Ýù ÑÕáõÙ å³ï»ñ³½ÙÇ Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñÇÝ, Ýñ³Ýó í³ëï³ÏÛ³É ÏÛ³ÝùÇÝ:

Æ Ëáñáó ëñïÇ ³ÕáÃù »Ýù µ³ñÓñ³óÝáõÙ »ñÏÇÝù, áñ ²ëïí³Í Ñ³Ý·ëïáõÃÛáõÝ å³ñ·¨Ç ºñÏñáñ¹ Ð³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙáõÙ µÛáõñ µÛáõñ³íáñ ½áÑí³ÍÝ»ñÇ Ñá·ÇÝ»ñÇÝ ¨ ³ÙáùÇ ÙÇÝã ûñë ÍË³óáÕ í»ñù»ñÁ µáÉáñ: ²ÛÉ¨ ³ÕáÃáõÙ »Ýù, áñ ´³ñÓñÛ³É Ù»ñ î»ñÁ ½áñ³óÝÇ Ë³Õ³Õ³ë»ñ Ï³ÙùÁ µáÉáñ ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ, áñå»ë½Ç Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ Ñ³Ý×³ñÁ, Ù ïùÇ áõ µ³½ÏÇ áõÅÁ Í³é³ÛÇ ³ßË³ñÑÇ ßÇÝáõÃÛ³ÝÝ áõ ³é³çÁÝÃ³óÇÝ, Ù³ñ¹Ï³Ýó µ³ñÇùÇÝ: Âáõ î»ñÁ ³Ù»Ý³é³ï Çñ áÕáñÙáõÃÛ³Ý áõ ßÝáñÑÇ Ý»ñùá å³Ñå³ÝÇ ³ßË³ñÑÁ ¨ ûñÑÝÇ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý áõ ³½·»ñÇ »Õµ³ÛñáõÃ-Û³Ý ×³Ý³å³ñÑÝ»ñÁ:

úñÑÝáõÃÛ³Ùµª

¶²ð°¶ÆÜ ´
Î²ÂàÔÆÎàê ²Ø°Ü²ÚÜ Ð²Úàò

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ԱՐԹՈՒՐ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԳԻՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ
ՏԱՐԱԾ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

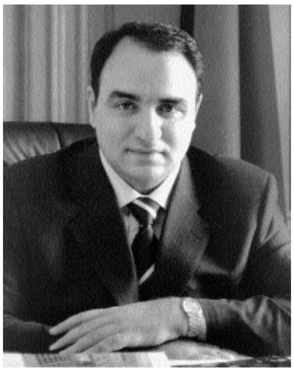

Ø³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý å³ïÙáõÃÛ³ÝÁ Ñ³ÛïÝÇ »Ý Ñ³ñÛáõñ³íáñ å³ï»ñ³½ÙÝ»ñ, áñ ÙÕí»É »Ý µáÉáñ ¹³ñ»ñáõÙ: Æñ ¹³Å³ÝáõÃÛ³Ùµ, Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ ½áÑ»ñáí áõ ³í»ñ³ÍáõÃÛáõÝÝ»ñáí »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÁ ³é³ÝÓÝ³Ýáõ٠¿ ³Û¹ ß³ñùáõÙ` Çµñ¨ å³ï»ñ³½Ù, áñ áñáß»ó ºíñáå³ÛÇ áõ ³ÙµáÕç ³ßË³ñÑÇ ×³Ï³ï³·ÇñÁ: ÜÇÏáÉá Ø³ùÇ³í»ÉÇÝ ³ëáõÙ ¿ñ` §ä³ï»ñ³½ÙÝ»ñÁ ëÏëáõÙ »Ý` »ñµ ó³ÝÏ³ÝáõÙ »Ý, ¨ ³í³ñïáõÙ »Ý` »ñµ Ï³ñáÕ³ÝáõÙ »Ý¦: ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÁ Ñ»Ýó ³Û¹åÇëÇ å³ï»ñ³½Ù ¿ñ, áñÝ ³í³ñïí»ó ý³ßÇëïÇ³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ³Ýí»ñ³å³Ñ Ï³åÇïáõÉÛ³óÇ³Ûáí: Ð³Û»ñÇë Ñ³Ù³ñ ³Û¹ å³ï»ñ³½ÙÁ Çëϳå»ë Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½Ù ¿ñ, áñÇ é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñáõÙ Ù³ñïÝãáõÙ ¿ÇÝ 600000 Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñ: Ð³Û»ñÁ 20 ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ ¿ÇÝ, å³ï»ñ³½ÙÇÝ Ù³ëÝ³ÏóáõÙ ¿ÇÝ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý 6 ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñ, áñáÝóÇó Â³Ù³ÝÛ³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÝÝ ÙÇ³ÏÝ ¿ñ µáÉáñ ³½·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇó, áñ Ùï³í ´»éÉÇÝ: 6000 Ñ³Û»ñ Ïéí»É »Ý Ø³ëÏí³ÛÇ, È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç, ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ, ..., ...:

Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç ½³í³ÏÝ»ñÁ Ý³¨ ½»ÝùÇ áõ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ÙÇçáóÝ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ³é³çÇÝ ß³ñù»ñáõÙ ¿ÇÝ: È³í Ñ³ÛïÝÇ »Ý ÇÝÅ»Ý»ñ³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ ä»ïñáëÛ³ÝóÇ, ÇÝÅ»Ý»ñ³Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ÐÙ³Û³Ï ÚáÉÛ³ÝÇ, ³íÇ³óÇ³ÛÇ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ²ñï»Ù ØÇÏáÛ³ÝÇ, ³Ï³Ý³íáñ ·ÇïÝ³Ï³ÝÝ»ñ, ³Ï³¹»ÙÇÏáëÝ»ñ ²ñïÛáÙ ²ÉÇË³ÝÛ³ÝÇ, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ÐáíÑ³ÝÝ»ë ÎÝáõÝÛ³ÝóÇ ¨ ³ÛÉáó ³ÝáõÝÝ»ñÁ: Ð³Û»ñÇ áõÝ³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ É³í ³·áõÛÝë ¹ñë¨áñí»óÇÝ Ý³¨ é³½Ù³µÅßÏ³Ï³Ý Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ù»ç, áñï»Õ ³ãùÇ ÁÝÏ³Ý ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ²í»ïÇù ´áõéÝ³½Û³ÝÁ ¨ µÅßÏ³Ï³Ý Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï È¨áÝ úñµ»ÉÇÝ, áñ Ý³¨ ÊêÐØ ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³Ï³¹»ÙÇ³ÛÇ ÷áËÝ³Ë³·³ÑÝ ¿ñ, È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç é³½Ù³µÅßÏ³Ï³Ý ³Ï³¹»ÙÇ³ÛÇ Õ»Ï³í³ñÁ:

ø³çáõÃÛ³Ý áõ ÇÝùÝ³½áÑáÕáõÃÛ³Ý ÷³ÛÉáõÝ ûñÇÝ³ÏÝ»ñ ¿ ïí»É Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á Ý³¨ ÃÇÏáõÝùáõÙ: Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ãã ÙÇ³ÛÝ Ï³Ý· ã³é³í, ³ÛÉ¨ ß³Ñ³·áñÍí»óÇÝ 30 Ýáñ å³ßïå³Ý³Ï³Ý, ùÇÙÇ³Ï³Ý ¨ ³ÛÉ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñ, áñáÝù 270 Ýáñ ³ñï³¹ñ³ï»ë³ÏÝ»ñ ¿ÇÝ ï³ÉÇë: 380000 Ñ³Û»ñ å³ñ·¨³ïñí»óÇÝ ÃÇÏáõÝùÇ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ É³ñí³Í ³ßË³ïáõÙ ¿ÇÝ ¨ Ñ³Û ·ÇïÝ³Ï³ÝÝ»ñÁ, ÑÇÙÝ³ñ³ñ Ñ»ï³½áïáõÃÛáõÝÝ»ñ áõ Ñ³Ûï³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñ »Ý Ï³ï³ñí»É Ã»ñ-Ùá¹ÇÝ³ÙÇÏ³ÛÇ, ïÇ»½»ñ³Ï³Ý ×³é³·³ÛÃÙ³Ý, ³ïáÙÇ Ï³éáõóí³ÍùÇ, ÙÇçáõÏ³ÛÇÝ

¿Ý»ñ·Ç³ÛÇ û· ï³·áñÍÙ³Ý, ùÇÙÇ³ÛÇ, Ï»Ýë³µ³ÝáõÃÛ³Ý, ³éáÕç³å³ÑáõÃÛ³Ý áÉáñ ïÝ»ñáõÙ, áñáÝù Ýå³ëï»óÇÝ µ³Ý³ÏÇ å³ßï å³ÝáõÝ³ÏáõÃÛ³Ý Ñ½áñ³óÙ³ÝÁ:

Ø³ÛÇëÇ 9-Á, ÇÝãå»ë Ý³ËÏÇÝ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý µáÉáñ Åáõáíáõñ¹Ý»ñÇ Ñ³Ù³ñ, ³ÛÝå»ë ¿É Ð³Û³ëï³ÝÇ Ñ³Ù³ñ »Õ»É ¨ ÙÝáõÙ ¿ Ø»Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ ûñ: 60 ï³-ñÇÝ»ñÇ Ñ»é³íáñáõÃÛáõÝÇó Ù»Ýù ³Ûëûñ ¿É ·ÉáõËÁ »Ýù ËáÝ³ñÑáõÙ å³ï»ñ³½ÙÇ ½á-Ñ»ñÇ ³é³ç, ·ÉáõËÁ »Ýù ËáÝ³ñÑáõÙ Ýñ³Ýó ëËñ³ÝùÇ áõ Ñ»ñáëáõÃÛ³Ý ³é³ç: ²å-ñáÕÝ»ñÇë å³ñïùÝ ¿ Ñá·³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ßñç³å³ï»É Ø»Í Ñ³Ûñ»Ý³Ï³ÝÇ ³ÛÝ ½ÇÝ-íáñÝ»ñÇÝ, áñ ³Ûëûñ Ù»½ Ñ»ï »Ý áõ Ù»ñ ÏáÕùÇÝ:

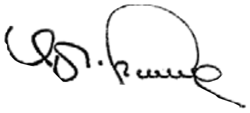

Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý
²½·³ÛÇÝ ÅáÕáíÇ Ý³Ë³·³Ñ
Արթուր Բաղդասարյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ **ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆԻ** ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԳԻՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ ՏԱՐԱԾ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

êÇñ»ÉÇ° Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñ,

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ³ñ·»ÉÇ° í»ï»ñ³ÝÝ»ñ:

æ»ñÙáñ»Ý ßÝáñÑ³íáñáõÙ »Ù µáÉáñÇ¹ Ù³ÛÇëÇ 9-Ç³ Ð³Õ-Ã³Ý³ÏÇ ¨ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý ïáÝÇ ³éÃÇí:

²Ûë ï³ñÇ Ù³ÛÇëÇ 9-ÇÝ ³ÙµáÕç Ë³Õ³Õ³ë»ñ Ù³ñ¹ÏáõÃ-ÛáõÝÁ ïáÝ»Éáõ ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ ý³ßÇ½ÙÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ 60-³ÙÛ³ÏÁ, áñÁ Ù»Í³·áõÛÝ Çñ³¹³ñÓáõÃÛáõÝ ¿ñ ÇÝã å»ë ³ÙµáÕç ³ßË³ñÑÇ, ³ÛÝå»ë ¿É Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç ÏÛ³ÝùáõÙ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ Çëï ûñ»ñÇó Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á áïùÇ Ï³Ý·Ý»ó å³ßïå³Ý»Éáõ Çñ Ñ³Ûñ»ÝÇ-ùÁ ¨ ³ÛÉ ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ Ñ»ï Ù»Ïï»Õ Ïñ»ó å³ï»ñ³½ÙÇ áÕç Í³ÝñáõÃÛáõÝÝ áõ ¹Åí³ñáõÃÛáõÝÁ: Ø»Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ Ó»éù µ»ñí»ó Ý³¨ Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç ³ñÅ³Ý³íáñ½³í³ÏÝ»ñÇ, ï³ëÝÛ³Ï Ñ³½³ñ³íáñ ß³ñù³ÛÇÝ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ áõ Ýß³Ý³íáñ ½áñ³Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñÇ ³ÝÓÝíÇñáõÃÛ³Ý ßÝáñÑÇí: Êáñªñ¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ ß³ñù»ñáõÙ ¨ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñáõÙ, Çëï ³ßË³ñÑ³-ë÷Ûáõé Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁª ¹³ßÝ³ÏÇó »ñÏñÝ»ñÇ µ³Ý³ÏÝ»ñáõÙ áõ ¹ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý ß³ñÅáõÙÝ»-ñáõÙ, Çñ Ñ»ñáë³Ï³Ý å³Ûù³ñáí ¨ë ù³ÛÉ ³é ù³ÛÉ Ùáï»óñ»ó Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ áõ Ë³Õ³Õáõ-ÃÛ³Ý ûñÁ: Ð³ÕÃ³Ý³Ï, áñÁ áÕç ù³Õ³ù³ÏÇñÃ Ù³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý, ³Û¹ ÃíáõÙ ¨ Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç Ñ³Ù³ñ ëï»ÕÍ³ñ³ñ ³ßË³ï³ÝùÇ, ïÝï»ë³Ï³Ý áõ Ùß³ÏáõÃ³ÛÇÝ ³é³çÁÝÃ³óÇ Ýáñ ëÏÇ½µ Ñ³Ý¹Çë³ó³í: Ü³¨ 300 Ñ³½³ñ Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñÇ ³ñÛ³Ý ·Ýáí Ó»éù µ»ñí³Í Ñ³ÕÃ³-Ý³ÏÁ Ù»Ï ³Ý·³Ù ¨ë íÏ³Û»ó, áñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ¨ ³ñï³ùÇÝ ÃßÝ³ÙáõÝ Ñ³Ï³Ñ³ñí³Í ï³Éáõ Ñ³ñóáõÙ Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á ÙÇ³ëÝ³Ï³Ý ¿, Ñ³í³ù³Ï³Ý Ï³ÙùÁª ³ÝÏáïñáõÙ:

Ø»ñ ÅáÕáíñ¹Ç µ³½Ù³¹³ñÛ³ å³ïÙáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë³Ï³Ý ¹ñí³·Ý»ñÇ á·»Ïáã Ù³Ý, é³½-Ù³ñí»ëïáõÙ Ó¨³íáñí³Í ÷³é³íáñ ³í³Ý¹áõÛÃÝ»ñÇ ¨ á·áõ ³ÙñáõÃÛ³Ý íñ³ »Ý Ë³-ñÁëËí³Í Ý³¨ Ù»ñ ÝáñûñÛ³ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñÁ, áñáÝó í³é íÏ³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñÇó »Ý 1990 – 1994 ÃÃ. ²¹ñµ»ç³ÝÇ ½ÇÝí³Í ³·ñ»ëÇ³ÛÇó Ù»ñ »ñÏñÇ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇ å³ßïå³ÝáõÃÛáõ-ÝÁ, Þáõß³Ç ³½³ï³·ñáõÙÁ, ³ñó³ËÛ³Ý ³½³ï³Ù³ñïÇ ß³ï áõ ß³ï ëËñ³ÉÇó ¿ç»ñ:

Ð³ñ·»ÉÇ° í»ï»ñ³ÝÝ»ñ,

¸áõù ³Ûëûñ ¿É ³ñÅ³ÝÇ Ý»ñ¹ñáõÙ áõÝ»ù Ù»ñ ³ÝÏ³Ë å»ïáõÃÛ³Ý Ï³Û³óÙ³Ý ·áñ-ÍáõÙ: Ò»ñ ³ÝÓÝíÇñáõÃÛ³Ý ¨ ëËñ³ÝùÇ ·Ý³Ñ³ïáõÙÁ, ËáÝ³ñÑáõÙÁ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ ÷ñÏáõÃ-Û³Ý Ñ³Ù³ñ Çñ»Ýó ÏÛ³ÝùÁ ½áÑ³µ»ñ³Í ÝíÇñÛ³ÉÝ»ñÇ ÑÇß³ï³ÏÇ ³éç¨, Ý³¨ å³ñï³íá-ñ»óÝáõÙ ¿ µáÉáñÇë ³ñÅ³ÝÇáñ»Ý ß³ñáõÝ³Ï»Éáõ ³ÝÏ³Ë å»ï³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ³Ùñ³åÝ¹-Ù³Ý Ñ³Ûñ»Ý³Ýí»ñ ·áñÍÁª Ýáñ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñ ï³Ý»Éáí ïÝï»ëáõÃÛ³Ý Ù»ç, Ñ½áñ³ó-Ý»Éáí Ù»ñ å»ïáõÃÛáõÝÝ áõ µ³Ý³ÏÁ, ÇÝãÝ ³Ù»Ý³Ù»Í ·ñ³í³Ï³ÝÝ ¿ å³ï»ñ³½ÙÇ ¹³ß-ïáõÙ Ýí³×³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñÁ å³Ñå³Ý»Éáõ:

ÎñÏÇÝ ßÝáñÑ³íáñ»Éáí Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ áõ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý ïáÝÇ ³éÃÇí, Ù³ÕÃáõÙ »Ù Ó»½ ³éáÕçáõÃÛáõÝ, Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ, ¨ Ó»ñ ëËñ³ÝùÇ ßÝáñÑÇí Ó»éù µ»ñí³Í Ù»ñ ÷³é³-å³ÝÍ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñÁ Ãáõ ½áñ³íÇ· ÉÇÝ»Ý Ù»½ª Ù»ñ Ë³Õ³Õ ¨ Ñáõë³ÉÇ í³Õí³ ûñÁ Ï»ñ-ï»Éáõ ·áñÍáõÙ:

Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý í³ñã³å»ï
Անդրանիկ Մարգարյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ **ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ** ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԳԻՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ ՏԱՐԱԾ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Ð³ñ·»ÉÇ° í»ï»ñ³ÝÝ»ñ:

²Ûë ï³ñÇ Ù»Ýù ³ÙµáÕç ³é³ç³¹»ÙÙ³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý Ñ»ï Ñ³Ý¹Çë³íáñ Ï»Ýåáí ÝßáõÙ »Ýù ý³ßÇ½ÙÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ï³ñ³Í Ø»Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ 60-³ÙÛ³ÏÁ: ²Ûë Ð³ÕÃ³Ý³ÏÁ Ñ³ï-Ï³å»ë Ã³ÝÏ ¿ Ñ³Û»ñÇë Ñ³Ù³ñ, ù³ÝÇ áñ 1930-³Ï³Ý Ãí³-Ï³ÝÝ»ñÇ í»ñç»ñÇÝ Ù»½ ëå³éÝáõÙ ¿ñ ýÇ½ÇÏ³Ï³Ý µÝ³-çÝçÙ³Ý Ýáñ íï³Ý·:

Ð³Û ÅáÕáíáõñ¹Á, ³åñ»Éáí Çñ å³ïÙ³Ï³Ý Ñ³Õ»ñáõÙ, áñáÝù Ý»ñ³éí³Í ¿ÇÝ úëÙ³ÝÛ³Ý Ï³Ûëñáõ³ÃÛ³Ý ë³ÑÙ³Ý-Ý»ñáõÙ, 1915 Ã. »ÝÃ³ñÏí»ó Çñ ³ÝÙ³ñ¹Ï³ÛÝáõÃÛ³Ùµ ¨ Ù³ëßï³µÝ»ñáí ³Ñ³íáñ ºÕ»éÝÇ, ÇÝãÇ Ñ»ï ¨³Ýùáí ½áÑí»ó 1,5 ÙÇÉÇáÝÇó ³í»ÉÇ Ñ³Û, ÇëÏ Ññ³ßùáí ÷ñÏí³ÍÝ»ñÁ ³å³ë-ï³Ý ·ï³Ý ºíñáå³ÛÇ, ²Ù»ñÇÏ³ÛÇ, ²ñ¨»ÉùÇ »ñÏñÝ»ñáõÙ: 1930-³Ï³ÝÝ»ñÇ ëÏ½µÇÝ áñáß å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ÇßË³ÝáõÃÛ³Ý »Ï³Ý ý³ßÇëï Ý»ñÁ, áñáÝó ·³Õ³÷³ñ³Ëá-ëáõÃÛáõÝÝ áõ ·áñÍ»É³Ï»ñåÁ ùÇã ¿ÇÝ ï³ñµ»ñíáõÙ »ñÇïÃáõñù»ñÇ ·³Õ³÷³ñÝ»ñÇó áõ Ù»Ãá¹Ý»ñÇó: Âáõñù³Ï³Ý ù³ñá½ãáõÃÛ³Ý ç³Ýù»ñáí Ñ³Û»ñÁ Ý»ñÏ³Û³óí»óÇÝ áñå»ë ë»Ù³Ï³Ý ÅáÕáíáõñ¹, áõëï Ç ¨ Ýñ³Ýù å»ïù ¿ ³ñÅ³Ý³Ý³ÛÇÝ ³ÛÝ×³Ï³ï³·ñÇÝ, áñÁ Ý³óÇëï Ý»ñÇ ÏáÕÙÇó Ï³ÝËáñáßí³Í ¿ñ Ññ»³Ý»ñÇ Ñ³Ù³ñ: ºí ÙÇ³ÛÝ ÑÇïÉ»ñÇ½ÙÇ ¹»Ù ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ, áñÇ Ó»éùµ»ñÙ³Ý ·áñÍáõÙ Çñ»Ýó ½·³ÉÇ ÉáõÙ³Ý »Ý Ý»ñ¹ñ»É Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç ½³í³ÏÝ»ñÁ, Ù»½ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ïí»ó ·áÛ³ï¨»Éáõ ¨ ³Ûëûñ Ù»ñ ³½³ï, ÇÝùÝÇßË³Ý å»ïáõÃÛáõÝáõÙ Ï³éáõó»Éáõ Ýáñ ÅáÕáíñ¹³í³ñ³Ï³Ý Ñ³ë³ñ³ÏáõÃÛáõÝ:

¸áõù³ å³ï»ñ³½ÙÇ í»ï»ñ³ÝÝ»ñ¹, ÉÇÝ»Éáí Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç Ù³ñï³Ï³Ý ³í³Ý-·³ñ¹Á, ½·³ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙ »ù áõÝ»ó»É Ù»ñ µ³Ý³ÏÇ Ï³Û³óÙ³Ý ·áñÍáõÙ, ÙÇµ³Ý³Ï, áñÁ 1990—1994 ÃÃ. Ù»ñ ¹»Ù Ó»éÝ³ñÏí³Í ½ÇÝí³Í ³·ñ»ëÇ³ÛÇ Å³Ù³Ý³Ï ç³Ëç³Ëã Ñ³-Ï³Ñ³ñí³Í Ñ³ëóñ»ó ÃßÝ³ÙáõÛª ³å³óáõó»Éáí Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç, Ù»ñ å»ïáõÃÛ³Ý ·á-ÛáõÃÛ³Ý Çñ³íáõÝùÁ: Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ áõñ³ËáõÃÛáõÝÁ Ó»½ Ñ»ï ÏÇëáõÙ »Ý Ý³¨ Ýñ³Ýù, áíù»ñ ÃÇÏáõÝùáõÙ Ï³ï³ñ³Í Çñ»Ýó ³ÝÓÝí»ñ ³ßË³ï³Ýùáí Ýå³ëï»É »Ý ý³ßÇ½ÙÇ ç³Ëç³ËÙ³ÝÁ:

Ò»ñ ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ñ³Û½ÇÝíáñ³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ³ÛÝ Ñ³½³ñ³ÙÛ³ ÷³é³íáñ ³í³Ý¹áõÛÃÝ»ñÇ í³é ¹ñë¨áñáõÙÝ »Ý, áñáÝù ¹áõù ÷áË³Ýó»óÇù Ý»ñÏ³ÛÇë »ñáõÝ¹-Ý»ñÇÝ, ÇëÏ Ýñ³Ýù ³Ýó³Í ¹³ñÇ í»ñç»ñÇÝ ³ñÅ³Ý³í³Û»É Ïñ»åáí Ï³ÝË»óÇÝ Ýáñ ëå³é-Ý³ÉÇùÝ»ñÁ Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç ¨ Ù»ñ å»ïáõÃÛ³Ý ·áÛáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ: Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»-ñ³½ÙáõÙ ¹áõù Ù»Ï ³Ý·³Ù ¨ë ³å³óáõó»óÇù, áñ Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÁ ³ÙµáÕç ÅáÕáíñ¹Ç ÙÇ³ëÝáõÃÛ³Ý Ù»ç ¿:

Ð³Ùá½í³Í »Õ»ù, áñ Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç Ñ³Ù³ñ Ó»ñ ³ÝáõÝÝ»ñÁ ÙÇßï Ã³ÝÏ ÏÉÇÝ»Ý:

ÞÝáñÑ³íáñáõÙ »Ù Ó»½ Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ûñí³ ³éÇÃáí, ó³ÝÏ³ÝáõÙ »Ù ù³ç³éáÕçáõÃ-ÛáõÝ ¨ Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ »ñÇï³ë³ñ¹ ë»ñÝ¹Ç ¹³ëïÇ³ñ³ÏÙ³Ý í»Ñ ·áñÍáõÙª Ñ³ÝáõÝ Ù»ñ ÇÝùÝÇßË³Ý Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ µ³ñûñáõÃÛ³Ý:

ÐÐ ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ý³Ë³ñ³ñ

Սերժ Սարգսյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՏԵՐԱՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԳԵՆԵՐԱԼ-ՄԱՅՈՐ **ՌԱՖԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆԻ** ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԳԻՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ ՏԱՐԱԾ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ Ñ³ÕÃáÕÝ»ñÇ°Ý, Ð³Ûñ»ÝÇùÇ å³ßïå³ÝÝ»ñÇ°Ý:

Ð³ñ·»ÉÇ° ÁÝÏ»ñÝ»ñ:

1941 – 1945 ÃÃ. Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ Ëáñ-ÑÁñ¹³ÛÇÝ Åáõáíñ¹Ç Ó»éù µ»ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ, áñÁ Ù»½ ÉóÝáõÙ ¿ í»ï»ñ³ÝÝ»ñÇ ë»ñÝ¹Ç ÝÏ³ïÙ³Ùµ Ñå³ñïáõÃÛ³Ùµ ¨ Ëáñ-ÇÝ »ñ³Ëï³å³ñïáõÃÛ³Ùµ, Ý»ñÏ³ÛÇë ë»ñÝ¹Ç íñ³ ¹ÝáõÙ ¿ ³é³ÝÓÝ³ÏÇ å³ï³ëË³Ý³ïíáõÃÛáõÝ Çñ Çëï, Çñ »ñ»Ë³Ý»ñÇ áõ ÃáéÝ»ñÇ ×³Ï³ï³·ñÇ Ñ³Ù³ñ: Ð³Ûñ»ÝÇùÇ ×³-Ï³ï³·ñÇ Ñ³Ù³ñ:

Î³ÝóÝ»Ý ï³ñÇÝ»ñ, µ³Ûó ³Ûë µáÉáñ Çñ³¹³ñÓáõÃÛáõÝ-Ý»ñÁ ÏÙÝ³Ý áñå»ë Ð³Ûñ»ÝÇùÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý, Ýñ³Ý ¨ Ù»ñ Åáõáíñ¹ÇÝ Ñ³í³ï³ñÙáõÃÛ³Ý áõ ëÇñá ûñÇÝ³Ï:

Ø»Ýù å³ñï³íáñ »Ýù Ñ³í»ñÅ å³Ñ»Éáõ ¨ ³Ùñ³åÝ¹»Éáõ ³Ûë ëËñ³·áñÍáõÃÛ³Ý ëáõñµ ÑÇß³ï³ÏÁ, ù³ÝÇ ï³ñÇ¿É ³ÝóÝÇ ³ÛÝ áõñ³Ë å³ÑÇó, »ñµ Ñ³ÕÃ³Ý³Ï³Í ½ÇÝíáñÇ áïù»ñÇ ï³Ï ÁÝÏ³í ç³Ëç³Ëí³Í Ï»é³Ë³ãÁ:

²ÝóÝáõÙ »Ý ï³ñÇÝ»ñ: ´³í³Ï³Ý Ñ³×³Ë ÑÝãáõÙ »Ý »ñ·»ñ ³ÛÝ Ù³ëÇÝ, Ã» ÇÝã å»ë ¿ Ïá÷í»É Ù»ñ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ, µ³Ûó Ù»½³ÝáõÙ ·Ý³Éáí ³í»ÉÇ áõ ³í»ÉÇ »Ý ùã³ÝáõÙ Ýñ³Ýù, áíù»ñ ³ÛÝ Ó»éù »Ý µ»ñ»É:

Ø»ñ ÷áùñ Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ³åñáõÙ »Ý Ø»Í h³Ûñ»Ý³Ï³ÝÇ 9700 í»ï»ñ³ÝÝ»ñ, ½áÑí³Í Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ 8100 ³ÛñÇÝ»ñ, ³í»ÉÇ ù³Ý 31000 Ýñ³Ýù, áíù»ñ ÃÇÏáõÝùáõÙ Ï³ï³ñ³Í Çñ»Ýó ³ßË³ï³Ýùáí Ùáï»óñ»É »Ý Ð³ÕÃ³Ý³ÏÁ: Üñ³Ýù »ñÇï³ë³ñ¹ã»Ý ¨ Ï³ñÇù áõÝ»Ý áã ÙÇ³ÛÝ Ñ³ñ·³ÝùÇ áõ Ù»Í³ñ³ÝùÇ, ³ÛÉ¨ª ³Ù»ÝûñÛ³ áõß³¹ñáõÃÛ³Ý áõ Ñá·³ï³ñáõÃÛ³Ý:

²ÛëûñÑ ß³ï Ï³ñ¨áñ ¿, áñ Ýñ³Ýù, áíù»ñ ÍÝí»É »Ý Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇó Ñ»ïá, Çëï ¹³ ³ñ¹»Ý ÙÇ ù³ÝÇ ë»ñáõÝ¹ ¿, Ëáñ³å»ë ·Çï³Ïó»Ý Ý³Ëáñ¹ ë»ñáõÝ¹Ý»ñÇ ëËñ³·áñÍáõÃÛ³Ý í»ÑáõÃÛáõÝÁ ¨ Ýñ³Ýó ÑÇß³ï³ÏÁ ËÝ³Ùùáí å³Ñ»Ý Çñ»Ýó ëñï»ñáõÙ: ºí áñ ³ÛëûñªªÂ21-ñ¹ ¹³ñÇ µÝ³·ÍÇÝ, Ï³½Ù³Ï»ñåíÇ ³ÏïÇí ¨ ³ÝáÕáù å³Ûù³ñ ÁÝ¹¹»Ù ý³ßÇ½ÙÇ ¨ ³Ñ³µ»Ï-ãáõÃÛ³Ý:

²Û¹ »Ý å³ñï³¹ñáõÙ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ¹³ë»ñÁ:

Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ëï»ÕÍí»É »Ý ß³ï »ñ·»ñ áõ ·ñù»ñ, ù³ñ» áõ µñáÝ½» ³ñÓ³ÝÝ»ñ, áñáÝù ÑÇß»óÝáõÙ »Ý ³ÛÝ ³ñ¹³ñ ³½³ï³·ñ³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ»ñáëÝ»ñÇ ¨ ½áÑ»ñÇ Ù³ëÇÝ:

Ð³Û Åáõáíáõñ¹Á ÝíÇñ³µ³ñ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇÝ ¨ Ý³Ë-ÏÇÝ Êáñhñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ÙÛáõë Åáõáíáõñ¹Ý»ñÇ Ñ»ï ³Ûëûñ ³ñÅ³ÝÇ Ï»ñåáí ¹ÇÙ³íá-ñáõÙ ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ 60-³ÙÛ³ÏÁ:

ÊáñÇÝ Ñ³ñ·³Ýùáí áÕçáõÝáõÙ »Ýù Ó»½, Ø»Í Ñ³Ûñ»Ý³Ï³ÝÇ í»ï»ñ³ÝÝ»°ñ:

ÐÐ í»ï»ñ³ÝÝ»ñÇ ÙÇáõÃÛ³Ý ËáñÑñ¹Ç Ý³Ë³·³Ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ **Ռաֆիկ Կարապետյան**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՄՈԲԻԼԻԶԱՑԻՈՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Կ. Գ. ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ, փոխգնդապետ, ՀՀ ՊՆ «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի բաժնի պետ

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇó Ð³ÙÏ(µ)Ï Ï»Ýï ÏáÙÁ ¨ ÊêÐØ ÄáÕÏáÙËáñÑÁ ÁÝ¹áõÝ»óÇÝ ÙÇ ß³ñù áñáßáõÙÝ»ñ »ñÏñÇ µáÉáñ áõÅ»ñÇ ÙáµÇÉÇ½³óÙ³Ý ¨ é³½Ù³×³Ï³ïÇ å³Ñ³ÝçÝ»ñÇ ³å³ÑáíÙ³Ý í»ñ³µ»ñÛ³É: ¼ÇÝ³å³ñïÝ»ñÇ ½áñ³Ïáãáó ¨ Ýáñ ½áñ³Ù³ë»ñÇ Ï³½Ù³íáñáõÙÇó µ³óÇ å³Ñ³ÝçíáõÙ ¿ñ ëï»ÕÍ»É Ý³¨ ³ßË³ñÑ³½áñ³ÛÇÝ çáÏ³ïÝ»ñ ¨ ÏáñÍ³ÝÇã ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñ: ²Û¹ ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ ³ñï³Ï³ñ· Ï³ñ¨áñ ¿ÇÝ Ý³¨ ³Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ, ù³ÝÇ áñ Âáõñùç³Ý, áñÇ Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ ë»ñïáñ»Ý Ï³åí³Í ¿ñ ý³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ»ï, Çñ³Ï³Ý íï³Ý· ¿ñ Ý»ñÏ³Û³óÝáõÙ ÊêÐØ Ñ³ñ³í³ÛÇÝ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ, ³é³í»É ¨ë, áñ Ý³, Ë³Ëï»Éáí ÊêÐØ-Ç Ñ»ï 1925 Ã. µ³ñ»Ï³ÙáõÃÛ³Ý ¨ ã»½áùáõÃÛ³Ý å³ÛÙ³Ý³·ÇñÁ, 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 16-ÇÝ å³ÛÙ³Ý³·Çñ ÏÝù»ó ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ»ï: Ø»Í Ã³÷áí Ý³Ë³å³ïñ³ëïí»Éáí ÊêÐØ-Ç ¹»Ù å³ï»ñ³½ÙÇ` Âáõñùç³ÛÇ ¶ÉË³íáñ ßï³µÁ 1942 Ã. ³Ùé³ÝÁ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÇÝ ë³ÑÙ³Ý³ÏÇó ï³ñ³ÍùÝ»ñáõÙ Ï»Ýïñá-Ý³óñ»É ¿ñ 26 ¹ÇíÇ½Ç³¹: ¸ñ³Ýáí ¿, Ù³ëÝ³íáñ³å»ë, µ³ó³ïñíáõÙ ³ÛÝ Ñ³Ý·³Ù³ÝùÁ, áñ 1941 Ã. û·áëïáëÇÝ Ð³Û³ëï³ÝáõÙ Ï³½Ù³íáñí³Í 409-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý å³Ñå³ÝáõÙ ¿ñ ËáñÑñ¹³-Ãáõñù³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÇ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Ñ³ïí³ÍÁ:

Ð³Û³ëï³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇ ÙáµÇÉÇ½³óÇáÝ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ Í³í³É-íáõÙ ¿ñ »ñÏáõ áõÕÕáõÃÛáõÝÝ»ñáíª Ñ³Ù³ÏáÕÙ³ÝÇ û·ÝáõÃÛáõÝ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇÝ ¨ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý í»ñ³ÍáõÙ ³Ý³éÇÏ ³ÙñáóÇ:

²Û¹ ËÝ¹ÇñÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý ÑÇÙÝ³Ï³Ý ÙÇçáóÝ»ñÝ ¿ÇÝª

– ½ÇÝ³å³ñïÝ»ñÇ ½áñ³Ñ³í³ùáõÙÁ ¨ Ýáñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇ áõ ½áñ³Ù³ë»ñÇ, ³Û¹ ÃíáõÙª ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ, Ï³½Ù³íáñáõÙÁ,

– ³ßË³ñÑ³½áñÇ, ÏáñÍ³ÝÇã çáÏ³ïÝ»ñÇ áõ ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñÇ Ï³½Ù³íáñáõÙÁ,

– å»ï³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÇ ÑëÏáÕáõÃÛ³Ý áõÅ»Õ³óáõÙÁ,

– µÝ³Ïãáõ.Ã³Ý Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý áõëáõóáõÙÁ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ ääÎ 1941 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 7-Ç áñáßÙ³Ý,

– û¹³ãáõÝ»ñÇ, ï³ÝÏÇëïÝ»ñÇ, ·Ý¹³óñáñ¹Ý»ñÇ, ³Ï³Ý³Ý»ïáñ¹Ý»ñÇ ¨ ³ÛÉ ½ÇÝ-íáñ³Ï³Ý Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñÇ å³ïñ³ëïáõÙÁ,

– å³ßï å³Ý³Ï³Ý Ï³éáõÛóÝ»ñÇ ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Õ»Ï³í³-ñáõÃÛ³ÝÁ ³ßË³ïáõÅáí ¨ ÷áË³¹ñ³ÙÇçáóÝ»ñáí ûÅ³Ý¹³ÏáõÙÁ,

– é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇ, Ï³ÙáõñçÝ»ñÇ ¨ ³ÛÉ Ï³ñ¨áñ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ûµ-Û»ÏïÝ»ñÇ ÑëÏáÕáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÙÁ:

ä³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ ³ñï³Ï³ñ· Ù»Í Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ ¿ñ ïñíáõÙ µ³ó³ïñ³Ï³Ý ¨ ù³ñá½ã³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝª áõÕÕí³Í Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ³ßË³-ï³íáñÝ»ñÇ ÇÝï»ñÝ³óÇáÝ³É Ñ³Ù³ËÙµí³ÍáõÃÛ³Ý ¨ Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñáõÃÛ³Ý áõÅ»Õ³ó-

[1] î»ë «История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945», т. 2. М., 1963, с. 455:

Ù³ÝÁ, é³½Ù³Ï³Ý å³ïí»ñÝ»ñÇ Ñ³çáÕ Ï³ï³ñÙ³ÝÝ áõ é³½Ù³×³Ï³ïÇÝ Ñ³Ù³-ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý û·ÝáõÃÛ³Ý ³×Ù³ÝÁ: Ð³Û-ñ»Ý³ëÇñáõÃÛ³Ý í³é ûñÇÝ³Ï¿ ³ÛÝ ÷³ë-ïÁ, áñ ØáëÏí³ÛÇ Ñ»ñáë³Ï³Ý å³ßïå³-ÝáõÃÛ³Ý É³ñí³Í ûñ»ñÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ßË³ï³íáñÝ»ñÇó ëï³óí»ó 137 Ñ³½.

¶. Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý

¹ÇÙáõÙª ³ßË³ñÑ³½áñÇ Ï³½ÙáõÙ ØáëÏí³ÛÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³ÝÝ Çñ»Ý áõÕ³ñÏ»Éáõ ËÝ¹ñ³Ýùáí: Ð»ï³·³ÛáõÙ Ñ³½³ñ³-íáñ Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñ ¹³ñÓ³Ý ØáëÏí³ÛÇ å³ßïå³ÝÝ»ñ:

ÊêÐØ ³ñï³ùÇÝ ·áñÍ»ñÇ ÅáÕáíÁñ-¹³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÇ 1942 Ã. ³åñÇÉÇ 28-Ç Ñ³Ûï³ñ³ñáõÃÛ³Ý Ù»ç µ»ñí»É »Ý Ñ³ïí³ÍÝ»ñ ¶ÛáñÇÝ·Ç ³Ûëå»ë Ïáãí³Í §Ï³Ý³ã ÃÕÃ³å³Ý³ÏÇó¦, áñï»Õ Ñ³ïáõÏ ß»ßïí³Í ¿ñ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ Ñ³Û»ñÇ §³é³ÝÓÝ³ÏÇ ³Ýµ³ñÛ³ó³Ï³Ùáõ-ÃÛáõÝÁ¦ Ñ³ßíÇ ³éÝ»Éáõ ³ÝÑñ³Å»ßïáõÃ-ÛáõÝÁ: ÊêÐØ ¶Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³Ï³¹»-ÙÇ³ÛÇ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý µ³Å³ÝÙáõÝùÁ, ³Û¹ ÷³ëï³ÃÃÇ ÝÏ³ ïÙ³Ùµ Çñ í»ñ³µ»ñ-ÙáõÝùÝ ³ñï³Ñ³Ûï»Éáí, Ñ³Ûï³ñ³ñ»É¿ñ. §Ø»ñ ÅáÕáíñ¹Ç ³ÝáõÝÇó Ñ³Ûï³ñ³ñáõÙ »Ýù, áñ Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á ãÇ Ù³ÛÝ §³-é³ÝÓÝ³ÏÇ ³Ýµ³ñÛ³ó³Ï³Ù¦ ¿ ý³ßÇ½ÙÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ, ³ÛÉ¨ ÉÇ ¿É³ñí³Í, Ï³ï³ÕÇ, ³ÝÑ³ßï ¨ ·áñÍáõÝÛ³ ³ï»ÉáõÃÛ³Ùµ ¹»-åÇ ý³ßÇ½ÙÁ, ÇÝãå»ë ³Û¹ ³ï»ÉáõÃÛ³Ùµ ÉÇ »Ý Ê³ñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý µáÉáñ ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÁ¦[2]:

Ø³ñá½³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ Í³-í³ÉÇ Ù³ëÇÝ ¿ íÏ³ÛáõÙ ³ÛÝ ÷³ëïÁ, áñ ÙÇ³ÛÝ ºñ¨³ÝáõÙ Áëï ÇñÝ»ó µÝ³ÏáõÃÛ³Ý í³ÛñÇ ³ÛÝ ³ßË³ï³ÝùÝ ¿ÇÝ ï³ÝáõÙ 1300 Ù³ñ¹: ÐÎ(µ)Î ³é³çÇÝ ù³ñïáõÕ³ñ ¶. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ Ð³Û³ëï³ÝÇ ÏáÙÏáõëÇ Ï»Ýï ÏáÙÇ 1941 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ í»ñçÇÝ Ï³Û³ó³Í åÉ»ÝáõÙÁ ÝíÇñí³Í ¿ñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ³ÙµáÕç ÏÛ³ÝùÇ é³½Ù³Ï³Ý³óÙ³Ý ¨ é³½Ù³×³-Ï³ïÇÝ Ñ³ñ³×áõ û·ÝáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³-Ï»ñåÙ³Ý Ñ³ñó»ñÇÝ:

ØáµÇÉÇ½³óáõÙÝ ëÏëí»Éáõó ÙÇ ù³ÝÇ ûñ ³Ýó ÐÊêÐ ÄáÕÏáÙËáñÑÇ Ý³Ë³·³Ñ ². ê. öÇñáõ½Û³ÝÁ ½»Ïáõó»ó ÐÎÎ Î»Ýï Ïá-ÙÇ µÛáõñáÛÇÝ ÙáµÇÉÇ½³óÙ³Ý åÉ³ÝÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý ÁÝÃ³óùÇ Ù³ëÇÝ: 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 29-ÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ ÏáÙÏáõëÇ Ï»Ýï ÏáÙÁ áñáßáõÙ ÁÝ¹áõÝ»ó Ñ³Ï³é³-Ïáñ¹Ç å³ñ³ßÛáõï³ÛÇÝ ¹»ë³ÝïÇ ¹»Ù Ïáñí³ÍÇ ·áÙ³ñï³ÏÝ»ñÇ Ï³½Ù³íáñ-Ù³Ý Ù³ëÇÝ: ÐáõÉÇëÇ ëÏ½µáõÙ áñáßáõÙ ÁÝ-¹áõÝí»ó Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÊêÐ ¿É»Ïïñ³Ï³-Û³ÝÝ»ñÇ, êÎ §êáí åñ»Ý¦ ÏáÙµÇÝ³ïÇ ¨ ÎÇ-ñáí³Ï³ÝÇ ùÇÙÇ³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÇ å³Ñ-å³ÝÙ³Ý áõÅ»Õ³óÙ³Ý Ù³ëÇÝ[3]:

Ð³Û³ëï³ÝÇ Ï³é³í³ñáõÃÛ³Ý ·áñ-ÍáõÝ»áõÃÛ³Ý Ù»ç ³ñï³Ï³ñ· Ï³ñ¨áñ ï»Õ ¿ñ ·ñ³íáõÙ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ñ³Ù³ñ Ù³ñï³Ï³Ý é»½»ñíÝ»ñÇ å³ïñ³ëïáõ-ÙÁ: ÊêÐØ ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ç 1941 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 18-Ç` ÊêÐØ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñÇ Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ å³ñï³¹ÇñÝ½ÝíáñÇ³Ï³Ý áõëáõóÙ³Ý Ù³-ëÇÝ áñáßÙ³Ý Ñ³Ù³Ó³ÛÝ ³ñ³Ï³Ý ë»éÇ 16-Çó 50 ï³ñ»Ï³Ý ù³Õ³ù³óÇÝ»ñÇ Ñ³-Ù³ñ Ùïóí»ó ³ñï³½áñ³ÛÇÝ Ï³ñ·áíª ³é³Ýó ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÇó ÏïñáõÇ»Éáõ, å³ñï³¹ÇñÝ½ÝíáñÇ³Ï³Ý áõëáõóáõÙ ý³µ-ñÇÏ³Ý»ñáõÙ, ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñáõÙ, ÏáÉïÝ»-ï»ëáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ¨ ÑÇÙÝ³ñÏÝ»ñáõÙ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µáõÙ Ñ³ïÏ³å»ë

---

[2] Ì»ë *В. А. Мурадян.* Компартия Армении в годы Великой Отечественной войны. Е., 1984, с. 51:

[3] Ì»ë Ð³Û³ëï³ÝÇ ³½·³ÛÇÝ ³ñËÇí (Ñ»ï³-·³ÛáõÙ` Ð²²), ý. 1, ó. 30, ·. 443, ÃÃ. 82—83, 95—98:

Ï³ñ¨áñí»ó ï³ÝÏ»ñÇ ÏáñÍ³ÝÇãÝ»ñÇ, ³í-ïáÙ³ï³ íáñÝ»ñÇ, ³Ï³Ý³Ý»ïáñ¹Ý»ñÇ å³ïñ³ëïÙ³Ý ËÝ¹ÇñÁ: ÊêÐØ å³ßï-å³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÁ Ññ³Ù³Ý»ó ß³ñù³-ÛÇÝ Ï³½ÙÁ Ñ³Ù³Éñ»É Áëï ³é³ÝÓÇÝ Ù³ë-Ý³·Ç ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ: Î³ñ× Å³ÙÏ»ïáõÙ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝáõÙ ëï»ÕÍí»óÇÝ Ñ³-

Éñ³óáõóÇã Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñ³Ï³Ýª Ï³½Ù³-Ï»ñå»É 1110 Ù³ñ¹ ÁÝ¹·ñÏÙ³Ùµ 37 ËáõÙµ, áñáÝóÇó µáõÑ»ñÇÝ ÏÇó 9 ËáõÙµÁ »ñÏ³Ùë-Û³, ÇëÏ ÙÝ³ó³ÍÁª ÑÇÝ· ¨ Ï»ë ³ÙëÛ³ áõëáõóÙ³Ùµ[5]: ²ñ¹»Ý 1941 Ã. ¹³ëÁÝÃ³ó-Ý»ñÝ ³í³ñï»óÇÝ 672 Ù³ñ¹, ÇëÏ ÙÛáõë-Ý»ñÁª 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 1-ÇÝ: Üñ³Ýó

ÐÊêÐ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ù³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý Ù³Ë³·³Ñ Ø. ä³åÛ³ÝÁ Ù³ñï³Ï³Ý ¹ñáßÝ»ñ ¿ Ñ³ÝÓÝáõÙ 390-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇÝ. Î»ñã, 1942 Ã. Ù³ñï

ïáõÏ Ý³Ë³å³ïñ³ëï³Ï³Ý ëïáñ³µ³-Å³ÝáõÙÝ»ñ. ï³ÝÏ»ñÇ ÏáñÍ³ÝÇãÝ»ñÇ Ñ³-Ù³ñª áõÃ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ, ³íïáÙ³ï³ íáñ-Ý»ñÇª áõÃ, ³Ï³Ý³Ý»ïáñ¹Ý»ñÇª íó ßñç³ÝÝ»ñáõÙ: ÐÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ ÁÝ¹áõÝíáõÙ ¿ÇÝ 1923—1924 ÃÃ. ÍÝí³Í ³ÛÝ ½áñ³Ïá-ãÇÏÝ»ñÁ, áñáÝù Ý³Ë³å³ïñ³ëïí»É ¿ÇÝ 110-Å³ÙÛ³ Íñ³·ñáí: 1942 Ã. Ù³ÛÇëÇ 20-Çó ÙÇÝã¨ ÑáõÉÇëÇ 25-Á Å³Ù³Ý³Ï³Ñ³ï-í³ÍáõÙ ³Û¹ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñáõÙ å³ïñ³ëïí»óÇÝ ï³ÝÏ»ñÇ 700 ÏáñÍ³-ÝÇã, 400 ·Ý¹³óñáñ¹, 400 ³Ï³Ý³Ý»-ïáñ¹, 800 ³íïáÙ³ï³ íáñ[4]:

´áõÅùáõÛñ»ñ ¨ ë³ÝÇï³ñÝ»ñ å³ï-ñ³ëïíáõÙ ¿ÇÝ ÇÝãå»ë ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõ-ÃÛ³Ý Î³ñÙÇñ Ë³ãÇ, ³ÛÝå»ë ¿É ³ñÑÙÇáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó: ä³ï»ñ³½ÙÇ Áë-ÏÁëí»Éáõ Ñ»ï ÊêÐØ Î³ñÙÇñ Ê³ãÇ ·áñÍ-ÏáÙÁ ÐÊêÐ Çñ Ù³ëÝ³×ÛáõÕÇÝ Çç»óñ»ó

Ù»Í Ù³ëÁ ·áñÍáõÕí»ó é³½Ù³×³Ï³ï ¨ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ñáëå»Ç ï³ÉÝ»ñ:

ØáµÇÉÇ½³óÇáÝ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ³Ý-µ³Å³Ý»ÉÇ Ù³ëÝ ¿ñ Ï³½Ùáõ å³ßïå³-Ý³Ï³Ý Ï³éáõÛóÝ»ñÇ ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ßË³ï³íáñÝ»ñÇ ½áñ³Ñ³í³-ùáõÙÁ ¨ Ï³ñ¨áñ³·áõÛÝ å³ßïå³Ý³Ï³Ý áõ ïÝï»ë³Ï³Ý ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÑëÏáÕáõÃÛ³Ý áõÅ»Õ³óáõÙÁ: ä³ßïå³-Ý³Ï³Ý Ï³éáõÛóÝ»ñÇ ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛáõÝÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý ¼ú-Ç é³½Ù³Ï³Ý ËáñÑáõñ¹Á: Îáë³Ïó³Ï³Ý ¨ å»ï³Ï³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÁ µÝ³·í»ñÇ ßÇ-Ý³ñ³ñáõÃÛáõÝÝ ³å³Ñáíáõ ¿ÇÝ ³ßË³-ïáõÅáí, ÷áË³¹ñ³ÙÇçáóÝ»ñáí ¨ ÷³Û-ï³ÝÛáõÃáí:

1941 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ, ùÝÝ³ñÏ»Éáí å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ï³éáõÛóÝ»ñÇ ßÇÝ³ñ³-ñáõÃÛ³Ý ÁÝÃ³óùÁ, Ð³Û³ëï³ÝÇ ÏáÙÏáõ-

[4] Î»ë Ýáõ¶Ý ï»ÕáõÙ, ·. 18, Ã. 27:

[5] Î»ë Ýáõ¶Ý ï»ÕáõÙ, Ã. 29:

ëÇ Ï»Ý ï ÏáÙÁ Ñ³Ýñ³ å»ï áõÃÛ³Ý Ïáõë³Ï-ó³Ï³Ý ¨ Ï³é³í³ñ³Ï³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇÝ Ññ³Ñ³Ý·»ó å³ßï å³Ý³Ï³Ý Ï³éáõÛóÝ»-ñÇ ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ïñ³Ù³¹ñ»É ûñ³Ï³Ý 10 Ñ³½³ñ Ù³ñ¹ ¨ 700 ÷áË³¹-ñ³ÙÇçáó[6]:

1942 Ã. ³Ùé³ÝÁ ·»ñÙ³Ý³ý³ßÇëï ³-

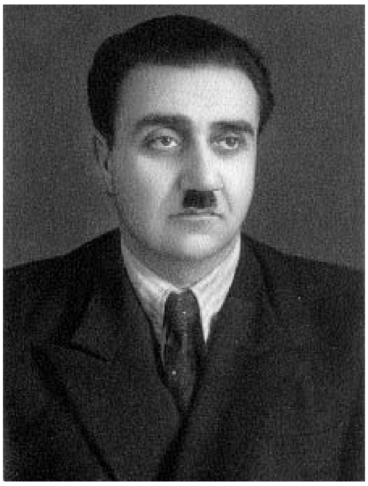

². öÇñáõ½Û³Ý

Ï³Ý ½áñù»ñÁ Ñ³ë³Ý ÙÇÝã¨ Îáí Ï³ëÛ³Ý É»éÝ³ßÕÃ³, ÇëÏ áñáß Ñ³ ï í³ ÍÝ»ñáõÙ ÝáõÛÝÇëÏ ³Ýó³Ý Ýñ³ Ñ³ñ³í³ÛÇÝ É³Ýç»-ñÁ: Âáõñù Ç³ÛÇ ³ñï ·áñÍÝ³Ë³ñ³ñ Ø»-Ý»Ù»ÝçÇûÕÉáõ µ³ó»Çµ³ó Ñ³Ûï³ñ³ñ»ó. §Âáõñù Ç³Ý, ÇÝã å»ë Ý³ËÏÇÝáõÙ, ³ÛÝå»ë ¿É ³ÛÅÙ, ß³Ñ³·ñ·éí³Í ¿ µáÉß¨ÇÏÛ³Ý èáõë³ëï³ÝÇ ÑÝ³ñ³ íáñÇÝ ã³÷ ÉÇ³Ï³-ï³ñ å³ñï áõÃÛ³Ý Ù»ç¦[7]: ÊêÐØ ¶»ñ³-·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç 1942 Ã. ë»å ï »Ùµ»ñÇ 9-Ç Ï³ñ·³·ñÇ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ 45-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ é³½Ù³Ï³Ý ËáñÑáõñ¹Á áñáßáõÙ ÁÝ¹áõÝ»ó §Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÊêÐ ¨ Ù³ËÇç¨³ÝÇ ÆÊêÐ ï³ñ³ ÍùáõÙ å³ ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ¹ñáõÃÛáõÝ Ùï óÝ»Éáõ Ù³ëÇÝ¦: ²Û¹ áñáßáõÙáí é³½Ù³-Ï³Ý ËáñÑáõñ¹Ý Çñ íñ³ í»ñóñ»ó §å»ï ³-Ï³Ý ÇßË³ÝáõÃÛ³Ý, å³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý, Ñ³ë³ñ³Ï³Ï³Ý Ï³ñ·Ç ³å³ÑáíÙ³Ý, å»ï ³Ï³Ý ³Ýí ï ³Ý·áõÃÛ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»-ñÇ µáÉáñ ·áñÍ³éáõÃÛÝ»ñÁª ¹ñ³Ýó Ï³ ï ³-ñáõÙÁ ¹Ý»Éáí Ï³Û³½áñÝ»ñÇ å» ï »ñÇ

íñ³¦[8]: Ð³Ýñ³ å»ï áõÃÛ³Ý Õ»Ï³ í³ñÙ³ñ-ÙÇÝÝ»ñÇ ¨ é³½Ù³Ï³Ý Ññ³Ù³Ý³ ï ³ñáõ-ÃÛ³Ý ë»ñï Ñ³Ù³ ·áñÍ³ÏóáõÃÛ³Ý ßÝáñ-ÑÇí Ð³Û³ëï ³ÝÇ ù³Õ³ùÝ»ñÇ ¨ ·ÛáõÕ»ñÇ ³ßË³ï ³ íáñÝ»ñÁ, ãÝ³Û³Í µ³½Ù³ÃÇí ½ñÏ³ÝùÝ»ñÇÝ áõ ¹Åí³ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ, Ñ³Ýñ³ å»ï áõÃÛ³Ý ë³ÑÙ³ÝÝ»ñáõÙ Ï³-éáõó»óÇÝ å³ßï å³Ý³Ï³Ý ·áï ÇÝ»ñ:

Îáí Ï³ëÇ Ñ³Ù³ñ ÙÕíáÕ Ù³ñï »ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ Í³·»ó Ýáñ ËÝ¹Çñª Ï³½Ù³-Ï»ñå»É å³Ûù³ñ Ãßý³Ùáõ ³ÝÏ³ñ·»Éáñ¹-¹Çí»ñë³ÝïÝ»ñÇ ¹»Ù: ÐÎ(µ)Î Î»Ý ï ÏáÙÇ Ññ³Ñ³Ý·áí ÏáÙ»ñÇ ïÙÇáõÃÛ³Ý Ï»Ý ï-ÏáÙÝ ÁÝ¹áõÝ»ó áñáßáõÙ Ïáñí³ÍÇã ·áõ-Ù³ñï ³ÏÝ»ñÇ Õ»Ï³ í³ñáõÃÛ³Ùµ ·áñÍáÕ ¹Çï ³ñÏÙ³Ý ¹ñáõÅÇÝ³Ý»ñÇ ëï»ÕÍÙ³Ý Ù³ëÇÝ: ²Û¹ ¹ñáõÅÇÝ³Ý»ñÇ Ï³½Ù³ íá-ñáõÙÝ ³ í³ñï í»ó 1942 Ã. ÑáÏ ï »Ùµ»ñÇ 1-ÇÝ: 1943 Ã. Ï»ë»ñÇÝ Ñ³Ýñ³ å»ï áõÃÛáõ-ÝáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ÇÝ 930 ÏáÙ»ñÇ ï ³Ï³Ý ¹ñáõÅÇÝ³Ý»ñ, áñáÝóáõÙ Ý»ñ·ñ³ íí³Í ¿ñ 11700 Ù³ñ¹, ÇÝãå»ë Ý³ ¨ ×³Ý³ å³ññÑÝ»-ñÇ, Ï³ÙáõñçÝ»ñÇ ¨ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ å³Ñå³ÝáõÃÛ³Ý 130 çáÏ³ ï :

Ð³ßíÇ ³éÝ»Éáí é³½Ù³Ï³Ý ³ñï ³-¹ñ³ÝùÇ ÝÏ³ ï Ù³Ùµ ³×áõ å³Ñ³ÝçÙáõÝ-ùÁ` ÐÎ(µ)Î Ï»Ý ï ÏáÙÁ ¨ ÄáÕÏáÙËáñÑÁ Ó»éÝ³ñÏ»óÇÝ ÙÇ ß³ñù ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñ Ýáñ ³ñï ³¹ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ëï»ÕÍÙ³Ý áõÕ-ÕáõÃÛ³Ùµ` Õ»Ï³ í³ñí»Éáí ÊêÐØ ÄáÕÏáÙ-ËáñÑÇ 1941 Ã. ëå ï »Ùµ»ñÇ 11-Çª å³ ï»-ñ³½Ù³Ï³Ý Å³Ù³Ý³ÏÇ å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»-ñÇ Ï³éáõóÙ³Ý Ù³ëÇÝ áñáßÙ³Ùµ:

Ð³Û³ëï ³ÝÇ Î(µ)Î Ï»Ý ï ÏáÙÇ µÛáõ-ñáÝ, ùÝÝ³ñÏ»Éáí §ä³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý å»-ï ³Ï³Ý ÏáÙÇ ï »Ç áñáßáõÙÁ êÎ §êáí åñ»Ý¦ ÏáÙµÇÝ³ ï áõÙ Ï³ñµÇÝáÉÇ ³ñï ³¹ñÙ³Ý Ù³ëÇÝ¦, ³ñ¹ÛáõÝ³ í» ï ÙÇçáóÝ»ñ Ó»é-Ý³ñÏ»ó ³ñï ³¹ñáõÃÛáõÝÁ ÙÇÝã¨ 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 13-Ý ³å³Ñáí»Éáõ Ñ³Ù³ñ:

Î³ñ¨áñ å³ßï å³Ý³Ï³Ý Ýß³Ý³-ÏáõÃÛáõÝ áõÝ»ñ ·áõÝ³ íáñ Ù»ï ³Éáõñ·Ç³-ÛÇ ½³ñ·³óáõÙÁ: Ü³Ë³å³ ï»ñ³½ÙÛ³Ý

[6] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ·. 48, Ã. 115:

[7] Î»ë «История Азербайджана», т. 3, ч. II. Баку, 1963, с. 98:

[8] Î»ë «Советская Армения в годы Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Сборник документов и материалов». Е., 1975, сс. 183—185:

ï ³ñÇÝ»ñÇÝ Ñ³Ûï Ý³µ»ñí»É ¿ñ åÕÝÓÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñÙ³Ý Ñ³ñáõë ï ÑáõÙù³ÛÇÝ µ³½³, áñÁ ÑÝ³ñ³ íáñáõÃÛáõÝ ï í»ó ÏÁï-ñáõÏ ³ í»É³óÝ»Éáõ åÕÝÓÇ ¨ ³ÛÉ ·áõÝ³ íáñ Ù»ï ³ÕÝ»ñÇ ³ñï ³¹ñáõÃÛáõÝÁ, áñáÝó å³Ñ³Ýç³ñÏÁ ³ñï ³Ï³ñ· ³×»É ¿ñ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï ³ñÇÝ»ñÇÝ Ð³Û³ë-ï ³ÝÇ ï ³ñ³ÍùáõÙ ß³Ñ³ ·áñÍÙ³Ý Ñ³ÝÓ-ÝÁí»ó 23 ³ñï ³¹ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝ, ³Û¹ ÃíáõÙª ²É³í»ñ¹áõ ÍÍÙµ³ÃÃí³ÛÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÁ, ºñ¨³ÝÇ ³Ýí³¹áÕ»ñÇ ·áñ-Í³ñ³ÝÁ, ³íÇ³Ýáñá·Ù³Ý, ²ÝÇÇ ó»Ù»Ý-ï Ç, È»ÝÇÝ³Ï³ÝÇ Ññ³Ï³ÛáõÝ ÝÛáõÃ»ñÇ, ÐáÏï »Ùµ»ñÛ³ÝÇ å³Ñ³ÍáÝ»ñÇ ·áñÍ³-ñ³ÝÝ»ñÁ, È»ÝÇÝ³Ï³ÝÇ ï»ùë ï ÇÉ ÏáÙµÇ-Ý³ï Ç Ý»ñÏ³ñ³ñ³Ï³Ý ý³µñÇÏ³Ý, ùÉá-ñ³ÏñÇ, ·áõÙ³Ï³ßÇÝ³Ï³Ý ¨ Ã³Ùµ³ ·áñ-Í³Ï³Ý ý³µñÇÏ³Ý»ñÁ, Ê³ñµ»ñ¹Ç Ù³Ý³-Í³·áñÍ³Ï³Ý ý³µñÇÏ³Ý, Ùáï áÝáñá·-Ù³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÁ ¨ ³ÛÉÝ: ø³Õ³ù³ÛÇÝ ¨ ßñç³Ý³ÛÇÝ ³ñï ³¹ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó ß³Ñ³·áñÍÙ³Ý Ñ³ÝÓ-ÝÁí»óÇÝ Ýáñ ³ñï ³¹ñ³ï»ë³ÏÝ»ñÇ 77 ³ñï ³¹ñ³Ù³ë»ñ ¨ Ï³Û³ÝùÝ»ñ[9]:

Ð³Û³ëï ³ÝÇ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ å³ï»ñ³½ÙÇ ï ³ñÇÝ»ñÇÝ Ûáõñ³óí»óÇÝ ¨ ÃáÕ³ñÏí»óÇÝ 82-ÙÙ ³Ï³ÝÝ»ñÇ ¨ 76-ÙÙ ³ñÏ»ñÇ ³í»ÉÇ ù³Ý 255 Ñ³½. å³ïÛ³Ý, ³íÇ³éáõÙµ»ñÇ 202,3 Ñ³½. ¨ ÝéÝ³ÏÝ»ñÇ 166 Ñ³½. å³ïÛ³Ý, Ñ³Ï³ï ³ÝÏ³ÛÇÝ ¨ Ñ³-Ï³Ñ»ï ¨³Ï³ÛÇÝ ³Ï³ÝÝ»ñÇ ³í»ÉÇ ù³Ý 362 Ñ³½. å³ïÛ³Ý, Ùáï 90 Ñ³½. ÑñÏÇ½áõ ßß»ñ, §àôì¦ ïÇåÇ 114,6 Ñ³½. å³ÛÃáõóÇã-Ý»ñ ¨ ³ÛÉÝ:

Ð³Ù³Ë³éÝ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ³ñï ³-¹ñ³ÝùÇ Ù»ç Í³Ýñ³ÏßÇé ï»Õ ¿ñ ½µ³Õ»ó-ÝáõÙ ÏáßÇÏÇ, Ñ³Ý¹»ñÓ³ÝùÇ ¨ ·áñÍí³Í-ù»Õ»ÝÇ ³ñï ³¹ñáõÃÛáõÝÁ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ï ³ñÇÝ»ñÇÝ ³ñï ³¹ñí»ó 246,2 Ñ³½. ßÇ-Ý»É, Ùáï 100 Ñ³½. ÏÇë³ÙáõßÏ ³Ï ¨ µ³Ù-µ³Ï³µ³×ÏáÝ, 155,2 Ñ³½. ½áõÛ· ½ÇÝíáñ³-Ï³Ý ÏÇë³×ïù³íáñ ÏáßÇÏ, 247,9 Ñ³½. µ³Ùµ³ÏÛ³ ¨ Ù³Ñáõ¹», 307,8 Ñ³½. ½ÇÝíá-ñ³Ï³Ý µÉáõ½, ÙÇ ù³ÝÇ ÙÇÉÇáÝ Ñ³ï ëåÇ-ï ³Ï»Õ»Ý ¨ ³ÛÉÝ: ²ñï ³¹ñí»ó ³í»ÉÇ ù³Ý 62,5 ÙÉÝ Ù»ïñ Ïï áñ»Õ»Ý:

¼·³ÉÇ ï»Õ³ß³ñÅ Ï³ï ³ñí»ó Ý³¨ ·Ûáõõ³ïÝï»ëáõÃÛ³Ý µÝ³·³í³éáõÙ: 1941 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇÝ ÐÎ(µ)Î Ï»Ýï ÏáÙÇ åÉ»-ÝáõÙÝ Çñ µ³Ý³Ó¨áõÙ Ýß»ó. §äÉ»ÝáõÙÁ ·ÛáõÕ³Ï³Ý ßñç³ÝÝ»ñÇ Ïáõë³Ïó³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇó, ÏáÉïÝï»ëáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñÝ»ñÇó ¨ ÐÊêÐ Äáõ-ÏáÙËáñÑÇó å³Ñ³ÝçáõÙ ¿ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ÏáõÉï áõñ³Ý»ñÇª µ³Ùµ³ÏÇ, ÍË³Ëáï Ç, ×³ÏÝ¹»ÕÇ ¨ ³ÛÉ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý ÑáõÙù Ñ³Ý¹Çë³óáÕ µáõÛë»ñÇ ó³Ýù³ ï ³ñ³ÍáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³í»É³óáõÙ ¨ µ»ñù³ ïíáõÃÛ³Ý µ³ñÓñ³óáõÙ¦[10]:

¶ÛáõÕÇ ³ßË³ï ³íáñáõÃÛáõÝÁ å³-ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ï ³ñÇÝ»ñÇÝ ÁÝ¹³ñÓ³Ï»ó ó³Ýù³ ï ³ñ³ÍáõÃÛáõÝÝ»ñÁ. óáñ»ÝÇÝÁª 23000, Ï³ñïáýÇÉÇÝÁª 5000, ÍË³Ëáï Ç-ÝÁª 3000 Ñ»Ïï ³ñáí: 1000 Ñ»Ïï ³ñáí ³-í»É³ó³Ý ×³ÏÝ¹»ÕÇ ¹³ßï »ñÁ, 3000 Ñ»Ï-ï ³ñáíª Ë³ÕáÕÇ ¨ 5000 Ñ»Ïï ³ñáíª åÁï-Õ³ïáõ ³Û·ÇÝ»ñÁ:

è³½Ù³×³Ï³ï ³ÛÇÝ û·ÝáõÃÛ³Ý Ï³½-Ù³Ï»ñåÙ³Ý ·áñÍáõÙ Ñëï³Û³Ï³Ý ¹»ñ Ï³ï ³ñ»ó Ð³Û ³é³ù»É³Ï³Ý »Ï»Õ»óÇª ³é³çÇÝ Ñ»ñÃÇÝ Ñ³Ý·³Ý³ÏáõÃÛáõÝ Ï³½-Ù³Ï»ñå»Éáí, Ý»ñ·ñ³í»Éáí Ù»Í³ÃÇí ë÷ÛáõéùÇ Ñ³ÛáõÃÛ³ÝÁ: ²ñ¹»Ý 1941 Ã. ÑáõÉÇëÇ 5-ÇÝ Ñ³Ûáó »Ï»Õ»óáõ ¶»ñ³·áõÛÝ Ñá·¨áñ ËáñÑáõñ¹Á Ïáãáí ¹ÇÙ»ó Ñ³Ýñ³-å»ïáõÃÛ³Ý ¨ ë÷ÛáõéùÇ Ñ³Û»ñÇÝª ³Ù»Ý Ï»ñå Ýå³ëï»Éáí Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ å³ßïå³-ÝáõÃÛ³Ý ·áñÍÇÝ Ñ³Ù³ñ ·áñÍÇ Ñ³Ù³ñ Ïéíáõ µáÉáñ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇÝ[11]:

1944 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 29-ÇÝ Ñ³Ý·³-Ý³Ïí³Í ·áõÙ³ñÝ»ñáí Ï³éáõóí³Í §ê³-ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ³é³çÇÝ ï ³ÝÏ³ÛÇÝ ß³-ñ³ëÛáõÝÁ Ñ³ÝÓÝí»ó ÑÙ. 119 ·í³ñ¹Ç³-Ï³Ý ï ³ÝÏ³ÛÇÝ ·Ý¹ÇÝ, áñÇ Ññ³Ù³Ý³-ï ³ñÝ ¿ñ ÷áË·Ý¹³å»ï ì³ÛÝáíëÏÇÝ: 1944 Ã. Ù³ÛÇëÇ 26-ÇÝ ·áõÝ¹Á, Ñ³Ù³Éñí»-Éáí ¨ë 22 î-34 ï ³ÝÏ»ñáí, áñáÝù Ï³éáõó-í³Í ¿ÇÝ Ñ³Û »Ï»Õ»óáõ Ñ³Ý·³Ý³Ï³Í ÙÇ-çáóÝ»ñáí, Ý»ñ·ñ³íí»ó 1-ÇÝ Ø»ñÓµ³ÉÃ-Û³Ý é³½Ù³×³Ï³ ïÇ Ï³½ÙáõÙ:

1944 Ã. ³Ùé³ÝÝ ëÏëí»ó §¶»Ý»ñ³É ´³Õñ³ÙÛ³Ý¦ ï ³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý Ï³-éáõóÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ³Ý·³Ý³ÏáõÃÛáõÝ, áñÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ Æñ³ÝÇ, ²ØÜ-Ç, ²Ý·ÉÇ³ÛÇ, º·Çåï áëÇ, ÐÝ¹Ï³ëï ³ÝÇ, ÈÇµ³Ý³ÝÇ ¨ ³ÛÉ í³Ûñ»ñÇ Ñ³Û»ñ:

[9] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

[10] î»ë *Ì. ². Øáõñ³¹Û³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 178:

[11] î»ë Ð²², ý. 409, ó. 1, ·. 270, Ã. 1:

1945 Ã. ëÏ½µÇÝ Ï ³ éáõó í»ó §¶»Ý»ñ ³ É ´ ³ Õñ ³ ÙÛ ³ Ý¦ ³ íÇ ³ ¿ëÏ ³ ¹ñÇÉÛ ³ Ý: ÊáñÑÁñ¹ ³ ÛÇÝ Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ µÝ ³ Ïãáõ Ã Û ³ Ý Ñ ³ Ý· ³ Ý ³ ÏáõÃÛ ³ Ùµ Ï ³ éáõó í»É ¨ Î ³ ñÙÇñ µ ³ Ý ³ ÏÇÝ »Ý Ñ ³ ÝÓÝí»É §êáí» ï ³ Ï ³ Ý Ð ³ Û ³ ë ï ³ Ý¦, §¼ ³ Ý·»½áõñÇ É»éÝ ³ ·áñÍ¦, §Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ ýÇ½ÏáõÉ ï áõñÝÇÏ¦, §Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ ÏáÙ»ñÇ ï ³ Ï ³ Ý¦, §Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ åÇáÝ»ñÇ ³ ¦, §Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ ÏáÉ ï Ý ï »ë ³ Ï ³ Ý¦, §êáí» ï ³ Ï ³ Ý áõëáõóÇã¦ ï ³ ÝÏ ³ ÛÇÝ ß ³ ñ ³ ëÛáõÝÝ»ñÁ, §êáí» ï ³ Ï ³ Ý Ð ³ Û ³ ë ï ³ Ý¦, §ºñÇ ï ³ ë ³ ñ¹ ·í ³ ñ¹Ç ³ ¦, §Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ åÇáÝ»ñÇ ³ ¦, §êáí» ï ³ Ï ³ Ý ³ ñ ï Çë ï ¦, §Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ ³ ñÑ»ë ï ³ Ïó ³ Ï ³ Ý Ïáá å»ñ ³ óÇ ³ ¦ ³ íÇ ³ ¿ëÏ ³ ¹ñÇÉÛ ³ Ý»ñÁ, §Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ ×³ Ý ³ å ³ ñÑ ³ ßÇÝ ³ ñ ³ ñ¦ ³ í ï áß ³ ñ ³ ëÛáõÝÁ, §êáí» ï ³ Ï ³ Ý Ð ³ Û ³ ë ï ³ Ý¦ ½ñ ³ Ñ ³ ·Ý ³ óùÁ ¨ ³ ÛÉÝ, áñáÝó Ï ³ éáõóÙ ³ ÝÁ ·áñÍáõÝ Ù ³ ëÝ ³ Ïóáõ Ã Ûáõ Ý ¿ áõÝ»ó»É Ð ³ Û ³ é ³ ù»É ³ Ï ³ Ý »Ï»Õ»óÇÝ:

Ð ³ Õ Ã ³ Ñ ³ ñ»Éáí å ³ ï »ñ ³ ½Ù ³ Ï ³ Ý ï ³ ñÇÝ»ñÇ Í ³ Ýñ ³ ·áõÛÝ å ³ ÛÙ ³ ÝÝ»ñÁ, ³ Ù»Ý ³ ï ³ ñµ»ñ ¹Å í ³ ñáõ Ã Ûáõ ÝÝ»ñÝ áõ ½ñÏ ³ ÝùÝ»ñÁ` ÊáñÑñ¹ ³ ÛÇÝ Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝÇ ³ ßË ³ ï ³ íáñÝ»ñÁ ÇßË ³ Ýáõ Ã Û ³ Ý Ù ³ ñÙÇÝÝ»ñÇ Õ»Ï ³ í ³ ñáõ Ã Û ³ Ùµ å ³ ï íáí áõ ³ ÝÓÝíÇñáõ Ã Û ³ Ùµ Ï ³ ï ³ ñ»óÇÝ Çñ»Ýó Ñ ³ Û-ñ»Ý ³ ëÇñ ³ Ï ³ Ý å ³ ñ ï ùÁ:

МОБИЛИЗАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РУКОВОДЯЩИХ ОРГАНОВ АРМЕНИИ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

К. Г. МХИТАРЯН, подполковник, начальник отдела военно-научного журнала МО РА «Айкакан банак»

РЕЗЮМЕ

Несмотря на то, что территория Армении в годы Великой Отечественной войны не стала театром военных действий, однако существовавшая угроза нападения со стороны Турции заставила власти республики вести широкомасштабное строительство приграничных оборонительных сооружений и рубежей. Одновременно с мобилизацией военнообязанных и формированием новых войсковых соединений создавались истребительные батальоны и отряды народного ополчения. Наряду с широкой агитационной и пропагандистской работой, в соответствии с директивой ГКО от 7 сентября 1941 г. проводилось всеобщее военное обучение населения, а также подготовка военных по отдельным специальностям.

Сложная задача перевода промышленности на военные рельсы решалась в двух направлениях: созданием новых предприятий по выпуску военной продукции и модернизацией существующих заводов с переводом производства на местное сырье.

Работники сельского хозяйства, наряду с увеличением производства традиционных для Армении сельхозпродуктов, значительно увеличили производство технических культур, потребность в которых сильно возросла в военное время.

Армянская Апостольская церковь приняла активное участие в организации сбора пожертвований на строительство военной техники.

THE MOBILIZATION ACTIVITY OF ARMENIA'S LEADING ORGANS IN THE YEARS OF THE GREAT PATRIOTIC WAR

K. G. MKHITARIAN, Lieutenant-Colonel, the head of the department of the military-scientific quarterly «Haikakan banak» of the MoD of the RA

SUMMARY

Despite the fact that the territory of Armenia didn't become the theatre of military operations in the years of the Great Patriotic War, but the existing threat of the offensive by Turkey made the powers of the republic to lead a wide-scale construction of the frontier defensive structures and boundaries. Simultaneously with the mobilization of reservists and the shaping of new army formations there were formed destructive battalions and detachments of people's guards. Together with a broad agitational and propaganda work in accordance with the directives of the SCD (the State Committee of Defence) from the 7th of September, 1941, there was conducted a general military training of the population, as well as the preparation of servicemen on separate specialties.

A complicated task of the transference of the industry to the military rails was solving in two directions: by the creation of new undertakings on the output of the military production and by the modernization of the existing factories with the transference of the production to the local raw material.

Agriculture workers, together with the increase of the production of agricultural products traditional for Armenia, significantly increased the production of technical crops, the need of which strongly grew in the war time.

The Armenian Apostolic Church took an active part in the organization of the donation collecting for the construction of the military technics.

Ð²Ú²êî²ÜÆ ¼ÆÜì àð²Î²Ü ÎàØÆê²ðÆ²îÜºðÆ ¸ºðÀ Ð²ÚðºÜ²Î²Ü Øº Ì ä²îºð²¼ØàôØ

². Â. Ð²ðàôÂÚàôÜÚ²Ü, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ,
Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñ

Ð³Û³ëï³ÝÇ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ï³ñ³Í-ùáõÙ é³½Ù³Ï³Ý Ñ³ñó»ñáí ³ÝÑñ³Å»ßï ³ßË³ï³ÝùÝ»ñ Ï³½-Ù³Ï»ñå»Éáõ Ýå³ï³Ïáí 1920 Ãí³Ï³ÝÇ ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 8-ÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð»ÕÏáÙÇ Ññ³Ù³Ýáí ëï»ÕÍí»ó é³½Ù³Ï³Ý ·áñ-Í»ñÇ ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ï: ²é³çÇÝ ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñ Ýß³Ý³Ïí»ó ²íÇë ÜáõñÇç³ÝÛ³ÝÁ, áñÇÝ Ñ»ï³·³-ÛáõÙ ÷áË³ñÇÝ»ó ²É»ùë³Ý¹ñ ØÛ³ëÝÇÏÛ³ÝÁ: ØÇ³Å³Ù³Ý³Ï ëï»ÕÍí»óÇÝ ºñ¨³ÝÇ, Ô³ñ³ùÇÉÇë³ÛÇ, Üáñ-´³Û³½»ïÇ ¨ ³ÛÉ ï³ñ³Íù³ÛÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñ:

1922 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 1-ÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ ÄáÕÏáÙËáñÑÇ Ññ³Ù³Ýáí ëï»ÕÍí»ó Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ï, áñÁ ·ÉË³íáñ»ó É»·»Ý¹³ñ ¶³ÛÁ (Ð³ÛÏ ´ÅßÏÛ³Ýó): ê³Ï³ÛÝ 1925 Ã. Ù³ÛÇëÇÝ é³½Ù³Ï³Ý µ³ñ»Ýáñá·áõÙÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ½ÇÝíá-ñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÁ í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»ó Ð³ÛÏ³Ï³Ý ³é³ÝÓÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ (Ñ»ï³-·³ÛáõÙ` 76-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý É»éÝ³Ññ³Ó·³ÛÇÝ) ¹Çí Ç½Ç³ÛÇ Ï³½ÙáõÙ Ý»ñ³éí³Í Ñ³Ýñ³-å»ï³Ï³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ï³ñ³Íù³ÛÇÝ í³ñãáõÃÛ³Ýª ´á·¹³Ý ìÉ³¹ÇÙÇñÇ ´³Õ¹³ë³-ñáíÇ ·ÉË³íáñáõÃÛ³Ùµ:

Î³åí³Í 1929—1930 ÃÃ. ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í ï³ñ³Íù³ÛÇÝ í»ñ³÷áËáõÙÝ»ñÇ áõ ÷á÷áËáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ»ï` Ù³ñ½³ÛÇÝ ¨ ï»Õ³Ï³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ í»ñ³Ýí³Ý-í»óÇÝ ûÏñáõ·³ÛÇÝ, ÇëÏ Ñ»ï³·³ÛáõÙª Ý³¨ ßñç³Ý³ÛÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñ:

1938 Ã. ÑáõÉÇëÇ 1-ÇÝ ÊêÐØ å³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ Ññ³Ù³Ýáí Ñ³Ýñ³å»ï³-Ï³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ï³ñ³Íù³ÛÇÝ í³ñãáõÃÛáõÝÁ Ï³½Ù³óñí»ó, ¨ í»ñëï»ÕÍí»ó Ñ³Ýñ³-å»ï³Ï³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÁ, ÇëÏ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñ Ýß³-Ý³Ïí»ó êÇñ³Ï øñÇëï³÷áñÇ ²ÉÇùÛ³ÝÁ: ÜáõÛÝ Ññ³Ù³Ýáí Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ï³-ñ³ÍùáõÙ Ï³½Ù³íáñí»óÇÝ 44 ù³Õ³ù³ÛÇÝ ¨ ßñç³Ý³ÛÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñ: 1940 Ã. Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñ Ýß³Ý³Ïí»ó ·Ý¹³å»ï ¶³ñ»·ÇÝ ÎÇñ³Ïá-ëÇ ²ë³ïñÛ³ÝÁ, áñÝ Çñ 14-³ÙÛ³ ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ÁÝÃ³óùáõÙª ÙÇÝã-å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý, Í³Ýñ å³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ¨ Ñ»ïå³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ, ßÝáñÑÇí Çñ µ³ñÓñ Ï³½Ù³Ï»ñåã³ÍáõÃÛ³Ý, Çñ»Ý Ñ³ïáõÏ »é³Ý¹Ç Ï³ñáÕ³ó³í å³ïß³× Ù³-Ï³ñ¹³ÏÇ Ñ³ëóÝ»É ï³ñ³Íù³ÛÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñáõÙÁª Ñ³ïÏ³å»ë É³ñí³Í ù³Õ³ù³Ï³Ý ¨ å³ÛÃÛáõÝ³íï³Ý· é³½Ù³Ï³Ý Çñ³¹ñáõÃÛ³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ ½áñ³Ñ³í³ùÙ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ·Íáí:

Ð³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ Ù»ç Ý»ñù³ßí»Éáõ íï³Ý·Á, áñÝ ³í»ÉÇ áõ ³í»ÉÇ ¿ñ ³×áõÙ ºíñáå³ÛáõÙ ý³ßÇ½ÙÇ ï³ñ³ÍÙ³Ý ¨ ²ñ¨»ÉùáõÙ, Ù³ëÝ³íáñ³å»ë Ø³ÝçáõñÇ³ÛáõÙ, ÙÇÉÇï³ñÇëï³Ï³Ý Ö³åáÝÇ³ÛÇ é³½Ù³Ï³Ý å³ïñ³ëïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ áõÅ»-Õ³óÙ³Ý Ñ³Ù»Ù³ï, ÊêÐØ-Çó å³Ñ³Ýç»ó Ó»éÝ³ñÏ»É ÏïñáõÏ ÙÇçáóÝ»ñ »ñÏñÇ å³ßï-å³ÝáõÝ³ÏáõÃÛ³Ý, µ³Ý³ÏÇ áõ Ý³í³ïáñÙÇ Ù³ñï³Ï³Ý å³ïñ³ëïáõÃÛ³Ý Ù³Ï³ñ-¹³ÏÇ µ³ñÓñ³óÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: ºí 1939 Ã. ëå ï»Ùµ»ñÇ 1-ÇÝ ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑáõñ¹Ý ÁÝ¹áõÝ»ó §ÀÝ¹Ñ³Ýáõñ ½ÇÝ³å³ñïáõÃÛ³Ý Ù³ëÇÝ¦ ûñ»Ýù, áñáí ³Ùñ³-·ñí»ó µ³Ý³ÏÇ áõ Ý³í³ïáñÙÇ ³ÝóáõÙÁ Ñ³Ù³ÉñÙ³Ý ¨ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ÙÇ³ëÝ³Ï³Ý

Ï³¹ñ³ÛÇÝ Ñ³Ù³Ï³ñ·ÇÝ: úñ»ÝùÁ ß³ñù³ÛÇÝ ¨ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ³Ï³Ý Ï³½ÙÇ Ñ³Ù³ñ ë³ÑÙ³Ý»ó Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ýáñ Å³ÙÏ»ïÝ»ñ, Ù³ëÝ³íáñ³å»ë Å³ÙÏ»ï³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ë³ÑÙ³Ýí»óÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ñ»ï¨Û³É Å³ÙÏ»ïÝ»ñÁ. ó³Ù³ù³ÛÇÝ ½áñù»ñáõÙ ¨ ³íÇ³óÇ³ÛáõÙª ÙÇÝã¨ 3 ï³ñÇ, Ý³í³ïáñÙáõÙª ÙÇÝã¨ 5 ï³ñÇ: Üáñ ûñ»Ýùáí ½áñ³Ïáã³ÛÇÝ ï³ñÇùÁ 21-Çó Çç»óí»ó ÙÇÝã¨ 19 ï³ñ»Ï³Ý, ÇëÏ ÉñÇí ÙÇçÝ³Ï³ñ· ¹åñáóÝ ³í³ñï³ÍÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñª ÙÇÝã¨ 18: ¸³ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ïí»ó Ù»Í³óÝ»Éáõ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ãí³ù³Ý³ÏÁ, µ³ñÓñ³óÝ»Éáõ ½áñù»ñÇ áõëáõóÙ³Ý Ù³Ï³ñ¹³ÏÁ ¨ å³ïñ³ëï»Éáõ Ù»Í³ÃÇí Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ é»½»ñí:

ÆÝã å»ë Ñ³ÛïÝÇ ¿, ÊêÐØ µáÉáñ ¹Çí³Ý³·Çï³Ï³Ý ×Ç·»ñÁ Ëáõë³÷»Éáõ å³ï»ñ³½ÙÇó ³å³ñ¹ÛáõÝ ¿ÇÝ, ¨ 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 22-Ç í³Õ ³é³íáïÛ³Ý ý³ßÇëï³Ï³Ý Ñáñ¹³Ý»ñÁ áõËï³¹ñÅáñ»Ý Ý»ñËáõÅ»óÇÝ ÊêÐØ ï³ñ³Íù: ²Û¹å»ë ëÏëí»ó ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÁ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇÝ »ñÏñÇ Õ»Ï³í³ñ Ù³ñÙÇÝÝ»ñÁ Ó»éÝ³ñÏ»óÇÝ ÙÇ ß³ñù ³ÝÑ»ï³Ó·»ÉÇ ÙÇçáóÝ»ñ ³·ñ»ëáñÇ ¹»Ù ½ÇÝí³Í å³Ûù³ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: Ø³ëÝ³íáñ³å»ë, ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 22-Ç §Ð³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ½áñ³Ñ³í³ùÇ Ù³ëÇÝ¦ Ññ³Ù³Ý³·ñáí ëÏ½µÝ³Ï³Ý ßñç³ÝáõÙ ½áñ³Ïáãí»óÇÝ 1905 – 1918 ÃÃ. ÍÝí³Í ½ÇÝ³å³ñïÝ»ñÁ, ÇëÏ ³ñ¹»Ý 1941 Ã. ÑáõÉÇëÇ 23-ÇÝ Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ëÏëí»ó Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ½áñ³Ñ³í³ùÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÝ³Ï³Ý ÷áõÉáõÙ Ð³Û³ëï³ÝÇ å»ï³Ï³Ý ¨ ï»Õ³Ï³Ý ÇßË³ÝáõÃÛ³Ý µáÉáñ Ù³ñÙÇÝÝ»ñÁ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ ëÏë»óÇÝ ½µ³Õí»É Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý é³½Ù³Ï³Ý ¨ ïÝï»ë³Ï³Ý é»ëáõñëÝ»ñÁ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ï³ñÇùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ÙáµÇÉÇ½³óÝ»Éáõ Ñ³ñóáí: ²ÝÑñ³Å»ßï ¿ñ ³ÙµáÕç Ë³Õ³Õ ³ßË³ï³ÝùÁ í»ñ³Ï³éáõó»É Áëï å³ï»ñ³½ÙÇ å³Ñ³ÝçÝ»ñÇ, ½áñ³Ïáã»É ½ÇÝ³å³ñïÝ»ñÇÝ, ÙáµÇÉÇ½³óÝ»É ïñ³Ýëåáñï³ÛÇÝ ¨ ³ÛÉ ÙÇçáóÝ»ñ, Ï³½Ù³Ï»ñå»É µÝ³Ï³Ïã³ÛÇÝ é³½Ù³Ï³Ý å³ïñ³ëïáõÙ, ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý ³ßË³ñÑ³½áñÇ Ï³½Ù³íáñáõÙ, å³ßïå³Ý³Ï³Ý-ßÇÝ³ñ³ñ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ Ï³ï³ñáõÙ ë³ÑÙ³Ý³Ù»ñÓ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ: êï»ÕÍí³Í Çñ³íÇ×³ÏÇ Ñ³ßí³éÙ³Ùµ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ÙÇ ß³ñù Õ»Ï³í³ñ ³ßË³ïáÕÝ»ñ ûÅïí»óÇÝ Ù»Í ÉÇ³½áñáõÃÛáõÝÝ»ñáí, Ýñ³Ýó ÃÁíáõÙ, ù³ÝÇ áñ Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ áõß³¹ñáõÃÛáõÝÁ Ï»Ýïñáñ³óí³Í ¿ñ ½áñ³ÏáãÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý íñ³, Ý»ñ³éí»ó Ý³¨ Ð³Û³ëï³ÝÇ ½ÇÝÏáÙ ·Ý¹³å»ï ¶. Î. ²ë³ïñÛ³ÝÁ:

ä»ïù ¿ Ýß»É, áñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝáõÙ ½áñ³Ñ³í³ùÇ ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñÝ ³ÝóÝáõÙ ¿ÇÝ Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í Ó¨áí, ³½·³ÛÇÝ-Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý á·áõ í»ñ»ÉùÇ ÙÃÝáÉáñïáõÙ: ºí ¹ñ³ Ñ³Ù³ñ Ï³ÛÇÝ Í³Ýñ³ÏßÇé å³ï×³éÝ»ñ:

Æñ µ³½Ù³¹³ñÛ³Ý å³ïÙáõÃÛ³Ý ÁÝÃ³óùáõÙ Ù»ñ ÅáÕáíáõñ¹Á µ³½ÙÇóë »ÝÃ³ñÏí»É ¿ ûï³ñ»ñÏñÛ³ ½³íÃÇãÝ»ñÇ ³ëå³ï³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ: Ø»ñ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÁ ã¿ÇÝ Ùáé³ó»É Çñ»Ýó Ñ³ñ³½³ïÝ»ñÇ ýÇ½ÇÏ³Ï³Ý µÝ³çÝçáõÙÁ, áñÝ ³é³çÇÝ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ÂáõñùÇ³ÛáõÙ Ï³½Ù³Ï»ñå»É ¿ÇÝ »ñÇïÃáõñù»ñÁ` ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ï³Ûëñ ìÇÉÑ»ÉÙÇ ÃáÕïíáõÃÛ³Ùµ ¨ ³ç³ÏóáõÃÛ³Ùµ: ¸ñ³ Ñ³Ù³ñ Ñ»Ýó Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á ëñïÇ Ï³Ýãáí, Ù»Ï Ù³ñ¹áõ ÝÙ³Ý »É³í å³ßïå³Ý»Éáõ Çñ ûç³ËÁ, ÑáÕÝ áõ Ñ³Ûñ»ÝÇùÁ, ù³ÝÇ áñ ·Çï»ñ, áñ å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇÝ ÂáõñùÇ³Ý, ¹³ßÝ³Ïóí»Éáí ý³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ»ï, ËáñÑñ¹³-Ãáõñù³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÇ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Ñ³ïí³ÍÇ Ùáï Ï»Ýïñáñ³óñ»É ¿ñ 26 ¹ÇíÇ½Ç³ ¨ ëå³ëáõÙ ¿ñ Ñ³ñÙ³ñ ³éÇÃÇ, áñ Ý»ñËáõÅÇ Ù»ñ ï³ñ³Íù:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇó ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ Ñ³í³ù³Ï»ï»ñ, ½áñ³Ñ³í³ù³ÛÇÝ åÉ³Ýáí Ïó³·ñí³Í ½ÇÝ³å³ñïÝ»ñÇó µ³óÇ, ·³ÉÇë ¿ÇÝ Ý³¨ ³é³çÇÝ Ï³Ù³íáñÝ»ñÁ, áñáÝó ÃÇíÁ ÑáõÝÇëÇ í»ñçÇÝ ³ñ¹»Ý 2000-Çó ³í»ÉÇ ¿ñ, ³Û¹ Ãíáõ٪ ³í»ÉÇ ù³Ý 200 ÏÇÝ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÝ³Ï³Ý ÷áõÉáõÙ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ Ù»Í ³ßË³ï³Ýù Ï³ï³ñ»óÇÝ ½áñ³Ñ³í³ùÇ Ñ³ñó»ñÇ ÉáõÍÙ³Ý áõÕÕáõÃ-

Û³Ùµ: Ø»ñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ï³ñ³Í-ùáõÙ Ï³½Ù³íáñí»óÇÝ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ³½·³-ÛÇÝ 89-ñ¹, 408-ñ¹, 409-ñ¹ ¨ 261-ñ¹ Ññ³-Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÁ, áñáÝó ³ÝÓÝ³-Ï³½ÙÁ Ñ³Ù³Éñí³Í ¿ñ ³é³í»É³å»ë Ñ³-Û»ñáí: ÆÝãå»ë í»ñÁ Ýß»óÇÝù, Ð³Û³ëï³-ÝÇ ï³ñ³ÍùáõÙ ï»Õ³µ³ßËí³Í ¿ñ 76-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÌáñáßÇÉ³íÇ ³Ýí³Ý Ï³ñÙñ³-¹ñáß É»éÝ³Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, áñÁ Ã»¨ ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ Ñ³Ù³Éñí³Í ¿ñ Ñ³-Û»ñáí, ë³Ï³ÛÝ ÊêÐØ å³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ 1940 Ã. ÑáõÉÇëÇ 16-Ç Ññ³Ù³Ýáí ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ í»ñ³ó-Ù³Ý Ï³å³ÏóáõÃÛ³Ùµ Ïáñóñ»É ¿ñ Çñ §Ð³ÛÏ³Ï³Ý¦ ³Ýí³ÝáõÙÁ: ê³Ï³ÛÝ 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ í»ñç»ñÇÝ Áëï §¼ÇÝ³å³ñï-Ý»ñÇ ½áñ³Ñ³í³ùÇ Ù³ëÇÝ¦ ûñ»ÝùÇ ¹ÇíÇ-½Ç³Ý Éñ³Ñ³Ù³Éñí»óÇ Ñ³ßÇí Ñ³Ýñ³å»-ïáõÃÛ³Ý Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ áõ ÝÛáõÃ³Ï³Ý é»-ëáõñëÝ»ñÇ ¨ ¹³ñÓÛ³É Ó»éù µ»ñ»ó ³½·³-ÛÇÝ µÝáõÛÃ: Âí³ñÏí³Í ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇó µ³óÇ, Ð³Û³ëï³ÝáõÙ Ï³½Ù³íáñí»óÇÝ ¨ Ù»ñ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñáí Ñ³Ù³Éñí»óÇÝ 31-ñ¹, 61-ñ¹, 136-ñ¹ (15-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý), 138-ñ¹ (70-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý), 151-ñ¹, 236-ñ¹, 320-ñ¹, 406-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ (áã ³½·³ÛÇÝ) ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÁ, ÙÇ ß³ñù ³ÛÉ ½á-ñ³Ù³ë»ñ, áñáÝó ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ ÙÇ ½·³ÉÇ Ù³ëÁ ÝáõÛÝå»ë Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ Ñ³Û»ñÁ: Ð³Û³ëï³ÝÇ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÝ ³Û¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñ ¿ÇÝ ½áñ³Ïáã»É ï³ëÝÛ³Ï Ñ³½³ñ³íáñ ½ÇÝí³å³ñïÝ»ñÇ:

²Û¹ ßñç³ÝáõÙ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ Ï³ï³ñ³Í ³ßË³ï³ÝùÝ ³í»ÉÇ ÑÇÙÝ³-íáñ Ó¨áí Ý»ñÏ³Û³óÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ µ»ñ»Ýù Ñ»ï¨Û³É ïíÛ³ÉÝ»ñÁ:

1941 Ã. í»ñçÇÝ ¨ 1942 Ã. ëÏ½µÇÝ Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ëÏë»ó Ï³½Ù³íáñí»É 89-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³Ý, áñÁ Ñ»ï³·³-ÛáõÙ ÷³éùáí åë³Ïí»ó Çñ»Ý Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ µ³½Ù³ÃÇí ×³Ï³ï³-Ù³ñï»ñáõÙ, ³ñÅ³Ý³ó³í »ñ»ù Ù³ñï³-Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÇ ¨ §Â³Ù³ÝÛ³Ý¦ å³ï-í³Ýí³Ý, ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»-ñÇó ÙÇ³ÏÁ Ù³ëÝ³Ïó»ó ´»éÉÇÝÇ ·ñ³í-Ù³ÝÁ ¨ Çñ ÷³é³íáñ Ù³ñï³Ï³Ý áõÕÇÝ ³í³ñï»ó ¾Éµ³ÛÇ ³÷»ñÇÝ: 1942 Ã. û·áë-ïáëÇÝ é³½Ù³×³Ï³ï Ù»ÏÝ»Éáõó ³é³ç ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ñ³Ù³Éñí³ÍáõÃÛ³Ý ³ëïÇ×³-ÝÁ Ñ³ëï³ïí»É Ý³Ë³ï»ëí³ÍÇ Ñ³Ù»Ù³-ï³ÍáõÃÛ³Ùµ áõÝ»ñ Ñ»ï¨Û³É ï»ëùÁ. ³ÝÓ-Ý³Ï³½Ù` 92 % (áñÇ 99,1 %-Á Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ), Ññ³Ó·³ÛÇÝ ½»Ýù (§Ø³ùëÇ»ñ¦ Ñ³Ù³Ï³ñ-·Ç Ññ³ó³ÝÝ»ñ)` 100 %, ¹Ç½³ÛÇÝ Ï³ñ³-Ï³Ý ³Ïáë³ÏÝ»ñ Ññ³ó³ÝÝ»ñ` 30 %, ³í-ïáÙ³ïÝ»ñ` 97 %, Ñ³ëïáó³ÛÇÝ ·Ý¹³-óÇñÝ»ñ` 28 %, Ó»éùÇ ·Ý¹³óÇñÝ»ñ` 28,7 %, Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ññ³ó³ÝÝ»ñ` 50 %, 50-ÙÙ ¨ 82-ÙÙ ³Ï³Ý³Ý»ïÝ»ñ` 100 %, 120-ÙÙ ³Ï³Ý³Ý»ïÝ»ñ` 50 %, 76-ÙÙ ÃÝ-¹³ÝáÃÝ»ñ` 100 %, 45-ÙÙ Ñ³Ï³ï³ÝÏ³-ÛÇÝ ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñ` 30 %, 37-ÙÙ ½»ÝÇÃ³-ÛÇÝ ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñ` 0 %, ³íïáÙ»ù»Ý³Ý»ñ` 57 %, ÓÇ»ñ` 100 %-Çó ³í»ÉÇ, ¨ ³ÛÉÝ:

1942 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ Ï»ë»ñÇÝ é³½-Ù³×³Ï³ï Ù»ÏÝ³Í 409-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛáõÙ å³ïÏ»ñÁ Ñ»-ï¨Û³ÉÝ ¿ñ. ³ÝÓÝ³Ï³½Ùáí, Ñ³Ýñ³å»-ïáõÃÛ³Ý é»ëáõñëÝ»ñÇó Ñ³ïÏ³óíáõ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý áõ ÝÛáõÃ³Ï³Ý ÙÇçáóÝ»ñáí Ñ³Ù³Éñí³ÍáõÃÛáõÝÁ ·ñ»Ã» 100 % ¿ñ, ÙÇÝã»é ùÇã ¿ÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛáõÝÝ áõ ÙÇçáóÝ»ñÁ, áñáÝù Ñ³ïÏ³óíáõÙ ¿ÇÝ Ï»Ýï ñáÝ³óí³Í ³Õµ»ñáõñÝ»ñÇó: úñÇÝ³Ï` Ñ³Ù³Éñí³ÍáõÃÛáõÝÁ Ñ³ëïáó³ÛÇÝ ·Ý¹³-óÇñÝ»ñáí Ï³½ÙáõÙ ¿ñ 30 %, 120-ÙÙ ³Ï³-Ý³Ý»ïÝ»ñáí` 33 %, 122-ÙÙ Ñ³õµÇóÝ»-ñáí` 50 %, 37-ÙÙ ½»ÝÇÃ³ÛÇÝ ÃÝ¹³ÝáÃ-Ý»ñáí` 33 %, 45-ÙÙ Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ÃÁÝ-¹³ÝáÃÝ»ñáí` 30 %, ¨ ³ÛÉÝ:

ÙÙ³Ý å³ïÏ»ñ ¿ñ Ý³¨ ÙÛáõë ¹ÇíÇ-½Ç³Ý»ñáõÙ: ²Ûë ï»ÕÇó ³Ù»Ý³ÛÝ ³ÏÝ»-ñ¨áõÃÛ³Ùµ Ñ»ï¨áõÙ ¿, áñ Ñ³Ýñ³å»ïáõ-ÃÛ³Ý Õ»Ï³í³ñáõÃÛáõÝÁ, Ïáõë³Ïó³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ ³ÝáõÙ ¿ÇÝ ³Ù»ÝÝ³-ñ³íáñÁ ¨ ³Ý·³Ù ³ÝÑÝ³ñÇÝÁ, áñå»ë½Ç å³ïí³í Ï³ï³ñ»Ý å»ï³Ï³Ý ³é³ç³-¹ñ³ÝùÝ»ñÁ, ÙÇÝã¹»é Ï»ÝïñáÝ³Ï³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÁ Ñ³×³Ë ÇíÇ×³ÏÇ ãÇÝ ÉÇ-ÝáõÙ ³å³Ñáí»Éáõ ³Ù»Ý ³ÝÑñ³Å»ßï»áí: ÀÝ¹Ñ³Ýáõñ Ñ³ßíáí 1941—1945 ÃÃ. Î³ñ-ÙÇñ µ³Ý³Ï ½áñ³Ïáãí»óÇÝ 22 ï³ñÇ-ù³ÛÇÝ ËÙµ»ñÇ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñ` 223962 Ù³ñ¹: ºÃ» ¹ñ³Ý ·áõÙ³ñ»Ýù Ý³¨ Ñ³Ý-ñ³å»ïáõÃÛáõÝÇó 1939—1940 ÃÃ. ½áñ³-Ïáãí³ÍÝ»ñÇÝ (Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý³µ³ñ` 11634 ¨ 11312 Ù³ñ¹), ³å³ ëï³óíáõÙ ¿,

áñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÝ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ ½áñ³Ïáã»É »Ý 246908 Ù³ñ¹áõ (áñáÝó ×ÝßáÕ Ù»Í³Ù³ëÝáõÃÛáõÝÁ Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ), ³Û¹ ÃíáõÙª 3428 ÏÝáç: ÊêÐØ ÙÛáõë Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇó ½áñ³Ïáãí»É ¿ñ ¨ë ßáõñç 173000 Ñ³Û, Çëï ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇ ½áñù»ñ` ßáõñç 80000 Ñ³Û: ²ÛëåÇëáí` »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ßáõñç 500000 Ñ³Û, ÁÝ¹ëÙÇÝ Ýñ³ÝóÇó ·ñ»Ã» Ûáõñ³ù³ÝãÛáõñ »ññáñ¹Á ½áÑí»É ¿ Ù³ñïÇ ¹³ßïáõÙ:

¼ÇÝ³å³ñïÝ»ñÇ ½áñ³Ñ³í³ùáõÙÇó µ³óÇ, Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ ÅáÕ ïÝï»ëáõÃÛáõÝÇó ¼àô-ÇÝ ïñ³Ù³¹ñ»óÇÝ 3000 ³íïáÙ»ù»Ý³, 140-Çó ³í»ÉÇ ïñ³Ïïáñ, 160 ÙáïáóÇÏÉ»ï, 24000 ÓÇ, 2000 ³í³Ý³Ï, 200 çáñÇ, 3500-Çó ³í»ÉÇ ë³ÛÉ, 3400 Ïó³Ýù ¨ ³ÛÉÝ:

¼áñ³Ïáã³ÛÇÝ áõ ÙáµÇÉÇ½³óÇáÝ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ ÑÇÙÝ³Ï³Ý Í³ÝñáõÃÛáõÝÝ ÁÝÏ³Í ¿ñ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ áõë»ñÇÝ. Ýñ³Ýù å»ïù ¿ áã ÙÇ³ÛÝ ³å³Ñáí»ÇÝ ½áñ³Ñ³í³ùÇ åÉ³ÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³ÏÇÝ Ï³ï³ñáõÙÁ, ³ÛÉ¨ Ñ³ßíÇ ³éÝ»ÇÝ ÃÇÏáõÝùÇ å³Ñ³ÝçÝ»ñÁ, ³Ý»ÇÝ ³ÛÝå»ë, áñ ß³ï ãïáõÅ»ñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ïÝï»ëáõÃÛáõÝÁ, áñÁ ÷áË³¹ñí³Í ¿ñ é³½Ù³Ï³Ý éáÉ»ñÇ ¨ å»ïù ¿ µ³í³ñ³ñ»ñ ÇÝãå»ë é³½Ù³×³Ï³ïÇ, ³ÛÝå»ë ¿É µÝ³Ï³ãáõÃÛ³Ý Ï³ñÇùÝ»ñÁ: ºí ³Ûë ³Ù»ÝÁ µ³ñ¹³ÝáõÙ ¿ñ Ý³¨ ³ÛÝ å³ï×³éáí, áñ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ ½·³ÉÇ Ãíáí Í³é³ÛáÕÝ»ñ Ù»ÏÝ»É ¿ÇÝ é³½Ù³×³Ï³ï, áñï»Õ ³ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý Ïá÷íáõÙ ¿ñ Ñ³Õ³Ã³Ý³ÏÁ, ÁÝ¹ëÙÇÝ ß³ï»ñÁ Ù»ÏÝ»É ¿ÇÝ Ï³Ù³íáñ: Üñ³Ýó ÃíáõÙ ¿ÇÝª 31 ½ÇÝÏáÙÇë³ñ, ½ÇÝÏáÙÇë³ñÝ»ñÇ 24 ï»Õ³Ï³É, 63 ëå³, áñáÝóÇó Ù³ñï»ñáõÙ ½áÑí»óÇÝ 6 ½ÇÝÏáÙÇë³ñ ¨ 2 ï»Õ³Ï³É: Üñ³Ýù ¿ÇÝª Ù³ÛáñÝ»ñ ê»ñáõÑ Ê³ÝçÛ³ÝÝ áõ ¶ñÇ·áñ ´ÉµáõÉÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³ÝÝ»ñ ê»ÙÛáÝ Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ, ÐáíÑ³ÝÝ»ë ¶³ëå³ñÛ³ÝÁ, ÐáíÑ³ÝÝ»ë Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ, ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ØÇë³ù ØÝ³ó³Ï³ÝÛ³ÝÁ, 2-ñ¹ Ï³ñ·Ç ½ÇÝï»ËÝÇÏ Ð³Ùµ³ñ³Ï Ø³ÝáõïÛ³ÝÁ, 3-ñ¹ Ï³ñ·Ç ½ÇÝ×³ñï³ñ³·»ï ê»åÇñÇ¹áÝ ¸³ÝÇ»ÉÛ³ÝÁ: ÌÇñ³Ïáñí»óÇÝ 8 ½ÇÝÏáÙÇë³ñ ¨ 4 ï»Õ³Ï³É: ºÝÃ³Ï³ ½áñ³Ù³ë»ñÝ áõ ëïñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÁ ÑÙïáñ»Ý Õ»Ï³í³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ÙÇ ß³ñù ½ÇÝÏáÙÇë³ñÝ»ñ Ýß³Ý³Ïí»óÇÝ µ³ñÓñ å³ßïáÝÝ»ñÇ, å³ñ·¨³ïñí»óÇÝ Ï³é³í³ñ³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³É»ñáíª ¹ñ³Ýáí ³í»ÉÇ µ³ñÓñ³óÝ»Éáí Ùáñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý å³ïÇíÝ áõ Ñ»ÕÇÝ³ÏáõÃÛáõÝÁ:

¶Ý¹³å»ï ¶. ²ë³ïñÛ³Ý

Ø³ñï³Ï³Ý ½áñ³Ù³ë»ñÇ áõ ½áñ³Ù³ëáõÙÝ»ñÇ Ñ³Ù³ÉñáõÙÇó µ³óÇ, ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇÝ ³é³ÝÓÝ³Ñ³ïáõÏ ¹»ñ ¿ñ µ³ÅÇÝ ÁÝÏÝ»É ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛáõÝÝ»ñÇ ½áñ³Ï³Ù³Ý ¨ Ï³½Ù³íáñÙ³Ý ·áñÍáõÙ: ²Ûëå»ë. 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 25-ÇÝ Ï³½Ù³íáñí»ó ÙÇ ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛáõÝª Ãíáí 1000 Ù³ñ¹, áñÝ áõÕ³ñÏí»ó ²¹É»ñ` »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý ë¨ÍáíÛ³Ý í³ñã³áõÃÛ³Ý å»ïÇ ïñ³Ù³¹ñáõÃÛ³Ý ï³Ï: ²Û¹ ÝáõÛÝ Å³Ù³Ý³Ï Ðá¨ï»Ùµ»ñÛ³ÝÇ (³ÛÅÙª ²ñÙ³íÇñ) ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÁ Ï³½Ù³íáñ»ó 2 Ï³Ùç³ßÇÝ³ñ³ñ³Ï³Ý ·áõÙ³ñï³Ï (ÑÙ. 157 ¨ 158), áñáÝù áõÕ³ñÏí»óÇÝ Ù»ñÓ×³Ï³ï³ÛÇÝ ßñç³ÝÝ»ñ: ²ÛëåÇëáíª ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛáõÝÝ»ñ ½áñ³Ïáãí»ó ßáõñç 3000 Ù³ñ¹:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇó, Ñ³ñ³í³ñ¨»ÉÛ³Ý ¨ Ñ³ñ³í³ÛÇÝ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇ é³½Ù³ëï³ñ ï»·³Ï³Ý Ýß³Ý³ÏáõÃÛ³Ý Ñ³ßí³éÙ³Ùµ, Ð³Û³ëï³ÝáõÙ

å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ï³éáõÛóÝ»ñÇ ßÇÝ³ñ³-ñáõÃÛ³Ý Ýå³ï³Ïáí ½·³ÉÇ ³ßË³ï³Ýù Í³í³Éí»ó Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ý»ñËáõÅÙ³Ý ³é³í»É Ñ³í³Ý³Ï³Ý áõÕÕáõÃÛáõÝÝ»-ñáõÙ: Ð³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ¨ ï³ñ³Íù³ÛÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ Ù»Í ³ßË³ï³Ýù ï³ñ³Ý ë³ÑÙ³Ý³Ù»ñÓ 9 ßñç³ÝÝ»ñáõÙ å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ï³éáõÛóÝ»ñÇ ßÇÝ³ñ³-

Ø³Ûáñ ê. Ê³ÝçÛ³Ý
89-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ,
½áÑí»É ¿ ¶ñá½Ýáõ Ùáï, Ã³Õí³Í ¿
ù³Õ³ùÇ Ï»Ýïñáÿ³Ï³Ý åáõñ³Ïáõ

ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý Ñ³í³ù³-·ñÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ. ³ÛÝï»Õ ³Ù»Ý ûñ ³ßË³ïáõÙ ¿ñ ßáõñç 10000 Ù³ñ¹, ¨ ÙÇÝã¨ 1941 Ã. í»ñçÁ Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ ³í³ñïí»-óÇÝ ³é³çÇÝ ¨ »ñÏñáñ¹ Ñ»ñÃÇ å³ßï-å³Ý³ßÇÝ³ñ³ñ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÁ:

Ð³Û³ëï³ÝÇ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ ³ÏïÇí Ï»ñåáí Ù³ëÝ³Ïóáí óÇÝ Ý³¨ Ñ³Ý-ñ³å»ïáõÃÛáõÝáõÙ ³ßË³ñÑ³½áñ³ÛÇÝ çáÏ³ïÝ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ¨ Ýñ³Ýó é³½Ù³Ï³Ý å³ïñ³ëïÙ³Ý ·áñÍÇÝ: ²ß-Ë³ñÑ³½áñ³ÛÇÝ çáÏ³ïÝ»ñáõÙ ÁÝ¹·ñÏ-í»óÇÝ Ù»Í Ãíáí å³ßïáÝ³Ãáõ »Õ³Í ½ÇÝÍ³é³ÛáÕÝ»ñ, áã ½áñ³Ïáã³ÛÇÝ ï³ñÇ-ùÇ Ù»Í³Ñ³ë³ÏÝ»ñ ¨ ³ÛÉ Ï³ï»·áñÇ³Ý»-ñÇ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñ: 1941 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 1-Ç ¹ñáõÃÛ³Ùµ ³ñ¹»Ý Ï³½Ù³Ï»ñå³Í ¿ñ 52 ³ßË³ñÑ³½áñ³ÛÇÝ çáÏ³ï, áñáÝ-óáõÙ Ý»ñ³éí³Í ¿ñ 25830 Ù³ñ¹:

¼ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÝ Çñ»Ýó ½·³ÉÇ ³í³Ý¹Á Ý»ñ¹ñ»óÇÝ Ý³¨ é³½Ù³×³Ï³-ïÇ Ñ³Ù³ñ é»½»ñíÇ å³ïñ³ëïÙ³Ý ·áñ-Íáõ٪ Ñ³Ù³Éñ»Éáí Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¨ ³íÇ³-óÇáÝ ¹åñáóÝ»ñÁ, áñï»Õ áõëáõó³ÝíáõÙ ¿ñ ßáõñç 1200 Ïáõñë³Ýï: Ð³Ù³Éñíáõ٠¿ÇÝ Ý³¨ ä³çÁ³íÇ³ùÇÙÇ, Î³ñÙÇñ Ë³ãÇ ¨ ³ÛÉ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³Ï³ñ-·»ñáõÙ å³ïñ³ëïíáÕ ËÙµ»ñÁ, ÇëÏ Ñ³-Ï³û¹³ÛÇÝ ¨ Ñ³Ï³ùÇÙÇ³Ï³Ý å³ßïå³-ÝáõÃÛ³ÝÁ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý Ý³Ë³å³ï-ñ³ëïÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ï³½Ù³Ï»ñåí»óÇÝ Ï³ñ×³Å³ÙÏ»ï Ïáõñë»ñ, áñáÝóáõÙ áõëáõ-ó³Ýí»ó ßáõñç 500 Ñ³½³ñ Ù³ñ¹:

ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇ-ï»Ç 1941 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 17-Ç áñáßÙ³Ý Ñ³Ù³Ó³ÛÝ ÝáõÛÝ Ãí³Ï³ÝÇ ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 1-Çó Ùïóíáõ٠¿ñ 16-Çó ÙÇÝã¨ 50 ï³ñ»-Ï³Ý ³ñ³Ï³Ý ë»éÇ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñÇ å³ñ-ï³¹Çñ é³½Ù³Ï³Ý áõëáõóáõÙ: ²ÛÝ å»ïù ¿ñ Ï³ï³ñí»ñ ³ñï³½áñ³ÛÇÝ Ï³ñ·áíª ³-é³Ýó ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÇó Ïïñ»Éáõ: ¼ÇÝ-ÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ å³ñï³¹Çñ é³½Ù³-Ï³Ý áõëáõóáõÙÁ åÉ³Ý³íáñ»óÇÝ ³Ûåë, áñ å³ñ³åÙáõÝùÝ»ñÇ å³ï×³éáí ãË³-Ã³ñíÇ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ï³ñ·³íáñ-í³Í ÝáñÙ³É ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ éÇÃÙÁ: 110-Å³Ù³Ýáó Íñ³·ñáí áõëáõóáõÙÝ ³Ýó-Ï³óÝ»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï Ñ³ïáõÏ áõß³¹ñáõÃ-ÛáõÝ ¿ñ ¹³ñÓíáõÙ, áñ ëáíáñáÕÝ»ñÁ Ó»éù µ»ñ»Ý É³í ß³ñ³ÛÇÝ å³ïñ³ëï³Ï³Ýáõ-ÃÛáõÝ, ïÇñ³å»ï»Ý Ññ³Ó·³ÛÇÝ ½»ÝùÇ ÑÇÙÝ³Ï³Ý ï»ë³ÏÝ»ñÇÝ, Ñ³ñÓ³Ïáõ³-Ï³Ý áõ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ïÇåÇ Ó»éùÇ ÝéÝ³ÏÝ»ñÇÝ, Ñ³Ï³ùÇÙÇ³Ï³Ý å³ßï-å³ÝáõÃÛ³Ý ÑÇÙáõÝùÝ»ñÇÝ ¨ áõÝ»Ý³Ý ·Çï»ÉÇùÝ»ñ` Ù»Ï ½ÇÝíáñÇ áõ çáÏÇ Ù³ñ-ï³í³ñ³Ï³Ý å³ïñ³ëïÙ³Ý Í³í³Éáí:

Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³-ïÁ, ä³çÁ³íÇ³ùÇÙÇ Ï»ÝïñáÝ³Ï³Ý Ëáñ-Ñáõñ¹Á ¨ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ÅáÕáíñ¹³-Ï³Ý ³ßË³ñÑ³½áñÇ ßï³µÁ Ï³é³í³ñ-Ù³Ý Ï»Ýïñáÿ³Ï³Ý áõ ï»Õ³Ï³Ý Ù³ñ-ÙÇÝÝ»ñÇ Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ ù³Õ³ùÝ»ñáõÙ ¨ ·ÛáõÕ»ñáõÙ Í³í³É»óÇÝ Ï³½Ù³Ï»ñå³-Ï³Ý áõ ½³Ý·í³Í³ÛÇÝ é³½Ù³Ñ³Ûñ»Ý³-ëÇñ³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù` é³½Ù³Ï³Ý áõ-ëáõóáõÙÁ ·áñÍÝ³Ï³ÝáõÙ Çñ³·áñÍ»Éáõ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: ²Ù»Ý³Ï³ñ× Å³ÙÏ»ïÝ»-ñáõÙ Ñ³Ù³Éñí»óÇÝ ËÙµ»ñÁ, ëï»ÕÍí»ó ³ÝÑñ³Å»ßï áõëáõóÙ³Ý³ÛÇÝáõÃ³Ï³Ý µ³½³,

¨ 1941 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 1-Ç ¹ñáõÃÛ³Ùµ Ð³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ áõëáõóÙ³Ý Ñ³Ù³Ï³ñ·áõÙ ³ñ¹»Ý Ý»ñ³éí»É ¿ñ 40371 Ù³ñ¹:

¸Åí³ñ ¿ ³ÙµáÕçáõÃÛ³Ùµ Ãí³ñÏ»É ³ÛÝ µ³½Ù³µÝáõÃ µ³ñ¹ ³ßË³ï³ÝùÁ, áñ Ï³ï³ñáõÙ ¿ÇÝ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ Ù³Ñáõ ¨ Ï»Ý³ó å³ï»ñ³½Ù í³ñáÕ »ñÏñáõÙ, ë³Ï³ÛÝ å»ïù ¿ Ñå³ñïáõÃÛ³Ùµ Ýß»É, áñ ÐÊêÐ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ, ·áñÍ»Éáí ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ å»ï³Ï³Ý Ñ³Ù³Ï³ñ·Ç ßñç³Ý³ÏÝ»ñáõÙ, ¿³Ï³Ý ³í³Ý¹ áõÝ»ó³Ý Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍáõÙ: ä³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ßÁñç³ÝáõÙ Ï³ï³ñí³Í É³ñí³Í ·áñÍáÝ»áõÃÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñáõÙ Ó¨³íáñí»óÇÝ ÷³é³íáñ ³í³Ý¹áõÛÃÝ»ñ, áñáÝù Çñ»Ýó ½³ñ·³óáõÙÝ áõÝ»ó³Ý Ñ»ï³·³ ï³ñÇÝ»ñÇÝ: ¸ñ³ÝáõÙ Ù»Í ¹»ñ Ë³Õ³óÇÝ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÝ»ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Î. ¶. Âáõëáõ½Û³ÝÁ (1950 – 1969 ÃÃ.), ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ². Ì. Ô³½³ñÛ³ÝÁ (1969 – 1986 ÃÃ.), ·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) È. Ì. êï»÷³ÝÛ³ÝÁ (1991 – 1993 ÃÃ.) ¨ ïáÕ»ñÇë Ñ»ÕÇÝ³ÏÁ (1986 – 1991 ÃÃ., 1993 Ã. ÙÇÝã¨ ûñë): ²Û¹ ³í³Ý¹áõÛÃÝ»ñÁ, Ùß³Ïí³Í ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ Ù»Ãá¹Ý»ñÁ, µ³ñ¹ ËÝ¹ÇñÝ»ñÇ ÉáõÍÙ³Ý ÝÏ³ïÙ³Ùµ ëï»ÕÍ³·áñÍ³Ï³Ý Ùáï»óáõÙÝ»ñÁ Çñ»Ýó ³ñï³óáÉáõÙÝ ëï³ó³Ý Ñ³ïÏ³å»ë Ù»ñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ»ï³·³ ¹ÁÅí³ñÇÝ å³Ñ»ñÇÝ:

20-ñ¹ ¹³ñÇ 70 – 80-³Ï³Ý Ãí³Ï³ÝÝ»ñÇÝ Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇÝ µ³ÅÇÝ ÁÝÏ³í ³é³ÝÓÝ³Ñ³ïáõÏ ¹»ñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ë³ÑÙ³Ý³÷³Ï ÃÍ³Ï³½ÙáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»Éáõ ²ýÕ³Ýëï³ÝáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»óáÕ ãÑ³Ûï³ñ³ñí³Í å³ï»ñ³½ÙÇÝ: ÆÝï»ñÝ³óÇáÝ³É å³ñïùÁ Ï³ï³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ Ù»ñ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ ÁÝïñ»É, ½áñ³Ïáã»É ¨ Ð³Û³ëï³ÝÇó ¹áõßÙ³ÝÝ»ñÇ ¹»Ù Ïéí»Éáõ ¿ÇÝ áõÕ³ñÏ»É 3500-Çó ³í»ÉÇ »ñÇï³ë³ñ¹ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÇ, áñáÝù Ùáç³Ñ»¹Ý»ñÇ áõ Ýñ³Ýó µ³Ý¹Çï³Ï³Ý ËÙµ³íáñáõÙÝ»ñÇ ¹»Ù ÙÕíáÕ å³ï»ñ³½ÙáõÙ Çñ»Ýó ½ÇÝíáñ³Ï³Ý å³ñïùÁ Ï³ï³ñ»óÇÝ Ñ³Û ½ÇÝíáñÇÝ í³Û»É Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý á·áí áõ å³ïíáí: ºí Ù»Í³·áõÛÝ Ñå³ñïáõÃÛ³Ùµ áõ½áõÙ »Ýù Ýß»É, áñ *áã ÙÇ Ñ³Û³½·Ç Ù³ñïÇÏ, ÉÇÝÇ ¹³ ß³ñù³ÛÇÝ, ë»ñÅ³Ýï Ï³Ù ëå³, ·»ñÇ ãÇ ÁÝÏ»É:* ¸Åµ³Ëï³µ³ñ, ³Û¹ å³ï»ñ³½ÙáõÙ ¨ë áõÝ»ó³Ý Ïáñáõëïí»ñ. Ù»ñ ïÕ³Ý»ñÇó Ùáï 90 Ñá·Ç Ñ»ñáë³µ³ñ ½áÑí»óÇÝ ÷áñÓ³éáõ µ³Ý¹Çï»ñÇ ¹»Ù ÙÕí³Í ³ÝÑ³í³ë³ñ Ù³ñï»ñáõÙ...

1986 Ã. ³åñÇÉÇÝ â»éÝáµÇÉÇ ²¾Î-áõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³í áÕµ»ñ·áõÃÛáõÝÁ Ù»Í ó³í å³ï×³é»ó Ñ³Û ÅáÕáíñ¹ÇÝ: ²Õ»ïÇ Ù³ëÇÝ ³é³çÇÝ ÉáõñÁ ëï³Ý³ÉáõÝ å»ë Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ ½áñ³Ïáã»óÇÝ ¨ ³Õ»ïÇ ·áïÇ áõÕ³ñÏ»óÇÝ ³ÝÑñ³Å»ßï Ãíáí Ñ³Û ½ÇÝ³å³ñïÝ»ñÇ: Ð³Û³ëï³ÝÇó Å³Ù³Ý³Í Ù³ëÝ³·»ï-½ÇÝíáñÝ»ñÁ Çñ»Ýó ³éáÕçáõÃÛ³Ý, »ñµ»ÙÝ Ý³¨ ÏÛ³ÝùÇ ·Ýáí ³ñ»óÇÝ ³Ù»Ý ÑÝ³ñ³íáñÁ ³Õ»ïÇ Ñ»ï¨³ÝùÝ»ñÇ ßáõï³÷áõÃÛ³Ùµ í»ñ³óÙ³Ý Ñ³Ù³ñ` Ý»ñ¹ñ»Éáí Çñ»Ýó ³ÙµáÕç áõÅÁ, ·Çï»ÉÇùÝ»ñÝ áõ ÑÙïáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: ¼ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó ½áñ³Ïáã³Í 2000-Çó ³í»ÉÇ Ù»ñ ùÇÙÇÏáë-Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñÁ, µ³ñÓñ å³ï³ëË³Ý³ïíáõÃÛ³Ùµ ¨ ·áñÍÇÙ³óáõÃÛ³Ùµ ³ßË³ï»Éáí ³Ù»Ý³íï³Ý·³íáñ ¨ ÏñÇïÇÏ³Ï³Ý ·áïÇÝ»ñáõÙ, óáõó³µ»ñ»óÇÝ ³ñÇáõÃÛ³Ý ¨ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ïáÏáõÝáõÃÛ³Ý µ³ñÓñ ûñÇÝ³ÏÝ»ñ...

1988 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ ï»ÕÇ áõÝ»ó³í êåÇï³ÏÇ »ñÏñ³ß³ñÅÁ Ù»ñ ÅáÕáíñ¹Ç Ñ³Ù³ñ ³Û¹ áÕµ»ñ·³Ï³Ý ³Õ»ïÇ Å³Ù³Ý³Ï ÷ñÏ³ñ³ñ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ·áñÍáõÙ Çñ»Ýó ³ÏïÇí ¹»ñÝ áõÝ»ó³Ý Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ¨ µáÉáñ ï³ñ³Íù³ÛÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ ³ßË³ïáÕÝ»ñÁ: Ø³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ·áÝ¹Á, áñÁ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó Ñ³Ù³Éñí»ó ³íïáïñ³Ïïáñ³ÛÇÝ, ×³Ý³å³ñÑ³ßÇÝ³Ï³Ý ¨ ³Ùµ³ñÓ³Ïáí ïñ³Ýëåáñï³ÛÇÝ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ÙÇçáóÝ»ñáí, µ³é³óáñ»Ý Ù»Ï ûñ Ñ»ïá ³ñ¹»Ý Ï»ÝïñáÝ³óí³Í ¿ñ ³í»ñí³Í ßñç³ÝÝ»ñáõÙ ¨ Çñ ûå»ñ³ïÇí ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáí ³Ù»Ý³³ÏïÇí Ï»ñå³í Ù³ëÝ³ÏóáõÙ ¿ñ ï³ëÝÛ³Ï Ñ³½³ñ³íáñ Ë³Õ³Õ Ñ³Ù³ù³Õ³ù³óÇÝ»ñÇ ÏÛ³Ýù»ñÁ Ù»Ï ³ÝÃ³ñÃáõÙ ËÉ³Í ³Û¹ Ññ»ß³-

íáñ áÕµ»ñ·áõÃÛ³Ý Ñ»ï¨³ÝùÝ»ñÇ í»ñ³óÙ³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝ...

1986—1991 ÃÃ. Å³Ù³Ý³Ï³ßñç³ÝáõÙ Ù»ñ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÁ »Õ³í ÊêÐØ-áõÙ ÙÇ³ÏÁ, áñÁ Ï³ñáÕ³ó³í Ýáõí»É ï»ÕáõÙ` ³é³Ýó Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝÇó ¹áõñë ·³Ýáõ, ùÝÝáõÃÛáõÝÝ»ñ Ñ³ÝóÝ»Ýáí å³ï³ÝÇÝ»ñÇÝ 132 ËáñÑÁñ¹³ÛÇÝ é³½Ù³Ï³Ý áõëáõÙÝ³ñ³ÝÝ»ñ ÁÝ¹áõÝ»Ýáõ åñáµÉ»ÙÁ: ²Û¹ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ÊêÐØ ÙÇ³ÛÝ ó³Ù³ù³ÛÇÝ ½áñù»ñáõÙ Í³é³Û»É »Ý ³í»ÉÇ ù³Ý 4000 Ñ³Û³½·Ç ëå³, áñáÝó Ùáï Ù»Ï »ññáñ¹Á ÊêÐØ ÷Éáõ½áõÙÇó Ñ»ïá í»ñ³¹³ñÓ³í Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝ ¨ ¹³ñÓ³í ÐÐ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ ëå³Û³Ï³½ÙÇ ÑÇÙÝÁ...

Æñ ·áÛáõÃÛ³Ý ³ÙµáÕç ÁÝÃ³óùáõÙ Ù»ñ ³ßË³ï³ë»ñ Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á ½»ÝùÁ Ó»éùÇÝ µ³½ÙÇóë ³ÝÑ³í³ë³ñ å³Ûù³ñ¿ ÙÕ»É Ñ³ÝáõÝ Çñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý: 1988 – 1990 ÃÃ. È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ Ñ³Û»ñÇ ³½·³ÛÇÝ-³½³ï³·ñ³Ï³Ý Ó·ïáõÙÝ»ñÁ, áñáÝù Çñ³Ï³Ý³óíáõÙ ¿ÇÝ ÊêÐØ ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï ·áñÍáÕ ûñ»Ýë¹ñáõÃÛ³ÝÁ Ëëï Çí Ñ³Ù³å³ï³ëË³ÝáõÃÛ³Ùµ, Ñ»ñÃ³Ï³Ý ³Ý·³Ù µ³ËÍ»óÇÝ ²¹ñµ»ç³ÝÇ ÏáÕÙÇó óáõó³µ»ñí³Í ÙÇïáõÙÝ³ íáñ ³ÝÁÙµéÝáÕ³Ï³ÝáõÃÛ³ÝÁ: ºí ²¹ñµ»ç³ÝÁ ¹ÇÙ»ó ½ÇÝí³Í ³·ñ»ëÇ³ÛÇ áã ÙÇ³ÛÝ È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ, ³ÛÉ¨ Ð³Û³ëï³ÝÇ ¹»Ù: ²Û¹ Í³Ýñ ·áï»Ù³ñïáõÙ Ù»ñ Ýß³Ý³íáñ ýÇ¹³ÛÇÝ»ñÇ Ñ»ïÝáñ¹Ý»ñÁ ÙÇ³ íáñí»óÇÝ Ï³Ù³íáñ ³½³ï³Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ çáÏ³ïÝ»ñáõÙ áõ Ëµ»ñáõÙ` ²ñó³ËÇ ¨ Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕíáÕ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ óáõó³µ»ñ»Éáí µ³ó³éÇÏ Ñ»ñáëáõÃÛáõÝ, ù³çáõÃÛáõÝ, ³ñÇáõÃÛáõÝ ¨ ïáÏáõÝáõÃÛáõÝ: ºí µ³ó³éÇÏ Ï³ñ¨áñáõÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ ³Û¹ ·áñÍáõÙ Ù»ñ ½ÇÝíáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÝ ½·³ÉÇ ³í³Ý¹ Ý»ñ¹ñ»óÇÝ Ñ³ïÏ³å»ë ÇÝùÝ³å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ï³ñ³Íù³ÛÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñÇ Ï³½Ù³íáñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï, ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñ, áñáÝù Ñ»ï³·³ÛáõÙ Ý»ñ·ñ³íí»óÇÝ ÐÐ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ï³½ÙáõÙ:

ØÇ³ÛÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÇ Ñ³Ù³Ï³ñ·Ó Ð³Û³ëï³ÝÇ Ýáñ Ï³½Ù³íáñíáÕ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñ½áñ³Ïáãí»óÇÝ ³í»ÉÇ ù³Ý 200 Ï³¹ñ³ÛÇÝ ëå³-Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñ, áñáÝóÇó ß³ï»ñÁ ¹»é ³Ûëûñ ¿É å³ïíáí Í³é³ÛáõÙ »Ý Ù»ñ µ³Ý³ÏÇ ß³ñù»ñáõÙ: ºí ¹Åµ³Ëï³µ³ñ, Ùáï 20 Ý³ËÏÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÝ»ñ, ½ÇÝÏáÙÇë³ñÝ»ñÇ ï»Õ³Ï³ÉÝ»ñ ¨ ³ÛÉ ëå³Ý»ñ áõ Í³é³ÛáÕÝ»ñ ½áÑí»óÇÝ ²¹ñµ»ç³ÝÇ ³·ñ»ëÇ³ÛÇ Ñ»ïÙÕÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÁÝÃ³ó³Í Ù³ñï»ñáõÙ:

1993—1994 ÃÃ.` ²¹ñµ»ç³Ý³Ï³Ý Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ñ»ï Ñ³ñ³µ»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ëñÙ³Ý, É³ñí³ÍáõÃÛ³Ý ³×Ù³Ý ¨ È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ áõ Ð³Û³ëï³ÝÇ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇ Ùáï ½·³ÉÇ ù³Ý³Ïáí ³¹Áñµ»ç³Ý³Ï³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ï³½Ù³íáñáõÙÝ»ñÇ Ïáõï³ÏÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï³ßñç³ÝáõÙ, Ù»ñ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ý³Ë³ñ³ñÇ Ññ³Ù³ÝÇ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ áõëáõÙÝ³Ï³Ý Ñ³í³ùÝ»ñÇ ½áñ³Ïáã»óÇÝ ¨ Ý³Ë³å³ïñ³ëïí»óÇÝ »ñÏáõ ï³ëÝÛ³Ï Ñ³½³ñÇó ³í»ÉÇ ½ÇÝ³å³ñïÝ»ñÇ ¨ ÙáµÇÉÇ½³óñÇÝ ï³ñµ»ñ Ý³Ë³Ýß³Ý³ÏÙ³Ý Ùáï 500 ÙÇ³íáñ ïñ³Ýëåáñï³ÛÇÝ ÙÇçáóÝ»ñ: ¸³ ¹³ñÓ³í ³ÛÝ ÑÇÙù³Ï³Ý Ù³ñï³Ï³Ý é»ëáõñëÁ, áñÁ í×é³Ï³Ý ¹»ñ Ë³Õ³ó ²¹ñµ»ç³ÝÇ ½ÇÝí³Í áïÝÓ·áõÃÛáõÝÝ»ñÇó ÐÐ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ·áñÍáõÙ:

ÐÝ³ñ³íáñ å³ï»ñ³½ÙÇ µ³ñ¹ µÁÝáõÛÃÁ, Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ñ³ÝÏ³ñÍ³ÏÇ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý ëå³éÝ³ÉÇùÁ ËÇëï å³Ñ³ÝçÝ»ñ »Ý Ý»ñÏ³Û³óÝáõÙ ÐÐ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý å³ïñ³ëïáõÃÛ³ÝÁ: ¸ñ³ Ñ³Ù³ñ ÐÐ ¨ ï³ñ³Íù³ÛÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ, Ñ³í³ï³ñÇÙ ÙÝ³Éáí Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ó¨³íáñí³Í ³í³Ý¹áõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ, ³Ûëûñ ¿É ³Ù»ÝûñÛ³ ïùÝ³ç³Ý ³ßË³ï³Ýù »Ý ï³ÝáõÙ ½áñ³Ñ³í³ù³ÛÇÝ Ùçáó³éáõÙÝ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý, å³ï³ÝÇÝ»ñÇÝ å³ñï³¹Çñ½ÇÝÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý ½áñ³Ïáãí³Ý ¨ »ñÇï³ë³ñ¹áõÃÛ³Ý é³½Ù³Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ¹³ëïÇ³ñ³ÏáõÃÛ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµª Ñ³ÝáõÝ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ ½áñ³Ñ³í³ù³ÛÇÝ å³ïñ³ëïáõÃÛ³Ý ¨ Ù³ñï³Ï³Ý Ñ½áñáõÃÛ³Ý Ùßï³Ï³Ý µ³ñÓñ³óÙ³Ý:

ú¶î²¶àðÌ ì²Ì ¶ð²Î²ÜàôÂÚàôÜ

1. ÐÐ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇ³ïÇ ³ñËÇí³ÛÇÝ ÷³ëï³ÃÕÃ»ñ:

2. «Великая Отечественная война Советского Союза 1941—1945. Краткая история». М., 1967.

3. *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³ÛÏ³Ï³Ý ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³ íáñáõÙÝ»ñÁ 1918—1945 ÃÃ.: º., 2002:

4. *². Â. Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³ÛÏ³Ï³Ý ½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ïÝ»ñÁ` 80 ï³ñ»Ï³Ý: §Ð³ÛÏ³Ï³Ý µ³Ý³Ï¦, 2003, ÑÙ. 1:

РОЛЬ ВОЕННЫХ КОМИССАРИАТОВ АРМЕНИИ В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ

А. Т. АРУТЮНЯН, генарал-майор, Военный комиссар Республики Армения

РЕЗЮМЕ

С первых дней Великой Отечественной войны военные комиссариаты АрмССР совместно с государственными и местными органами власти Армении начали активную работу по мобилизации военных и хозяйственных ресурсов республики для нужд фронта, призыву военнообязанных, мобилизации транспортных и других средств, организации военной подготовки населения, формированию народного ополчения, проведению в приграничных районах оборонно-строительных работ.

Производство этих работ осложнялось еще и тем, что многие сотрудники военкоматов (как военкомы и их заместители, так и офицеры) добровольно ушли на фронт. Всего военкоматами республики были призваны граждане 22-х возрастных групп, что с учетом призванных в 1939—1940 гг. составило 246908 человек (в подавляющем большинстве—армяне).

За годы войны в военкоматах республики сложились славные традиции, выработались методы работы, творческие подходы к решению сложных задач, которые нашли свое выражение в тяжелые для республики времена: во время войны СССР в Афганистане, ликвидации последствий Чернобыльской аварии и разрушительного Спитакского землетрясения, ставшего ужасной трагедией для армянского народа. Эти традиции и методы работы особенно ярко проявились во время отражения вооруженной агрессии Азербайджана против Армении и НКР, предпринятой в ответ на законосообразное требование жителей НКАО на самоопределение. Эти традиции получили свое дальнейшее развитие в годы независимости и в значительной мере способствуют повышению боеспособности и мобилизационной готовности ВС РА.

THE ROLE OF ARMENIA'S MILITARY REGISTRATION AND ENLISTMENT OFFICES IN THE GREAT PATRIOTIC WAR

A. T. HAROUTYOUNIAN, Major-General, Military Commissar of the Republic of Armenia

SUMMARY

Military registration and enlistment offices of the ArmSSR in common with State and local organs of Armenia's power since the first days of the Great Patriotic War began an active work on the mobilization of military and eco-

nomical resources of the republic for the needs of the front, on the call-up of reservists, on the mobilization of transport and other means, on the organization of the military training of the population, on the formation of people's guards, on the conduct of defensive-constructive works in frontier regions.

The production of those works became complicated also with the fact that many employees of military registration and enlistment offices (both military commissars and their deputies, and officers) had voluntarily gone to the front. Those institutions called up in all citizens of 22 age groups, and that, with the account of the called-up in 1939—1940, composed 246908 people (the overwhelming majority were Armenians).

There were formed glorious traditions in the military registration and enlistment offices for the years of the war, there were worked out methods of work, creative approaches to the solution of complicated tasks that were expressed in the difficult for the republic times: during the war in Afghanistan, the liquidation of consequences of the Chernobyl accident and Spitak destroying earthquake that became a terrible tragedy for the Armenian people. Those traditions and methods of the work were especially brightly displayed during the repulse of the armed aggression of Azerbaijan against Armenia and the RNK, which was the answer to a legally consistent demand of the ARNK's inhabitants on the self-determination. Those traditions got their further development in the years of independence and have considerably promoted to the rise of the fighting efficiency and mobilization readiness of the AF of the RA.

ՀԱՅԵՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԱՇՏՈՒՄ

Ա. Ա. ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ, ÷áË·Ý¹³å»ï, ÐÐ äÜ §Ø³Ûñ Ð³Û³ëï³Ý¦ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ã³Ý·³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý

ºñ¨³ÝÇ §Ð³ÕÃ³Ý³Ï¦ ½µáë³Û·áõÙ · ïÝíáÕ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ã³Ý·³ñ³ÝÁ ÙÇ³ÏÝ ¿ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝáõÙ, áñï»Õ å³Ñ-íáõÙ ¨ óáõó³¹ñíáõÙ »Ý Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇÝ ¨ Ýñ³ Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñÇÝ í»ñ³µ»ñáÕ Ã³Ý·³ñ³Ý³ÛÇÝ Çñ»ñ, Éáõ-ë³ÝÏ³ñÝ»ñ, ÷³ëï³ÃÕÃ»ñ:

²Ûëï»Õ ³Ù»Ý ÇÝã Ù³ñï³¹³ßï ¿ ÑÇß»óÝáõÙ. ½»Ýù-½ÇÝ³-ÙÃ»ñùÇ ÝÙáõßÝ»ñ, ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ñ³Ù³½·»ëïáí Ù³ñ¹Ï³Ýó Éáõë³ÝÏ³ñÝ»ñ, ï³ñÇÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ËáõÝ³ó³Í ÷³ëï³-ÃÕÃ»ñ áõ ù³ñï»½Ý»ñ, ½ÇÝíáñ³Ï³Ý áõ ½áñ³í³ñ³Ï³Ý Ñ³-Ù³½·»ëïÝ»ñ, ³ÝÓÝ³Ï³Ý Çñ»ñ:

ºí ³Ï³Ù³, Ùáé³Ý³Éáí å³ï»ñ³½ÙÇ ë³ñë³÷Ý»ñÁ, Éóíáõ٠»ë Ñå³ñïáõÃÛ³Ùµ` ³ÝóÝ»Éáí Ù³ñß³ÉÝ»ñÇ ëñ³ÑÁ, Êáñhñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ý³í³ïáñÙÇ Íáí³Ï³É ÐáíÑ³ÝÝ»ë Æë³ÏáíÇ ³ÝÏÛáõÝÁ, Ñ³Û û¹³ãáõÝ»ñÇÝ ÝíÇñí³Í µ³ÅÇÝÁ, Ñ»ñáëÝ»ñÇ ¨ ½áñ³í³ñÝ»ñÇ å³ïÏ»ñ³ëñ³ÑÁ:

²é³ÝÓÇÝ óáõó³¹ñáõÃÛ³Ùµ Ý»ñÏ³Û³óíáõÙ »Ý Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ, ¸ÇÙ³¹ñáõÃ-Û³Ý ß³ñÅÙ³Ý ³Ï³Ý³íáñ ·áñÍÇãÝ»ñ ØÇë³ù Ø³ÝáõßÛ³ÝÁ, ØÏñïÇã ¸³ßïáÛ³ÝÁ, Ð»ñÙÇÝ» è³½·ñ³¹ÉÛ³ÝÁ, Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³ÛÇ µ³Ý³ÏÇ Ñ³ÛïÝÇ û¹³ãáõÝ»ñ ²Õ³½³ñÛ³Ý »Õµ³ÛñÝ»ñÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

êñµ³½³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ëñµ³½³Ý Ù³ëáõÝùÝ»ñ...

ä³ï»ñ³½ÙÝ»ñÁ å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇç¨ ·áÛáõÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ Ñ³Ï³ëáõÃÛáõÝÝ»ñÇ í»ñ³óÙ³Ý Í³Ûñ³Ñ»Õ ÙÇçáó »Ý: êáíáñ³µ³ñ å³ï»ñ³½ÙÝ»ñÇó Ñ»ïá Ñ³ëï³ï íáõÙ ¿ Ë³Õ³ÕáõÃÛáõÝ, áñÝ ³ÛÝù³Ý ³í»ÉÇ »ñÏ³ñ ¿ ï¨áõÙ, áñù³Ý ³ñÛáõÝ³Ñ»Õ áõ ³Õ»ï³ÉÇ ¿»Õ»É å³ï»ñ³½ÙÁ: ²é³çÇÝ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÁ ß³ï ³ñÛáõÝ³Ñ»Õ ¨ ³Õ»-ï³ÉÇ ¿ñ, ¨ Ãíáõ٠¿ñ, Ã» Ýñ³Ý Ñ³çáñ¹³Í Ë³Õ³ÕáõÃÛáõÝÁ å»ïù ¿ µ³í³Ï³Ý »ñÏ³-ñ³ï¨ ÉÇÝ»ñ: ê³Ï³ÛÝ ³Û¹å»ë ãÕ³í: ì»ñë³ÉÇÝ Ñ³ßï»óÙ³Ý å³ÛÙ³Ý³·ñáí å»ïáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇç¨ ·áÛáõÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ Ñ³Ï³ëáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ãÑ³ñÃ»óÇÝ: ¸»é ³í»ÉÇÝ. Ñ³Ï³ëáõÃÛáõÝÝ»ñ Í³·»óÇÝ ³Ý·³Ù Ñ³ÕÃáÕ å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇç¨: 1930-³Ï³Ý ÃÃ. Ï»ë»ñÇÝ ëÏëí»ó Ëáñ ïÝï»ë³Ï³Ý ×·Ý³Å³Ù: ØÇç³½·³ÛÇÝ Ñ³ñ³µ»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ï³ñ·³íáñÙ³Ý Ï³éáõÛóÝ»ñÁ (Ù³ëÝ³íáñ³å»ë` ²½·»ñÇ É·³Ý) Ç íÇ×³ÏÇ ã»Õ³Ý í³ñ»-Éáõ ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï ·áñÍáÝ»áõÃÛáõÝ: ´³óÇ ³Û¹, ÙÇç³½·³ÛÇÝ Ñ³ñ³µ»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ëñÙ³Ý å³ï×³é ¿ñ Ý³¨ ³ÛÝ, áñ ÙÇ ß³ñù »ñÏñÝ»ñáõÙ ÇßË³ÝáõÃÛ³Ý ·ÉáõË »Ï³Ý Ý³-óÇëï³Ï³Ý, áñáÝó ·³Õ³÷³ñ³ËáëáõÃÛ³Ý ÑÇÙùáõÙ ¹ñí³Í ¿ñ ³ÛÉ Å³ÕáíáõñçÝ»ñÇ Ýí³ëï³óÙ³Ý Ï³Ù ÃáÇÝ»ñÇ ³½·»ñÇ ·»ñ³½³Ýó³ÛÝ ·³Õ³÷³ñÁ, ÇÝã³å»ë Ý³¨ ³ÛÝ, áñ å³ñï³í³Í å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ó·ïáõÙ ¿ÇÝ §í»ñ³Ï³Ý·Ý»Éáõ ³ñ¹³ñáõÃÛáõÝÁ¦:

Ð»ï½Ñ»ï» Ó¨³íáñíáÕ ´»éÉÇÝ—ÐéáÙ ³é³ÝóùÁ: ºñÏáõ å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÝ ¿É Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ÇÝ ý³ßÇëï³Ï³Ý Ïáõë³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: Ü³ËÏÇÝ ²Ýï³Ýï¨ »ñÏñÝ»ñÇ ¨ ÊêÐØ ÙÇç¨ Ñ³Ï³ëáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ñ³Ý·»óñÇÝ ³ÛÝ µ³ÝÇÝ, áñ ÙÇç³½·³ÛÇÝ áõÅ»ñÁ áã ÙÇ³ÛÝ ã¿ÇÝ ÷áñÓáõÙ Ï³ÝË»É ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ï³ÙÆï³ÉÇ³ÛÇ (Ý³¨ Ö³åáÝÇ³ÛÇ) é³½Ù³-Ï³Ý³óáõÙÁ, ³ÛÉ ÷³ëïáñ»Ý Ëñ³ËáõëáõÙ ¿ÇÝ ³ÛÝ` Ó·ï»Éáí áõÕÕ»É ÁÝ¹¹»Ù ÙÛáõë ÏáÕÙÇ: 1938 Ã. (ØÛáõÝË»ÝÇ ËáñÑñ¹³ÅáÕáí) ²Ý·ÉÇ³Ý ¨ üñ³ÝëÇ³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇÝ

½áÑ³µ»ñ»óÇÝ â»ËáëÉáí³ÏÇ³Ý` ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý Ñ³ëÏ³Û³Ï³Ý é³½Ù³Ï³Ý Ý»ñáõÅÁ ¹»åÇ ²ñ¨»Éù áõÕÕ»Éáõ Ýå³ï³Ïáí: ÊáñÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝÝ ¿É Çñ Ñ»ñÃÇÝ ïÁÝï»ë³Ï³Ý ÷áËß³Ñ³í»ï å³ÛÙ³Ý³·Çñ ÏÝù»ó ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ»ï, ÇÝã å»ë Ý³¨, û·ï³·áñÍ»Éáí ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó â»ËáëÉáí³ÏÇ³ÛÇ µéÝ³½³íÃáõÙÇó (1939 Ã.), Ýñ³ ³ñ¨»ÉÛ³Ý ßñç³ÝÝ»ñÁ ÙÇ³óñ»ó ÊáñÑÁñ¹³ÛÇÝ ´»É³éáõëÇ³ÛÇÝ ¨ àõÏñ³ÇÝ³ÛÇÝ, ·ñ³í»ó Ø»ñÓµ³ÉÃÇÏ³Ý:

Â»¨ 1931 Ãí³Ï³ÝÇó ëÏë³Í ³ßË³ñÑÇ ï³ñµ»ñ Í³Ûñ»ñáõÙ ÁÝÃ³ÝáõÙ ¿ÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ (Æï³ÉÇ³ÛÇ Ý»ñËáõÅáõÙ Ð³µ»ßëï³Ý ¨ ÐáõÝ³ëï³Ý, Ö³åáÝÇ³ÛÇ Ý»ñËáõÅáõÙ âÇÝ³ëï³Ý, ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó ²íëïñÇ³ÛÇ µéÝ³ÏóáõÙ (³ÝßÉÛáõë), Çï³É³·»ñÙ³Ý³Ï³Ý áõÅ»ñÇ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ Æëå³ÝÇ³ÛáõÙ ùÕ³ù³óÇ³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙáõÙ ³ÛÉÝ), ë³Ï³ÛÝ ³ßË³ñÑÇ ¹»é Ñ³çáÕ í³×áõÙ ¿ñ Ëáõë³÷»É §Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ïáõñáõ¹Ùµáó¦:

²Û¹áõÑ³Ý¹»ñÓ, 1939 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 1-ÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ (í»ñÙ³Ëï) ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÁ Ë³Ëï»óÇÝ È»Ñ³ëï³ÝÇ Ñ»ï å»ï³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÁ ¨ Ý»ñËáõÅ»óÇÝ »ñÏñÇ ï³ñ³Íù: ê»åï»Ùµ»ñÇ 3-ÇÝ ²Ý·ÉÇ³Ý ¨ üñ³ÝëÇ³Ý å³ï»ñ³½Ù Ñ³Ûï³ñ³ñ»óÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇÝ: ê³Ï³ÛÝ ÙÇÝã¨ 1940 Ã. Ù³ÛÇëÁ ³Û¹ ×³Ï³ïáõÙ ³ÏïÇí ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ ã¿ÇÝ Ó»éÝ³ñÏíáõÙ, ÙÇÝã¹»é ¶»ñÙ³ÝÇ³Ý 1940 Ã. ³åñÇÉÇÝ µéÝ³½³íÃ»ó ¸³ÝÇ³Ý ¨ Üáñí»·Ç³Ý:

1940 Ã. Ù³ÛÇëÇ 10-ÇÝ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½áñù»ñÁ Ý»ñËáõÅ»óÇÝ ÈÛáõùë»Ùµáõñ·, ÜÇ¹»éÉ³Ý¹Ý»ñ ¨ ´»É·Ç³, ÇëÏ ³ñ¹»Ý Ù³ÛÇëÇ 19-ÇÝ ¸ÛáõÝÏ»ñÏÇ ßñç³ÝáõÙ ßñç³å³ï»óÇÝ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇ ßáõñç 40 ¹ÇíÇ½Ç³, ë³Ï³ÛÝ, ËÝ³Û»Éáí Çñ»Ýó ï³ÝÏ»ñÁ, áñáß»óÇÝ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹ÇÝ áãÝã³óÝ»É ½áõï Ñ»ï¨³Ï³½áñÇ ¨ ³íÇ³óÇ³ÛÇ áõÅ»ñáí: ÜÙ³Ý »Õ³Ý³ÏÁ ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï ã»Õ³í, ¨ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇÝ Ñ³çáÕí»ó ²Ý·ÉÇ³ ï»Õ³÷áË»É ·ñ»Ã» ³ÙµáÕç Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅÁ: ²Û¹áõÑ³Ý¹»ñÓ ·»ñÙ³Ý³ý³ßÇëï³Ï³Ý ½áñù»ñÁ Ï³ñáÕ³ó³Ý Ïáïñ»É ¹³ßÝ³ÏÇó å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ½áñù»ñÇ ¹Ç Ù³¹ÇÝÁ, ·ñ³í»É ö³ñÇ½Á, ¨ üñ³Ý-ëÇ³ÛÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛáõÝÁ Ù³ñß³É ä»ï»ÝÇ ·ÉË³íáñáõÃÛ³Ùµ 1940 Ã. ÑáõÝÇëÇ 22-ÇÝ ÎáÙå»Ý»ÛáõÙ ëïáñ³·ñ»ó Ï³åÇïáõÉ³óÙ³Ý å³ÛÙ³Ý³·Çñ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ»ï, ÇëÏ 24-ÇÝ` Æï³ÉÇ³ÛÇ Ñ»ï (å³ï»ñ³½ÙÇ Ù»ç ¿ñ Ùï»É ÑáõÝÇëÇ 10-ÇÝ): êï»ÕÍí»ó ìÇßÇÇ ý³ßÇëï³Ù»ï Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝ: ê³Ï³ÛÝ ÇëÏ³Ï³Ý üñ³ÝëÇ³Ý ³ÝÓÝ³ïáõñ ã»Õ³í: ²Ûëï»Õ, ÇÝãå»ë ¨ Üáñí»·Ç³ÛáõÙ, ´»É·Ç³ÛáõÙ, È»Ñ³ëï³ÝáõÙ, â»ËáëÉáí³ÏÇ³ÛáõÙ ¨ ý³ßÇëïÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó µéÝ³½³íÃí³Í ³ÛÉ »ñÏñÝ»ñáõÙ, Í³í³Éí»ó ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅáõÙ, µ³óÇ ³Û¹, ÈáÝ¹áÝáõÙ 1940 Ã. ÑáõÝÇëÇ í»ñç»ñÇÝ ëï»ÕÍí»ó ²½³ï (1942 Ã. ÑáõÉÇëÇó` Ø³ñïÁÝã³áÕ) üñ³ÝëÇ³ÛÇ ÏáÙÇï», áñÁ ·ÉË³íáñ»ó ·»Ý»ñ³É Þ³éÉ ¹Á ¶áÉÁ:

1941 Ã. ³åñÇÉÇ 6-ÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³Ý Ñ³ñÓ³Ïí»ó ¨ ß³ï ³ñ³· ½³íÃ»ó Ð³ñ³íëÉ³íÇ³Ý áõ ÐáõÝ³ëï³ÝÁ, ë³Ï³ÛÝ ³Ûëï»Õ ¨ë ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÁ ãÑÝ³½³Ý¹í»óÇÝ ¨ Í³í³É»óÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý å³Ûù³ñ ÁÝ¹¹»Ù µéÝ³½³íÃÇãÝ»ñÇ: ²ÙµáÕç ó³Ù³ù³ÛÇÝ ºíñáå³Ý ¹³ñÓ³í Ï³ºÙ ý³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ¹³ßÝ³ÏÇóÁ, Ï³ºÙ ½³íÃí»ó Ýñ³ ÏáÕÙÇó:

¸»é 1940 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 27-ÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ, Æï³ÉÇ³ÛÇ ¨ Ö³åáÝÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó ´»éÉÇÝáõÙ ëïáñ³·ñí»ó ÙÇ »é³ÏáÕÙ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ³·Çñ, áñÁ §Ð³Ï³ÏáÙÇÝï»ñÝÛ³Ý Ñ³Ù³Ó³ÛÝ³·ñÇ¦ ÷³ëï³óÇ ß³ñáõÝ³ÏáõÃÛáõÝÝ ¿ñ ¨ ÑÇÙÝ³Ï³Ý³áõÙ áõÕÕí³Í ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ¹»Ù: 1940 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 20-ÇÝ ³Û¹ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ³·ñÇÝ ÙÇ³ó³í Ðáõý·³ñÇ³Ý, ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 23-ÇÝ` èáõÙÇÝÇ³Ý, ÝáÛ»Ùµ»ñÇ í»ñçÇÝ` êÉáí³ÏÇ³Ý, 1941 Ã. Ù³ñïÇ 1-ÇÝ` ´áõÉÕ³ñÇ³Ý: ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ»ï ¹³ßÝ³Ïóí³ÛÇÝ Ï³å»ñ áõÝ»ÇÝ Ý³¨ üÇÝÉ³Ý¹Ç³Ý ¨ Â³õñùÇ³Ý:

Ð³ñÏ ¿ Ýß»É, áñ ¶»ñÙ³ÝÇ³Ý Ó·ïáõÙ ¿ñ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñ Ó»éù µ»ñ»Éáõ ¹Çí³Ý³·Çï³Ï³Ý ×³Ý³å³ñÑáí, ÇëÏ »ñµ ¹³ ã¿ñ Ñ³çáÕíáõÙ, ¹ÇÙáõÙ ¿ñ é³½Ù³Ï³Ý ÙÇçáóÝ»ñÇ: ²Ûëå»ë. 1941 Ã. Ù³ñïÇ 25-ÇÝ Ð³ñ³íëÉ³íÇ³ÛÇ Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ, áñÁ ·ÉË³íáñáõÙ ¿ñ òí»ïÏáíÇãÁ, ëïáñ³·ñ»ó »é³ÏáÕÙ å³ÛÙ³Ý³·ÇñÁ, ë³Ï³ÛÝ

Ù³ñïÇ 27-ÇÝ ï»ÕÇ áõÝ»ó³í Ñ»Õ³ßñçáõÙ, ¨ ·»Ý»ñ³É êÇÙáíÇãÇ Ýáñ Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ µ³Ý³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñ ëÏë»ó Øáëïí³ÛÇ Ñ»ï: ²Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý½áñù»ñÁ Ý»ñËáõÅ»óÇÝ Ð³ñ³íëÉ³íÇ³, ¨ ³åñÇÉÇ 18-ÇÝ ê³ñ³¨áÛáõÙ ëïáñ³·ñí»ó Ï³åÇïáõÉ³óÙ³Ý å³ÛÙ³Ý³·Çñ: Êáñí³ÃÇ³ÛáõÙ ëï»ÕÍí»ó ä³í»ÉÇãÇ Ë³Ù³×ÇÏ³ÛÇÝ Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇó ¨»Ã ¶»ñÙ³ÝÇ³Ý½·áõÙ ¿ñ Ý³íÃÇ Ù»Í å³Ï³ë: èáõÙÇÝ³Ï³Ý, ÇÝãå»ë Ý³¨ ³íëïñÇ³Ï³Ý, Ñáõý·³ñ³Ï³Ý, É»Ñ³Ï³Ý Ý³íÃ³Ñ³Ýù»ñÝ Ç íÇ×³ÏÇ ã¿ÇÝ µ³í³ñ³ñ»Éáõ ºññáñ¹ é³ÛËÇ Ù»ù»Ý³Û³óí³Í ÑëÏ³Û³Ï³Ý é³½Ù³Ï³Ý Ï³éáõÛóÇ å³Ñ³Ýç³ñÏÁ: ¸³ÛÝ ÑÇÙÝ³Ï³Ý å³ï×³éÝ»ñÇó Ù»ÏÝ ¿ñ, áñáÝù ÐÇïÉ»ñÇÝ ¹ñ¹»óÇÝ ÙÇ³óÛ³ÉÇ ï³É³·»ñÙ³Ý³Ï³Ý½áñù áõÕ³ñÏ»Éáõ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ýñÇÏ³` Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñ»Éáí ÈÇµÇ³ÛÇ, º·Çåïáëáí Ý»ñËáõÅ»É Ø»ñÓ³íáñ ²ñ¨»Éù ¨ ½³íÃ»É Æñ³ùÇ áõ Æñ³ÝÇ Ñ³ñáëï Ý³íÃ³Ñ³Ýù»ñÁ: Æï³É³·»ñÙ³Ý³Ï³Ý½áñù»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ý»É¹Ù³ñß³É èáÙ»ÉÇ (áñÝ ëï³ó»É ¿ñ §²Ý³å³ïÇ ³Õí»ë¦ Ù³Ï³ÝáõÝÁ) Ñ³çáÕí»ó Ñ³ÝÏ³ñÍ³ÏÇ Ñ³ñí³Íáí ëïÇå»É ³Ý·ÉÇ³óÇÝ»ñÇÝ Ý³Ñ³Ýç»É: èáÙ»ÉÇ ½áñùÁ ßñç³å³ï»ó Âáµñáõ Ï³ñ¨áñ Ý³í³Ñ³Ý·Çëïë, ë³Ï³ÛÝ »Õ³Í ÷áñÓ»ñÁ µ³í³ñ³ñ ãÇ³ÛÇ»ñ ³Ý·ÉÇ³óÇÝ»ñÇ §Ü»Õáë¦ µ³Ý³ÏÇ ç³Ëç³ËÙ³Ý Ñ³Ù³ñ, ÇëÏ í»ñÙ³ËïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ Ã»¨ Ëáë ï³ó»É ¿ñ Éñ³óáõóÇã ½áñù áõÕ³ñÏ»É ²ýñÇÏ³, ë³Ï³ÛÝ ã¿ñ Ï³ñáÕ ³Ý»É ³Û¹, ù³ÝÇ áñ å³ïñ³ëïíáõÙ ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý íñ³ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý (§´³ñµ³ñáë³¦ åÉ³Ý):

1940 Ã. Ù³ñï³Ï³Ý (·»ñ³½³Ýó³å»ë` Íáí³ÛÇÝ) ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ Í³í³É»óÇÝ Ý³¨ ØÇçÇ»ñÏñ³Ï³Ý ÍáíáõÙ, áõ Ã»¨ ³Ý·ÉÇ³Ï³Ý Ý³í³ïáñÙÁ ß³ß³÷»ÉÇ Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³ë³í Çï³É³óÇÝ»ñÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ, ë³Ï³ÛÝ Ïñ»ó ½·³ÉÇ Ïáñáõëï»ñ ¨ Ñ³ÛïÝí»ó Í³Ýñ íÇ×³ÏáõÙ: ²Ý·ÉÇ³óÇÝ»ñÝ ³Ý·³Ù Ïáñóñ»óÇÝ Îñ»ï» ÏÕ½ÇÝ:

Â»Å Ù³ñï»ñ (·»ñ³½³Ýó³å»ë` û¹³ÛÇÝ) ëÏë»óÇÝ ²Ý·ÉÇ³ÛÇ Ñ³Ù³ñ: Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³ÛÇ ù³Õ³ùÝ»ñÁ »ÝÃ³ñÏíáõÙ ¿ÇÝ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ³íÇ³óÇ³ÛÇ ³í»ñÇã éÙµ³ÏáÍáõÃÛáõÝÝ»ñÇ: øáí»ÝïñÇ ù³Õ³ùÁ Ñ³Ù³ñÛ³ çÝçí»ó »ñÏñÇ »ñ»ëÇó: ´áÉáñÝ ëå³ëáõÙ ¿ÇÝ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½áñùÇ Ùáï³Éáõ ³÷Ñ³ÝÙ³Ý: â»ñãÇÉÁ Ñ³Ûï³ñ³ñ»É ¿ñ, áñ ãÇ ÉùÇ Ù³Ûñ³ù³Õ³ùÁ, ³ÛÉ ÏÇéÇ ÷áñÓ³óÙ³Ý Ù³ñÏ³¹Ý»ñáõÙ: ê³Ï³ÛÝ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÝ ³Û¹å»ë ¿É ÷áñÓ ³Ý·³Ù ãÏ³ñáÕ³ó³Ý Ý»ñËáõÅ»Éáõ ´ñÇï³Ý³Ï³Ý ÏÕ½ÇÝ»ñ: ²Û¹áõÑ³Ý¹»ñÓ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý §ÈÛáõýïí³ý»Ý¦ (é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÁ) ²Ý·ÉÇ³ÛÇ Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í û¹³ÛÇÝ ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ, ·»ñÙ³Ý³óÇ µ³ñÓñ³ëï×Ç×³Ý ëå³Ý»ñÇ íÏ³ÛáõÃÛ³Ùµ, Ïáñóñ»ó Ù³ñï³Ï³Ý ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñÇ Ï»ëÇó ³í»ÉÇÝ ¨ ³Û¹å»ë ¿É ãí»ñ³Ï³Ý·Ýí»ó Çñ Ïáñáõëï»ñÇó:

Ìáí³ÛÇÝ å³Ûù³ñ Í³í³Éí»ó Ý³¨ ²ïÉ³ÝïÛ³Ý ûíÏÇ³ÝáëáõÙ ¨ Ýñ³ ÑÛáõëÇë³ÛÇÝ ÍáíÇ»ñáõÙ, áñï»Õ ³Ý·ÉÇ³óÇÝ»ñÇÝ Ñ³ïÏ³å»ë Ù»Í íÝ³ëÝ»ñ ¿ÇÝ å³ï×³éáõÙ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ëáõ½³Ýí³Ï³Ý»ñÁ:

²Ñ³ Ã³ÛëåÇëÇÝ ¿ñ å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ßñç³ÝÁ` 1939 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 1-Çó ÙÇÝã¨ 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 21-Á, ÇëÏ Ñ³çáñ¹ ûñÝ ëÏëí»ó »ñÏñáñ¹ å³ï»ñ³½Ù³ßñç³ÝÁ, áñÁ ï¨»ó 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 22-Çó ÙÇÝã¨ 1942 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 18-Á: ²Ûë ßñç³ÝÝ ëÏëí»ó ÑáõÝÇëÇ 22-Ç ³é³íáïÛ³Ý Å³ÙÁ 4-ÇÝ, »ñµ Ñ³½³ñ³íáñ Ññ³ÝáÃÝ»ñ Ïñ³ÏÇ áõ Ù»ï³ÕÇ ï³ñ³÷ Ã³÷»óÇÝ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ë³ÑÙ³Ý³å³Ñ áõÕ»Ï³ÉÝ»ñÇ, Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ½áñ³ÛÇÝ ßï³µÝ»ñÇ, Ï³åÇ Ñ³Ý·áõÛóÝ»ñÇ ¨ ½áñ³Ù³ë»ñÇ áõ ½áñ³Ù³ëáõÙÝ»ñÇ ï»Õ³µ³ßËÙ³Ý í³Ûñ»ñÇ íñ³:

êÏëí»ó **Խորհրդային Միության 1941–1945 թթ. Հայրենական մեծ պատերազմը,** áñÇÝ ³ÛÉ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ³½·»ñÇ ¨ ³½·áõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ»ï ÙÇ³ëÇÝ ¹»ñ Ñ³Ýí»ó Çñ»Ýó ³ÝÍ³Ý³Ñ³ÛïÁ Çñ»Ýó Ñ³Ûñ»ÝÇùÁ Ñ³Ù³ñ³Ñ³ÛÉ Ïáñóñ»óÇÝ Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý ËÇ½³Ë ½ÇÝ³å»ïÝ»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý ëËñ³ÝùÝ»ñáí, ½áñ³í³ñ³Ï³Ý ÁÝ¹áõÝ³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñáí, µ³ñÓñ Ùï³íáñ Ý»ñáõÅáí, ³ÝÓÝáõñ³ó ³ßË³ï³ÝùÇ Ù»Í³å»ë Ýå³ëï»Éáí

ÃßÝ³Ùáõ í»ñçÝ³Ï³Ý ç³Ëç³ËÙ³ÝÁ: ê³Ï³ÛÝ ÙÇÝã¨ ¹³ å»ïù ¿ ¹»é³ÝóÝ»ÇÝ ï³ñÇÝ»ñ` ÉÇ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñÇ µ»ñÏñ³Ýùáí áõ Ïáñáõëï Ý»ñÇ íßïáí, ï³é³å³ÝùÝ»ñáí áõ µ³Å³ÝÙ³Ý ¹³éÝáõÃÛ³Ùµ...

àôËï³¹ñáõÅ áëáËÇ ¹»Ù ³é³çÇÝÁ Ù³ñïÇ µéÝí»óÇÝ ë³ÑÙ³Ý³å³ÑÝ»ñÁ:

´³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³É Ð. ´³Õñ³ÙÛ³Ý

´ñ»ëïÇ ³ÙñáóÇ å³ßïå³ÝÝ»ñÁ, h³ÛïÝÁí»Éáí ßñç³å³ïÙ³Ý Ù»ç, ³Ý·³Ù ëÁñÁÝÃ³ó ³é³çß³ñÅíáõ ÃßÝ³Ùáõ ËáñÁ ÃÇÏáõÝùáõÙ, ³ñÇ³µ³ñ Ïéí»óÇÝ ÙÇÝã¨ ÑáõÉÇëÇ 20-Á` ³ÝÙ³Ñ³óÝ»Éáí Çñ»Ýó ³ÝáõÝ»ñÁ: Üñ³Ýó ß³ñù»ñáõÙ ¿ÇÝ ³í»ÉÇ ù³Ý 200 Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙ` ê³Ùí»É Ø³Ã¨áëÛ³ÝÁ, Ðñ³ãÇÏ ´³ËßÛ³ÝÁ, Â³í³¹Ç ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ, Ì³Ñ³Ý ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, È³É³½³ñ Â³¹¨áëÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

Ð³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ý»ñËáõÅáõÙÇó ùÇã ³Ýó û¹áõÙ »ñ¨³óÇÝ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñÁ, áñáÝó û¹³ãáõÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ ³é³çÇÝ ÇëÏ Å³Ù»ñÇÝ ÷³éù³í åë³Ï»óÇÝ Çñ»Ýó ³ÝáõÝÝ»ñÁ. 38-ñ¹ Ïáñí³ÝÇã ³íÇ³·Ý¹Ç ¿ëÏ³¹ñÇÉÛ³ÛÇ ÏáÙÇë³ñ ³í³· ù³ÕÕ»Ï È³½³ñ â³÷ã³ËáíÁ (Ç¹»å, Ý³ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ Ñ³Ûñ»Ýó ³é³çÇÝÁ ³ñÅ³Ý³ó³í ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý), Ñ»é³Ñ³ñ éÙµ³ÏáÍÇã ³íÇ³óÇ³ÛÇ 31-ñ¹ ·Ý¹Ç ¿ëÏ³¹ñÇÉÛ³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³· ù³ÕÕ»Ï ê³ñ·Çë Ð³Ûñ³å»ïáíÁ, áñÁ ÑáõÝÇëÇ 24-ÇÝ Çñ ³Ûñíáõ ÇÝùÝ³ÃÇéáí ÙËñ×í»ó ÃßÝ³Ùáõ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý Ù»ç (Ç ¹»å, »ñÏáõ ûñ ßáõï, ù³Ý ÜÇÏáÉ³Û ¶³ëï»ÉÉáÝ, áñÁ ÝáõÛÝå»ë ëËñ³·áñÍáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó³í Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý):

ÂßÝ³Ùáõ Ñ»ï ³é³çÇÝÝ»ñÇó Ù»ÏÁ Ù³ñïÇ Ù»ç Ùï³í Ý³¨ ÈíáíÇ Ù³ñ½Ç 91-ñ¹ ë³ÑÙ³Ý³å³Ñ çáÏ³ïÇ ÏáÙÇë³ñ Ø³Ï³ñ (Ø³ñÏ) ê³ï»÷³ÝÛ³ÝÁ, áñÝ Çñ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ Ñ»ï »ñ»ù ûñ ¹ÇÙ³·ñ³í»ó ÃßÝ³Ùáõ Ï³ï³ÕÇ ·ñáÑÝ»ñÇÝ` ¹ñ³Ýáí Çëï è³í³-èáõëÏ³Û³ ù³Õ³ùÇ µÝ³ÏãáõÃÛ³ÝÁ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ï³Éáí ³å³ëï³Ý»Éáõ ³å³Ñáí ï»ÕáõÙ: ÊÇ½³Ë ë³ÑÙ³Ý³å³ÑÁ ½áÑí»ó ÑáõÝÇëÇ 25-ÇÝ: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá Ýñ³ Ñáõß³ñÓ³ÝÁ Ï³Ý·Ý»óí»ó ù³Õ³ùÇ Ï»Ýïñáí³Ï³Ý Ù³ë»ñÇó Ù»ÏáõÙ, Ýñ³ ³ÝáõÝáí Ïáãí»ó ÷áÕáóÝ»ñÇó Ù»ÏÁ, ÇëÏ àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ Ý³Ë³·³ÑÇ Ññ³Ù³Ý³·ñáí 2000 Ã. Ø³Ï³ñ ê³ï»÷³ÝÛ³ÝÇÝ Ñ»ïÙ³Ñáõ ßÝáñÑí»ó §Ð³Ûñ»ÝÇùÇ å³ßïå³ÝÇÝ¦ Ù»¹³É:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñÁ Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý, ²ñ¨ÙïÛ³Ý ¨ ÎÇ¨Û³Ý Ð³ïáõÏ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ûÏñáõ·Ý»ñÁ í»ñ³÷áËí»óÇÝ, Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý³µ³ñ, ÐÛáõëÇë-²ñ¨ÙïÛ³Ý, ²ñ¨ÙïÛ³Ý ¨ Ð³ñ³í-²ñ¨ÙÁïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇ, ÇëÏ ÑáõÝÇëÇ 24-ÇÝ ëï»ÕÍí»óÇÝ Ý³¨ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ (È»ÝÇÝ·ñ³¹Û³Ý ¼ú-Ç ÑÇÙùÇ íñ³) ¨ Ð³ñ³í³ÛÇÝ ×³Ï³ïÝ»ñÁ: ºí ³Ù»Ýáõñ»ù ³ÛÉ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ³½·»ñÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñÇ Ñ»ï áõë áõëÇ ÏéíáõÙ ¿ÇÝ ï³ëÛ³Ï Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ` ëÏë³Í ß³ñù³ÛÇÝÇó ÙÇÝã¨ ·»Ý»ñ³ÉÝ»ñ áõ Íáí³Ï³ÉÝ»ñ, áñáÝù Ý³Ëù³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ³ñ¹»Ý Í³é³Û³ÉáõÙ ¿ÇÝ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏáõÙ ¨ Ý³í³ïáñÙáõÙ:

ÆÑ³ñÏ», ÑÝ³ñ³íáñ ã¿ Ýß»É µáÉáñÇ ³ÝáõÝÝ»ñÁ: ²Û¹áõÑ³Ý¹»ñÓ, *Ø»ñÓµ³ÉÃÇÏ³ÛáõÙ* ÙÕí³í ³é³çÇÝ Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý Ð¼ú-Ç ßï³µÇ ûå»ñ³ïÇí µ³ÅÝÇ å»ï ·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï) ê³ïÇ ÎÇÝáëÛ³ÝÁ, Ýñ³ ï»Õ³Ï³É ÷áË·Ý¹³å»ï

²Ý¹ñ³ÝÇÏ ê³ñ·ëÛ³ÝÁ, ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É ÷áË·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) ê»ñ·»Û Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, Ù³ÛáñÝ»ñ ¶¨áñ·Ù³ÛáñÝ»ñ ¶¨áñ· ØÇñ½áÛ³ÝÁ ¨ Ø³Ùµñ» ¶¨áñ·Û³ÝÁ, É»Ûï»Ý³Ýï ¶ñÇ·áñ ÎÇ½ÇñÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ³é³ÝÓÝ³å»ë ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É 113-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ øñÇë ï³÷áñ ²É³ í»ñ¹Û³ÝÁ, áñÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÁ ´ñ»ëïÇ ßñç³ÝáõÙ Ù»Ï ß³µ³Ã Ù³ñïÝã»É »Ý ÃßÝ³Ùáõ Ãí³å»ë ½·³ÉÇáñ»Ý ·»ñ³½³ÝóáÕ áõÅ»ñÇ ¹»Ù ¨ í³Ýñ Ïáñáõë ïÝ»ñ å³ï×³é»É Ýñ³Ýó: Ø³ñï»ñÇó Ù»ÏáõÙ íÇñ³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÁ ·»ñÇ ¿ ÁÝÏ»É, ë³Ï³ÛÝ Ññ³Å³ñí»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ Ñ»ï Ñ³Ù³·áñÍ³ÏóáõÃÛáõÝÇó, ÇëÏ Ð³Ù»Éµáõñ·Ç Ñ³Ù³Ï»Ýï ñáÝ³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñáõÙ ³Ý·³Ù ëï»Õí»É ¿ ËáñÑÁñ¹³ÛÇÝ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ, áñÁ Ó³ËáÕáõÙ ¿ñ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇó ³½·³ÛÇÝ É»·»áÝÝ»ñ Ï³½Ù³íáñ»Éáõ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇ ÷áñÓ»ñÁ: 1942 Ã. ³åñÇÉÇÝ ý³ßÇëïÝ»ñÁ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñ»óÇÝ ·»Ý»ñ³É ²É³ í»ñ¹Û³ÝÇÝ:

ÐáõÝÇëÇ 22-ÇÝ Ñ»ñáë³µ³ñ ½áÑí»É ¿ 6-ñ¹ Ñ»ÍÛ³É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 94-ñ¹ Ñ»ÍÛ³É ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï ÜÇÏáÉ³Û ä»ïñáëÛ³ÝóÁ, áñÁ Å³Ù³Ý³ÏÇÝ Ïéí»É ¿ñ 1-ÇÝ Ð»ÍÛ³É µ³Ý³ÏÇ ß³ñù»ñáõÙ, ØáÝÕáÉÇ³ÛÇ ÄáÕáíñ¹³Ï³Ýµ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ, Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ñ Ð»é³íáñ ²ñ¨»ÉùáõÙ ×³åáÝ³óÇÝ»ñÇ ¹»Ù 1939 Ã. ÙÕí³Í Ù³ñï»ñÇÝ, å³ñ·¨³ïñí»É ¿ñ È»ÝÇÝÇ ¨ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³ÝßÝ»ñáí, Ù»¹³ÉÝ»ñáí:

Ð³ñ³í-²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñ³ÙÇ³ íáñáõÙÝ»ñÇ Ï³½ÙáõÙ Ïéíáõ ¿ÇÝ Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Û»ñ, áñáÝóÇó ³é³í»É ³ãùÇ ÁÝÏ³Í ½ÇÝíáñ³ÏÛ³ÝÝ»ñÇó ¿ÇÝ` ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³·É»Ûï»Ý³Ýï ê³ñ·Çë è³ßÛ³ÝÁ ¨ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ßïÇ çáÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ²ñ³Ù³ÛÇë øáëáÛ³ÝÁ (»ñÏáõëÝ ¿É å³ñ·¨³ïñí»É »Ý È»ÝÇÝÇ ßù³ÝßÝ»ñáí), ¨ »ý»ñ»Ûïáñ ²í»ïÇë ²Õ³Û³ÝÁ, áñÝ Çñ ½»ÝÇÃ³ÛÇÝ Ññ³ÝáÃáí å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñÁ áãÝã³óñ»É ¿ñ ÙÇ §ÙáõÝÏ»ñë-88¦ ÇÝùÝ³ÃÇé ¨ ³ñÅ³Ý³ó»É Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³ÝßÇ: Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí å³ñ·¨³ïñí»É »Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ»ï³Ýáõ å»ï, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë (1940 Ã.), Ññ»ï³Ýáõ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï) ØÇù³Û»É ä³ñë»ÕáíÁ, é³½Ù³×³Ï³ïÇ ßï³µÇ û³å»ñ³ïÇí µ³ÅÝÇ å»ï ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ÏñÏÝ³ÏÇ Ñ»ñáë, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É) ÐáíÑ³ÝÝ»ë ´³Õñ³ÙÛ³ÝÁ, é³½Ù³×³Ï³ïÇ ù³Õí³ñ³ÏáõÃÛ³Ý å»ï ¹ÇíÇ½Ç³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï) ê»ñ·»Û ¶³É³ç¨Á, Ùá ïáÑñ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³å»ï ²ßáï ê³ñ·ëÛ³ÝÁ (Ñ»ï³Ùáõ), Ñ»ÍÛ³É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) î³ÙÙáõ ¸»¹»ÙáõÉáõ (¸»¹»ÙõÕÉÛ³Ý), ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï ²ñß³íÇñ Þ³ÑÝ³½³ñáíÁ, Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½ÇáÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ï³åÇï³Ý Ð³µ»ÃÝ³Ï ê³ý³ñÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

Ð³ñ³íÛ³ÛÇÝ é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ³ãùÇ ÁÝÏ³íÝ»ñÇ Ãíáõ٠¿ÇÝ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ»ï³Ýáõ ßï³µÇ å»ï ·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï) Æí³Ý ì»ùÇÉáíÁ (ì»ùÇÉÛ³Ý), µ³Ý³ÏÇ ßï³µÇ å»ï ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï) ´³·ñ³ï ²éáõß³ÝÛ³ÝÁ, é³½Ù³×³Ï³ïÇ ·ÉË³íáñ íÇñ³µáõÅ, 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ½ÇÝíáñ³Ï³Ý µÅÇßÏ ²É»ùë³Ý¹ñ Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, ³Ï³Ý³Ýí»ï³ÛÇÝ Ù³ñïÏáóÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ É»Ûï»Ý³Ýï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï) øñÇëï³÷áñ Æí³ÝÛ³ÝÁ, áñÁ Ñ³Û»ñÇó ³é³çÇÝÝ»ñÇó Ù»ÏÁ å³ ï»ñ³½ÙáõÙ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ýáí, Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ù³ñïÏáóÇ Ññ³Ý³ÃÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ïñïë»ñ ë»ñÅ³Ýï ØáõßÕ ´³É³Û³ÝÁ, áñÝ ³ÝÓ³Ùµ áãÝã³óñ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 12 ï³ÝÏ (å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ßñç³ÝÇ å³ïÙáõÃÛ³Ý Ù»ç ÙÇ ³ÝÝ³Ë³¹»å ÷³ëï) ¨ å³ñ·¨³ïñí»É Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí: È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ýáí »Ý å³ñ·¨³ïñí»É Ý³¨ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ïñ³Ï³ÛÇÝ ¹³ë³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ É»Ûï»Ý³Ýï ´³µÏ»Ý Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ, ï³ÝÏ³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç ·Ý¹³óñ³ÛÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÇ çáÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ë»ñÅ³Ýï Ê³ã³ïáõñ

´»ÏÝ³½³ñÛ³ÝÁ, ½ñ³Ñ³·Ý³óùÇ ½ñ³Ñ³¹ÇíÇ½ÇáÝÇ ·ÉË³íáñ Ññ³ÝáÃÇ ÷³Ï³Õ³Ï³íáñ ß³ñù³ÛÇÝ È¨áÝ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, ÇëÏ Ù³ñï Ïáó Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÉÛÙï»Ý³Ýï ê»ñ·»Û ú·³ÝáíÁ, áñÇ Ù³ñï Ïáó ÁáÝã³óñ»É ¿ñ ÃßÝ³Ùáõ 30 ï³ÝÏ, ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý: ÜáõÛÝ µ³ñÓñ ÏáãÙ³ÝÝ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ³ÙÇëÝ»ñÇÝ µ³½Ù³ÃÇí ëËñ³ÝùÝ»ñ ·áñÍ³Í ÉÛÙï»Ý³Ýï Ê³ã³ïáõñ Ø»ÉÇùÛ³ÝÁ (Ñ»ïÙ³Ñáõ):

²Ûëå»ëáí` å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇó Ñ³½³ñ³íáñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½ÇÝÍ³é³ÛáÕÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙ ¨ Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ, Ñ³×³Ë Çñ»Ýó ÏÛ³ÝùÇ ·Ýáí ÷áñÓ»óÇÝ Ï³Ý·Ý»óÝ»É ÃßÝ³ÙáõÝ, ÷³Ï»É Ýñ³ ×³Ý³å³ñÑÁ: ê³Ï³ÛÝ ¹³ ãÑ³çáÕí»ó ï³ñµ»ñ å³ï×³éÝ»ñáí, áñáÝó Ù³ëÇÝ ³Ûëï»Õ ã»Ýù ËáëÇ: Ø»Í Ãíáí ½áñ³Ù³ë»ñ áõ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ÃßÝ³Ùáõ ËáñÃÇÏáõÝùáõÙª ßñç³å³ïÙ³Ý Ù»ç, ç³Ëç³Ë»óÇÝ, ½ÇÝíáñÝ»ñÇó ß³ï-ß³ï»ñÁ ½áÑí»óÇÝ, ß³ï»ñÝ ¿É ·»ñÇ ÁÝÏ³Ý...

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏëí»Éáõ Ñ³çáñ¹ ÇëÏ ûñÁ` ÑáõÝÇëÇ 23-ÇÝ, Ñ³Ûï³ñ³ñí»ó Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ½áñ³Ñ³í³ù, ¨ Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Û»ñ Ù»ÏÝ»óÇÝ é³½Ù³×³Ï³ï` ³ï»ÉÇ áëáËÇ ¹»Ù Ïéí»Éáõ Ñ³Ù³ñ: Ø»Í ÃÇí ¿ÇÝ Ï³½ÙáõÙ Ý³¨ Ï³Ù³íáñÝ»ñÁ` ï³ñÇÙÁ ãÉñ³ó³Í å³ï³ÝÇÝ»ñ, ï³ñÇùÝ ³Ýó³Í ïÕ³Ù³ñ¹ÇÏ, Ï³Ý³Ûù áõ ³ÕçÇÏÝ»ñ: êÏ½µÝ³Ï³Ý ßñç³ÝáõÙ µáÉáñÁ Ïéíáõ ¿ÇÝ ³½·³ÛÇÝ ³éáõÙáí Ë³éÁ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ Ï³½ÙáõÙ, ë³Ï³ÛÝ ä³ß³ïå³ÝáõÃÛ³Ý å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ç 1941 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 13-Ç áñáßÙ³Ùµ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ ëï»ÕÍí»óÇÝ ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñ` Ï³½ÙÇ³Í ·»ñ³½³Ýó³å»ë Ù»Ï ³½·Ç Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñÇó: Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ ëï»ÕÍí»óÇÝ ³½·³ÛÇÝ 2 Ïáñåáõë (¿ëïáÝ³Ï³Ý ¨ É³ïÇß³Ï³Ý), 17 Ññ³Ó·³ÛÇÝ, É»éÝ³Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¨ 5 Ñ»Í»É³½áñ³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ßñç³ÝáõÙ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ ¨ë 5 ³½·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ (63-ñ¹ íñ³ó³Ï³Ý, 68-ñ¹ ¨ 83-ñ¹ Ãáõñù»ëï³ÝÛ³Ý, 76-ñ¹ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ¨ 77-ñ¹ ³¹ñµ»ç³Ý³Ï³Ý), áñáÝù Ï³½Ù³íáñí»É ¿ÇÝ Ý³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ: ÀÝ¹³Ù»ÝÁ §Ð³ÛÏ³Ï³Ý¦ Ïáãí»óÇÝ 6 ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñ` 76-ñ¹Á, 89-ñ¹Á, 261-ñ¹Á, 390-ñ¹Á, 408-ñ¹Á ¨ 409-ñ¹Á: ´³óÇ ³Û¹, Ð³Û³ëï³ÝáõÙ Ï³½Ù³íáñí»óÇÝ Ï³Ù í»ñ³Ñ³Ù³Éñí»óÇÝ 61-ñ¹, 136-ñ¹ (15-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý), 138-ñ¹ (70-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý), 151-ñ¹, 236-ñ¹, 320-ñ¹ ¨ 406-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÁ, áñáÝó ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ï»ëÇó ³í»ÉÇÝ Ñ³Û»ñ, íñ³óÇÝ»ñ áõ ³¹ñµ»ç³ÝóÇÝ»ñ ¿ÇÝ: ÜáõÛÝ ëÏ½µáõÝùáí ìñ³ëï³ÝáõÙ Ï³½Ù³íáñí»óÇÝ Ï³Ù í»ñ³Ñ³Ù³Éñí»óÇÝ 276-ñ¹, 351-ñ¹, 386-ñ¹, 388-ñ¹ ¨ 417-ñ¹, ÇëÏ ²¹ñµ»ç³ÝáõÙ` 271-ñ¹, 317-ñ¹, 398-ñ¹, 400-ñ¹ ¨ 404-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÁ:

Հայկական 76-րդ հրաձգային դիվիզիան ëï»ÕÍí»É ¿ ²é³ÝÓÇÝ ÏáíÏ³ëÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý 1922 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 5-Ç ÑÙ. 1389 Ññ³Ù³Ýáí` ²é³ÝÓÇÝ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Ñ³í³ù³Ï³Ý µñÇ·³¹Ç ÑÇÙùÇ íñ³: 1935 Ã. ¹»Ï ï»Ùµ»ñÇ 2-ÇÝ Ð³ÛÏ³Ï³Ý É»éÝ³Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ïáãí»É ¿ ÊêÐØ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ý³Ë³ñ³ñ Î. º. ìáñáßÇÉáíÇ ³ÝáõÝáí, 1936 Ã. Ù³ÛÇëÇ 29-ÇÝ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí, ÝáõÛÝ ³ÙëÇÝ ëï³ó»É Ñ³Ù³ñ ¨ Ïáãí»É 76-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý É»éÝ³Ññ³Ó·³ÛÇÝ Î. º. ìáñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý Ï³ñÙñ³¹ñáß ¹ÇíÇ½Ç³: ²ÛÝ Ñ³ïÏ³å»ë Ù»Í ¹»ñ ¿ Ë³Õ³ó»É Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ñ³Ù³ñ ³½·³ÛÇÝ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ï³¹ñ»ñÇ å³ïñ³ëïÙ³Ý ·áñÍáõÙ: Üñ³ ß³ñù»ñáõÙ Çñ»Ýó ëÏ½µÝ³Ï³Ý Ïá÷áõÙÝ »Ý ëï³ó»É Ñ³Û³½·Ç 2 Ù³ñß³É, 40-Çó ³í»ÉÇ ·»Ý»ñ³É, 200-Çó ³í»ÉÇ ·Ý¹³å»ï, ÙÇçÇÝ áõ Ïñïë»ñ Ññ³Ù³Ï³½ÙÇ Ù³ëÝ³ÏÇó Ñ³½³ñ ëå³Ý»ñ: 1938 Ã. Ù³ñïÇ 7-Ç áñáßÙ³Ùµ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ÙÛáõë ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ ÝÙ³Ý, í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»É ¿ ¨ ¹³ñÓ»É Ñ³Ù³½áñ³ÛÇÝ ÙÇ³íáñáõÙ, ë³Ï³ÛÝ å³Ñå³Ý»É ¿ Çñ Ù³ñï³Ï³Ý ¹ñáßÁ, Ñ³Ù³ñÁ, ï»Õ³µ³ßËÙ³Ý í³ÛñÁ ¨ ÝÛáõÃ³Ï³Ý ÙÇç³óÝ»ñÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏëí»Éáõ ûñÁ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ¹Çñù³íáñí³Í ¿ñ Ëáñ Ññ¹³-Çñ³Ý³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÇ Üáñ³ß»Ý—ÎÇíñ³Ï—

ÊáÏ—Ü³ËÇç¨³Ý Ñ³ ï í³ ÍáõÙ: 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 23-Çó ÙÇÝã¨ 30-Á ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ñ³Ù³Éñí»É ¿ Ç Ñ³ßÇí Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÊêÐ Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ áõ ÝÛáõÃ³Ï³Ý é»ëáõñëÝ»ñÇ ¨ ¹ñ³ ßÝáññÇí ¹³ñÓÛ³É Ó»éù ¿ µ»ñ»É ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³ íáñÙ³Ý Ñ³ ïÏ³ÝÇß, ù³ÝÇ áñ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ï»ëÇó ³ í»ÉÇÝ Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ:

1941 Ã. û·áëï áëÇ 25-ÇÝ ²Ý¹ñÏáí-Ï³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ ïÇ ÙÇ³ íáñáõÙÝ»ñÇó Ó¨³ íáñí³Í ³é³ç³å³Ñ ½áñ³ËÙµÇ Ï³½ÙáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½áñ³Ù³ë»ñÁ, Êáñ-ÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ¨ Æñ³ÝÇ ÙÇç¨ 1921 Ã. ÏÝùí³Í å³ÛÙ³Ý³·ñÇ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ, æáõÉý³ÛÇ Ùáï ³Ýó»É »Ý ë³ÑÙ³Ý³ÛÇÝ ²ñ³ùë ·»ïÇ ³ç ³÷Á ¨ û·áëï áëÇ 30-ÇÝ Ñ³ë»É Â³ íñÇ½, áñï»Õ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³-Ù³Ý³ ï³ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Î. ô. ¶áñÛáõ-ÝáíÁ Ýß³Ý³Ïí»É ¿ ù³Õ³ùÇ å³ñ»ï: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ Ùáõï ùÁ Æñ³Ý ÑÝ³ñ³ íáñáõÃÛáõÝ ïí»ó Ï³ñ× Å³Ù³Ý³-Ï³ÙÇçáóáõÙ ³Û¹ »ñÏÇñÁ Ù³ùñ»Éáõ ·»ñ-Ù³Ý³ý³ßÇëï³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñÇó áõ Ó³ËáÕ»Éáõ Æñ³ÝÁ ÊêÐØ-Ç ¹»Ù å³ï»-ñ³½ÙÇ Ù»ç Ý»ñù³ß»Éáõ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý åÉ³Ý-Ý»ñÁ:

ê³Ï³ÛÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Â³ íñÇ½áõÙ »ñ-Ï³ñ ãÇ ÙÝ³ó»É: è³½Ù³×³Ï³ ïÝ»ñáõÙ ëï»ÕÍí³Í Í³Ýñ ÇñíÇ×³ÏÇ å³ ï×³-éáí ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ñ»ï ¿ Ï³Ýãí»É Æñ³ÝÇó ¨ áõÕ³ñÏí»É é³½Ù³×³Ï³ ï: ²Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ß³ñù»ñáõÙ Í³é³ÛáõÙ ¿ÇÝ ³ í»ÉÇ ù³Ý 16000 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, áñáÝ-óÇó 14000-Á Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ: 1941 Ã. ë»å ï»Ù-µ»ñÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ð³ñ³í-²ñ¨Ù ïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ ïÇ 38-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ù³ñï³¹³ßï ¿ Ùï»É àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ ä³É-ï³í³ÛÇ Ù³ñ½Ç âáõï áíáÛÇ ßñç³ÝÇ Îá-ãáõµ»¨Ï³—Î³Ýï»ÙÇñáí Ï³—ü»á¹á-ñáíÏ³ Ñ³ ïí³ÍáõÙ: ØÇÝã¨ 1941 Ã. í»ñçÁ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Í³Ýñ å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ù³ñ-ï»ñ ¿ ÙÕ»É âáõ ïáíá—Ì³ÉÏÇ—Ê³ñÏáí—Ì áÉã³ÝëÏ µÝ³·ÍáõÙ: ²Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ¿É (¹»Ï ï»Ùµ»ñÇ 9-ÇÝ) ³ÛÝ í»ñ³Ï³½Ù³íáñ-í»É ¿ ³½·³ÛÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³-íáñÙ³Ý:

1942 Ã. ÑáõÝí³ñ—³åñÇÉ ³ÙÇëÝ»-ñÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý 21-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Í³Ýñ å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ù³ñï»ñ ¿ ÙÕ»É, ÇëÏ Ù³ÛÇëÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ê³ñÏáíÇ Ñ³ñÓ³ÏáÕ³Ï³Ý û å»ñ³óÇ³ÛÇÝ: ÊáñÑÁñ-¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ Ý³Ñ³ÝçÇ Å³Ù³Ý³Ï 76-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ñ»ïÝ³å³ÑÇ ¹»ñáõÙ Í³Ýñ Ù³ñï»ñ ¿ ÙÕ»É ¸áÝÇ Ùáï` ³å³Ñáí»Éáí 21-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ý³Ñ³ÝçÁ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ Ð³ñ³í-²ñ¨Ùï Û³Ý é³½Ù³×³Ï³ ïÇ Ï³½-ÙáõÙ (ßáõï áí ³ÛÝ í»ñ³Ýí³Ýí»É ¿ êï ³-ÉÇÝ·ñ³¹Û³Ý) ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1942 Ã. ÑáõÉÇ-ëÇÝ Éñ³Ñ³Ù³Éñí»É ¿ ¨ ÙÇÝã¨ 1943 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 2-Á 21-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»É êï ³ÉÇÝ·ñ³¹Û³Ý ×³Ï³ ï³-Ù³ñïÇÝ` ³é³çÇÝÝ»ñÇó Ù»ÏÁ ÙïÝ»Éáí êï ³ÉÇÝ·ñ³¹: ä³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕ ÏáÙ êï ³ÉÇÝÇ 1942 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 23-Ç ÑÙ. 375 Ññ³Ù³Ýáí 76-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý §³ÝÓÝ³Ï³½-ÙÇ óáõó³µ»ñ³Í Ñ»ñáëáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ·í³ñ¹Ç³Ï³ÝÇ ÏáãÙ³Ý ¨ ³ÛÝáõÑ»ï¨ Ïáãí»É 51-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý Î. º. ì áñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý Ï³ñÙÇñ³¹ñáß Ññ³-Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³: Æëï 1943 Ã. ÑáõÝÇëÇ 19-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇÝ ßÝáññí»É ¿ È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ý:

êï ³ÉÇÝ·ñ³¹Ç ×³Ï³ ï³Ù³ñïáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ù³çáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ-½Ç³ÛÇ Ñ³Ûáõñ³íáñ Ù³ñïÇÏÝ»ñ áõ ëå³Ý»ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ áõ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ, 25 Ñá·Ç ëï ³ó»É »Ý ÊáñÑÁñ-¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ٠:

êï ³ÉÇÝ·ñ³¹Ç ×³Ï³ ï³Ù³ñïáõÙ (1942 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 19—1943 Ã. ÷»ïñí³-ñÇ 2) ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½áñ³Ù³ë»ñÁ áãÝã³óñ»É »Ý ÃßÝ³Ùáõ 8000 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, 37 ï³ÝÏ, 7 ÇÝùÝ³ÃÇé, 40 Ññ³ÝáÃ, 60 ³Ï³-Ý³Ý»ï, 200 ·Ý¹³óÇñ, 950 ³íïáÙ»ù»Ý³, ·»ñÇ »Ý í»ñóñ»É 5650-Çó ³í»ÉÇ ½ÇÝíáñ áõ ëå³, ³Û¹ ÃíáõÙ` 2 ·»Ý»ñ³ÉÇ, ³í³ñ í»ñóñ»É 98 ï³ÝÏ, 193 ÇÝùÝ³ÃÇé, 588 Ññ³ÝáÃ ¨ ³ÛÉÝ: ²Û¹ ßñç³ÝáõÙ Ñ³Û»ñÁ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙáõÙ Ãíáí »ññáñ¹Ý ¿ÇÝ (éáõë-Ý»ñÇó ¨ áõÏñ³ÇÝ³óÇÝ»ñÇó Ñ»ïá):

51-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1943 Ã. ÑáõÉÇëÇ 5-Çó ÙÇÝã¨ û·áëï áëÇ 23-Á ì áñáÝ»ÅÇ³Ý é³½Ù³×³Ï³ ïÇ 6-ñ¹ ·í³ñ-¹Ç³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ ´»É·áñá¹Ç ßñç³ÝáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³-ï»ñ³½ÙÇ ³Ù»Ý³Ù»Í áõ í×éáñáß ×³Ï³-ï³Ù³ñï»ñÇó Ù»ÏÇÝ` ÎáõñëÏÇ ×³Ï³-ï³Ù³ñïÇÝ: ²Ûë ï»Õ ¹ÇíÇ½Ç³Ý áãÝã³ó-

ñ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 1200 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, Ùáï 230 ï³ÝÏ ¨ ÆÐÎ, 10 ÇÝùÝ³ÃÇé, 110 Ññ³ÝáÃ áõ ³Ï³Ý³Ý»ï ¨ ³ÛÉÝ, ³í³ñ í»ñóñ»É Ù»Í ù³Ý³Ïáí ½»Ýù, é³½Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³ ¨ ½ÇÝ³ÙÃ»ñù:

Îáõñëï Ç³Õ»ÕáõÙ Ó»éù µ»ñí³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇó Ñ»ïá ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Î³ÉÇÝÇÝÇ Ù³ñ½Ç Ü¨»ÉÇ, ÜáíáëáïÏáÉÝÇÏÇÇ ¨ ³ÛÉ ßñç³ÝÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ, ³ÛÝáõÑ»ï¨ 1-ÇÝ Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ï³½ÙáõÙ µÝ³ÏÉÇÙ³Û³Ï³Ý Í³Ýñ å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Î³ÉÇÝÇÝÇ Ù³ñ½áõÙ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñÇÝ, Çëï 1944 Ã. ÑáõÝÇë—ÑáõÉÇë ³ÙÇëÝ»ñÇÝ` ´»ÉáéáõëÇ³ÛÇ ÑÛáõëÇë³ÛÇÝ ßñç³ÝÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³ãùÇ ÁÝÏÝáõ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇó ¿ ²ñ¨ÙïÛ³Ý ¸íÇÝ³ÛÇ ·»ï³ÝóáõÙÁ, áñÇ Ñ³Ù³ñ 15 ·í³ñ¹Ç³Ï³ÝÝ»ñÇ ßÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ³áõÙ: 1944 Ã. ÑáõÝÇëÇ 24-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ ³é³çÇÝÝ»ñÇó ¿ÇÝ, áñ ³Ýó»É »Ý É³ÛÝ³ÑáõÝ ·»ïÁª ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ Ñ³ÕÃ³Ñ³ñ»Éáí ãáñë çñ³ÛÇÝ ³ñ·»Éù: ²Û¹ ûå»ñ³óÇ³ÛáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ù³ñï»ñáí ³Ýó»É ¿ 250 ÏÙ ï³ñ³ÍáõÃÛáõÝ ¨ ³½³ï³·ñ»É ³í»ÉÇ ù³Ý 200 µÝ³Ï³í³Ûñ:

ÌÇï»µëÏÇ ¨ äáÉáóÏÇ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ù»Í ËÙµ³íáñÙ³Ý ßñç³å³ïÙ³Ý áõ ç³Ëç³ËÙ³Ý Ù³ñï»ñÇÝ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ §ÌÇï»µëÏÛ³Ý¦ å³ïí³ÝáõÝÁ, Çëï Ýñ³ ·Ý¹»ñÁ Ïáãí»É »Ý §äáÉáóÏÛ³Ý¦:

²ÛÝáõÑ»ï¨ 51-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ÈÇïí³ÛÇ ¨ È³ïíÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÑ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñÇÝ ¨ Çñ÷³é³íáñ Ù³ñï³Ï³Ý áõÕÇÝ ³í³ñï»É ´³ÉÃÇÏ Íáí³ÓÇ ³÷ÇÝ` Îáõéë³Ý¹³Ï³Ý Ã»ñ³ÏÕ½áõÙ, Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ßÁñç³÷³Ïí³Í ½áñ³ËÙµÇ ç³Ëç³ËÙ³Ùµ: êÏë³Í ´»Éáéáõëë³ÛÇó` ¹ÇíÇ½Ç³Ý ë»ñïáñ»Ý Ñ³Ù³·áñÍ³Ïó»É ¿ ÐÊêÐ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý ¨ ë÷Ûáõéù³Ñ³ÛáõÃÛ³Ý Ñ³Ý·³Ý³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñáí Ï³éáõó³Í §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý Ñ»ï:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³Ùµáõç ÁÝÃ³óùáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ù³ñï»ñáí ³Ýó»É ¿ ³í»ÉÇ ù³Ý 12000 ÏÙ ×³Ý³å³ñÑ, ³½³ï³·ñ»É Ñ³½³ñÇó ³í»ÉÇ µÝ³Ï³í³Ûñ, áãÝã³óñ»É Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ³í»ÉÇ ù³Ý 50 Ñ³½³ñ ¨ ·»ñÇ í»ñóñ»É Ùáï 15 Ñ³½³ñ ½ÇÝíáñ áõ ëå³, ß³ñùÇó Ñ³Ý»É Ñëï³Û³Ï³Ý Ãíáí é³½Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³:

¸ÇíÇ½Ç³Ý 6 ³Ý·³Ù ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ¶»ñ³·áõÛÝ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ßÝáñÑ³Ï³ÉáõÃÛ³ÝÁ: Üñ³ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇó 19114 Ñá·Ç ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ ¨ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ, 26 Ñá·Ç (³Û¹ ÃíáõÙ` Ù»Ï Ñ³Û) ëï³ó»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáã³áõÙ, 7-Á ¹³ñÓ»É »Ý ö³éùÇ ßù³Ýß³ÝÇ »ñ»ù ³ëïÇ×³ÝÇ ³ëå»ï:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Î. ¶áñÛáõÝáíÇó µ³óÇ, ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ »Ý »Õ»É *·Ý¹³å»ï ¶. ¶. ÌáñáÝÇÝÁ, ·»Ý»ñ³É-Ù³ÛáñÝ»ñ Ü. Î. Â³í³ñùÇÉ³Ó»Ý, Ü. Æ. Ø³É³Ó»Ý, Ê. Ì. â»éÇÏíÁ, Æ. ü. äñÛ³ËÇÝÁ:*

¸ÇíÇ½Ç³Ý »ñµ»ù ãÇ Ëµ»É Ï³å»ñÁ Ð³Û³ëï³ÝÇ Ñ»ï: Ð³Û³ëï³ÝÇó ¹ÇíÇ½Ç³ »Ý áõÕ³ñÏí»É µ³½Ù³ÃÇí Ýí»ñí³ÝñáóÝ»ñ, Çëï ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ å³ïíÇñ³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ÑÇÝ· ³Ý·³Ù ³Ûó»É»É »Ý Ð³Û³ëï³Ý, Ñ³Ý¹Çå»É Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ý áõ ³ß³ï³íáñáõÃÛ³Ý Ñ»ï: ÆÝãå»ë ·ñ»É ¿ Ð³Û³ëï³ÝÇ ÏáÙÏáõëÇ Ï»Ýï ÏáÙÇÝ Ñ³ëó»³·ñí³Í Ý³Ù³ÏáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½ÇÝÏáÙ, Ð³Û³ëï³ÝÇ Î(µ)Î Ï»Ýï ÏáÙÇ ³Ý¹³Ù ·Ý¹³ÛÇÝ ÏáÙÇë³ñ ². Ü. ¶³ñ³ëÇ¨Á, §ÙÇ³íáñÙ³Ý ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÁ ëñµáõÃÛ³Ùµ ¿ å³Ñå³ÝáõÙ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³í³Ý¹áõÛÃÝ»ñÁ¦: ²Û¹ Ï³å»ñÁ å³Ñå³Ýí»É »Ý Ý³¨ å³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá:

ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ç 1941 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 22-Ç ÑÙ. 935 áñáßÙ³Ùµ ºñ¨³ÝáõÙ Ï³½Ù³íáñíáõ 474-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ·Ý¹³å»ï Î. ü. ÎáÉ»ëÝÇÏáí) ÊêÐØ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ ï»Õ³Ï³ÉÇ 1942 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 5-Ç Ï³½Ù. 780101 Ññ³Ñ³Ý·áí ëï³ó»É ¿ **89 համարը և «Հայկական» անվանումը:** 1941 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 15-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¿ Ýß³Ý³Ïí»É *·Ý¹³å»ï êÇÙáÝ ¼³ùÛ³ÝÁ:*

Æñ Ï³½Ù³íáñÙ³Ý ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇó ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ñ³ÛïÝí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ å»ï³Ï³Ý áõ Ïáõë³Ïó³-

Ï³Ý ÇßË³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³Ù»ÝûñÛ³ áõß³¹ñáõÃÛ³Ý Ï»Ý¹ñáÝáõÙ: Ðñ³Ù³Ý³ï³ñ³Ï³Ý Ï³½ÙáõÙ »Õ»É »Ý Ð³Û³ëï³ÝÇ Ù»Í Ãíáí ù³Õ³ù³Ï³Ýáõ å»ï³Ï³Ý ·áñÍÇãÝ»ñ: 1942 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 12-ÇÝ ëÏë»É ¿ Ñ³Û»ñ»Ý É»½íáí ÉáõÛë ï»ëÝ»É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ §Î³ñÙÇñ ½ÇÝíáñ¦ å³ßïáÝ³Ã»ñÃÁ: 1942 Ã. ÑáõÉÇëÇ 17-ÇÝ ºñ¨³ÝÇ È»ÝÇÝÇ ³Ýí³Ý Ññ³å³ñ³ÏáõÙ (³ÛÅÙ` Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ññ³å³ñ³Ï) Ñ³Ý¹Çë³íáñ å³ÛÙ³Ý»ñáõÙ Ñ³ÝÓÝí»É »Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ¨ ·Ý¹»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý ¹ñáßÝ»ñÁ:

²Ûë ÑÇñ³íÇ É»·»Ý¹³ñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ³Ýó»É ¿ ÷³é³íáñ Ù³ñï³Ï³Ý áõÕÇ, Ù»Í ëËñ³ÝùÝ»ñ ·áñÍ»É` å³ñ·¨³ïñí»Éáí Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ, Îáõïáõ½áíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ áõ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí ¨ ³ñÅ³Ý³³Éáí §Â³Ù³ÝÛ³Ý¦ å³ïí³ÝíÁ:

89-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³å»ï êÇÙáÝ ¼³ùÛ³ÝÁ 1942 Ã. ÷»ïÃñí³ñÇÝ ï»Õ³÷áËí»É ¿ ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ï ¨ Ýß³Ý³Ïí»É Î»ñãáõÙ í»ñ³Ï³½Ù³íáñíáÕ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý 390-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ÇëÏ 1942 Ã. Ù³ñïÇ 23-ÇÝ Ýñ³Ý ÷áË³ñÇÝ»É ¿ *÷áË·Ý¹³å»ï ²Ý¹ñ³ÝÇÏ ê³ñ·ëÛ³ÝÁ,* áñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ¿É ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1942 Ã. û·áëïáëÇÝ Ù»ÏÝ»É ¿ Îáí Ï³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ï: ²Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ß³ñù»ñáõÙ Ï³ÛÇÝ Ùáï 11800 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, áñáÝóÇó Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ 11674-Á, ³Ûë-ëÇÝùÝ` ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ 99,1 %-Á:

ú·áëïáëÇ 8—11-Á ¹ÇíÇ½Ç³Ý »ñÏ³Ã·Íáí ï»Õ³÷áËí»É ¿ ÐÛáõëÇëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³ë, µ»éÝ³Ã³÷í»É ¨ Ù ï»É ²Ý¹ñÏáí-Ï³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ ïÇ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ½áñ³ËÙµÇ Ý³Ë 24-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ, ³å³` ë»åï»Ùµ»ñÇ 18-Çó, 9-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙÇ Ù»ç:

1942 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 7-Çó ÙÇÝã¨ 24-Á ¹ÇíÇ½Ç³Ý å³ßïå³Ý³Ï³Ý µÝ³·Í»ñ ¿ å³ïñ³ëï»É Â»ñ»ùÛ³Ý É»éÝ³ßÕÃ³ÛÇ É³ÛÝùáí` ¼Çµ³ñ-Úáõñï —â»ã»ÝÛ³Ý å»ï-ïÝï»ëáõÃÛ³Ý µ³Å³ÝÙáõÝù, Î³É³áõë—ê³Ù³ßÏÇ, ´»Ýá-Úáõñï —´³É³ß¨, ÙÇÅÝÇ ´»ÏÇã¨Çó ¹»åÇ Ñ³ñ³í ·Í»ñáí, ¨ Øá½¹áÏÇó ¹»åÇ Ñ³ñ³í Ù³ñïÇ Ù»ç ¿ Ùï»É é³½Ù³Ñ»Ý³¹³ßïÁ å³ßïå³ÝáÕ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ñ»ï: ²Ûë É³í Ï³½Ù³Ï»ñå í³Í

ï³ñ³ß³ñÅÇ Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ µ³ñÓñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ·áí³ë³ÝùÇÝ:

ê»åï»Ùµ»ñÇ 26-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ³Ýó»É ¿ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý` Ýå³ï³Ï áõÝ»Ý³Éáí ³½³ï³·ñ»É Â»ñ»ù, Â»ñëÏÇ ¨ ãñ»¹Ùáë ïÇÇ ³í³ÝÝ»ñÁ: Â»¨ ãáñëûñÛ³ Ï³-

¶Ý¹³å»ï ê. ¼³ùÛ³Ý

ï³ÕÇ Ù³ñï»ñÇó Ñ»ïá ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇÝ ãÇ Ñ³çáÕí»É ³½³ï³·ñ»É ³Û¹ µÝ³Ï³í³Û-ñ»ñÁ, ë³Ï³ÛÝ ÃßÝ³ÙÇÝ ¿É áõÅ³ëå³é ¿ »Õ»É ¨ ãÇ Ï³ñáÕ³ó»É Ñ³ñÓ³Ï³áõÙ ·áñÍ»É ¶ñá½Ýáõ íñ³ áõ ½³íÃ»É Ï³ñ¨áñ Ý³í-Ã³Ñ³Ýù»ñÁ: ¸»Ï ï»Ùµ»ñÇ 30-Çó ÙÇÝã¨ ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 17-Á ¹ÇíÇ½Ç³Ý · ïÝí»É ¿ 9-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ »ñÏñáñ¹ ß³ñ³Ý³Ï³ñ·áõÙ ¨ Éñ³Ñ³Ù³Éñí»É` ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ãí³ù³Ý³ÏÁ Í³Ýñ ÏáñáõëïÝ»ñÇó Ñ»ïá í»ñ³Ï³Ý·Ý»Éáõ Ñ³Ù³ñ: ÐáÏï»Ùµ»ñÇ 17-Çó ÙÇÝã¨ 1942 Ã. í»ñçÁ ¹ÇíÇ½Ç³Ý å³ßïå³Ý»É ¿ Ø³É·áµ»Ï—¶áñ³·áñëÏ³Û³ µÝ³·ÇÍÁ: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ ûå»ñ³ïÇí µ³ÅÝÇ ï»Õ»Ï³·ñÇ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ §Â»ñ»ùÇ Ùáï ÙÕí³Í 15-ûñÛ³ Ù³ñï»ñáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³Ý áãÝã³óñ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 500 ½ÇÝíáñ ¨ ëå³, 2 ï³ÝÏ, 15 ·Ý¹³óÇñ, 6 ³Ï³Ý³Ý»ï, ½ÇÝíáñÝ»ñáí ¨ µ»éÝ»ñáí 22 ³íïáÙ»ù»Ý³¦:

1942 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 14-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ÁÝ¹áõÝ»É ¿ *·Ý¹³å»ï ²ñï³ß»ë Ì³ëÇÉÛ³ÝÁ,* áñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ¹ÇíÇ-

½Ç³ÛÇ ½áñ³Ù³ë»ñÁ 1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 2-ÇÝ, ³½³ï³·ñ»Éáí Ø³É·áµ»Ï, â»éÝá-Û³ñëÏ³Û³, Â»ñëÏÇ, àôñáÅ³ÛÝÇ, äñÇ-ßÇµëÏ³Û³ ¨ ³ÛÉ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñ, í³ñ»É»Ý Ñ³ñÓ³ÏáÕ³Ï³Ý Ù³ñï»ñ ¶»áñ·Ç¨ëÏ—ØÇÝ»ñ³ÉÝÇ» íá¹Ç—êï³íñáåáÉ—ÎÇËá-ñ»óÏ—¶³ñµáõ½áí³Û³ ´³ÉÏ³ áõÕÕáõÃ-Û³Ùµ:

1943 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 9—10-Á Üáíáçé-ñ»ÉÇ¨ëÏ³Û³ÛÇ ¨ äá¹ÇÇ ßñç³ÝáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í Ù³ñï»ñáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Í³Ýñ Ïáñáõëï Ý»ñ ¿ Ïñ»É, ½áÑí»É »Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ²ñï³ß»ë ì³ëÇÉÛ³ÝÁ, 390-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ù³Ûáñ ¶³ñ»·ÇÝ Æë³Ë³ÝÛ³ÝÁ, 400-ñ¹ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ` ù³Õ·Íáí ï»Õ³-Ï³ÉÙ³Ûáñ êáõñ»Ý ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: 1943 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 19-ÇÝ ¹Ç-íÇ½Ç³ÛÇ Ýáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¿ Ýß³Ý³Ï-í»É *·Ý¹³å»ï* (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) *Üí»ñ ê³ý³ñÛ³ÝÁ:* ²Û¹ ûñ»ñÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ñ³ë»É ¿ñ ²½áíÇ Íáí³÷ÇÝ ¨ Ï»Ýïñá-Ý³ó»É ºÛëÏ ù³Õ³ùÇ ßñç³ÝáõÙ, áñï»Õ ¿É, å³ßï å³Ý³Ï³Ý ¹Çñù»ñ ·ñ³-í»Éáí, ëÏë»É ¿ñ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Éñ³Ñ³Ù³-ÉñáõÙÁ, ù³ÝÇ áñ ³Ýó³Í Ù³ñï»ñÇ Å³Ù³-Ý³Ï áõÝ»ó»É ¿ñ ½·³ÉÇ Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ Ïá-ñáõëïÝ»ñ: ¸ÇíÇ½Ç³Ý Ñ³Ù³Éñí»É ¿ ÇÝã-å»ë ï³ñµ»ñ ½áñ³Ù³ë»ñÇ Ñ³Û é³½ÙÇÏ-Ý»ñáí, ³ÛÝå»ë ¿É ÃÇÏáõÝùó Å³Ù³Ý³Í ½áñ³ÏáãÇÏÝ»ñáí:

1943 Ã. ëå³ï»Ùµ»ñÇ 9-Çó ÙÇÝã¨ ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 4-Á 89-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý 18-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ñ»ñáë³Ï³Ý Ù³ëÝ³Ï-óáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É Â³Ù³ÝÇ Ã»ñ³ÏÕ½áõÙ ÃßÝ³Ùáõ Çñ³ñ Ñ³çáñ¹áÕ 7 ß»ñïÇó µ³Õ-Ï³ó³Í §¶¼Ç·ýñÇ¹Ç »ñÏÝ³·áõÛÝ ·Í¦ Ïáã-íáÕ å³ßï å³Ý³Ï³Ý ¹Çñù»ñÇ ×»ÕùÙ³Ý ¨ Ã»ñ³ÏÕ½áõ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ù³ñï»ñáõÙ: ²Ûë Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý ¨ Ã»ñ³ÏÕ½ÇÝ ÃßÝ³Ùáõó ³½³ï³·ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 9-ÇÝ ¶»ñ³-·áõÛÝ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ Ññ³Ù³-Ýáí ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ §Â³Ù³Ý-Û³Ý¦ å³ïí³ÝáõÝ, ÇëÏ Ýñ³ Ù³ñïÇÏÝ»-ñÇó ß³ï»ñÁ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ßù³Ýß³Ý-Ý»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³-Ù³Ý³ï³ñ Ü. ê³ý³ñÛ³ÝÝ ëï³ó»É ¿ ·»-Ý»ñ³É-Ù³ÛáñÇ ÏáãáõÙ, ÇëÏ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇó »ñ»ùÁ` ÐáõÝ³Ý Ø³ÏÇãÇ ²í»ïÇëÛ³ÝÁ, êáõñ»Ý êÙµ³ïÇ ²é³ù»ÉÛ³ÝÁ ¨ æÑ³Ý ê³ñ·ëÇ Î³ñ³Ë³ÝÛ³ÝÁ, Ñ»ïÙ³Ñáõ ³ñ-Å³Ý³ó»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»-ñáëÇ ÏáãÙ³Ý:

1943 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇó ÙÇÝã¨ 1944 Ã. Ù³ÛÇëÇ 12-Á ¹ÇíÇ½Ç³Ý 4-ñ¹ àôÏñ³ÇÝ³-Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ø»ñÓÍáíÛ³Ý µ³Ý³-ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ý³Ë Î»ñãÇ, ³å³ ÔñÇÙÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ` ³ãùÇ ÁÝÏ-Ý»Éáí Ñ³ïÏ³å»ë Î»ñã ¨ ê¨³ëïáåáÉ ù³Õ³ùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ: Î»ñã ù³Õ³ùÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»-ñÁ ûñÇÝ³Ï»ÉÇáñ»Ý Ï³ï³ñ»Éáõ ¨ ³Û¹ ÁÝ-Ã³óùáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý áõ ù³-çáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý êêÐØ ¶»ñ³-·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1944 Ã. ³åñÇÉÇ 24-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí å³ñ·¨³-ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáí: ê»-í³ëïáåáÉÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý (Ñ³ïÏ³å»ë ¶áéÝ³Û³ É»é³Ý Ùáï ÁÝÃ³ó³Í) Ù³ñï»-ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý êêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1944 Ã. Ù³ÛÇëÇ 24-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí, ÇëÏ Ýñ³ 390-ñ¹ ¨ 400-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹»ñÁ ¶»ñ³·áõÛÝ ·ÉË³-íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ Ññ³Ù³Ýáí ³ñÅ³-Ý³ó»É »Ý §ê¨³ëïáåáÉÛ³Ý¦ å³ïí³íáñ ³Ýí³ÝÙ³ÝÁ: ê¨³ëïáåáÉÇ Ñ³Ù³ñ ÙÁÕ-í³Í Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ³ÝÓÝ³-Ï³Ý ³ñÇáõÃÛ³Ý áõ ù³çáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1945 Ã. Ù³ñïÇ 24-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí 5 Ñá-·Ç ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý:

1944 Ã. û·áëïáëÇ í»ñçÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý »ñÏ³ÃáõÕáí ï»Õ³÷áËí»É ¿ È»Ñ³ëï³Ý ¨, ÁÝ¹·ñÏí»Éáí 1-ÇÝ ´»É³éáõë³Ï³Ý é³½-Ù³×³Ï³ïÇ 33-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 16-ñ¹ Ññ³-Ó·³ÛÇÝ Ïáñåáõë Ï³½ÙáõÙ, Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ É»Ñ³Ï³Ý è³¹áÙ, ÈáÓ, ìáÉßïÇÝ, ú¹»ñ»Ï, ÎáåÝÇïó ¨ ³ÛÉ ù³Õ³ùÝ»ñÇ ³½³ï³-·ñÙ³ÝÁ: ²é³ÝÓÝ³å»ë Ñ³Ù³é »Ý »Õ»É Ù³ñï»ñÁ èáõëÏÇ ´ñáõ¹ µÝ³Ï³í³ÛñÇ Ùáï, áñï»Õ ¹ÇíÇ½Ç³Ý áãÝã³óñ»É ¿ ÃÁß-Ý³Ùáõ ³í»ÉÇ ù³Ý 6000 Ù³ñ¹áõó µ³Õ-Ï³ó³Í ËÙµ³íáñáõÙÁ ¨ ÇÝùÝ ¿É Ïñ»É Ù»Í Ïáñáõëï Ý»ñ:

1945 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 29-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, ÎáåÝÇïóÇ Ùáï Ñ³ï»Éáí ü³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ë³ÑÙ³ÝÁ, ³Ýó»É ¿ ú¹»ñ ·»ïÁ ¨ Ýñ³ Ó³Ë ³÷ÇÝ` üñ³ÝÏýáõñïÇó 2 ÏÙ ¹»åÇ Ñ³ñ³í, ·ñ³í»É é³½Ù³í³ñ³Ï³Ý Ï³ñ¨áñ Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ ÙÇ Ñ»Ý³¹³ßï` 2,5 ÏÙ »ñÏ³ñáõÃÛ³Ùµ ¨ 700—800 Ù ËáñáõÃÛ³Ùµ: Ð»Ý³¹³ßïÁ, áñÝ ëï³ó»É ¿ §Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÷áùñ Ñáõ¦ ³Ýí³ÝáõÙÁ, ¹ÇíÇ½Ç³Ý å³ßïå³Ý»É ¿ ÙÇÝã¨ ³åñÇÉÇ 16-Á: 1945 Ã. ³åñÇÉÇ 16-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ñ½áñ Ññ»ï³ÏáíÍáõÃÛáõÝÇó Ñ»ïá 1-ÇÝ ´»ÉáéáõëÛ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 33-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ, ³å³ 3-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ ëÏë»É ¿ í×é³Ï³Ý Ñ³ñÓ³ÏáõÙÁ ´»éÉÇÝÇ íñ³: 6-ûñÛ³ Ù³ñï»ñÇó Ñ»ïá ·ñ³í»Éáí òß»óßÝáí ù³Õ³ùÁ` ¹ÇíÇ½Ç³Ý ß³ñÅí»É ¿ ¹»åÇ ú¹»ñ üñ³ÝÏýáõñï, áñÁ ¨ë ãÇ ¹ÇÙ³ó»É Ýñ³ ÑáõÅÏáõ Ñ³ñí³ÍÝ»ñÇÝ: ²åñÇÉÇ 29-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÝ ³ñ¹»Ý ÷áÕáó³ÛÇÝ Ù³ñï»ñ »Ý ÙÕ»É ´»éÉÇÝáõÙ: Ø³ÛÇëÇ 2-ÇÝ Ýñ³Ýó ³ÝóÝ³ïáõñ ¿ »Õ»É ´»éÉÇÝÇ Ï»ÝïñáÝ³Ï³Ý ÐáõÙµáÉ»ï-Ð³ÛÝ ³Û·áõ ³Ùñ³ß»Ý ³ÙñáóÇ Ï³Û³½áñÁ` Ãíáí 5112 ½ÇÝíáñ ¨ ëå³: 17 ûñ ï¨³Í ´»éÉÇÝÛ³Ý ûå»ñ³óÇ³ÛÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³Ý òß»óßÝáíÇ áõ üñ³ÝÏýáõñïÇ Ùáï Ù³ñï»ñ ¿ í³ñ»É 8 ûñ, üñ³ÝÏýáõñïÇ ¨ ´»éÉÇÝÇ ÙÇç¨` 2 ûñ, ´»éÉÇÝáõÙ` 6 ûñÇó ÷áùñ-ÇÝã ³í»ÉÇ: ´»éÉÇÝÇ ·ñ³íÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç å³ßïå³ÝáõÃÛáõÝÁ ×»Õù»Éáõ ¨ Ï³ï³ñ³Í ëËñ³ÝùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1945 Ã. Ù³ÛÇëÇ 28-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Îáõïáõ½áíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÝ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ ¹ÇÙ³íáñ»É ¿ ¾Éµ³ÛÇ ³÷»ñÇÝ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ áÕç ÁÝÃ³óùáõÙ ³ÝóÝ»Éáí 7250 ÏÙ, áñÇó 3640-Á` Ñ³Ù³é Ù³ñï»ñáí, 89-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ³½³ï³·ñ»É ¿ ³í»ÉÇ ù³Ý 900 µÝ³Ï³í³Ûñ, áãÝã³óñ»É Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç 10000-Çó ³í»ÉÇ ½ÇÝíáñ áõ ëå³, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ù»Í Ãíáí é³½Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³í»ÉÇ ù³Ý 12000 Ù³ñïÇÏÝ»ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ï³ñµ»ñ Ù³ñï³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ, Ýñ³ÝóÇó 9-Á ¹³ñÓ»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë, ÇëÏ 8-Á` ö³éùÇ ßù³Ýß³ÝÇ ÉñÇí ³ëå»ï:

89-րդ Հայկական Թամանյան հրաձգային դիվիզիան Խորհրդային Միության միակ ազգային դիվիզիան էր, որը մասնակցել է Բեռլինի գրավմանը:

1945 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ·»Ýñ³É-Ù³Ûáñ Ü»ñë»ë ê³ý³ñÛ³ÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇó í»ñ³¹³ñÓ»É ¿ Ð³Û³ëï³Ý ¨ ï»Õ³µ³ßËí»É ºñ¨³ÝáõÙ, ¾çÙÇ³ÍÝáõÙ áõ ø³Ý³ù»éáõÙ: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá Ýñ³ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ»ñÝ »Ý »Õ»É *·»Ýñ³É-Ù³ÛáñÝ»ñ Ð³ÛÏ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ ¨ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ²ëù³Ý³½ Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, ·Ý¹³å»ï (1953 Ã.` ·»Ýñ³É-Ù³Ûáñ) ê»ñ·»Û ØÇ³Ýë³ñáíÁ:* ¸ÇíÇ½Ç³Ý ·áÛáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É ÙÇÝã¨ 1956 Ã. ³Ù³éÁ ¨ Ñ³Ù³ñí»É ¿ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ûÏñáõ·Ç É³í³·áõÛÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇó Ù»ÏÁ:

Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÙÛáõë` **409-րդ հրաձգային, դիվիզիան** ¨ë Çñ Ù³ñï³Ï³Ý áõÕÇÝ ëÏë»É ¿ ÎáíÏ³ëÛ³Ý É»éÝ»ñÇó: ¸ÇíÇ½Ç³Ý Áëï ÊêÐØ ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ç 1941 Ã. û·áëïáëÇ 9-Ç ÑÙ. 459 áñáßÙ³Ý ¨ ¶»ñ³·áõÛÝ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý é³½Ù³Ï³ÛÇÝ û·áëïáëÇ 26-Ç Ññ³Ñ³Ý·Ç Ï³½Ù³íáñí»É ¿ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 45-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ êï»÷³Ý³í³Ý ù³Õ³ùáõÙ áñå»ë áã ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙ: ÊêÐØ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 3-Ç ÑÙ. 534 Ññ³Ù³ÝÇ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»É ¿ ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñÙ³Ý ¨ å³ßïáÝ³å»ë ëï³ó»É §Ð³ÛÏ³Ï³Ý¦ ³Ýí³ÝáõÙÁ: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³é³çÇÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ »Õ»É *·Ý¹³å»ï ². Ì³ëÇÉÛ³ÝÁ,* áñÇÝ Ýá»Ùµ»ñÇÝ ÷áË³ñÇÝ»É ¿ *·Ý¹³å»ï Ì. ¶ÁÉ³¹ÏáíÁ:* 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 23-Çó Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ýáí Ññ³ï³ñ³Ïí»É ¿ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ §Ø³ñï³Ï³Ý ¹ñáß¦ Ã»ñÃÁ: Ü³Ë³å³ïñ³ëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ ³í³ñïÇó Ñ»ïá ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1942 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 2-ÇÝ È»ÝÇÝ³Ï³ÝÇó (³ÛÅÙ` ¶ÛáõÙñÇ) 17 ·ÁÝ³óù³Ï³½Ùáí Ù»ÏÝ»É ¿ ·áñÍáÕ µ³Ý³Ï ¨ Øá½¹áÏÇ ßñç³ÝáõÙ Ùï»É ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 44-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙÇ

Ù»ç: ²Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ¹ÇíÇ½Ç³Ý Çñ ß³ñù»ñáõÙ áõÝ»ó»É ¿ 13837 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, áñáÝóÇó 13460-Á, ³ÛëÇÝùÝ` ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ 97,3 %-Á, Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ:

Î³ñ× Å³Ù³Ý³Ï ³Ýó` ¹»Ï ï»Ùµ»ñÇ Ï»ë»ñÇÝ, ¹ÇíÇ½Ç³Ý Øá½¹áÏÇ å³ßï å³Ý³Ï³Ý µÝ³·ÍáõÙ Ùï»É ¿ Ï³ï³ÕÇ Ù³ñÈ³å³ïñ³ëïí»É Ñ»ï³·³ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ:

1943 Ã. ÑáõÉÇëÇ 12-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ï»Õ³÷áËí»É ¿ Ê³ñÏáíÇ Ù³ñ½Ç ¼ÙÇ¨ù³Õ³ùÇ Ùáï ¨, ÙïÝ»Éáí Î³÷³ëï³Ý³ÛÇÝ é³½Ù³×³Ï³ïÇ 46-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙÇ Ù»ç, û·áëïáëÇ 24-ÇÝ ëÏë»É ¿ Çñ Ù³ñ-

¶»Ý»ñ³É ê. Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ ¨ ã»ËáëÉáí³ÏÛ³Ý ·»Ý»ñ³É È. êíáµá¹³Ý.
äñ³Ñ³, 1945 Ã.

ï»ñÇ Ù»ç: ²ÛÝáõÑ»ï¨, ³ÝóÝ»Éáí Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý, ³ÝÙÇç³Ï³Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³ëÇ ÙÇ ß³ñù ù³Õ³ùÝ»ñÇ` äñáËÉ³¹ÝÇ, ¶»áñ·Ç¨ëÏ, ØÇÝ»ñ³ÉÝÇ» íá¹Ç, Ü¨ÇÝÝáÙÇëÏ, êï³íñáåáÉ, ²ñÙ³íÇñ, êÉ³íÛ³ÝëÏ, ¨ ³ÛÉ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ù³ñï»ñáõÙ:

1942 Ã. ¹»Ï ï»Ùµ»ñÇó ÙÇÝã¨ 1943 Ã. ³åñÇÉÁ ·ïÝí»Éáí ³ÝÁÝ¹Ñ³ï Ù³ñï»ñÇ Ù»ç, ³ÝóÝ»Éáí Ùáï 1000 ÏÙ ¨ Çñ ³í³Ý¹Á Ý»ñ¹ñ»Éáí â»ã»Ýá-ÆÝ·áõß³Ï³Ý ÆÊêÐ, êï³íñáåáÉÇ ¨ Îñ³ëÝá¹³ñÇ »ñÏñ³Ù³ë»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý ·áñÍáõÙ` ¹ÇíÇ½Ç³Ý ÁÝ¹Ñáõå Ùáï»ó»É ¿ Â³Ù³ÝÛ³Ý Ã»ñ³ÏÕ½áõÝ:

²Ûë ï»Õ, ¹Çñù»ñÁ Ñ³ÝÓÝ»Éáí ³ÛÉ ½áñ³ÙÇ³íáñÙ³Ý ¨ ÷áùñ-ÇÝã Ï³½¹áõñí»Éáí Í³Ýñ íñù»ñÇó, ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1943 Ã. ³åñÇÉÇÝ ï»Õ³÷áËí»É ¿ ¸áÝÇ èáëïáíÇ Ù³ñ½Ç ØÇÉÉ»ñáíáÛÇ ßñç³Ý ¨ ëÏë»É Ý³ï³ñß³íÁ Ê³ñÏáí—Èá½áí³Û³ »ñÏ³Ã·ÍÇ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: Þ³ñáõÝ³Ï»Éáí áõÕÇÝ ¹»åÇ ¸Ý»åñáå»ïñáíëÏ ¨ ¸Ý»åñáÓ»ñÅÇÝëÏ` ¹ÇíÇ½Ç³Ý Í³Ýñ Ù³ñï»ñáí ×»Õù»É ¿ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç å³ßïå³ÝáõÃÛáõÝÝ áõ ·»ï³Ýó»É ¸Ý»åñÁ` ÙÇ Ñ»Ý³¹³ßï ·ñ³í»Éáí Ýñ³ ³ç ³÷ÇÝ: ²ÛÝáõÑ»ï¨, ß³ñáõÝ³Ï»Éáí ·ñáÑÁ ¨ Ù³ëÝ³Ïó»Éáí ÙÇ ß³ñù µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÇ, ³Û¹ ÃíáõÙ` ¶áõÉ-Û³Û-äáÉ»Ç, Ø»ÝÅÇÝëÏÇÇ, ä»ñíáÙ³ÛëÏÇÇ, ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ, ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ùáï»ó»É ¿ Îñ³íáÛ èá·ÇÝ:

1943 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ »ñÏñáñ¹ Ï»ëÇÝ 409-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý 2-ñ¹ àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 7-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ, ÷áË»Éáí ·ñáÑÇ áõÕÕáõÃÛáõÝÁ, ß³ñÅí»É ¿ ÑÛáõëÇë³ñ¨ÙïÛ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ` ¹»åÇ ÎÇñáíá·ñ³¹: Þ³ñÅÙ³Ý ÁÝÃ³óùáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»Éáí ¨ë ÙÇ ß³ñù µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ` ¹ÇíÇ-

½Ç³Ý 1944 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 5-ÇÝ ³ÛÉ ½áñ³ÙÇ³ íáñáõÙÝ»ñÇ Ñ»ï ·ñáÑ»É ¿ ù³Õ³ùÇ íñ³: ºñÏûñÛ³ Ñ³Ù³é Ù³ñï»ñÇó Ñ»ïá ù³Õ³ùÝ ³½³ï³·ñí»É ¿, ÇëÏ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Çñ ³ÏïÇí ¨ í×é³Ï³Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ëï³ó»É ¿ §ÎÇñáíá·ñ³¹Û³Ý¦ å³ïí³ÝáõÝÁ: 1944 Ã. Ù³ñïÇ 29-ÇÝ ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý Ññ³Ù³Ý³·ñáí áõÏñ³ÇÝ³Ï³Ý äáÙáßãÝ³Û³ ¨ Üáíááõ Ïñ³ÇÝÏ³ »ñÏ³Ãáõ Õ³ÛÇÝ Ï³Û³ñ³ÝÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ýñ³Ý ßÝáñÑí»É ¿ ´á·¹³Ý ÊÙ»ÉÝÇóÏáõ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ý:

¸ÇíÇ½Ç³Ý ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É Ý³¨ Ú³ëëÇ-øÇßÝ¨Û³Ý ûå»ñ³óÇ³ÛáõÙ, áñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ·»ñÇ ¿ í»ñóñ»É ³í»ÉÇ ù³Ý 2000 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, 2 ·»Ý»ñ³É:

Ø³ñï³Ï³Ý áõÕÇÝ ëÏë»Éáí Øá½¹áÏáõÙ ¨ ³ÝóÝ»Éáí àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ ³ÙµáÕç ï³ñ³ÍùÁ, Ñ³ÕÃ³Ñ³ñ»Éáí Ùáï 3000 ÏÙ ×³Ý³å³ñÑª ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1944 Ã. Ù³ñïÇ 27-ÇÝ ³é³çÇÝÝ»ñÇó Ù»ÏÁ Ñ³ï»É ¿ ÊáñÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ë³ÑÙ³ÝÁ:

1944 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 6-ÇÝ ëÏëí»É ¿ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ù»Í³Í³í³É Ñ³ñÓ³ÏáõÙÁ ÐáõÝ·³ñÇ³ÛÇ ï³ñ³ÍùÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ: ²Ûë Ù³ñï»ñÇÝ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É Ý³¨ 409-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, áñÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÁ Ñ³ïÏ³å»ë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ÎÇë³ÛÇ ·»ï³ÝóÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï, ÇÝãå»ë Ý³¨ ¸»µñ»ó»ÝÛ³Ý áõ ´áõ¹³å»ßïÇ Û³Ý ûå»ñ³óÇ³Ý»ñáõÙ: ´³½ÙÇóë Ñ³ÛïÝí»Éáí ßñç³å³ïÙ³Ý Ù»ç ¨ ï³Éáí Ù»Í Ïáñáõëï ÏÝ»ñ` ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÝ ³ÛÝáõ³Ù»Ý³ÛÝÇí Ï³ñáÕ³ó»É »Ý ×»Õù»É ÃßÝ³Ùáõ ûÕ³ÏÁ ¨ ÙÇ³Ý³É ·ÉË³íáñ áõÅ»ñÇÝ: Þ³ñáõÝ³Ï»Éáí ·ñáÑÁ` Ýñ³Ýù ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 9-ÇÝ Ñ³ë»É »Ý ´áõ¹³å»ßïÇ Ù³ïáõÛóÝ»ñÇÝ...

ÐáõÝ·³ñÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ½áÑí³Í Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ·»ñ»½Ù³ÝÝ»ñÝ ³Ûëûñ ¿É ËÝ³Ùùáí å³Ñå³ÝíáõÙ »Ý ÐáõÝ·³ñÇ³ÛÇ ï³ñ³ÍùáõÙ: ÐÐ äÜ §Ø³Ûñ Ð³Û³ëï³Ý¦ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ã³Ý·³ñ³ÝÁ Ñ³Ù³·áñÍ³ÏóáõÙ ¿ ÐáõÝ·³ñÇ³ÛÇ äÜ é³½Ù³å³ïÙ³Ï³Ý Ã³Ý·³ñ³Ý-ÇÝëïÇïáõïÇ Ñ»ï: öáË³ÛÇó»ÉáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï å³ÛÙ³Ý³íáñí³íáõÃÛáõÝ ¿ Ó»éù µ»ñí»É Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ·»ñ»½Ù³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï³·³ å³Ñå³ÝÙ³Ý ¨ µ³ñ»Ï³ñ·Ù³Ý Ù³ëÇÝ: ÐáõÝ·³ñÇ³ÛáõÙ Ýñ³Ýó Ñ³Ù³ñáõÙ »Ý ³½³ï³Ù³ñïÇÏÝ»ñ ¨ Ñ³ñ·áõÙ Ýñ³Ýó ÑÇß³ï³ÏÁ...

409-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý 2-ñ¹ àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 7-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ 1945 Ã. ·³ñÝ³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ â»Ëáëéáí³ÏÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ: Üñ³ ½ÇÝíáñÝ»ñÁ ³åñÇÉÇ 4-ÇÝ ³é³ç³Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ß³ñùáõÙ ·ñáÑáí ³½³ï³·ñ»É »Ý êÉáí³ÏÇ³ÛÇ Ù³Ûñ³ù³Õ³ù ´ñ³ïÇëÉ³í³Ý, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ßÝáñÑí»É ¿ §´ñ³ïÇëÉ³íÛ³Ý¦ å³ïí³ÝáõÝÁ: ¸ÇíÇ½Ç³Ý í»ñ³Ýí³Ýí»É ¿ §409-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÎÇñáíá·ñ³¹Û³Ý-´ñ³ïÇëÉ³íÛ³Ý ´á·¹³Ý ÊÙ»ÉÝÇóÏáõ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ý³ÏÇñ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³¦:

1945 Ã. ³åñÇÉÇ 6-ÇÝ ·»ï³Ýó»Éáí Øáñ³í³Ý` ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ùï»É ¿ ²íëïñÇ³ÛÇ ï³ñ³Íù ¨ Í³Ýñ Ù³ñï»ñáí ³½³ï³·ñ»É ²íëïñÇ³ÛÇ Ý³íÃ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ï»Ýïñáí òÇëï»ñë¹áñý, ³ÛÝáõÑ»ï¨` Ø³ñËÉ»·, úµ»ñí³Û¹»Ý, Þïñ»ÇÝÇÝ·, ò»Ý¹áñý, Ì³ÛÝ»ñí³É¹ ¨ ³ÛÉ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñ ¨ ´éÝáÛÇó ¹»åÇ Ñ³ñ³í-³ñ¨ÙáõïùÇ ù·ïÝíáÕ ä»éÝ³ÛÇ ßñç³ÝáõÙ ¹³ñÓÛ³É Ùï»É â»Ëáëéáí³ÏÇ³ÛÇ ï³ñ³Íù:

Ø³ñï»ñáí ³ÝóÝ»Éáí ³ÙµáÕç ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³ëÁ, àôÏñ³ÇÝ³Ý, Ù³ëÝ³Ïó»Éáí »íñáå³Ï³Ý ãáñë å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ` èáõÙÇÝÇ³ÛÇ, ÐáõÝ·³ñÇ³ÛÇ, ²íëïñÇ³ÛÇ ¨ â»Ëáëéáí³ÏÇ³ÛÇ Ù³Ûñ³ù³Õ³ùÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ` 409-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1945 Ã. Ù³ÛÇëÇ 9-Á` Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ûñÁ, ¹ÇÙ³íáñ»É ¿ äñ³Ñ³ÛÇ Ù³ïáõÛóÝ»ñáõÙ` ã»Ë³Ï³Ý êïñÇï»ñÅ—ä»ï—ä»ïñáí ÏÇ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÇ Ùáï:

ê³Ï³ÛÝ å³ï»ñ³½ÙÇ å³ßïáÝ³Ï³Ý ³í³ñïáí ãÇ ³í³ñïí»É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ù³ñï³Ï³Ý áõÕÇÝ: Ø³ÛÇëÇ 13-Çó ÙÇÝã¨ ÑáõÝÇëÇ 7-Á ¹ÇíÇ½Ç³Ý ã»Ë³Ï³Ý Üáí³Ì»ë—ØÝÇß»Ï—¼³·áñÅ³ÝÇ ßñç³ÝáõÙ ½µ³Õí»É ¿ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç` Ï³åÇï áõÉ³óáõÙÇó Ëáõë³÷áõ ËÙµ»ñÇ áãÝã³óÙ³Ùµ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ Ùï»É ¿ ²íëïñÇ³ ¨ ß³ñÅí»É ÜÛáõÛïÇñË»Ý—¸³·»Ý¹áñý—ÌÇ»ÝÝ³—Þí»Ë³Ã »ñÃáõÕáí: ÐáõÝÇëÇ 24-ÇÝ, »ñµ ØáëÏí³ÛáõÙ ï»ÕÇ ¿ñ áõÝ»ÝáõÙ Ð³ÕÃ³-

Ý³ÏÇ ßù»ñÃÁ, 409-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÎÇñáíá·ñ³¹Û³Ý-´ñ³ïÇëÉ³íÛ³Ý ´á·¹³Ý ÊÙ»ÉÝÇóÏáõ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ý³ÏÇñ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½áñ³Ù³ë»ñÁ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ýí³·³ËÙµÇ áõÕ»ÏóáõÃÛ³Ùµ Ñ³Ý¹Çë³íáñ ù³ÛÉáí ³ÝóÝáõÙ ¿ÇÝ ²íëïñÇ³ÛÇ Ù³Ûñ³ù³Õ³ùÇ ·ÉË³íáñ ÷áÕáóÝ»ñáí: ¸ÇíÇ½Ç³Ý ß³ñáõÝ³Ï»É ¿ Çñ »ñÃÁ ¹»åÇ ÐáõÝ·³ñÇ³ ¨ ´³ÏáÝ-îáÝáÅÇ ßñç³ÝáõÙ 7-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ Ññ³Ù³Ýáí 1945 Ã. Ñáõ-ÉÇëÇ 2-ÇÝ Ï³½Ù³óñí»É:

¶»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Ð. ´³µ³Û³Ý

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ »Ý »Õ»É Ý³¨ ·*Ý¹³å»ï Ø. Æ. ¸áµñáíáÉëÏÇÝ, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ º. ä. ¶ñ»ã³ÝÇÝ:*

¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ 1700 Ù³ñïÇÏ å³ñ·»í³ïñí»É »Ý ï³ñµ»ñ Ï³ñ·Ç å»ï³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñáí:

Ð³ÛÏ³Ï³Ý ¿ñ Ý³¨ **408-րդ դիվի-զիան:** ääÎ 1941 Ã. û·áëïáëÇ 9-Ç ÑÙ. 459 áñáßÙ³Ý ¨ ÊêÐØ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕ-ÏáÙÇ û·áëïáëÇ 11-Ç ÑÙ. Ï³½Ù. 2/539004 Ññ³Ñ³Ý·Ç Ñ³Ù³Ó³ÛÝ ³ÛÝ Ï³½Ù³íáñí»É ¿ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 45-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ ì³Õ³ñß³å³ïáõÙ (³ÛÅÙ` ¾çÙÇ³ÍÇÝ), ³å³ ºñ¨³ÝáõÙ áñ-å»ë áã ³½·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³, ÇëÏ 1942 Ã. Ù³ñïÇ 5-ÇÝ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³Ý³-ï³ñáõÃÛ³Ý ÑÙ. 00102 Ññ³Ù³Ýáí í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»É ¿ ³½·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ¨ å³ßïáÝ³å»ë Ïáãí»É §Ð³ÛÏ³Ï³Ý¦: ²é³çÇÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ·*Ý¹³å»ï ä³í»É ÎÇóáõÏÁ:* 1942 Ã. Ù³ñïÇ 15-Çó Ñ³Û»ñ»Ý É»½íáí Ññ³ï³ñ³Ïí»É ¿ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ §Ð³ÝáõÝ Ð³Ûñ»ÝÇùÇ¦ Ã»ñÃÁ:

408-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³éç¨ ËÝ¹Çñ ¿ñ ¹ñí³Í ³å³Ñáí»Éáõ ËáñÑñ¹³-ÃáõñùÙ³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÇ å³ßïå³ÝáõÃÛáõÝÁ ²ÝÇ ù³Õ³ùÇ ³í»ñ³ÏÝ»ñÇó ÙÇÝã¨ ¸íÇÝ ÓÁ·íáÕ 95 ÏÙ-³Ýáó Ñ³ïí³ÍÁ, ÇÝãå»ë Ý³¨ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ñ³Ù³ñ Ù³ñïÇÏÝ»ñ å³ïñ³ëï»Éáõ: ¸ÇíÇ½Ç³Ý ·áñÍáÕ µ³Ý³Ï ¿ áõÕ³ñÏ»É ³í»ÉÇ ù³Ý 10000 ½ÇÝíáñ ¨ëå³:

ê³Ï³ÛÝ é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñáõÙ Çñ³íÇ×³ÏÇ í³ïÃ³ñ³óÙ³Ý å³ï×³éáí ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1942 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 11—18-Á ï»Õ³÷áËí»É ¿ é³½Ù³×³Ï³ï` öáÃÇ—îáõ³åë»—Üáíáéáëëµ»ñÃáõÕáí, ¨ Ùï»É ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ê¨ÍáíÛ³Ý ½áñ³ËÙµÇ 47-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙÇ Ù»ç: ØÛáõë Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ ÝÙ³Ý Ý³¨ë å³ï»ñ³½ÙÝ ëÏë»É ¿ Îáí Ï³ëÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáí: ²Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ÙÇ³íáñÙ³Ý ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÁ µ³Õ-Ï³ó³Í ¿ñ 11463 Ù³ñ¹áõó, áñáÝóÇó Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ 11125-Á, ³ÛëÇÝùÝ` ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ 97 %-Á:

ê»åï»Ùµ»ñÇ 18-Çó ÙÇÝã¨ ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 25-Á Üáíáéáëëµ»ñÇ Ù³ïáõÛóÝ»ñáõÙ ÷³Ï»Éáí 3-ñ¹ éáõÙÇÝ³Ï³Ý É»éÝ³Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ·ñáÑÇ ×³Ý³å³ñÑÁ, ³å³ ÇÝùÝ ³ÝóÝ»Éáí Ñ³Ï³·ñáÑÇ` ¹ÇíÇ½Ç³Ý ÑÇÙÝáíÇÝ ç³Ëç³Ë»É ¿ ÃßÝ³ÙáõÝ` áãÝã³óÝ»Éáí Ýñ³ ßáõñç 8000 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, Ù»Í ù³Ý³Ïáí ëå³é³½ÇÝáõÃÛáõÝ áõ é³½Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³, Ó³ËáÕ»Éáí Üáíáéáëëµ»ñÇ ÝÙ³Ý³Ïáí ²Ý¹ñÏáíÏ³ë Ý»ñËáõÅ»Éáõ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý åÉ³ÝÁ: 408-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ·áñÍ»É ¿ 47-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ ·ñáÑÇ ÑÇÙÝ³Ï³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ý íñ³` ²µÇÝ ·»ïÇ »ñÏ³ÛÝùáí ¹»åÇ Îñ³ëÝ³Û³ äáµ»¹³ ¨ êÏ³ÅÛáÝÛ³ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÁ: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½áñ³Ù³ë»ñÁ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ÙÕí³Í Ï³ï³ÕÇ Ù³ñï»ñáõÙ, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ñ³Ï³·ñáÑÝ»ñáõÙ Ñ³Ï³Ñ³ñí³Íáí Ï³ë»óÝ»Éáõ Å³-

Ù³Ý³Ï Ù»Í Ïáñáõëï Ý»ñ »Ý å³ï×³é»É ÃßÝ³ÙáõÝ ¨ ëïÇå»É Ñ»ï ù³ßí»É ¹»åÇ ²µÇÝëÏ³Û³ ù³Õ³ùÁ: ²Ûë Ù³ñï»ñáõÙ Ñ³ïÏ³å»ë ³ãùÇ¿ ÁÝÏ»É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 672-ñ¹ ·áõÝ¹Á (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` Ù³Ûáñ ÎÇ·ñ³Ý ê³Û³¹Û³Ý), áñÁ, Ñ»ï³åÝ¹»Éáí Ý³Ñ³ÝçáÕ ÃßÝ³ÙáõÝ, ³½³ï³·ñ»É ¿ ááõÙ³ïáíá, ¾ñÇí³ÝëÏÇ, ÈÇÝ¹ñáí, Îñ³ëÝ³Û³ ääµ»¹³ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÁ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ï»Õ³÷áËí»É ¿ Îáõ³åë»Ç ßñç³Ý ¨ 18-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ï³ï³ÕÇ Ù³ñï»ñ ÙÕ»É ³Û¹ ù³Õ³ùÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ` ÃáõÛÉ ãï³Éáí ÃßÝ³ÙáõÝ ³ÝóÝ»É É»éÝ³ÝóùÝ»ñÁ ößÇß ·»ï—ê»Ù³ßËá É»é—¶áÛÃÕ—Þ³ÑáõÙÛ³Ý ³í³Ý ï»Õ³Ù³ëáõÙ: Î³ï³ÕÇ Ù³ñï»ñ ¿ÇÝ ÙÕíáõÙ Ûáõñ³ù³ÝãÛáõñ µ³ñÓáõÝùÇ Ñ³Ù³ñ: ¸ÇíÇ½Ç³Ý Çñ Ñ³Ù³é ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ßÝáñÑÇí Ë³÷³Ý»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ` Îáõ³åë» Ñ³ëÝ»Éáõ åÉ³ÝÁ: ê³Ï³ÛÝ Ñ³ñ¨³Ý½áñ³ÙÇ³ íáñáõÙÝ»ñÇ Ý³Ñ³ÝçÇ Ñ»ï¨³Ýùáí ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ñ³ÛïÝí»É ¿ ßñç³÷³ÏÙ³Ý Ù»ç` ÏïÇñí³Í ÉÇÝ»Éáí ÇÝãå»ë ·ÉË³íáñ ÇñÝ Çë ÇÏ ÃÇÏáõÝù³ÛÇÝ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÇó: ÀÝÏÝ»Éáí ßñç³÷³ÏÙ³Ý Ù»ç ¨ ÑëÏ³Û³Ï³Ý Ïáñáõëï Ý»ñÇ ·Ýáí ×»Õù»Éáí ³ÛÝ` ¹ÇíÇ½Ç³Ý ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 26-ÇÝ, ³ÛÝáõ³Ù»Ý³ÛÇí, ¹áõñë ¿ »Ï»É ßñç³å³ïáõÙÇó` Ù»Í Ïáñáõëï Ý»ñ å³ï×³é»Éáí Ñ³Ï³é³Ïáñ¹ÇÝ ¨ ÷ñÏ»Éáí ¹ñáßÝ áõ Ù³ñï³Ï³Ý ï»ÉÇÏ³Ý: ²Ûë Ù³ñï»ñáõÙ Ñ³ïÏ³å»ë ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É 963-ñ¹ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·Ý¹Ç 3-ñ¹ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½ÇáÝÁ:

´³ñÓñ ·Ý³Ñ³ï»Éáí Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ËÇ½³ËáõÃÛáõÝÝ áõ ³ÝÓÝ³½áÑáõÃÛáõÝÁ ¨ ³ÛÝ, áñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ï³ï³ñ»É ¿ñ Çñ ³éç¨ ¹ñí³Í ËÝ¹ÇñÁ` Ë³÷³Ý»Éáõ Îáõ³åë»Ý ·ñ³í»Éáõ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç åÉ³ÝÁ, µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÁ ß³ï»ñÇÝ Ý»ñÏ³Û³ó»ó Ù³ñï³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ ¨ Ù»¹³É»ñÇ:

²Ûë Ù³ñï»ñáõÙ ½áÑí»É ¿ñ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ï»ëÇó ³í»ÉÇÝ, ¨ ³ÛÅÙ Ï³ñ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇÝ Ñ³Ù³Éñí»Éáõ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ï³Éáõ ³ÝÑñ³Å»ßï áõÃÛáõÝ:

Ð³Ý·ëïÇ ¨ Ñ³Ù³ÉñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ýáñ»Ùµ»ñÇ ëÏ½µÝ»ñÇÝ ï»Õ³÷áËí»É ¿ Îáõ³åë»Ç ßñç³Ý, áõñ Ù³ëÝ³ÏóáõÙ ¿ 18-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ é»½»ñí: ê³Ï³ÛÝ Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ Ïáñáõëï ï»ñÇ ³ÝÑ³Ù³Ý Ñëï³Ï³Ý ¿ÇÝ, áñ Ñ³Ù³ÉñáõÙ Ï³ï³ñ»É ÏÝß³Ý³Ï»ñ Ï³½Ù³íá-ñ»É ÙÇ Ýáñ ¹ÇíÇ½Ç³, áõëïÇ ²Ý¹ñÏáí-Ï³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ê¨Ïáí³Û³Ý ËÁÙµ³íáñÙ³Ý ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 22-Ç Ññ³Ù³Ýáí ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ï³½Ù³óñí»ó:

²Ûëå»ëáí 408-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¿ Ù³ëÝ³Ïó»É ÁÝ¹³Ù»ÝÁ »ñÏáõ ³ÙÇë: Üñ³ Ï»Ý¹³ÝÇ ÙÝ³ó³Í Ù³ñïÇÏÝ»ñÁ å³ï»ñ³½ÙÁ ß³ñáõÝ³Ï»É »Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ÑÇÙùÇ íñ³ Ï³½Ù³íáñí³Í 7-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç ß³ñù»ñáõÙ, áñÁ 1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇó Ù³ñï»ñÇ Ù»ç ¿ Ùï»É Îñ³ëÝá¹³ñÇ »ñÏñ³Ù³ëáõÙ 47-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ:

1943 Ã. ³åñÇÉÇ í»ñçÇÝ—Ù³ÛÇëÇ ëÏ½µÝ»ñÇÝ µñÇ·³¹Á í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»É ¿ 23-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ, áñÁ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý, ÇëÏ ³ÛÝáõÑ»ï¨ 1-ÇÝ àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇ 47-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Îñ³ëÝá¹³ñÇ »ñÏñ³Ù³ëÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ, ¸Ý»åñÇ ·»ï³ÝóÙ³ÝÁ ¨ ÎÇ¨Ç áõ ÄÇïáÙÇñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ù³ñï»ñÇÝ` ³ñÅ³Ý³Ý³Éáí §ÎÇ¨Û³Ý¦ ¨ §ÄÇïáÙÇñÛ³Ý¦ å³ïí³ÝáõÝÝ»ñÇÝ: ¸ÇíÇ½Ç³Ý ³ãùÇ¿ ÁÝÏ»É Ý³¨ È»Ñ³ëï³ÝÇ ¨ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ï³ñ³ÍùÝ»ñáõÙ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ, áñáÝó Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ¨ êáõíáñáíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ: Ø³ñï³Ï³Ý áõÕÇÝ ³í³ñï»É ¿ ¾Éµ³ÛÇ ³÷»ñÇÝ:

Ð³ÛÏ³Ï³Ý ³½·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇó ÙÇ³ÏÁ, áñÁ Ï³½Ù³íáñí»É ¿ Ð³Û³ëï³ÝÇ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇó ¹áõñë, **390-րդ դիվիզիան** ¿: ²ÛÝ Ï³½Ù³íáñí»É ¿ ÊêÐØ ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ç 1941 Ã. û·áëïáëÇ 9-Ç ÑÙ. 459 áñáßÙ³Ý Ñ³Ù³Ó³ÛÝ áñå»ë áã ³½·³ÛÇÝ, Ë³éÁ Ñ³Ù³ÉñÙ³Ùµ ¹ÇíÇ½Ç³` ìñ³ëï³ÝáõÙ: 1941 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ·Ý¹³å»ï Æ. ìÇÝ·ñ³¹áí) ï»Õ³÷áËí»É ¿ Î»ñãÇ Ã»ñ³ÏÕ½Ç ¨ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý (¹»Ï ï»Ùµ»ñÇ 30-Çó` ÎáíÏ³ëÛ³Ý) é³½Ù³×³Ï³ïÇ ï³½Ù³ÏóáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»É Î»ñã—Â»á¹áëÛ³Ý ·ñáÑ³¹»ë³Ýï³ÛÇÝ ûå»ñ³-

óÇ³ÛÇÝ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ (1942 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 28-ÇÝ) Îáí Ï³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÁ µ³-Å³Ýí»ó ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ ¨ ²Ý¹Áñ-ÏáíÏ³ëÛ³Ý ¼ú-Ç: 390-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, ÙÝ³Éáí ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ 51-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ, Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ¨ë ÙÇ ß³ñù å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ù³ñï»ñÇ, áñáÝó ÁÝÃ³óùáõÙ Ïñ»É ¿ ½·³ÉÇ ÏáñáõëïÝ»ñ: ´³óÇ ³Û¹, ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³-Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ·»-Ý»ñ³É-É»Û ï»Ý³Ýï ¸. Îá½Éáí, ßï³µÇ å»ï` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ (Ñ»ï³·³Ûáõ` Êáñ-ÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É) ü. îáÉµáõ-ËÇÝ) ëïáõ·»ó ²Ï—ØáÝ³ÛÇ ï»Õ³Ù³ëáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ·ñ³í³Í ¹Çñù»ñÁ ¨, ¹Å·áÑ ÙÝ³Éáí, å³ßïáÝÝ»ñÇó ³½³ï»ó ¹ÇíÇ-½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³ÝÁ, ÇëÏ ÷»-ïÁñí³ñÇ 24-ÇÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ýß³Ý³-Ï»ó *·Ý¹³å»ï êÇÙáÝ ¼³ùÛ³ÝÇÝ:* Ü³åñáý»ëÇáÝ³É½ÇÝíáñ³Ï³Ý ¿ñ, ¹»é 1934 Ã. ³í³ñï»É ¿ñ üñáõÝ½»Ç ³Ýí³Ý ½ÇÝ-íáñ³Ï³Ý ³Ï³¹»ÙÇ³Ý ¨ áõÝ»ñ Ù³ñï³-Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ í³ñ»Éáõ Ù»Í ÷áñÓ: Ð»Ýó ¼³ùÛ³ÝÇ Ýß³Ý³ÏÙ³Ý ûñÝ ¿É ëÏëí»óÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ í»ñ³Ï³½Ù³ íáñ-Ù³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÁ, áñáÝù ³í³ñï í»-óÇÝ Ù³ñïÇ Ï»ë»ñÇÝ, ¨ áñáÝó ³ñ¹ÛáõÝùÁ »Õ³í ³ÛÝ, áñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ¹³ñÓ³í ³½·³-ÛÇÝ` Ð³ÛÏ³Ï³Ý: ²ÛÝ Ñ³Ù³Éñí»ó 224-ñ¹ ¨ 396-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇ Ñ³Û»-ñáí: ÆëÏ ¹ÇíÇ½Ç³ÛáõÙ Í³é³ÛáÕ íñ³óÇ-Ý»ñÝ áõ ³¹ñµ»ç³ÝóÇÝ»ñÁ ï»Õ³÷áËí»-óÇÝ, Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý³µ³ñ, 224-ñ¹ (ì ñ³ó³Ï³Ý) ¨ 396-ñ¹ (²¹ñµ»ç³Ý³Ï³Ý) ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñ: 390-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ¹ÇíÇ-½Ç³Ý Ñ³Ù³Éñí»ó Ý³¨ Ð³Û³ëï³ÝÇó Å³Ù³Ý³Í ½áñ³ÏáãÇÝ»ñáí: ²Ûëå»ëáí ³ÝóÝ³Ï³½ÙÇ 90 %-Á Ï³½Ùí»óÇÝ Ñ³Û»ñÁ: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý ¹ñáß Ñ³ÝÓÝ»-Éáõ Ýå³ï³Ïáí 1942 Ã. Ù³ñïÇÝ Î»ñãÇ Ã»ñ³ÏÕ½Ç Å³Ù³Ý»ó Êáññ¹³ÛÇÝ Ð³-Û³ëï³ÝÇ å³ïíÇñ³ÏáõÃÛáõÝÁ` ¶»ñ³-·áõÛÝ Êáññ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý Ü³Ë³-·³ÑØ³ó³Ï ä³åÛ³ÝÇ ·ÉË³íáñáõÃÛ³Ùµ: 1942 Ã. Ù³ñïÇ 12-ÇÝ ëÏë»ó Ñ³Û»ñ»Ý É»½íáí Éáõé ï»ëÝ»É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ §Ð³ÛÏ³-Ï³Ý ëÝ³Ûå»ñ¦ Ã»ñÃÁ: ì»ñ³Ï³½Ù³ íáñ-Ù³Ý ¨ Ñ³Ù³ÉñÙ³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÝ ÁÝ-Ã³ÝáõÙ ¿ÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ:

ä³ßïå³Ý³Ï³Ý ³ñÛáõÝ³Ñ»Õ Ù³ñ-ï»ñÇó Ù»ÏáõÙ Í³Ýñ íÇñ³íáñí»ó ¨ 1942 Ã. ³åñÇÉÇ 2-ÇÝ Ù³Ñ³ó³í êÇÙáÝ ¼³ù-Û³ÝÁ (Ð³Û³ëï³ÝÇ Ï³é³í³ñáõÃÛ³Ý ¨ ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³-ñáõÃÛ³Ý áñáßÙ³Ùµ Ýñ³ ³×ÛáõÝÁ ï»Õ³-÷áËí»ó ºñ¨³Ý ¨ Ã³Õí»ó Îñáí ³Ý-í³Ý ½µáë³Û·áõÙ), ÇëÏ ³åñÇÉÇ 1-ÇÝ ¹Ç-íÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÝ ëï³ÝÓ-Ý»ó *·Ý¹³å»ï* (Ñ»ï³·³Ûáõ` ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï, Êáññ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë) *Æí³Ý ÈÛáõ¹íÇÏáíÇã: Üñ³Ý ÷áË³ñÇÝ»ó ·Ý¹³å»ï ÐÙ³Û³Ï ´³µ³Û³ÝÁ* (Ñ»ï³-·³Ûáõ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ, Êáññ¹³ÛÇÝ ØÇ-áõÃÛ³Ý Ñ»ñáë, 338-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ-½Ç³ÛÇ, ³å³ 35-ñ¹ Ù»ù»Ý³Û³óí³Í µñÇ-·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ½áÑí»É ¿ 1945 Ã. ³åñÇÉÇ 22-ÇÝ ´»éÉÇÝÇ ×³Ï³ï³Ù³ñ-ïáõÙ):

²Ûë Ã»Å Ù³ñï»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ß³-ñáõÝ³Ïí»É ¿ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ñ³Ù³ÉñáõÙÁ ÇÝãå»ë Ù³ñïÇÏÝ»ñáí, ³ÛÝå»ë ¿É Ù³ñ-ï³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³Ûáí: ê³Ï³ÛÝ, ù³ÝÇ áñ Ð³Û³ëï³ÝÇó Ýáñ Ñ³Ù³ÉñáõÙ ëï³Ý³ÉÁ ¹Åí³ñ ¿ñ, ³å³ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³½·³ÛÇÝ Ï³½ÙÁ ÷á÷áËáõÃÛáõÝ ¿ Ïñ»É. 1942 Ã. ³åñÇÉÇ 19-Ç ïíÛ³ÉÝ»ñáí ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÁ µ³ÕÏ³ó³Í ¿ »Õ»É 9133 Ù³ñ¹áõó, áñáÝóÇó Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ` 5744-Á, éáõëÝ»ñ` 1162-Á, ÙÝ³-ó³ÍÁ` ³ÛÉ ³½·»ñÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñ:

²åñÇÉÇ í»ñçÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ ¿ ³Ûó»É»É Êáññ¹³ÛÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ »ñÏñáñ¹ å³ïíÇñ³ÏáõÃÛáõÝÁ, Ù³ÛÇëÙ»ÏÙ³Ý ïá-Ý³ËÙµáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ï³å³ÏóáõÃÛ³Ùµ Ø»Õñáõ ßñç³ÝÇó ëï³óí»É »Ý Ù»Ï í³·áÝ Ýí»ñÝ»ñ, ³Ûë ï»Õ Ñ³Ý¹»ë ¿ »Ï»É Ð³-Û³ëï³ÝÇ ç³½-Ýí³·³ËáõÙµÁ, áñÝ ³Û¹ ûñ»ñÇÝ »ÉáõÛÃÝ»ñ ¿ñ áõÝ»ÝáõÙ ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñ³Ù³ë»ñáõÙ:

ê³Ï³ÛÝ Ù³ÛÇëÇ ëÏ½µÝ»ñÇÝ Çñ³¹Á-ñáõÃÛáõÝÁ é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ËÇëï µ³ñ-¹³ó³í: ÂßÝ³ÙÇÝ Ù³ÛÇëÇ 7-ÇÝ ³Ýó³í Ñ³Ï³Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý: Üñ³Ý Ñ³çáÕí»ó ó³Ë Ã¨áõÙ ×»Õù»É 51-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ å³ßïå³-ÝáõÃÛáõÝÁ: 390-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³-ÛÇ 789-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·áõÝ¹Ý ³é³çÇÝÁ Ñ³ë³í ²ñÙ³—¾ÉÇ µÝ³·ÇÍÁ ¨ Ï³ñáÕ³-ó³í Ï³ë»óÝ»É Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ³é³çË³-Õ³óáõÙÁ: ¸³ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ÑÇÙÝ³Ï³Ý

áõÅ»ñÇÝ ÑÝ³ñ³ íáñáõÃÛáõÝ ï í»ó Ïñ³Ï³ÛÇÝ ¹Çñù»ñ ·ñ³í»Éáõ Ýß³Ý³Ïí³Í µÝ³·ÍáõÙ, ë³Ï³ÛÝ Ãß³Ý³Ùáõ Ï³ï³ÕÇ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý å³ï×³éáí µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³ÝÁ ãÑ³çáÕí»ó ½³ñ·³óÝ»É ³Ûë Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÁ: ÂßÝ³ÙÇÝ, Ù³ñïÇ Ù»ç Ùï óÝ»Éáí ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ù»Í áõÅ»ñ, ³íÇ³óÇ³ ¨ Ãí³å»ë½·³ÉÇáñ»Ý ·»ñ³½³ÝóáõÑ»ï¨³Ï³½áñ, Ù³ÛÇëÇ 9-ÇÝ Ýáñ ·ñáÑÏ³½Ù³Ï»ñå»ó Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ¹Çñù»ñÇ íñ³: ²Û¹ ÏéÇíÝ»ñáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ïáñóñ»ó ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ï»ëÇó ³í»ÉÇÝ: Ø³ñïáõÙ ½áÑí»ó ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½ÇÝÏáÙ Âáñ·áÙ Þ³ÑÇÝÛ³ÝÁ, Í³Ýñ íÇñ³íáñí»ó ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ýáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³å»ï ÐÙ³Û³Ï ´³µ³Û³ÝÁ:

âÝ³Û³Í 51-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ é³½ÙÇÏÝ»ñÇ ³ÝÓÝ³½áÑáõÃÛ³ÝÝ áõ Ñ»ñáë³Ï³Ý ç³Ýù»ñÇÝ` Ýñ³Ýó ãÑ³çáÕí»ó Ï³ë»óÝ»É Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ³é³çËÕ³óáõÙÁ ¹»åÇ Î»ñã: Ø³ÛÇëÇ 14-ÇÝ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÁ Ñ³ñ³í³ñ¨Ùáõïùó ×»Õù»óÇÝ µ³Ý³ÏÇ å³ßïå³ÝáõÃÛáõÝÁ ¨ ¹áõñë »Ï³Ý Î»ñãÇ ³ñí³ñÓ³ÝÝ»ñÁ, Çëï Ñ³çáñ¹ ûñÁ ·ñ³í»óÇÝ ù³Õ³ùÁ:

ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ 390-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ÙÇ Ù³ëÇÝ ÷áË³¹ñ»ó ê¨³ëïáåáÉÇ Ñ³ïí³ÍÁ` Ø»ñÓ³íáÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ½áñ³Ù³ë»ñ, Çëï ÙÛáõë Ù³ëÁ ÔñÇÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñù»ñÇ Ñ»ï Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í Ó¨áí ¹áõñë µ»ñí»ó Î»ñãÇó ¨ Ï»Ýïñá-ñáÝÝ³óí»ó Â³Ù³ÝÇ Ã»ñ³ÏÕ½áõ: ¸ÇíÇ½Ç³Ý Ï»ÝïñáÝ³óí»ó êï³ñáïÇï³ñáíëÏ³Û³ÛÇ ßñç³ÝáõÙ, áñï»Õ ¿É ÊêÐØ ä³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ 1942 Ã. Ñáõ-ÝÇëÇ 14-Ç Ññ³Ù³Ýáí Ï³½Ù³óñí»ó:

Î»ñãÇ Ã»ñ³ÏÕ½áõ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ³Ýó»É ¿ñ 350 ÏÙ ×³Ý³å³ñÑ ¨ 139-Çó 102 ûñ ÙÕ»É Ï³ï³ÕÇ Ù³ñï»ñ: ÐÛáõÍí»É áõ Í³Ýñ Ïáñáõëï Ý»ñ ¿ñ Ïñ»É, µ³Ûó å³Ñå³Ý»É ¿ñ Ù³ñï³Ï³Ý ¹ñáßÝ»ñÁ:

Î»ñãÇ Ñ»ñáë³Ï³Ý å³ßïå³ÝáõÃÛáõÝÁ, ãÝ³Û³Í å³ñïáõÃÛ³ÝÁ, ³Ý·³Ñ³ï»ÉÇ Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ áõÝ»ó³í ê¨³ëïá-åáÉÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ: 5 ³ÙÇë ß³ñáõÝ³Ï ÔñÇÙÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý áõÅ»ñÁ, ß»Õ»Éáí Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ·ñáÑÇ áõÕÕáõÃÛáõÝÁ, Ù»Í Ãíáí ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý½áñ³ÙÇ³íáñÝ»ñÇ Ñ»ï å³Ñ»óÇÝ ê¨³ëïá-åáÉÇ íñ³ Ñ³ñÓ³ÏáõÙÇó` Ã»Ã¨³óÝ»Éáí ê¨³ëïáåáÉÇ å³ßïå³ÝÝ»ñÇ íÇ×³ÏÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá ÏñÏÇÝ ¨ÇëÏÁñí»ó Ñ»ñáë³Ï³Ý ù³Õ³ùÇ Ï³ñ·³íÇ×³Ï, ÇÝãáõÙ Çñ ³ñÅ³ÝÇ Ý»ñ¹ñáõÙÝ áõÝ»ñ Ð³ÛÏ³Ï³Ý 390-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý:

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Íáí³Ï³É
Ð. Æë³Ïáí

²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý 1942 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 8-Ç ÑÙ. 00431 Ññ³Ù³Ýáí ºñ¨³ÝáõÙ ëÏë»ó Ï³½Ù³íáñí»É **261-րդ հրաձգային դիվիզիան:** ²ÛÝ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý 6 ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇó ÙÇ³ÏÝ ¿, áñÁ ³ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý ãÇ Ù³ëÝ³Ïó»É Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝ»ñÇÝ:

1942 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 17-Ç ÑÙ. 00176 Ññ³Ù³Ýáí ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ïáãí»ó §Ð³ÛÏ³Ï³Ý¦: ²Û¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý ÙïÝáõÙ ¿ñ ²Ý¹ÁñÏáíÏ³ëÛ³Ýé³½Ù³×³Ï³ïÇ 45-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙÇ Ù»ç: 1943 Ã. ëÏ½µÝ»ñÇÝ Ñ³Û»ñ»Ý É»½íáí ëÏë»ó ÉáõÛë ï»ëÝ»É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ §Ø³ñï` Ñ³ÝáõÝ Ð³Ûñ»ÝÇùÇ¦ Ã»ñÃÁ: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ýß³Ý³Ïí»ó *·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Ì³ëÇÉÇ Ø³ëÉáíÁ,* áñÇÝ Ñ»ï³·³ÛáõÙ ÷áË³ñÇÝ»óÇÝ *·Ý¹³å»ï-Ý»ñ ´³·ñ³ï ØÇ ïáÛ³ÝÁ,* ³å³` *Ü»ñë»ë*

Բալոյանը։ 1942 թ. դեկտեմբերի տվյալներով դիվիզիայի անձնակազմը բաղկացած էր 8981 մարդուց, որոնցից 6632 հոգի (73,8 %)՝ հայ, 1339-ը՝ ռուս, 567-ը՝ ուկրաինացի, 443 մարդ՝ այլ ազգի։ Դիվիզիայի խնդիրն էր ԽՍՀՄ պետական սահմանի պաշտպանությունը Հայաստանի հատվածում և ռազմաճակատի համար երթային գումարտակների պատրաստումն ու ուղարկումը։ Իր գոյության ընթացքում՝ մինչև 1945 թ. հունիս, դիվիզիան պատրաստել և ռազմաճակատ է ուղարկել ավելի քան 10 000 հայ զինվորի և սպայի, որոնք իրենց ավանդն են ներդրել ֆաշիստական Գերմանիայի ջախջախման գործում։

Ազգային զորային կազմավորումների պատմությանը անդրադառնալիս՝ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ հետևյալը։ Կարմիր բանակի կազմում գործում էին նաև այնպիսի զորամասեր և միավորումներ, որոնք պաշտոնապես չէին կրում «ազգային զորային կազմավորում» անունը, սակայն նրանց անձնակազմի գերակշիռ մասը կազմում էին որոշակի ազգությամբ մարտիկները։ Հայերի առումով այդպիսի զորամասեր էին, օրինակ, 28-րդ և 38-րդ պահեստային բրիգադները, որոնք կանգնած էին Վրացական ԽՍՀ տարբեր բնակավայրերում։ 28-րդ բրիգադի կազմում 1942—1943 թթ. կային հազարավոր հայ ռազմիկներ, որոնք անհրաժեշտ ռազմական պատրաստություն էին անցնում և երթային վաշտերով ուղարկվում ռազմաճակատ։ Այդ բրիգադներն ունեին իրենց հայկական թերթերը՝ «Մարտական կադրեր» (28-րդ բրիգադ) և «Հայրենիք» (38-րդ բրիգադ)։ Անդրկովկասյան ռազմաճակատի միավորումներից պետք է նշել նաև 31-րդ, 61-րդ, 320-րդ հրաձգային դիվիզիաները, որոնց անձնակազմի կեսից ավելին հայ մարտիկներ էին։

Հայերը պատերազմին մասնակցեցին նաև այլ ազգային և ոչ ազգային զորամիավորումների կազմում։

Հայ զինվորներն ու սպաները անուրանալի ներդրում ունեցան Խորհրդային Միության մայրաքաղաքի պաշտպանության մարտերում, Ստալինգրադի բեկումնային ճակատամարտում, Կովկասի ու Կուրսկի հերոսամարտերում, ակտիվորեն մասնակցեցին Կերչի ու Ղրիմի, ՈՒկրաինայի ու Բելոռուսիայի, Մերձբալթյան հանրապետությունների, Կարելիայի ու Անդրբևեռի ազատագրմանը, Լենինգրադի հերոսական պաշտպանությանը։

Մոսկվայի ճակատամարտը Հայրենական մեծ պատերազմի առաջին շրջանի ամենանշանակավոր ճակատամարտերից մեկն էր։ Այն տեղի ունեցավ 1941 թ. սեպտեմբերի 30-ից մինչև 1942 թ. ապրիլի 20-ը և բաղկացած էր երկու փուլից՝ մինչև դեկտեմբերի 5-ը Կարմիր բանակը մղում էր պաշտպանական մարտեր, իսկ դեկտեմբերի 5-ին անցավ վճռական հակահարձակման։ Այս ճակատամարտի շնորհիվ կասեցվեց ֆաշիստական «Կենտրոն» բանակախմբի առաջխաղացումը («Թայֆուն» օպերացիա), խորտակվեց գերմանական բանակի անպարտելիության առասպելը, տապալվեց կայծակնային պատերազմի («բլից-կրիգ») հիտլերյան պլանը։

Այս ճակատամարտին Արևմտյան, Բրյանսկի, Կալինինի, Հարավ-Արևմտյան, Ռեզերվային ռազմաճակատների կազմում մասնակցեցին մի քանի հազար հայեր, որոնցից առավել աչքի ընկան Հարավ-Արևմտյան ռազմաճակատի քաղվարչության պետ բրիգադային կոմիսար Սերգեյ Գալաջևը, ռազմաճակատի հրետանու պետ, Խորհրդային Միության հերոս, գեներալ-լեյտենանտ Միքայել Պարսեգովը, նրա տեղակալ գնդապետ Իվան Վեքիլովը, նույն ռազմաճակատի օպերատիվ-շարժական զորախմբի շտաբի պետ գեներալ-մայոր Հովհաննես Բաղրամյանը, դիվիզիաների հրամանատարներ գնդապետ (հետագայում՝ գեներալ-մայոր) Հայկ Մարտիրոսյանը, փոխգնդապետ (հետագայում՝ գեներալ-լեյտենանտ, Խորհրդային Միության հերոս) Սարգիս Մարտիրոսյանը, բանակի շտաբի օպերատիվ բաժնի պետ գնդապետ Ստեփան Կինոսյանը և շատ ուրիշներ։ Ճակատամարտից հետո նրանցից շատերը

³ñÅ³Ý³ó³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³Ý µ³ñÓñ Ïá-ãáõÙÝ»ñÇ ¨ Ù³ñï³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ:

Ստալինգրադի ճակատամարտը (1942 Ã. ÑáõÉÇëÇ 17—1943 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 2) ÑÇñ³íÇ µ»ÏáõÙÝ³ÛÇÝ ¿ñ å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ»ï³·³ ÁÝÃ³óùÇ Ñ³Ù³ñ: ²Ûëï»Õ ßÁñç³å³ïí»ó ¨ ÉÇáíÇÝ ç³Ëç³Ëí»ó ý³ßÇëï³Ï³Ý 330 Ñ³½³ñ³Ýáó ËÙµ³íáñáõÙÁ` ý»É¹Ù³ñß³É ä³áõÉÛáõëÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ: Ð³ÕÃ³Ý³ÏÁ ë³ë³Ý»ó ý³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ÑÇÙù»ñÁ, Ë³÷³Ý»ó Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¨ ÂáõñùÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó ÊêÐØ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñ ëÏë»Éáõ åÉ³ÝÝ»ñÁ, Ã¨ ïí»ó ÇÝã-å»ë ¹³ßÝ³ÏÇó »ñÏñÝ»ñÇÝ, ³ÛÝå»ë ¿É ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ áõ å³ñïÇ-½³Ý³Ï³Ý å³Ûù³ñ ÙÕáõ µáÉáñ áõÅ»ñÇÝ:

¸áÝÇ, êï³ÉÇÝ·ñ³¹Ç, Ð³ñ³í-³ñ»-í»ÉÛ³Ý ¨ Ð³ñ³í-³ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³-Ï³ïÝ»ñÇ Ï³½Ù»ñáõÙ ×³Ï³ï³Ù³ñïÇÝ Ù³ëÝ³Ïó³Í ÙÇ ù³ÝÇ Ñ³½³ñ Ñ³Û»ñ Çñ»Ýó ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó³Ý ï³ñµ»ñ Ù³ñï³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãáõÙ ßÝáñÑí»ó ³íÇ³¿ëÏ³¹ñÇÉÛ³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ê»ñ·»Û ´áõéÝ³½-Û³ÝÇÝ (Ñ»ïÙ³Ñáõ), ³ãùÇ ÁÝÏ³Ý µñÇ·³-¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ýñ³É-Ù³Ûáñ, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë) ²ëù³Ý³½ Î³ñ³å»ï-Û³ÝÁ, ·»Ýñ³É-Ù³ÛáñÝ»ñ ê»ñ·»Û ¶³É³ç¨Á, Æí³Ý ì»ùÇÉáíÁ, Ð³ÛÏ ÂáõÙ³ÝÛ³ÝÁ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ýñ³É-Ù³Ûáñ»Ý»ñ), û¹³ãáõÝ»ñ ê»ï»÷³Ý ¨ ìÉ³¹ÇÙÇñ ØÇÏáÛ³Ý »Õµ³ÛñÝ»ñÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

Îáå³ÝÛ³ µÝ³Ï³í³ÛñÁ ·ñ³í»Éáõ Ñ³Ù³ñ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÁ ·ñáÑÇ ¿ÇÝ Ý»ï»É ÙÇ ù³ÝÇ ï³ëÝÛ³Ï ï³ÝÏ: Üñ³Ýó ¹»Ù ¹áõñë ¿ÇÝ ·³Éáõ 14 ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ù³ñ-ïÇÏ: Üñ³Ýù µáÉáñÝ ¿É ½áÑí»óÇÝ, ë³Ï³ÛÝ ï³ÝÏ»ñÁ ã³Ýó³Ý: ²Û¹ 14 ËÇ½³ËÝ»ñÇó »ñ»ùÁ Ñ³Û ¿ÇÝ` »Õµ³ÛñÝ»ñ ¶áõñ·»Ý áõ ²ñ³Ù ´³ñë»ÕÛ³ÝÝ»ñÁ, Ø³Ýáõ Ï²í»ïÇë-Û³ÝÁ: ø³ç³ñÇ »Õµ³ÛñÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ Çñ Ñá¹í³ÍÝ»ñÇó Ù»ÏáõÙ ·ñ»É ¿ Ñéã³Ï³íáñ ·ñáÕ ÆÉÛ³ ¾ñ»Ýµáõñ·Á:

êï³ÉÇÝ·ñ³¹Ç ÷É³ï³ÏÝ»ñáõÙ Ñ»ñá-ë³µ³ñ Ïéí»Ó 13-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý Ññ³-Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛáõÙ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ·»Ýñ³É èá¹ÇÙó¨), áñÇ ï³ñ³ÍùáõÙ ¿ñ ·ïÝíáõÙ Ñéã³Ï³íáñ §ä³íÉáíÇ ïáõÝÁ¦, Ïéíáõ٠ϦÇÝ 389 Ñ³Û é³½ÙÇÏÝ»ñ, ÇëÏ 16-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏáõÙ` 37 Ñ³Û û¹³ã³áõÝ»ñ:

êï³ÉÇÝ·ñ³¹Ç Ñ»ñáë³Ù³ñïáõÙ ³ã-ùÇ ÁÝÏ³Ý 96-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ³å³ 21-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É ·Ý¹³å»ï (Ñ»-ï³·³ÛáõÙ` ·»Ýñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï) ¶¨áñ·Î»ñ-¶³ëå³ñÛ³ÝÁ, 36-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ù³Ûáñ Ø³Ã¨áë Ø³-¹³ÃÛ³ÝÁ, ³íÇ³óÇáÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³-ï³ñ Ñ³Û³½·Ç û¹³ãáõ ÜÇÏáÉ³Û ¶áñ¨Á, áñÇ ·Ý¹ÇÝ ßÝáñÑí»ó §êï³ÉÇÝ·ñ³¹Û³Ý¦ å³ïí³ÝáõÝÁ, ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³-ï³ñ ²Ý¹ñ»Û (²Ý¹ñ³ÝÇÏ) Ê³ã³ïáõñáíÁ, í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ì³ñ³½¹³ï Ü»ñ-ëÇëÛ³ÝÁ, ·Ý¹³óñáñ¹ Ê³ãÇÏ ´³Õ¹³-ë³ñÛ³ÝÁ, áñÁ ÙÇ³ÛÝ ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 18—19-Ç Ù³ñï»ñáõÙ áãÝã³óñ»ó 74 ÑÇï É»ñ³-Ï³Ý, ë³Ïñ³íáñ ¶ñÇ·áñ (¶áõñ·»Ý) Ê³-ã³ïáõñáíÁ, áñÇ ëËñ³ÝùÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ ·ñ»É ¿ ÝßÝ³Ý³íáñ ·ñáÕ ì. ¶ñáëÙ³ÝÁ, Ï³-å³íáñ Ð³ÙÉ»ï ¸³ÉÉ³ùÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõ-ñÇßÝ»ñ: Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇÝ ¿³Ï³Ý Ýå³ëï»ó µ»ñ»óÇÝ Ý³¨ Ù»Í Ãíáí Ñ³Û µÅÇßÏÝ»ñ, µáõÅùáõÛñ»ñ, Ñ³Ùµ³ñ³Ï³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ³ßË³ïáÕÝ»ñ ¨ áõñÇßÝ»ñ...

Ð³Û»ñÝ ³ÏïÇíáñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ Ý³¨ **Կովկասի համար ճակատամարտին,** áñÝ ëÏë»í»ó 1942 Ã. ÑáõÉÇëÇ 25-ÇÝ, ß³ñáõ-Ý³Ïí»ó ÙÇÝã¨ 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 9-Á ¨ ³í³ñïí»ó ÃßÝ³ÙáõÉ ÉÇ³Ï³ï³ñ ç³Ëç³-ËáõÙáí: ²Ûëï»Õ, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ µ³ñÓñ Ïáãáõ٠ݳÛ, µ³óÇ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇó Ïéíáõ »ñ»ù Ù³ñïÇÏÝ»ñÇó, ³ñÅ³Ý³ó³Ý Ý³¨ ·ñáÑ³ÛÇÝ ³íÇ³·Ý¹Ç ¿ëÏ³¹ñÇÉÛ³ÛÇ Ññ³-Ù³Ý³ï³ñ Ï³åÇï³Ý ê³Ùë»Ý ØÇñ ïáõÙ-Û³ÝÁ ¨ Ññ³Ó·³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç ³é³ÝÓÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³·-É»Ûï»Ý³Ýï ÔáõÏ³ë Ø³¹áÛ³ÝÁ: Ø»Í Ãíáí Ù³ñïÇÏÝ»ñ ³ñÅ³Ý³ó³Ý Þ»ÝÇÝÇ ßù³-Ýß³ÝÇ ¨ ³ÛÉ µ³ñÓñ å³ñ·¨Ý»ñÇ: Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ù»Í û·ÝáõÃÛáõÝ óáõÛó ïí»óÇÝ Ý³¨ *ï»Õ³óÇ Ñ³Û»ñÁ:* Ø³ëÝ³íáñ³å»ë ÏÝáÝ¹³ñ ¶ñá½ÝÇ Û¹³ãáõ ¶áñ·³ ²Õ³-ÙÇñáíÁ Ï³ï³ñ»É ¿ñ 218 Ù³ñï³Ï³Ý ÃéÇãù ¨ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ëáñ ÃÇÏáõÝùáõÙ

·ïÝíáÕ Ï³ñ¨áñ ûμÛ»ÏïÝ»ñÇ éÙμ³ÏáÍ-
Ù³Ý áõ Ñ³ñ³íëÉ³í³Ï³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»-
ñÇÝ û·ÝáõÃÛ³Ý Å³Ù³Ý³Ï óáõó³μ»ñ³Í
ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É Êáñ-
ÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý: Ð»-
ñáëÇ ÏáãÙ³Ý »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É ÍÝáõÝ¹áí
ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³ëÇó ¨ë 17 Ñ³Ûáñ¹Ç:
Üñ³ÝóÇó Ù»ÏÇÝ` ËÇ½³Ë û¹³ãáõ êáõñ»Ý
Â³ßãÇ¨ÇÝ (Â³ßãÛ³Ý), áñÁ ÍÝáõÝ¹áí ¸á-
ÝÇ èáëïáíÇ ØÛ³ëÝÇÏÛ³ÝÇ ßñç³ÝÇ â³É-
ÃÇñ ·ÛáõÕÇó ¿ñ, ³Û¹ ÏáãáõÙÁ ßÝáñÑí»É ¿
Ï»ë¹³ñ áõß³óáõÙáí:

Â³ßãÇ¨Á 1942—1943 ÃÃ. Ï³ï³ñ»É
¿ 275 Ù³ñï³Ï³Ý ÃéÇãù, ³ÝÓ³Ùμ Ïáñ-
Í³Ý»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 11 ÇÝùÝ³ÃÇé, ³Û¹ ÃÁ-
íáõÙ` §Ð³ñ³í¦ μ³Ý³Ï³ËÙμÇ û¹³ÛÇÝ
áõÅ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ÇÝùÝ³ÃÇéÁ:
Â³ßãÇ¨ÇÝ è¸ Ñ»ñáëÇ ÏáãáõÙÁ Ñ»ïÙ³Ñáõ
(½áÑí»É ¿ Î»ñãáõÙ 1943 Ã.) ßÝáñÑí»É ¿
1995 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 16-ÇÝ è¸ Ý³Ë³·³-
ÑÇ Ññ³Ù³Ý³·ñáí, Ýñ³ ³½·³ÝáõÝÁ áëÏ»
ï³é»ñáí ·ñí³Í ¿ äáÏÉáÝÝ³Û³ ë³ñÇ
Î»ÝïñáÝ³Ï³Ý Ã³Ý·³ñ³ÝáõÙ ³ñÓ³Ý³-
·ñí³Í ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë-
Ý»ñÇ óáõó³ÏÇ í»ñçáõÙ...

²ãùÇ ÁÝÏ³Í Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÇó »ñ-
ÏáõëÁ` É»Ûï»Ý³Ýï Î³ñá Ð³Ùμ³ñÛ³ÝÁ ¨
»ýñ»Ûïáñ Ø»ëñáå Ô³½³ñáíÁ, 151-ñ¹
Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇó ¿ÇÝ:

²Ûëï»Õ ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏáõÙ Çñ
Ù»Í Ý»ñ¹ñáõÙÝ ¿ áõÝ»ó»É Îáí Ï³ëÛ³Ý
é³½Ù³×³Ï³ïÇ é³½Ù³Ï³Ý ËáñÑñ¹Ç
³Ý¹³Ù, é³½Ù³Íáí³ÛÇÝ Ý³í³ïáñÙÇ
ÅáÕÏáÙÇ ï»Õ³Ï³É, Ý³í³ïáñÙÇ Íáí³-
Ï³É (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃ-
Û³Ý Ñ»ñáë, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ý³-
í³ïáñÙÇ Íáí³Ï³É, ÊêÐØ ¶² ÃÕÃ³ÏÇó
³Ý¹³Ù, ÐÊêÐ ¶² å³ï·³ÙáõÙ ³Ý¹³Ù,
ÊêÐØ ·ñáÕÝ»ñÇ ÙÇáõÃÛ³Ý ³Ý¹³Ù) Ðáí-
Ñ³ÝÝ»ë Æë³ÏáíÁ, áñÁ Ù³ñï»ñÇó Ù»ÏáõÙ
Í³Ýñ íÇñ³íáñí»É ¨ ½ñÏí»É ¿ñ áïùÇó:

ÆÝãå»ë êï³ÉÇÝ·ñ³¹Ç, ³ÛÝå»ë ¿É
ÎáíÏ³ëÇ Ñ³Ù³ñ ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñÇ ³-
í³ñïÇÝ Ù»Í ³ÏÝÏ³ÉÇùÝ»ñáí ëå³ëáõÙ
¿ÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ ¨ Ìñ³ëï³ÝÇ ë³ÑÙ³Ý-
Ý»ñáõÙ Ï»ÝïñáÝ³óí³Í Ãáõñù³Ï³Ý ¹Ç-
íÇ½Ç³Ý»ñÁ. ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇ Ñ³çáÕáõÃ-
Û³Ý ¹»åùáõÙ Ýñ³Ýù å»ïù ¿ ³ÝóÝ»ÇÝ
ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ë³ÑÙ³ÝÁ ¨ Ý»ñËáõÅ»ÇÝ
²Ý¹ñÏáíÏ³ë: ê³Ï³ÛÝ Ã»ª êï³ÉÇÝ·ñ³-
¹áõÙ, Ã»ª ÎáíÏ³ëáõÙ Ýñ³Ýó Ñáõë»ñÝ Ç
¹»ñ¨ »Õ³Ý:

Ð³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÁ Ù»Í ³ÏïÇíáõÃ-
Û³Ùμ »Ý Ù³ëÝ³Ïó»É Ý³¨ **Կերչի ու Ղրիմի
պաշտպանության մարտերում`** óáõÛó ï³Éáí
ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý áõ ³ÝÓÝ³½áÑáõÃÛ³Ý ûñÇ-
Ý³ÏÝ»ñ: ¾É ïÇ·»ÝÇ ßñç³ÝáõÙ ÙÇ ß³ï
Ï³ñ¨áñ Ñ»Ý³¹³ßïÇ ·ñ³íÙ³Ý Ñ³Ù³ñ
È»ÝÇÝÇ ßù³Ý³Ï³Ý å³ñ·¨³ïñí»É »Ý
18-ñ¹ μ³Ý³ÏÇ 195-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ·ÁÝ-
¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï øñÇëï-
ï³÷áñ Æí³ÝÛ³ÝÁ ¨ ÑÇÝ· ³ÛÉ Ñ³Ûáñ¹Ç-
Ý»ñ: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáã-
Ù³Ý ³ñÅ³Ý³ó³Í 11 Ñ³Û»ñÇó 5-Á »Õ»É »Ý
89-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ
Ù³ñïÇÏÝ»ñ, ÇëÏ ÙÛáõëÝ»ñÝ ³ÛÉ ½áñ³-
ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇó ¿ÇÝ:

²Ûëï»Õ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏÝ»É Ý³¨ ´³ÉÃÛ³Ý
é³½Ù³Íáí³ÛÇÝ Ý³í³ïáñÙÇ é³½Ù³-
û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ 47-ñ¹ ·ñáÑ³ÛÇÝ ³íÇ³-
·áõÝ¹Á` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë
Ü»ÉëáÝ ê»÷³ÛÛ³ÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃ-
Û³Ùμ, áñÝ û·ÝáõÃÛ³Ý ¿ñ »Ï»É È»ÝÇÝ·ñ³-
¹Çó: Ø»Ï ³ÛÉ Ñ³Û û¹³ãáõ` 265-ñ¹ Ïáñí³-
ÝÇã ³íÇ³¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 402-ñ¹ ·Ý¹Ç Ññ³-
Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É Ï³åÇï³Ý Ð³Ïáμ
Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ, ÔñÇÙÇ »ñÏÝùáõÙ ÙÕí³Í
û¹³ÛÇÝ Ù³ñï»ñáõÙ Ë÷»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 9
ÇÝùÝ³ÃÇé ³ñÅ³Ý³ó»É Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ
»ñÏáõ ßù³Ýß³ÝÇ:

Æñ»Ýó ³éç¨ ¹ñí³Í ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ
å³ïíáí »Ý Ï³ï³ñ»É Ý³¨ 315-ñ¹ Ññ³-
Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·ÁÝ-
¹³å»ï ²ëù³Ý³½ Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ ¨ 113-
ñ¹ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ
÷áË·Ý¹³å»ï ¶¨áñ· ²í»ïÇëÛ³ÝÁ:

Ð³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÝ ÇñÝó ½·³ÉÇ ³-
í³Ý¹Ý áõÝ»ó³Ý Ý³¨ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í
å³ï»ñ³½ÙÇ í×é³Ï³Ý ×³Ï³ï³Ù³ñ-
ï»ñÇó Ù»ÏáõÙ` **Կուրսկի ճակատամար-
տում,** Ó»éù μ»ñí³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏáõÙ: ²Ûë
Ñ»ñáë³Ù³ñïÇÏ »ÕÇ áõÝ»ó³í 1943 Ã.
ÑáõÉÇëÇ 5-Çó ÙÇÝã¨ û·áëïáëÇ 23-Á: ²Ûë-
ï»Õ ·ÉË³íáñ ç³Ëç³Ë»ó ýáÉÑ³Ï³é³-
Ïáñ¹Ç 30 ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñ, áñáÝóÇó 8-Á`
ï³ÝÏ³ÛÇÝ: ¶»ñÙ³Ý³Ï³Ý μ³Ý³ÏÝ ³Ûë-
ï»Õ Ïáñóñ»ó ßáõñç 500 Ñ³½. Ù³ñ¹, 1,5
Ñ³½. ï³ÝÏ, 3,7 Ñ³½. ÇÝùÝ³ÃÇé, 3,0 Ñ³½.

Ññ³ÝáÃ: ²Ûë ×³Ï³ ï³Ù³ñïÇó Ñ»ïá Ý³-Ë³Ó»éÝáõÃÛáõÝÝ ³ÙµáÕçáíÇÝ ³Ýó³í Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ÏáÕÙÁ, ¨ ·»ñÙ³Ý³-ý³-ßÇëï³Ï³Ý ½áñù»ñÝ ëïÇå í³Í »Õ³Ý ³ÙµáÕç×³Ï³ ïáí Ù»Ï ³ÝóÝ»Éáõ ³ÝÑáõÛë å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý:

Îáõñë ÏÇ ³Õ»ÕáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³í ½³ñÛ³ÝÁ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë), µñÇ·³¹Ý»ñÇ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñÝ»ñ ·Ý¹³å»ïÝ»ñ è³ý³Û»É Ð³Û-ñ³å»ïáíÁ ¨ Ð³Ù³½³ëå ´³µ³ç³ÝÛ³ÝÁ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ½ñ³Ñ³ï³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ·ÉË³íáñ Ù³ñß³É, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃ-Û³Ý Ñ»ñáë) ¨ áõñÇßÝ»ñ:

ÊêÐØ ¶² ÷áËåñ»½Ç¹»Ýï, µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï È. úñµ»ÉÇÝ ¨ ä»ï³Ï³Ý ¾ñÙÇï³ÅÇ ïÝûñ»Ý ³Ï³¹»ÙÇÏáë Ð. úñµ»ÉÇÝ. 1945 Ã.

Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Û»ñ: Üñ³ÝóÇó »ñÏáõëÁ` ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ·Ý¹³å»ï ¶ñÇ·áñ Î³Éáõëïáí ¨ ·í³ñ-¹Ç³ÛÇ É»Ûï»Ý³Ýï ÌÉ³¹ÇÙÇñ ÆáÝáëÛ³-ÝÁ, ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃ-Û³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãí³Ý, ÇëÏ Ñ³ñÓ³ÏáÕ³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³ÛáõÙ í×éáñáß ¹»ñ Ï³ï³ñ³Í 11-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³-ï³ñ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï Ðáíí³ÝÝ»ë ´³Õñ³ÙÛ³ÝÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ êáõíáñáíÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ½áñ³í³ñ³Ï³Ý ßù³Ýß³Ý ¨ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ïÇ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ïá-ãáõÙ: ÜáõÛÝ å³ñ·¨Ý»ñÇÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Ý³¨ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõ-Å»ñÇ ßï³µÇ å»ï ²ñÙ»Ý³Ï Ê³Ý÷»ñÛ³Ý-óÁ: ºñ»ù Ñ³Û å³ñ·¨³ïñí»É »Ý È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ýáí: Æñ»Ýó Ù³ñï³Ï³ñ³Ï³Ý áõ-Ý³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñáí ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É 50-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñåáõëí Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»-Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ê³ñ·Çë Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ, 74-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ô³-

ì áñáÝ»ÅÛ³Ý, Î³÷³ëï³Ý³ÛÇÝ, Î»ïñáÝ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇ Ï³½-ÙáõÙ Ù³ñïÝãáÕ Ñ³ñÛáõñ³íáñ Ñ³Û ëå³-Ý»ñ áõ ½ÇÝíáñÝ»ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ½³Ý³-½³Ý Ù³ñï³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ áõ Ù»¹³É-Ý»ñÇ:

²Ûë Ñ³ÕÃ³Ï³Ý ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñÇó Ñ»ïá ËáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÁ ÑÝ³ñ³íá-ñáõÃÛáõÝ ëï³ó³í Ó»éÝ³ñÏ»Éáõ É³ÛÝ³-Í³í³É Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ` Ýå³ï³Ï³áõÕÍ³Í»ñÏñÇ ï³ñ³ÍùÇÉÇñÇÍ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ: êÏë³Í 1943 Ã. û·áëïá-ëÇó` ê¨ ÍáíÇó ÙÇÝã¨ ²Ý¹ñµ¨»é, àôÏñ³Ç-Ý³ÛÇó ÙÇÝã¨ Î³ñ»ÉÇ³ áõ ØáõñÙ³ÝëÏ ·Íáí 4 àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý, 4 ´»Éáéáõë³Ï³Ý, 3 Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý, È»ÝÇÝ·ñ³¹Û³Ý, ÐÛáõëÇ-ë³ÛÇÝ, ì áÉËáíÛ³Ý ¨ ³ÛÉ é³½Ù³×³Ï³ï-Ý»ñ Í³í³É»óÇÝ Ýå³ï³Ï³ëÉ³ó Ñ³ñÓ³-Ïáõ³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ: ²Û¹ Ù³ñ-ï»ñÇÝ ¨ë ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ »Ý áõÝ»ó»É ï³ëÝÛ³Ï Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Ûáñ¹Ç-Ý»ñ: Üñ³ÝóÇó ß³ï»ñÁ Ñ»ñáë³ó»É »Ý áõ

÷³é³µ³Ýí»É: ØÇ³ÛÝ **Ուկրաինայի ազատագրման** Ñ³Ù³ñ 21 ù³ç Ñ³Û»ñÇ ßÁ-ÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãáõÙ, ÇëÏ 1-ÇÝ àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý é³½-Ù³×³Ï³ïÇ 38-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 50-ñ¹ Ññ³-Ó·³ÛÇÝ Ïáñå áõëÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»-ñ³É-Ù³Ûáñ ê³ñ·Çë Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÇ Ù³ñ-ïÇÏÝ»ñÝ ³é³çÇÝÝ »Ý Ùï»É ÎÇ¨ ³½³-ï³·ñ»É àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ Ù³Ûñ³ù³Õ³ùÁ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ Ýñ³Ýó Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ Áëï éáõë³Ï³Ýµ³Ý³ÏáõÙ ¹³ñ»ñÇ í»ñ ·ÛáõÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ ³í³Ý¹áõÛÃÇ Ýß³Ý³Ïí»É ¿ ÎÇ¨Ç Ï³Û³½áñÇ ³é³çÇÝ å»ï:

Ð³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÝ Çñ»Ýó ³ñÅ³ÝÇ ³í³Ý¹Ý »Ý Ý»ñ¹ñ»É Ý³¨ **Բելոռուսիայի ազատագրման** Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ: Üñ³Ýó áõÃÝ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Êáñ-ÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý, ³Û¹ ÃíáõÙ` 1-ÇÝ Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³-ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É Ðáí Ñ³ÝÝ»ë ´³Õñ³ÙÛ³ÝÁ: Æëï ä áÉáóÏ ù³Õ³ùÇ ³½³-ï³·ñÙ³Ý Ù³ñï»ñÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ Ñ³Û»ñÇ Ýí Çñ³ïíáõÃÛáõÝÝ»ñáí áõ Ñ³Ý-·³Ý³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñáí Ï³éáõóí³Í §ê³-ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ß³ñ³ëÛ³Ý ï³ÝÏ»ñÁ:

´»Éáéáõë³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³ÛÇ (§´³·-ñ³ïÇáÝ¦) µáÉáñ ÷áõÉ»ñáõÙª ëÏë³Í åÉ³-Ý³íáñáõÙÇó ÙÇÝã¨ ÉñÇí Ï»Ýë³·áñÍáõÙÁ, ËáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³ñÓñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃ-Û³Ý ß³ñù»ñáõÙ Çñ»Ýó ³ñÅ³ÝÇ ï»ÕÝ »Ý áõÝ»ó»É Ý³¨ Ñ³Û ½áñ³í³ñÝ»ñÁª 1-ÇÝ Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñ µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³É Ðáí Ñ³ÝÝ»ë ´³Õñ³ÙÛ³ÝÁ ¨ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ è³½-Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ ßï³µÇ å»ï ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï (1944 Ã. û·áëïáëÇóª ³íÇ³-óÇ³ÛÇ Ù³ñß³É) ²ñÙ»Ý³Ï Ê³Ý÷»ñÛ³ÝóÁ (ê»ñ·»Û Êáõ¹Û³Ïáí):

´»É³éáõëáõÙ ³Ûëûñ ¿É µ³ñÓñ »Ý ·Ý³Ñ³ïáõÙ Ñ³Û»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÝ Çñ»Ýó Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ³½³ï³·ñÙ³-ÝÁ: ´»Éáéáõë³Ï³ÝÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý 60-³Ù-Û³ÏÇ Ï³å³ÏóáõÃÛ³Ùµ ´»É³éáõëÇ Ð³Ý-ñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ý³Ë³·³ÑÇ Ññ³Ù³Ý³-·ñáí 2004 Ã. Ñáõß³Ù»¹³ÉÝ»ñáí å³ñ·»-í³ïñí»óÇÝ Ý³¨ ´»É³éáõëÇ³ÛÇ ³½³ï³-·ñÙ³Ý Ù³ñï»ñÇÝ Ù³ëÝ³Ïó³Í Ñ³ñÛáõ-ñ³íáñ Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ: ä³ñ·¨Ý»ñÇ Ñ³ÝÓ-ÝáõÙÁ Ï³ï³ñí»ó Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ´»É³-éáõëÇ ³ñï³Ï³ñ· ¨ ÉÇ³½áñ ¹»ëå³ÝÇ Ï³ÕÙÇó ÐÐ äÜ §Ø³Ûñ Ð³Û³ëï³Ý¦ ½ÇÝ-íáñ³Ï³Ý Ã³Ý·³ñ³ÝáõÙ:

Ð³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÁ Ñ»ñáë³µ³ñ Ïéí»É »Ý **Մերձբալթյան հանրապետությունների ազատագրման** Ù³ñï»ñáõÙ: ²Ûëï»Õ í×éáñáß ¹»ñ ¿ Ë³Õ³ó»É µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»-ñ³É Ðáí Ñ³ÝÝ»ë ´³Õñ³ÙÛ³ÝÇ ·ÉË³íá-ñ³Í 1-ÇÝ Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÁ: ìÇÉÝÛáõëÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·»Ýñ³É-Ù³Ûáñ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ô³½³ñÛ³ÝÇ 215-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, È³ïíÇ³ÛáõÙ ³Ï-ïÇíáñ»Ý ·áñÍ»É ¿ 14-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñå áõëÁ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ´³·ñ³ï ²éáõß³ÝÛ³ÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ: ÈÇ»å³Û³ ù³Õ³ùÇ Ùáï ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í û¹³ÛÇÝ Ù³ñïáõÙ Ñ»ñáë³µ³ñ ½áÑí»É ¿ ´³ÉÃÛ³Ý Ý³í³ïáñÙÇ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ 11-ñ¹ ·ñáÑ³ÛÇÝ ³íÇ³¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 47-ñ¹ ·ñáÑ³ÛÇÝ ³íÇ³·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³-ï³ñ, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë, ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ÷áË·Ý¹³å»ï Ü»ÉëáÝ êï»-÷³ÝÛ³ÝÁ` Ñ»ïÙ³Ñáõ ³ñÅ³Ý³Ý³Éáí ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ »ñÏñáñ¹ ²ëïÕÇ: Ø»ñÓµ³ÉÃÇÏ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ Çñ»Ýó óáõó³-µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ»ñáëÇ àëÏ» ³ëïÕ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É ¨ë »ñÏáõ Ñ³-Ûáñ¹Ç:

Ø³ñï»ñÇÝ Çñ»Ýó ½áñùáí ³ÏïÇíá-ñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Ð³ÛÏ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ, Ïáñå áõëÇ ßï³µÇ ûå»-ñ³ïÇí µ³ÅÝÇ å»ï ·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³-·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) ²ñë»Ý ´áßÝ³Õ-Û³ÝÁ, ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³ÛáñÝ»ñ ÐÙ³Û³Ï ´³µ³Û³ÝÝ áõ ê»ñ·»Û Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, ·Ý¹³å»ï êÙµ³ï ¸³ÝÇ»ÉÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛáõ-ÝÁ ¨ë Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý Ñ³Ý-ñ³å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ:

1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 18-ÇÝ ×»Õùí»ó **Լենինգրադի** ßñç³÷³ÏáõÙÁ: ø³Õ³ùÇ 900-ûñÛ³ Ñ»ñáë³Ï³Ý å³ßïå³ÝáõÃÛ³ÝÝ áõ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ ÝáõÝå»ë Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý ½·³ÉÇ Ãíáí Ñ³Û»ñ: ä³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ·áñÍáõÙ Ù»Í ¹»ñ ¿ Ë³-

Õ³ó»É 42-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ é³½Ù³Ï³Ý Ëáñ-ÑñÁ¹Ç ³Ý¹³Ù ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ´»ÝÇ³ÙÇÝ ¶³Éëï Û³ÝÁ, áñÁ ½áÑí»É ¿ 1942 Ã. ¹»Ï-ï»Ùµ»ñÇÝ äáõÉÏáíáÛÇ µ³ñÓñáõÝùáõÙ: ø³-Õ³ùÇ ÷áÕáóÝ»ñÇó Ù»ÏÁ Ïáãí»É ¿ Ýñ³ ³ÝáõÝáí:

Æñ»Ýó ÷³éùáí »Ý åë³Ï»É Ý³¨ É»Û-ï»Ý³Ýï ì³Ñ³Ý ²ïáåáíÁ, áñÁ ½áÑí»É ¿ È»ÝÇÝ·ñ³¹—Îñáÿßï³¹ï Íáí³ÛÇÝ Ñ³ïí³ÍÇ ³Ï³Ý³½»ñÍÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï (Ýñ³ ³ÝáõÝÁ ³éÑ³í»ï ·ñ³Ýóí»É ¿ Çñ ëïáñ³µ³Å³ÝÙ³Ý ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ óáõó³-ÏáõÙ), Ñ»ï³Ëáõ½ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ ¶ñÇ·áñÛ³-ÝÁ ¨ ß³ñù³ÛÇÝ ²ë³ïáõñ »ïñáëÛ³ÝÁ, áñáÝù Ñ»ñáë³µ³ñ ½áÑí»É »Ý ù³Õ³ùÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ù³ñï»ñáõÙ: ²Ûëï»Õ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ¨ 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç Ï³åÇï³Ý (Ñ»ï³-·³ÛáõÙ` ¹»ñ-Íáí³Ï³É) ²ñï³í³½¹ ê³Õá-Û³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 18-ÇÝ ÑÙ. 1 µ³-Ý³í³ÝÇ Ùáï ÙÇÙÛ³Ýó Ñ³Ý¹Çå»óÇÝ È»-ÝÇÝ·ñ³¹Û³Ý ¨ ìáÉËáíÛ³Ý é³½Ù³×³-Ï³ïÝ»ñÇ ½áñù»ñÁ. å³ß³ñáõÙÁ ×»Õùí³Í ¿ñ: ²Û¹ Ñ³Ý¹Çå³áõÙÁ í³í»ñ³óí»É ¿ ÙÇ å³ïÙ³Ï³Ý ³Ïïáí, áñÇ ï³Ï ëïáñ³-·ñ³Í 5 ù³ç³ñÇ ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÝ»ñÇó »ñ-ÏáõëÁ Ñ³Û ¿ÇÝ` È»ÝÇÝ·ñ³¹Û³Ý é³½Ù³-×³Ï³ïÇ 123-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ µñÇ·³¹Ç ·áõ-Ù³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ` ù³Õ·Íáí ï»-Õ³Ï³É Ù³Ûáñ Ð³ÛÏ Ø»ÉùáÝÛ³ÝÁ ¨ í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï Ê³ã³-ïáõñ Î³Éáõ·áíÁ:

È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ñ»ñáë³-Ï³Ý Ù³ñï»ñáõÙ ³é³ÝÓÝ³å»ë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñåáõëï Ññ»ï³Ýáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³å»ï ¶ñÇ·áñ ²ë³-ïáõñáíÁ, ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇ Ññ»ï³Ýáõ å»-ï»ñ ·Ý¹³å»ï ¶¨áñ· ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ ¨ ÷áË·Ý¹³å»ï ê³Ùí»É Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, éÙµ³ÏáíÇã ·Ý¹Ç ¿ëÏ³¹ñÇÉÛ³ÛÇ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñ Ï³åÇï³Ý Æí³Ý ä»ïñáëÛ³ÝÁ, éÙµ³ÏáíÇã ³íÇ³·Ý¹Ç ¿ëÏ³¹ñÇÉÛ³ÛÇ ßïáõñÙ³Ý Ï³åÇï³Ý ²ñÙ»Ý³Ï ´³µ³-Û³ÝÁ, å³Ñ³Ï³ÛÇÝ Ï³ï»ñÇ ¹ÇíÇ½Ç³-ÛÇ ßïáõñÙ³Ý Ï³åÇï³Ý-É»Ûï»Ý³Ýï êáõ-ñ»Ý ú·³Ý»ëáíÁ, µÅßÏáõñÇÝ»ñ` ùáõÛñ»ñ èáõ½³ÝÝ³ ¨ êáýÛ³ È³É³Û³ÝÝ»ñÁ (í»ñ-çÇÝë ½áÑí»É ¿ íÇñ³Ñ³ïáõÃÛáõÝ Ï³ï³-ñ»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï) ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

Þñç³÷³ÏíÍ È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç ÏÛ³ÝùÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ¨ Ñ³ïÏ³å»ë ÑÝáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇ å³Ñå³ÝÙ³Ý ·áñÍáõÙ Ñëï³Û³-Ï³Ý ¹»ñ ¿ Ë³Õ³ó»É ¾ñÙÇï³ÅÇ ïÝûñ»Ý, ³Ï³¹»ÙÇÏáë, ÐÊÐÐ ¶² ³é³çÇÝ åñ»½Ç-¹»Ýï Ðáíë»÷ úñµ»ÉÇÝ, áñÁ Ñ»ï³·³ÛáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ÜÛáõéÝµ»ñ·Ç ¹³ï³í³ñáõ-ÃÛ³ÝÁ: ä³ß³ñí³Í È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç ÏÛ³Ý-ùáõÙ Ù»Í ¹»ñ ¿ Ë³Õ³ó»É ¨ Ýñ³ »Õµ³ÛñÁ` ÊÊÐØ ¶² ³Ï³¹»ÙÇÏáë, È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç ÎÇ-ñáíÇ ³Ýí³Ý é³½Ù³µÅßÏ³Ï³Ý ³Ï³¹»-ÙÇ³ÛÇ å»ï, µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï È¨áÝ úñµ»ÉÇÝ:

Կարելաֆիննական ԽՍՀ և **Մուրմանսկի մարզի** ï³ñ³ÍùáõÙ ÙÕí³Í Ù³ñ-ï»ñÇÝ ³ÏïÇí Ï»ñåáí Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ Ñ³Û»ñÁ, áñáÝó Ãíáõ٠»Õ»É »Ý §î-34¦ ÙÇçÇÝ ï³ÝÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ·í³ñ¹Ç³-ÛÇ Ïñï»ñ É»Ûï»Ý³Ýï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ÷áË·Ý¹³å»ï) ²ßáï ²ëñÇÛ³ÝÁ, áñÁ Î³ñ»ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ Êáñãñ¹³-ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý ³ñÅ³Ý³-ó³Í ÙÇ³Ï Ñ³ÛÝ ¿, Íáí³ÛÇÝ Ñ»ï¨³ÏÇ µñÇ·³¹Ç ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ (³ÛÝáõÑ»ï¨` ³é³ÝÓÇÝ ¹³Ñáõï³ÛÇÝ µñÇ-·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ) Ù³Ûáñ Ðáíë»÷ ²ÝïáÝÛ³ÝÁ, ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»-Õ³Ï³É ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ²µÇë³Ï ´³É³-ë³ÝÛ³ÝÁ, áñÁ Ñ»ïÙ³Ñáõ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ È»ÝÇÝÇ ß ù³ÝßÝ³Ýáí, Ññ³Ó·³ÛÇÝ í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ É»Ûï»Ý³Ýï ¶áõñ·»Ý ²í³-ÏáíÁ, Íáí³ÛÇÝ Ñ»ï¨³ÏÇ µñÇ·³¹Ç ³-é³ÝÓÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ßïÇ Ñ»ï³-Ëáõ½Ý, ³é³÷Û³ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ³-í³· ëñÅ³Ýï ²ñï³ß»ë Ê³ã³ïáõñáíÁ, µ³Ý³Ï³ÛÇÝ Ã»ñÃÇ å³ï³ëË³Ý³ïáõ ù³ñïáõÕ³ñ Æáëëý Ê³Ý³ÙÇñáíÁ, 2-ñ¹ Ï³ñ·Ç ½ÇÝíáñ³Ï³Ý µÅÇßÏ øñÇëï³÷áñ ÜáõñÇç³ÝÛ³ÝÁ, ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ¹³ï³Ë³½, 2-ñ¹ Ï³ñ·Ç ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Çñ³í³µ³Ý Ô³½³ñáë ´³ñáÝÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ...

Բալթիկայի երկնքում Ï³ï³ñ³Í ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñáí Çñ ³ÝáõÝÁ Ñ³-í»ñÅ ÷³éùáí ¿ åë³Ï»É ·ñáÑ³ÛÇÝ ³íÇ³-·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõ-ÃÛ³Ý ÑñÏÝ³ÏÇ Ñ»ñáë, ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ÷áË-·Ý¹³å»ï Ü»ÉëáÝ êï»÷³ÝÛ³ÝÁ:

Ð³Û»ñÝ ³Ï ïÇ íáñ»Ý Ù³ëÝ³ Ïó»É »Ý Ý³¨ ²ñ¨»ÉÛ³Ý ¨ Î»Ýï ñáÝ³Ï³Ý ºíñá-å³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñ-ï»ñÇÝ, ý³ßÇ½ÙÇ í»ñçÝ³Ï³Ý áãÝã³óÙ³-ÝÁ Ýñ³ ÇëÏ áñçáõÙ: ²Ûë Ù³ñï»ñáõÙ ¨ë Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç ½³í³ÏÝ»ñÝ áõÝ»ó³Ý Ç-ñ»Ýó ³Ýáõñ³Ý³ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙÁ:

Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ÏáÕÙÇó ³½³ï³-·ñí³Í ³é³çÇÝ »íñáå³Ï³Ý å»ïáõÃÛáõ-ÝÁ **Ռումինիան** ¿ñ: 1944 Ã. Ù³ñïÇ 26-ÇÝ 2-ñ¹ àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ½áñ-ù»ñÁ ¨ Ýñ³Ýó Ãíáõ Ù 40-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 50-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñå áõëÁ, áñÇ Ññ³Ù³Ý³-ï³ñÝ ¿ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ê³ñ·Çë Ø³ñ-ïÇñáëÛ³ÝÁ, ³é³çÇÝ »Ý Ñ³ë»É ÊáñÑÁñ-¹³ÛÇÝ »ñÏñÇ å»ï³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÇÝ ¨, ·»ï³Ýó»Éáí äñáõïÁ, Ùï»É èáõÙÇÝÇ³ÛÇ ï³ñ³ÍùÁ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ ·»Ý»ñ³É Ø³ñïÇ-ñáëÛ³ÝÁ ·ÉË³íáñ»É ¿ 73-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ÏáñåáõëÁ, áñÁ Ï³ñ¨áñ ¹»ñ ¿ Ë³Õ³ó»É 1944 Ã. û·áëïáëÇ 20—29-Á ï»ÕÇ áõÝ»-ó³Í Ú³ëëÇ-øÇßÝ¨Û³Ý ûå»ñ³óÇ³ÛáõÙ ¨ û·áëïáëÇ 21-ÇÝ ³½³ï³·ñ»É ¿ Ú³ëëÇ ù³Õ³ùÁ:

1944 Ã. û·áëïáëÇ 31-ÇÝ 2-ñ¹ àôÏ-ñ³ÇÝ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ½áñù»ñÁ ÙÁ-ï³Ý ´áõË³ñ»ëï: ²é³çÇÝÝ»ñÇó ¿ÇÝ 6-ñ¹ ï³ÝÏ³ÛÇÝ (é³½Ù³Ï³Ý ËáñÑñ¹Ç ³Ý-¹³Ù` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Ð³ÛÏ ÂáõÙ³ÝÛ³Ý) ¨ 53-ñ¹ Ñ³Ù³½áñ³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÝ»ñÇ ½áñ³-Ù³ë»ñÁ, ³Û¹ Ãíáõ Ù` ÷áË·Ý¹³å»ï ê³-Û»Ý Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÇ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·áõÝ¹Á: ê»ñ»ïÇ ·»ï³ÝóÙ³Ý ¨ àô½í»É¹ µÝ³Ï³-í³ÛñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï óáõó³-µ»ñ³Í ³ÝÛñÇÝ³Ï ËÇ½³ ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ Ù ¿ Ñ»ïÙ³Ñáõ ßÝáñÑí»É Ñ»ÍÛ³É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ·Ý¹Ç ï³ÝÏ³ÛÇÝ í³ßïÇ ÑÁ-ñ³Ù³Ý³ï³ñ Ï³åÇï³Ý Ðñ³Ýï úÑ³Ý-Û³ÝÇÝ, áñÇ ³ÝáõÝÁ Ñ»ï³·³ÛáõÙ ³éÑ³-í»ï ·ñí»É ¿ 160-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³Ý-Ï³ÛÇÝ ·Ý¹Ç 1-ÇÝ ï³ÝÏ³ÛÇÝ í³ßïÇ ³ÝÓ-Ý³Ï³½ÙÇ óáõó³ÏáõÙ:

èáõÙÇÝÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ï³ñµ»ñ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí å³ñ·¨³ïñí»É »Ý 1000-Çó ³í»ÉÇ Ñ³Û»ñ:

1944 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 21-ÇÝ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÝ ³½³ï³·ñ»ó **Հարավսլավիայի** Ù³Ûñ³ù³Õ³ù ´»É·ñ³¹Á: Ð³ñ³íëÉ³íÇ³-ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»-ñáõÙ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáã-Ù³ÝÝ ³ñÅ³Ý³ó³Í 37 ½ÇÝí³é³ÛáÕÝ»ñÇ Ãíáõ Ù Ï³ñ »ñÏáõ Ñ³Û: Ø»Í Ãíáí Ñ³Û»ñÇ ßÝáñÑí»É »Ý ï³ñµ»ñ ßù³Ýß³ÝÝ»ñ áõ Ù»-¹³ÉÝ»ñ:

Հունգարիայի ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñÁ ï¨»É »Ý 1944 Ã. ëå-ï»Ùµ»ñÇó ÙÇÝã¨ 1945 Ã. ³åñÇÉÇ ëÏÇ½µÁ: ²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ½áÑí»É ¿ ³í»ÉÇ ù³Ý 14000 ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½ÇÝíáñ, 289 Ñá·áõ (³Û¹ Ãíáõ Ù` 2 Ñ³ÛÇ) ßÝáñÑí»É ¿ Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ Ù: Ø»Í Ãíáí Ñ³Û»ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ (³Û¹ Ãíáõ Ù` È»ÝÇÝÇ) áõ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ:

Ð³Û»ñÁ ³Ï ïÇí áñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ **Ավստրիայի** ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ: ²Ûë-ï»Õ ³é³ÝÓÝ³å»ë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ³í³·»Ûï»Ý³Ý³Ýï ¶»Õ³Ù (º·»Ý) öÇÉáëÛ³ÝÁ ¨ ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ³í³· ë»ñÅ³Ý³Ýï ¶ñÇ·áñ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ:

¶»Õ³Ù öÇÉáëÛ³ÝÁ, áñÁ Ñ»ñáë³µ³ñ Ïéí»É ¿ñ Ý³¨ àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ, ØáÉ¹³íÇ³ÛÇ ¨ ÐáõÝ·³ñÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Å³Ù³-Ý³Ï, Çñ ·áõÙ³ñïÇ ³Ï³í³Ý»ñÇ Ñ»ï å³ß-å³Ý»É ¿ ì»ÝÝ³ÛÇ ¹³ÛáõÙ å³Ñå³Ýí³Í ÙÇÇ Ï³ÙáõñçÁ` ¹ñ³Ýáí Ï³ë»óÝ»Éáí ¹Ç-íÇ½Ç³ÛÇ ³é³çË³Õ³óáõÙ áõ ²íëïñÇ³-ÛÇ Ù³Ûñ³ù³Õ³ùÇ ³½³ï³·ñáõÙÁ: ²Û¹ ëËñ³ÝùÇ Ñ³Ù³ñ öÇÉáëÛ³ÝÇ ßÝáñÑí»É ¿ Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ Ù: ê³Ï³ÛÝ Ý³, å³ï»ñ³½-ÙÇó Ñ»ïá µÝ³Ï»Éáí ´³ùíáõ Ù, §»Õµ³Ûñ¦ ³¹ñµ»ç³ÝóÇÝ»ñÇ Ï»ÕÍ Ù³ïÝáõÃÛ³Ý Ñ»-ï¨³Ýùáí 1949 Ã. ¹³ïí»É ¿ áõ ½ñÏí»É ³Û¹ ÏáãáõÙÇó:

¶ñÇ·áñ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ö³éùÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ (2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÁ Ýñ³Ý ßÝáñÑí»É ¿ñ Ðáõÿ·³ñÇ³ÛáõÙ):

²íëïñÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ ½áÑí»É ¿ ³í»ÉÇ ù³Ý 26000 ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½ÇÝí³é³ÛáÕ, áñáÝó ÑÇß³ï³ÏÁ Ñ³í»ñÅ³óÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ìÇ»Ý-Ý³ÛáõÙ Ï³Ý·Ýó í»É ¿ Ñáõß³ñÓ³Ý-ÏáÃáÕ` Ï»ñïí³Í 4-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ 40-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½ÇÝí³-é³ÛáÕ Ïñï»ëñ ë»ñÅ³Ýï ØÇù³Û»É ÆÝÃÇ-½³ñÛ³ÝÇ Ý³Ë³·Íáí: ¸ñ³ Ñ³Ù³ñ Ñ³Û Ù³ñïÇÏÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³-

ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ý: ²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ù³çáõÃÛ³Ý Ñ³-Ù³ñ Ù»Í Ãíáí Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ßÝáñÑí»É »Ý ï³ñµ»ñ ßù³Ýß³ÝÝ»ñ áõ Ù»¹³ÉÝ»ñ: **Լեհաստանի** áõ **Չեխոսլովակիայի** ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ ¨ë Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ù»Í Ãíáí Ñ³Û»ñ: ²Ûëï»Õ Ñ³ïÏ³å»ë ³ãùÇ »Ý ½áñ³í³ñ³Ï³Ý ßù³Ýß³Ýáí, 531-ñ¹ Ññ»-ï³Ý³ÛÇÝ ·Ý¹Ç 5-ñ¹ Ù³ñïÏáóÇ Ññ³Ýá-ÃÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³· ë»ñÅ³Ýï ì³-ñ³½¹³ï ºñÇóÛ³ÝÁ` È»ÝÇÝÇ, 390-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³-å»ï ºñí³Ý¹ Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ ¨ ÝáõÛÝ ·Ý¹Ç ßï³µÇ å»ïÇ ³é³çÇÝ ï»Õ³Ï³É

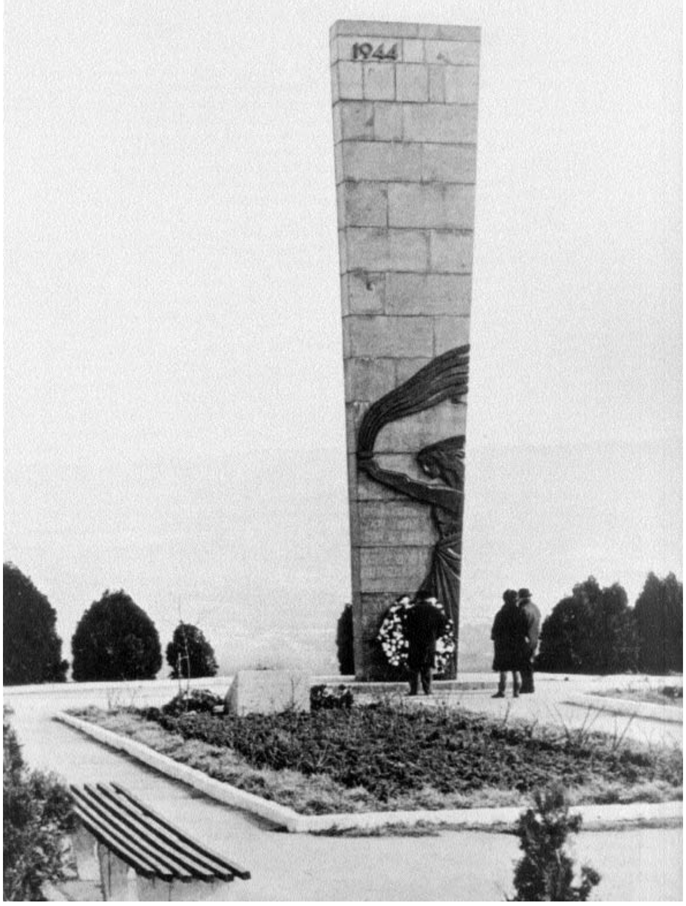

Ðáõß³ñÓ³Ý` ÝíÇñí³Í ê¨³ëïáåáÉÇ Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ
89-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý Â³Ù³ÝÛ³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½áÑí³Í Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ÑÇß³ï³ÏÇÝ.
ê¨³ëïáåáÉ, 1961 Ã.
(Ñ»ÕÇÝ³Ï` ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý)

ÁÝÏ»É 89-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý Â³Ù³ÝÛ³Ý, 409-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ÎÇñáíá·ñ³¹Û³Ý-´ñ³-ïÇëÉ³íÛ³Ý ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÁ, ·»Ý»ñ³É-Ù³-Ûáñ ê³ñ·Çë Ø³ñïÇáëÛ³ÝÇ 73-ñ¹ Ññ³-Ó·³ÛÇÝ ÏáñåáõëÁ:

89-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Üí»ñ ê³ý³ñÛ³ÝÁ å³ñ-·¨³ïñí»É ¿ êáõíáñáíÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ Ï³åÇï³Ý (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·Ý¹³å»ï, »ñÏñ³µ³Ý³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏ-ïáñ) ä»ñ× ´áßÝ³ÕÛ³ÝÁ, ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ßï³µÇ ûå»ñ³ïÇí µ³ÅÝÇ å»ï Ù³Ûáñ Î³ñ»Ý ì³ñ¹³å»ïáíÁ` Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí ¨ ³ÛÉÝ:

¶»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ê³ñ·Çë Ø³ñïÇ-ñáëÛ³ÝÇ ÏáñåáõëÇ ½áñ³Ù³ë»ñÁ Ù³ÛÇëÇ

7-ÇÝ ¸ñ»½¹»ÝÇ ßñç³ÝÇó ëñÁÝÃ³ó Ù³ñï³ñß³íáí ·ñ³í»É »Ý ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ¶ÛáéÉÇó, ³å³ òÇï ï³áõ ù³Õ³ùÝ»ñÁ, ³Ýó»É »Ý â»ËáëÉáí³ÏÇ³ÛÇ ë³ÑÙ³ÝÁ ¨ ³½³ï³·ñ»É ÎñÅÇÅ³ÝÇ, úë»ãÝ³, ØÉ³¹³-´áÉ»ëÉ³í, êï³ñ³-´áÉ»ëÉ³í ¨ ³ÛÉ ù³Õ³ùÝ»ñ, ÇëÏ Ù³ÛÇëÇ 9-Ç ³é³íáïÛ³Ý Ùï»É äñ³Ñ³: ²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ½áñ³ÙÇ³íáñÙ³Ý ÑÙáõï Õ»Ï³í³ñÙ³Ý ¨ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ù³çáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ê. Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ Ù, ÇëÏ ÙÇ ù³ÝÇ ûñ Ñ»ïá` ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï Ç ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ïáãáõ Ù: ²í»ÉÇ áõß Ý³ ¹³ñÓ»É ¿ §äñ³Ñ³ÛÇ å³ïí³íáñ ù³Õ³ù³óÇ¦:

È»Ñ³ëï³ÝÇ ¨ â»ËáëÉáí³ÏÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ù»Í Ãíáí Ñ³Û»ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý µ³ñÓñ å³ñ·¨Ý»ñÇ, ³Û¹ Ãíáõ Ù` 18 Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñÇ ßÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ Ù, ÇëÏ 3 Ñá·Ç ¹³ñÓ»É »Ý ö³éùÇ ßù³Ýß³ÝÇ ÉñÇí ³ëå»ï:

Գերմանիայում ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í Ï³ï³ÕÇ Ù³ñï»ñáõÙ ¨ë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç Ù»Í Ãíáí ù³ç³ñÇ ½³í³ÏÝ»ñ, áñáÝóÇó 8-Á ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý, ÇëÏ 12 Ù³ñïÇÏ ¹³ñÓ»É »Ý ö³éùÇ ßù³Ýß³ÝÇ ÉñÇí ³ëå»ï:

ÆÝãå»ë Ýßí»ó, ´»éÉÇÝÇ ·ñ³íÙ³ÝÁ ³ÏïÇí Ï»ñåáí Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ 89-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý Â³Ù³ÝÛ³Ý »é³ÏÇ ßù³Ýß³Ý³ÏÇñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, áñÁ ³½·³ÛÇÝ ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇó ÙÇ³ÏÝ ¿ñ, áñÇÝ µ³Ëï íÇ×³Ïí»ó Ù³ëÝ³Ïó»Éáõ ý³ßÇ½ÙÇ ç³Ëç³ËÙ³ÝÁ Ñ»Ýó Ýñ³ áñçáõÙ: ²Ûëï»Õ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ý³¨ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ´³·ñ³ï ²éáõß³ÝÛ³ÝÇ 11-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñå áõëÁ, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ô³½³ñÛ³ÝÇ 215-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Ð³ÛÏ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÇ 90-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ÏáñåáõëÁ (´»éÉÇÝÇ íñ³ í»ñçÇÝ ·ñáÑÇ Å³Ù³Ý³Ï Ð³ÛÏ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ 43-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É ¿ñ) ¨ ³ÛÉ µ³½Ù³ÃÇí Ñ³Û Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñ³Í ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñ, ½áñ³Ù³ë»ñ áõ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñ:

1-ÇÝ ´»ÉáéáõëÇ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ù³Õí³ñãáõÃÛ³Ý å»ï ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ê»ñ·»Û ¶³É³ç¨Á Ý»ñÏ³ ¿ »Õ»É Ù³ÛÇëÇ 8-ÇÝ ´»éÉÇÝÇ Î³ÉëÑáñëï ³ñí³ñÓ³ÝáõÙ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ³Ýí»ñ³å³Ñ Ï³åÇïáõÉ³óÙ³Ý ³ÏïÇ ëïáñ³·ñÙ³Ý` å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇ Ï³ñ¨áñ³·áõÛÝ å³ïÙ³Ï³Ý Çñ³¹³ñÓáõÃÛ³ÝÁ: ´»éÉÇÝáõÙ Çñ å³ïÙ³Ï³Ý ¹ñáßÙÝ ¿ ÃáÕ»É 1-ÇÝ ´»ÉáéáõëÇ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 3-ñ¹ Ñ³ñí³Í³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ 23-ñ¹ Ï³ñÙñ³¹ñáß Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 66-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ·Ý¹Ç ³íïáÙ³ï³íáñ ê³ñÇµ»Ï âÇÉÇÝ·³ñÛ³ÝÁ` ³åñÇÉÇ 24-ÇÝ Ï³ñÙÇñ ¹ñáßÁ µ³ñÓñ³óÝ»Éáí ´»éÉÇÝÇ Ï»ÝïñáÝÇ ³Ù»Ý³µ³ñÓñ ß»ÝùÇ íñ³:

´»éÉÇÝÇ ·ñ³íÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï Çñ Ù»Í ½áñ³í³ñÇ³Ï³Ý ï³Õ³Ý¹áí áõ ÑÙáõï Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É Ý³¨ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ¼ñ³Ñ³ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ·ÉË³íáñ Ù³ñß³É) Ð³Ù³½³ëå ´³µ³ç³ÝÛ³ÝÁ, áñÇ 11-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ïáñå áõëÇ ï³ÝÏÇëïÝ»ñÁ Ù»Í³å»ë Ýå³ëï»É »Ý í»ñçÝ³Ï³Ý Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇÝ: 1-ÇÝ ï³ÝÏ³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ï³ÝÏ³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï Î³ïáõÏáíÁ, áñÇ »ÝÃ³Ï³ÛáõÃÛ³Ý ï³Ï ¿ñ ·»Ý»ñ³ÉÇ å³ßïáÝ ½µ³Õ»óÝáõ ·Ý¹³å»ï Ð. ´³µ³ç³ÝÛ³ÝÁ, ù³ç³ñÇ Ñ³Ûáñ¹áõÝ Ý»ñÏ³Û³óñ»É ¿ Ñ»ñáëÇ »ñÏñáñ¹ áëÏ» ³ëïÕÇ: ²Û¹ ÙÇçÝáñ¹áõÃÛáõÝÁ Ñ³ëï³ï»É ¿ µáÉáñ í»ñ³¹³ë ³ïÛ³ÝÝ»ñÇ, ³Û¹ ÃíáõÙ` ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý ÏáÙÇÇó, ë³Ï³ÛÝ Æ. êï³ÉÇÝÁ Ññ³Ù³Ý³·ñÇ Ý³Ë³·ÍáõÙ Ï³ï³ñ»É ¿ §Ã»Ã¨³ÏÇ¦ ÷á÷áËáõÃÛáõÝ, ÇÝãÇ Ñ»ï¨³Ýùáí ÍÝáõÝ¹áí ã³ñ¹³ËÉí»óÇ Ñ³Û ½áñ³í³ñÁ ½ÁñÏí»É ¿ ÑñÏÝ³ÏÇ Ñ»ñáëÇ ¹³éÝ³Éáõ µ³ËïÇó` §÷áËÑ³ñ»ÝÁ¦ Ù³ÛÇëÇ 29-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí å³ñ·¨³ïñí»Éáí êáõí³ñáíÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí, ÇëÏ ÑáõÉÇëÇ 11-ÇÝ Ýñ³Ý ßÝáñÑí»É ¿ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ·»Ý»ñ³É-Ù³ÛáñÇ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ïáãáõ Ù: êï³ÉÇÝÇ ÝÙ³Ý §Ñ³Û³ëÇñáõÃÛ³Ý¦ å³ï×³éáí Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý ã»Ý ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ ÷³é³å³ÝÍ 89-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ÜíÇñ

ê³ý³ñÙ³ÝÁ ¨ ß³ï áõ ß³ï ³ÛÉ Ñ³Û»ñ...

Ð³õÃ³Ý³ÏÇ ·áñÍáõÙ ÑëÏ³Û³Ï³Ý Ý»ñ¹ñáõÙ »Ý áõÝ»ó»É Ý³¨ ÄáÕÏáÙËáñÑÇ Ý³Ë³·³ÑÇ ï»Õ³Ï³É, ÄáÕÏáÙËáñÑÇ µÛáõñáÛÇ ³Ý¹³Ù, äàÎ ³Ý¹³Ù, Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ÙÃ»ñ³Çñ³ÛÇÝ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý Ñ³ÝÓÝ³ÅáÕáíÇ Ý³Ë³·³Ñ, ³ñï³ùÇÝ ³é¨ïñÇ ÅáÕÏáÙ ²Ý³ëï³ë ØÇÏáÛ³ÝÁ, ë¨Ù»ï³Éáõñ·Ç³ÛÇ ÅáÕÏáÙ Æí³Ý Â¨áë-Û³ÝÁ, ï³ñµ»ñ ÅáÕÏáÙÝ»ñÇ ï»Õ³Ï³É-Ý»ñ, ÅáÕÏáÙ³ïÝ»ñÇ í³ñãáõÃÛáõÝÝ»ñÇ å»ï»ñ, Ù»Í ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇ ïÝûñ»ÝÝ»ñ áõ ·ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³·»ïÝ»ñ, ·ÇïÝ³-Ï³ÝÝ»ñ, ÏáÝëïñáõÏïáñÝ»ñ, å»ï³Ï³Ý ¨ Ïáõë³Ïó³Ï³Ý ³ßË³ïáÕÝ»ñ:

ê³Ï³ÛÝ ý³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ¹»Ù ï³ñ³Í Ø»Í Ð³õÃ³Ý³Ïáí ã³í³ñï-í»ó »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»-ñ³½ÙÁ. ²ñ¨»ÉùáõÙ ¹»é ÁÝÃ³ÝáõÙ ¿ÇÝ Ã»Å Ù³ñï»ñ, ¨ ÊêÐØ-Á, Ñ³í³ï³ñÇÙ ÉÇ-Ý»Éáí Çñ ¹³ßÝ³Ïó³ÛÇÝ å³ñï³íáñáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇÝ, 1945 Ã. û·áëïáëÇ 8-ÇÝ å³-ï»ñ³½Ù Ñ³Ûï³ñ³ñ»ó Ö³åáÝÇ³ÛÇÝ: Ø»Í Ãíáí Ñ³Û»ñ Ù»ÏÝ»óÇÝ Ð»é³íáñ ²ñ»-í»Éù ¨ Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ ³Û¹ ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇÝ ¨ë...

ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá ½ÇÝÍ³é³ÛáõÕ Ñ³Û»ñÇ ÙÇ ½·³ÉÇ Ù³ëÁ ÙÝ³ó Î³ñÙÇñ (³å³` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ) µ³Ý³ÏáõÙ ¨ Ñ³ë³í Ýß³Ý³Ï³ÉÇó Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ (Ñ³Û ½áñ³í³ñÝ»ñÇ áõ ½áñ³å»ïÝ»ñÇ óáõó³Ï-Ý»ñÁ µ»ñí³Í »Ý Ð³í»Éí³ÍáõÙ): Ð»ï³-·³ÛáõÙ å³ï»ñ³½ÙÇ í»ï»ñ³ÝÝ»ñÝ áõ Ýñ³Ýó ë³Ý»ñÁ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ³Û ëå³-Ý»ñÇ Ñ³çáñ¹ ë»ñáõÝ¹Ý»ñÁ, Çñ»Ýó Ù»Í Ýå³ëïÁ µ»ñ»óÇÝ Ð³Ûáó ³½·³ÛÇÝ µ³-Ý³ÏÇ ëï»ÕÍÙ³ÝÁ, ÙÇ µ³Ý³Ï, áñÁ, ß³-ñáõÝ³Ï»Éáí Ñ³½³ñ³ÙÛ³ ÏÝ»ñÇ å³ïÙáõ-ÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ Ñ³Û ½ÇÝíáñ³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ÷³é³íáñ ³í³Ý¹áõÛÃÝ»ñÁ, áñáÝù ÷³Û-ÉáõÝ Ï»ñåáí ¹ñë¨áñí»óÇÝ »ñÏñáñ¹ ³ß-Ë³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ, ³Ûëûñ ¿É å³Ñå³ÝáõÙ ¿ Çñ µ³ñÓñ Ù³ñïáõÝ³Ïáõ-ÃÛáõÝÁ, Ñ³õÃ³Ï³Ý á·ÇÝ ¨ Çñ³í³Ùµ Ñ³-Ù³ñíáõÙ ¿ ï³ñ³Í³ßñç³ÝÇ É³í³·áõÛÝ µ³Ý³ÏÁ:

ú¶î²¶àð Ì ì²Ì ¶ð²Î²ÜàôÂÚàôÜ

1. «Великая Отечественная война Советского Союза 1941—1945. Краткая история». М., 1967.

2. «Военный энциклопедический словарь», тт. 1, 2. М., 2002.

3. §Ð³ÛÏ³Ï³Ý ëáí»ï³Ï³Ý Ñ³Ýñ³·Çï³ñ³Ý¦, ÑÑ. 1—13: º., 1974—1987:

4. «Роковые решения». М., 1958.

5. *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³ÛÏ³Ï³Ý ³½·³ÛÇÝ ½áñ³ÙÇ³ íáñáõÙÝ»ñÁ 1918—1945 ÃÃ.: º., 2002:

6. *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ø»Í å³ï»ñ³½ÙÇÝ (1941—1945 ÃÃ.): º., 2002:

7. *¶. ê. ²µñ³Ñ³ÙÛ³Ý,* Ð³ÛÏ³Ï³Ý Â³Ù³ÝÛ³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ù³ñï³Ï³Ý áõÕÇÝ: §Ð´¦, 1995, ÑÙ. 2—3:

8. *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³ÛÏ³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÁ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ (1941—1945 ÃÃ.): §Ð´¦, 2000, ÑÙ. 2:

9. *¶. ². ¶ñÇ·áñÛ³Ý,* êï³ÉÇÝ·ñ³¹Ç Ñ»ñáëÝ»ñÁ Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç ×³Ï³ï³·ñáõÙ: §Ð´¦, 1995, ÑÙ. 2—3:

АРМЯНЕ НА ПОЛЯХ СВЯЩЕННОЙ ВОЙНЫ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

А. А. ТАДЕВОСЯН, подполковник, директор военного музея МО РА «Мать-Армения»

РЕЗЮМЕ

Около полумиллиона армян Советского Союза приняло самое активное участие в Великой Отечественной войне. Много армян было в числе тех, кто принял на себя первый удар немецко-фашистских войск, 22 июня 1941 г. вероломно вторгшихся на территорию СССР. Армяне мужественно сражались в составе гарнизона Брестской крепости, в Прибалтике, в частях и соединениях Северо-Западного, Западного, Юго-Западного фронтов.

Армяне приняли самое активное участие практически во всех битвах Великой Отечественной войны, сражаясь в разных званиях—от рядового до генерала и адмирала, во всех родах войск. В Великой Отечественной войне приняли участие 6 армянских национальных дивизий, из которых 89-ая Армянская Таманская трижды орденоносная стрелковая дивизия единственной из национальных формирований приняла участие в штурме Берлина и разгромила сильный гарнизон, укрепившийся в центре столицы Германии, в Хумбольдт-Хайне. 409-ая Армянская Кировоградская-Братиславская ордена Богдана Хмельницкого II степени стрелковая дивизия участвовала в освобождении столиц четырех государств—Бухареста, Будапешта, Вены и Праги, она же первой вошла в столицу Словакии Братиславу. Стрелковый корпус Героя Советского Союза генерала Саргиса Мартиросяна первым вступил в Киев, в связи с чем генерал по старинному русскому обычаю был назначен комендантом Киева, а за освобождение Праги стал ее «Почетным гражданином».

Многие армяне отличились в боях за Крым, Кавказ, в битвах под Москвой, Сталинградом, на Курской дуге, при обороне Ленинграда, освобождении оккупированных советских территорий.

Всего звания Героя Советского Союза удостоились 119 армян или выходцев из Армении (из них 112—в годы войны), 2 человека удостоились этого звания дважды, и еще 27 человек стали полными кавалерами ордена Славы. В годы войны среди армян были: 1 командующий фронтом, 3—армиями, 5—корпусами, 22—дивизиями; трое были членами Военных советов фронтов, двое—начальниками артиллерии фронтов, трое—начальниками управлений фронтов, двое—начальниками штабов видов ВС (авиации и ВМФ). Одним из организаторов партизанского движения был генерал Гай (Айк) Туманян.

1 армянин был членом ГКО, 2—наркомами, среди армян было много ученых, конструкторов, производственников, внесших свой большой вклад в Великую Победу.

Армянский народ, сражавшийся как на фронтах войны и в тылу врага, так и самоотверженно трудившийся в советском тылу, внес свой достойный вклад в победу над фашизмом.

THE ARMENIANS IN THE BATTLE FIELDS OF THE SACRED WAR OF THE SOVIET UNION

A. A. TADEVOSSIAN, Lieutenant Colonel, Director of the Military museum «Mother-Armenia» of the MoD of the RA

SUMMARY

About half a million of Armenians of the Soviet Union took the most active part in the Great Patriotic War. Many Armenians were among those who took the first blow of the German-fascist troops on themselves, which on the 22nd of June, 1941 treacherously invaded the territory of the USSR. The Armenians fought courageously in the composition of the garrison of the Brest fortress, in the Baltic, in the units and formations of the North-Eastern, Eastern, South-Eastern fronts.

The Armenians took the most active part practically in all the battles of the Great Patriotic War, fighting in various ranks—from private to general and admiral, in all the kinds of troops. Six Armenian national divisions participated in the Great Patriotic War, of which the 89th Armenian Tamanian thrice order-bearing rifle division was the only one of the national formations that took part in the storm of Berlin and defeated the strong garrison that had been fortified in the centre of the capital of Germany in Humbold-Hayn. The 409th Armenian «Kirovograd-Bratislava» of the Order of Bogdan Khmelnitsky of the II degree rifle division participated in the liberation of the capitals of four States—Bucharest, Budapest, Vienna and Prague, and it was the first that entered the capital of Slovakia, Bratislava. The rifle corps of the Hero of the Soviet Union General Sargis Martirossian was the first to enter Kiev and in connection with that the General was appointed as Kiev's commandant by an ancient Russian custom, and for the liberation of Prague he became its «Honorary citizen».

Many Armenians distinguished themselves in the fights for the Crimea, the Caucasus, in the battles of Moscow, Stalingrad, on the Kursk arch, during the defence of Leningrad, the liberation of the occupied Soviet territories.

There were only 119 Armenians or from Armenia in all who were honoured with the title of the Hero of the Soviet Union (112 of them—in the years of the war), 2 people were honoured with that title twice, and some more 27 people became full knights of the Order of the Glory. There were among the Armenians in the years of the war: 1 commander of the front, 3—of the armies, 5—of the corps, 22—of the divisions; three were the members of the Military Councils of the fronts, two—heads of the artillery of the fronts, three—heads of the administrations of the fronts, two—heads of the fronts of the AF kinds (the Aviation and the Navy). One of the organizers of the partisan movement was General Hayk Toumanian.

One Armenian was a member of the State Committee of Defence, two were People's commissars, there were many scientists, constructots, manufacturers among Armenians who made their contribution to the achievement of the Great Victory.

The Armenian people, fighting both in the battle field and in the enemy's rear, and working selflessnessly in the Soviet rear, made its worthy contribution to the victory over Fascism.

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅ ՊԱՐՏԻԶԱՆՆԵՐԸ

Վ. Ն. ՂԱԶԱԽԵՑՅԱՆ, å³ïÙ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ,
ՀՀ ԳԱԱ å³ïÙáõÃÛ³Ý ÇÝëïÇïáõïÇ Ýáñ³·áõÛÝ Å³Ù³Ý³Ï³ßñç³ÝÇ
å³ïÙáõÃÛ³Ý µ³ÅÝÇ í³ñÇã

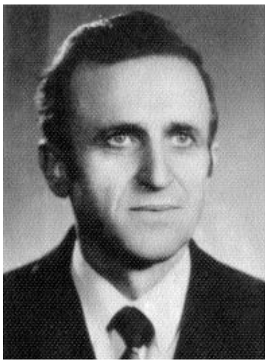

ºñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù å³Ûù³ñ ¿ñ Í³í³Éí»É áã ÙÇ³ÛÝ é³½Ù³×³Ï³ï-Ý»ñáõÙ, ³ÛÉ¨ ·»ñÙ³Ý³ý³ßÇëï³Ï³Ý ½áñù»ñÇ ÃÇÏáõÝùáõÙ` ÇÝãå»ë µéÝ³½³íÃí³Í ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ï³ñ³ÍùÝ»ñáõÙ, ³ÛÝ-å»ë ¿É »íñáå³Ï³Ý »ñÏñÝ»ñáõÙ: ²Û¹ å³Ûù³ñÇÝ ³ÏïÇíáñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ ½·³ÉÇ Ãíáí Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ: Üñ³Ýù Ëáñ-ÑÁñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ áõ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñ ¿ÇÝ, ¸ÇÙ³-¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅÙ³Ý Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñ:

1941 Ã. í»ñçÇÝ ÊêÐØ-áõÙ ·áñÍáõÙ ¿ÇÝ 3,5 Ñ³½³ñ å³ñ-ïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñ, áñáÝó ÙÇ Ù³ëÁ ÙÇ³íáñí³Í ¿ñ 19 µñÇ·³¹Ý»ñÇ Ù»ç: ä³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ Ë³÷³ÝáõÙ ¿ÇÝ ÃßÝ³Ùáõ Ñ³Õáñ¹³ÏóáõÃÛ³Ý áõÕÇÝ»ñÁ, µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ í³-ñáõÙ ù³ñá½ã³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù` Ýñ³ Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý á·ÇÝ µ³ñÓñ å³Ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ áõ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ ¿ÇÝ Ý³¨ Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç ß³ï ½³í³ÏÝ»ñ: Üñ³Ýó Ù»Í Ù³ëÁ ý³ßÇëï³Ï³Ý ·»ñáõÃÛáõÝÇó ÷³Ëáõëï³Í ¹ÇÙ³Í ½ÇÝíáñÝ»ñ áõ ëå³Ý»ñ ¿ÇÝ, ÙÛáõëÝ»ñÁ ã¿ÇÝ Ñ³ëóñ»É Ý³Ñ³Ýç»É ¨ ÙÝ³ó»É ¿ÇÝ ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ: ÄáÕáíñ¹³Ï³Ý íñÇÅ³éáõÝ»ñÇ Ù»ç ùÇã ã¿ÇÝ Ñ³Û³µÝ³Ï í³Ûñ»ñÇ (ÐÛáõëÇëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³ë, ÔñÇÙ) µÝ³ÏÇãÝ»ñÁ: ÀÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ å³Ûù³ñ ¿ñ ëÏëí»É Ý³¨ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÝ»ñáõÙ:

êï³ÉÇÝ·ñ³¹Ç ×³Ï³ï³Ù³ñïÇ ¨ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ 1942 – 1943 ÃÃ. óÙ»é³ÛÇÝ ÙÛáõë ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï, »ñµ ìáÉ·³ÛÇ ³÷»ñÇÝ, ¸áÝÇ ßñç³ÝáõÙ, ÐÛáõëÇ-ë³ÛÇÝ Îáí Ï³ëáõÙ ¨ ³ÛÉáõñ ·»ñÙ³Ý³ý³ßÇëï³Ï³Ý ½áñù»ñÁ ç³Ëç³ËÇã Ñ³ñí³ÍÝ»ñ ëï³ó³Ý, å³ï»ñ³½ÙáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³í ³ñÙ³ï³Ï³Ý µ»ÏáõÙ, ¨ ëÏëí»ó ÃßÝ³Ùáõ ½³Ý·í³Í³ÛÇÝ ¹áõñëÙÕáõÙÁ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ï³ñ³ÍùÇó:

1943 Ã. ëÏ½µÝ»ñÇÝ ¿°É ³í»ÉÇ ³×»ó å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñÇ ÃÇíÁ, áõÅ»Õ³-ó³í å³Ûù³ñÇ Ã³÷Á, µ³ñÓñ³ó³í Ù³ñïáõÝ³ÏáõÃÛáõÝÁ: ä³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ï-Ý»ñÁ ³í»ÉÇ ë»ñï Ñ³Ù³·áñÍ³ÏóáõÃÛ³Ý Ù»ç Ùï³Ý Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ëïáñ³µ³Å³-ÝáõÙÝ»ñÇ Ñ»ï: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ íñÇÅ³éáõÝ»ñÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÝ ÁÝ¹áõÝ»ó ³í»ÉÇ Ï³½-Ù³Ï»ñåí³Í µÝáõÛÃ: ²ñÙ³ï³Ï³Ý µ»ÏÙ³Ý ï³ñáõÙ ³×»ó ËáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³Ý-Ý»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ Ù³ñïÝãáÕ Ñ³Û»ñÇ ÃÇíÁ: Ð³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ¨ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³-ÛÇÝÝ»ñÇ ÃÇíÁ Ñ³ë³í ³é³í»É³·áõÛÝÇª 2500-Ç, ÁÝ¹ëÙÇÝ àôÏñ³ÇÝ³ÛáõÙ Ù³ñïÝãáõÙ ¿ÇÝ ³í»ÉÇ ù³Ý 1000, ´»Éáéáõëí³ÛáõÙª 800, ÔñÇÙáõÙª 300 Ù³ñ¹: Þáõñç 400 Ù³ñ¹ Ù³ñïÝãáõÙ ¿ñ èÊ¸êÐ ·ñ³íí³Í Ù³ñ½»ñáõÙ ¨ Ø»ñÓµ³ÉÃÛ³Ý Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝ-Ý»ñáõÙ: ê³Ï³ÛÝ ³Û¹ ³Ù»ÝÁ ¹»é ³éç¨áõÙ ¿ñ...

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µáõÙ ·»ñáõÃÛ³Ý Ù»ç Ñ³ÛïÝí»óÇÝ Ù»Í Ãíáí Ï³ñÙÇñµ³Ý³Ï³ÛÇÝ-Ý»ñ áõ ëå³Ý»ñ. áñáß ïíÛ³ÉÝ»ñáí ³ÙµáÕç å³ï»ñ³½ÙÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³-Ý³ÏÇó ·»ñÇ ¿ ÁÝÏ»É 5750 Ñ³½³ñ Ù³ñ¹, áñáÝó Ù»Í Ù³ëÁ (3800 Ñ³½³ñÁ)ª 1941 Ã.: ä³-ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µáõÙ Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ÃÇíÁ 10 Ñ³½³ñ ¿ñ, Çëï 1942—1943 ÃÃ.` 20-30 Ñ³½³ñ[1]:

---

[1] î»ë *¼³õ»Ý ØëÁñ»É»³Ý,* Ð³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ ´ å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý É»·»áÝÁ: §Ð³ÛÏ³½»³Ý Ñ³Û³-·Çï³Ï³Ý Ñ³Ý¹»ë¦, Ñ. Ä: ä»Ûñáõà, 1984, ¿ç 168, 170:

ü³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³Ý, áïÝ³Ñ³ñ»Éáí ÙÇç³½·³ÛÇÝ ûñ»ÝùÝ»ñÁ, ³Ýï³Ý»ÉÇ å³ÛÙ³ÝÝ»ñ ¿ñ ëï»ÕÍ»É é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ: Þ³ï»ñÁ Ù³Ñ³ó³Ý ëáíÇó áõ ÑÇí³Ý¹áõÃÛáõÝÝ»ñÇó: Þ³ï»ñÇ Ñ³Ù³ñ Ï»Ý¹³ÝÇ ÙÝ³Éáõ »Éù ¹³ñÓ³Ý ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ ëï»ÕÍíáÕ ³½·³ÛÇÝ É»·»áÝÝ»ñÁ[2]:

Ð³ÛÏ³Ï³Ý É»·»áÝÇ ÙÇ ù³ÝÇ ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñ Ï³½Ù³íáñíóÇÝ è³¹áÙáõÙ, äáÉï³íÇáõÙ (È»Ñ³ëï³Ý) ¨ ÈáËíÇóÇ³ÛáõÙ (äáÉï³í³ÛÇ Ù³ñ½): ÐÇï»Éñ³Ï³ÝÝ»ñÇ Ýå³ï³ÏÝ ¿ñ ³Û¹ (ÇÝãå»ë Ý³¨ íñ³ó³Ï³Ý áõ ³¹ñµ»ç³Ý³Ï³Ý) ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñÁ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ¹»Ù Ù³ñï»ñÇ Ù»çÙï óÝ»É Îáí Ï³ë³ñß³íáñ»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï, ³ÛÝáõÑ»ï¨ û·ï³·áñÍ»É å³ñïÇ½³Ý³ÝÝ»ñÇ ¹»Ù å³Ûù³ñ»Éáõ ¨ ³ÛÉ ÃÇÏáõÝùáõÙ ³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñ Ï³ï³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ:

ü³ßÇëïÝ»ñÇ Çñ»Ýó Ýå³ï³ÏÇÝ ãÑ³ë³Ý. Ñ³ÛÏ³Ï³Ý É»·»áÝÁ, ÇÝãå»ë Ñ»ïá Ïï»ëÝ»Ýù, ÉñÇí ù³Ûù³Ûí»ó: Þ³ï»ñÁ ÷³Ëã»ÉÇ ¹ÇÙ»óÇÝ ¨ ÙÇ³ó³Ý ËáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³Ý³ÝÝ»ñÇÝ, Ñ³Ù³Éñ»óÇÝ ºíñáå³ÛÇ ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅÙ³Ý Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ß³ñùÁ:

1942 Ã. Ï»ë»ñÇÝ Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ áõÅ»Õ ËÙµ³ï³ÏÇ Ï³½Ù³Ï»ñå³íáñÃÛáõÝÝ»ñ ¿ÇÝ ·áñÍáõÙ ¸»ÙµÉÇÝÇ, äáÉï³íÇ, ´»ÝÇ³ÙÇÝáíÇ, è³¹áÙÇ, ÊáñáÉÇ, ÈáËíÇó³ÛÇ, ÔñÇÙÇ ¨ ³ÛÉ ×³Ù³ñÝ»ñáõÙ: ¶³Õï³Ý³å³ÑáõÃÛ³Ý ËÇëï Ï³ÝáÝÝ»ñÇÝ Ñ»ï¨áõ ³Û¹ Ï³½Ù³Ï»ñå³íáñÃÛáõÝÝ»ñÁ Ï³å»ñ ¿ÇÝ ëï»ÕÍáõÙ ï»Õ³Ï³Ý ËÙ¹³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ áõ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï, µ³ñÓñ³óÝáõÙ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý á·ÇÝ, Ùß³ÏáõÙ ÷³Ëáõëï ¨ ³åëï³ÙµáõÃÛ³Ý åÉ³ÝÝ»ñ:

È»Ñ³ëï³ÝÇ ×³Ù³ñÝ»ñáõÙ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ³Ïï Çí ³ßË³ï³Ýù ¿ÇÝ Ï³ï³ñáõÙ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ý³ËÏÇÝ ëå³Ý»ñ ê ï»÷³Ý Ú³Õç³ÝÁ, ²É»ùë³Ý¹ñ Ô³½³ñÛ³ÝÁ, ´³ñ¹áõÕ ä»ïñáëÛ³ÝÁ, ¸³íÇÃ Øó-Ý³ó³ÛÝÁ, Ì³Ñ³Ý Ì³ñ¹³ÝÛ³Ý (àëÏ³ÝÛ³Ý), ²í»ïÇë Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, êáë Üáõ-ñÇç³ÝÛ³Ý ¨ áõñÇßÝ»ñ: ÀÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ³ßË³ï³ÝùÝ ³í»ÉÇ ³ßËáõÅ³ó³í ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, »ñµ ý³ßÇëïÝ»ñÁ Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇó Ï³½Ù³íáñí»É ¿ÇÝ Ñ³í³ëïÇ·ÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñÁ ¨ Ï³Ù³íáñÝ»ñÇ Ù»Ï ÑÇÝ·ÑÇÝ·³ÝÇÝ, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ýñ³Ýó ÁÝï³ÝÇùÝ»ñÁ, ÙÇÝã¨ ³Û¹ ÇÝ áõÝ»ÇÝ: Þ³ï»ñÇ Ý³Ñ³Ýç»É »Ý ¨ ¹³ñÓ»É ÃÇÏáõÝù: ¸ñ³ÝóÇó ß³ï»ñÁ »Õ»É »Ý Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ ßñç³å³ïáõÙ ÉÇÝ»ÉáõÙ ¨ ³Û¹ å³ïÇí ïÝûñÇÝ ËÙ³ÝÇ:

È»Ñ³ëï³ÝÇ ×³Ù³ñÝ»ñáõÙ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ³ÏïÇí ³ßË³ï³Ýù ¿ÇÝ Ï³ï³ñáõÙ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ý³ËÏÇÝ ëå³Ý»ñ ê ï»÷³Ý Ú³Õç³ÝÁ, ²É»ùë³Ý¹ñ Ô³½³ñÛ³ÝÁ, ´³ñ¹áõÕ ä»ïñáëÛ³ÝÁ, ¸³íÇÃ Øó-Ý³ëÛ³ÝÁ, Ì³Ñ³Ý Ì³ñ¹³ÝÛ³Ý (àëÏ³ÝÛ³Ý), ²í»ïÇë Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, êáë Üáõ-ñÇç³ÝÛ³Ý ¨ áõñÇßÝ»ñ: ÀÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ³ßË³ï³ÝùÝ ³í»ÉÇ ³ßËáõÅ³ó³í ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, »ñµ ý³ßÇëïÝ»ñÁ Ñ³Û é³½Ù³-

·»ñÇÝ»ñÇó Ï³½Ù³íáñí»óÇÝ Ï³½ÙÝ³ÏÝ ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñÁ: È»Ñ³ëï³ÝÇó Ï»ÝïñáÝ³óí»óÇÝ ²ñ¨»ÉÛ³Ý é³½-Ù³×³Ï³ï, ÇëÏ Ñ»ï³·³ÛáõÙ Ý³¨ ÃÇÏáõÝ-ù³ÛÇÝ ßñç³ÝÝ»ñ, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ð³ÛÏ³Ï³Ý, ùñ³Ý³ÛÇÝ, Þáñ³ÛÇ ¨ ²ÉÙ³ÃÇ ï³ñ³ÍùÝ»ñ:

ÈáËíÇó³ÛáõÙ Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ å³Ûù³ñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ÑÇ··³Ù³Õ³ó³Í ÏáÙÇï»Ý: Îá-ÙÇï»Ç Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ Ð³Ïáµ âáµ³ÝÛ³ÝÁ, Îáñ½áÝ Âáñáëå³ÛÝÁ, Ì³Õ³ñß³Ï ¶á·áñÛ³ÝÁ, ²ñï³ß¿ë ØÝ³ó³Ï³ÝÛ³Ý ¨ êï»÷³Ý ´³¹³É³Ý:

1942 Ã. û·áëïáëÇÝ äáÉï³íÇó é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ Ù»Ï ·áõÙ³ñï³Ï áõÕ³ñÏíó Ëáññáñ¹³-·»ñÙ³Ý³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ï` Ü¨Ã»·áñëÏÇ ßñç³Ý (ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ Îáí-Ï³ë): ¶áõÙ³ñï³ÏÁ ï»Õ Ñ³ëí»É ë»å ï»Ùµ»ñÇ 28-ÇÝ ¨ Ñ³Ï ï»Ùµ»ñÇ 5-ÇÝ ·ñ³íí»ó å³ßï å³Ý³Ï³Ý ¹Çñù»ñ: Ö³Ý³å³ñÑÇÝ (ÙÇÝã¨ Ø³ÛÏáå Ñ³ëÝ»ÉÁ) ·áõÙ³ñï³ÏÇó ÷³Ëáëï Ç ¹ÇÙ»óÇÝ ßáõñç 100 É»·»áÝ³Ï³ÝÝ»ñ, Çëï Ø³ÛÏáåáõÙ ÙÇÏáÉ³Û Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ³Í çáÏÇÝ Ñ³çáÕí»ó ÙÇ³Ý³É ËáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ[3]:

¸Åµ³Ë ï³µ³ñ, ý³ßÇëïÝ»ñÇÝ Ñ³çáÕí»ó µ³ó³Ñ³Ûï»É ·³ÕïÝÇùÁ ¨ Ï³Ý-Ë»É ·áõÙ³ñï³ÏÇ ³åëï³ÙµáõÃÛáõÝÝ áõ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ÙÇ³Ý³Éáõ ÷áñÓÁ: ¸Çñ-ù»ñ ½µ³Õ»óÝ»Éáõ 4 ûñ ³Ýó ·áõÙ³ñï³ÏÇ ³ÙµáÕç ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÁ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó ½ÇÝ³Ã³÷í»ó ¨ ¹áõñë µ»ñí»ó ×³-Ï³ï³ÛÇÝ ·ÇÍ: ÀÝ¹Ñ³ï³ÏÇ Õ»Ï³í³ñ-Ý»ñÁ Ó»ñµ³Ï³Éí»óÇÝ ¨ Ý»ï í»óÇÝ Ø³Û-ÏáåÇ µ³Ýï: 1942 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 7-ÇÝ Ï³-Ë³Õ³Ý Ñ³Ýí»óÇÝ ÀÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½Ù³-Ï»ñå³íáñÃÛ³Ý Õ»Ï³í³ñÝ»ñ Äáñ³ ¶¨áñ·-Û³ÝÁ, ºÝáù Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ, ²ñÙá ²í»ïÇë-Û³ÝÁ, ¶ñÇß³ Ðáí Ñ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ, ê»ñ·á ´³ñë»ÕÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ. ÀÝ¹³Ù»ÝÁ` 33 Ù³ñ¹[4]: ¶áõÙ³ñï³ÏÁ í»ñ³Ï³½Ù³íáñ-

[2] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 165:

[3] î»ë *è. Ø³ñïÇñáëÛ³Ý, ¸³ßÝ³ÏóáõÃÛ³Ý* Ñ³Ï³Åáõí ñ¹³Ï³Ý ·áñÍáÝ»áõÃÛáõÝÁ »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ: ºñÏ-ñáñ¹ Ññ³ï.: º., 1984, ¿ç 106:

[4] î»ë «Советская Армения в годы Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Сборник документов и материалов». Е., 1975, с. 661; *Ø. Ð³ÏáµÛ³Ý, ØÇ* ³ÝÍ³ÝáÃ ¿ç Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ å³Ûù³ñÇó (Ð³ÛÏ³Ï³Ý É»·»áÝÇ ³é³çÇÝ (808-ñ¹) ·áõÙ³ñï³ÏÁ): §î»Õ»Ï³·Çñ¦, 1964, ÑÙ. 4:

í»ó ×³Ý³å³ñÑ³ßÇÝ³ñ³ñ³Ï³Ý ½áñ³Ù³ëÇ, áñÁ ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 11-ÇÝ ëÏë»ó ³ßË³ï»É ú½»ñáíá—¶áõÝ³ÛÏ³—Îáï¿áíÇÝ³ ×³Ý³å³ñÑ³Ñ³ïí³ÍáõÙ: ê³Ï³ÛÝ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ ³ßË³ï³ÝùÁ ã¹³¹³ñ»ó: ö³Ëáõëï Ý»ñÁ Ñ³×³Ë³ÏÇ ¹³ñÓ³Ý (÷³ËáõëïÇ ¹ÇÙ»ó 73 Ù³ñ¹): ¸³ý³ßÇëï Ý»ñÇÝ ëïÇå»ó ·áõÙ³ñï³ÏÁ Ñ»é³óÝ»É Ëáñ ÃÇÏáõÝù, ÇëÏ 400 Ù³ñ¹ Ý»ïí»óÇÝ Ñ³Ù³Ï»Ýïñá Ý³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñÝ»ñ[5]:

Îáí Ï³ëáõÙ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ í³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ý³ßÇëïÝ»ñÁ Ý³Ë³å³ïñ³ëï»É ¿ÇÝ ·»·»ñ³íÇ·Ç ÙÇÝã»õ Ï ·áõÙ³ñï³Ï: ê³Ï³ÛÝ Ýñ³Ýù ßï³å ½ÇÝ³Ã³÷»óÇÝ Ý³¨ ³Û¹ ·áõÙ³ñï³ÏÁ` Ï³ÝË»Éáí ³åëï³ÙµáõÃÛ³Ý ÷áñÓÁ: Ò»ñµ³Ï³É»óÇÝ ÙÇ ß³ñù ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñ, ÇëÏ 12 Õ»Ï³í³ñÝ»ñ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñí»óÇÝ:

Ð³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ³ÝÑÝ³½³Ý¹áõÃÛáõÝÁ Ýß»É¿ Ý³¨ ÐÇï É»ñÁ: §²Û¹ ½áõï Îáí Ï³ëÛ³Ý ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñÇ Ï³½Ù³íáñáõÙÁ,—Ñ³Ûï³ñ³ñ»É ¿ Ý³ 1942 Ã. í»ñç»ñÇÝ,—Ñ³Ù³ñáõÙ »Ù ã³÷³½³Ýó íÁï³Ý·³íáñ ·áñÍ... âÝ³Û³Í è麻Ýµ»ñ·Ç ¨ ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÝ»ñÇ Ñ³í³ëïÇ³óáõÙÝ»ñÇÝ, Ñ³Û»ñÇÝ ÝáõÛå»ë ã»Ù Ñ³í³ïáõÙ¦[6]: ºí ÐÇïÉ»ñÁ ã¿ñ ëË³ÉíáõÙ: Ð»ï³·³ Çñ³¹³ñÓáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ýáñ ÷³ëï»ñáí Ñ³ëï³ï»óÇÝ Ýñ³ ³ñï³Ñ³Ûï³Í ³Ýí ëï³ÑáõÃÛáõÝÁ...

1942 Ã. ÑáõÝí³ñÇÝ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÇó ÷³Ëáõëï Ç ¿ ¹ÇÙ»É Ññ»ï³Ýáõ Ï³åÇï³Ý ÐáíÑ³ÝÝ»ë ê³ñ·ëÛ³ÝÁ: Ü³ (Í³ÍÏ³ÝáõÝÁª §Ì³ëÇÉÇ Îá½ÇñÛ³Ý¦) Ýß³Ý³Ïí»É ¿ ÑÝ·Û³ÏÇ Õ»Ï³í³ñ ä¿Ý»ëÇ»Ç Ù³ñ½Ç ÊáÛÝÇÏÇ ù³Õ³ùÇ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ ËÙµ³ÏáõÙ, áñï»Õ Ï³½Ù³Ï»ñå»É ¿ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ÷³Ëáõëï ¨ µÝ³Ïãáõ ÃÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ ù³ñá½ã³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù í³ñ»É:

è³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÇó ÷³ËáõëïÇ ¿ ¹ÇÙ»É Ý³¨ µÅÇßÏ Ì³½·»Ý ØÇÝ³ëÛ³ÝÁ, áñÝ Çñ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ ·áñÍáÕÝ»ñáõÃÛ³Ùµ Ù»Í û·ÝáõÃÛáõÝ ¿ óáõó³µ»ñ»É

ØÇÝëÏÇ §Ì áñáßÇáí¦ å³ñï Ç½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇÝ` Ñ³Û³ÃÛ³Ý»Éáí ¹»Õáñ³Ûù, íÇñ³Ï³å»ñ ¨ ³ÛÉ å³ñ³·³Ý»ñ ¨ Ãéáõóù Ý»ñ ï³ñ³Í»Éáí[7]:

1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ ×Çßï Ùß³Ï í³Í ¨ Ï³½Ù³Ï»ñå í³Í ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ßÝáñÑÇí Ùáï 250 Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñ, Çñ»Ýó Ñ»ï áõÝ»Ý³Éáí 15 ·Ý¹³óÇñ, 3 ·áõÙ³ñï³Ï³ÛÇÝ ³Ï³Ý³Ý»ï ¨ ³ÛÉ ëå³é³½ÇÝáõÃÛáõÝ, Ñ»é³ó»É »Ý àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ ÄÇïáÙÇñ Ù³ñ½Ç ää Ç¨Ï³ ßñç³Ý³ÛÇÝ Ï»Ýïñá Ý»ñó ¹»åÇ ÑÛáõëÇë` ¹»åÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ: Üáñ ûñÁ ï»ÕÇ ¿ áõÝ»ó»É Ýñ³Ýó Ñ³Ý¹ÇåáõÙÁ áõÏñ³ÇÝ³Ï³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï ÙÇ³ó³Í ç³Ï³ïÝ»ñÇ ÙÇçáõÙ ³Ý³ëáõÙ, ÇÝãÇ Ñ»ïÝ³Ýù Ïñáí Ý»ñÇ Ñ³Ï³½¹ ïÙ»ó Ñ³Ù³ïÝ»ñÇ Ñ»ï: ²ÛëåÇëáí` áõÏñ³ÇÝ³Ï³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ Çñ»Ýó ß³ñù»ñÝ »Ý ÁÝ¹áõÝ»É Ñ³Û åáÕáñ¹Ç` ý³ßÇëï³Ï³Ý ·»ñáõÃÛáõÝÇó ³½³ï íáÕ ½³í³Ï³Ý»ñÇ ³Ù»Ý³Ù»Í ËáõÙµÁ:

1943 Ã. ÑáõÝÇëÇÝ È»Ñ³ëï³ÝÇó ÎÇñáíá·ñ³¹Ç Ù³ñ½ ï»Õ³÷áËí³Í Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ, áñáÝó ý³ßÇëïÝ»ñ ëå³é³½ÇÝ»É ¿ÇÝ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ¹»Ù Ñ³Ý»Éáõ Ñ³Ù³ñ, ³Ï³ÝÇ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÇã ³ßË³ï³Ýù Ï³ï³ñáõ Ñ³ÛñÝ»Ý³ëÇñÝ»ñÇó ¿ÇÝ ÷³Ëáõëï ê»ï÷³Ý³ÝÛ³Ý, Ð³ÛÏ³½ Â»ñ½Û³Ý, êÙµ³ï ¶¨áñ·Û³Ý ¨ áõñÇßÝ»ñ: ê»åï»Ùµ»ñÇ 26-ÇÝ Ýñ³Ýù ·ÉË³íáñ»óÇÝ 30 é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ÷³ËáõëïÁ, áñáÝù Çñ»Ýó Ñ»ï å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñáõÙ ï³ñ³Ý Ññ³ó³ÝÝ»ñ, ³ïñ×³Ý³ÏÝ»ñ, Ñ³Ý¹»ñÓ³Ýù ¨ ³ÛÉÝ: Üñ³Ýó ûñÇÝ³ÏÇÝ Ñ»ï¨»óÇÝ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ³ÛÉ ËÙµ»ñ:

1943 Ã. ÁÝÃ³óùáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³Ý Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ µ³½Ù³ÃÇí ³ÛÉ ÷³Ëáõëï Ý»ñ: ´áÉáñ Ý³ËÏÇÝ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÁ ÙÇ³ó³Ý ËáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ ¨ ß³ñáõÝ³Ï»óÇÝ å³Ûù³ñÁ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇëïÝ»ñÇ ¹»Ù:

ü³ßÇëïÝ»ñÁ é³½Ù³·»ñÇ û¹³ãáõÝ»ñÇó ¿ÇÝ ëï»Õ»É ¿ÇÝ ³Ûëå»ë Ïáãí³Í §²ñ¨»ÉÛ³Ý ¿ëÏ³¹ñÇÉÛ³¦, áñÇ Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ Ý³¨ íÇñ³íáñ ²ñ³Ù Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ: Þáõï áí ¿ëÏ³¹ñÇÉÇ³ÛáõÙ ëÏë»óÇÝ ·áñÍ»É

[5] Î»ë §Советская Армения в годы Великой Отечественной войны¦, с. 662:

[6] Î»ë *². Ì»ñï, è»õáë³ëï³ÝÁ 1941—1945* Ãí³Ï³ÝÝ»ñÇ å³ï»ñ³½ÙáõÙ: º., 1969, ¿ç 536:

[7] Î»ë Ð²² å³ïÙáõÃÛ³Ý ÇÝëïÇïáõïÇ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ å³ïÙáõÃÛ³Ý Ï³µÇÝ»ïÇ ³ñËÇí (ÐØäÂÎ²), Ì. ØÇÝ³ëÛ³ÝÇ Ñáõß»ñÁ:

ÁÝ¹Ñ³ ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÁ, áñáÝù Ý³Ë³å»ë å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ ½·áõß³óÝáõÙ ¿ÇÝ ÝÁñ³Ýó µ³½³Ý»ñÇ íñ³ ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñÇ ÑÝ³ñ³íáñ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý Ù³ëÇÝ: ä³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ ³ÝÙÇç³å»ë Ñ»é³ÝáõÙ ¿ÇÝ Ù»Ï ³ÛÉ í³Ûñ: ¶³Õ ïÝÇ ËÙµ»ñÇó Ù»ÏÇ Ù»ç ¿ÇÝ ²ñ³Ù Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, ÌÉ³¹ÇÙÇñ Øáëï³É»óÁ ¨ ä³Ýï»É»ÛÙáÝ ÖÏ³áõë»ÉÇÝ[8]:

Â»¨ Ï³Ý µ³½Ù³ÃÇí ³ÛÉ ÷³ëï»ñ ¨ë, ë³Ï³ÛÝ Ï³ñÍáõÙ »Ýù, áñ ³Ûëù³ÝÝ ¿É µ³í³Ï³Ý ¿, áñå»ë½Ç Ñ³Ùá½í»Ýù, áñ ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÝ»ñÇ` Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ Ñ»ï Ï³åí³Í ÑáõÛë»ñÝ ³ÝÑÇÙÝ ¿ÇÝ: ²é³í»É ¨ë, áñ Ù»Í Ãíáí Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñ, ÷³Ëã»Éáí ²ñ¨ÙáõïùáõÙ ·ïÝíáÕ ×³Ùµ³ñÝ»ñÇó, ÙÇ³ÝáõÙ ¿ÇÝ ³Û¹ »ñÏñÝ»ñáõÙ ·áñÍáÕ ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅáõÙÝ»ñÇÝ:

ê³Ï³ÛÝ, ÇÝãå»ë Ýßí»ó, å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅÙ³ÝÁ ÙÇ³ÝáõÙ ¿ÇÝ áã ÙÇ³ÛÝ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÝ»ñÇó ÷³Ë³Í Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÁ, ³ÛÉ¨ Ýñ³Ýù, áíù»ñ, ÁÝÏÝ»Éáí ßñç³å³ïÙ³Ý Ù»ç, Ëáõë³÷áõÙ ¿ÇÝ ·»ñáõÃÛáõÝÇó ¨ ÙÇ³ÝáõÙ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇÝ Ï³Ù å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ³ÛÝ Ñ³Ûñ»ñÁ, áñáÝù ÙÇÝã¨ å³ï»ñ³½ÙÁ µÝ³ÏíáõÙ ¿ÇÝ ³Û¹ ï³ñ³ÍùÝ»ñáõÙ:

ÀÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ Ù»ç ß³ï Ñ³Ûñ Ï³ÛÇÝ **Դրիմի մարզում**, áñï»Õ ¹»é 13-14-ñ¹ ¹³ñ»ñÇó µÝ³ÏáõÃÛáõÝ ¿ÇÝ Ñ³ëï³ï»É Ù»Í Ãíáí Ñ³Ûñ: ÔñÇÙÇ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÇ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñ ¿ÇÝ ºí·»ÝÛ³ ¨ êáýÛ³ È³½³ñ¨³ ùáõÛñ»ñÁ, úÉ·³ (ÐéÇ÷ëÇÙ») Î³ßãÇÛ³ÝÁ (Í³ÍÏ³ÝáõÝÁª §úÉ»ëÛ³¦), Ì³ñí³é ¼»É»ÝëÏ³Û³Ý (ØáõË ï³ñí³), Ð³ÛÏ³Ýáõß ÈáõÉ»çÛ³ÝÁ (Í³ÍÏ³ÝáõÝÁª §Ø³ïí»¨ Îáõñ·³Ý¦), ä³í»É ¶ÛáõñçÇÛ³ÝóÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

ÀÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝ ¿ñ ·áñÍáõÙ ÔñÇÙÇ Ñ³Û³µÝ³Ï äñáÉáÙ (ä³ñïÇ½³ÝëÏáÛ») ·ÛáõÕáõÙ: ²Û¹ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý Õ»Ï³í³ñÝ»ñÝ ¿ÇÝ ¶áõñ·»Ý ¨ ¶³ñ»·ÇÝ ²ëÉ³ÝÛ³Ý »Õµ³ÛñÝ»ñÁ, ä³í»É Îáõ½ÙÇÝÁ: Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ µÝ³ÏãáõÃÛ³ÝÝ áõÕÕí³Í ³é³çÇÝ Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý ÏáãÁ ï³ñ³Í»ó 1942 Ã. Ù³ñïÇÝ, ÇëÏ í»ñçÇÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÁ Ï³ï³ñ»ó å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ` µéÝ³·ñ³í»ó ý³ßÇëïÝ»ñÇ ³ÉÛáõñÇ ³ÙµáÕç å³ß³ñÁ: ²Û¹ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÇó Ñ»ïá Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ³Ý¹³ÙÝ»ñÁ ÷áË³¹ñí»óÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ×³Ùµ³ñ[9]:

1942 Ã. ëÏ½µÇÝ ÔñÇÙÇ Ù³ñ½Ç Â»á¹áëÇ³ ù³Õ³ùáõÙ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ³ßË³ï³Ýù ¿ÇÝ Ï³ï³ñáõÙ É»Ûï»Ý³Ýï Ð³ÛÏ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ (Ð³ññÇ Ø³Û¹»ñáëáí), ²ëÛ³ ²Ù»ïáí³-´³ÉÛ³ÝÁ, É»Ûï»Ý³Ýï ²ßáï Ð³Ûñ³å»ïáíÁ (²ÉÛáß³), ²ñ³Ù î»ñÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ: Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ÍË³Ëáï Ç ·áñÍ³ñ³ÝÇ Ù³ÝÏ³Ùëáõñ í³ñÇã ÜÇÝ³ ÈÇëïáíÝÇã³Û³Ý: ²ßáï Ð³Ûñ³å»ïáíÁ Ã³ñ·Ù³ÝÇã ¿ñ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñáõÙ, ÇëÏ Ð³ÛÏ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ` ù³Õ³ùÇ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý å³ñ»ï³ï³ÝÁ: ²ëÛ³ ²Ù»ïáí³-´³ÉÛ³ÝÁ, áñÁ ïÇñ³å»ïáõÙ ¿ñ ÙÇ ù³ÝÇ É»½áõÝ»ñÇ, ù³ñá½ã³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù ¿ñ í³ñáõÙ Ñ³Û ¨ ³ÛÉ³½·Ç é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ: 1943 Ã. Ù³ñïÇÝ Ó»ñµ³Ï³Éí»óÇÝ ¨ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñí»óÇÝ ÜÇÝ³ ÈÇëïáíÝÇã³Û³Ý, ²ßáï Ð³Ûñ³å»ïáíÁ ¨ áõñÇß ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñ: ÆëÏ ù³Õ³ùÇ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý å³ñ»ï³ï³Ý Ã³ñ·Ù³ÝÇã Ð³ÛÏ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÇ ·³Õïáñ»Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ ß³ñáõÝ³Ïí»ó ÙÇÝã¨ 1943 Ã. Ýáû»Ùµ»ñ: Îñ»Éáí ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ëå³ÛÇ Ñ³Ù³½·»ëïª Ý³ 25 ³ÙÇë ß³ñáõÝ³Ï Ï³ï³ñáõÙ ¿ñ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñÁ:

Â»á¹áëÇ³ÛáõÙ 1942 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ ëï»ÕÍí»ó Ý³¨ §Î³ñÙÇñ ³ëïÕ¦ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁª ²ñ³Ù î»ñÛ³ÝÇ ¨ È»áÝÇ¹ äáõßã»ñáíëÏáõ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ: ²Û¹ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ ëï»ÕÍí»ó Î»ñã—Â»á¹áëÇ³ Ë×áõÕáõÙ ³ßË³ïáÕ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ·áõÙ³ñï³ÏáõÙ ¨ µ³ÕÏ³ó³Í ¿ñ 200 Ù³ñ¹áõó: Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ Ï³å áõÝ»ñ ï»ÕÇ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ áõ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï ¨ ·áñÍáõÙ ¿ñ Ýñ³Ýó û·ÝáõÃÛ³Ùµ ¨ ³é³ç³¹ñ³Ýùáí: Ð³Û ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÁ Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý ³·Çï³óÇ³ ¿ÇÝ í³ñáõÙ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ, Ñ³Ù³·áñÍ³Ïó»Éáí

[8] î»ë ÐØää Î², ý. 244, û¹³ãáõ ²ñ³Ù Î³ñ³å»ïÛ³ÝÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ·áñÍÁ, «Известия», 10 июня 1964 г.:

[9] ²Û¹ Ù³ëÇÝ Ñ³Ý·³Ù³Ýáñ»Ý ï»ë *ê ï. Îáõñ-ïÇÏÛ³Ý,* äñáÉáÙÛ³Ý Ñáí ï³ßáß³ÝÝ»ñ: º., 1969:

ÐÇÝ ÔñÇÙÇ (êáõñË³Ã) ßñç³ÝÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï, Ï³ï³ñáõÙ ¿ÇÝ Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ¨ ³ÛÉ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ[10]: 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ËáõÙµÁ Ëáñï³Ï»ó Ù»Ï ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óù, ç³Ëç³Ë»ó Ù»Ï ßá·»ù³ñß, 8 í³·áÝª ÓÇ»ñáí[11]: ²ÛÝáõ-

¶Ý¹³å»ï ². Ô³½³ñÛ³Ý

Ñ»ï¨, ½·áõß³Ý³Éáí Ó»ñµ³Ï³ÉáõÃÛáõÝÇó, §Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ¦ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÁª Ãíáí 59 Ù³ñ¹, 1943 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 4-Ç ·Ç-ß»ñÁ ÷³Ëáõë ïÇ ¹ÇÙ»óÇÝ ¨ ÙÇ³ó³Ý Îáõ-ÉÇÏáíëÏáõ Õ»Ï³í³ñ³Í å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹ÇÝ: Î³½Ù³íáñí»ó ÑÙ. 10 å³ñïÇ-½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ: æáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³-ï³ñ Ýß³Ý³Ïí»ó ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñ ²ñ³Ù êÇÙáÝÇ î»ñÛ³ÝÁ, ÏáÙÇ-ë³ñ` ²ñ³Ù³ÛÇë (ê³ß³) ²ëïí³Í³ïñÛ³-ÝÁ: ö³Ëáõëï Çó »ñÏáõ ûñ ³Ýó Ñ³Û Ù³ñ-ïÇÏÝ»ñÁ ç³Ëç³Ë»óÇÝ ¾Éµ³ÉÇ ·ÛáõÕÇ éáõÙÇÝ³Ï³Ý Ï³Û³½áñÁ: Ð³Û å³ñïÇ-½³ÝÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ Â»á¹áëÇ³ – êÇÙý»ñáåáÉ Ë×áõÕáõÙ µñÇ·³¹Á ÑÇïÉ»-ñ³Ï³ÝÝ»ñÇÝ É³í ç³ñ¹ ïí»ó` ³é·ñ³í»-Éáí 2 ·Ý¹³óÇñ ¨ ³ÛÉ é³½Ù³³í³ñ: ÎéÇí-

Ý»ñÇó Ù»ÏáõÙ ÃßÝ³ÙÇÝ Ïáñóñ»ó 100 ½ÇÝ-íáñ: ´³ñ³ÏáÉ ·ÛáõÕÇó íéÝ¹í»ó ý³ßÇë-ï³Ï³Ý Ï³Û³½áñÁ, ³é·ñ³íí»ó ³í³ñ, ³Û¹ ÃíáõÙ` 100 ·ÉáõË áãË³ñ, áñÁ í»ñ³-¹³ñÓí»ó ·ÛáõÕ³óÇÝ»ñÇÝ[12]: æáÏ³ïÇ ï³ëÝÛ³Ï å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ ÔñÇÙÇ ³½³-ï³·ñáõÙÇó Ñ»ïá ³Ýó³Ý Ð³ÛÏ³Ï³Ý 89-ñ¹ Â³Ù³ÝÛ³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ß³ñù»ñÁ ¨ å³ï»ñ³½ÙÝ ³í³ñï»óÇÝ ´»éÉÇÝáõÙ: Þù³Ýß³ÝÝ»ñáí Ñ³Ûñ»ÝÇù í»ñ³¹³ñÓ³Ý ²ñ³Ù î»ñÛ³ÝÁ, ä³Ûù³ñ Ü»ñëÇëÛ³ÝÁ, ´³ñáõÝ³Ï æ³Ý·áõÉÛ³ÝÁ, ì³Õ³ñß³Ï ØÏñïãÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ[13]:

ÔñÇÙÇ Ù³ñ½Ç å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çá-Ï³ïÝ»ñÁ, áñáÝù Ï»ÝïñáÝ³ó³Í ¿ÇÝ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ, Ð³ñ³í³ÛÇÝ ¨ ²ñ¨»ÉÛ³Ý ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñáõÙ, Ñ³ÕÃ³Ñ³ñ»Éáí µ³½-Ù³ÃÇí ¹Åí³ñáõÃÛáõÝÝ»ñ, ß³ñáõÝ³ÏáõÙ ¿ÇÝ áãÝã³óÝ»É ý³ßÇëïÝ»ñÇ Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅÁ ¨ ï»ËÝÇÏ³Ý: Üñ³Ýó ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÝ ³í»ÉÇ ³ÏïÇí³ó³Ý, »ñµ Î³ñ-ÙÇñ µ³Ý³ÏÁ 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ ëÏë»ó ÔñÇÙÇ ³½³ï³·ñáõÙÁ:

ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ÙÇ³íáñÙ³Ý Ï³½ÙáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ÇÝ ßáõñç 70, ÇëÏ ÙÛáõë »ñÏáõ ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñáõÙ` 100-³Ï³Ý Ñ³Û å³ñ-ïÇ½³Ý:

1943 Ã. *ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ÙÇ³íáñÙ³Ý* ü»á¹áñ»ÏáÛÇ Õ»Ï³í³ñ³Í çáÏ³ïáõÙ í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ³å³ µñÇ·³¹Ç (í»ñ³Ï³½Ù³íáñí³Í ÝáõÛÝ çáÏ³ïÝ ¿) ßï³µÇ å»ï ¿ñ Ï³åÇï³Ý ¶ñÇ·áñ Ê³-ã³ïáõñÇ ê³ñ·ëÛ³ÝÁ: ØÇù³Û»É Ê³ã³-ïáõñÇ ²Ý³ÝÛ³ÝÁ ¨ ´áñÇë º·áñÇ ²í»-ïáíÁ Ñ»ï³Ëáõ½Ý»ñ ¿ÇÝ:

²ñÙ»Ý³Ï äáÉ¹Û³ÝÁ (Í³ÍÏ³ÝáõÝÁª §úñÛáÉ¦) Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ý-í³Ý ÑÙ. 3 çáÏ³ïÁ, áñÇ ßï³µÇ å»ïÝ ¿ñ ²ñÙ»Ý³Ï Î³·í»çÛ³ÝÁ: æáÏ³ïÁ Ù³ñï³-Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ ¿ñ í³ñáõÙ Îñ³ë-Ýáå»ñ»Ïáåëï, è³½¹áÉÝáÛ»Ç ¨ ä»ñíá-Ù³ÛëÏáÛ»Ç ßñç³ÝÝ»ñáõÙ: 1944 Ã. ³åñÇ-ÉÇÝ çáÏ³ïÁ Ù»Í û·ÝáõÃÛáõÝ óáõÛó ïí»ó ü. ¸. ¸ÇµñáíÇ Õ»Ï³í³ñ³Í ·áõÙ³ñï³-ÏÇÝª êÇí³ßÇ Ñ³ñ³í³ÛÇÝ ³÷ÇÝ Ñ»Ý³-¹³ßï ·ñ³í»Éáõ ¨ Ù³ñï»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï ³ÛÝ ÁÝ¹³ñÓ³Ï»Éáõ ·áñÍáõÙ: ²ÛÝáõÑ»ï¨,

[10] î»ë º. Ê³É»Û³Ý, ÔñÇÙÇ ¨ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ÎáíÏ³ëÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý å³ïÙáõÃÛáõÝÇó (1941—1945) (³ÛëáõÑ»ï¨` º. Ê³É»Û³Ý, ÔñÇÙÇ...): º., 1981, ¿ç 63—66:

[11] ²í»ÉÇ Ñ³Ý·³Ù³Ýáñ»Ý ï»ë º. Ê³É»Û³Ý, ÔñÇÙÇ...:

[12] î»ë Ð²², ý. 303, ó. 1, ·. 16, ÃÃ. 4—5:

[13] î»ë º. Ê³É»Û³Ý, ÔñÇÙÇ..., ¿ç 97—98:

·áõÙ³ñï³ÏÇ Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ ³½³ï³·ñ»Éáí ÔñÇÙÇ ï³ñ³ÍùÁ, çáÏ³ïÁ Ñ³ë³í ºíå³ïáñÇ³[14]: Ø»Ï ³ÙÇë ëïáñ³µ³Å³ÝÙ³Ý Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¿ñ ²ñÙ»Ý³Ï Ðáí³ÏÇÙÇ Î³ëÛ³ÝáíÁ: Þï³µ³ÛÇÝ ¶ñÇ·áñÇ ê³ñ·ëÛ³ÝÁ Ï³ï³ñ»ó µ³½Ù³ÃÇí Ù³ñï³Ï³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñ: Ü³ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ýå³ï³Ïáí »Õ³í êÇÙý»ñáåáÉáõÙ, ³ãùÇ ÁÝÏ³í ÞáõÙË³Û ·ÛáõÕÇ Ï³Û³½áñÇ, ³å³` 250 Ù³ñ¹áõó µ³ÕÏ³ó³í ëïáñ³µ³Å³ÝÙ³Ý áãÝã³óÙ³Ý ¨ ·áõÙ³ÏÇç³ËÇ³ËÙ³ÝÙ³ñï»ñáõÙ, Ï³½Ù³Ï»ñå»ó êÇÙý»ñáåáÉÇ Ùáï ï»Õ³Ï³Ûí³Í ÃßÝ³Ùáõ Ññ³ÝáÃÝ»ñÇ å³ÛÃ»óáõÙÁ: 1943 Ã. í»ñçáõÙ Ýñ³ í³ßïÁ Ù³ëÝ³Ïó»ó ³ÙÝ Í³Ýñ ÏéÇíÝ»ñÇÝ, áñáÝù µñÇ·³¹Á ÙÕ»ó ÃßÝ³Ùáõ` Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý ³Ýó³í Ù»Í å³ïÅÇã áõÅ»ñÇ ¹»Ù: 1944 Ã. ¶ñÇ·áñ ê³ñ·ëÛ³ÝÇÝ íëï³Ñí»ó ÙÇ³íáñÙ³Ý ßï³µÇ å»ïÇ å³ßïáÝÁ[15]:

´áñÇë º·áñÇ ²í»ïÇëÁ *Î»Ýïñáñ³Ï³Ý ÔñÇÙÇ* å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³ó³í ê¨³ëïáååáÉÇ ³ÝÏáõÙÇó Ñ»ïá: Ð»ï³·³ÛáõÙ Ý³ Ýß³Ý³Ïí»ó 5-ñ¹ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹Ç 23-ñ¹ çáÏ³ïÇ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ËÙµÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¨ ù³ÕÕ»Ï: æáÏ³ïáõÙ Ï³ÛÇÝ 26 Ñ³Û å³ñïÇ½³Ý:

2-ñ¹ êÇÙý»ñáåáÉÛ³Ý çáÏ³ïÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇó ¿ñ ²ëÛ³ ¶ñÇ·áñÇ ´áÛ³çÛ³ÝÁ: 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇÝ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÁ Ýñ³Ý Ó»ñµ³Ï³É»óÇÝ ¨ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñ»óÇÝ:

ÔñÇÙÇ ³ñ¨»ÉùáõÙ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ÙÛáõë ßñç³ÝÝ»ñáõÙ Ù³ñïÝãáÕ Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ Ý³ËÏÇÝ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñ ¿ÇÝ (äñáÉáÙ ¨ ³ÙÇ ·ÛáõÕ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇó): ÔñÇÙÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý å³ïÙáõÃÛ³Ý Ù»ç Ñ³ïáõÏ ï»Õ »Ý ½µ³Õ»óÝáõÙ Î»ñãÇ ù³ñÑ³Ýù»ñÇ çáÏ³ïÝ»ñÁ, áñáÝó ß³ñù»ñáõÙ Ï³ÛÇÝ Ý³¨ ï³ëÝÛ³Ï Ñ³Û»ñ:

ÔñÇÙÇ Ñ³ñ³í³ÛÇÝ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ å³Ûù³ñáÕ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñÇ (Ñ»ï³·³ÛáõÙª *Ð³ñ³í³ÛÇÝ ÙÇ³íáñáõÙ*) ß³ñù»ñáõÙ ¿ÇÝ Ù³ñïÝãáõÙ Ï³å³íáñ è³ýÇÏ Ð³ÏáµÇ Ð³Ûñ³å»ïÛ³ÝÁ, Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ËÙµÇ Õ»Ï³í³ñ ¸ÙÇïñÇ ¶ñÇ·áñÇ Î³ëå³ñáíÁ (½áÑí»ó 1941 Ã.), ìÉ³¹ÇÙÇñ ²½³ñÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ:

ÔñÇÙÇ Ð³ñ³í³ÛÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñÙ³Ý Ï³½ÙáõÙ Ù³ñïÝãáõÙ ¿ÇÝ ä³ÛÙ³ñ Ü»ñëÇëÛ³ÝÁ ¨ Ð³Ûñ³å»ï ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, áñáÝù é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÇó ÷³Ëáëï Ç ¹ÇÙ»Éáó Ñ»ïá 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ ÙÇ³ó³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ: Üñ³Ýó Ñ³Ù³ï»Õ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛ³Ý ³ñ¹ÛáõÝùÝ»ñ»Ýª Ù»Ï»ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ Ï³ÙñçÇ å³ÛÃ»óáõÙÁ, ²Éáõßï³ÛáõÙ ý³ßÇëïÝ»ñÇÝ ëå³ë³ñÏáÕ ÏÇÝáÃ³ïñáÝÇ ß»ÝùÇ Ññ¹»ÑáõÙÁ, ÃßÝ³Ùáõ Ñ»é³Ëáë³ÛÇÝ áõ Ñ»é³·ñ³ÛÇÝ Ï³åÇ Ë³÷³Ý»ÉáõÙÁ: 1944 Ã. ³åñÇÉÇÝ Ýñ³Ýù ´³ÉÇÏ»³ñ³ÛÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ï Ñ³ëóñÇÝ ÙÇ ³ÙµáÕç Ñáï áãË³ñ[16]:

Ð³ñ³í³ÛÇÝ ÙÇ³íáñÙ³Ý ßï³µáõÙ ¸ÙÇïñÇ ¶ñÇ·áñÇ Ì³ñ¹³ÝÛ³ÝÁ 1942 Ã. Û·áëïáëÇó ³ßË³ïáõÙ ¿ñ áñå»ë Ññ³Ñ³Ý·Çã: Ü³ Ù»Í ·áñÍ Ï³ï³ñ»ó å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý Ï³¹ñ»ñÇ å³ïñ³ëïÙ³Ý, ³ÛÝáõÑ»ï¨ Ý³Ë³ÝßÝ³Ï³ÛÇÝ µ³½Ù³Ý»ñ Ñ³ëóÝ»Éáõ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: Ð³ñ³í³ÛÇÝ ßï³µÇ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÙÇó Ñ»ïá Çñ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ ß³ñáõÝ³Ï»ó Îñ³ëÝá¹³ñÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ßï³µáõÙ, ÇëÏ 1944 Ã. Ñáõ÷í³ñÇó` ÔñÇÙÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ßï³µáõÙ áñå»ë ÝÛáõÃ³ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý Ù³ëÇ å»ï:

´áõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý Ï³åÇï³Ý ²ñï»Ù Ðáí»÷Ç ²Ïáå³ÛÇÝ ÔñÇÙáõÙ µáõÅå³ÛáõÙ ¿ñ §¼³ä»¹áõ¦ çáÏ³ïÇ íÇñ³íáñ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ: ÔñÇÙÇ 19-ñ¹ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïáõÙ ¿ñ ·ïÝíáõÙ µÅÇßÏ Æí³Ý ê³ñ·ëÇ Æëñ³Û»ÉÛ³ÝÁ: ÔñÇÙÇ Íáí³÷ÝÛ³ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñÇó Ù»ÏáõÙ ¿ñ µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý Ï³åÇï³Ý ØÇù³Û»É Ðáí³Ý³ÇëÛ³ÝÁ, ÇëÏ ³ñ¨»ÉÛ³Ý ßÁñç³ÝáõÙ` ê³Ùí»É ²í³·Ç ²í³·Û³ÝÁ: ìÇñ³íáñí³Í ²ñ³Ù Âáõñ³ÝÛ³ÝÁ Í³é³ÛáõÙ ¿ñ â³å³¨Ç ³Ýí³Ý µñÇ·³¹áõÙ: Üñ³ ÑÙáõï Ó»éù»ñÇ ßÝáñÑÇí ÏÛ³Ýù ëï³ó³Ý ¶É»µáíÁ ¨ Ù»Í Ãíáí ³ÛÉ Í³Ýñ íÇñ³íáñ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ[17]:

[14] î»ë *М. Сохань.* Перекоп. Симферополь, 1966, сс. 62—63:

[15] î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ð³Û³ëï³Ý¦, 1967 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 27, §Ø³ñï³Ï³Ý ³ëïÕ¦, 1944 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 27:

[16] î»ë *º. Ø. Ê³É»Û³Ý,* ÔñÇÙÇ..., ¿ç 84—85:

[17] î»ë *Ð. âáµ³ÝÛ³Ý,* Ø»ñ µñÇ·³¹Ç å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ: ÂµÇÉÇëÇ, 1984, ¿ç 82:

Հյուսիսային Կովկասի ÁÝ¹Ñ³ ï³-Ï³ÛÇÝÝ»ñÇó ÑÇß³ï³ÏÙ³Ý ¿³ñÅ³ÝÇ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ù»ÏÇ Õ»Ï³í³ñ ì³Ñ³Ý ê³ñÏÇëáíÁ, áñÁ 1942 Ã. ¹»Ï ï»Ù-µ»ñÇÝ ÑÇï¾»ñ³Ï³ÝÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó Ó»ñµ³-Ï³¾í»ó ¨ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñí»ó Îñ³ëÝá¹³-ñáõÙ[18]:

Îñ³ëÝá¹³ñÇ »ñÏñ³Ù³ëÇ ²ñÙÛ³Ýë-ÏÇ ßñç³ÝáõÙ Ï³½Ù³ íáñí»ó Þ³ÑáõÙÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý ³½·³ÛÇÝ çáÏ³ïÁ, áñÝ ëÏ½µáõÙ áõÝ»ñ 21, ³å³` 33 ³Ý¹³Ù: Üñ³ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñÝ ¿ñ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ø»ëñáåÇ Ø³¾-Ë³ëÛ³ÝÁ, ÏáÙÇë³ñÁ` êÇ¹áñÇÝÁ, ³å³` êáõñ»Ý êÇÙáÝÇ Ø³ñ·³ñÛ³ÝÁ, Ù³ï³Ï³-ñ³ñÙ³Ý Ù³ëÇ å»ïÝ ¿ñ Ø³ï³ëÛ³ÝÁ: Ð³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ ç³Ëç³Ë»óÇÝ §â³Û-Ï³¦ µ³ñÓáõÝùáõÙ í³Ûñ¿çù Ï³ï³ñ³Í ý³-ßÇëï³Ï³Ý ¹»ë³Ýï³ÛÇÝÝ»ñÇÝ ¨, Ñ³Ù³-·áñÍ³Ïó»¾áí Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ñ»ï, ³½³ï³·ñ»óÇÝ â»éÝÇ·áíÏ³ ¨ ÎáõßÇÝÏ³ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÁ` ûÅ³Ý¹³Ï»¾áí ËáñÑÁñ-¹³ÛÇÝ ½áñ³Ù³ë»ñÇ ³é³çË³Õ³óÙ³ÝÁ: 1942 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 12-ÇÝ ÙÕí³Í í³Ýñ Ù³ñïáõÙ ½áÑí»ó çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ø³¾Ë³ëÛ³ÝÁ, ÇëÏ Ýñ³Ý ÷á-Ë³ñÇÝ»óÇÝ ØÇë³ù ö³ñÃ³¾Û³ÝÁ, ³å³` äÛáïñ è»ÙÇ½áíÁ[19]:

²Ý³å³ÛÇ ßñç³ÝáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ñ §Ø³Û³Ï¦ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ, á-ñáõÙ ÁÝ¹·ñÏí³Í ¿ÇÝ Ð³ÛÏ³Óáñ ·ÛáõÕÇ Ñ³ñÛáõñÇó ³í»ÉÇ Ñ³Û ÏáÉïÝï»ë³Ï³Ý-Ý»ñ[20]:

´³½Ù³ÃÇí Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ ¿ÇÝ Ïéíáõ٠ÎÇëÉáíá¹ëÏÇ §ÈáÙáÝáëáí¦, Øá½-¹áÏÇ §Â»ñ»ù¦ ¨ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³-ëáõÙ ·áñÍáÕ ³Û¾ çáÏ³ïÝ»ñáõÙ:

ÎÇëÉáíá¹ëÏÇ µÅÇßÏÝ»ñÇ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï-Û³ Ëáõ٠µÁ, áñÇ Ï³½ÙáõÙ ÁÝ¹·ñÏí³Í ¿ÇÝ ê»ñ·»Û ê³ñÏÇëÛ³ÝÁ, ²½³ñáíÁ ¨ áõñÇß-Ý»ñ, Ï»Õí»¾áí ÑÇí³Ý¹áõÃÛ³Ý ÷³ëï³-ÃÕÃ»ñÁ, ÷ñÏ»ó µ³½Ù³ÃÇí Ëáñ Ñ¹³ÛÇÝ ëå³Ý»ñÇ ÏÛ³ÝùÁ: ÀÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ ¨ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý û·ÝáõÃÛ³Ùµ ß³ï íÇñ³-

Í³ñÝ»ñÇ Ñ³çáÕí»ó ÷³Ëã»É` Ëáõë³÷»Éí µ³Ý ï³ñÏáõÃÛáõÝÇó ¨ Ù³Ñ³å³ ïÅÇó[21]:

¸áÝÇ èáëïáíÇ Ù³ñ½Ç êáõñµ Ê³ã ³í³ÝáõÙ (ØÛ³ëÝÇÏ³í³Ý) 1942 Ã. ·áñ-ÍáõÙ ¿ñ §¸ñáÅµ³¦ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½-Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ, áñÇ Õ»Ï³í³ñÝ ¿ñ ¹Åå-ñáóÇ Ý³ËÏÇÝ ïÝûñ»Ý ²É»ùë»Û ä»ïñáëÇ ²í»ïÇëÛ³ÝÁ: Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ Ï³½-ÙÁí³Í ¿ñ ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ Ñ³Û »ñÇï³-ë³ñ¹Ý»ñÇó:

¸áÝÇ èáëïáíÇ êï³ÉÇÝÇ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³-ï³ñ Ø. Ø. ÎñÇÝáÝíÇ (Úáõ·áí) ³é³ç³-¹ñ³Ýùáí Â³¹¨áë ²Õ³µ³µÛ³ÝÁ ³ßË³-ï³ÝùÇ ï»Õ³íáñí»ó èáëïáíÇ ù³Õ³ù³-å»ï³ñ³ÝÇ ×³ß³ñ³ÝáõÙ ¨ ³å³Ñáíí»ó ï³ëÝÛ³Ï å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ëÝÝ¹Ç Ï³½-Ù³Ï»ñåÙ³Ý ·áñÍÁ: èáëïáíÇ ³½³ï³-·ñáõÙÇó Ñ»ïá` 1943 Ã., Â. ²Õ³µ³µÛ³ÝÁ í³é³Ûí»ó Ð³ñ³í³ÛÇÝ, 1-ÇÝ ¨ 4-ñ¹ àôÏ-ñ³ÇÝ³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇ å³ñïÇ-½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ßï³µÝ»ñáõÙ[22]:

ÀÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ ¿ÇÝ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³ëÇ ¨ èáëïáíÇ Ù³ñ½Ç Ñ³Û³µÝ³Ï í³Ûñ»ñÇ Ù»Í ÃÇíí µÝ³ÏÇãÝ»ñ...

Ø»Í ÃÇíí Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ Ï³ÛÇÝ **Բելոռուսիայում**, áñï»Õ ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý íñÇÅ³éáõÝ»ñÇ å³Ûù³ñÁ ³í»ÉÇ áõ ³í»-ÉÇ ¿ñ ³ÏïÇí³ÝáõÙ: Ð³Û ß³ñù³ÛÇÝ å³ñ-ïÇ½³ÝÝ»ñ ¨ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ Ï³ÛÇÝ µ»Éáéáõë³Ï³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ï³ëÝ-Û³Ï çáÏ³ïÝ»ñáõÙ áõ µñÇ·³¹Ý»ñáõÙ:

Ü³Ë Ýß»Ýù, áñ ³Û¹ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃ-ÛáõÝáõÙ ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý íñÇÅ³éáõÝ»ñÇ å³Ûù³ñÁ Ï³½Ù³Ï»ñå»ó ¹»é ù³Õ³ù³-óÇ³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ Å³Ù³Ý³ÏÝ»ñÇó ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ³ßË³ï³ÝùÇ áõ å³ñïÇ-½³Ý³Ï³Ý ÏéíÇ Ù»Í ÷áñÓ áõÝ»óáÕ ·»Ý»-ñ³É-Ù»Ûï»Ý³Ýï Ð³ÛÏ ÂáõÙ³ÝÛ³ÝÁ, áñÁ ³ÛÝáõÑ»ï¨ ÝÙ³Ý ³ßË³ï³Ýù Ï³ï³ñ»ó Ð»ñáëÇ-²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ:

´»ÉáéáõëÇ³ÛáõÙ ·áñÍáÕ ÁÝ¹Ñ³ï³-ÏáõÙ ¿ÇÝ øñÇëï³÷áñ ²É³í»ñ¹Û³ÝÁ, ì³Ñ³· Ð³Ûñ³å»ïáíÁ, ØÇù³Û»É ´³Õ¹³-ë³ñÛ³ÝÁ, Ð»ÝñÇÏ ¼³ù³ñÛ³ÝÁ, ²Ýáß³-

[18] Ñ»ë «Исторический очерк Краснодара». Краснодар, 1968, с. 188:

[19] Ñ»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ð³Û³ëï³Ý¦, 1943 Ã. Ñáõ-ÉÇëÇ 3, Ì. ²Ý³ÝÛ³Ý, Ø³ñïÇ ¹³ßï»ñáõÙ (é³½Ù³×³-Ï³ï³ÛÇÝ ³ÏÝ³ñÏÝ»ñ ¨ å³ïÙí³ÍùÝ»ñ): º., 1946, ¿ç 147—148:

[20] Ñ»ë «Коммунист», 3 октября 1962 г.:

[21] Ñ»ë «Известия», 14 февраля 1963 г.:

[22] Ñ»ë ÐØäà Î², ý. 304, ·. 1, Ã. 3:

í³Ý ä»ïñáëÛ³ÝÁ, êáë ÜáõñÇç³ÝÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ: ´ñ»ëïÇó áã Ñ»éáõ · ïÝíáÕ ´Û³É³-äá¹ÉÛ³ëÏ³ÛÇ (È»Ñ³ëï³Ý) ×³Ùµ³ñáõÙ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ øñÇëï³÷áñ ²É³í»ñ¹Û³ÝÁ, áñÁ íÇñ³íáñ íÇ×³ÏáõÙ ·»ñÇ ¿ñ ÁÝÏ»É, µ³ñÓ-ñ³óÝáõÙ ¿ñ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ á·ÇÝ, ÝÁ-ñ³Ýó Ïáã ³ÝáõÙ ãÁÝÏ×í»Éáõ ¨ Ñ³í³ï³-Éáõ, áñ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇëïÝ»ñÝ ³Ý-å³ñï»ÉÇ ã»Ý: ü³ßÇëïÝ»ñÇÝ ãÑ³çáÕí»ó Ïáïñ»É Ù»Í Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñÇ á·ÇÝ ¨ Ýñ³Ý ·ñ³í»É Çñ»Ýó ÏáÕÙÁ: Þáõïáí Ýñ³Ý ï»-Õ³÷áË»óÇÝ Ð³Ùµáõñ·Ç Ñ³Ù³Ï»Ýïñá-Ý³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñ, ³å³ ÜÛáõéÝµ»ñ·Ç µ³Ýï, áñï»Õ ¿É 1942 Ã. ³åñÇÉÇÝ ·Ý¹³-Ï³Ñ³ñ»óÇÝ[23]:

ê³ÑÙ³Ý³å³Ñ ½áñù»ñÇ ·Ý¹³å»ï ì³Ñ³· Ð³Ûñ³å»ïáíÁ ÙÝ³ó ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ·áñÍáõÝ»áõÃ-ÛáõÝ Ï³½Ù³Ï»ñå»Éáõ Ñ³Ù³ñ: §¶¨áñ·Ð³ÏáµÛ³Ý¦ Í³ÍÏ³Ýí³Ùµ Ý³ ÁÝ¹·ñÏí»ó ìÉ³¹ÇÙÇñ ÜÇãÇåáñáíÇãÇ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ËÙµÇ Ù»ç: ÊáõÙµÁ Ï³½Ù³íáñí»É ¿ñ ØÇÝëÏÇ ·³ÕÃ³Ï³ÝÝ»ñÇ Ñ³Ýñ³Ï³ó³-ñ³ÝáõÙ, áñÁ, Áëï ý³ßÇëïÝ»ñÇ Ùï³ÑÁ-Õ³óÙ³Ý, å»ïù ¿ Ñ³ÛïÝ³µ»ñ»ñ ¨ Ñ»ï»-í»ñ Ï³ëÏ³Í»ÉÇ Ù³ñ¹Ï³Ýó: Ð³Ýñ³Ï³-ó³ñ³ÝÇ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃ-Û³Ý Ù»ç Ï³ÛÇÝ Ãíáí 20 Ñ³Ûáñ: Ð³Ûñ³å»-ïáíÇÝ Ñ³çáÕí»ó Ó»éù µ»ñ»É ¨ ·áñÍÇ ·ó»ÉÇ é³¹ÇáÁÝ¹áõÝÇã, áñáí Ý³ ÁÝ¹áõ-ÝáõÙ ¿ñ êáíÇÝýáñÙµÛáõñáÛÇ Ñ³Õáñ¹³·Á-ñáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ¨ ¹ñ³Ýù ï³ñ³ÍáõÙ ØÇÝë-ÏáõÙ ¨ ßñç³Ï³ ·ÛáõÕ³Ï³Ý í³Ûñ»ñáõÙ: 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇÝ Ý³ Ýß³Ý³Ïí»ó ØÇÝëÏÇ ¨ Øá·ÇÉÛáíÇ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ ÜÇãÇ-åáñáíÇãÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ·áñ-ÍáÕ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ ßï³µÇ å»ï[24]:

1941 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ Ïñï»ë»ñ ÉÇÛï»-Ý³Ýï ØÇù³Û»É ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÇ (Í³ÍÏ³-ÝáõÝÁª §Þáõñáõåáí¦) Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ 18 ¹»ë³Ýï³ÛÇÝÝ»ñ Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý å³ÛÙ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñå»Éáõ Ñ³Ù³ñ Çç»óí»óÇÝ ØÇÝëÏÇ Ù³ñ½Ç ´áñÇëáí ù³Õ³ùÇ ßñç³ÝáõÙ: ²ÝÏ³ñ·»ÉÝ»ñáí ÇçÝ»Éáõ Å³-Ù³Ý³Ï Ýñ³Ýù »ÝÃ³ñÏí»óÇÝ ÃßÝ³Ùáõ ·Ý¹³ÏáÍÙ³Ý, ¨ ØÇù³Û»É ´³Õ¹³ë³ñÛ³-ÝÁ Í³Ýñ íÇñ³íáñí»ó: ´»Éáéáõëë ·ÛáõÕ³-óÇÝ»ñÇ û·ÝáõÃÛ³Ùµ µáõÅí»Éáõó Ñ»ïá Ý³

ä³ñïÇ½³Ý Ð. ¼³ù³ñÛ³Ý

Ñ³ë³í ØÇÝëÏ ¨ ÁÝ¹·ñÏí»ó ì³ëÇÉÇ ê³ÛãÇÏÇ ËÙµáõÙ: ²é³ç³¹ñ³ÝùÇ Ñ³Ù³-Ó³ÛÝ ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ Ã³÷³Ýó»ó é³½-Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ØáÉá¹»ãÝáÛÇ ×³Ùµ³ñ ¨ Ï³½-Ù³Ï»ñå»ó µ³½Ù³ÃÇí ·»ñÇÝ»ñÇ ÷³Ëáõë-ïÁ: 1942 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ, Ñ»é³Ý³Éí ×³Ùµ³ñÇó, ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ ÁÝ¹·ñÏí»ó ØÇÝëÏÇ ûå»ñ³ïÇí ËÙµáõÙ, áñÁ µ³ó³-Ñ³ÛïáõÙ ¨ í»ñ³óÝáõÙ ¿ñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ ¹³-í³×³ÝÝ»ñÇÝ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ Ý³ ï»Õ³÷áË-í»ó §¸Û³¹Û³ Îáëï³¦ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹[25]:

1941 Ã. û·áëïáëÇÝ Øá·ÇÉÛáíÇ Ñáë-åÇï³ÉáõÙ ÆÉÛ³ ¶áõñÇ¨Ç (Í³ÍÏ³ÝáõÝÁª §Î³½µ»Ï¦) Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ ëï»ÕÍí»ó §ÀÙµáëïÝ»ñ¦ »ñÇï³ë³ñ¹³Ï³Ý Ñ³Ï³-ý³ßÇëï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ, áñÇ ³ÏïÇí ³Ý¹³ÙÝ»ñÇó ¿ñ Ð»ÝñÇÏ ¼³ù³ñ-Û³ÝÁ (Í³ÍÏ³ÝáõÝÁª §èáÙ³Ýáí¦): ²å³-ùÇÝí»Éáõ Ñ»ïá Ý³ ³ßË³ï³ÝùÇ ³Ýó³í ç»ñÙ³¿»ÏïñáÏ³Ýí»ïñáÝáõÙ, ³å³` é»-

---

[23] î»ë ê. ÜáõñÇç³ÝÛ³Ý, ²ñÛáõÝáí ·ñí³Í Ý»ñÏ³Í Éáõë³µ³ó (½ÇÝíáñÇ Ñáõß»ñ): º., 1968, º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç ½³í³ÏÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ ´»Éáéáõëëí³Ý ÑáÕÇ í Ù³ñïÇñÇÝ»ñÇ (³Ûëáõ »ñ¨` º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç...): º., 1975, ¿ç 81—83:

[24] î»ë º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 209—210:

[25] î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1964 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 1, º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 115—120:

½»ñíÝ»ñÇ Ï³½Ù³íáñÙ³Ý Ñ³í³ù³Ï³Û³ÝáõÙ, áõÝ»ñ ³Ýó³ÃáõÕÃ ¨ í³Û»ÉáõÙ ¿ñ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇ íëï³ÑáõÃÛáõÝÁ: ÜÙ³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ Ýñ³Ý Ñ³çáÕí»ó Ï³ï³ñ»É ÙÇ ß³ñù Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ¨ Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñ: Æñ µÝ³Ï³ñ³ÝáõÙ Ý³ ï»Õ³¹ñ»ó ÙÇ é³¹ÇáÁÝ¹áõÝÇã ¨ ëÏë»ó ÉëÉ êáíÇÝýáñÙµÛáõñáÛÇ Ñ³Õáñ¹³·ñáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: 1942 Ã. ÑáõÝí³ñÇÝ Ý³ Ë³÷³Ý»ó ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ï³ÝÏ»ñÇ Ýáñá·Ù³Ý Ñ³Ù³ñ Ý³Ë³ï»ëíáÕ ¿É»Ïïñ³¿Ý»ñ·Ç³ÛÇ Ù³ï³Ï³ñ³ñáõÙÁ: ²åñÇÉÇ 3-ÇÝ ¼³ù³ñÛ³ÝÁ å³ÛÃ»óñ»ó ç»ñÙ³¿É»Ïïñ³Ï»ÝïñáÝÇ Ï³Ãë³Ý, ÇëÏ û·áëïáëÇ 30-ÇÝ` é»½»ñíÝ»ñÇ Ï³½Ù³íáñÙ³Ý ßï³µÇ Ï³åÇ Ñ³Ý·áõÛóÁ: ä³ÛÃÛáõÝÇ Ñ»ï¨³Ýùáí ·»Ý»ñ³É ¶ÛáõÝï»ñÇ ³é³ÝÓÝ³ë»ÝÛ³ÏáõÙ Ññ¹»Ñ µéÝÏí»ó, ááÝã³ó³Ý ÙÇ ß³ñù Ï³ñ¨áñ ·³ÕïÝÇ ÷³ëï³ÃÕÃÃ»ñ[26]: 1943 Ã. ¼³ù³ñÛ³ÝÁ å³ÛÃ»óñ»ó ý³ßÇëï³Ï³Ý ³·Çï³óÇ³ÛÇ Ñ³Ù³ñ Ý³Ë³ï»ëí³Í ³íïáµáõëÁ, ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý Ï³Û³½áñ³ÛÇÝ ßï³µÇ ãÑñïÇ½íáÕ å³Ñ³ñ³Ýó ¹áõñë Ñ³Ý»ó ù³Õ³ùÇ é³½Ù³Ï³Ý ûµÛ»ÏïÝ»ñÇ ù³ñï»½Ç ÙÇ³Ï ûñÇÝ³ÏÁ, áñÁ Ñ³ëóí»ó Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ½áñù»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³ÝÁ: ú³»ñ³óÇ³ÛÇó Ñ»ïá Ó»ñµ³Ï³Éí»óÇÝ µ³½Ù³ÃÇí ³ÝóÇÝù: 1943 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 22-ÇÝ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÁ Ó»ñµ³Ï³É»óÇÝ Ý³¨ Ð»ÝñÇÏ ¼³ù³ñÛ³ÝÇÝ: Ð³ñó³ùÝÝáõÃÛ³Ý Å³Ù³Ý³Ï Ý³ Çñ»Ý å³Ñ»ó áñå»ë ÇëÏ³Ï³Ý Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñ: Æ å³ï³ëË³Ý ùÝÝÇãÇ` ÷áË·Ý¹³å»ï È»ÛÝ»ñÇ ³åï³ÏÇ, ¼³ù³ñÛ³ÝÁ Ýñ³Ý ·»ïÇÝ ï³å³É»ó, ë³Ï³ÛÝ ¹ñ³Ý Ñ»ï¨»ó ý³ßÇëïÇ ³ïñ×³Ý³ÏÇ Ïñ³ÏáóÁ: È³ñ»Éáí Çñ µáÉáñ áõÅ»ñÁª íÇñ³íáñ ¼³ù³ñÛ³ÝÁ Ý»ïí»ó ùÝÝÇãÇ íñ³, ³Ùáõñ µéÝ»ó ÏáÏáñ¹Çó ¨ Ë»Õ¹³Ù³Ñ ³ñ»ó: Ìñ³ Ñ³ë³Í ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÝ»ñÁ ³ïñ×³Ý³ÏÇ ÙÇ ù³ÝÇ Ïñ³Ïáóáí ëå³Ý»óÇÝ ËÇ½³Ë ÁÝ¹¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÇÝ[27]:

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ê. ². Ì³õåß³ëíÇ (í³ÍÏ³ÝáõÝÁ` §¶ñ³¹áí¦) Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ØÇÝëÏÇ Ù³ñ½áõÙ ·áñÍáÕ çáÏ³ï ¨ ë³ñù³íáñíáÕ ²Ýï»ñÇ ³Õµ³ÛÇ ë»ÙÇÝ³ÃÇ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï ½áñ³Ù³ë»ñáõÙ, áñÁ 1942 Ã. Ýáõ»Ùµ»ñÇÇ ëÏ½µÇÝ ÁÝ¹·ñÏí»É ¿ñ ²Ý¹ñ»Û ÎÇëáÉ»íÇ í³ñ·³å»ï»ÉÝ»ñ: Üñ³ Ýó ÙÇ ½·ÙÇï Ñ³Õï»É»Ý ³ë³Ï³Ë ç³ÝùÝ»ñ áõ ÑÇÝ·Ç ë»íÇÉ ø³ï³ñ³É»Ý Ñ³Ùå³ñ ¨ ³ÛÉ ÙÝ³ó³Í ·ÝÉÇ åñáÃ»ñÝ»ñ: 1943 Ã. çáÏ³ïÇ ß³ñù»ñáõÙ ÏéíáõÙ ¿ñ Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñ ¨ ÇÝùÝ³ÃÇéÇã Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¿ ... Ýñ³ ùïáõÙ ¿ñ ÏáÕÙÝáñáßÙ³Ý ¨ Ñ³ñÏ³ÛÇÝ ... Ý»ñ»É ·³ñÃÇ ëÇ½³Ý³Ï³ÝÝ»ñÇ Ñ³í³ù³ÏÇÝ ÏáõÙÏ³Ý ÏáõÙÏ³Ý Ñ³Ù³Ï³Ñ³ñ³Ï Ñ³Ù³Ï³Ý ¨ ÷áË³ÏÇ ÙÇ ù³ÝÇ ... ³ÛÝ ÏáõÙÝÇ ù³Õ³ù³ÛÇÝ Ï³Ñ»éáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ: È³ñ»É ù³ÝÇ ³Ý·³Ù (È³ñ»Éáí Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ §ê»Ç É³ó¦) é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÇó ï³ñí»É ¿ Ù³ñÙÇÝ»ñÇÝ ÷³ËáõëïÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÇãÝ»ñ ¿ñ: Î³ÝÏÇë ²ñÏ³¹Ç (²ñ·³Ù) ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ç³Ï³ïÇ ...[28]:

È³½³ñ ´³¹³ÉÛ³Ý Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ §äÉ³ÛÙ³¦ µñÇ·³¹Ç §ääµ»¹³¦ çáÏ: æáÏ³ïáõÙ ¹³ë³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ÙÇÏáÉ³Û ¼³ù³ñÛ³ÝÁ: ´áµñáõÛëÏ—úëÇå³íÇãÇ »ñÏ³Ã³áõÕ³·ÍáõÙ Ë³÷³Ý³ñ³Ý ·ñÍáõÃÛáõÝÝ»ñ ¿ñ Ï³ï³ñáõÙ Ý³¨ ÆßË³Ý Ø³ñ·³ñÛ³ÝÇ ËáõÙµÁ, áñÝ ÁÝ¹·ñÏí»É ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Ü. ü. Î³ñ³ÉáíÇ ÙÇ³íáñÙ³Ý 210-ñ¹ çáÏ³ïáõÙ[29]:

30 Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ Ù³ñïÝã»óÇÝ ´ñ»ëïÇ Ù³ñ½Ç È»ÝÇÝÇ ³Ýí³Ý µñÇ·³¹áõÙ:

Î³åÇï³Ý ê³Ùí»É Ð³Ïµ³ÛÝ, áñÁ

26 ²í»ÉÇ Ñ³Ý·³Ù³Ýáñ»Ý ï»ë Ì. ÈÛ³ß»ÝÏá, ä³ïÅáõ³Õ³ùÁ: º., 1964:

27 ²í»ÉÇ Ñ³Ý·³Ù³Ýáñ»Ý ï»ë È. ö³ßÇÝÛ³Ý, Ø³ÑÇó ¿É Ñ½áñ: º., 1965:

28 î»ë º. Ê³É»ÃÛ³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 97—103:

29 î»ë «Из истории партизанского движения БССР (1941—1944 гг.)». Минск, 1961, сс. 96—97:

Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ñ ÎÇ¨Ç å³ßïå³ÝáõÃÛ³ÝÁ áñå»ë 206-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ñ³áõµÇó³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½ÇáÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÇó ÷³Ëáõëï Ç ¹ÇÙ»Éáõó Ñ»ïá Ýß³Ý³Ïí»ó ¶áÙ»ÉÇª ìáñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñÙ³Ý (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` Æ. ä. ÎáÅ³ñ) 9-ñ¹ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: Üñ³ Õ»Ï³í³ñ³Í í³ßïÁ í×é³Ï³Ý ¹»ñ Ë³Õ³ó è»ãÇó³ÛÇ ¨ ³ÛÉ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ ÙÕí³Í µ³½Ù³ÃÇí Ù³ñï»ñáõÙ[30]:

1942 Ã. ¶áÙ»ÉÇ 1-ÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹áõÙ ë»ñÅ³Ýï ì³Ñ³Ý ì³Ññ³ÙÇ ²Õ³ç³ÝÛ³ÝÁ Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ËÙµÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¿ñ, ÙÇ³Å³Ù³Ý³Ï Ï³ï³ñáõÙ ¿ñ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù: ²Õ³ç³ÝÛ³ÝÇ Ë³÷³Ý³ñ³ñÝ»ñÇ ËáõÙµÝ Çñ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÝ ëÏë»ó 40 Ù³ñïÇÏÝ»ñáí: 1943 Ã. û·áëïáëÇÝ ³Û¹ ËáõÙµÁ í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»ó çáÏ³ïÇ: æáÏ³ïÇ Ï³ñ¨áñ ËÝ¹ÇñÝ»ñÇó Ù»ÏÁ êí»ïÇÉáíÇãÇ ßñç³ÝáõÙ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý å³Ûù³ñÇ í»ñ³ÑëÏáõÙÝ ¿ñ: ´ñÇ·³¹Ç â³å³¨Ç ³Ýí³Ý çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ø. Ü. Æí³ÝáíÇ íÇñ³íáñ»Éáõó Ñ»ïá ì. ²Õ³ç³ÝÛ³ÝÝ ÁÝ¹áõÝ»ó çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ: ´ñÇ·³¹Á Ïéí»ó ¶áÙ»ÉÇ, Øá·ÇÉÛáíÇ ¨ úñÛáÉÇ Ù³ñ½»ñáõÙ: ¶áñÍ»Éáí ÇÝã»å»ë µñÇ·³¹Ç Ï³½ÙáõÙ, ³ÛÝå»ë ¿É ³é³ÝÓÇÝ` çáÏ³ïÁ Ù³ëÝ³Ïó»ó 108 Ù³ñï»ñÇ, ÃßÝ³Ùáõ 14 Ï³Û³½áñÝ»ñÇ ç³Ëç³ËÙ³Ý ¨ 64 ·Ý³óùÝ»ñÇ Ëáñï³ÏÙ³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ, áñáÝó ÁÝÃ³óùáõÙ ëå³Ýí»ó 1300 ·»ñÙ³Ý³óÇ ½ÇÝíáñ áõ ëå³: 1943 Ã. ·³ñÝ³ÝÁ ²Õ³ç³ÝÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ³Í å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ËáõÙµÁ ÑñÏÇ½»ó ÃßÝ³Ùáõ é³½Ù³Ï³Ý å³Ñ»ëï³Ý»ñÁ: ì³Ñ³Ý ²Õ³ç³ÝÛ³ÝÇ çáÏ³ïÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ ³í³ñïí»ó 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ` ´»ÉáéáõëÇ³ÛÇ ³ñ¨»ÉÛ³Ý Ù³ñ½»ñÇ ³½³ï³·ñáõÙÇó Ñ»ïá, »ñµ çáÏ³ïÁ ÙÇ³ó³í Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ½áñ³Ù³ë»ñÇÝ[31]:

Øá·ÇÉÛáíÇ Ù³ñ½áõÙ ²Õ³ëÇ Î³ñ³å»ïÇ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ (Í³ÍÏ³ÝáõÝÁ` §²µñ»Ï¦) í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¿ñ ÑÙ. 17 ¶áñ»óÏÛ³Ý µñÇ·³¹áõÙ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` Ü. Æ. ÎÇï³¨, ÏáÙÇë³ñ` ä. ê. è¨Û³Ïáí): àñáß Å³Ù³Ý³Ï Ýñ³ í³ßïÁ ·áñÍ»ó ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ê. ì. ¶ñÇßÇÝÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ·Ý¹Ç Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ, ³ÛÝáõÑ»ï¨ í³ßïÁ ³é³ÝÓÝ³ó³í áõ Ï³½Ù³íáñí»ó áñå»ë ³é³ÝÓÇÝ` ÑÙ. 115 ¶áñ»óÏÛ³Ý, µñÇ·³¹ (1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñ—1944 Ã. ÑáõÉÇë): ²Õ³ëÇ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ 3-ñ¹ çáÏ³ïÇ ÏáÙÇë³ñÝ ¿ñ: æáÏ³ïÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ Îáõñëï ×³Ï³ï³Ù³ñïÇ Ý³ËûñÛ³ÏÇÝ` 1943 Ã. ÑáõÝÇëÇ 20-ÇÝ, ç³Ëç³Ë»óÇÝ Øá·ÇÉÛáí—àô¹áíëÏ ×³Ý³å³ñÑáí ß³ñÅíáÕ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý ³íïáß³ñ³ëÛáõÝÁ, ÑáõÉÇëÇ 1-ÇÝ å³ÛÃ»óñÇÝ ÎñÇã¨—äá·á¹ÇÝá »ñÏ³ÃáõÕ³·ÍÇ é»Éë»ñÁ ¨ 8 Ù»Í Ï³Ùáñç: 1944 Ã. ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ »ñÏáõ ³Ý·³Ù íÇñ³íáñí»ó, ë³Ï³ÛÝ í³ßïÇó ãÑ»é³ó³í: Ü³å³ñ·¨³ïñí»ó Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ, Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí ¨ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ å³ñïÇ½³ÝÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ Ù»¹³Éáí[32]:

1942—1944 ÃÃ. µ»Éáéáõë³Ï³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ ¿ñ Ï³åÇï³Ý Ðáí Ñ³ÝÝ»ë ²É»ùë³Ý¹ñÇ Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ: êÏ½µáõÙ Ý³ ØÇË³É³å Ø³Ï»ÛÇ Õ»Ï³í³ñ³Í â³å³¨Ç ³Ýí³Ý ÑÙ. 620 çáÏ³ïÇ ÏáÙÇë³ñÝ ¿ñ: 1943 Ã. çáÏ³ïÁ í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»ó ÑÙ. 5 µñÇ·³¹Ç, áñÁ ß³ñáõÝ³Ï»ó Çñ å³Ûù³ñÁ ÙÇÝã¨ ´»ÉáéáõëÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñáõÙÁ ¨ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ½áñ³Ù³ë»ñÇÝ ÙÇ³Ý³ÉÁ[33]: 1944 Ã. Ð. Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ Ýß³Ý³Ïí»ó ÑÙ. 620 çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: æáÏ³ïÁ µñÇ·³¹Ç Ï³½ÙáõÙ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` èáõÙÛ³Ýó¨) ·áñÍáõÙ ¿ñ Øá·ÇÉÛáíÇ ¨ ´áµñáõÛëÏÇ Ù³ñ½»ñáõÙ: ÐáõÝÇëÇ 20-ÇÝ` Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ÏáÕÙÇó §´³·ñ³ïÇáÝ¦ ûå»ñ³óÇ³Ý ëÏë»Éáõ Ý³ËûñÛ³ÏÇÝ, µñÇ·³¹Á Ñû¹ë óÝ¹»ó-

[30] î»ë *º. Ê³É»Û³Ý,* Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 165—167:

[31] î»ë *ì. ²Õ³ç³ÝÛ³Ý,* Ö³Ù÷³Ý»ñ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý: º., 1983, ¿ç 189—275, Ý³¨ ÐØää Î², â³å³¨Ç ³Ýí³Ý ÑÙ. 620 å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ ·áñÍÁ:

[32] î»ë ÐØää Î², å³ñïÇ½³Ý ²Õ³ëÇ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ·áñÍÁ:

[33] ²í»ÉÇ Ñ³Ý·³Ù³Ýáñ»Ý ï»ë *А. Кузнецов.* Макей и его хлопцы. Ульяновск, 1955; ÐØää Î², â³å³¨Ç ³Ýí³Ý ÑÙ. 620 å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ ·áñÍÁ:

ñ»ó 1400 »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ é»Éë: Ø³ñï³Ï³Ý ËÝ¹ÇñÁ Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ Ï³ï³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ´Î(µ)Î Ï»Ýï ÏáÙÁ ßÝáñÑ³Ï³ÉáõÃÛáõÝ Ñ³Ûï Ý»ó µñÇ·³¹Ç ß³ñù³ÛÇÝ ¨ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ³Ï³Ý Ï³½ÙÇÝ[34]:

§ÎáÙáõÝ³ñÝ»ñ¦ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ Ì³Ñ³Ý ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ: æáÏ³ïÁ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ ¿ñ í³ñáõÙ ØÇÝëÏ—Øáëïí³ Ë×áõÕ³ÛÇÝ ¨ »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ ·Í»ñÇ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ` áãÝã³óÝ»Éáí ÃßÝ³Ùáõ ³íïáß³ñ³ëÛáõÝÝ»ñ ¨ ·Ý³óùÝ»ñ: àñáß Å³Ù³Ý³Ï ÇÝùÝáõñáõÛÝ³µ³ñ ·áñÍ»Éáõó Ñ»ïá çáÏ³ïÁ ÙÇ³ó³í §¸Û³¹Û³ ÎáÉÛ³¦ µñÇ·³¹ÇÝ[35]:

´»Éáéáõëë³ÛÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ßÁñç³ÝáõÙ Çñ ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñáí ³ãùÇ ÁÝÏ³í â³å³¨Ç ³Ýí³Ý çáÏ³ïÇ, ³å³` µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÉÛ»ï»Ý³Ýï Ê³ã³ïáõñ ²Õ³ç³ÝÇ Ø³Ã¨áëÛ³ÝÁ, áñÁ Ùáï 3 ï³ñÇ (1941—1944 ÃÃ.) ·áñÍ»ó ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ: 1942 Ã. Ý³ Ï³½Ù³íáñ»ó ÙÇ çáÏ³ï ¨ Õ»Ï³í³ñ»ó ³ÛÝ: æáÏ³ïÇ ³é³çÇÝ Ýß³Ý³íáñ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇó ¿ñ §³ÕÇ ûå»ñ³óÇ³Ý¦, ÇëÏ ³ÛÝáõÑ»ï¨` »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ Ï³ÙñçÇ å³ÛÃ»óáõÙÁ, ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óùÇ Ëáñï³ÏáõÙÁ, 13 ·»ï³ÛÇÝ Ï³ÙáõñçÝ»ñÇ å³ÛÃ»óáõÙÁ, Þ³óÏ ù³Õ³ùÇ ¨ àõ½¹³ ·ÛáõÕÇ Ï³Û³½áñÝ»ñÇ ç³Ëç³ËáõÙÁ[36]: 1943 Ã. çáÏ³ïÁ í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»ó µñÇ·³¹Ç ¨ 1944 Ã. Çñ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ÷áË³¹ñ»ó ²ñ¨ÙïÛ³Ý ´»Éáéáõëë³` ØÇÝëÏÇ Ù³ñ½Ç é³½Ù»ñÃáí ³ÝóÝ»Éáí ÙÇÝã¨ ´»Éáëïáï³ÏÇ Ù³ñ½: ´ñÇ·³¹Ç Ù³ñïÇÏÝ»ñÁ ÑÙï³ó³Í ¿ÇÝ §è»Éë³ÛÇÝ å³ï»ñ³½Ù¦ í³ñÙ³Ý ¨ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ³ÛÉ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ: ´ñÇ·³¹Á, áñÇ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ãí³ù³Ý³ÏÁ 757 Ù³ñ¹ ¿ñ, Ëáñï³Ï»ó ÃßÝ³Ùáõ 46 ·Ý³óù, å³ÛÃ»óñ»ó 4000 é»Éë, 61 Ï³Ùáõñç, 3 ½ñ³Ñ³Ù»ù»Ý³, 35 ³íïáÙ»ù»Ý³, Ë³÷³Ý»ó Ñ»é³Ëáë³Ï³åÇ 158 ÏÙ ·ÇÍ: Ü³ áãÝã³óñ»ó 1403 ý³ßÇëï³Ï³Ý ½ÇÝíáñ áõ ëå³, íÇñ³íáñ»ó 187-ÇÝ, ·»ñ»ó 89 Ù³ñ¹[37]: 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñ—¹»Ï ï»Ùµ»ñ ³ÙÇëÝ»ñÇÝ µñÇ·³¹Á µ³½Ù³ÃÇí ÁÝ¹Ñ³ñáõÙÝ»ñ áõÝ»ó³í äÇÝëÏÇ, ¶ñá¹Ýáõ ¨ ´ñ»ëïÇ Ù³ñ½»ñÇ, ´³ñ³Ýáíã³ÇÇ ßñç³ÝÇ ï³ëÝÛ³Ï Ï³Û³½áñÝ»ñÇ Ñ»ï, Ë³÷³Ý³ñ³ñáõÃÛáõÝÝ»ñ Ï³ï³ñ»ó ´³ñ³ÝáíãÇÇó ¹»åÇ ´ñ»ëï, Ì áÉÏáíÇëÏ, ÈáõÝÇÝ»ó ¨ ØÇÝëÏ ï³Ýáõ Ù³ÛñáõÕÇÝ»ñáõÙ, Ëáñï³Ï»ó ï³ëÝÛ³Ï ·Ý³óùÝ»ñ, å³ÛÃ»óñ»ó Ï³Ùáõñç»ñ` ÃßÝ³Ùáõ å³ï×³é»Éáí Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅÇ ¨ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ Ù»Í Ïáñáõëï Ý»ñ: ´ñÇ·³¹Ç Çñ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ß³ñáõÝ³Ï»ó ÙÇÝã¨ ´»Éáéáõëë³ÛÇ ÉñÇí ³½³ï³·ñáõÙÁ:

´ñÇ·³¹Ç Ñ»ï Ñ³Ù³·áñÍ³ÏóáõÙ ¿ñ ã»ÏÇëï ÷áË·Ý¹³å»ï Ê¨áÝ ²Õ³µ»ÏáíÇ (ê³ñ·Çëáí) áã µ³½Ù³Ý¹³Ù çáÏ³ïÁ: Üñ³ Õ»Ï³í³ñ³Í ã»ÏÇëï³Ï³Ý §¼³å³¹¦ Ñ»ï³ËáõÛ³Ï³Ý çáÏ³ïÇ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÁ 1943 Ã. û·áëïáëÇÝ ¹»ë³Ýï Çç»óí»ó ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ, ³å³ Ñ³Ù³Éñ»ó äÇÝëÏÇ Ù³ñ½áõÙ ·áñÍáÕ ÷áË·Ý¹³å»ï Î. ä. úéÉáíëÏáõ Ñ³ïáõÏ Ý³Ë³Ýß³Ý³ÏÙ³Ý çáÏ³ïÇ ß³ñù»ñÁ: êÏ½µáõÙ Ê¨áÝ ²Õ³µ»ÏáíÁ ä. úéÉáíëÏáõ ï»Õ³Ï³ÉÝ ¿ñ, ³å³ ÷áË³ñÇÝ»ó Ýñ³Ý, »ñµ íñÇÝÇë Ù»ÏÝ»ó µáõÅÙ³Ý: 1944 Ã. çáÏ³ïÝ Çñ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ß³ñáõÝ³Ï»ó äÇÝëÏÇ ¨ ´ñ»ëïÇ Ù³ñ½»ñáõÙ[38]:

â»ÏÇëï ¶»áñ·Ç ÊáõÙ³ñÛ³ÝÁ 1941—1942 ÃÃ. Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý å³Ûù³ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñå»Ù³Ý Ýå³ï³Ïáí ÙÝ³ó ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ: Ü³ ³ßË³ï³ÝùÇ ³Ýó³í ¶áÙ»ÉÇ Ù³ñ½Ç è»ãÇó³ ù³Õ³ùÇ Ã³ïñáÝáõÙ áñå»ë µ³Ýíáñ ¨ ëï»ÕÍ»ó ÙÇ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝ[39]: 1942 Ã. Ù³ÛÇëÇó Ý³ ÃßÝ³Ùáõ ¹»Ù å³Ûù³ñ»ó Ì áñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïáõÙ: ÊáõÙ³ñÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ ·áñÍáÕ Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ËáõÙµÝ Çñ ³é³çÇÝ ·Ý³óùÝ»ñÇ Ëáñï³ÏáõÙÝ Çñ³Ï³Ý³óñ»ó 1942 Ã. ³Ùé³ÝÁ è»ãÇó³—Ì ³ëÇÉ¨ÇãÇ, ÇëÏ ³ß-

34 Î»ë ²*. Îáõ½Ý»óáí*, Ýß. ³ßË.:

35 Î»ë §²í³Ý·³ñ¹¦, 1965 Ã. Ù³ÛÇëÇ 6:

36 Î»ë ÐØää Î², â³å³¨Ç ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹Ç ·áñÍÁ:

37 Î»ë *º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç...*, ¿ç 191:

38 Î»ë §Ð³Ûñ»ÝÇùÇ Ó³ÛÝ¦, 1968 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 2:

39 Î»ë «Непокоренная Белоруссия. Воспоминания и статьи о всенародном партизанском движении в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1945 гг.)». Минск, 1963, сс. 119—140:

Ý³ÝÁª ÄËáµÇÝ—´áµñáõÙëÏ »ñÏ³Ãáõõ³·Í»ñáõÙ[40]:

Ü³ËÏÇÝ ³ëåÇñ³Ýï ¶áõñ·»Ý Ø³ñïÇñáëáíÁ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñÝ»ñÇ ·³Õ ïÝÇ ËÙµ³Ï ëï»ÕÍ»ó ¶ñá¹ÝáÛÇ Ù³ñ½Ç ÈÇ¹³ ù³Õ³ùÇ Ñáëå Çï³ÉáõÙ: Ø³ñïÇñáëáíÁ Ï³½Ù³Ï»ñå»ó Ñáëå Çï³Ï³ÙñçÇ å³ÛÃ»óÙ³Ý, ¶ñ³µáíÏ³ ·ÛáõÕÇ Ùáï ÙÕí³Í Ù³ñïÇ ¨ ³ÛÉ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï: Üñ³ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ ¿ñ í³ñáõÙ Î³ñïáõ½—´»ñÛá½Ï³ÛÇ ßñç³ÝáõÙ[42]: 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ

üñ³ÝëÇ³ÛáõÙ ·áñÍáÕ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÝ»ñÇó ÷³Ë³Í ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½ÇÝíáñÝ»ñÇó Ï³½Ùí³Í 1-ÇÝ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ (Ð³ÛÏ³Ï³Ý) å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ·Ý¹Ç 1-ÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñÁ

ÉÇ ÙÇ ËáõÙµ íÇñ³íáñ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ÷³Ëáõëï Á: ÊÙµ³ÏÁ ßáõïáí ÙÇ³ó³í ù³Õ³ùáõÙ ·áñÍáÕ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³ÝÁ[41]:

1941 Ã. ëå ï»Ùµ»ñÇÝ äáÉ»ëÇ»Ç Ù³ñ½áõÙ Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïáõÙ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` Èáõï³ß¨Çã, ÏáÙÇë³ñ ¨ßï³µÇ å»ï` îáÙ³ßáí) êÙµ³ï Ê³ã³ïáõñÇ ²ñ½áõÙ³ÝÛ³ÝÁ »Õ³í ¹³ë³ÏÇ, ³ÛÝáõÑ»ï¨ í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ³å³`çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É: 1942 Ã. Ý³ Ýß³Ý³Ïí»ó çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: ²é³ÝóÝ³ å»ë ³ãùÇ ÁÝÏ³í äïÇã ·»ïÇ (äñÇåÛ³ïÇ íï³Ï) »ñÏ³Ãáõ³ÛÇÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ê. ²ñ½áõÙ³ÝÛ³ÝÁ Ýß³Ý³Ïí»ó ê ï³ÉÇÝÇ ³Ýí³Ý µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: ´ñÇ·³¹Ç ÏáÙÇë³ñÝ ¿ñ ÞÏáíáñá¹³Ý, ÇëÏ ßï³µÇ å»ïÁ` ê»ñ·»»ÛÇ ÙÇÏÇï³ÛÇÝ ÎÇïÛ³ÝÁ, áñÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ·áñÍáÝ»áõÃÛáõÝÁ ¹³ñÓ³É ëÏë»É ¿ñ 1941 Ã., ¨ áñÁ Ï³ïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ñ áõÝ»ó»É ¨ üñ³ÝëÇ³ÛáõÙ ³Ýí³Ý çáÏ³ïÇ Ï³½Ù³íáñÙ³Ý ·áñÍáõÙ:

ê. ²ñ½áõÙ³ÝÛ³ÝÇ µñÇ·³¹áõÙ Ï³ñ ³í»ÉÇ ù³Ý 600 Ù³ñ¹, ÇëÏ 1944 Ã. Ù³ñïÇÝ ³Û¹ ÃÇíÁ Ñ³ë³í 2000-Ç: ä³ñïÇ½³ÝÝ»ñÝ ÁÝ¹·ñÏí³Í ¿ÇÝ 4 çáÏ³ïÝ»ñáõÙ: ´ñÇ·³¹Á ç³Ëç³Ë»ó ý³ßÇëï³Ï³Ý ï³ëÝÛ³Ï Ï³Û³½áñÝ»ñ, ááÝã³óñ»ó Ñ³½³-

[40] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

[41] î»ë *º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û Åáÿáíñ¹Ç...*, ¿ç 222—224:

[42] î»ë ÐØ ää Î², êÙµ³ï ²ñ½áõÙ³ÝÛ³ÝÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ·áñÍÁ:

ñ³íáñ ý³ßÇëïÝ»ñÇ, ´ñ»ëï—ØÇÝëÏ, ´ñ»ëï—Îáí»É, ´ñ»ëï—äÇÝëÏ »ñÏ³ÃáõÕÇÝ»ñáõÙ Ëáñï³Ï»ó Ù»Í Ãíáí ·Ý³óùÝ»ñ, å³ÛÃ»óñ»ó 2200 é»Éë, µ³½Ù³ÃÇí Ï³ÙáõñçÝ»ñ[43]:

Îñïë»ñ É»Ûï»Ý³Ýï Ð³ñáõÃÛáõÝ ê³ÙëáÝÇ ²í»ïÇëÛ³ÝÁ ÞãáñëÇ ³Ýí³Ý çáÏ³ï»Ï³í 1942 Ã. ³åñÇÉÇÝ` é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÇó: àñáß Å³Ù³Ý³Ï ³Ýó ²í»ïÇëÛ³ÝÁ Ýß³Ý³Ïí»ó ¹³ë³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: ú·áëïáëÇ 3-ÇÝ ¹³ë³ÏÁ Ù³ëÝ³Ïó»ó ´ñ»ëïÇ Ù³ñ½Ç Îáëáíá ù³Õ³ùÇ Ï³Û³½áñÇ ç³Ëç³ËÙ³ÝÁ: 1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇó Ð. ²í»ïÇëÛ³ÝÁ çáÏ³ïÇ 2-ñ¹ í³ßïÇ ù³ÕÕ»ÏÝ ¿ñ[44]:

´»Éáéáõë³ÛÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µÁñÇ·³¹Ý»ñáõÙ ¨ çáÏ³ïÝ»ñáõÙ ÙÇ ß³ñù Ñ³Û µÅÇßÏÝ»ñ ¨ µáõÅ³ßËáÛ³ïáÕÝ»ñ ç³Ýù ãËÝ³Û»óÇÝ íÇñ³íáñÝ»ñÇÝ µáõÅ»Éáõ Ñ³Ù³ñ: 3-ñ¹ Ï³ñ·Ç ½ÇÝíáñ³Ï³Ý µÅÇßÏ ¸³ÝÇ»É Ø³Ï³ñÇ Ì»ñ»ÝóÛ³ÝÁ äÇÝëÏÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñÙ³Ý Î³ÉÇÝÇÝÇ ³Ýí³Ý çáÏ³ïÇ ë³ÝÇï³ñ³Ï³Ý Í³é³ÛáõÃÛ³Ý å»ïÝ ¿ñ: ÌÇñ³µáõÛÅ ÜÇÏÇï³ ¶»ñ³ëÇÙÇ Úáõ½µ³ßáíÁ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý µéÝ³½³íÃÙ³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ ´áñÇëáí ù³Õ³ùÇ (ØÇÝëÏÇ Ù³ñ½) ÑÇí³Ý¹³ÝáóáõÙ µáõÅáõÙ ¨ û·ÝáõÙ ¿ñ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ·»ñí³Í Ù³ñïÇÏÝ»ñÇÝ áõ µÝ³ÏÇãÝ»ñÇÝ: Êáõë³÷»Éáí µ³Ýï³ñÏáõÃÛáõÝÇó` ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝ Úáõ½µ³ßáíÁ 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ ÷³Ëáõëï Ç ¹ÇÙ»ó: ä³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñáõÙ Ý³Ýß³Ý³Ïí»ó §è³½·³ñáõÙ¦ µñÇ·³¹Ç ·ÉË³íáñ íÇñ³µáõÛÅ:

Ð³Ùµ³ñÓáõÙ ê³ñ·ëÇ ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ 1943—1944 ÃÃ. äáÝáÙ³ñ»ÝÏáÛÇ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ ë³ÝÇï³ñ³Ï³Ý Ù³ëÇ å»ïÝ ¿ñ: Ì³áõåß³ëáíÇ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ íÇñ³íáñÝ»ñÇÝ µáõÅáõÙ ¿ñ íÇñ³µáõÛÅ ê³ñ·Çë È¨áÝÇ ¸áßáÛ³ÝóÁ: ¶áÙ»ÉÇ Ù³ñ½áõÙ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ³éáÕç³Ï³Ý íÇ×³ÏÇÝ Ñ»ï¨áõÙ ¿ñ 2-ñ¹ Ï³ñ·Ç ½ÇÝµÅÇßÏ ¶³·ÇÏ ²í»ïÇëÇ ²í»ïÇëÛ³ÝÁ, µáõÅ³Ï è³ý³Û»É ¶ñÇ·áñÇ ²é³ù»ÉÛ³ÝÁ: î³ëÝÛ³Ï íÇñ³íáñ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ¿ Ïéí»É ¹³ßïÇó Ñ³Ý»É áõ ³é³çÇÝ û·ÝáõÃÛáõÝ óáõÛó ïí»É ÎÇñÇÉ úëïñáíëÏáõ Õ»Ï³í³ñ³Í çáÏ³ïÇ µáõÅùáõÛñ Ü³ï³ÉÛ³ Î³ñ³å»ïÇ ê³ñ·Çëáí³Ý[45]:

Ø»Í Ã³÷áí ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ¨ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý å³Ûù³ñ ¿ñ Í³í³Éí»É Ý³¨ **ՈՒկրաինայում**:

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ íñÇÅ³éáõÝ»ñÇ ï³ñ»·ñáõÃÛ³Ý Ù»ç áëÏ» ï³é»ñáí ¿ ·ñí³Í §ºñÇï³ë³ñ¹ ·í³ñ¹Ç³¦ ÏáÙ»ñÇï³Ï³Ý ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý å³ïÙáõÃÛáõÝÁ: Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ ëï»ÕÍí»ó àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ ìáñáßÇÉáí·ñ³¹Ç (Èáõ·³ÝëÏ) Ù³ñ½Ç Îñ³ëÝá¹áÝ ù³Õ³ùáõÙ: Üñ³ ß³ñù»ñáõÙ ÁÝ¹·ñÏí³Í ¿ÇÝ ³í»ÉÇ ù³Ý 100 »ñÇï³ë³ñ¹Ý»ñ: Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ ·áñÍáõÙ ¿ñ ÑÝ·Û³ÏÝ»ñáí, áñáÝóÇó Ù»ÏÇ Õ»Ï³í³ñÝ ¿ñ Ø³Û³ ä»·ÉÇí³Ý³Ý (ö³ÑÉ¨³ÝÛ³Ý): Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ³Ý¹³Ù ¶»áñ·Ç Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝóÇ µÝ³Ï³ñ³ÝáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ñ ·³ÕïÝÇ ïå³ñ³Ý[46]:

1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇÝ ëÏëí»óÇÝ Ó»ñµ³Ï³ÉáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: Êáß ï³Ý·áõÙÝ»ñÇó Ñ»ïá ·»ëï³åáÝ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñ»ó Æí³Ý ¼»ÙÝáõËáíÇÝ, úÉ»· Îáß¨áÛÇÝ, àôÉÛ³Ý³ ¶ñáÙáí³ÛÇÝ, ê»ñ·»Û îÛáõÉ»ÝÇÝÇÝ, ÈÛáõµ³ Þ¨óáí³ÛÇÝ, áñáÝù Ñ»ïÙ³Ñáõ ³ñÅ³Ý³ó³Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý: ¶Ý¹³Ï³Ñ³ñí»ó Ý³¨ 16-³ÙÛ³ Ø³Û³ ä»·ÉÇí³Ý³Ý, áñÁ Ñ»ïÙ³Ñáõ å³ñ·¨³ïñí»ó Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí: ¶»áñ·Ç Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝóÇÝ Ñ³çáÕí»ó Ëáõë³÷»É Ó»ñµ³Ï³ÉáõÃÛáõÝÇó: Ð»ï³·³ÛáõÙ Ý³ å³ñ·¨³ïñí»ó Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáí ¨ ÙÇ ß³ñù ³ÛÉ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí, ¹³ñÓ³í ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ ·Ý¹³å»ï:

ÎÇ¨áõÙ ·áñÍáõÙ ¿ñ §¼³ êáí»ïëÏáõÛáõ àôÏñ³ÇÝáõ¦ »ñÇï³ë³ñ¹³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ, áñÇ Õ»Ï³í³ñÝ»ñÝ ¿ÇÝ Î. º·áõÝáíÁ ¨ Â³Ãáë ²½áÛ³ÝÁ: Î³½Ù³-

[43] Î»ë º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 199—200:

[44] Î»ë ÐØää Î², Ð³ñáõÃÛáõÝ ²í»ïÇëÛ³ÝÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ·áñÍÁ:

[45] Î»ë º. Ê³É»Û³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 209—213:

[46] Î»ë º. Ê³É»Û³Ý, ÂßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ: º., 1990, ¿ç 150—154:

Ï»ñåáõÃÛ³Ý ³Ý¹³Ù ¿ÇÝ Ð³Ïáµ ²½áÛ³ÝÁ (Â³ÃáëÇ »Õµ³ÛñÁ) ¨ ¶³Éáõë ï è»Ñ³ÝÛ³ÝóÁ: Î³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ í³ñáõÙ ¿ñ ù³ñá½ã³Ï³Ý-µ³ó³ïñ³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù, ï³ñ³ÍáõÙ ¿ñ ÃéáõóÇÏÝ»ñ, Ï³ï³ñáõÙ Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ, ×³Ùµ³ñÝ»ñÇó ³½³ïáõÙ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇÝ: 1942 Ã. ³åñÇÉÇÝ Ó»ñµ³Ï³Éí»óÇÝ ¨ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñí»óÇÝ ²½áÛ³Ý »Õµ³ÛñÝ»ñÁ, ¶³Éáõë ï è»Ñ³ÝÛ³ÝóÁ, Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ³ÛÉ ³Ý¹³ÙÝ»ñ, Ñ»ï³·³ÛáõÙ Ý³¨ ²½áÛ³ÝÝ»ñÇ Ù³ÛñÁ` Ø³ñÇ³Ù äáÕáëáíÝ³Ý[47]:

ÎÇñáíá·ñ³¹Ç Ù³ñ½áõÙ ëáíËá½Ç Ý³ËÏÇÝ ¹Çñ»Ïïáñ Ú³. ÞáõËáõÉÛ³ÝÁ Ù»Í³å»ë Ýå³ëï»ó ßñç³ÝáõÙ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ¨ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ å³Ûù³ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ·áñÍÇÝ: 1942 Ã. ý³ßÇëïÝ»ñÁ Ýñ³Ý Ó»ñµ³Ï³É»óÇÝ ¨ ï³Ýç³Ù³Ñ ³ñ»óÇÝ[48]: Üñ³Ýù ·Ý¹³Ï³Ñ³ñ»óÇÝ Ý³¨ Øáõß»Õ ´³É³ë³ÝÛ³ÝÇÝ, áñÁ Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù ¿ñ Ï³ï³ñáõÙ ÄÇïáÙÇñÇ Ñ³Ù³Ï»Ýïñá Ý³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñáõÙ[49]:

Îñ»Ù»Ýãáõ·áõÙ (äáÉï³í³ÛÇ Ù³ñ½) ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ³ÏïÇí ³Ý¹³ÙÝ»ñÇó ¿ñ É»Ûï»Ý³Ýï ²½³ï Øáí ëÇëÛ³ÝÁ (²ßáï ì³ñ¹³ÝÛ³Ý): Üñ³ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÁ 150 »ñ»Ë³Ý»ñÇ ÷ñÏ»óÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³ ï³Å³Ý³ÏÇñ ³ßË³ï³ÝùÇ áõÕ³ñÏí»Éáõó[50]:

ä³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý Ù»ç Ñ³ÛïÝÇ ¿ ¸ÇÙÇïñÇ Ø»¹í»¹¨Ç å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñáõÙÁ, áñÁ Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ¨ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñ ¿ñ Ï³ï³ñáõÙ ²ñ¨ÙïÛ³Ý àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ ï³ñ³ÍùáõÙ: Ð³Û Ù»¹í»¹¨³Ï³ÝÝ»ñÇó ¿ñ Ü³åáÉ»áÝ ê³ñ·ÁëÛ³ÝÁ:

àôÏñ³ÇÝ³ÛÇ êáõÙÇÇ Ù³ñ½Ç ÊÇÝ»ÉÇ, ³å³ èáõë³ëï³ÝáõÙ` ´ñÛ³ÝëÏÇ ³Ýï³éÝ»ñáõÙ, Ù³ñïÝã»É ¿ ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÝ»ñÇó µ³ÕÏ³ó³Í ì áñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý ÑÙ. 2 çáÏ³ïÁ` Ï³åÇï³Ý ÆÉ³ñÇáÝ ¶áõÓ»ÝÏáÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ: Üñ³ ½ÇÝ³ÏÇóÝ»ñÇó ¿ÇÝ É»Ûï»Ý³Ýï ê³ñ·Çë ì³ñ¹³½³ñÇ ²½³ñÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý Ê³ã³ïáõñ ´³ËßÇ êÇÙáÝÛ³ÝÁ, µáõÅ³Ï êáõñ»Ý ê³ñ·Çëç³ÝÇ ê³ñáõË³ÝÛ³ÝÁ ¨ Ñ³Û Åáõáíñ¹Ç ³ÛÉ ½³í³ÏÝ»ñ[51]: ²Ûë çáÏ³ïÇ ³ÝóÝ³Ï³½ÙÇ Ãí³ù³Ý³ÏÁ Ñ³ë³íÙÇÝã¨ 1500 Ù³ñ¹áõ, ¨ ³ÛÝ ßáõïáí í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»ó µñÇ·³¹Ç: ´ñÇ·³¹áõÙ ´áõ¹ÛÁÝÝáõ ³Ýí³Ý ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÁ ê³ñ·Çë ²½³ñÛ³ÝÝ ¿ñ: ¶áõÙ³ñï³ÏÇ ßï³µÇ å»ïÝ ¿ñ Ê³ã³ïáõñ ´³ËßÇ êÇÙáÝÛ³ÝÁ: Ð»ï³·³ÛáõÙ Ý³ Ýß³Ý³Ïí»ó ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ³å³` µñÇ·³¹Ç ßï³µÇ å»ï: ´ñÇ·³¹Á ³ÙÇëÝ»ñ ß³ñáõÝ³Ï Í³Ýñ Ù³ñï»ñ ¿ñ ÙÕáõÙ ý³ßÇëïÝ»ñÇ å³ïÅ³ÝÇã áõÅ»ñÇ ¹»Ù, ××ÕùáõÙ ßñç³÷³ÏÙ³Ý ûÕ³½áñÝ»ñÁ, Ëáñï³ÏáõÙ ·Ý³óùÝ»ñ: Â»Å Ù³ñï»ñÇó Ù»ÏáõÙ ½áÑí»ó µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¶áõÓ»ÝÏáÝ, áñÇÝ ÷áË³ñÇÝ»ó ê³ñ·Çë ²½³ñÛ³ÝÁ: ²½³ñÛ³ÝÁ ½áÑí»ó ´ñÛ³ÝßÇÝ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ µñÇ·³¹Ç ÙÕ³Í Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³í³ñïÇÝ ¨ Ã³Õí»ó â»éÇ·áíÇ Ù³ñ½Ç ¶ñ»ÙÛ³ãÇ ·ÛáõÕÇ »Õµ³Ûñ³Ï³Ý ·»ñ»½Ù³ÝáõÙ:

1943 Ã. ÁÝÃ³óùáõÙ µñÇ·³¹Ç ß³ñù»ñÁ Ñ³Ù³Éñ»óÇÝ ÙÇ ËáõÙµ Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñ: ´ñÇ·³¹Á Ù»Í ³ßË³ï³Ýù Ï³ï³ñ»ó, áñå»ë½Ç Çñ ÏáÕÙÁ ·ñ³íÇ ³ÛÝ Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇÝ, áñáÝó ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÁ íëï³Ñ»É ¿ÇÝ »ñÏ³ÃáõÕÇÝ»ñÇ å³Ñå³ÝáõÃÛáõÝÁ: ú·áëïáëÇ 18-Ç ·Çß»ñÁ Ñ³Û é³½Ù³·»ñÁ å³ÛÃ»óñÇÝ Çñ»Ýó ÑëÏáÕáõÃÛ³ÝÁ Ñ³ÝÓÝí³Í Îáï³ñ¨Ï³ÛÇ Ñ³ñ¨³ÝáõÃÛ³Ùµ ·ïÝíáÕ 26 Ù»ïñ³Ýáó »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ Ï³ÙáõñçÁ ¨ 17 Ñá·áí

47 î»ë *Г. Езикян.* Участие сынов армянского народа в подпольной организации Киева «За Советскую Украину» в период его оккупации фашистскими захватчиками (сентябрь 1941—ноябрь 1943 гг.): §´³Ýµ»ñ Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñËÇíÝ»ñÇ¦, 1981, ÑÙ. 2:

48 î»ë *И. Слинько.* Боевое содружество украинского и армянского народов в партизанской борьбе против фашистских оккупантов. В кн.: «Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. Сборник материалов научной сессии». Е., 1961, с. 176:

49 î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

50 î»ë *º. Ê³É»Û³Ý,* ÂßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ, ¿ç 157—159:

51 ì áñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý ÑÙ. 2 å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Ñ³Û»ñÇ Ù³ëÇÝ ï»ë *Ø. Ð³ÏáµÛ³Ý,* àñ¹áõ í»ñ³¹³ñÓ (í³í»ñ³·ñ³Ï³Ý íÇå³Ï): º., 1968:

(Ï³ÙñçÇ ³ÙµáÕç Ï³Û³½áñÁ) ÙÇ³ó³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ[52]:

1943 Ã. ÷»ïñí³ñÇÝ Èíáí Ù³ñ½Ç ê»É»ó-¼³íáÝÛ» ×³Ùµ³ñÇó ÷³Ëáõëï Ç ¹ÇÙ»óÇÝ 21 é³½Ù³·»ñÇÝ»ñ, áñáÝù áõÏ-ñ³ÇÝ³Ï³Ý ÁÝ¹Ñ³ï³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ û·Ýáõ-ÃÛ³Ùµ ßï³å Ñ»é³ó³Ý ¹»åÇ ³Ýï³éÇ ËáñùÁ ¨ ÑÇÙÝ»óÇÝ §ääµ»¹³¦ å³ñïÇ½³-Ý³Ï³Ý çáÏ³ ïÁ: Ð»ï³·³ÛáõÙ Ýñ³ Ï³½-ÙÁ ù³é³å³ïÏí»ó, ¹³ñÓ³í µ³½Ù³½·: æáÏ³ ïáõÙ Ñ³Û»ñÇ ÃÇíÁ Ï³½Ù»ó 45 Ù³ñ¹: æáÏ³ ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÝßÝ³Ï í»ó Ï³-åÇï³Ý ê»ñ·»Û ²ñÏ³¹ÇÇ Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý-óÁ, ù³ÕÕ»Ï` ÐáíÑ³ÝÝ»ë ä»ïÛ³ÝÁ, Ñ»-ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý å»ï` ²Ýï áÝ ääÕáëáíÁ: æáÏ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ ¿ÇÝ ÈáñÇë ²ÙÇñÛ³ÝÁ, ºñí³Ý¹ Ô³ë³µÛ³ÝÁ, ²É³í»ñ-¹Ç ü³ÑñáÛ³ÝÁ: 1944 Ã. ëÏ½µÇÝ §ääµ»¹³¦ çáÏ³ ïÁ áñå»ë ÇÝùÝáõñáõÛÝ í³ßï ÁÝ¹-·ñÏí»ó 1-ÇÝ àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý å³ñïÇ½³-Ý³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 3-ñ¹ ·Ý¹Ç Ï³½ÙáõÙ (·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` äÛáïñ ´ñ³ÛÏá): ¸ÇíÇ½Ç³ÛáõÙ Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ÃÇíÁ Ï³½Ù»ó 100 Ù³ñ¹: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ñ»ï³-Ëáõ½áõÃÛ³Ý å»ï ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃ-Û³Ý Ñ»ñáë Æ. ´»ñ»ÅÝáÛÁ ³Û¹ Ï³å³Ïóáõ-ÃÛ³Ùµ ·ñ»É ¿, áñ Çñ»Ýó ÙÇ³ó³Ý ý³ßÇë-ï³Ï³Ý ·»ñáõÃÛáõÝÇó ÷³Ëáõëï Ç ¹ÇÙ³Í ÙÇ ËáõÙµ Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñ áõ ëå³Ý»ñ, ÁÝ¹³Ù»ÝÁ` 33 Ù³ñ¹... Üñ³Ýù, ÷³Ëáõë-ïÇó Ñ»ïá Ã³÷³Ýó»Éáí ì áÉÇÝ, å³ñïÇ-½³Ý³Ï³Ý ·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñ ¿ÇÝ Çñ³-Ï³Ý³óñ»É: ØÇ³íáñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ýñ³Ýù É³í Ñ³Ù³ÉñáõÙ »Õ³Ý[53]:

¶Ý¹áõÙ ëï»ÕÍí³Í Ñ³ÛÏ³Ï³Ý í³ß-ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÝßÝ³Ïí»ó §ääµ»¹³¦ çáÏ³ ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ï³åÇï³Ý ê»ñ-·»Û Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝóÁ, áñÇ ï»Õ³Ï³ÉÝ»ñÝ ¿ÇÝ ºñí³Ý¹ Ô³ë³µÛ³ÝÁ, ²Ýï áÝ ääÕáë-Û³ÝÁ ¨ ê³ñ·Çë ê³ñ·ëÛ³ÝÁ: ¸³ë³ÏÝ»-ñÇ ¨ çáÏ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ ÝßÝ³Ï-í»óÇÝ è³ýÇÏ ê³Ñ³ÏÛ³ÝÁ, ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ø»ÉùáÝÛ³ÝÁ, ÈáñÇë ²ÙÇñÛ³ÝÁ, ¶ñÇ·áñ ²í»ïÇëÛ³ÝÁ: ÐáíÑ³ÝÝ»ë ä»ïÛ³ÝÁ í³ß-

ïÇ Ïáõë³Ï³½Ù³Ï»ñåÇãÝ ¿ñ, ê»ñ·»Û Ê³-É³ÃÛ³ÝÁ` ÏáÙ»ñÇï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÇ-ãÁ, ²É³í»ñ¹Ç ü³ÑñáÛ³ÝÁ ¨ Ð³Ïáµ Ð³-ÏáµÛ³ÝÁ ù³ÕÕ»ÏÝ»ñ ¿ÇÝ, ÇëÏ ì áÉá¹Û³ îáÝÛ³ÝÁ` ·áõÙ³ñï³ÏÇ ù³ÕÕ»Ï ¨ ·Ý¹Ç Ïáõë³Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý µÛáõñáÛÇ ù³ñ-ïáõÕ³ñ:

ö»ïñí³ñÇ »ñÏñáñ¹ Ï»ëÇÝ å³ñïÇ-½³Ý³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ùï³í È»Ñ³ëï³Ý, áñï»Õ, Ñ³Ù³·áñÍ³Ïó»Éáí É»Ñ å³ñïÇ-½³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï, ³½³ï³·ñ»ó ÙÇ ß³ñù µÁ-Ý³Ï³í³Ûñ»ñ ¨ ý³ßÇëïÝ»ñÇÝ ç³Ëç³-ËÇã Ñ³ñí³ÍÝ»ñ Ñ³ëó»ó è³í³-èáõë-Ï³Û³ÛÇ, ò»ß³Ýáí Ç, î³éÝá·ñá¹Ç, ´ÇÉ-·áñ³ÛÇ ¨ ³ÛÉ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ: Ð³Û å³ñïÇ-½³ÝÝ»ñÝ ³Ï ïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ áõÝ»-ó³Ý àôÉÛ³Ýáí ù³Õ³ùÇ ·ñ³íÙ³Ý Ù³ñ-ï»ñáõÙ: Üñ³Ýù û·ÝáõÃÛ³Ý Ñ³ë³Ý ¹Ç-íÇ½Ç³ÛÇ 1-ÇÝ ·Ý¹ÇÝ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ´³Ïñ³-Ó»), áñÝ Çñ íñ³ ¿ñ í»ñóñ»É ÃßÝ³Ùáõ Ñ³ñí³ÍÁ[54]:

Îáíå³ÏÛ³ÝÝ»ñÝ Çñ»Ýó Ù³ñï³Ï³Ý »ñÃÇ ×³Ý³å³ñÑÇÝ, áñÝ ³í³ñïí»ó 1944 Ã. ÑáõÉÇëÇÝ, »Õ³Ý ´ñ»ëïÇ, äÇÝëÏÇ, ¶ñá¹ÝáÛÇ áõ ´»Éáëïáù Ù³ñ½»ñáõÙ: Ð³-Ù³·áñÍ³Ïó»Éáí ´»Éáéáõëí³Ý ³½³ï³-·ñáÕ Ï³ñÙÇñµ³Ý³Ï³ÛÇÝ ½áñ³Ù³ë»ñÇ Ñ»ïª å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ ù³Ûù³ÛáõÙ ¿ÇÝ ÃßÝ³Ùáõ §Î»Ýïñáñ¦ µ³Ý³Ï³ËÙµÇ ÃÇ-ÏáõÝùÁ, áãÝã³óÝáõÙ Ýñ³ Ý³Ñ³ÝçÇ áõÕÇ-Ý»ñÁ, å³ÛÃ»óÝáõÙ ·Ý³óùÝ»ñÁ: Ð³Ï³-é³Ïáñ¹Ç ·Ý³óùÝ»ñÇó Ù»ÏÁ Ëáñï³Ïí»ó ´³ñ³ÝáíÇãÇ—´»ñë »ñÏ³Ã áõÕ³· ÍáõÙ, î¨ÉÇ Ï³Û³ñ³ÝÇó ¹»åÇ Ñ³ñ³í, áãÝã³ó-í»óÇÝª 2 ßá·»Ù³ñß, 14 ï³ÝÏ, 8 ½ñ³Ñ³Ù»-ù»Ý³, 8 ³íïáÙ»ù»Ý³: ¶Ý³óùÇ íñ³ Ï³-ï³ñí³Í Ñ³ñÓ³ÏÙ³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó»ó Ý³¨ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý í³ßïÁ, áñÁ ÙÇÝã ³Û¹ »ñÏáõ ³Ý·³Ù ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ñ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³-Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ßÝáñÑ³Ï³ÉáõÃÛ³ÝÁ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ÷áË·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³-·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë) ä. ä. ì »ñßÇ·áñ³) Ý³Ë úïñáã ·ÛáõÕÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý, ³Û-ÝáõÑ»ï¨ª Ø³Û¹³Ý ·ÛáõÕáõÙ ÃßÝ³Ùáõ å³ïÅÇã áõÅ»ñÇ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý Ñ»ïÙÕÙ³Ý

[52] î»ë «Партизаны Брянщины. Сборник документов и материалов». Брянск, 1962, с. 459:

[53] î»ë *И. Бережной.* Два рейда. Горький, 1967, сс. 23—24.

[54] î»ë *Д. Бакрадзе.* Кровью героев. Тбилиси, 1961, с. 441:

Å³Ù³Ý³Ï óáõÛó ïñí³Í ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ: Ì³ßïÁ ³ÏïÇí ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ Í³í³É»ó Ý³¨ Ú³ÝáõßãÇ ·ÛáõÕÇ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý Ï³Û³½áñÇ áãÝã³óÙ³Ý ¨ ´ñ»ëïÇ »ñÏ³Ãáõõ³·ÍáõÙ ÃßÝ³Ùáõ »ñÏáõ ·Ý³óùÇ ·ñ³íÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï:

Îáíå³ÏÛ³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÝ Çñ»Ýó Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ ³í³ñï»óÇÝ ´»Éáë ïáÏÇ Ù³ñ½áõÙ: ²Ûë ï»Õ 1944 Ã. ÑáõÉÇëÇ 23-ÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÝ ëï³ó³í äÞàôÞ-Ç é³¹Çá·ÇñÁ` ¹³¹³ñ ³éÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ß³ñÅí»É ¹»åÇ ÎÇ¨, ù³ÝÇ áñ ¹ÇíÇ½Ç³Ý Ï³ï³ñ»É ¿ñ Çñ Ù³ñï³Ï³Ý ËÝ¹ÇñÁ:

ÜÏ³ïÇ áõÝ»Ý³Éáí Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ` ê. ². Îáíå³ÏÁ Ýß»É ¿, áñ Ýñ³Ýù ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÝ»ñÇ ¹»Ù ÏéíáõÙ ¿ÇÝ ÏÁñÏÝ³ÏÇ »é³Ý¹áí, ÑÙïáñ»Ý áõ ÑÝ³ñ³·Çïáñ»Ý: àôÏñ³ÇÝ³óÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ ÑÇßáõÙ »Ý Ýñ³Ýó áõ Ñå³ñï³ÝáõÙ Çñ»Ýó Ñ³Û³½·Ç Ù³ñï³Ï³Ý »Õµ³ÛñÝ»ñáí[55]: ÐÇß³ï³ÏÙ³Ý ³ñÅ³ÝÇ »Ý ·Ý¹³óñáñ¹ ´³·ñ³ï ¶³Éëï Û³ÝÁ, Ñ»ï³ËáõÛ½ ê³ñ·Çë Ô³½³ñÛ³ÝÁ, ÎÇ·ñ³Ý Ø³Ý·³ë³ñÛ³ÝÁ, ²Ý¹á ²åñ»ëÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ:

1943—1944 ÃÃ. ÓÙé³ÝÁ Ýáñ é³½Ù»ñÃÇ ¿ñ å³ïñ³ëïíáõÙ áõÏñ³ÇÝ³Ï³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý Ñ»ÍÛ³É çáÏ³ïÝ»ñÇ Ýß³Ý³íáñ ÙÇ³íáñáõÙÁ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Ø. Æ. Ü³áõÙáí), áñÇ Ï³½ÙáõÙ ¿ñ ². ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý ³Ù»Ý³Ù»Í Ñ³ÛÏ³Ï³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ:

²ÛÝ Ï³½Ù³íáñí»ó 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 16-ÇÝ ÄÇïáÙÇñÇ Ù³ñ½áõÙ ¨ ·áñÍ»ó ÙÇÝã¨ 1944 Ã. Ù³ñïÇ 22-Á: êï½µáõÙ Ýñ³ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙáõÙ 248 Ù³ñ¹ ¿ñ, Ñ»ï³·³ÛáõÙ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ ÃÇíÁ Ï³½Ù»ó 325 Ñá·Ç: æáÏ³ïÝ ÁÝ¹·ñÏí»ó áõÏñ³ÇÝ³Ï³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý Ñ»ÍÛ³É çáÏ³ïÝ»ñÇ ÙÇ³íáñÙ³Ý Ù»ç, áñáõÙ ³Û¹ Å³Ù³Ý³Ï Ï³ñ 1200 Ù³ñ¹, ¨ ¹³ñÓ³í ³Ù»Ý³Ù³ñïáõÝ³Ï ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÇó Ù»ÏÁ: æáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ É»Ûï»Ý³Ýï ²ñ³Ù³ÛÇë ÐáíëÉ»÷Û³ÝÁ, ÏáÙÇë³ñÁ` ÙÇ³íáñÙ³Ý §Ü³ñá¹ÝÇ ÎÉÇã¦ ïå³·Çñ ÃÉÃÇ ËÙµ³·Çñ Úáõ. ². ä³íÉáíëÏÇÝ (³ÛÅÙ»Ý»ï¨` ². Ú³. Ì³ëÛ³ÝíÇãÁ ¨ ä. ². Ì»ÇÇã-ÏáÝ), ßï³µÇ å»ïÁ` Ï³åÇï³Ý ü. ä. Èáµ³ãÁ (³ÛÅÙ»Ý»ï¨` É»Ûï»Ý³Ýï Ü. ². üáõéÉ»ïÁ): Ì³ßï»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ Ýß³Ý³ÏÍ»óÇÝ ê»ñ·»Û ê³Û³ÝÁ ¨ ²ñÙ»Ý Ôáõ-Ï³ëáíÁ: Ð»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÁ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÙ ¿ñ ØÏñïÇã Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ:

àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ÷áñÓ³éáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñÁ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý çáÏ³ïÇÝ û·Ý»óÇÝ ù³Õ³ù³Ï³Ý-Ù³ñï³Ï³Ý Ïá÷í³ÍáõÃÛ³Ý Ù³Ï³ñ¹³ÏÇ µ³ñÓñ³óÙ³Ý, ÙÇ³íáñÙ³Ý ÙÛáõë çáÏ³ïÝ»ñÇ Ñ³ñáõëï Ù³ñï³Ï³Ý ÷áñÓÇ Ûáõñ³óÙ³Ý ·áñÍáõÙ:

Ð³ÛÏ³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Ñ³Ù³ñ ÷áñÓáõÃÛáõÝ ¨ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ùÝÝáõÃÛáõÝ ¹³ñÓ³í ääïÇ¨Ï³ÛÇ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý Ï³Û³½áñÇ ç³Ëç³ËáõÙÁ: Ì³ÝáÃ ÉÇÝ»Éáí ï»Õ³ÝùÇÝ, ÃßÝ³Ùáõ Ïñ³Ï³Ï»ï»ñÇ ¨ áõÅ»ñÇ ¹³ë³íáñáõÃÛ³ÝÁª Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ Ï³ï³ñ»óÇÝ ÙÇ³íáñÙ³Ý Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÁ: ääïÇ¨Ï³ÛÇ Ï³Û³½áñÁ ÑÇß³ï³ÏíáõÙ ¿ áõÏñ³ÇÝ³Ï³Ý å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó 1943 Ã. áãÝã³óí³Í 63 Ù»Í Ï³Û³½áñÝ»ñÇ ÃíáõÙ[56]:

ä³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ 3 ûñ ß³ñáõÝ³Ï Ï³ï³ÕÇ Ù³ñï»ñ ÙÕ»óÇÝ Ø³Û¹³ÝáíÏ³ ·ÛáõÕÇ Ñ³Ù³ñ` ç³Ëç³Ë»Éáí ï»ÕÇ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý Ï³Û³½áñÁ: ²Û¹ Ù³ñïáõÙ Ñ³ïÏ³å»ë ³ãùÇ ÁÝÏ³Ý ÎáÝáïáåÇ ¨ ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý çáÏ³ïÝ»ñÁ: Üñ³Ýù ù³ç³µ³ñ Ù³ñïÝã»óÇÝ Ý³¨ ´áõÏÇ ¨ ¸»ñÙ³ÝÏ³ ·ÛáõÕ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý å³ïÅÇã áõÅ»ñÇ ¹»Ù` ³å³Ñáí»Éáí ÙÇ³íáñÙ³Ý ÙÛáõë çáÏ³ïÝ»ñÇ ³é³çË³Õ³óáõÙÁ ¹»åÇ Ýáñ ¹Çñù»ñ: Ø³ñïáõÙ áãÝã³óí»óÇÝ ÃÁßÝ³Ùáõ 70 ½ÇÝíáñ áõ ëå³:

ÜáÛ»Ùµ»ñÇ 13-ÇÝ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÝ ³½³ï³·»óÇÝ ºÙÇÉãÇÝá ù³Õ³ùÁ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ ÙÇ³íáñáõÙÁ µ³½³íáñí»ó èáíÝáÛÇ Ù³ñ½Ç ÈÛáõ¹íÇåáÉëÏÇ ßñç³ÝáõÙ, áñï»ÕÇó 1943 Ã. ¹»Ï»Ùµ»ñÇ 26-ÇÝ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Çñ 280 å³ñïÇ½³ÝÝ»-

[55] Î»ë §²í³Ý·³ñ¹¦, 1965 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 20:

[56] Î»ë *В. Клоков, І. Кулик, І. Слінько.* Народна боротьба на Україні роки Великої Вітчизняної війни. Київ, 1957, с. 120; «История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945», т. 3. М., 1961, с. 472:

ñáí ¨ 80 ·áõÙ³Ïáí ×³Ý³å³ñÑí»ó ¹»åÇ úíñáõã (ÄÇïáÙÇñÇ Ù³ñ½Ç ÑÛáõëÇëáõÙ)` Ýáñ é³½Ù»ñÃÇ Ñ³Ù³ñ ëå³é³½ÇÝáõ- ÃÛáõÝ ëï³Ý³Éáõ ¨ ³ÛÝ ÝÙ³Ý³Ïí³Í í³Ûñ Ñ³ëóÝ»Éáõ ³é³ç³¹ñ³Ýùáí: 1944 Ã. ÑáõÝ- í³ñÇ 15-ÇÝ çáÏ³ïÁ é³½Ù³ÙÃ»ñùáí ¨ ³ÛÉ ³ÝÑñ³Å»ßï å³ñ³·³Ý»ñáí í»ñ³- ¹³ñÓ³í ÙÇ³íáñáõÙ: ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý çáÏ³ïÁ Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ Ï³ï³ñ»ó Ññ³- Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý Ï³ñ¨áñ ¨ å³ï³ëË³- Ý³ïáõ ³é³ç³¹ñ³ÝùÁ: ºí Ù»Ï ³Ý·³Ù ã¿, áñ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý çáÏ³ïÁ ³ãùÇ ¿ñ ÁÝÏ- ÝáõÙ Çñ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáí:

ÐáõÝí³ñÇ 23-ÇÝ Ü³áõÙáíÇ ÙÇ³íá- ñáõÙÁ ÈÛáõ¹íÇåáÉëÏÇ ßñç³ÝÇó áõÕÕáõÃ- ÛáõÝ í»ñóñ»ó ¹»åÇ ³ñ¨Ùáõïù` ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝù ¹áõñë ·³Éáõ ¨ Ýñ³ ¹»Ù å³Ûù³- ñÁ ²ñ¨Ùïû³Ý àôÏñ³ÇÝ³ÛáõÙ ß³ñáõÝ³- Ï»Éáõ Ñ³Ù³ñ: ÐáõÝí³ñÇ í»ñçÇÝ ìáÉÇÝÇ Ù³ñ½Ç òáõÙ³Ý ù³Õ³ùÇ Ùáï å³ñïÇ½³Ý- Ý»ñÁ ×»Õù»óÇÝ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý é³½Ù³×³- Ï³ïÁ ¨ ëÏë»óÇÝ ÙÇ ù³ÝÇ Ñ³ñÛáõñ ÏÇÉá- Ù»ïñ »ñÏ³ñáõÃÛ³Ùµ ²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù»ñ- ÃÁ, áñÁ Ó·í»ó ìáÉÇÝÇ, ÈíáíÇ Ù³ñ½»ñáí, ³ÛÝáõÑ»ï¨` È»Ñ³ëï³ÝÇ ï³ñ³Íùáí ¨ ÏñÏÇÝª ÈíáíÇ Ù³ñ½áí:

ìáñáïÝ¨ ·ÛáõÕÇ Ù³ïáõÛóÝ»ñáõÙ ÃßÝ³Ùáõ ·ñáÑÁ Ï³ë»óñ»ó ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ý- í³Ý çáÏ³ïÁ: ÎéÇíÝ ³í³ñïí»ó ·ÛáõÕÇ ·ñ³íáõÙáí, áñï»Õ ÙÇ³íáñÙ³Ý çáÏ³ï- Ý»ñÁ ³ÝÁÝ¹Ù»ç Ï³ï³ñ³Í 70 ÏÙ-³Ýáó ³ñß³íÇó Ñ»ïá ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ëï³- ó³Ý Ñ³Ý·ëï³Ý³Éáõ: ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý ¨ §êÙ»ñï ý³ßÇ½Ùáõ¦ çáÏ³ïÝ»ñÇ ÑÙáõï å³ßï å³Ý³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ßÁ- ÝáñÑÇí ÙÇ³íáñáõÙÁ Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ ³Ý- ó³í ´áõ·-·»ïÁ: Ø³ñï»ñÁ ë³ëïÏ³ó³Ý Èíáí—ä»ñ»ÙÇßÉ »ñÏ³ÃáõÕÇÝ ¨ Ë×áõ- ÕÇÝ Ñ³ï»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï: ØÇ³ÛÝ îáõñÇÝ- Ï³ ·ÛáõÕÇ Ùáï ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í Ù³ñïáõÙ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý çáÏ³ïÁ áãÝã³óñ»ó 40 ÑÇïÉ»- ñ³Ï³ÝÇ: Î³ñå³ïÛ³Ý É»éÝ»ñÇ Ù³- ïáõÛóÝ»ñáõÙ ÁÝ¹Ñ³ñáõÙÝ»ñÝ ÁÝ¹áõÝ»- óÇÝ Ï³ï³ÕÇ µÝáõÛÃ: ØÇ³íáñÙ³Ý Ë³- ÷³Ý³ñ³ñÝ»ñÁ Ëáñï³Ï»óÇÝ µ³½Ù³ÃÇí é³½Ù³Ï³Ý ·Ý³óùÝ»ñ, áãÝã³óí»óÇÝ ìáÉÛ³ È³óÏ³ÛÇ ¨ úëïñ³ ¶áõñ³ÛÇ Ï³- Û³½áñÝ»ñÁ: ØÇ³íáñÙÁ, èáõëï³í»ã- ÏáÛáõÙ ßñç³Ý³Ó¨ å³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ³Ýó- Ý»Éáí, Ù»Ï ûñí³ ÁÝÃ³óùáõÙ Ñ»ï ÙÕ»ó ÃßÝ³Ùáõ µ³½Ù³ÃÇí ·ñáÑÝ»ñ:

æ³Ëç³ËÇã Ñ³ñí³ÍÝ»ñ Ñ³ëóÝ»Éáí ý³ßÇëï³Ï³Ý áõÅ»ñÇÝ ¨ ½³ïí»Éáí Ýñ³ÝóÇó` å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñáõÙÁ ß³ñÅí»ó ¹»åÇ ÑÛáõëÇë: ä³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ¨ Ýñ³Ýó Ñ»ï³åÝ¹áÕ å³ïÅÇã áõÅ»ñÇ ÙÇç¨ Ýáñ Ù³ñï»ñ ÁÝÃ³ó³Ý Î³ÉÝÇÏáõí ·ÛáõÕÇ Ùáï (ä»ñ»ÙÇßÉÇó ¹»åÇ ÑÛáõëÇë- ³ñ¨»Éù): ö»ïñí³ñÇ 23-ÇÝ ÙÇ³íáñáõÙÁ Ùï³í È»Ñ³ëï³Ý, ë³Ï³ÛÝ Î³ñå³ïÝ»ñ Ñ³ëÝ»Éáõ Çñ Ýå³ï³ÏÁ ãÏ³ñáÕ³ó³í Çñ³Ï³Ý³óÝ»É:

ÂßÝ³Ùáõ áõß³¹ñáõÃÛáõÝÁ ß»Õ»Éáõ ¨ Ýñ³ áõÅ»ñÁ óñ»Éáõ Ýå³ï³Ïáí ÙÇ³íáñ- Ù³Ý Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ ·»ñ³¹³ë»ó ³é³ÝÓÇÝ çáÏ³ïÝ»ñáí ÏéÇí ÙÕ»Éáõ Ù³ñ- ï³í³ñáõÃÛáõÝÁ: ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý çá- Ï³ïÁ ·ñáÑ»ó Ü³ñáÉ (ÈÇåÝá) ·ÛáõÕÇ Ï³- Û³½áñÇ íñ³, áñÝ áõÝ»ñ µ³í³Ï³Ý ³Ùáõñ å³ßïå³ÝáõÃÛáõÝ: ÎéÇíÁ Ï³ï³ÕÇ µÁ- ÝáõÛÃ ÁÝ¹áõÝ»ó, »ñÏáõëï»ù ß³ï ½áÑ»ñ »Õ³Ý: Ð³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ ¹ñë¨áñ»óÇÝ ³é³ÝÓÝ³Ñ³ ïáõÏ ËÇ½³ËáõÃÛáõÝ: ø³Õ- Õ»Ï êáõË³ñÇã Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, ²½³ï ØÏñïãÛ³ÝÁ, Ê³ãÇÏ ØÝ³ó³Ï³ÝÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ áãÝã³óñÇÝ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç 3 ¹½ûï[57]:

ä³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñáõÙÁ, ÃáÕ- Ý»Éáí È»Ñ³ëï³ÝÁ, áõÕÕáõÃÛáõÝ í»ñóñ»ó ¹»åÇ ³ñ¨»Éùª ÈíáíÇ Ù³ñ½: Îáõå»ãíáÉ- Û³ÛÇ ßñç³ÝáõÙ (ÈíáíÇó ¹»åÇ ÑÛáõëÇë), ßñç³å³ïÙ³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ, ÙÇ³íá- ñáõÙÁ Í³Ýñ ÏéÇíÝ»ñÇó ¹áõñë »Ï³í Ñ³Õ- Ã³Ý³Ï³Í: ¸ñ³ ßÝáñÑÇí Éáõ Íí»ó ´áõ· ·»ïÝ ³ÝóÝ»Éáõ (ÎñÇëïÇÝáåáÉÇ Ùáï) ËÝ¹ÇñÁ: Ð³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÝ ³ãùÇ ÁÝ- Ï³Ý Ý³¨ íÇñ³íáñÝ»ñáí 200 ·áõÙ³Ï å³ßïå³Ý»ÉÇë[58]: Ø³ñïÇ 22-Ç Éáõë 23-Ç ·Çß»ñÁ è³¹ÇíÇÉáí (â»ñíáÝÝá³ñÙ»ÛëÏ) ù³Õ³ùÇ Ùáï ÙÇ³íáñáõÙÁ ÙÇ³ó³í Ëáñ- ÑÁñ¹³ÛÇÝ ÃÇÏáõÝùÇÝ, ÇÝãáí ¨ ³í³ñï- í»ó ØÇÏáÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý Ñ³ÛÏ³Ï³Ý å³ñ-

[57] î»ë Центральный государственный архив общественных объединений Украины (³ÛëáõÑ»ï¨ª ЦГАОО), ф. 66, оп. 1, д. 5, лл. 40—42, 116—119, д. 7, л. 35:

[58] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ·. 5, ÃÃ. 43—45, 112—124, ·. 58, ÃÃ. 9—19:

ïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ:

Ð³Ûñ»ÝÇùÇ ³½³ïáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Çñ»Ýó ÏÛ³ÝùÁ ½áÑ»óÇÝ çáÏ³ïÇ 70 å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ: Ì»ñçÇÝ é³½Ù»ñÃÇ ÁÝÃ³óùáõÙ çáÏ³ïÁ Ù³ëÝ³Ïó»ó 13 Ù³ñïÇ, áãÝã³óñ»ó 350 ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÇ, ÙÇ ù³ÝÇ ¹½ûï, é³½Ù³Í³ñ³Ï³Ý Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ Ï³ÙáõñçÝ»ñ, Ññ¹»Ñ»ó Ù»Ï »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ ·Ý³óù: 1500 ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñ ÷ñÏí»óÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³ ëïñÏáõÃÛ³Ý ùßí»Éáõó: æáÏ³ïÁ Ù³ñïÁÝã»Éáí ³Ýó³í 1500 ÏÙ áõÕÇ, áãÝã³óñ»ó ³í»ÉÇ ù³Ý 1000 ý³ßÇëï³Ï³Ý ½ÇÝíáñ áõ ëå³[59]:

ÎÇñáíá·ñ³¹Ç Ù³ñ½áõÙ ìáñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý ÙÇ³íáñÙ³Ý (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ô. ¸. ¸Çµñáí) í³ßï»ñÇó Ù»ÏáõÙ, áñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ¶³Éáõëï ëáõµ»ÝÇ êï»÷³ÝÛ³ÝÁ, ·áñÍáõÙ ¿ñ Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ áã Ù»Í ËáõÙµ (47 Ù³ñ¹): Ì³ßïÁ ßáõïáí í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»ó çáÏ³ïÇ ¨ ·áñÍ»ó 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇó ÙÇÝã¨ ¹»Ïï»Ùµ»ñ ³ÙÇëÁ: æáÏ³ïÇ ³é³çÇÝ Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇó ¿ñ ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 6-ÇÝ Ìá¹Û³ÝÝáÛ» ·ÛáõÕáõÙ ï»Õ³Ï³Ûí³Í ÃßÝ³Ùáõ Ï³Û³½áñÇ ç³Ëç³ËáõÙÁ: ¶. êï»÷³ÝÛ³ÝÇ çáÏ³ïÇ Ï³ñ¨áñ ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñÇó ¿ñ ãÉáëÏáÛ» Ù»Í ·ÛáõÕÇ ·ñ³íáõÙÁ: Ð³ñÓ³ÏáõÙÁ Ï³ï³ñí»ó í³Õ ³é³íáïÛ³Ý, ÇÝãÁ Ñ³ÝÏ³ñÍ³ÏÇÇ µ»ñ»ó ÃßÝ³ÙáõÝ: 4 Å³Ù ï¨³Í Ï³ï³ÕÇ Ù³ñïÝ ³í³ñïí»ó ÃßÝ³Ùáõ Ï³Û³½áñÇ ç³Ëç³ËÙ³Ùµ:

Î³Ù»Ý»ó-ää¹áÉëÏÇ Ù³ñ½áõÙ Ù³ñïÁÝãáõÙ ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ². ¼. ú¹áõË³ÛÇ ÙÇ³íáñáõÙÁ, áñÇ ß³ñù»ñáõÙ Ï³ñ ³í»ÉÇ ù³Ý 90 Ñ³Û (ÙÇ³íáñáõÙÁ ·áñÍ»ó 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇó ÙÇÝã¨ 1944 Ã. ³åñÇÉ ³ÙÇëÁ): ØÇ³íáñÙ³Ý ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñ ¿ÇÝ ¶ñÇ·áñ ê³åáÝÇÛ³ÝÁ, òáÉ³Ïæ³É³µÛ³ÝÁ, È¨áÝ ÎÇñ³ÏáëÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ: Æ. è. È»ÉÛ³ÝÁ, ØÝ³ó³Ï³Ý ØÝ³ó³Ï³ÝÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ é³½Ù³Ï³Ý ·Ý³óùÝ»ñÇ áõ Ï³ÙáõñçÝ»ñÇ å³ÛÃ»óÙ³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ: ØÇ³ÛÝ Æ. è. È»ÉÛ³ÝÇ, Æ. Ø. Ú³Ïáíãáõï ¨ Î. Ø. ¶³íñÇÉáíÇ ËáõÙµÁ 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ Ëáñï³Ï»ó ÃßÝ³Ùáõ ãáñë ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óù, Çëï Ø. Ø. ä³ëï³ÝçÛ³ÝÇ, Ø. Ø. ÎáÉáÙÇÛãáõïÇ ¨ Î. ÌáÉïáíÇ ËáõÙµÁ áãÝã³óñ»ó 2 ï³ÝÏ ¨ Ù»Ï ³íïáÙ»ù»Ý³: ØÇ³íáñÙ³Ý 24 Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ ³ñÅ³Ý³ó³Ý Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ: Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇÝ ÙÇ³Ý³Éáõó Ñ»ïá é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ý³ßÇëïÝ»ñÇ ¹»Ù å³Ûù³ñÁ ß³ñáõÝ³Ï»óÇÝ 62 Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ, áñáÝóÇó 24-Á å³ñ·¨³ïñí»óÇÝ ßù³ÝÁß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí[60]:

Î³Ù»Ý»ó-ää¹áÉëÏÇ, èáíÝáÛÇ, ÄÇïáÙÇñÇ ¨ ìáÉÇÝÇ Ù³ñ½»ñáõÙ 1943—1944 ÃÃ. ·áñÍáÕ Ù»Ï ³ÛÉ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ÙÇ³íáñáõÙáõÙ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ²Ý¹ñ»Û ¶ñ³µã³Ï) Çñ»Ýó ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñáí ³ãùÇ ÁÝÏ³Ý ²ñï»Ù ä»ïñáëÛ³ÝÁ, ²ßáï ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ, êáõñ»Ý Ô³½³ñÛ³ÝÁ, ê»ñ·»Û ÎñÇÏáñíáíÁ, ú½»ñ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ, È³½³ñ Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ ¨ Æ. Þ³ÑÝ³½³ñÛ³ÝÁ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ ²ßáï ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ Ýß³Ý³Ïí»ó ·áõÙ³ñï³ÏÇ ÏáÙÇë³ñ: ²ñï»Ù ä»ïñáëÛ³ÝÇÝ, áñÁ ÷³ËáõëïÇ ¿ñ ¹ÇÙ»É Üáíá·ñ³¹-ìáÉÇÝëÏÇ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÇó, ßáõïáí íëï³Ñí»ó ¹³ë³ÏÇ, ³å³ í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ: Ð»ï³·³ÛáõÙ Ý³Ýß³Ý³Ïí»ó ·áõÙ³ñï³ÏÇ ßï³µÇ å»ï, ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Õ»Ï³í³ñ: Àëï ÝñÝ³Ý ïñí³Í µÝáõÃ³·ñÇ` Ý³ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ñ ÃßÝ³Ùáõ Ù»Ï ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óùÇ Ëáñï³ÏÙ³ÝÁ, å³ÛÃ»óñ»É 1500 »ñÏ³ÃáõÕ³·ÇÍ (Îáí»É—´ñ»ëï ¨ Îáí»É—ÈÛáõµáÉÇÝ »ñÏ³ÃáõÕ³·Í»ñáõÙ), »Õ»É ¿ñ 14 Ù³ñïÇ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏÇó` áãÝã³óÝ»Éáí 41 ÑÇïÉ»ñ³Ï³Ý: Æ Ï³ï³ñáõÙÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÇ Ý³` áñå»ë Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ËÙµÇ Õ»Ï³í³ñ, 4 ³Ý·³Ù ÏïñÝ»É-³Ýó»É ¿ñ é³½Ù³×³Ï³ïÇ ·ÇÍÁ: Üñ³ Ý³Ë³Ó»éÝáõÃÛ³Ùµ ·áñÍáÕáõÃÛ³Ý Ù»ç ¹ñí»óÇÝ Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ññ³ó³Ýáí ÃßÝ³Ùáõ ßá·»ù³ñß»ñ Ëáó»Éáõ ¨ ·Ý³óùÝ»ñ Ëáñï³Ï»Éáõ, ÇÝãå»ë Ý³¨ Å³Ù³óáõÛóÇ Ù»Ë³ÝÇ½Ùáí ·áñÍáÕ ³Ï³ÝÝ»ñÁ, áñáÝù Ñ»ßïáõÃÛ³Ùµ Ñ³ÛïÝ³µ»ñáõÙ ¿ñ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Á, Ñ³å³ÕáõÙáí

[59] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ó. 5, ·. 7, ÃÃ. 35—36:

[60] Î»ë ЦГАОО, ф. 62, оп. 28, д. 1010, лл. 312—313, ф. 96, оп. 1, д. 1, л. 332, д. 10, л. 14, д. 16, лл. 66—79, д. 54, л. 170:

·áñÍáÕ ³Ï³ÝÝ»ñáí ÷áË³ñÇÝ»Éáõ åñ³Ï-ïÇÏ³Ý: ². ä»ïñáëÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ ïñí»ó Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáí ¨ Ð³Ûñ»-Ý³Ï³Ý å³ ï»ñ³½ÙÇ å³ñïÇ½³ÝÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ Ù»¹³Éáí: ²ÛÝáõÑ»ï¨ Ñ³Û Åá-Õáíñ¹Ç ³ñÅ³Ý³ íáñ ½³í³ÏÁ ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù å³Ûù³ñÁ ß³ñáõÝ³Ï»ó â»ËáëÉáí³-ÏÇ³ÛáõÙ[61]:

²ßáï Ðáí Ñ³ÝÝÇëÛ³ÝÇ ¨ êáõñ»Ý Ô³½³ñÛ³ÝÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇÝ ä»ã³ÝáíÏ³ Ï³Û³ñ³ÝÇ Ùáï Ëáñï³Ïí»ó ß³ñÅÇãÝ»ñ ¨ ³íïá-Ù»ù»Ý³Ý»ñ ÷áË³¹ñáÕ »ñ»ù ·Ý³óù[62]:

êáõñ»Ý Ô³½³ñÛ³ÝÇÝ, áñÁ Ù³ëÝ³-·Çï³ó³í ¨ ³ãùÇ ÁÝÏ³í §è»Éë³ÛÇÝ å³-ï»ñ³½Ù¦ Íñ³·ñÇ Çñ³Ï³Ý³óÙ³Ý Å³-Ù³Ý³Ï, íëï³Ñí»ó Ë³÷³Ý³ñ³ñÝ»ñÇ ËÙµÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛáõÝÁ: Ü³ àôÏñ³ÇÝ³-ÛÇ ¨ ´»ÉáéáõëÇ³ÛÇ »ñÏ³ÃáõÕ³·Í»ñáõÙ Ëáñï³Ï»ó 9 ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óù[63]: Ðáõ-ÉÇëÇ 3-ÇÝ ê. Ô³½³ñÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ³Í ËáõÙµÁ ´³ñ³ÝáíÇãÇ—êÉáÝÇÙ »ñÏ³Ãáõ-Õ³·ÍáõÙ Ëáñï³Ï»ó ³íïáÙ»ù»Ý³Ý»ñáí µ»éÝí³Í 11 í³·áÝÇó ¨ Ù»Ï ßá·»ù³ñßÇó µ³ÕÏ³ó³Í é³½Ù³Ï³Ý ·Ý³óùÁ: ÜáõÛÝ ûñÁ áãÝã³óí»ó Ù»Ï ³íïáÙ»ù»Ý³` 5 ý³-ßÇëïÝ»ñáí[64]:

²ßáï Ðáí Ñ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ 1944 Ã. ÷»-ïÁñí³ñÇÝ Ýß³Ý³Ïí»ó ÙÇ³íáñÙ³Ý Ýá-ñ³ëï»ÕÍ 10-ñ¹ ·áõÙ³ñï³ÏÇ ÏáÙÇë³ñ: Üñ³ ç³Ýù»ñáí áõ½µ»Ï é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ·áõÙ³ñï³ÏÁ Ï³ñ×Å³Ù³Ý³Ï³ÙÇçáóáõÙ ¹³ñÓ³í Ù³ñïáõÝ³Ï ¨ Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙ:

ÎíÇïÇÝëÏáõ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ÊáñÑÁñ-¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë) Ë³÷³Ý³ñ³ñ-Ý»ñÇ ËÙµáõÙ Æ. Þ³ÑÝ³½³ñÛ³ÝÁ 1944 Ã. ÑáõÝí³ñÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»ó 2 é³½Ù³Ï³Ý ·Ý³óùÝ»ñÇ Ëáñï³ÏÙ³ÝÁ Îáí»É—´ñ»ëï »ñÏ³ÃáõÕ³·ÍáõÙ[65]:

ØÇ³íáñÙ³Ý 120 å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙª ²ßáï Ðáí Ñ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ, êáõ-ñ»Ý Ô³½³ñÛ³ÝÁ, È³½³ñ Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³-ÝÁ, Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ àôµáñï ·»ïÇ` úÉ¨ëÏÇ »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ Ï³ÙñçÇ å³ÛÃ»óÙ³ÝÁ: úå»ñ³óÇ³Ý Ý³Ë³å³ïñ³ëïí»ó ¨ Ç-ñ³·áñÍí»ó 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ Éáõëë 31-Ç ·Çß»ñÁª ². Ø. ¶ñ³µã³ÏÇ ³ÝÙÇç³-Ï³Ý Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ:

àôÏñ³ÇÝ³Ï³Ý ³ÛÉ ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ Ï³½ÙáõÙ ¨ëÑ³ßí³éí³Í »Ý ï³ëÝÛ³Ï Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ: §¼³ èá¹ÇÝáõ¦ ÙÇ³íá-ñáõÙÁ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` Ø. Æ. ´áíÏáõÝ) Çñ ß³ñù»ñáõÙ áõÝ»ñ 27 Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñ: â»éÝÇ·áíÇ Ù³ñ½áõÙ ·áñÍáÕ äáåáõ¹ñ»Ý-ÏáÛÇ ³Ýí³Ý ÙÇ³íáñáõÙáõÙ (Ññ³Ù³Ý³-ï³ñ` ü. ê. Îáñáï Ïáí) Ï³ñ 45 Ñ³Û å³ñ-ïÇ½³Ý: Øáï 50 Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ Ïéí»óÇÝ ÄÇïáÙÇñÇ Ù³ñ½áõÙ` Þãáñë Ç ³Ýí³Ý ÙÇ³íáñáõÙáõÙ (Ññ³Ù³Ý³ ï³ñ` ê. ü. Ø³ÉÇÏáí): ²ñ³Ù ²½áÛ³ÝÁ Õ»Ï³í³-ñáõÙ ¿ñ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý çáÏ: 26 Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ Ï³ÛÇÝ î»éÝáååáÉÇ Ù³ñ½Ç (Ññ³Ù³Ý³ ï³ñ` Æ. Æ. îÇïáí), 25-Á` È»-ÝÇÝÇ ³Ýí³Ý (Ññ³Ù³Ý³ ï³ñ` È. Ú³. Æí³Ýáí), ÇÝãå»ë Ý³¨ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ÏñÏÝ³ÏÇ Ñ»ñáë ². ü. ü»á¹á-ñáíÇ, Ø. Æ. ÞáõÏ³¨Ç, ì. ² ´»·Ù³ÛÇ ¨ ³ÛÉ ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñáõÙ: ²í³· É»Ûï»Ý³Ýï Ð³ÛñÇÏ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³-Ý³ ï³ñ ¿ñ Ú³. Æ. Ø»ÉÝÇÏÇ Õ»Ï³í³ñ³Í ÙÇ³íáñáõÙáõÙ: Ð. ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ 1943 Ã. í»ñç»ñÇÝ ½áÑí»ó ìÇÝÝÇó³ÛÇ Ù³ñ½áõÙ, ³Û¹ ÙÇ³íáñÙ³Ý é³½Ù»ñÃÇ Å³Ù³Ý³Ï:

Ð³Û»ñÁ ³ÏïÇí Ï»ñåáí Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ Ý³¨ èÊ¸êÐ µéÝ³½³íÃí³Í ï³-ñ³ÍùÝ»ñáõÙ Í³í³Éí³Í ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ ¨ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³ÝÁ: êÙáÉ»ÝëÏÇ Ù³ñ½áõÙ ¹³Å³Ý í³Ë×³Ý áõÝ»ó³í ëïáñ Ù³ïÝáõÃÛ³Ý ½áÑ ¹³ñ-Ó³Í É»Ûï»Ý³Ýï ²ñï³ß»ë ²í³·Û³ÝÁ, áñÁ ï»ÕÇ ·ÛáõÕ³óÇÝ»ñÇ û·ÝáõÃÛ³Ùµ ÷³Ë»É ¿ñ ·»ñáõÃÛáõÝÇó ¨ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÛ³ »ñÇï³ë³ñ¹³Ï³Ý ËáõÙµ Ï³½Ù³Ï»ñå»É ì³ëÇÉ¨á ·ÛáõÕáõÙ: Æñ Ï³ï³ñ³Í ³ßË³-ï³ÝùÇ Ñ³Ù³ñ Ý³ Ñ»ïÙ³Ñáõ ³ñÅ³Ý³-ó³í Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ ï»ñ³½ÙÇ 1-ÇÝ ³ë-ïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ[66]:

[61] Î»ë Ø. Ð³ÏáµÛ³Ý, ²ëïÕ»ñÁ ã»Ý ÁÝÏÝáõÙ (í³í»ñ³·ñ³Ï³Ý ³ÏÝ³ñÏÝ»ñ): º., 1970, ¿ç 106—119:

[62] Î»ë ЦГАОО, ф. 88, оп. 1, д. 1, лл. 102, 109—110:

[63] Î»ë Ø. Ð³ÏáµÛ³Ý, ²ëïÕ»ñÁ ã»Ý ÁÝÏÝáõÙ, ¿ç 64—65, 75—82:

[64] Î»ë ЦГАОО, ф. 88, оп. 1, д. 1, л. 283:

[65] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ÃÃ. 266—267:

[66] Î»ë º. Ê³É»Û³Ý, ÂßÝ³Ùáõ ÃÇÏáÝùáõÙ, ¿ç 216—219:

úñÛáÉÇ Ù³ñ½Ç Ü³ íÉÛ³ÛÇ ßñç³ÝáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ñ Ò»ñÅÇÝëÏáõ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ ïÁ, áñÇ Ññ³Ù³Ý³ ï³ñÝ ¿ñ å»ï ³Ýí ï ³Ý·áõÃÛ³Ý Î³ñ³ã¨Ç ßñç³Ý³ÛÇÝ µ³ÅÝÇ å»ï Ï³åÇï ³Ý ²ñ³Ù³ÛÇë ²Ý¹ñ»ÛÇ Ø»ëñáåáíÁ, Çëï ÏáÙÇë³ñÁ` Üáëáí Á: ä³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ ÃßÝ³Ùáõ íñ³Ñ³ñÓ³ÏáõÙÝ»ñ ¿ÇÝ ·áñÍáõÙ ´ñÛ³ÝëÏ—úñÛáÉ »ñÏ³ÃáõÕáõ áõ Ë×áõÕáõ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ ¨ ³ÛÉ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ[67]: ¸»Ï ï»Ùµ»ñÇ ³é³çÇÝ ûñ»ñÇÝ Ò»ñÅÇÝëÏáõ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹Á ¶ÉáõßÏáíá Ï³Û³ñ³ÝÇ Ùáï Ëáñï³Ï»ó ¨ë Ù»Ï é³½Ù³Ï³Ý ·Ý³óù, ç³Ëç³Ë»ó ´³ñ³ÝáíÏ³ ·ÛáõÕÇ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý Ï³Û³½áñÁ[68]:

ä³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ Ëáßáñ Ï»Ýïñá ÝÝ»ñÇó ¿ÇÝ ´ñÛ³ÝëÏÇ ³Ýï³éÝ»ñÁ: 1943 Ã. Ù³ñïÇÝ ÎÉ»ïÝÛ³ÛÇ 1-ÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹áõÙ í³ßï»ñÇ ¨ ¹³ë³ÏÝ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ ï³ñÝ»ñ ¿ÇÝ ì³ñ¹·»ë Þ³Ñµ³½Û³ÝÁ, ÎáñÛáõÝ Âáñáë Û³ÝÁ, êáÏñ³ï ¸³ÉÉ³ùÛ³ÝÁ, ìÇÏïáñ Ø³Ýáõã³ñÛ³ÝÁ, Ø³ÝáõÏ ¶¨áñ·Û³ÝÁ, ¶áõñ·»Ý ÜÇÏáÛ³ÝÁ, ²ñïáõß ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ ¨ ê»ñ·»Û îÇñ³óÛ³ÝÁ: Ð³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ, Ûáõñ³óÝ»Éáí Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ÑÇÙáõÝùÝ»ñÁ, ÁÝ¹·ñÏí»óÇÝ ³Û¹ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù»ç: ê. ¸³ÉÉ³ùÛ³ÝÇ, ¶. ²Õ³ëÛ³ÝÇ ¨ Î. ¸³ÝÇ»ÉÛ³ÝÇ Ë³÷³Ý³ñ³Ï³Ý ËáõÙµÁ, ì. îÇïáíÇ Ññ³Ù³Ý³ ï³ñáõÃÛ³Ùµ, ³åñÇÉÇ 30-ÇÝ ´ñÛ³ÝëÏ—êÙáÉ»ÝëÏ »ñÏ³ÃáõÕ³·ÍáõÙ (àô½ÏáÛ» ¨ ê»ßã» Ï³Û³ñ³ÝÝ»ñÇ ÙÇç¨) Ëáñï³Ï»ó ÃßÝ³Ùáõ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óùÁ, 27 í³·áÝ` é³½Ù³×³ñï³ñ³·áñÍ³Ï³Ý ·áõÛùáí, 7 í³·áÝ` Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅáí: ºñÏ³ÃáõÕÇÝ ã·áñÍ»ó Ù»Ï ³ÙµáÕç ûñ: Ø³ÛÇëÇ 2-ÇÝ ÝáõÛÝ ËáõÙµÁ Ë×áõÕáõÙ å³ÛÃ»óñ»ó Ù»Ï ³í ïáÙ»ù»Ý³, ÇÝãÇ Ñ»ï¨³Ýùáí ½áÑí»ó 3 ÑÇïÉ»ñ³Ï³Ý[69]: Ø³ÛÇëÇ 6-ÇÝ å³ÛÃ»óí»ó ÃßÝ³Ùáõ áõÅ»ñÇ ÷áË³¹ñÙ³Ý Ï³ñ¨áñ áõÕáõ` ´ñÛ³ÝëÏ—êÙáÉ»ÝëÏ Ë×áõÕáõ Ù»Í Ï³ÙáõñçÝ»ñÇó Ù»ÏÁ: ¸ñ³Ý Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ Ù»Í Ãíáí å³ñïÇ½³ÝÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙ` ê. ¸³ÉÉ³ùÛ³ÝÁ, Î. Âáñáë Û³ÝÁ, ¶. ²Õ³ëÛ³ÝÁ, ¶. Ð³ÏáµÛ³ÝÁ, ´. ¶áõ·áõßÛ³ÝÁ, ². ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, Î. ¸³ÝÇ»ÉÛ³ÝÁ, Ø. ¶¨áñ·Û³ÝÁ, Ü. ÆëÏ³Ý¹³ñÛ³ÝÁ, ì. ú½Ý»óÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ[70]: ÐáõÝÇëÇ 9-ÇÝ Ë³÷³Ý³ñ³ñÝ»ñÇ ËáõÙµÁ, áñÇ Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ ¶. ²Õ³ëÛ³ÝÁ ¨ ê. ¸³ÉÉ³ùÛ³ÝÁ, èá·áõÉÏÇÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ Ëáñï³Ï»ó ¹»åÇ ´ñÛ³ÝëÏ Ù»ÏÝáÕ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óùÁ, áñÁ µ³ÕÏ³ó³Í ¿ñ í³é»É³ÝÛáõÃáí µ»éÝí³Í 38 óÇëï»éÝ»ñÇó: Ðñ¹»Ñí»ó 200 Ù»ïñ »ñÏ³ñáõÃÛ³Ùµ »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ å³ëï³éÁ[71]:

´ñÛ³ÝëÏ—Êáõïáñ ØÇË³ÛÉáíëÏÇ, Ü³íÉÛ³—ÎáÙ³ñÇãÇ »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ ·Í»ñáõÙ ìáñáßÇÉáíÇ ³Ýí³Ý ¨ ³ÛÉ çáÏ³ïÝ»ñÇ áõ ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ Ñ³Ù³ï»Õ Ó»éÝ³ñÏ³Í §è»Éë³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ¦ Ñ»ï¨³Ýùáí »ñÏ³ñ Å³Ù³Ý³Ï ã·áñÍ»óÇÝ ÃßÝ³Ùáõ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý ³Û¹ Ï³ñ¨áñ áõÕÇÝ»ñÁ, ¨ ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÝ»ñÝ ëïÇåí³Í »Õ³Ý Ù»Í áõÅ»ñ ³é³ÝÓÝ³óÝ»Éáõª ·Í»ñÇ ÑëÏáÕáõÃÛáõÝÁ áõÅ»Õ³óÝ»Éáõ ¨ ¹ñ³Ýù í»ñ³Ï³Ý·Ý»Éáõ Ñ³Ù³ñ[72]:

´ñÇ·³¹Ç í»ñçÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÁ ´ñÛ³ÝßãÇÝ³ÛáõÙ ¹³ñÓ³í¼ÉÇÝÏ³ ù³Õ³ùÇ Ùáï ï»Õ³µ³ßËí³Í ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý Ï³Û³½áñÇ ç³Ëç³ËáõÙÁ: ´ñÇ·³¹Ý ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ Ëáñï³Ï»ó 17 ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óù, å³ÛÃ»óñ»ó 7 »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ áõ Ë×áõÕ³ÛÇÝ Ï³Ùáõñç, áãÝã³óñ»ó Ù»Í ù³Ý³ÏáõÃÛ³Ùµ ½³Ý³½³Ý ï»ËÝÇÏ³, ³í»ÉÇ ù³Ý 5100 ý³ßÇëï³Ï³Ý ½ÇÝíáñ áõ ëå³: ´ñÇ·³¹Ç ¹»Ù ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ ÃßÝ³Ùáõ íÇñ³íáñÝ»ñÇ ÃÇíÝ ³Ýó³í 2000-Çó[73]:

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ Ù³ñïÝãáÕ Ñ³Û³½·Ç µáõÅÍ³é³ÛáõÕÝ»ñÁ áã ÙÇ ç³Ýù ã¿ÇÝ ËÝ³ÛáõÙ íÇñ³íáñ ¨ ÑÇí³Ý¹ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ µáõÅ»Éáõ Ñ³Ù³ñ: úñÇÝ³Ï` 1941 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ ´ñÛ³ÝëÏÇ Ù³ñ½Ç êáõ½»ÙÏ³ÛÇ ßñç³ÝáõÙ ·áñÍáÕ §¼³ íÉ³ëï êáí»ïáí¦ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Ï³½ÙáõÙ ÁÝ¹·ñÏ-

---

[67] Î»ë «Партизаны Брянщины. Сборник документов и материалов», сс. 227—229, 262, 300:

[68] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 303—304:

[69] Î»ë «Советская Армения в годы Великой Отечественной войны», ¿ç 669:

[70] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

[71] Î»ë «Партизаны Брянщины. Сборник документов и материалов», сс. 417—418:

[72] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 456—460:

[73] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 504—507:

í»ó µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý ÷áË·Ý³å»ï ÜÇÏáÉ³Û ²Õ³µ³µÛ³ÝÁ: Ü³ Ï³½Ù³Ï»ñå»ó Ñáëå Ç ï³É³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛáõÝ, áñÝ ëå³ë³ñÏáõÙ ¿ñ ÇÝãå»ë å³ñï Ç½³ÝÝ»ñÇÝ, ³ÛÝå»ë ¿É µÝ³ÏãáõÃÛ³ÝÁ: 1942 Ã. ·³ñÝ³ÝÁ çáÏ³ïÁ í»ñ³Ï³½Ù³íáñí»ó µñÇ·³¹Ç, ÇëÏ ²Õ³µ³µÛ³ÝÁ Ýß³Ý³Ïí»ó µñÇ·³¹Ç µáõÅë³ÝÇ ï³ñ³Ï³Ý Ù³ëÇ å»ï: ºñÏáõ ï³ñí³ ÁÝÃ³óùáõÙ Ý³ Ï³ï³ñ»ó Ñ³ñÛáõñ³íáñ µ³ñ¹ íÇñ³Ñ³ïáõÃÛáõÝÝ»ñ, Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï é³½ÙÇ ¹³ßïÇó ¹áõñë µ»ñ»ó ï³ëÛ³Ï íÇñ³íáñ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ[74]:

1943 Ã. û·áëïáëÇ 5-ÇÝ È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç Ù³ñ½Ç å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ù³Ûáñ ². Ì. ¶»ñÙ³ÝÇ Ññ³Ù³Ýáí ëï»ÕÍí»ó ÑÙ. 41 å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ: æáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ýß³Ý³Ïí»ó ²ñï»Ù ¶¨áñ·Ç ê³ÕáõÙÛ³ÝÁ (§Î»ñã»ÝëÏÇ¦), ßï³µÇ å»ï` ¼³í»Ý Ð³Ù³µ³ñÓáõÙÛ³ÝÁ: æáÏ³ïÇÝ Ïóí»ó ³í³·»ñÅ³Ýï Î. ². ÞáõÉ»ÝÇÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ß³ñ³ÛÇÝ í³ßïÁ: Ê³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ËÙµ»ñÇ Ï³½Ù³íáñáõÙÁ ¨ í³ñÅ»óáõÙÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ¶. ¶. êí»ïÉáíÁ:

41-ñ¹ çáÏ³ïÁ Ñ»ï½Ñ»ï» ¹³ñÓ³í µ³½Ù³Ý¹³Ù ¨ µ³½Ù³½·: æáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ïíÛ³ÉÝ»ñáí 1943 Ã. í»ñçÇÝ Ýñ³ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ ÃÇíÁ Ñ³ë³í 178-Ç, ÇëÏ 1944 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 1-ÇÝª ³í»ÉÇ ù³Ý 300 Ù³ñ¹áõ[75]: æáÏ³ïáõÙ Ï³ÛÇÝ éáõëÝ»ñ, áõÏñ³ÇÝ³óÇÝ»ñ, Ññ»³Ý»ñ, ¿ëïáÝ³óÇÝ»ñ ¨ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ »ñÏñÇ ³ÛÉ ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñ: æáÏ³ïÇÝ ÙÇ³ó³Ý Ý³¨ 30 Ñ³Û é³½Ù³·»ïÇÝ»ñ: 1944 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 1-ÇÝ 4-ñ¹ ·Ý¹áõÙ Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ÃÇíÁ Ñ³ë³í 57-Ç: Üñ³Ýù µáÉáñÝ ¿É ÁÝ¹·ñÏí³Í ¿ÇÝ 41-ñ¹ çáÏ³ïáõÙ[76]: 1943 Ã. í»ñçÇÝ Ñ³Û»ñÁ Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ çáÏ³ïÇ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ù»Ï »ññáñ¹, ÇëÏ 1944 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 1-ÇÝª Ù»Ï ÑÇÝ·»ñáñ¹ Ù³ëÁ: Î³½Ù³íáñÙ³Ý

ûñÇó ÙÇÝã¨ 1943 Ã. í»ñçÁ, ³ÛëÇÝùÝª 5 ³Ùëí³ ÁÝÃ³óùáõÙ, 41-ñ¹ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ ÃßÝ³ÙáõÝ å³ï×³é»ó Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅÇ áõ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ÑëÏ³Û³Ï³Ý ÏáñáõëïÝ»ñ, Ù³ëÝ³íáñ³å»ëª Ëáñï³Ï»ó 11 ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óù, å³ÛÃ»óñ»ó 5 Ï³Ùáõñç ¨ 1500 »ñÏ³Ãáõ³ÛÇÝ é»Éë, Ïïñ»ó Ï³åÇ 8600 Ù ·ÇÍ, ç³Ëç³Ë»ó ÃßÝ³Ùáõ Ù»Ï Ù»Í³ÃÇí Ï³Û³½áñ, áãÝã³óñ»ó 669 ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÇ ¨ ³ÛÉÝ[77]:

39-ñ¹ ¨ 41-ñ¹ çáÏ³ïÝ»ñÇ Ñ³Ù³ï»Õ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇó ¿ñ ¶áñáõßÏ³ÛÇ Ï³Û³½áñÇ áãÝã³óáõÙÁ 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ ÉáõÛë 26-Ç ·Çß»ñÁ: ¶áñáõßÏ³Ý ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÝ»ñÇ ³ÙáõñÑ»Ý³Ï»ï»ñÇó ¿ñ[78]:

úëïñáí—è»½»ÏÝ» ¨ äëÏáí—äáñËáí »ñÏ³ÃáõÕ³·Í»ñáõÙ ÙÇ³ÛÝ 1944 Ã. ÑáõÝí³ñ ³Ùëí³ ÁÝÃ³óùáõÙ È³½³ñ ´³É³Û³ÝÇ, ê³ñ·Çë ¶³ëå³ñÛ³ÝÇ, Ì. ÜÇÏ³Ý¹ñáíÇ, ¶. òÇÙ»ñÙ³ÝÇ, ¶³éÝÇÏ Ô³ñÇµÛ³ÝÇ, ². ¶ÉáõßÏáíÇ, Ü»ã³¨Ç ¨ ÙÛáõëÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ Ëáñï³Ïí»ó ¹»åÇ é³½Ù³×³Ï³ï ¨ é³½Ù³×³ïÇó Ù»ÏÝáÕ 13 ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óùª µ»éÝí³Í Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅáí, ï»ËÝÇÏ³Ûáí ¨ å³ñ»Ý³ÙÃ»ñùáí: ÜáõÛÝ »ñÏ³ÃáõÕ³·Í»ñáõÙ Ñû¹ë óÝ¹»óÇÝ ï³ëÛ³Ï é»Éë»ñ[79]:

41-ñ¹ çáÏ³ïÁ, Ï³ï³ñ»Éáí ¸»¹áíÇãÇ—âÇË³ã¨ä »ñÏ³ÃáõÕ³·ÍáõÙ Ù»Í Ï³ÙñçÇ (Þ»ÉáÝ ·»ïÇ) å³ÛÃ»óÙ³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÁ, ÑÇïÉ»ñ³Ï³ÝÝ»ñÇ ¹»Ù Ï³ï³ÕÇ Ù³ñïáõÙ áãÝã³óñ»ó Ï³ÙñçÇ å³Ñ³Ï³Ï»ïÁ, 30 ý³ßÇëïÇ, 3 ¹½ûï, Ù»Ï ÉáõÍ³ñÓ³Ï, ·ñ³íí»ó Ù»Ï Ñ³ëïáó³íáñ ·Ý¹³óÇñ ¨ ³ÛÉ é³½Ù³³í³ñ[80]:

ö»ïñí³ñÇÝ, »ñµ ³í³ñïíáõÙ ¿ñ È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç Ù³ñ½Ç ³½³ï³·ñáõÙÁ, 3-ñ¹ µñÇ·³¹Á ß³ñáõÝ³ÏáõÙ ¿ñ ç³Ëç³ËÇã Ñ³ñí³ÍÝ»ñ Ñ³ëóÝ»É Ý³Ñ³ÝçáÕ ÃßÝ³ÙáõÝ: ²Û¹ ÁÝÃ³óùáõÙ ³ãùÇ ÁÝÏ³Ý µñÇ·³¹Ç 4-ñ¹ ·áõÝ¹Á ¨ ·Ý¹Ç 41-ñ¹ çáÏ³ïÁ:

1944 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 26-ÇÝ èÇÏ ¨ Ìáñáµ³Ûáí ·ÛáõÕ»ñÇ Ùáï ¶»ñÙ³ÝÇ 3-ñ¹ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹Á ÙÇ³ó³í È»-

⁷⁴ Î»ë ÐØääÎ², ý. 305, ·.1, Ã. 2, «Коммунист», 23 февраля 1961 г.:

⁷⁵ Î»ë Центральный государственный архив историко-политических документов С.-Петербурга (³ÛëáõÑ»ï¨ª ЦГА ИПД), ф. 0—116, оп. 1, д. 1712, лл. 38, 42:

⁷⁶ Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ó. 9, ·. 1386, Ã. 23:

⁷⁷ Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ó. 1, ·. 1712, ÃÃ. 12—13:

⁷⁸ Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ó. 9, ·. 1694, Ã. 95:

⁷⁹ Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ó. 1, ·. 1712, ÃÃ. 12—23:

⁸⁰ Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ÃÃ. 16—17:

ÝÇÝ·ñ³¹Ç é³½Ù³×³Ï³ ïÇ Ñ³ñÓ³ÏíáÕ ½áñù»ñÇÝ ¨ Ýñ³Ýó Ñ»ï ÷»ïñí³ñÇ 28-ÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»ó êÉ³íÏáíÇãÇ ù³Õ³ùÇ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ:

41-ñ¹ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ ïÝ Çñ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý 7 ³ÙÇëÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ áãÝã³óñ»ó ÃßÝ³Ùáõ 2004 ½ÇÝíáñ áõ ëå³, 88 ³í ïáÙ»ù»Ý³, Ëáñï³Ï»ó 25 ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óù, å³ÛÃ»óñ»ó 8 »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ áõ Ë×áõÕ³ÛÇÝ Ï³Ùáõñç, 1676 »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ é»Éë ¨ ç³Ëç³Ë»ó Ù»Ï Ï³Û³½áñ: ²é·ñ³íí»É ¿ñ Ù»Í ù³Ý³Ïáí é³½Ù³³í³ñ[81]:

1943 Ã. å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½Ù Í³í³Éí»ó Ý³¨ **Մերձբալթյան հանրապետություններում**: È³ïíÇ³Ï³Ý íñÇÅ³éáõÝ»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ ¿ÇÝ äÛáïñ Ø³¹áÛ³ÝÁ, ÌÉ³¹ÇÙÇñ ÐáíÑ³ÝÝ»ëÇ ê³ý³ñÛ³ÝÁ, Ø³ñÇáÝ êÇë³ÏÇ Ø³ñáõËÛ³ÝÁ, ¾¹áõ³ñ¹ ä»ïñáëÇ ²½Ç½Û³ÝÁ[82]:

ÌÉ³¹ÇÙÇñ ê³ý³ñÛ³ÝÁ ¨ ØÇù³Û»É Ü³Ñ³å»ïÇ ØÏñïãÛ³ÝÁ §È³ÛíÇÝÛ³¦ µñÇ·³¹Ç (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ÌÇÉÑ»ÉÙ È³ÛíÇÝß, ÏáÙÇë³ñ` úïáÙÇñ úßÏ³ÉÝë) 1-ÇÝ çáÏ³ïÇ ß³ñù»ñÝ ¿ÇÝ ³Ýó»É 1943 Ã. ë»å ï»Ùµ»ñÇ 16-ÇÝ[83]: ²Û¹ ûñí³ Ù³ëÇÝ çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÌÇÉÇë ê³ÙëáÝÇ ûñ³·ñáõÙ Ï³ï³ñí³Í ¿ Ñ»ï¨Û³É ·ñ³éáõÙÁ. §§ò¦ »ÝÃ³çáÏ³ïÇ ÏáÙÇë³ñ Î³áõåáõÅÇ Ùáï Çó ·³ÉÇë ¿ Ï³å³íáñ Ú³ÏáíÉ¨Á, Ýñ³ Ñ»ï »Ý ä³íÉáíÁ ¨ äáõñÙ³É³ÛÇ Ï³Û³½áñÇó Ñ³Û»ñ` ê³ý³ñÛ³ÝÝ áõ ØÏñïãÛ³ÝÁ, áñáÝù ÑñÏÇ½»É ¿ÇÝ ½»ÝùÇ ¨ ½ÇÝ³ÙÃ»ñùÇ å³Ñ»ïÁ¦[84]: ÐáÏï»Ùµ»ñÇ 6-ÇÝ ê³ý³ñÛ³ÝÁ ÎáÝ¹ñ³ïÇ ¼ÇÉ¨Ç ËÙµÇ Ï³½ÙáõÙ Ù³ëÝ³Ïó»ó »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ é»Éë»ñÇ å³ÛÃ»óÙ³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝª ääáõÝ¹áõñÇ Ï³Û³ñ³ÝÇó ¹»åÇ Ñ³ñ³í[85]: 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 30-ÇÝ, ÇÝãå»ë ³ñÓ³Ý³·ñí³Í ¿ ÝáõÛÝ ûñ³·ñáõÙ, Ñ³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ ÷áË³¹ñ»óÇÝ Î³ÉÇÝÇÝÇ Ù³ñ½Ç 5-ñ¹ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý µñÇ·³¹:

[81] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, Ã. 23:

[82] Î»ë *Ø. ê³Ñ³ÏÛ³Ý,* êáí»ï³Ï³Ý Ø»ñÓµ³ÉÃÇÏ³ÛÇ Ñ³Ù³ñÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ: º., 1981, ¿ç 170:

[83] Î»ë ЦГА ИПД, ф. 302, оп. 1, д. 89, л. 98:

[84] ÌÇÉÇë ä»ïñáíÇã ê³ÙëáÝÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ³ñËÇí (Ý³ËÏÇÝ È³ïíÇ³Ï³Ý ÊêÐ ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³Ï³¹»ÙÇ³ÛÇ ³Ï³¹»ÙÇÏáë): èÇ·³:

[85] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

Ø³Ï³ñ ²Ý¹ñ»³ëÇ ê³ñ·ëÛ³ÝÁ ¨ Ð³µ»ÃÝ³Ï ä»ïñáëÇ ²µñ³Ñ³ÙÛ³ÝÁ Î»ëïáõïÇëÇ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïáõÙ ¿ÇÝ (ÈÇïí³): Ð³µ»ÃÝ³Ï ²µñ³Ñ³ÙÛ³ÝÁ ³ãùÇ ÁÝÏ³í ÙÇ ß³ñù ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï ¨ ³ñÅ³Ý³ó³í §ÊÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ Ù»¹³ÉÇ[86]: ²É»Ïá¶ñá½Ýáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ·áñÍáÕ ÑÙ. 14 çáÏ³ïÇ å³ñïÇ½³Ý ¿ñ ¶áõñ·»Ý ²í³·Ç Ì³ñ¹³ñÛ³ÝÁ, áñÝ ³Ûëï»Õ ¿ñ ï»Õ³÷áËí»É ´»Éáéáõëí³ÛÇó: ÈÇïí³ÛáõÙ 1942 Ã. ³Ùé³ÝÇó Ý³ Ï³ï³ñáõÙ ¿ñ Ñ³ï-Ï³å»ë Ë³÷³Ý³ñ³ñ³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ` ³ÝÓ³Ùµ áãÝã³óÝ»Éáí ÃßÝ³Ùáõ 7 ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ·Ý³óù, ÇëÏ 1943 Ã. û·áëïáëÇ 23-ÇÝ å³ÛÃ»óñ»ó Ù»Ï ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý §ì³·ñ¦ ï³ÝÏ[87]:

ØÇÝã ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ Çñ ÙÇ³Ý³ÉÁ (1944 Ã. û·áëïáë) ÈÇïí³ÛáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ñ ÜÇÏáÉ³Û (²ßáï) ²ñë»ÝÇ ê³ñ³µÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ³Í å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ: ²ÛÝ Ó¨³íáñí»É ¿ñ 1942 Ã. ¨ ëÏ½µáõÙ áõÝ»ñ 30 Ñá·³Ýáó ³ÝÓÝ³Ï³½Ù: Ð»ï³·³ÛáõÙ çáÏ³ïÇ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ãí³ù³Ý³ÏÁ Ù»Í³ó³í, ¨ çáÏ³ïÁ »ñÏáõ ï³ñÇ ß³ñáõÝ³Ï Ïéí»ó ÃßÝ³Ùáõ ¹»Ù, å³ÛÃ»óñ»ó Ï³ÙáõñçÝ»ñ, áãÝã³óñ»ó ëå³é³½ÇÝáõÃÛáõÝ áõ Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅ ÷á-Ë³¹ñáÕ ³íïáÙ»ù»Ý³Ý»ñ, ÷ñÏ»ó ëïÁñ-ÏáõÃÛ³Ý ùßíáÕ Ù»Í Ãíáí ÉÇïí³óÇ Ï³-Ý³Ýó áõ »ñ»Ë³Ý»ñÇ: 1944 Ã. û·áëïáëÇÝ çáÏ³ïÁ Ï³ë»óñ»ó Ý³Ñ³ÝçáÕ ÃßÝ³Ùáõ ûå»ñ³óÇ³ÛÇ Þ»ßïáÏ ·»ïÇ »ñÏ³ÃáõÕ³-ÛÇÝ Ù»Í Ï³ÙñçÇ å³ÛÃ»óáõÙÁ, ù³ÝÇ áñ ³ÛÝ ËÇëï ³ÝÑñ³Å»ßï ¿ñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ³é³çË³Õ³óÙ³Ý Ñ³Ù³ñ: æáÏ³ïÁ Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅÇ ¨ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ Ù»Í Ïáñáõëï å³ï×³é»ó ÃßÝ³ÙáõÝ, ÁÝ¹áõÝ»ó ¨ Ýß³Ý³ÏÙ³Ý í³Ûñ áõÕ»Ïó»ó ¹»ë³Ýï Çç³Í ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇÝ[88]:

²Ûëå»ëáí å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ Ëáã¨Ý¹áï»óÇÝ ÃßÝ³Ùáõ ³é³çË³Õ³óÙ³ÝÁ, é³½Ù³×³ïÇó Çñ»Ýó íñ³ ù³ß»óÇÝ Ù»-

[86] Î»ë «Ведомости Верховного Совета СССР», 1965, № 20, с. 311:

[87] Î»ë *Ø. ê³Ñ³ÏÛ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 175—176:

[88] Î»ë *Ü. ê³ñ³µÛ³Ý,* Ð»ï ù»ñÁ Ïáñãáõ »Ý ³Ýï³éáõÙ (ÑÇßáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ): º., 1965, ¿ç 29—30:

Í³ÃÇí ½áñù»ñ, Ï ï ñ»óÇÝ Ñ³Õáñ¹³ÏóÙ³Ý áõÕ ÇÝ»ñ, å³ï×³é»óÇÝ ÑëÏ³Û³Ï³Ý Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ áõ ÝÛáõÃ³Ï³Ý íÝ³ëÝ»ñ, ³Ï-ïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ áõÝ»ó³Ý ËáñÑñ¹³-ÛÇÝ ï³ñ³ÍùÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý ·áñ-ÍáõÙ: ºí Ýñ³Ýó ß³ñù»ñáõÙ Çñ»Ýó ï»ÕÝ áõÝ»Ý Ñ³Û ³½·Ç Ñ³½³ñ³íáñ ù³ç³ñÇ ½³í³ÏÝ»ñ:

СОВЕТСКИЕ ПАРТИЗАНЫ-АРМЯНЕ

В. Н. КАЗАХЕЦЯН, доктор исторических наук, профессор, заведующий отделом новейшего периода истории Института истории НАН РА

РЕЗЮМЕ

С первых дней Великой Отечественной войны на оккупированных советских территориях начали создаваться подпольные группы и партизанские отряды.

В подполье и в отрядах российских, белорусских, украинских и прибалтийских партизан воевало большое число бойцов армянской национальности. В течение войны отряды постепенно укрупнялись и объединялись, переформировываясь в бригады и соединения. С подходом Красной армии многие партизаны вступали в ее ряды и продолжали свою борьбу с фашизмом в составе регулярной армии. Многие бойцы-армяне за совершенные подвиги удостоились самых различных правительственных наград.

THE SOVIET PARTISANS-ARMENIANS

V. N. KHAZAKHETSIAN, Doctor of Historical Sciences, Professor, the Chief of the department of the newest period of history of the Institute of History of the NAS of the RA

SUMMARY

Since the first days of the Great Patriotic War there began to create underground groups and partisan detachments on the occupied Soviet territories.

There was a great number of fighters of the Armenian nationality at war in the underground and in the detachments of the Russian, Byelorussian, Ukrainian and Baltic partisans. During the war the detachments gradually had been extending and consolidating, reforming into brigades and formations. With the approach of the Red Army many partisans entered its rows and continued their struggle against Fascism in the composition of the Regular army. Many fighters-Armenians were honoured with the most various governmental rewards for their committed feats.

ԽՍՀՄ ՊԵՏԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՏՔ

Ա. Ե. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, ·Ý¹³å»ï

§²é³ç Ý³Ûí»ÉÁ ÙÇßï ¿É û·ï³Ï³ñ ¿,
µ³Ûó ¹Åí³ñ ¿ Ý³Ûí»É ³í»ÉÇ Ñ»éáõÝ,
ù³Ý Ï³ñ»ÉÇ ¿ ï»ëÝ»É¦:
àôÇÝëïáÝ â»ñãÇÉ

Êáñ³Ññ¹³ÛÇÝ å»ïáõÃÛáõÝÁ áñå»ë å³Ûù³ñÇ ³ÏïÇí ÙÇçáó Çñ ïÝûñÇÝáõÃÛ³Ý ï³Ï µ³óÇ ·»ñÙ³Ý³ý³ßÇëï³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇÝ ¹ÇÙ³¹ñáÕ é³½Ù³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåí³ÍùÇó, áõÝ»ñ å»ï³Ýíï³Ý·áõÃÛ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñ: ä³ï»ñ³½ÙÇ Ý³Ëûñ»ÇÝ ÊêÐØ-áõÙ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ùµ ½µ³Õíáõ٠¿ÇÝ ³éÝí³½Ý 5 ·»ñ³ï»ëãáõÃÛáõÝª å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙ³ïÇ (äÄÎ) 5-ñ¹ í³ñãáõÃÛáõÝÁ, é³½Ù³Íáí³ÛÇÝ Ý³í³ïáñÙÇ ÅáÕÏáÙ³ïÇ (èÌÜÄÎ) 1-ÇÝ í³ñãáõÃÛáõÝÁ, Ý»ñùÇÝ ·áñÍ»ñÇ ÅáÕÏáÙ³ïÇ (Ü¶ÄÎ, 1941 Ã. ÷»ïñí³ñÇóª å»ï³Ýíï³Ý·áõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙ³ï (ä²ÄÎ)) 1-ÇÝ í³ñãáõÃÛáõÝÁ, ³ñï³ùÇÝ ·áñÍ»ñÇ ÅáÕÏáÙ³ïÁ ¨ ÎáÙÇÝï»ñÝÇ ÙÇç³½·³ÛÇÝ Ï³åÇ µ³ÅÇÝÁ (·³Õï ÇÝÇ ³å³ñ³ï):

ä²ÄÎ-áõÙ Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ùµ ½µ³ÕíáõÙ ¿ÇÝ 2-ñ¹ í³ñãáõÃÛáõÝÁ (Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝ), 3-ñ¹ í³ñãáõÃÛáõÝÁ (·³ÕïÝÇ ù³Õ³ù³Ï³Ý §·ÇÍÁ¦), ïÝï»ë³Ï³Ý í³ñãáõÃÛáõÝÁ, ïñ³Ýëåáñï³ÛÇÝ í³ñãáõÃÛáõÝÁ ¨ 5 ·Í³ÛÇÝ µ³ÅÇÝÝ»ñ (Õ»Ï³í³ñÝ»ñÇ å³Ñå³ÝáõÃÛáõÝ, Ñ³ßí³éáõÙ³íÇ×³Ï³·ñ³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù ¨ ³ñËÇíÝ»ñ, ûå»ñ³ïÇí ³ßË³ï³Ýùª Ëáõ½³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñ, Ó»ñµ³Ï³ÉáõÃÛáõÝÝ»ñ ¨ ³ñï³ùÇÝ ÑëÏáÕáõÃÛáõÝ, ûå»ñ³ïÇí ï»ËÝÇÏ³, Í³ÍÏ³·ñÙ³Ý ¨ ³å³Í³ÍÏ³·ñÙ³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñ) ¨ ³ÛÉÝ: ä»ï³Ýíï³Ý·áõÃÛ³Ý ³å³ÑáíÙ³Ý Ï³ñ¨áñ ûÕ³Ï ¿ñ Ý³¨ é³½Ù³Ï³Ý Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ. äÄÎ ¨ èÌÜÄÎ 3-ñ¹ í³ñãáõÃÛáõÝÝ»ñÁ:

Ð³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ñãáõÃÛáõÝÁ ¨ é³½Ù³Ï³Ý Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý í³ñãáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ïñ³Ýëåáñï³ÛÇÝ í³ñãáõÃÛáõÝÁ Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ó³ÝóÇ ÙÇçáóáí áõÝ»ÇÝ ÇÝùÝáõñáõÛÝ »Éù ¹»åÇ ³ñï³ë³ÑÙ³Ý: Ø»Í Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù ¿ñ Ï³ï³ñíáõÙ ë³ÑÙ³Ý³å³Ñ ½áñù»ñÇ í³ñãáõÃÛáõÝÁ, áñÝ áõÝ»ñ Çñ ë»÷³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý µ³ÅÇÝÝ»ñÁ ¨ Çñ Ï³ÝáÝ³Ï³ñ·Ç Ñ³Ù³Ó³ÛÝ ÝáõÛÝå»ë å³ï³ëË³Ý³ïáõ ¿ñ é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ã³ï»ñ³µ»ÙÇ Ù»ñÓ×³Ï³ï³ÛÇÝ ·áïáõÙ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ:

Êáñ³Ññ¹³ÛÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý é³¹ÇáÑ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ùµ ½µ³ÕíáõÙ ¿ÇÝ Ü¶ÄÎ ¨ äÄÎ é³¹ÇáÑ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÝ»ñÁ: Ü¶ÄÎ é³¹ÇáÑ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ Ï³ÉÝáõÙ ¨ ³å³·³ÕïÝ³·ñáõÙ ¿ñ ØáëÏí³ÛáõÙ ·ïÝíáÕ ³ñï³ë³ÑÙ³ÝÛ³Ý ¹»ë³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹Çí³Ý³·Çï³Ï³Ý ÷³ëï³ÃÕÃ»ñÁ: äÄÎ é³¹ÇáÑ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÝ ½µ³ÕíáõÙ ¿ñ é³¹ÇáµéÝÙ³Ùµ, Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ½áñù»ñÇ ßï³µÝ»ñÇ é³¹ÇááõÕÕáñáõß-Ù³Ùµ, Ñ»é³Ëáë³ÛÇÝ ËáëÇ³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·³ÕïÝ³ÉëÙ³Ùµ ¨ é³¹ÇáË³Ý·³ñáõÙÝ»ñÇ ëï»ÕÍÙ³Ùµ: äÄÎ é³¹ÇáÑ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ñãáõÃÛáõÝÁ` ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ûÏñáõ·Ý»ñÇ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý µ³ÅÇÝÝ»ñÇ ÙÇçáóáí:

Êáñ³Ññ¹³ÛÇÝ Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ÑÇÙÝ³Ï³Ý Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ý»ñÝ ¿ÇÝ Ý³óÇë-

ï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ³ïáõÏ Ì³é³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, áñáÝù ãÑ³ñÓ³ÏÙ³Ý Ù³ëÇÝ 1939 Ã. û·áëïáëÇ Ëáñ Ññ¹³-·»ñÙ³Ý³Ï³Ý Ñ³Ù³Ó³ÛÝ³·ñÇ ëïáñ³·ñáõÙÇó Ñ»ïá áõÅ»Õ³óñ»óÇÝ ÊêÐØ-Ç ¹»Ù áã ·³ÕïÝÇ ×³Ý³å³ñÑáí ï³ñíáÕ ³ßË³ï³ÝùÁ (·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³ Ý»ñ·³Õ-

´. ÎáµáõÉáí

Ã»óÙ³Ý ·Ìáí ï³ñµ»ñ Ñ³ÝÓÝ³ÅáÕáíÝ»ñÇ, ³é¨ïñ³Ï³Ý å³ïíÇñ³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¨ ³ÛÉ Í³ÍÏ³å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ùµ):

Ð³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ·ÉË³íáñ ûµÛ»ÏïÁ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÝ ¿ñ: ´³í³Ï³Ý ¿ ³ë»É, áñ 1941 Ã. ÊêÐØ Ý»ñÃ³÷³ÝóáÕ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñÇ, ¹Çí»ñëÝïÝ»ñÇ ¨ ³Ñ³µ»ÏÇãÝ»ñÇ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ Ãí³ù³Ý³ÏÇ 55 %-Ý áõÕ³ñÏíáõÙ ¿ñ ³ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áïÇ, 1942 Ã. Ýñ³Ýó Ãí³ù³Ý³ÏÁ Ï³½ÙáõÙ ¿ñ 54 %, 1943 Ã.ª 53 %, 1944 Ã.ª 63 %, ÇëÏ 1945 Ã.ª 88 %: ²Ûë Ãí»ñÁ óáõÛó »Ý ï³ÉÇë, áñ ÑÇï É»ñÛ³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ç³Ýù»ñÁ Ï»Ýïñáõ³óí³Í ¿ÇÝ ³ÛÝ µ³ÝÇ, áñ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ³é³çÝáñ¹ ³å³Ñáí»Ý Ûáõñ³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³Ý»ñÁ: ÐÇï É»ñÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ³ÝÑ³çáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³×Ù³Ý Ñ³Ù»Ù³ï ý³ßÇëï³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÝ Çñ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý Í³Ýñáõ÷³Ý Ï»Ýïñáí ¿É ³í»ÉÇ ¿ñ ï»Õ³÷áËáõÙ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áïÇ:

1943 Ã. Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÝ ³ñ¹»Ý ã¿ñ Ï³ñáÕ³ÝáõÙ Ñ³ëÝ»É ùÇã Ã» ß³ï Ýß³Ý³Ï³ÉÇ Ñ³çáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ áã ÙÇ³ÛÝ »ñÏñÇ Ý»ñùÇÝ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ, ³Û¨ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áïáõÙ, Ã»¨ å³ï»ñ³½ÙÇ ³ÙµáÕç ÁÝÃ³óùáõÙ Ñ»Ýó ³Û¹ ï³ñÇ Ù»ñ ÃÇÏáõÝù áõÕ³ñÏí»óÇÝ ³Ù»Ý³Ù»Í Ãíáí ÑÇï É»ñ³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñ: ê³Ï³ÛÝ ·ñ»Ã» µáÉáñÝ ¿É íÝ³ë³½»ñÍí»óÇÝ ä»ï³Ýíï³Ý·áõÃÛ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇ ¨ ½áñù»ñÇ ÏáÕÙÇó: ä³ï»ñ³½ÙÇ Ã»Å å³ÑÇÝ å»ï³Ýíï³Ý·áõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ ÙÇ³Ï ï»Õ³Ï³ÉÝ ¿ñ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï ´á·¹³Ý ÎáµáõÉáíÁ, áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ³ÙµáÕç Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý áõ Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ ¨ ÝÛáõÃ»ñÁ ³ÝÓ³Ùµ ½»ÏáõóáõÙ ¿ñ êï³ÉÇÝÇÝ:

¶áñÍáÕ µ³Ý³ÏÇÝ ³ÝÑñ³Å»ßï ³Ù»Ý ÇÝãáí ³å³Ñáí»Éáõ Ï³ñ¨áñ³·áõÛÝ ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ Ùßï³å»ë ·ïÝíáõÙ ¿ÇÝ Ñ³Ï³Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ ï»ë³¹³ßïáõÙ. Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ï³ñ³Ñ³ÝáõÙ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ÏáÕÙÇó µéÝ³½³íÃí³Í ·áïáõó, Ëáñ ÃÇÏáõÝùáõÙ é³½Ù³Ï³Ý ³ñï³¹ñ³ÝùÇ Ãáõ³ñÏÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ï»ËÝáÉá·Ç³ÛÇ Ïáå Ë³Ëï áõÙÝ»ñÇ µ³ó³Ñ³ÛïáõÙ, å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ å³ßïå³ÝáõÃÛáõÝ ÑÝ³ñ³íáñ ¹Çí»ñëÇáÝ ³Ïï»ñÇó, Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñÇ Ñ³ÛïÝ³µ»ñáõÙ ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý ¨ é³½Ù³Ï³Ý ·Ý³óù³Ï³½Ù»ñáõÙ, å³Ûù³ñ Ñ³÷ßï³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¨ ³ÛÉ ã³ñ³ß³ÑáõÙÝ»ñÇ ¹»Ù: Ðñ³å³ñ³Ïí»É »Ý ÙÇ ß³ñù Õ»Ï³í³ñ Ýáñ Ù³ïÇí³ÛÇÝ ÷³ëï³ÃÕÃ»ñ ÃßÝ³Ùáõó ³½³ï³·ñí³Í ï³ñ³ÍùÝ»ñáõÙ ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ûå»ñ³ïÇí ³ßË³ï³ÝùÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý í»ñ³µ»ñÛ³É, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ùß³Ïí»É »Ý ¹ñáõÛÃÝ»ñ, áñáÝù í»ñ³µ»ñáõÙ ¿ÇÝ ·áñÍáÕ µ³Ý³ÏÇ ÃÇÏáõÝùÇ Ñáõë³ÉÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ³å³ÑáíÙ³ÝÁ ¨ ³½³ï³·ñí³Í ï³ñ³ÍùÝ»ñÇ ûå»ñ³ïÇí Ù³ùñÙ³ÝÁ ¹³í³×³ÝÝ»ñÇó áõ ³ÛÉ Ñ³Ýó³·áñÍÝ»ñÇó: ²Û¹ ßñç³ÝáõÙ Ùß³Ïí»É ¿ Ý³¨ ·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñÇ Ý»ñÃ³÷³ÝóÙ³Ý ÷³ëïÇ Ñ³ëï³ïÙ³Ý ¹»åùáõÙ Ýñ³Ýó áñáÝÙ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý Ù»Ãá¹ÇÏ³Ý, ëï»ÕÍí»É ¿ é³¹ÇáÑ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ñ³Ù³Ï³ñ·, ß³ñáõÝ³Ïí»É »Ý ÑÇÝ ¨ Ó»éÝ³ñÏí»É Ýáñ û·»-

ñ³ ïÇí Ë³Ö»ñª §ØáÝ³ëïÇñ¦, §Ïáõñç»ñÇ¦, §´»ñ»½ÇÝá¦... ØÇ³ÛÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ ³ñï³ë³ÑÙ³Ý ¿ áõÕ³ñÏ»É 566 ·³Õï ÝÇ ·áñÍ³Ï³ÉÇ, Ñ³í³ù³·ñí»É ¿ 1240 ·áñÍ³Ï³É ¨ Çñ³½»ÏÇã, ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ÙÇçáóáí Ó»éù »Ý µ»ñí»É 41718 ï³ñµ»ñ ÝÛáõÃ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙª 1167 ï»Ë-ÝÇÏ³Ï³Ý ÷³ëï³ÃÕÃ, áñáÝóÇó Çñ³ó-í»É ¿ 616-Á:

Ð³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ó»ñµ³Ï³É»É »Ý 30000-Çó ³í»ÉÇ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ, ßáõñç 3500 ¹Çí»ñë³Ý ïÝ»ñÇ ¨ 6000-Çó ³í»ÉÇ ³Ñ³µ»ÏÇãÝ»ñÇ, ³Û¹ ÃíáõÙª 1941 Ã.ª 4000-Çó ³í»ÉÇ, 1942 Ã.ª ßáõñç 7000, 1943 Ã.ª 20000-Çó ³í»ÉÇ:

ä³ï»ñ³½ÙÝ ëÏëí»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï ÊêÐØ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ ³ñï³ë³ÑÙ³ÝáõÙ áõÝ»ñ ßáõñç 1000 Ñ»ï³ËáõÛ½ ¨ ³ÕµÛáõñ, áñáÝó ³í»ÉÇ ù³Ý 50 %-Ý ³ßË³ïáõÙ ¿ñ ·³ÕïÝÇ: ²ñï³ë³ÑÙ³ÝáõÙ ·áñÍáÕ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ å³ßïáÝ³Ï³Ý ÑÇÙÝ³ñÏÝ»ñáõÙ Ó¨³Ï»ñå í³Í Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ, ÇëÏ å³ï»ñ³½ÙÝ ëÏëí»Éáõó Ñ»ïá` é³½Ù³×³Ï³ï³ÛÇÝ Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ íñ³ ¿ñ ÁÝÏ»É »ñÏñÇ ù³Õ³ù³Ï³Ý ¨ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ý` ï»Õ»ÏáõÛÃÇ ·Ïáí ÏïñáõÏ ³×³Í å³Ñ³ÝçÙáõÝÝ»ñÇ µ³í³ñ³ñÙ³Ý ³ÙµáÕç Í³ÝñáõÃÛáõÝÁ:

è³½Ù³Ï³Ý Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ³Ý¹ñ×³Ï³ ï³ÛÇÝ ³ßË³ï³ÝùÇ ÑëÏ³Û³Ï³Ý Ã³÷Ç íÏ³ÛáõÃÛáõÝÝ »Ý Ñ»ï¨Û³É ïíÛ³ÉÝ»ñÁ. é³½Ù³Ï³Ý Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ï³ñµ»ñ ûå»ñ³ïÇí ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñáí Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ÃÇÏáõÝù ¿ áõÕ³ñÏ»É Ñ³½³ñ³íáñ Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ: ü³ßÇëïÝ»ñÇ áñç áõÕ³ñÏíáõÙ ¿ÇÝ µ³ó³éÇÏ ³ÝÓÝ³ÛÇÝ Ñ³ïÏáõÃÛáõÝÝ»ñáí ûÅïí³Í Ù³ñ¹ÇÏ: Üñ³Ýó ³ßË³ï³ÝùÁ ËÇëï Í³Ýñ ¿ñ, ÇëÏ ÏÛ³ÝùÁª Ùßï³å»ë íï³Ý·í³Í: ²Ûëå»ë. ê¸ åáÉï³íÛ³Ý µ³ÅÝáõÙ ßáõñç »ñÏáõ ï³ñÇ Í³é³Û»É ¿ ³½·áõÃÛ³Ùµ Ñ³Û ÙÇ ÏÇÝ` Ø³ñÇ³Ý, áñÁ Çñ³ íáõÝù áõÝ»ñ û·ï»í»Éáõ Ñ³ïáõÏ ù³ñï³ñ³ÝÇó ¨ í³Û»ÉáõÙ ¿ñ ê¸ å»ï Ñ³áõå ïßïáõñÙýÛáõñ»ñ ÐÇñ½»Ç íÁëï³ÑáõÃÛáõÝÁ: êÏ½µáõÙ Ø³ñÇ³Ý Ã³ñ·-

Ù³ÝãáõÃÛáõÝ ¿ñ, ù³ÝÇ áñ ÷³ÛÉáõÝ Ï»ñåáí ïÇñ³å»ïáõÙ ¿ñ ·»ñÙ³Ý»ñ»ÝÇÝ ¨ áõÝ»ñ ³ÝµÇÍ Ï»Ýë³·ñáõÃÛáõÝ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ Ý³Ýß³Ý³Ïí»ó ù³ñï³ñáõÕ³ñ-Ã³ñ·Ù³ÝãáõÑÇ: Ü³ ·»ëï³åáÛÇ ëå³Ý»ñÇÝ û·ÝáõÙ ¿ñ Ñ³ñó³ùÝÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï, Ã³ñ·Ù³ÝáõÙ ¿ñ ÷³ëï³ÃÕÃ»ñ: Üñ³Ý

ð. ÊÇï³ñáí

ÝáõÛÝÇëÏ íëï³Ñí»É ¿ñ í³ñ»É ê¸ ù³ñï³ñ³ÝÁ: ²Ûëå»ëáí Ýñ³ Ñ³Ù³ñ Ù³ ïã»ÉÇ ¹³ñÓ³Ý µáÉáñ ·³ÕïÝÇùÝ»ñÁ:

ÂßÝ³Ùáõ ×³Ùµ³ñáõÙ »Õ³Í Å³Ù³Ý³Ï Ý³ Ñ³í³ù»É ¿ Ù³Ýñ³Ù³ëÝ ï»Õ»ÏáõÃÛáõÝÝ»ñ ÑÇï»Ñ³Ï³Ý 99 ·áñÍ³Ï³É-Ý»ñÇ Ù³ëÇÝ: Üñ³ÝóÇó ß³ï»ñÁ Ñ³ßí³é-í³Í ¿ÇÝ ê¸ åáÉï³íÛ³Ý µ³ÅÝÇ Ñ³ïáõÏ ù³ñï³ñ³ÝáõÙ: Ø³ñÇ³Ý ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ûå»ñ³ïÇí ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ Ñ³ÛïÝ»É ¿ Ý³¨ Ù»Í Ãíáí Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ ¹³í³×³ÝÝ»ñÇ ³ÝáõÝÝ»ñ, áñáÝó ¹»Ùùáí ×³Ý³ãáõÙ ¿ñ ¨ Ï³ñáÕ ¿ñ Ù»ñÏ³óÝ»É: äáÉï³í³Ý ³ÛÝÅ³Ù³Ý³Ï »Õ»É ¿ Ñ³Ý¹ÇåáõÙÝ»ñÇ Ï»Ý ïñá-Ý³í³ÛñáõÙ áã ÙÇ³ÛÝ §Ð³ñ³íÇ¦µ³Ý³Ï³ËÙµÇ µ³ñÓñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ, ù³ÝÇ áñ Ýñ³Ýó ßï³µÁ ·ïÝíáõÙ ¿ñ ³ÛÝï»Õ, ³ÛÉ¨ ²ñ¨»ÉÛ³Ý ×³Ï³ïáõÙ ·áñÍáÕ ÙÛáõë »ñÏáõ µ³Ý³Ï³ËÙµ»ñÇ µ³ñÓñ³ëïÇ×³Ý ëå³Ý»ñÇ Ñ³Ù³ñ: ²Ûë ï»ÕÇ Ñ³í³ùíáõÙ ¿ÇÝ Ý³¨ é³ÛËëÝ³Ë³ñ³ñÝ»ñÁ, é³ÛËëÏáõÙÇ³ñÝ»ñÁ, é³ÛËëù³ñïáõÕ³ñ-Ý»ñÁ ¨ ûµ»ñýÛáõñ»ñÝ»ñÁ: Ø³ñÇ³Ý äáÉ-ï³í³ÛáõÙ ï»ë»É ¿ Ýñ³ÝóÇó ß³ï»ñÇÝ, ³Û¹ ÃíáõÙª ÐÇïÉ»ñÇÝ:

Ø³ñÇ³ÙÇ Ñ»ï ½ñáõÙóÁ ï¨»ó ÙÇ ù³ÝÇ ûñ, Ý³ Ñ³Ý·³Ù³Ýáñ»Ý å³ïÙ»ó í»ñÙ³Ë ïÇ Ù»Í ßï³µÝ»ñÇ µ³½Ù³ÃÇí ·»Ý»ñ³ÉÝ»ñÇ, ÎáËÇ ·»ñ³ï»ëãáõÃÛ³Ý, ÑÇïÉ»ñ³Ï³Ý Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ, Ñ³Ï³Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ, ·»ëï³åáÛ³Ï³ÝÝ»ñÇ ¨ Ýñ³Ýó ³ç³ÏÇóÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ: Ø³ñÇ³ÙÇó

Æ. Ø³Ã¨áëáí

ëï³óí³Í ï»Õ»ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÝ û·Ý»óÇÝ é³½Ù³Ï³Ý Ñ³Ï³Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇÝ íÝ³ë³½»ñÍ»Éáõ Ù»Í Ãíáí ÑÇïÉ»ñ³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñÇ, ÇÝãÁ Ýå³ëï»ó ³ÛÝåÇëÇ å³ÛÙ³ÝÝ»ñÇ ëï»ÕÍÙ³ÝÁ, áñáÝó ßÝáñÑÇí ³å³Ñáí»ó Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ëïñ³ï»·Ç³Ï³Ý åÉ³ÝÝ»ñÇ ·³Õï-ÝÇáõÃÛáõÝÁ:

Ð³Ï³Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇó ÑÇß³ï³Ï-Ù³Ý »Ý ³ñÅ³ÝÇ ³Û¹ ·áñÍÇ Ù»Í í³ñå»ï èáõµ»Ý ²é³ù»ÉÛ³ÝÁ, ·»Ý»ñ³É-Ù³ÛáñÝ»ñ ¶ñÇ·áñÇ ´»Å³ÝáíÁ, ¶»áñ·Ç Ø³ñïÇñá-ëáíÁ, Æí³Ý Ø³Ã¨áëáíÁ, ¶áõñ·»Ý ²Õ³-Û³ÝÁ, È¨áÝ Ì³ñ¹³ÛÙ³ÝÁ, ·Ý¹³å»ïÝ»ñ ØÇË³ÛÇÉ ²Õ³Û³ÝóÁ, Ê³ãÇÏ Ðáíñ³ÝÝÇë-Û³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

Ð³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ù»ñÓ³íáñ ¨ Ñ»é³-íáñ ÃÇÏáõÝùáõÙ Í³í³Éíáõ å³ñïÇ½³-Ý³Ï³Ý áõ Ñ»ï³Ëáõ½³¹Çí»ñëÇáÝ û·»»-ñ³óÇ³Ý»ñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ÇÝ ÜÏÄÎ 4-ñ¹ í³ñãáõÃÛáõÝÁ ¨ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ-½áõÃÛ³Ý §²¦ (³ÏïÇí Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝ, ³Ûëï»Õ` Ñ»ï³Ëáõ½³¹Çí»ñëÇáÝ Í³é³-ÛáõÃÛáõÝ) Ñ³ïáõÏ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÁ: ä³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñÇ ëï»ÕÍ-

Ù³Ý ·áñÍáõÙ Ù»Í Ý»ñ¹ñáõÙ áõÝÇ ¹ÇíÇ-½Ç³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñ Ð³ÛÏ ÂáõÙ³ÝÛ³ÝÁ, áñÁ 1930 Ã. ÷»ïñí³ñÇó ·ïÝíáõÙ ¿ñ ´¶Î´ ßï³µÇ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ñãáõÃ-Û³Ý ïÝûñÇÝáõÃÛ³Ý ï³Ï, áõÝ»ñ âÇÝ³ë-ï³ÝáõÙ, È»Ñ³ëï³ÝáõÙ ¨ ³ÛÉ »ñÏñÝ»-ñáõÙ ³ßË³ï»Éáõ Ù»Í ÷áñÓ: Ð»ï³·³-ÛáõÙ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï Ð³ÛÏ ÂáõÙ³Ý-Û³ÝÁ »Õ»É ¿ ÊêÐØ äÜ ·ÉË³íáñ í³ñãáõÃ-Û³Ý å»ïÇ ï»Õ³Ï³É:

¶áñÍÝ³Ï³ÝáõÙ µáÉáñ Ýß³Ý³ÏÉÇó å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñÁ, µñÇ·³¹-Ý»ñÝ áõ ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÝ ëï»ÕÍí»É »Ý Øáëïí³ÛÇó áõÕ³ñÏí³Í ÙÇçáõÏÇ ÑÇÙùÇ íñ³: Ð»ïá ³ñ¹»Ý ³Û¹ ÙÇçáõÏÝ»ñÁ ßñç³-å³ïáõÙ ¿ÇÝ Ù³ñ¹Ï³ÛÝáí, çáÏ³ïÝ»ñÁ` Ù»Í³ÝáõÙ: Ø³ñ¹ÇÏ ¹ñ³Ýó ß³ñù»ñÁ ÙïÝáõÙ ¿ÇÝ Ï³Ù³íáñÝ»ñ, µ³Ûó ÷³ëï ¿, áñ Ñ»Ýó å»ï³Ï³Ý Ù³Ï³ñ¹³Ïáí ¿ ëï»ÕÍ-í»É Ñ³Ï³½¹Ù³Ý ³Û¹ ³ñ¹Ûáõ-Ý³í»ï í»ñ³Ï³½Ù³íáñí³Í ¨ ëå³é³½»-ÝÇ ÃßÝ³Ù³ÏÙ³Ý ¹»Ù ÏéÇí»É å³ïñ³ëï ¿ÇÝ ë»ñí³Í, ³ÛÝ ÷³ÛÉáõÝ ¨ ³ñ³Ý³ÏÇÝ Ã³ÙÏ³ÝÇÙ³ÝëÇ ·áñÍÇ³ÍíÝ»ñÁ, ÇÝãÇó ëÏëí³Í ¨ í³Õ³ñÏáõÃ-Û³Ý å³Ñ³å³ßëÝ Ù³½Ù³Ï³ÃÕí³Í ·³Õ-ÃÛáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ å³ï-×³éáí é³½Ù³×³Ï³ï ¿ñ Ñ³ëÝáõÙ áõ-Õ³ñÏí³Í Ñ³Ù³ÉñÙ³Ý, Ýáñ ï»ÕÇÏ³ÛÇ, Ù³ñï³å³ß³ñÇ, í³é»ÉÇùÇ 50 %-Çó å³-Ï³ë Ù³ëÁ: ü»É¹Ù³ñß³É Î»ÛÃ»ÉÇ Ï³ñ-ÍÇùáí å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ·áñÍáÕÝÁ Ñ³ßíÇ ã¿ñ ³éÝí»É µÉÇóÏñÇ·Ç åÉ³Ý³íáñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï:

Ð»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ùµ ½µ³Õí»É ¿ Ý³¨ ÎáÙÇÝï»ñÝÇ (·³ÕïÝÇ ³å³ñ³ï) ÙÇç³½·³ÛÇÝ Ï³åÇ µ³ÅÇÝÁ, áñÇ ³ÏïÇí ·áñÍÇãÝ»ñÇó ¿ñ è³ý³Û»É Øáí»ëÇ ÊÇï³ñáíÁ: Ü³ ÍÝí»É ¿ 1901 Ã. ¹»Ïï»Ùµ»ñÇ 28-ÇÝ Ý³ËÇçÇ ÂÇýÉÇëÇ Ý³-Ñ³Ý·Ç ÂÇÝ»ïÇ ·ÛáõÕáõÙ: ¶»ñÙ³ÝÇ³ »Ï»É ¿ 1920 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇÝ ¨ ´áÑáõÙ ù³-Õ³ùÇ Ùáï ·ïÝíáõ §üñÇ¹ñÇË»ñ Ü³Ë-µ³ñ¦ Ñ³Ýù³ÑáñáõÙ ³ßË³ï³ÝùÇ ¿ÁÝ-¹áõÝí»É áñå»ë Ñ³Ýù³÷áñ: Ì³Ýáë³Ý³Ý ë»ñ³¹³ñÓ»É ¿ 1921 Ã. Ù³ÛÇëÇÝ: ºñÏñáñ¹ ³Ý·³Ù ¶»ñÙ³ÝÇ³ ¿ Ù»ÏÝ»É 1921 Ã. Ýá-

Ü»Ùµ»ñÇÝ: ²Ûë ï»Õ ÈÇ ï³ñáíÁ, Ýáõñµ ÇÝùÁ èáõ¹áÉý Ø³ñ ïÇÝÁ, ÝáõÛÝ ÇÝùÁ Ø³ñ ïÇÝ ÎÉáÏáíëÏÇÝ, ëÏ½µÝ³Ï³Ý ßñç³ÝáõÙ áñå»ë Ñ³Ýù³÷áñ ³ßË³ï»É ¿ èáõñÇ ³ñ¹Ûáõ-Ý³µ»ñ³Ï³Ý Ï»Ýïñáݠ¾ë»Ý ù³Õ³ùáõÙ: ð³ýýÇ ÊÇï³ñáíÁ É³í ·Çï»ñ ¶»ñ-Ù³ÝÇ³Ý, Ýñ³ å³ïÙáõÃÛáõÝÝ áõ ·ñ³Ï³-

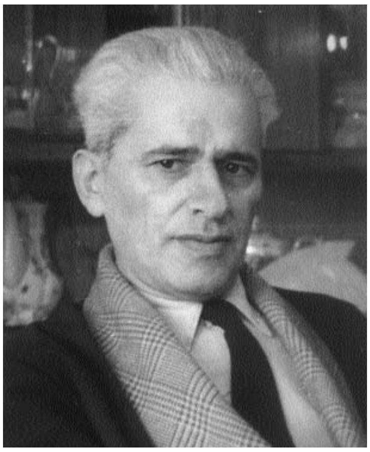

Ø. ²Õ³Û³Ýó

ÝáõÃÛáõÝÁ: Ü³ É³ÛÝ ·Çï»ÉÇùÝ»ñÇ ï»ñ Ù³ñ¹ ¿ñ ¨ ³ÛÝù³Ý É³í ¿ñ ïÇñ³å»ïáõÙ ·»ñÙ³Ý»ñ»ÝÇÝ, áñ áã áùÇ Ùï ùáí ã¿ñ ³Ýó-ÝáõÙ, Ã» Ý³ Ï³ñáÕ ¿ û ï³ñ»ñÏñ³óÇ ÉÇ-Ý»É: Üñ³Ý ÝáõÛÝÇëÏ Ñ³×áõÛù ¿ñ å³ ï×³-éáõÙ ÝÙ³Ý³Ï»É ·»ñÙ³Ý»ñ»ÝÇ ï³ñµ»ñ µ³ñµ³éÝ»ñÁ, áñáÝóÇó Ñ³ ïÏ³å»ë É³í ·Çï»ñ §µ»éÉÇÝÛ³ÝÁ¦:

1925 Ã. Ù³ÛÇëÇÝ ÊÇï³ñáíÁ Ñ»ï ¿ Ï³Ýãí»É Øáëϯí³ ¨ 1927 Ã. ³åñÇÉÇÝ áõ-Õ³ñÏí»É âÇÝ³ëï³Ý, áñï»Õ ·ïÝí»É ¿ ÙÇÝã¨ 1927 Ã. ¹»Ï ï»Ùµ»ñÁª ³Ûó»É»Éáí àôË³ÝÁ, Þ³ÝÑ³ÛÁ, Î³ÝïáÝÁ, Ü³ÝÏÇÝÁ, ÐáÝÏáÝ·Á: Ü³ ³ßË³ï»É ¿ Ý³¨ üñ³Ý-ëÇ³ÛáõÙ ¨ êÏ³Ý¹ÇÝ³íÛ³Ý »ñÏñÝ»ñáõÙ:

ÊÇï³ñáíÁ »Õ»É ¿ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ºÎØ ù³ñïáõÕ³ñ, ºÎÆ-Ç (ÎáÙÇÝï»ñÝÇ ë»Ï-óÇ³) ·áñÍÏáÙÇ ·ÉË³íáñ ù³ñïáõÕ³ñ, ÜáíáÏáõ½Ý»óÏÇ ¨ Ø³·ÝÇï á·áñëÏÇ ù³Õ-ÏáÙÝ»ñÇ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ÐÎ(µ)Î â»ÉÛ³µÇÝë-ÏÇ Ù³ñ½ÏáÙÇ ßñçÏáÙÇ ù³ñïáõÕ³ñ: ð³ý-ýÇ ÊÇï³ñáíÁ Ó»ñµ³Ï³Éí»É ¿ 1937 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 11-ÇÝ: Ð»Ýó ÝáõÛÝ ·Çß»ñ Ó»ñ-µ³Ï³Éí»É ¨ 8 ï³ñÇ Å³ÙÏ»ï áí ÐÛáõëÇëÇ ¿ ³ùëáñí»É Ýñ³ ÏÇÝÁª ºÉ»Ý³ ÎáÝëï³ÝïÇ-

ÝáíÝ³Ý: 8 ï³ñÇ ³ùëáñí³Ì ¿ »Õ»É Ýñ³ ùáõÛñÁª Â³Ù³ñ³Ý, µéÝ³×ÝßÙ³Ý ½áÑ ¿ ¹³ñÓ»É ¨ í»ñçÇÝÇë ³ÙáõëÇÝÁª §Êáñ-ÑÁñ¹³ÛÇÝ êÇµÇñ¦ Ã»ñÃÇ ËÙµ³·Çñ ê. ¶. îÇÙáý»¨Á: Ø³ÝÏ³ ï³ÝÝ »Ý Ñ³Ûï Ýí»É Ù»Ï ï³ñ»Ï³Ý áñ¹Çª ¶á·³Ý, 4 ¨ 5 ï³-ñ»Ï³Ý ¹áõë ïñ»ñÁª È³ñÇë³Ý ¨ Ü³Ã»-

¶. ´³É³ë³Ýáí

É³Ý: 8 ï³ñÇ ³Ýó áÕµ»ñ·³Ï³Ý Ù³Ñáí ½áÑí»É ¿ ¶á·³Ý, 1949 Ã.ª ÊÇï³ñáíÇ ÏÇ-ÝÁ: 1951 Ã. Ó»ñµ³Ï³Éí»É »Ý ¹áõë ïñ»ñÁª Çñ ¹åñáó³Ï³Ý ³í³ñï³Ï³Ý ùÝÝáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇ Ý³Ëûñ»ÇÝ È³ñÇë³Ý ¨ ´³áõ-Ù³ÝÇ ³Ýí³Ý Ø´îàô-Ç áõë³ÝáÕáõÑÇ Ü³Ã»É³Ý...

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇ-Ý»ñÇÝ âÇÝ³ëï³ÝÇó ëï³óíáõÙ ¿ñ Ö³-åáÝÇ³ÛÇÝ í»ñ³µ»ñáÕ ß³ï Ï³ñ¨áñ ù³Õ³ù³Ï³Ý ï»Õ»ÏáõÃÛÃ: Æëï ³Û¹ ï³ñ³-Í³ßñç³ÝáõÙ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ³ñï³ùÇÝ Ñ»-ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ÷³ÛÉáõÝ ³ßË³ï³ÝùÇ ÑÇÙù»ñÁ ¹ñí»É ¿ÇÝ ¹»é ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, »ñµ ³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ·ÉË³-íáñ Ùßï³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³ÉÁ Ð³Ïáµ ¸³íÃ-Û³ÝÝ ¿ñ: Ð»Ýó Ý³ ¨ èáõµ»Ý ø³Ã³ÝÛ³ÝÁ ëï»ÕÍ»É »Ý ³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃ-ÛáõÝÁ ¨ »Õ»É Ýñ³ ³é³çÇÝ Õ»Ï³í³ñÝ»ñÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ùßï³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É Ö³åáÝÇ³ÛáõÙ »Õ»É ¿ ·Ý¹³å»ï ¶»ñ³ëÇÙ ´³É³ë³ÝáíÁ:

Ð»Ýó ëÏëí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÁ, ²ýÕ³Ýëï³ÝáõÙ Ùßï³Ï³Ý

·áñÍ³Ï³É ¿ Ýß³Ý³Ïí»É ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ
ØÇË³ÛÇÉ ²É³Ñí»ñ¹áíÁ: ø³µáõÉáõÙ ·áñ-
ÍáÕ ó³ÝóÇ Õ»Ï³í³ñÇ å³ßïáÝáõÙ Ý³
³ßË³ï»É ¿ ÙÇÝã¨ 1944 Ã.: Üñ³ Õ»Ï³-
í³ñáõÃÛ³Ùµ ¨ ³ÝÓÝ³Ï³Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÃ-
Û³Ùµ ÷³ÛÉáõÝ ûå»ñ³óÇ³ ¿ Çñ³Ï³Ý³ó-
í»É å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ²ýÕ³ÝÁë-

ì. Î³ëå³ñáí

ï³ÝáõÙ ·áñÍáÕ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ-
½áõÃÛ³Ý ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ó³ÝóÇ µ³ó³-
Ñ³Ûï Ù³Ý ¨ í»ñ³óÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ:
´ñÇï³Ý³Ï³Ý Ñ³ïáõÏ Í³é³ÛáõÃÛáõÝ-
Ý»ñÇ Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ ¿³Ï³Ý Ñ³ñí³Í ¿
Ñ³ëóí»É ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý, ×³åáÝ³Ï³Ý ¨
Çï³É³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ó³Ýó»ñÇÝ,
Ï³Ãí³Í³Ñ³ñ ¿ ³ñí»É Ýñ³Ýó ·áñÍáõÝ»-
áõÃÛáõÝÁ: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý
ÏáÕÙÇó ²ýÕ³Ýëï³ÝáõÙ Çñ³Ï³Ý³óí³Í
ûå»ñ³óÇ³Ý Çñ µÝáõÛÃáí ³ÛÝù³Ý »½³ÏÇ
¿ñ, áñ »ñÏ³ñ ï³ñÇÝ»ñ áñå»ë áõëáõóá-
Õ³Ï³Ý ÝÛáõÃ ¿ Í³é³Û»É ²ñï³ùÇÝ Ñ»ï³-
Ëáõ½áõÃÛ³Ý ³Ï³¹»ÙÇ³ÛáõÙ: ²É³Ñí»ñ-
¹áíÝ áõÝ»ñ ß³ï µ³ñ¹ ûå»ñ³óÇ³Ý»ñÇ
Çñ³·áñÍÙ³Ý Çñ áõñáõÛÝ Ó»é³·ÇñÁ. Ý³
µáÉáñ áõÅ»ñÁ ·áñÍÇ ¿ñ ¹ÝáõÙ, áñ Ñ³í³-
ù³·ñÇ ³ÛÝåÇëÇ Ù»Ï, µ³Ûó ß³ï ³ñÅ»ù³-
íáñ ³Õµáõñ, áñÝ ëå³éÇã ï»Õ»ÏáõÃÛ³Ý
Ñ³Õáñ¹»ñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃ-
Û³ÝÁ Ñ»ï³ùñùñáÕ Ñ³ñóÇ í»ñ³µ»ñÛ³É:
²ÛÉ Ï»ñå ³ë³Í` Õ»Ï³í³ñíáõÙ ¿ñ ÙÇ
³ñ¨»ÉÛ³Ý ³é³Íáí. §Ê÷Çñ ·ÉËÇÝ, ÇëÏ
ÙÝ³óÛ³ÉÁ ÇÝùÝÇñ»Ý Ï÷ÉíÇ¦: ²Ûëå»ë Ý³
Ï³ñáÕ³ó³í ²ýÕ³Ýëï³ÝÇ Ï³é³í³ñ³-

Ï³Ý ßñç³ÝÝ»ñÇÝ å³ ïÏ³ÝáÕ Çñ ÙÇ ·áñ-
Í³Ï³ÉÇó Ñëï³Û³Ï³Ý ·áõÙ³ñáí ·Ý»É ³ý-
Õ³Ý³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ï³ñ»Ï³Ý
½»ÏáõÛóÁ ´ñÇï³Ý³Ï³Ý ÐÝ¹Ï³ëï³ÝÇ
§³ÝÏ³Ë¦ ó»Õ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ ïÇñáÕ Çñ³ íÇ-
×³ÏÇ Ù³ëÇÝ, ¨ 1942 Ãí³Ï³ÝÇó ²ýÕ³-
ÝÁëï³ÝÇ Ñ³ïáõÏ Í³é³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñÇó
Ïáñ½íáÕ ï»Õ»ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÝ ëÏë»óÇÝ Ï³-
ÝáÝ³íáñ Ï»ñåáí Ñ³Õáñ¹í»É Øáëïí³:
ö³ëïáñ»Ý, ´ñÇï³Ý³Ï³Ý ÐÝ¹Ï³ëï³-
ÝáõÙ ·áñÍáÕ ³ÙµáÕç ³ýÕ³Ý³Ï³Ý ·áñ-
Í³Ï³É³Ï³Ý ó³ÝóÁ, ãÇÙ³Ý³Éáí ¹³, ëÏë»É
¿ñ ³ñÅ»ù³íáñ ï»Õ»ÏáõÃÛáõÝ Ñ³Õáñ¹»É
ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³ÝÁ: Ü¶ÄÎ-
Ý ëï³ó³í ÝáõÛÝÇëÏ ³ÛÝ µñÇï³Ý³Ï³Ý
·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñÇ óáõó³ÏÁ, áñáÝù ³ßË³-
ïáõÙ ¿ÇÝ ÑÝ¹Ï³-³ýÕ³Ý³Ï³Ý ë³ÑÙ³ÝÇ
Ùáï µÝ³ÏíáÕ ó»Õ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ:

1944—1947 ÃÃ. ²É³Ñí»ñ¹áíÁ ·ÉË³-
íáñ»É ¿ ³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ²´-
Á: ²Û¹ ßñç³ÝáõÙ Ý³ Ñ³ïáõÏ Ñ»ï³Ëáõ-
½³Ï³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñáí Ù»ÏÝ»É ¿
Þí»Ûó³ñÇ³ ¨ üñ³ÝëÇ³:

1925 – 1928 ÃÃ. ²É³Ñí»ñ¹áíÁ ûå»-
ñ³ïÇí ³ßË³ïáÕ ¿ñ ø»ñÙ³Ýß³ÑáõÙ ¨
Æñ³ÝÇ Ï³é³í³ñáÕ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ Ñ³í³-
ù³·ñ»É ¿ñ ³ñÅ»ù³íáñ ·áñÍ³Ï³ÉÝ»ñÇ:
1928 Ã. ²É³Ñí»ñ¹áíÁ Ýß³Ý³Ïí»É ¿ Æñ³-
ÝáõÙ ³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ùßï³-
Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É: ²ÛÝ Ñ³Ý·³Ù³ÝùÁ, áñ Ý³
Çñ ûå»ñ³ïÇí ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý Ñ»Ýó
ëÏ½µáõÙ ¹³ñÓ»É ¿ Ùßï³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É,
³ñ¹»Ý ÇëÏ ËáëáõÝ ÷³ëï ¿. Ñ»ï³Ëáõ-
½áõÃÛ³Ý ³ëå³ñ»½áõÙ Ùßï³Ï³Ý ·áñÍ³-
Ï³ÉÁ ·ÉË³íáñ ¹»ÙùÝ ¿, áñÁ áã µáÉáñÇÝ ¿
Ñ³çáÕíáõÙ ¹³éÝ³É:

¶»ñÙ³ÝÇ³ÛáõÙ ÐÇïÉ»ñÇ ÇßË³ÝáõÃ-
Û³Ý ·³Éáõ ¨ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ ºíñá-
å³ÛáõÙ Çñ³íÇ×³ÏÇ ëñÙ³Ý Ñ»ï¨³Ýùáí
³ñï³ë³ÑÙ³ÝáõÙ Í³í³ÉíáÕ Ñ»ï³Ëáõ-
½³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý
·áñÍáõÙ ³é³ç³ï³ñ ¿ñ ¹³ñÓ»É ·»ñÙ³-
Ý³Ï³Ý áõÕÕáõÃÛáõÝÁ, ¨ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ
³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Õ»Ï³í³-
ñáõÃÛáõÝÁ áñáß»ó ²É³Ñí»ñ¹íÇÝ ·³Õï-
ÝÇ ³ßË³ï³ÝùÇ áõÕ³ñÏ»É ºíñáå³: 1933
—1934 ÃÃ. Ý³ ·ÉË³íáñ»É ¿ ²íëïñÇ³-
ÛáõÙ, Þí»Ûó³ñÇ³ÛáõÙ ¨ üñ³ÝëÇ³ÛáõÙ
·áñÍáÕ ·³ÕïÝÇ ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ó³Ýó»-

ñÁ: 1934—1936 ÃÃ. ²É³ÑÍ»ñ¹áíÁ ÙßÏ³Ï³Ý µ³ó ·áñÍ³Ï³É ¿ñ ²ýÕ³Ýëï³ÝáõÙ, 1936—1938 ÃÃ.` Âáõñù Ç³ÛáõÙ:

1941 Ã. ÷»ïñí³ñ—Ù³ñï ³ÙÇëÝ»ñÇÝ ²É³ÑÍ»ñ¹áíÁ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ð³ñ³í-ëÉ³íÇ³ÛÇ ·»ñÙ³Ý³Ù»ï Ï³é³í³ñáõÃ-Û³Ý ¹»Ù Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í é³½Ù³Ï³Ý Ñ»Õ³ßñçÙ³Ý Ý³Ë³å³ïñ³ëïÙ³ÝÝ áõ Ï³ï³ñÙ³ÝÁ:

Æñ³ÝáõÙ ·ÉË³íáñ ÙßÏ³Ï³Ý ·áñ-Í³Ï³ÉÇ å³ñï³Ï³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ï³ï³-ñáõÙ ¿ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Æí³Ý ²Õ³Û³ÝóÁ: Ü³ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ Ý³óÇëï³Ï³Ý ·áñ-Í³Ï³ÉÝ»ñÇ Ñ³ÛïÝ³µ»ñÙ³Ý ¨ í»ñ³óÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ Ó»éÝ³ñÏíáÕ ÙÇçáó³éáõÙ-Ý»ñÁ` Ñ³í³ù³·ñÙ³Ý ³ßË³ï³ÝùáõÙ ¹ñë¨áñ»Éáí ³ñï³ëáíáñ ÁÝ¹áõÝ³ÏáõÃ-ÛáõÝÝ»ñ: §ÚáõÕñ³ÛÇÝ Ù³ñ¹ÇÏ¦ Ñ³ÛïÝí»-óÇÝ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ý³Ë³ñ³ñÇ ßñç³å³-ïáõÙ, µ³Ý³Ï³ÛÇÝ Ñ»ï³ËáõzáõÃÛáõÝÝáõÙ, ³ÛÉ Ñ³ïáõÏ Í³é³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ, ß³ÑÇ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ËáñÑñ¹³Ï³ÝÝ»ñÇ ßñç³-ÝáõÙ: Ðáõë³ÉÇ ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý í»ñ³-ÑëÏáÕáõÃÛáõÝ ë³ÑÙ³Ýí»ó ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý, Âáõñù Ç³ÛÇ ¨ ²ýÕ³Ýëï³ÝÇ Ñ»ï Æñ³ÝÇ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇ µáÉáñ Ñ³Ý·áõ-ó³ÛÇÝ Ï»ï»ñÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ: ÊÇëï í»ñ³-ÑëÏáÕáõÃÛáõÝ ë³ÑÙ³Ýí»ó Ý³¨ ³Ý·ÉÇ³-Ï³Ý ÙßÏ³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ó³ÝóÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ÝÏ³ïÙ³Ùµ: ²Õ³Û³Ý-óÇ ¨ Ýñ³ ³ßË³ï³ÏÇóÝ»ñÇ µ³ñ¹ ³ß-Ë³ï³Ýù µ³ÅÇÝ Ñ³ë³í Ý³¨ »ñ»ù ¹³ß-Ý³ÏÇó å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñÝ»ñÇ Â»Ññ³ÝÇ ËáñÑñ¹³ÅáÕáíÇ Ý³Ëûñ»ÇÝ ¨ ÁÝÃ³óùáõÙ: úå»ñ³ïÇí ÙÇçáó³éáõÙÝ»-ñÇ Çñ³·áñÍÙ³Ý Ýå³ï³Ïáí Æí³Ý ²Õ³-Û³ÝóÁ Æñ³ÝÇó å³ñµ»ñ³µ³ñ Ù»ÏÝáõÙ ¿ñ Ù»Ï ²ÉÅÇñ, Ù»Ï º·Çåïáë, Ù»Ï Æñ³ù ¨ ï³ñ³Í³ßñç³ÝÇ ³ÛÉ »ñÏñÝ»ñ:

²Û¹ ÝáõÛÝ ßñç³ÝáõÙ Æñ³ÝáõÙ ³ßË³-ï»É »Ý Ñ³Û³½·Ç ³ÛÉ Ñ»ï³Ëáõ½Ý»ñ ¨ë: Üß»Ýù ·³ÕïÝÇ Ñ»ï³ËáõzáõÃÛ³Ý å»ïÇ ³å³·³ ï»Õ³Ï³É ·Ý¹³å»ï èáõµ»Ý ²Õ³Ù³ÉÛ³ÝÇÝ, ²Ý¹ñ»Û ì³ñ¹³ÝÛ³ÝÇÝ, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·Ý¹³å»ï ¶¨áñ· ì³ñ¹³ÝÛ³ÝÇÝ, ·Ý¹³å»ï Ø³ñ-ïÇñáë Ø»ÉùáõÙÛ³ÝÇÝ, ¶áÑ³ñ ö³ÑÉ¨³Ý-Û³ÝÇÝ, ²ÝÝ³ ²Õ³Û³ÝóÇÝ:

Æñ³ÝáõÙ ¨ âÇÝ³ëï³ÝáõÙ ÙßÏ³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É ¿ñ ÏáÙµñÇ· ¶³ñ»·ÇÝ ²åñ»-ëáíÁ:

¶»áñ·Ç ²Õ³µ»ÏáíÁ (ÇëÏ³Ï³Ý ³-ÝáõÝ-³½·³ÝáõÝÁª ¶ñÇ·áñÇ Ð³ñáõÃÛáõ-Ýáí) ³ßË³ï»É ¿ Ø³µáõÉáõÙ, ÙßÏ³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É ¿ »Õ»É Â»Ññ³ÝáõÙ ¨ Îáë-ï³Ý¹ÝáõåáÉëáõÙ:

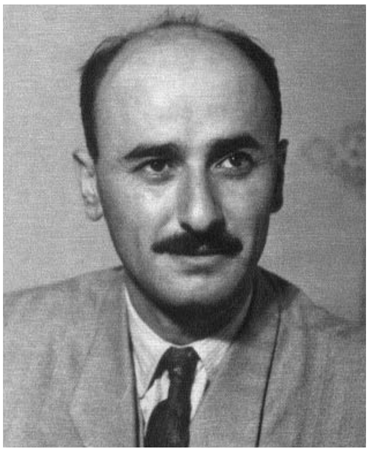

Æ. ²Õ³Û³Ýó

¸»é ÙÇÝã¨ å³ï»ñ³½ÙÁ üñ³ÝëÇ³-ÛáõÙ ³ßË³ï»É »Ý ²É»ùë³Ý¹ñ ²Õ³Û³ÝóÁ, Æí³Ý ²Õ³Û³ÝóÁ, Ôáõï³ëáíÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ:

1937 Ã. Ù³ÛÇëó ´»ÉÇÝÇ ÜÏÄÎ ÙßÏ³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ó³ÝóÁ ·ÉË³-íáñ»É ¿ ²É»ùë³Ý¹ñ ²Õ³Û³ÝóÁ, ÇëÏ 1939 Ã. û·áëïáëÇ 26-Çó ÙßÏ³Ï³Ý µ³ó ·áñ-Í³Ï³É ¿ »Õ»É ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ÐÙ³-Û³Ï Îáµáõï³íÁ: ²ñï³ùÇÝ Ñ»ï³ËáõzáõÃ-Û³Ý ´»éÉÇÝÇ ÙßÏ³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ý ó³ÝóÁ, áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ Ð. Îáµáõï³íÁ, »ñÏñÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³ÝÁ ï»Õ»Ï³óñ»É ¿ ÊêÐØ-Ç íñ³ Ý³óÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ÏáÙÇó Ó»éÝ³ñÏí»Çù Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý Ù³-ëÇÝ, ÇëÏ Ñáõ¯ÝÇëÇ 19-Ç »ñ»ÏáÛ³Ý ÊáñÑñ¹-¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ¹»Ù ÑáõÝÇëÇ 22-ÇÝ å³-ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ ëÏë»-Éáõ í»ñ³µ»ñÛ³É ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½áñù»ñÇÝ ïñí³Í Ññ³Ù³ÝÇ Ù³ëÇÝ ï»Õ»ÏáõÃÃÁ Ñ»-é³·ñáí ØáëÏí³ ¿ áõÕ³ñÏí»É ³ñï³ùÇÝ ·áñÍ»ñÇ ÅáÕáíñ¹ÇÝ ï»Õ³Ï³É, 3-ñ¹ Ï³ñ·Ç ÏáÙÇë³ñ ì²³¹ÇÙÇñ ¸»Ï³Ýá½áíÇ ÙÇçá-óáí, áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ï³ñ³ÍùáõÙ Ï³ï³ñíáÕ µáÉáñ Ñ»ï³Ëáõ-½³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³Ý»ñÁ:

ì Ç»ÝÝ ³ÛáõÙ áñå»ë ³ñï ³ùÇÝ Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý Ùß ï ³Ï ³Ý ·áñÍ ³Ï ³ÉÇ ï»Õ ³Ï ³É ³ßË ³ ï»É ¿ ²½ ³ñÇ ØÝ ³ó ³Ï ³ÝáíÁ: ØÇÝã ³Û¹ Ý³ ³ßË ³ ï»É ¿ Â»Ññ ³ÝáõÙ ¨ ´»éÉÇÝáõÙ:

²ØÜ-áõÙª ÜÛáõ Úáñùáõ Ù, áñå»ë ³ñï ³ùÇÝ Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý Ùß ï ³Ï ³Ý ·áñ-

ì. Â³ÛÇñáí

Í ³Ï ³ÉÝ»ñ ³ßË ³ ï»É »Ý ·Ç ï ³ ï»ËÝÇ Ï ³Ï ³Ý Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý ¹³ë ³Ï ³Ý. §ÆÝáñ-Ùá½¦ (³Ý·É»ñ»Ý Ýß ³Ý ³ ÏáõÙ ¿ *íÇÃË ³ñÇ.* Ñ»Ýó ³Û¹ ³Ýí ³ÝÙ ³Ùµ ¿É Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý Ñ»ï Ý³Ù ³Ï ³·ñáõÃÛ ³Ý Ù»ç Ýßí»É ¿ ÙÇçáõÏ ³ÛÇÝ Ý³Ë ³·ÍÇÝ í»ñ ³µ»ñáÕ ³é ³í»É Ï ³ñ¨áñ ï»Õ»ÏáõÃÃÁ) ·áñÍ ³Ï ³É ³Ï ³Ý ûå»ñ ³ ïÇí Ùß ³ÏÙ ³Ý Ñ»ÕÇÝ ³Ï, ·»Ý»ñ ³É-Ù ³Ûáñ Ð ³ÛÏ Ðáí ³ÏÇÙÛ ³ÝÁ ¨ áã å ³Ï ³ë ³Ï ³Ý ³ íáñ Ñ»ï ³ËáõÛ½ ê ï»÷ ³Ý ²åñ»ëÛ ³ÝÁ, áñÁ ï ³Õ ³Ý¹³ íáñ É»½í ³µ ³Ý ¿ñ, ³Ï ïÇí Ó¨áí ïÇñ ³ å» ïáõÙ ¿ñ **50** É»½áõÝ»ñÇ:

ØÇÝã¨ ÜÛáõ Úáñù Ýß ³Ý ³ Ï»ÉÁ ùÇÙÇ ³Ï ³Ý ·Ç ï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏ ï áñ Ð ³ÛÏ Ðáí ³ÏÇÙÛ ³ÝÁ ³ßË ³ ï»É ¿ ´»éÉÇÝáõÙ: ä ³ ï»ñ ³½ÙÇ ï ³ñÇÝ»ñÇÝ Ý³ »Õ»É ¿ ³ñï ³ùÇÝ Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý å»ïÇ ï»Õ ³Ï ³É, í»ñ ³ÑëÏ»É ¿ ³ ïáÙ ³ÛÇÝ Ñ»ï ³ËáõáõÃÛáõÝÁ: ê ï»÷ ³Ý ²åñ»ëÛ ³ÝÁ ÙÇÝã¨ ÜÛáõ Úáñù Ýß ³Ý ³ Í»ÉÁ ¨ë ³ßË ³ ï»É ¿ »íñáå ³ Ï ³Ý »ñÏñÝ»ñáõÙ: Ð»ï ³·³ÛáõÙ Ý³ ³ßË ³ ï»É ¿ ê ³Ý-üñ ³ÝóÇëÏá-

ÛáõÙ áñå»ë ÙßÏ ³Ï ³Ý ·áñÍ ³Ï ³É: ²Ûë ï»Õ Ùß ï ³Ï ³Ý ·áñÍ ³Ï ³É ¿ »Õ»É Ý³ ¨ ³Ï ³Ý ³ íáñ Ñ»ï ³ËáõÛ½ ¶ñÇ·áñÇ Î ³ëå ³ñáíÁ, áñÁ ÙÇÝã ³Û¹ å ³ß ï áÝÇ Ýß ³Ý ³ Ï í»ÉÁ ³ßË ³ ï»É ¿ Ö ³åáÝÇ ³ÛÇ Ê ³Ïá¹³ ï ù³Õ ³ùáõÙ, ê»áõÉáõÙª áñå»ë ³ñï ³ùÇÝ Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý Ùß ï ³Ï ³Ý ·áñÍ ³Ï ³É: ê ³Ý-üñ ³ÝóÇëÏáÛÇó Ñ»ï ³ËáõáõÃÛ ³Ý ³ë ¶ñÇ·áñÇ Î ³ëå ³ñáíÁ Ù»ÏÝ»É ¿ Ø»ËÇÏá ª áñå»ë ³ñï ³ùÇÝ Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý Ùß ï ³Ï ³É: Ð»ï ³·³ÛáõÙ Ý³ »Õ»É ¿ ³ñï ³ùÇÝ Ñ»ï ³ËáõáõÃÛ ³Ý Ùß ï ³Ï ³Ý ·áñÍ ³Ï ³É îáÏÇáÛáõÙ: Ð»ï ³ËáõáõÃÛáõÝáõÙ Çñ Í ³é ³ÛáõÃÛáõÝÝ ³í ³ñï»É ¿ ÐÊêÐ ÜÊ-ÇÝ ÏÇó ä ²Î-Ç Ñ»ï ³ËáõáõÃÛ ³Ý µ³ÅÝÇ å»ïÇ å ³ßï áÝáõÙ:

²Û¹ ßñç ³ÝáõÙ å»ï ³Ýí ï ³Ý·áõÃÛ ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇ Ï»Ýï ñáÝ ³Ï ³Ý ³ßË ³ ï ³Ï ³½ÙáõÙ Õ»Ï ³í ³ñ å ³ß ï áÝÝ»ñáõÙ ³ßË ³ ï»É »Ý ·»Ý»ñ ³É-É»Û ï»Ý ³Ý ï Ý»ñ È¨áÝ ê ³ýñ ³½Û ³ÝÁ, ê ï»÷ ³Ý Ø ³ÙáõÉáíÁ, Úáõ-í»ÉÇ ³Ý êáõÙµ ³ ï áíÁ, ·»Ý»ñ ³É-Ù ³Ûáñ Ý»ñ Ð ³ÛÏ Ðáí ³ÏÇÙÛ ³ÝÁ, ØÇË ³ÛÇÉ ²É ³ Ñí»ñ¹á-íÁ, ·Ý¹³ å»ïÝ»ñ ì ÇÏï áñ Ê ³Ý·áõÉáíÁ, ØÇË ³ÛÇÉ ²Õ ³Û ³ÝóÁ, èáõµ»Ý ²Õ ³Ù ³ÉáíÁ, Ê ³ãÇÏ ÐáíÑ ³ÝÝÇëÛ ³ÝÁ ¨ ß³ ï áõñÇßÝ»ñ:

ä»ï ³Ýí ï ³Ý·áõÃÛ ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇ ï ³ñ ³Íù³ÛÇÝ Ï ³éáõÛóÝ»ñáõÙ Õ»Ï ³í ³ñ å ³ß ï áÝÝ»ñáõÙ ³ßË ³ ï»É »Ý ·»Ý»ñ ³É-É»Û ï»Ý ³Ý ï Ý»ñ ÐÙ³Û ³Ï Î ³µáõÉáíÁ, èáõµ»Ý Ø ³ñ· ³ñÛ ³ÝÁ, ·»Ý»ñ ³É-Ù ³Ûáñ»ñ ¶»áñ·Ç Ø ³ñïÇñáëáíÁ, ¶ñÇ·áñÇ ´»Å ³ÝáíÁ, Æí ³Ý Ø ³Ã¨áëáíÁ, Êáñ»Ý ¶ñÇ·áñ-Û ³ÝÁ ¨ ß³ ï áõñÇßÝ»ñ:

è ³½Ù ³Ï ³Ý Ñ»ï ³ËáõÛ½Ý»ñÇó ÑÇß³ ï ³ÏÙ ³Ý »Ý ³ñÅ ³ÝÇ é³½Ù ³Ï ³Ý ëï ñ³ ï»·Ç ³Ï ³Ý Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý ·ñáëÙ ³Ûë-ï»ñ, ´¶Î´ ¶»ñ ³·áõÛÝ ß ï ³µÇ 4-ñ¹ (Ñ»ï ³Ëáõ½³Ï ³Ý) í ³ñãáõÃÛ ³Ý å»ïÇ ï»Õ ³Ï ³É, 2-ñ¹ Ï ³ñ·Ç µ³Ý³Ï ³ÛÇÝ ÏáÙÇë ³ñ ì É ³¹ÇÙÇñ Â ³ÛÇñáíÁ: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ é³½-Ù³Ï ³Ý Ñ»ï ³Ëáõ½áõÃÛ ³Ý áÉáñ ï áõÙ Â ³ÛÇñáíÁ Áëï »ñ¨áõÛÃÇÝ Ë ³Õ ³ó»É ¿ ³ÛÝ Ýáõ Ý¹ ¹»ñÁ, áñÁ Å³Ù ³Ý ³ÏÇÝ Ë ³Õ ³ó»É ¿ Ñ³Û ³½·Ç éáõë³Ï ³Ý é³½Ù ³Ï ³Ý Ñ»ï ³ËáõÛ½, ï áÑÙÇÏ ³½Ýí ³Ï ³Ý, é³½Ù ³Ï ³Ý ¨ ù³Õ ³ù³Ï ³Ý Ù»Í ·áñÍÇã ·»Ý»ñ ³É-Ù ³Ûáñ Ð ³Ïáµ ´³·ñ ³ ï áõÝÇÝ, áñÝ ³é³-çÇÝ Ñ³Ù ³ßË ³ñÑ ³ÛÇÝ å ³ ï»ñ ³½ÙÇ ï ³-

ñÇÝ»ñÇÝ »Ö»É ¿ ó³ñ³Ï³Ý ßï³µÝ»ñÇ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý å»ïÇ ï»Õ³Ï³É, ä»ïñá·ñ³¹Ç ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ûÏñáõ·Ç ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, éáõë³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ ¶»ñ³·áõÛÝ ßï³µÇ å»ï:

´¶Î´ ¶»ñ³·áõÛÝ ßï³µÇ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ñãáõÃÛ³Ý å»ïÇ ï»Õ³Ï³ÉÇ – ·áñÍ³Ï³É³Ï³Ýµ³ÅÝÇ å»ïÇ å³ßïá-ÝáõÙ ³ßË³ï»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï í³é Ï»ñåáí »Ý ¹ñë¨áñí»É Ñ³Ùá½»Éáõ ¨ Ýáñ³Ýáñ û·-Ý³Ï³ÝÝ»ñ ·ñ³í»Éáõ áõÝ³ÏáõÃÛ³Ùµ ûÅï-í³Í, Ýå³ï³Ï³ëÉ³ó, µ³ñ»ÏÇñÃ ìÉ³¹Ç-ÙÇñ øñÇëï³÷áñÇ Â³ÛÇñáíÇ Ï³½Ù³-Ï»ñåã³Ï³Ý áõÝ³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ¨ ëïñ³-ï»·Ç³Ï³Ý Ùï³ÍáÕáõÃÛáõÝÁ: Ü³ Ñ³Ûï-ÝÇ Ëáñññ¹³ÛÇÝ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³ËáõÛ½, Ð³ÙµáõñÇ·Ç Ñ³Ù³Éë³ñ³ÝÇ ßñç³Ý³í³ñï, å»ï³Ï³Ý Çñ³íáõÝùÇ ¹áÏïáñ, ³ßË³ñ-Ñ³ù³Õ³ù³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ¹³ë³Ï³Ý, Êáñ-ÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë èÇË³ñ¹ ¼áñ·»Ç áõëáõóÇãÝ»ñÇó ¨ Ëáññ¹³ïáõ-Ý»ñÇó Ù»ÏÝ ¿ñ, ÙÇ Ñ»ï³ËáõÛ½Ç, áñÁ Ñ³-çáÕáõÃÛ³Ùµ ³ßË³ï»É ¿ âÇÝ³ëï³ÝáõÙ, Ö³åáÝÇ³ÛáõÙ ¨ ³ÛÉ »ñÏñÝ»ñáõÙ: (´¶Î´ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ñãáõÃÛ³Ý ³é³ç³-¹ñ³Ýùáí ³Û¹ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ï»ÕÇÏ³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ·áí Ù»ÏÝ»É ¿ ²ØÜ ¨ ³ÛÝï»Õ ³ßË³ï»É èáõë³ëï³ÝÇ Ñ»ñáë, ×³ñï³ñ³·»ï··Ý¹³å»ï ²ñÃáõñ ²¹³Ù-ëÁ, áñÁ ²ØÜ-áõÙ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ùßï³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³ÉÝ ¿ñ ÙÇÝã¨ 1946 Ã.): 1930 Ã. Â³ÛÇñáíÁ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ß³ñùÇ»ñ ¿ Ýñ·ñ³í»É ³Ï³Ý³íáñ é³½Ù³Ï³Ý ·³ÕïÝÇ Ñ»ï³-ËáõÛ½, Ñ»ï³·³ÛáõÙ èáõë³ëï³ÝÇ Ñ»ñáë ¹³ñÓ³Í Ú³Ý â»éÝÛ³ÏÇÝ, áñÁ 1934 Ãí³-Ï³ÝÇó Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ó³ÝóÇ ÙÁß-ï³-Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É ¿ñ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛáõÙ ¨ ³ÛÉ »ñÏñÝ»ñáõÙ, ÇëÏ 1943 Ãí³-Ï³ÝÇó Î³Ý³¹³ÛáõÙ: â»éÝÛ³ÏÇ ó³ÝóÇ ÙÇçáóáí Ó»éù »Ý µ»ñí»É` ùÇÙÇ³Ï³Ý ¨ Ù³Ýñ¿³µ³Ý³Ï³Ý ½»ÝùÇ µÝ³·³í³éÇÝ í»ñ³µ»ñáÕ ï»Õ»ÏáõÃ, ïíÛ³ÉÝ»ñ ³ïá-Ù³ÛÇÝ ½»ÝùÇ ëï»ÕÍÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ ²ØÜ-áõÙ Ï³ï³ñíáÕ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ ÁÝ-Ã³óùÇ Ù³ëÇÝ` ³Û¹ åñá»Ïï»ñÇ ·ÉËÇ Ý³»ñÇ Ñ»ï³·ï³ïáÕÝ»ñÇ ÙÇëÇÝ ÁñÙÁ Ã³óùÇ Ù³ëÇÝ ÁÝ³ñ³ÝÇ ½»ÝùÇ

Ù³Ùµ, áõñ³ÝÇ ½³ïÙ³Ý ï³ñ³Ýç³ï-Ù³Ý Ï³Û³ÝùÇ ¨ åÉáõïáÝÇáõÙÇ ³óÙ³Ý åñáó»ëÇ ÝÏ³ñ³·ñáõÃÛáõÝÝ»ñ, àô-235-Ç ¨ àô-233-Ç ÝÙáõßÝ»ñ, §áõñ³ÝÇ Ï³Ãë³ÛÇ¦ ·Í³·ñ»ñ ¨ Ýñ³ ³ßË³ï³ÝùÇ ëÏ½µáõÝùÁ:

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ³ßË³ï³Ï·Ý¹³å»ï ¶³ñ»·ÇÝ Ì³ïáõñÛ³Ý 1928 Ã. ³åñÇÉÇó »Õ»É ¿ Ùß³Ï³Ý ·áñÍ³Ï³É Æñ³ÝáõÙ³ Ô³½íÇ-

ê. ²åñ»ëÛ³Ý

ÝáõÙ, ê»Ûë³ÝáõÙ, Ü³ëñ»¹³µ³¹áõÙ, ²Ñí³½áõÙ, ÇÝã å»ë Ý³¨ âÇÝ³ëï³ÝáõÙ³ àôñáõÙãÇáõÙ:

üÇÝÉ³Ý¹Ç³ÛáõÙ, ÂáõñùÇ³ÛáõÙ, Æï³-ÉÇ³ÛáõÙ ³ßË³ï»É ¿ ÏáÙÏáñ ¶³ëå³ñ àëÏ³ÝÛ³ÝÁ:

Ø»Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍáõÙ ½·³ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙ ¿ áõÝ»óí»É ´ÄÐ êáóÇ³-ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, µáõÉÕ³-ñ³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ¶³µñÇ»É ¶³µñÇ»ÉÇ:

²ØÜ-áõÙ §²Ù»ñ·¦-Ç ³í³· ×³ñï³-ñ³·»ïÇ û·Ý³Ï³ÝÇ å³ßïáÝÇ Í³éÏ³-å³ßïå³Ýáõ³Ùµ ³ßË³ï»É ¿ é³½Ù³-Ï³Ý Ñ»ï³ËáõÛ½ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ²ñß³Ï Ì³ñ¹³ÝÛ³ÝÁ:

²Ûë ó³ÝóÇ ³Ý¹³ÙÝ»ñÝ ¿ÇÝ ³Ý»ñÇ ß³-ñáõÝ³Ï»É: Æëñ³Û»É é³½Ù³Ï³Ý, ³ÛÝå»ë ¿É ³ñï³ùÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝ ³ßË³-ï»É »Ý Ù»ñ Ñ³ÛñÝ»ñ³ÏÇóÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ:

Ð³ÛñÝ»ñ³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³-ñÇÝ»ñÇÝ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý, Ýñ³ µáÉáñ ï»ë³ÏÝ»ñÇ Í³í³É³Í ·áñÍáõ-Ý»ñáõÃÛáõÝÁ µ³ñÓñ ¿ ·Ý³Ñ³ï»É Ù»ñ ½á-ñ³í³ñÝ»ñÇª ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñ-

ß³ÉÝ»ñ ¶. Î. ÄáõÏáíÇ, ². Ø. ì³ëÇÉ¨ëÏáõ ¨ áõñÇßÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó:

ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ é³½Ù³Ï³Ý Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ³ñÅ³ÝÇùÝ»ñÝ ëïÇåí³Í ¿ »Õ»É ÁÝ¹áõÝ»Éáõ Ý³¨ ý³ßÇëï³Ï³Ý Õ»Ï³í³ñáõÃÛáõÝÁ: ê¸ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý å»ï ì³Éï»ñ Þ»É»Ýµ»ñ·Á Ëáëïáí³Ý»É ¿, áñ ÐÇïÉ»ñÁ ³ñ¹»Ý 1941 Ã. í»ñçÇÝ ¨ Ñ³ïÏ³å»ë êï³ÉÇÝ·ñ³¹Ç ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ Ïñ³Í å³ñïáõÃÛáõÝÇó Ñ»ïá Ñ³Ù³ñ»É ¿, áñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ ·»ñ³½³ÝóáõÙ ¿ ·»ñÙ³Ý³Ï³ÝÇÝ:

ì»ñçáõÙ Ýß»Ýù, áñ Ï³ñ»ÉÇ ¿ Ñ³Ùá½í³Í Ï»ñåáí ¨ Ñå³ñïáõÃÛ³Ùµ ³ë»É, áñ Ý³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ ¨ å³ï»ñ³½ÙÇ Å³Ù³Ý³Ï ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ Ï³ï³ñ»É ¿ Çñ ³éç¨ ¹ñí³Í ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ, ³ñÅ³ÝÇ Ý»ñ¹ñáõÙ ¿ áõÝ»ó»É ý³ßÇ½ÙÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ï³ñ³Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ·áñÍáõÙ: Ð»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ¨ Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ¨ í³ñÙ³Ý ÷áñÓÁ ³ñ¹Ç å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ ¿É áã ÙÇ³ÛÝ Ý»ñÏ³Û³óÝáõÙ ¿ ×³Ý³ãáÕ³Ï³Ý Ñ»ï³ùñùñáõÃÛáõÝ Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ ¨ Ñ³Ï³Ñ»ï³ËáõÛ½Ý»ñÇ Ý»ñÏ³ÛÇë ë»ñÝ¹Ç Ñ³Ù³ñ, ³ÛÉ¨ áõÝÇ Ù»Í ·áñÍÝ³Ï³Ý Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ ÇÝãå»ë Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý, ³ÛÝå»ë ¿É ëïñ³ï»·Ç³Ï³Ý áõ û»ñ³ïÇí Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý Ï³ï³ñ»É³·áñÍÙ³Ý Ñ³Ù³ñ:

Ð»ï³Ëáõ½áõÃÛáõÝÁ Ù»Í É³ñí³ÍáõÃÛ³Ùµ ³ßË³ï»É ¿ Ý³¨ Ñ»ïå³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ: ê³Ï³ÛÝ ¹»é Å³Ù³Ý³ÏÁ ã¿ Ëáë»Éáõ Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý Ñ»ïå³ï»ñ³½ÙÛ³Ý §³ëïÕ»ñÇ¦ ¨ Ó»éùµ»ñáõÙÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ:

Ø»Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ å³ÛÍ³é ïáÝÁ Ýß»ÉÇë Ù»Ýù ãå»ïù ¿ Ùáé³Ý³Ýù, áñ ³Û¹ å³ï»ñ³½ÙáõÙ ½áÑí³ÍÝ»ñÇó ß³ï»ñÇ ÑÇß³ï³ÏÁ, Ýñ³Ýó Ù»ñÓ³íáñÝ»ñÇ ¹»é Ã³ñÙ íÇßïÁ Ù»½ å³ñï³íáñ»óÝáõÙ »Ý Ó»éÝ³ñÏ»Éáõ ³ÝÑñ³Å»ßï Ù»ñ Ñ»ï³½áïáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ¨ Ñ³Ý¹»ë ·³ÉÇë Ñ³ïáõÏ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ù³ëÇÝ:

ОРГАНЫ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ СССР В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ: АРМЯНСКИЙ СЛЕД

А. Е. САРКИСЯН, полковник

РЕЗЮМЕ

С началом Великой Отечественной войны резко возросли роль и задачи советской разведки и контрразведки, в успешную деятельность которых свой достойный вклад внесли армяне.

Среди асов советской контрразведки в этот период особенно выделялись такие деятели армянской национальности, как заместитель Наркома государственной безопасности генерал-полковник Богдан Кобулов, генерал-майоры Григорий Бежанов, Георгий Мартиросов, Гурген Агаян, Левон Вартанян, полковники Михаил Агаянц, Рубен Аракелян, Хачик Оганесян и многие другие.

Особенно велики заслуги разведчиков: заместителя начальника Главного управления МО СССР генерал-лейтенанта Гая (Айк) Туманяна, Раффи Хитарова, резидента в Афганистане генерал-майора Михаила Аллахвердова, Главного резидента в Иране генерал-майора Ивана Агаянца, резидента в США генерал-майора Гайка Овакимяна, выдающихся разведчиков Степана Апресяна и Героя Советского Союза Геворка Варданяна и многих других.

THE ORGANS OF THE STATE SECURITY OF THE USSR IN THE GREAT PATRIOTIC WAR: THE ARMENIAN TRACE

A. Ye. SARKISSIAN, Colonel

SUMMARY

With the beginning of the Great Patriotic War, the role and tasks of the Soviet reconnaissance and security service, to the successful activity of which the Armenians made their worthy contribution, had been swiftly increased.

Among the experts of the security service in that period especially distinguished themselves such figures of the Armenian nationality as the deputy People's commissar of the State security Colonel General Bogdan Kobulov, Major Generals Grigory Bezhanov, Georgy Martirossov, Gourgen Aghayan, Levon Vardanian, Colonels Mikhail Aghayants, Khachik Oganessian, Ruben Arakelian and many others.

There are especially mentioned the deserts of the intelligence officers: the deputy head of the Central board of the MoD of the USSR Lieutenant General Guy (Hayk) Toumanian, Raffi Khitarov, the resident in Afghanistan Major General Mikhail Allahverdov, the Chief resident in Iran Major General Ivan Aghayants, the resident in the USA Major General Hayk Hovakimian, the outstanding intelligence officers Stepan Apressian and the Hero of the Soviet Union Gevork Vardanian and of many others.

ԹԻԿՈՒՆՔԻ ԱՌԱՋԻՆ ԳԾՈՒՄ

Ա. Ե. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, գնդապետ

ä³ïÙáõÃÛ³Ý ·ÉË³íáñ ûñ»ÝùÝ ¿ ëï»É ãÑ³Ý¹·Ý»ÉÁ,
ºñÏñáñ¹Áª ×ßÙ³ñïáõÃÛáõÝÝ ³ë»Éáõó ãí³Ë»Ý³ÉÁ:
È¨áÝ 13-ñ¹ å³å

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ»ñáë³Ï³Ý ¿ååå»³Ý ÁÝ¹ÙÇßï Ï³åñÇ Ù³ñ¹Ï³Ýó ÑÇßáÕáõÃÛ³Ý Ù»ç: àñù³Ý Ù»½³ÝÇó Ñ»é³ÝáõÙ »Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ¹³Å³Ý ï³ñÇÝ»ñÁ, ³ÛÝù³Ý ³í»ÉÇ í»Ñ³ßáõù ¿ Ý»ñÏ³Û³ÝáõÙ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÅáÕáíñ¹Ç ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝÁ, ¨ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇ½ÙÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ï³ñ³Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ûñÁ ÙÇßï ëáõñµ áõ Ñáõ½Çã ïáÝ ÏÉÇÝÇ Ý³ËÏÇÝ ÊêÐØ ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ ¨ ³ÙµáÕç ³é³ç³¹»Ù Ù³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ: êËñ³·áñÍáõÃÛáõÝ Ï³ï³ñí»É ¿ áã ÙÇ³ÛÝ ×³Ï³ïáõÙ, ³ÛÉ¨ ÃÇÏáõÝùáõÙ, ¨ ¹Åí³ñ ¿ ³ë»É, Ã» áñï»Õ ¿ñ ³í»ÉÇ Í³Ýñ: Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÁ ³Ù»Ý³¹³Å³Ý ÷áñÓáõÃÛáõÝÝ ¿ñ »ñÏñÇ ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý ïÝï»ëáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ: àã ÙÇ å³ï»ñ³½ÙáõÙ å»ïáõÃÛáõÝ ëïÇåí³Í ãÇ »Õ»É ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý ïÝï»ëáõÃÛáõÝÁ Ï³½Ù³Ï»ñå»Éáõ ³Û¹åÇëÇ µ³ó³éÇÏ ¹Åí³ñÇÝ å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ:

²Ýó³Í å³ï»ñ³½ÙÇ ×³Ï³ï³Ù³ñïÇ»ñÇ Ñ³Ù³ñ å³Ñ³Ýçí»óÇÝ ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï-Ý»ñáõÙ ³Ý»ñ¨³Ï³Û»ÉÇ ù³Ý³Ïáí áã ÙÇ³ÛÝ Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ, ³ÛÉ¨ ÝÛáõÃ³Ï³Ý é»ëáõñëÝ»ñ: ´³í³Ï³Ý ¿ ³ë»É, áñ å³ï»ñ³½ÙÇ ãáñë ï³ñÇÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ³ñï³¹ñí»É ¿ ¨ ï»Õ Ñ³ëóí»É 112,1 Ñ³½. ÇÝùÝ³ÃÇé, 102,8 Ñ³½. ï³ÝÏ ¨ ÇÝù-Ý³·Ý³ó Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ Ï³Û³Ýù, ßáõñç 482,2 Ñ³½. Ññ³ÝáÃ, 12 ÙÉÝ ³Ïáë³íáñ Ññ³ó³Ý ¨ Ï³ñ³µÇÝ, 1 ÙÉñ¹-Çó ³í»ÉÇ ï³ñµ»ñ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¨ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ù³ñï³å³ß³ñ, ßáõñç 21,4 ÙÉñ¹ ÷³Ù÷áõß, 16 ÙÉÝ ï-Çó ³í»ÉÇ í³é»É³ÝÛáõÃ, 40 ÙÉÝ ï å³ñ»Ý³ÙÃ»ñù: è³½Ù³×³Ï³ïÇ»ñÇ ³ÝÓÝ³Ï³½Ù»ñÇ Ñ³Ù³ñ Ï³ñí»É ¿ 38 ÙÉÝ ßÇÝ»É, 73 ÙÉÝ ½ÇÝ-íáñ³Ï³Ý µÉáõ½, 90 ÙÉÝ ß³Éí³ñ, 64 ÙÉÝ ½áõÛ· ÏáßÇÏ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ·áñÍáÕ µ³Ý³ÏÇ ½áñù»ñÁ ãáñë ³Ý·³Ù ëï³ó»É »Ý ³Ù³é³ÛÇÝ ¨ ÓÙ»é³ÛÇÝ Ýáñ Ñ³Ù³½·»ëï: ²Ûë ³Ù»ÝÁ ï»Õ Ñ³ëóÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ í»ñ³Ï³Ý·Ýí»É ¨ Ï³éáõóí»É ¿ 120 Ñ³½. ÏÙ »ñÏ³-ÃáõÕÇ ¨ 100 Ñ³½. ÏÙ-Çó ³í»ÉÇ ³íïáÙáµÇÉ³ÛÇÝ ×³Ý³å³ñÑ, áñáÝóáí ï»Õ³÷áËí»É »Ý ³í»ÉÇ ù³Ý 31 ÙÉñ¹ ï µ»éÝ»ñ:

¼³ñÙ³Ý³ÉÇ ã¿, áñ ÃÇÏáõÝùÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ ³ßË³ï³ÝùÁ ëï³ñÅ³ÝíáõÙÝ ¿ ·Ý³-Ñ³ïí»É »ñÏñÇ ¨ ÅáÕáíñ¹Ç ÏáÕÙÇó: 30 Ñá·Ç ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³-ï³ÝùÇ Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý, áñáÝó Ãíáõ٪ *ÜÇÏáÉ³Û Ü³ñÇÝÛ³ÝÁ, ´áñÇë ê³É³Ùµ»ÏáíÁ, ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ: Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍáõÙ ½·³ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙ »Ý áõÝ»ó»É Ñ³Õáñ¹³ÏóáõÃÛ³Ý áõÕÇÝ»ñÇ ÅáÕÏáÙÇ ³é³çÇÝ ï»Õ³Ï³É ´³·-*ñ³ï Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ* ¨ Ý»ñùÇÝ ·áñÍ»ñÇ ÅáÕÏáÙÇ ï»Õ³Ï³É *È¨áÝ ê³ýñ³½Û³ÝÁ:*

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³Ùµáõç ÁÝÃ³óùáõÙ µ³Ý³ÏÇ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý Ñ³ñó»ñáí ½µ³Õí»É ¿ ´¶Î´ ÙÃ»ñ³Çñ³ÛÇÝ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý ÏáÙÇï»Ç Ý³Ë³·³Ñ, ÊêÐØ ÄáÕÏáÙËáñÑñ¹Ç Ý³Ë³·³ÑÇ ï»Õ³Ï³É *²Ý³ëï³ë ØÇÏáÛ³ÝÁ,* áñÁ ÙÇ³Å³Ù³Ý³Ï »Õ»É ¿ñ ëáí³Ý³Ù:

²Û¹ ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù³ëßï³µÝ»ñÁ å³ïÏ»ñ³óÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ Ï³ñ»ÉÇ ¿ Ï³ï³ñ»É ³ÛëåÇëÇ Ñ³Ù»Ù³ï³Ï³ÝáõÃÛáõÝ. ãáñë ï³ñí³ ÁÝÃ³óùáõÙ Ûáõñ³ù³ÝãÛáõñ ½ÇÝ-íáñÇ Ñ³ßíáí ÃÇÏáõÝùáõÙ Ù³ñïÇ ¹³ßï ¿ ï»Õ³÷áËí»É ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ ³í»ÉÇ ù³Ý 10 Ñ³½. ï é³½Ù³å³ß³ñ, áñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÝ áõ é³½Ù³×³Ï³ï ï»Õ³÷áËáõÙÝ ³å³Ñáí»Éáõ Ñ³Ù³ñ ÃÇÏáõÝùáõÙ ³Ù»Ý ûñ å»ïù ¿ ³ßË³ï»ñ Ù»Ï Ù³ñïÇÇÏ Ñ³ßíáí ãáñë-ÑÇÝ· Ù³ñ¹:

²Ûë ¨ ³ÛÉ ÑëÏ³Û³Í³í³É ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ
»ñÏñÇ ïÝï»ë³Ï³Ý ×³Ï³ïÁ ÉáõÍáõÙ ¿ñª
³ë»ë µ³Å³Ýí³Í ÉÇÝ»Éáí »ñÏáõ ß³ñ³Ý³-
Ï³ñ·Ç: ²é³çÇÝ (ÑÇÙÝ³Ï³Ý) ß³ñ³Ý³-
Ï³ñ·Á ÝÛáõÃ³Ï³Ý é»ëáõñëÝ»ñÝ ³ñï³-
¹ñáõÙ ¿ñ »ñÏñÇ Ëáñùáõ Ùª ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñ,
ý³µñÇÏ³Ý»ñ, Ñ³Õáñ¹³ÏóÙ³Ý ïñ³Ýë-
åáñï³ÛÇÝ áõÕÇÝ»ñ, Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ é»-
ëáõñëÝ»ñ, Ï³åÇ ÙÇçáóÝ»ñ, ½ÇÝ³ÝáóÝ»ñ,
µ³½³Ý»ñ, å³Ñ»ëïÝ»ñ, Ý³í³Ñ³Ý·Çëï-
Ý»ñ, û¹³Ý³í³Ï³Û³ÝÝ»ñ, ï³ñµ»ñ ·Ç-
ï³Ï³Ý, Ý³Ë³·Í³ÛÇÝ, å»ï³Ï³Ý ¨ ³ÛÉ
Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñ: ¸ñ³Ýù Í³í³É»-
Éáõ Ñ³Ù³ñ Ñ³ñÏ »Õ³í Ñ³ßíí³Í ³ÙÇëÝ»-
ñáõÙ ³ñ¨Ùïù³Ý ßñç³ÝÝ»ñÇó ²ñ¨»Éù ï³-
ñ³Ñ³Ý»É 10 ÙÇÉÇáÝÇó ³í»ÉÇ Ù³ñ¹, ÙÇÝ-
ã¨ 30 Ñ³½. Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝ, ³Û¹ Ãíáõ Ùª
1500 Ëáßáñ, áñáÝó ÑÇÙùÇ íñ³ ëï»ÕÍ-
í»óÇÝ Ñ³ñÛáõñ³íáñ ÝÙ³Ý ¨ Ñ³½³ñ³íáñ
Ýáñ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñ: ¶áñÍÝ³Ï³-
ÝáõÙ ³Ù³ÛÇ ¹³ßïáõÙ Ï³½Ù³Ï»ñåí»ó
³Ù»Ý³ ³ñ¹Ç³Ï³Ý ï»ë³ÏÝ»ñÇ ëå³é³-
½ÇÝáõÃÛ³Ý, é³½Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ¨ ³ÛÉ
³ñï³¹ñ³ÝùÇ ÑáëÁÝÃ³ó ÃáÕ³ñÏáõÙÁ:

ØÇ¨ÝáõÛÝ Å³Ù³Ý³Ï ÊêÐØ-Á É»Ý¹-ÉÇ-
½áí 1941—1945 ÃÃ. ëï³ó³í 22150 ÇÝù-
Ý³ÃÇé, 13097 ï³ÝÏ ¨ ÆÐÎ, 8218 ½»ÝÇ-
Ã³ÛÇÝ ¨ 5800 Ñ³Ï³ ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ññ³ÝáÃ,
132 Ñ³½. ·Ý¹³óÇñ, 427386 µ»éÝ³ ï³ñ
³íïáÙ»ù»Ý³ ¨ çÇå (áñÝ ³í»ÉÇ ù³Ý
»ñÏáõ ³Ý·³Ù ·»ñ³½³ÝóáõÙ ¿ñ ËáñÑÁñ-
¹³ÛÇÝ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ³íïáÙ»ù»Ý³Ý»-
ñÇ ù³Ý³ÏÁ), 8701 ù³ñß³Ï ¨ ïñ³Ïïáñ,
35 Ñ³½. Ùáïáóó ÇÏÉ»ï, Ññ»ï³Ýáõ Ñ³Ù³ñ
473 ÙÉÝ Ù³ñï³å³ß³ñ, 4,5 ÙÉÝ ï å³ñ»-
Ý³ÙÃ»ñù, 15 ÙÉÝ ½áõÛ· ÏáßÇÏ, 62 ÙÉÝ Ù²
µñ¹Û³ ÏïáñÕ»Ý, 2,1 ÙÉÝ ï Ý³íÃ³ÙÃ»ñù
(³Û¹ Ãíáõ Ùª 1,5 ÙÉÝ ï µ³ñÓñáñ³Ï µ»Ý-
½ÇÝ, áñÝ ³í»ÉÇ ¿ñ, ù³Ý ³ñï³¹ñí»É ¿ñ
ÊêÐØ-áõÙ (µ³ñÓñ ûÏï³Ý³ÛÇÝ Ãíáí ³-
íÇ³óÇáÝ µ»Ý½ÇÝÇ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ Ý³-
Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ ËáñÑÁñ-
¹³ÛÇÝ ïÝï»ëáõÃÛ³Ý ÃáõÛÉ ï»Õ»ñÇó ¿ñ.
ûñÇÝ³Ïª 1940 Ã. ´-78 µ»Ý½ÇÝÇ å³Ñ³Ý-
ç³ñÏÁ µ³í³ñ³ñí»É ¿ñ ÙÇ³ÛÝ 4 %-áí)),
1,2 ÙÉÝ ï ùÇÙÇ³Ï³Ý ¨ å³ÛÃáõóÇÏ ÝÛáõ-
Ã»ñ, 11155 »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ Ñ»Ý³Ñ³ñÃ³Ï
¨ í³·áÝ, 1981 ·Ý³óù³ù³ñß, 128 ÷áË³-
¹ñ³Ý³í, 3 ë³éó³Ñ³ï, 281 é³½Ù³Ý³í
(³Ï³Ýáñë³Ý³í»ñÇ Ï³ñ¨áñ ëå³é³½Ç-
ÝáõÃÛáõÝÁ ¿É»ÏïñÙ³·ÝÇë³Ï³Ý ¨ Ó³Û-
Ý³ÛÇÝ ³Ï³ÝáñëÇãÝ»ñÝ ¿ÇÝ, ÇëÏ ëáõ½³-
Ý³í»ñÇ Ù»Í áñëÇãÝ»ñÇÝÁ` µ³½Ù³÷áÕ
éÙµ³Ý»ïÝ»ñÁ, ÑÇ¹ñá³Ïáõëïë ¨ é³-
¹Çáï»ÕáñáßáõÙ³ÛÇÝ ë³ñù»ñÁ, áñáÝù
ÊêÐØ è Ì Ü-Ý ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï ·áñÍÝ³Ï³-
ÝáõÙ ãáõÝ»ñ), 358720 Ñ³ëïáó, 445 èîÎ
(³Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ÊêÐØ-áõÙ Ýáñ ¿ÇÝ Ó»é-
Ý³ÙáõË »Õ»É ÷áñÓ³ñ³ñ³Ï³Ý ÝÙáõßÝ»-
ñÇ Ùß³ÏÙ³ÝÁ), 200 Ñ»é³Ëáë³ÛÇÝ ´Ð
Ï³Û³Ý (ÊêÐØ-áõÙ ³ÛÝ ã¿ñ ³ñï³¹ñíáõÙ),
è Ì Ü-Ç Ñ³Ù³ñ 1996 èîÎ ¨ 329 ÑÇ¹ñá-
ï»ÕáñáßÇã, ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµª 11 ÙÉñ¹
¹áÉ³ñ ³ñÅáÕáõÃÛ³Ùµ ï»ËÝÇÏ³ (²ØÜ-Ç
µ³ÅÝ»Ù³ëÁª 96,4 %): Ø»Í ¹»ñ »Ý Ë³Õ³-
ó»É É»Ý¹-ÉÇ½áí ëï³óí³Í Ï³åÇ ÙÇçáó-
Ý»ñÝ áõ é³¹Çáë³ñù³íáñ³ÝùÁ: Ø³ëÝ³-
·»ïÝ»ñÇ ·Ý³Ñ³ïÙ³Ùµ ÊêÐØ-Ý ³Û¹
µÝ³·³í³éáõÙ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇó Ñ»ï ¿ñ
·ñ»Ã» ï³ë ï³ñáí: ¸³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇ Ïáõ-
ÙÇó 1942—1943 ÃÃ. Ï³ï³ñí³Í Ù³ï³-
Ï³ñ³ñáõÙÁ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ïí»ó é³-
¹ÇáÏ³Û³ÝùÝ»ñáí ³å³Ñáí»Éáõ 150 ¹Ç-
íÇ½Ç³, ÇëÏ ¹³ßï³ÛÇÝ Ñ»é³ËáëÝ»ñáíª
329 ¹ÇíÇ½Ç³, 400 ì ï-áó é³¹ÇáÏ³Û³Ý-
Ý»ñÁ µáÉáñ ×³Ï³ïÝ»ñÇ áõ µ³Ý³ÏÝ»ñÇ
ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ßï³µÝ»ñÁ ¨ û¹³Ý³í³Ï³-
Û³ÝÝ»ñÁ ³å³Ñáí»óÇÝ Ñáõë³ÉÇ Ï³åáí
(Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõÝÁ ¹Á-
ñ³Ýù ëÏë»ó ÃáÕ³ñÏ»É ÙÇ³ÛÝ 1943 Ã.
í»ñçÇÝ): ´¶Î´-áõÙ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ì-100
é³¹ÇáÏ³Û³ÝÝ»ñÇ ÏÇñ³éáõÙÁ ÑÝ³ñ³íá-
ñáõÃÛáõÝ ïí»ó §¹ÇíÇ½Ç³—·áõÝ¹¦ ûÕ³-
ÏáõÙ Ñ³ëï³ ï»Éáõ Ï³å, áñÁ Ý³ËÏÇÝáõÙ
ã¿ñ »Õ»É: ÆëÏ Ñ»é³Ëáë³ÛÇÝ Ù³ÉáõËÇ
Ý»ñÙáõÍáõÙÁ 1943 Ã. »ñ»ù ³Ý·³Ù ·»ñ³-
½³Ýó»ó ¹ñ³ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ ÊêÐØ-áõÙ
(ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ Ù³ï³Ï³ñ³ñí»É ¿
2 ÙÉÝ ÏÙ): ÊêÐØ Ý»ñÙáõÍí»É »Ý ³ÉÛáõÙÇÝ
(328 Ñ³½. ï, ÇÝãÁ 1,25 ³Ý·³Ù ·»ñ³½³Ý-
ó»É ¿ ³Û¹ Ù»ï³ÕÇ Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý ÃáÕ³ñÏ-
Ù³Ý Í³í³ÉÁ, áñÁ Ï³½Ù»É ¿ 253 Ñ³½. ï),
ï³ÝÏ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ½ñ³Ñ³Ã»ñÃ»ñ, ³ñ×Ç×,
³Ý³·, ÙáÉÇµ¹»Ý ¨ ³ÛÉ ï»ë³ÏÇ Ñáõ Ùù:

êïñ³ï»·Ç³Ï³Ý ÝÛáõÃ»ñÇ, å³ñ»-
Ý³ÙÃ»ñùÇ, êèî Ù³ï³Ï³ñ³ñáõÙÝ»ñÁ
ÊêÐØ-ÇÝ, áñáÝù Ï³ï³ñí»É »Ý É»Ý¹-ÉÇ-
½áí, ³ÝÏ³ëÏ³Í, ½·³ÉÇ Ï»ñåáí Ýå³ë-

ï»É »Ý ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ÃßÝ³Ùáõ ¹»Ù ÙÕíáÕ å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ³çáÕ ³í³ñïÇÝ:

È»Ý¹-ÉÇ½áí Ï³ï³ñíáÕ Ù³ï³Ï³ñ³ñáõÙÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë *²Ý³ëï³ë ØÇÏáÛ³ÝÁ,* áñÁ ÙÇÝã¨ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ³ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý å³ï³ëË³Ý³ïáõ ¿ñ ëïñ³ï»·Ç³Ï³Ý ÝÛáõÃ»ñÇ ·ÝÙ³Ý ¨ ÙáµÇÉÇ½³óÇáÝ é»ëáõñëÝ»ñÇ Ïáõï³ÏÙ³Ý Ñ³Ù³ñ:

Æ. ØÇñ½³Ë³Ýáí

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ù»Í ëÁËñ³Ýù ¹³ñÓ³í »ñÏñáñ¹ (³éç¨Ç) ïÝï»ë³Ï³Ý ß³ñ³Ý³Ï³ñ·Ç ³ÝÓÝí»ñ ³ßË³ï³ÝùÁ, ÙÇ ß³ñ³Ý³Ï³ñ·, áñÁ ·áñÍáõÙ ¿ñ Ð¶Ì Ñ³Ù³Ï³ñ·áõÙ ¨ ³ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý ½áñù»ñÇ, ûå»ñ³ïÇí ¨ ëïñ³ï»·Ç³Ï³Ý ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñÇ Ï³½ÙáõÙ: ¸ñ³Ýù ¿ÇÝ Ð¶Ì Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý í³ñãáõÃÛ³Ý (ØØì) Ñ³í³ù³Éóù³íáñÇã ½ÇÝ³ÝáóÝ»ñÁ, µ³½³Ý»ñÁ ¨ å³Ñ»ëïÝ»ñÁ: ´³ÝÝ ³ÛÝ ¿, áñ Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÁ ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ å³ïñ³ëïáõÙ ¿ÇÝ ÙÇ³ÛÝ Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ Ù³ë»ñª ³ñÏ»ñÇ ¨ ³Ï³ÝÝ»ñÇ å³ïÛ³ÝÝ»ñ, å³ñÏáõ×Ý»ñ, å³ÛÃáõóÇãÝ»ñ, Ñ»é³Ï³é³ñíáÕ ËáÕáí³ÏÝ»ñ, í³éá¹Ç ÉÇóù»ñ, ¹ñ³Ýó µáó³í³éÙ³Ý ÙÇçáóÝ»ñ (å³ïÇ×³ÛÇÝ ëëÝ³Ï³ÉÝ»ñ ¨ ³ÛÉÝ) ¨ ÙÇ ß³ñù ³ÛÉ ÉÑ³Ù³ë»ñ:

²Ûë ³Ù»ÝÁ áõÕ³ñÏíáõÙ ¿ñ Ð¶Ì ØØì Ñ³í³ù³Éóù³íáñÇã ½ÇÝ³ÝáóÝ»ñ, µ³½³Ý»ñ ¨ å³Ñ»ëïÝ»ñ, áñáÝù ³é³ÝÓÇÝ ï³ññ»ñÇó Ñ³í³ùáõÙ ¿ÇÝ ÏÇñ³éÙ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ïñ³ëïÇ Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñ: ²ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇó û·ï³·áñÍÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ÙµáÕçáõÃÛ³Ùµ å³ïñ³ëïÇ ëï³óíáõÙ ¿ÇÝ ÙÇ³ÛÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ½»ÝùÇ ¨ ³íÇ³óÇáÝ ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñÇ Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÁ, Ó»éùÇ ¨ Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ÝéÝ³ÏÝ»ñÁ, ³½¹³Ýß³Ý³ÛÇÝ áõ ÉáõëÝ³íáñáÕ ÑñÃÇéÝ»ñÁ ¨ ÙÇ ß³ñù ³ÛÉ ³ñï³¹ñ³ ï»ë³ÏÝ»ñ: ºñÏñáñ¹ ß³ñ³Ý³Ï³ñ·Ç Ï³½ÙÇ Ù»ç ÙïÝáõÙ ¿ñ Ý³¨ Ù»ñ ¼àô-Ç ½áñ³ÛÇÝ, µ³Ý³Ï³ÛÇÝ ¨ é³½Ù³×³Ï³ï³ÛÇÝ ÃÇÏáõÝùÁ, áñÁ å³ñï³íáñ ¿ñ ïÝï»ë³Ï³Ý ×³Ï³ïÇ ³é³çÇÝ ß³ñ³Ý³Ï³ñ·Çó (åáÕ ïÝï»ëáõÃÛáõÝÇó) ÁÝ¹áõÝ»Éáõ µáÉáñ ÝÛáõÃ³Ï³Ý é»ëáõñëÝ»ñÁ, ¹ñ³Ýù Ý³Ë³å³ïñ³ëï»Éáõ ÏÇñ³éÙ³Ý Ñ³Ù³ñ (í»ñ³µ»éÝáõÙ ï³ñµ»ñ ï»ë³ÏÇ ÷áË³¹ñ³ÙÇçáóÝ»ñÇ, Ñ³í³ùáõÙ, ï»ë³Ï³íáñáõÙ, å³ÑáõÙ, µ³ßËáõÙ, Ñ³ßí³éáõÙ ¨ ³ÛÉÝ) ¨ Ñ³ëóÝ»Éáõ Ù³ñïÇ ¹³ßï: ²Û¹ Ýå³ï³Ïáí µáÉáñ ½áñ³Ù³ë»ñáõÙ, ½áñ³ÙÇ³íáñáõÙÝ»ñáõÙ ëï»ÕÍí»É ¿ÇÝ ¹³ßï³ÛÇÝ Ýáñá·áõÙ³ÛÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñ, µ³½³Ý»ñ, Ñáëå Çï³ÉÝ»ñ, Ï³ÛÇÝ »ñÏ³Ãáõ³ÛÇÝ, ×³Ý³å³ñÑ³ÛÇÝ, ³íïáÙáµÇÉ³ÛÇÝ, Ëáõ ÍÙ³Ï³ß³ñ³ÛÇÝ ½áñù»ñ: Üñ³Ýù Áëï Ãí³ù³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ ³ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý ÏéíáÕÝ»ñÇ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ÃíÇ 12—15 ¨ ³í»ÉÇ %-Á: Æ ¹»å, ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ, ²ØÜ-Ç ¨ Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³ÛÇ ½áñù»ñáõÙ ³å³ÑáíÙ³Ý ½áñ³Ù³ë»ñÇ ÃíÇ³Ý³ÏÁ ³Û¹ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ï³½ÙáõÙ ¿ñ 20—25 ¨ ³í»ÉÇ %:

ÂÇÏáõÝùÇ ¨ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ³å³ÑáíÙ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇ ËÝ¹ÇñÝ ¿ñ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý áõ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ Ýáñá·áõÙÁ: úñÇÝ³Ïª å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ù³ñïÇ ¹³ßïáõÙ ¨ ×³Ï³ï³ÛÇÝ ·áïÇÝ»ñáõÙ Ýáñá·í»É ¿ñ (Ýñ³Ýó µ³½Ù³Ïóë ß³ñù í»ñ³¹³ñÓÙ³Ý Ñ³ßí³éÙ³Ùµ) 620 Ñ³½³ñÇó ³í»ÉÇ ï³ÝÏ ¨ ÆÐÐ, 82,3 Ñ³½. ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñÅÇã, ³í»ÉÇ ù³Ý 1597 Ñ³½. ÇÝùÝ³ÃÇé, ³í»ÉÇ ù³Ý 1641 Ñ³½. Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ Ñ³Ù³Ï³ñ·, 2 ÙÉÝ ³íïáÙ»ù»Ý³: ¶áñÍÝ³Ï³ÝáõÙ Ù»Ï Ù³ñï³Ï³Ý

ûå»ñ³óÇ³ÛÇ ÁÝÃ³óùáõÙ Ï³ï³ñí»É ¿ ß³ï ï»ë³ÏÝ»ñÇ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ¨ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ »ñ»ù-ãáñë Ýáñá·áõÙ: ê³ñ-ù³íáñí»É ¿ñ 6 Ñ³½. û¹³Ý³í³Ï³Û³Ý, áñáÝó ßÝáñÑÇí ³å³Ñáíí»É ¿ñ ÇÝùÝ³-ÃÇéÝ»ñÇ ãáñë ÙÇÉÇáÝ ÃéÇãù: ºÃ» ³ÝÑñ³-Å»ßï ÉÇÝ»ñ ³Û¹ ëå³é³½ÇÝáõÃÛáõÝÝ áõ ï»ËÝÇÏ³Ý Ýáñá·Ù³Ý Ñ³Ù³ñ ÃÇÏáõÝù ï³ñ³Ñ³Ý»É, ³å³ Ïå³Ñ³Ýçí»ÇÝ ¨ë ï³ëÝÛ³Ï, Ñ³ñÛáõñ³íáñ Ó»éÝ³ñÏáõÃ-ÛáõÝÝ»ñ: Èñ³óáõóÇã ï»Õ³÷áËáõÙÇó Ëáõ-ë³÷»Éáõ ³ÝÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý ×³Ï³ï³ÛÇÝ ·áïáõÙ (ÇëÏ Ñ³×³Ë³ÏÇ Ý³¨ Ù³ñïÇ ¹³ßïáõÙ) Ï³ï³ñíáÕ Ýáñá·Ù³Ý Å³Ù-Ï»ïÝ»ñÁ Ïñ×³ï»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ñ¹ÛáõÝ³-µ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇó é³½Ù³-×³Ï³ï ¿ÇÝ Ù»ÏÝáõÙ µ³½Ù³ÃÇí Ýáñá-·áõÙ³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ý»ñ:

ÂÇÏáõÝùÇ ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ Ýí³×áõÙ-Ý»ñÇ ß³ñùÁ å»ïù ¿ ¹³ëíÇ Ý³¨ ³ÛÝ ³Ý-·Ý³Ñ³ï»ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙÁ, áñ Ï³ï³ñ»óÇÝ é³½Ù³Ï³Ý µÅÇßÏÝ»ñÁª ³å³Ñáí»Éáí íÇ-ñ³íáñÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³ÏÇÝ ¹áõñë»µ»ñáõÙÁ Ù³ñïÇ ¹³ßïÇó, Ýñ³Ýó ³é³çÇÝ û·Ýáõ-ÃÛ³Ý óáõó³µ»ñáõÙÁ, ï³ñ³Ñ³ÝáõÙÁ ÃÇ-ÏáõÝù, µáõÅáõÙÁ ¨ ß³ñù í»ñ³¹³ñÓÁ: Æëï Ýñ³Ýù ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ (íÇñ³íáñÝ»ñÇ 72 %-Á ¨ ÑÇí³Ý¹Ý»ñÇ 91 %-Á) ÷áñÓ³éáõ, ÏéíÇ ëáíáñ ½ÇÝíáñÝ»ñ ¨ ëå³Ý»ñ ¿ÇÝ: ²Ñ³ Ã» ÇÝãáõ Ñ³Ùá½í³Í Ï»ñåáí Ï³ñ»ÉÇ ¿ ³ë»É, áñ ëÈñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³Ûë-åÇëÇ Ù³ëßï³µ³ÛÝáõÃÛáõÝ ãÇ »Õ»É Ý³-Ëáñ¹ å³ï»ñ³½ÙÝ»ñÇ ³ÙµáÕç å³ïÙáõ-ÃÛ³Ý Ù»ç: ºñÏÇñÝ áõ ÅáÕáíáõñ¹Ý Áëï ³ñÅ³ÝíáõÛÝ ·Ý³Ñ³ï»óÇÝ µÅÇßÏÝ»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÁ: ä³ñ·¨³ïÁñ-í³ÍÝ»ñÇ ÃíáõÙ ¿ÇÝ êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, ê³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷»ÏÇñ, ³Ï³¹»ÙÇÏáë È¨áÝ úñµ»ÉÇÝ, áñÁ Éáõí»É ¿ å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ áõÝ»óáÕ ÙÇ ß³ñù åñáµ-É»ÙÝ»ñ` Ý»ñ³éÛ³É ËÃ³ÝÇãÝ»ñÇ Ý»ñ·áñ-ÍáõÃÛáõÝÁ Ù³ñ¹áõ ýÇ½ÇÏ³Ï³Ý ¨ Ùï³-íáñ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý íñ³, Ùß³Ï»É ¨ ³-å³Ñáí»É ¿ Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý ³éáÕç³·³ó-ÝáÕ ÙÇçáóÝ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ, êï³-ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ÏñÏÝ³ÏÇ ¹³÷»ÏÇñ, µÅßÏ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏ ïáñ *²Ý¹-ñ³ÝÇÏ ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ*, áñÁ Ñ³ÛïÝ³-

·áñÍ»É ¿ ³ñÛ³Ý ÷áË³ñÇÝÇãÝ»ñ, ãáñ åÉ³½Ù³ÛÇ ¨ ãáñ ßÇ×áõÏÇ ëï³óÙ³Ý, ³ñ-Û³Ý å³Ñ³íáÛ³óÙ³Ý ¨ ³ñÛ³Ý µáõÅÙ³Ýã å³ïñ³ëïÙ³Ý ëï³Ý³Éáõ Ù»Ãá¹Ý»-ñÁ, áñáÝù É³ÛÝ ÏÇñ³éáõÃÛáõÝ »Ý ëï³ó»É µÅßÏ³Ï³Ý åñ³ÏïÇÏ³ÛáõÙ, Ñ³ïÏ³å»ë é³½Ù³×³Ï³ï³ÛÇÝ µáõÅÑÇÙÝ³ñÏÝ»ñáõÙ, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷»ÏÇñ, µÅÁß-Ï³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏ ïáñ *èáõµ»Ý ¸³íÇ¹áíÇÁ*, áñÁ Ùß³Ï»É ¿ ³ñÛ³Ý åÉ³½-Ù³ÛÇ »ñÏ³ñ³ï¨ å³Ñå³Ý»Éáõ »Õ³Ý³ÏÁ, ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

Ð³Ûï ÝÇ ¿, áñ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³-ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ññ»ï³ÝÇÝ ³Ýí³-ÝáõÙ ¿ÇÝ §ä³ï»ñ³½ÙÇ ³ëïí³Í¦: Ðñ³-ÝáÃÝ»ñÇ ¨ ³Ï³Ý³Ý»ïÝ»ñÇ ½³Ý·í³Í³-ÛÇÝ Ïñ³ÏÁ, Ñ³ïÏ³å»ë Ù»Í ûå»ñ³óÇ³-Ý»ñáõÙ, Ñ³Ý·»óÝáõÙ ¿ñ Ù³ñï³å³ß³ñÇ ÑëÏ³Û³Ï³Ý í³Ëë»ñÇ: Ø³ñï³å³ß³ñ-Ý»ñÇ ÅáÕÏáÙ³ ïÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõÝÁ ¨ Ýñ³ Ñ»ï ·áñÍ³ÏóáÕ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝ-Ý»ñÁ å³ïíáí Ï³ï³ñ»óÇÝ ³Û¹ ÑëÏ³-Û³Ï³Ý ¨ µ³ñ¹ ËÝ¹ÇñÁª Ð³Õ³Ý³ÏÇÇ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ·áñÍáõÙ áõÝ»Ý³Éáí µ³ó³éÇÏ Í³Ýñ³ ïßÇé Ý»ñ¹ñáõÙ: Ø³ñï³å³ß³ñ-Ý»ñÇ ÅáÕÏáÙ³ ïÇ ¨ Ýñ³ Ñ»ï ·áñÍ³ÏóáÕ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñÝ»ñÇó ÑÇ-ß³ï³ÏÙ³Ý »Ý ³ñÅ³ÝÇ Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç å³Ýí³ÍÇ ½³í³ÏÝ»ñª Ù³ñï³å³ß³ñÝ»-ñÇ ÅáÕÏáÙÇ ï»Õ³Ï³É, ÇëÏ ÙÇÝã³ ³Û¹ ÑÙ. 110 ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý *ÜÇÏáÉ³Ûê³ñÏÇ-ëáíÁ*, ØØÄÎ êÇµÇñÇ ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý *¶áõñ·»Ý êáõñ»ÝÛ³ÝÁ* (Ï³Ý Ñ³í³ëïÇ ïíÛ³ÉÝ»ñ, áñ é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ Ïñ³Ïí³Í Ûáõñ³ù³ÝãÛáõñ »ññáñ¹ ³ñÏÁ å³ïñ³ëï-í³Í ¿ »Õ»É ³Û¹ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝáõÙ), ÞÜ²ÄÎ ä³íßÇÇ ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý *ê»ñ·»Û Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ: Ðñ»-ï³Ý³ÛÇÝ ¨ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ù³ñï³-å³ß³ñÇ ëï»ÕÍáÕÝ»ñÇó Ýß»Ýù êï³ÉÇÝ-Û³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷»ÏÇñÝ»ñ *ÐÙ³Û³Ï Ð³ÏáµÛ³Ý³ñáíÇÝ*, áñÁ Ùß³Ï»É ¿ 19 ï»ë³-ÏÇ ï³ñµ»ñ Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñ, áñáÝù Ý»-ñ³éí»É »Ý ò³Ù³ù³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ, èúàô-Ç ¨ èÌÜ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý Ù»ç, ¨ *²Ý¹ñ»Û ¶¨áñÏáíÇÝ*, áñÝ ëï»ÕÍ»É ¿ ÑÇÝ· ïñ³-Ù³ã³÷Ç µ»Ïáñ³ýáõ·³ë³ÛÇÝ ¨ Ñ³ïáõÏ ³Ï³ÝÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙª 160-ÙÙ ³Ï³Ý³Ý»-ïÇ ýáõ·³ë³ÛÇÝ ³Ï³ÝÁ, áñÁ Ð³Ûñ»Ý³-

Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñï³Ï³Ý ÷áõ-ÉáõÙ ¹³ñÓ»É ¿ñ Ñ½áñ Ñ³ñÓ³ÏáÕ³Ï³Ý ½»Ýù: è³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇó ëï³óíáÕ Ï³ñÍÇùÝ»ñáõÙ Ýßíáõ٠¿ñ, áñ ³Û¹ ³Ï³ÝÁ ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï ½»Ýù ¿ µáÉáñ ï»ë³ÏÇ ¹³ßï³ÛÇÝ Ã³ùëïáóÝ»ñÇ ³í»ñÙ³Ý Ñ³-Ù³ñ, Ñáõë³ÉÇ ÙÇçáó ¿ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¨ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ù³ñï-ÏáóÝ»ñÇ ×ÝßÙ³Ý ¨ áãÝã³óÙ³Ý Ñ³Ù³ñ: Üáñ ³Ï³Ý³Ý»ïÝ»ñÁ ¨ ³Ï³ÝÝ»ñÁ Ù»Í Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ ÏÇñ³éíáõ٠¿ÇÝ Ý³¨ Ëá-ßáñ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñáõÙ ÙÕíáÕ ÷áÕáó³ÛÇÝ Ù³ñï»ñáõÙ: àã ÙÇ µ³Ý³Ï ãáõÝ»ñ ³Û¹-åÇëÇ Ñ½áñ ¨ ï³ñ³ß³ñÅáõÝ ½»Ýù: Ø»ñ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõÝÝ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³é-Ù³Ùµ ³ñï³¹ñ»É ¿ 286,6 ÙÉÝ ³Ï³Ý³Ý»-ï³ÛÇÝ Ù³ñï³å³ß³ñ, áñÇó å³ï»ñ³½-ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ëå³éí»É ¿ 198,8958 ÙÉÝ ³Ï³Ý, áñÁ Ï³½ÙáõÙ ¿ ¹³ßï³ÛÇÝ Ññ»ï³-Ýáõ Ù³ñï³å³ß³ñÇ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ Í³ËëÇ 53 %-Á: ü³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³Ý Ëáñ-ÑÁñ¹³-·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ×³Ï³ïáõÙ Çñ Ï»Ý-¹³ÝÇ áõÅÇ ³Ù»Ý³Ù»Í Ïáñáõëï Ý»ñÁ Ïñ»É ¿ Ñ»Ýó ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ïñ³ÏÇó: ²Û¹ Ïá-ñáõëïÝ»ñÁ Ï³½Ù»É »Ý ëå³Ýí³ÍÝ»ñÇ áõ íÇñ³íáñÝ»ñÇ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ÃíÇ Ù»Ï »ññáñ-¹Á, ³ÛëÇÝùÝ` ßáõñç 3 ÙÉÝ Ù³ñ¹: ºí å³-ï³Ñ³Ï³Ý ã¿, áñ ³Ù»Ý³Ù»Í Ù³ñï³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³Ý»ñáõÙ ÷áõ»ñÇ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ÃíÇ 50 %-Çó ³í»ÉÇÝ Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ ³Ï³-Ý³Ý»ïÝ»ñÁ: ÆëÏ ¹³ Ýß³Ý³ÏáõÙ ¿, áñ ³-Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ¨ ³Ï³-Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ù³ñï³å³ß³ñÇ ëï»ÕÍáõ-Ý»ñÝ áõ ³ñï³¹ñáõÝ»ñÁ Í³Ýñ³ÏßÇé Ý»ñ-¹ñáõÙ »Ý áõÝ»ó»É ÑÇ ï»ñÙ³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³-ÛÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ï³ñ³Í Ñ³Õ³Ý³ÏáõÙ:

Ð³ñÏ ¿ Ýß»É, áñ ÊêÐØ-áõÙ ÁÝ¹Ñáõå ÙÇÝã¨ 1940 Ã. ³Ï³Ý³Ý»ïÁ, ÑÇÙÝí»Éáí Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ïíÛ³ÉÝ»ñÇ íñ³, Ñ³-Ù³ñáõ٠¿ÇÝ »ñÏñáñ¹³Ï³Ý ½»Ýù (Ñ»ï³-·³ÛáõÙ å³ñ½í»ó, áñ ¹³ Çñ³Ï³ÝáõÙ »Õ»É ¿ ³å³ï»Õ»Ï³ïíáõÃÛáõÝ): Ü³Ë³å³-ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³Ï³Ý³Ý»ï³-ÛÇÝ Ù³ñï³å³ß³ñÇ Ùß³ÏÙ³Ý ¨ ³ñï³-¹ñÙ³Ý µÝ³·³í³éáõÙ ÝÏ³ïíáõÙ ¿ñ ³-Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý Ï³-ñ¨áñ ³é³í»ÉáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ã»ñ³·Ý³-Ñ³ïáõÙ: ¸ñ³Ý ·áõÙ³ñí»ó Ý³¨ ³ÛÝ, áñ ³é³çÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý ÷áñÓ³ñÏáõÙÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï³ÝÇ å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÝ³Ï³Ý ßñç³ÝáõÙ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ù³ñï³å³ß³ñ³ÛÇÝ Ý»ñáõÅÝ»ñÁ ³ÛÝ å³ÑÇÝ ÙßÏí³Í, ëå³éí³Í ¨ Ï³-ÃÇñ³ïí³Í ¿ÇÝ Ùß³Ï³Ý Ññ³Ý³Ó»ÉÇ ÑÇ-ÏÇÝ Ñ³ÛÃÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ:

Ð³ñÏ ¿ Ýß»É, áñ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³-ñÇÝ»ñÇÝ Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ÃÕÃ³ïáõÙ ¿ÇÝ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ ½ÇÝ³Ù»ñù ¨ Ïáõï³-Ï³ÛÇÝ ³ñÏ»ñ, áñáÝù ³å³ÑáíáõÙ ¿ÇÝ Ï³-ÝáÝ³íáñ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ù³ñï³å³ß³ñ, 10 ï»-ë³ÏÇ Ù³ñï³å³ß³ñÇ, ³Û¹ ÃíáõÙª ³íÇ³-éáõÙµ»ñÇ, Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ³Ï³ÝÝ»ñÇ, Ñ³Ï³Ñ»ï¨³Ï³ÛÇÝ ³Ï³ÝÝ»ñÇ å³ï-Û³ÝÝ»ñÇ, ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝ:

Ì³·»É »Ý ³ñ¹Ûáù Ù³ñï³å³ß³ñÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõÝáõÙ åñáµÉ»ÙÝ»ñ` Ï³åí³Í ³ÝÑñ³Å»ßï ù³Ý³Ïáí ¹ñ³Ýó ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ñ»ï: Ü³Ë³å³ï»-ñ³½ÙÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ ÊêÐØ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»-ñáõÃÛáõÝÁ áõÕÕ³ÏÇ ýÇ½ÇÏ³å»ë ã¿ñ Ï³-ñáÕ ³å³Ñáí»É ³ÝÑñ³Å»ßï Í³í³Éáí ³ñ-ï³¹ñáõÃÛáõÝ, ù³ÝÇ áñ ³ñï³¹ñ³Ï³Ý Ï³ñáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ã¿ÇÝ µ³í³ñ³ñáõÙ, áñå»ë½Ç å³ï»ñ³½ÙÇ ÙáõÃ³ù³ÝãÛáõÃ ï³ñáõÙ ³ñï³¹ñíÇ 219 ÙÉÝ Ñ³ï Ññ»-ï³Ý³ÛÇÝ Ù³ñï³å³ß³ñ (1938 Ã. ³ñÏ»-ñÇ ÉÇóù³íáñÙ³Ý í»ñ³µ»ñÛ³É Ùáµ³é³-ç³¹ñ³Ýù ¿ñ µ³ßËí³Í ÁÝ¹³Ù»ÝÁ 165 ÙÉÝ Ù³ñï³å³ß³ñÇ Ñ³Ù³ñ. Áëï í³éá¹Ç` ¹ñ³ å³ß³ñÝ»ñÇ Ñ³ßí³éÙ³Ùµ, ³å³Ñáí-íáõ٠¿ñ ÙÇ³ÛÝ 136 ÙÉÝ, Áëï å³ñÏáõ×-Ý»ñÇ` ¹ñ³Ýó ßñç³Ý³éáõÝ³ÏáõÃÛ³Ý Ñ³ß-í³éÙ³Ùµª 108 ÙÉÝ, ÇëÏ Áëï å³ÛÃáõóÇã-Ý»ñÇ ¨ ÷áÕ³ÏÝ»ñÇª ÙÇ³ÛÝ 72 ÙÉÝ Ù³ñ-ï³å³ß³ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝ): àñå»ë

³ñ¹ÛáõÝù, Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ Ïáõï³Ï-
í³Í å³ß³ñÝ»ñÁ »ñ»ù ³Ùëí³ Ù³ñï»ñÇ
Ñ³Ù³ñ Ï³½Ù»óÇÝ Ý³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý
Ñ³ßí³ñÏ³ÛÇÝ å³Ñ³ÝçÙáõÝùÇª ¹³ßï³-
ÛÇÝ ³Ïáë³ íáñ Ññ»ï³Ýáõ Ñ³Ù³ñª 54 %-Á,
½»ÝÇÃ³ÛÇÝ Ññ»ï³Ýáõ Ñ³Ù³ñª 47 %-Á, ³-
Ï³Ý³Ý»ïÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñª 18 %-Á: Ø³ñï³-
å³ß³ñÝ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý áÉáñïáõÙ
³é³ÝóÇÝ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ½³ñ·³ó-
Ù³Ý ³ëïÇ×³ÝÇ ³ÝÑ³Ù³Ù³ëÝáõÃÛáõÝÁ
ãÑ³çáÕí»ó ËÇáíÇÝ í»ñ³óÝ»É Ý³¨ Ð³Ûñ»-
Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ Å³Ù³Ý³Ï: ²Ûë-
å»ë. ·áñÍ»ñÇ Ó³ËáÕí³Í íÇ×³ÏÁ` Ï³å-
í³Í í³éá¹Ç ¨ å³ÛÃáõóÇÏ ÝÛáõÃ»ñÇ Ñ»ï
(ûñÇÝ³Ïª ÊêÐØ-áõÙ 1940 Ã. ³ñï³¹ñíáõÙ
¿ñ 232 Ñ³½. ï µ³ñÓñ Ë ïáõÃÛ³Ùµ ³½á-
ï³Ï³Ý ÃÃáõ, ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, »ñµ í³éá-
¹Ç Ï³Ù å³ÛÃáõóÇÏ ÝÛáõÃ»ñÇ ³ñï³¹ñáõ-
ÃÛáõÝáõÙ ¹ñ³ Í³ËëÁ Ï³½ÙáõÙ ¿ñ Ùáï³-
íáñ³å»ë Ù»Ï ïáÝÝ³ÛÇÝ` Ù»Ï ïáÝÝ³,
ÇëÏ ¹³ Ýß³Ý³ÏáõÙ ¿, áñ ÇÝãå»ë ³ëáõÙ
»Ý, ·ÉËÇó¹ í»ñ ã»ë ÃéãÇ ¨ ï³ñ»Ï³Ý
³í»ÉÇ ù³Ý 230—240 Ñ³½. ï í³éá¹ Ï³Ù
å³ÛÃáõóÇÏ ÝÛáõÃ ã»ë ³ñï³¹ñÇ), Ù³ë-
Ý³íáñ³å»ë Ï³ñ·³íáñí»ó Ç Ñ³ßÇí Ý»ñ-
ÙáõÍÙ³Ý (å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇ Ãá-
Õ³ñÏí³Í Ù³ñï³å³ß³ñÇ 20 %-Çó áã å³-
Ï³ë Ù³ëÁ å³ïñ³ëïí»É ¿ É»Ý¹-ÉÇ½áí
ëï³óí³Í í³éá¹Ç ¨ å³ÛÃáõóÇÏ ÝÛáõÃ»-
ñÇ û·ï³·áñÍÙ³Ùµ), ÇÝãå»ë Ý³¨ Ù³ñ-
ï³å³ß³ñÝ»ñÇ ÉÇóù³íáñÙ³Ùµ å³ÛÃáõ-
óÇÏ ÝÛáõÃ»ñÇ ÷áË³ñÇÝÇãÝ»ñáí (ËáóÇã
·áñÍáÕáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý Ýí³-
½»óÙ³Ùµ): ²Û¹åÇëÇ Í³Ýñ ¹ñáõÃÛ³Ý
å³ï×³éÁ ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ Ù³ñï³å³-
ß³ñÝ»ñÇ ³ñï³Ï³ñ· Ù»Í é»ëáõñë³ï³-
ñáõÃÛáõÝÝ áõ ³ñÅ»ùÝ ¿ÇÝ: ²Ûëå»ë. Ù»Ï
Ù³ñï³Ï³Ý Éñ³Ï³½ÙÁ, áñÁ Ý»ñ³éáõÙ ¿
ÙÇ ù³ÝÇ ï³ëÝÛ³Ï Ù³ñï³å³ß³ñ, å»ï-
·³ÝÓ³ñ³ÝÇ íñ³ Ýëïáõ٠¿ñ ³ÛÝù³Ý
·áõÙ³ñ, áñù³Ý ¨ Ññ³ÝáÃÁ, áñÇ Ñ³Ù³ñ
³Û¹ Ù³ñï³Ï³Ý Éñ³Ï³½ÙÁ Ý³Ë³ï»ë-
í³Í ¿ñ (ÇëÏ »ñµ»ÙÝ Ý³¨ ³í»ÉÇ Ã³ÝÏ):
ÆëÏ Ã»Ïáõ½ ÙÇ ù³ÝÇ ³Ùëí³ ß³ñáõÝ³Ï
å³ï»ñ³½Ù í³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ÝÑñ³Å»ßï
Ù³ñï³å³ß³ñÁ ³í»ÉÇ Ã³ÝÏ ³ñÅ»ñ, ù³Ý
Ññ»ï³Ýáõ ³ÙµáÕç ÝÛáõÃ³Ï³Ý Ù³ëÁ:

î³ñ³Ñ³Ýí³Í Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ
·áñÍ³ñÏáõÙÇó Ñ»ïá 1942 Ã. ·³ñÝ³ÝÁ
ÊêÐØ-áõÙ Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ³ñï³-
¹ñáõÃÛ³Ý í³í³ÉÝ ëÏë»ó ³×»É (Ñ³Ù»Ù³-
ïáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ýß»Ýù, áñ ³Ý·ÉÇ³óÇ-
Ý»ñÇÝ å»ïù »Õ³í 18 ³ÙÇë, áñå»ë½Ç
Çñ»Ýó áã ÙÇ ï»Õ ãï»Õ³÷áËÉí³Í ·áñÍ³-
ñ³ÝÝ»ñáõÙ Ï³½Ù³Ï»ñå»Ý Ù³ñï³å³-
ß³ñÝ»ñÇ ½³Ý·í³Í³ÛÇÝª å³ï»ñ³½Ù³-

Ð. ÚáÉÛ³Ý

Ï³Ý Å³Ù³Ý³ÏÇ ÝáñÙ³Ý»ñáí, ÃáÕ³ñ-
ÏáõÙ), ÇëÏ ºññáñ¹ é³ÛËáõÙ ³Û¹ ßñç³-
ÝáõÙ ¹ñ³Ýó ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ Ïñ×³ï-
í»ó, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ Ï³ÛÇÝ ³í»ÉÇ ß³ï
ëáõµÛ»ÏïÇí, ù³Ý ûµÛ»ÏïÇí å³ï×³éÝ»ñ:
ÆëÏ »ñµ å³ï»ñ³½ÙÝ ëï³ó³í »ñÏ³ñ³-
ï¨ µÝáõÛÃ, ³å³ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ³ñ¹Ûáõ-
Ý³µ»ñáõÃÛ³ÝÁ å³Ñ³Ýçí»ó 9-Çó ÙÇÝã¨
15 ¨ ÝáõÛÝÇëÏ 20 ³ÙÇë, áñå»ë½Ç Ñ³ëÝÇ
³ñÏ»ñÇ ¨ ³Ï³ÝÝ»ñÇ ÃáÕ³ñÏÙ³Ý 1941
Ã. Ï»ë»ñÇ Ù³Ï³ñ¹³ÏÇÝ: ´³Ûó ³Û¹ Å³-
Ù³Ý³Ï ³ñ¹»Ý ýÇÝ³Ýë³Ï³Ý Ý»ñÑáëùÝ
áõ ³ñï³ÑáëùÁ ÙÇÙÛ³Ýó ã¿ÇÝ Ñ³Ù³å³-
ï³ëË³ÝáõÙ, ¨ å³ï³Ñ³Ï³Ý ã¿ñ, áñ
ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ¨ Ù³ñï³å³ß³ñÇ
ý³ßÇëï³Ï³Ý Ý³Ë³ñ³ñ ü. î³¹ïÁ ¹»é
1941 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 29-ÇÝ ÐÇïÉ»ñÇÝ ³é³-
ç³ñÏ»É ¿ñ ¹³¹³ñ»óÝ»É ÊêÐØ-Ç ¹»Ù ³·-
ñ»ëÇ³Ý, ù³ÝÇ áñ §¶»ñÙ³ÝÇ³Ý é³½Ù³-
Ï³Ý ¨ ïÝï»ë³Ï³Ý ³éáõÙáí ³ñ¹»Ý ï³-
ÝáõÙ ¿ñ ï»É å³ï»ñ³½ÙÁ¦: ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ
Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõ-

ÝÁ Ç íÇ×³ÏÇ ã¿ñ Ñ³Ù³Ïßé»Éáõ Ù³ñï³å³ß³ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý íñ³ Ï³ï³ñíáÕ ÑëÏ³Û³Ï³Ý Í³ËëÁ, ù³ÝÇ áñ Ýñ³ Ññ»ï³ÝÇÝ Í³ËëáõÙ ¿ñ 4-5 ³Ý·³Ù ³í»ÉÇ ß³ï Ù³ñï³å³ß³ñ, ù³Ý Ù»ñÁ:

ºñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ Å³Ù³Ý³Ï Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ³é³í»É³·áõÛÝ ï³ñ»Ï³Ý ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ ÊêÐØ-áõÙ ¨ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛáõÙ Ï³½Ù»É ¿ Ùáï³íáñ³å»ë 3,5-³Ï³Ý ÙÉÝ ï, ÇëÏ ²ØÜ-áõÙª 8 ÙÉÝ ï: ºí ¹³ ý³ßÇëï³Ï³Ý ³·ñ»ëáñÝ»ñÇ í»ñçÝ³Ï³Ý ç³Ëç³ËáõÙÁ Ï³ÝËáñáßáÕ ³Ù»Ý¨ÇÝ ¿É »ñÏñáñ¹³Ï³Ý ·áñÍáÝÝ»ñÇó ã¿ñ:

Ø»ñ Ï³ñÍÇùáí, Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ÷áñÓÁ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ¿ ï³ÉÇë ³Ý»Éáõ Ñ»ï¨Û³É »½ñ³Ï³óáõÃÛáõÝÝ»ñÁ.

—é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ó³Ù³ù³ÛÇÝ Ã³ï»ñ³µ»ÙáõÙ å³ï»ñ³½Ù í³ñ»Éáõ å»ïáõÃÛ³Ý ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛ³Ý ã³÷³ÝÇß ¿ áã ÙÇ³ÛÝ ¨ ÝáõÛÝÇëÏ áã ³ÛÝù³Ý Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ §÷áÕ»ñÇ¦ ³éÏ³ÛáõÃÛáõÝÁ, áñù³Ý Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ³Ûù³Ý³ÏÁ, áñÁ å»ïáõÃÛáõÝÁ Ï³ñáÕ ¿ Çñ»Ý ÃáõÛÉ ï³É Í³Ëë»É ³ÝÑñ³Å»ßï Å³Ù³Ý³Ï ³ÝÑñ³Å»ßï ï»ÕáõÙ,

—»ñÏÇñÁ å»ïù ¿ áõÝ»Ý³ ÑÇÙÝ³Ï³Ý ï»ë³ÏÝ»ñÇ Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ÝÑñ³Å»ßï ³ñï³¹ñ³Ï³Ý Ñ½áñáõÃÛáõÝÝ»ñ,

—½áñù»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñå³Ï³Ý ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛáõÝÁ, ï³ñµ»ñ ï»ë³ÏÇ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ùµ ¹ñ³Ýó ½ÇÝÙ³Ý åÉ³Ý³íáñáõÙÁ å»ïù ¿ Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý»Ý å»ïáõÃÛ³Ý Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ·ÝÙ³Ý (³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý) ¨ ³ÝÑñ³Å»ßï å³ß³ñÇ Ïáõï³ÏÙ³Ý ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ,

—Ù³ñï³å³ß³ñáí ½áñù»ñÇ ³å³ÑáíÙ³Ý Ñ³Ù³Ï³ñ·Á Ë³Õ³Õ Å³Ù³Ý³Ï ¿É ³ÝÑñ³Å»ßï ¿ å³Ñ»É ³ÛÝ íÇ×³ÏáõÙ, áñÁ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ï³ é³½Ù³×³Ï³ïÇÝ ³ÝÁÝ¹Ñ³ï Ï»ñåáí Ù³ñï³å³ß³ñ Ñ³ëóÝ»Éáõ:

²Ûëûñ ³ñ¹»Ý áã Ù»ÏÇ Ñ³Ù³ñ ·³ÕïÝÇù ã¿, áñ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÝ Áëï ³ÛÝ ÑÇÙÝ³Ï³Ý óáõó³ÝÇßÝ»ñÇ, áñáÝù µÝáõÃ³·ñáõÙ »Ý ¼àô-Ç Ù³ñï³Ï³Ý Ñ½áñáõÃÛáõÝÁ, µ³ó³éáõÃÛ³Ùµ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ Ãí³ù³Ý³ÏÇó, ·»ñ³½³ÝóáõÙ ¿ñ í»ñÙ³ËÇïÇÝ:

êå³é³½ÇÝáõÃÛáõÝÝ ³ñï³¹ñíáõÙ ¿ñ ³ÛÝåÇëÇ ù³Ý³ÏáõÃÛ³Ùµ, áñÝ ³ÝÑñ³Å»ßï ¿ñ` Ë³Õ³Õ Å³Ù³Ý³Ï µ³Ý³ÏÇ ½ÇÝÙ³Ý Ñ³Ù³ñ, ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ³ÛÝ ù³Ý³Ïáí å³ß³ñÝ»ñÇ ëï»ÕÍÙ³Ý Ñ³Ù³ñ, áñÁ Ñ³Ù³å³ï³ëË³ÝáõÙ ¿ñ å³ï»ñ³½ÙÇ ¹»åùáõÙ Í³·áÕ ÙáµÇÉÇ½³óÇáÝ å³Ñ³ÝçÙáõÝùÝ»ñÇÝ ¨ ëÏ½µÝ³Ï³Ý ÷áõÉ»ñáõÙ Ïáñáõëï Ý»ñÇ Éñ³óÙ³Ý Ñ³Ù³ñ, ÇÝãÁ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ¿ ï³ÉÇë ÙáµÇÉÇ½³óÇáÝ åÉ³Ýáí Ñ³ÑÙ³Ýí³Í Å³ÙÏ»ïÝ»ñáõÙ Ï³ï³ñ»Éáõ é³½Ù³Ï³Ý ¨ ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ³ñï³¹ñ³Ï³Ý Ñ½áñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Í³í³ÉáõÙ` ÙÇÝã¨ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ùµ å³ï»ñ³½ÙÇ å³Ñ³ÝçÙáõÝùÝ»ñÇ ÉñÇí µ³í³ñ³ñáõÙÁ:

Ðñ»ï³Ý³ÛÇÝ ¨ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý µáÉáñ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñáõÙ, ³Û¹ Ãíáõ٪ ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ, å³ï»Ñ³Å³Ùáñ»Ý ëï»ÕÍíáÝ ÙÇ ÑëÏ³ ÙáµÇÉÇ½³óÇáÝ å³ß³ñ:

ØÇÝã å³ï»ñ³½ÙÇ Ýßí³Í å³ßï-å³Ý³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ½³ñ·³óÙ³Ý áõÕ»·ÇÍÝ ¿ñ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ÉÇñÝ»ñÇ ëï»ÕÍáõÙÁ: Ðñ³ÝáÃ³ÛÇÝ ¨ ½ÇÝ³·áñÍ³·Ý¹³óñ³ÛÇÝ Ù»Í ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÁ, Áëï ¿áõÃÛ³Ý, Ù»ï³Õ³·áñÍáõÃÛ³Ý ¨ Ù»ù»Ý³ßÇÝáõÃÛ³Ý Ñ½áñ Ñ³Ù³ÉÇñ ÙÇ³íáñÙÝ»ñ ¿ÇÝ:

Ð»Ýó ¹ñ³Ýáí ¿ µ³ó³ïñíáõÙ ³ÛÝ Ñ³Ý·³ÙÝùÁ, áñ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¨ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ïí»ó 1942 Ã. ëå³é³½ÇÝ»Éáõ 535 Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¨ Ñ»Í»É³½áñ³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³, 342 Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áõÝ¹ ¨ 57 û¹³¹»ë³Ýï³ÛÇÝ ½áñ³Ù³ë: ¸ñ³Ýáí áã ÙÇ³ÛÝ ³å³Ñáíí»óÇÝ µ³Ý³ÏÇ é³½Ù³×³Ï³ï³ÛÇÝ å³Ñ³ÝçÙáõÝùÝ»ñÁ, ³ÛÉ¨ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ ëï»ÕÍí»ó µ³½³Ý»ñáõÙ ½·³ÉÇ å³ß³ñÝ»ñ Ïáõï³Ï»Éáõ Ñ³Ù³ñ:

²Ûë ³Ù»ÝÇ Ñ³Ù³ñ »ñÏÇñÝ ½·³ÉÇ ã³÷áí å³ñï³Ï³Ý ¿ñ ÊêÐØ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý ÏáÙÇë³ñÇÝ ï»Õ³Ï³É *ÆÉ³ñÇáÝ ØÇñ½³Ë³ÝÛ³ÝÇÝ*: ØÇÝã ³Û¹ å³ßïáÝÇÝ Ýß³Ý³Ïí»ÉÁ Ý³ Õ»Ï³í³ñ»É

¿ñ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃ-
Û³Ý` ³ßË³ñÑáõÙ ³Ù»Ý³Ù»Í ÑÙ. 8 ¨ ÑÙ.
92 ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÁ, ÅáÕÏáÙ³ïÇ Ññ»ï³-
Ý³ÛÇÝ ·ÉË³íáñ í³ñãáõÃÛáõÝÁ: ²Ñ³ Ã»
ÇÝã ¿ ·ñáõÙ êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷-
Ý»ÏÇñ Ø³ñÏ úÉ¨ëÏÇÝ. §²ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï-
Ý»ñÇ ½ÇÝ³ñï³¹ñáÕÝ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ ß³ï
µ³ñÓñ ¿ÇÝ ·Ý³Ñ³ïíáõÙ Ù»ñ ·áñÍ³-
ñ³ÝÇ Ï³¹ñ»ñÁª §áõÃÛ³ÏÇÏÝ»ñÁ¦, ÇÝãå»ë
³Ýí³ÝáõÙ ¿ÇÝ Ù»½: ¸³ ÙÇ §³Ï³¹»ÙÇ³¦
¿ñ »ñÇï³ë³ñ¹ Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ,
áñáÝó ·áñÍ³ñ³Ý ·³Éáõ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñÇó
Ý»ïáõÙ ¿ÇÝ ³ñï³¹ñ³Ù³ëÇ` Ñá·»ñÇ ¨
åñáµÉ»ÙÝ»ñÇ ÑáñÓ³Ýáõï Á: ºñÏáõ-»ñ»ù
ï³ñí³ ÁÝÃ³óùáõÙ Ýñ³Ýù Ó»éù ¿ÇÝ µ»-
ñáõÙ Ï³½Ù³Ï»ñåÇãÝ»ñÇÝ Ñ³ïáõÏ Ñ³ï-
ÏáõÃÛáõÝÝ»ñ ¨ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ³ñï³¹ñáõ-
ÃÛ³Ý ï»ËÝáÉá·Ç³Ý»ñÇ ÝñµáõÃÛáõÝÝ»ñÇ
ÇÙ³óáõÃÛáõÝ¦:

ØÇñ½³Ë³ÝáíÝ ½·³ÉÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý
Ý»ñ¹ñáõÙ áõÝ»ó³í áã ÙÇ³ÛÝ ³Ù»Ý³Ù»Í
Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇ Ï³Û³ó-
Ù³Ý, ³ÛÉ¨ Ý³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇ-
Ý»ñÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý Ù»ç Ý»ñ³éí³Í
Ñ³áõµÇóÝ»ñÇ, Ñ³áõµÇó-ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñÇ,
ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñÇ, Ññ³ë³Ý¹Ý»ñÇ, ½»ÝÇÃ³-
ÛÇÝ ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñÇ ¨ ³ÛÉ Ù³ñï³Ï³Ý
ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ÑÇÝ³Ï³ÛÇÝ ÝÙáõßÝ»ñÇ ëï»ÕÍ-
Ù³Ý ·áñÍáõÙ:

Î³Õ³Ý¹³íáñ Ï³½Ù³Ï»ñåÇã ¨ ÷³Û-
ÉáõÝ Ù³ëÝ³·»ï ÆÉ³ñÇáÝ ØÇñ½³Ë³ÝáíÇ
Ý»ñ¹ñáõÙÁ Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñ-
ÍáõÙ Çñáù áñ Ù»Í ¿. Ù»ñ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõ-
ÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ãá-
Õ³ñÏ»É ¿ µáÉáñ ïñ³Ù³ã³÷»ñÇ 489900
Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ Ññ³ÝáÃÝ»ñ, ÇÝãÇÝ Ý³ ³Ý-
ÙÇç³Ï³Ýáñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»É ¿: ¸³ Ù»Í
ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝ ¿ñ:

ÆÉ³ñÇáÝ ØÇñ½³Ë³ÝáíÁ Ã³Õí³Í ¿
ØáëÏí³ÛÇ Üáíá¹¨ÇãÇÇ ·»ñ»½Ù³Ýáóáõ Ù:
Ð³ñÃ³ù³Ý¹³Ïáí Ñ³Ù»ëï Ñáõß³ñÓ³ÝÁ
µ³ñÓñ³óÝáõÙ ¿ Ýñ³ Ï³Ù³ÛÇÝ µÝ³-
íáñáõÃÛ³Ý, Ù»Í Ñ³Ù»ëïáõÃÛ³Ý, µ³ñÓñ
Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ Ñ³ïÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ,
áñáÝù ³ñÅ³ÝÇ »Ý ÁÝ¹ûñÇÝ³ÏÙ³Ý:

ÊêÐØ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³-
µ»ñáõÃÛ³Ý µÝ³·³í³éáõÙ ³Ù»Ý³í³é
³ÝÓÝ³íáñáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ù»ÏÝ ¿ñ ³Ù»-
Ý³Ù»Í ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇó Ù»ÏÇ` ÎÇñáíÇ
³Ýí³Ý (§Îñ³ëÝÇ åáõïÇÉáí»ó¦) ·áñÍ³-
ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý *ØÇù³Û»É Î»ñ-²ë³ïáõñá-
íÁ*: ¶áñÍ³ñ³ÝÁ ÃáÕ³ñÏáõÙ ¿ñ Ññ»ï³-
Ý³ÛÇÝ Ñ³Ù³Ï³ñ·»ñ, Î-28 ï³ÝÏ»ñ, Ûáõ-
ñ³óÝáõÙ ¿ñ Î-29 ï³ÝÏ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃ-
ÛáõÝÁ: Üñ³ ûñáù ·áñÍ³ñ³ÝÇ ÐÎ´-2-áõÙ
·ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ Ä. ÎáïÇÝÇ Õ»-
Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ ëÏëí»óÇÝ Ñ»é³ÝÏ³ñ³-
ÛÇÝ Í³Ýñ ï³ÝÏ»ñÇ Ùß³ÏáõÙÝ»ñÁ: ê³-
Ï³ÛÝ ØÇù³Û»É Î»ñ-²ë³ïáõñáíÇ ÏÛ³ÝùÁ
áÕµ»ñ·³Ï³Ý »Õ³í:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ýáñ ï»-
ë³ÏÝ»ñÇ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ëå³é³½ÇÝáõ-
ÃÛ³Ý (Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ, ¹ÇíÇ½Ç³Ý³ÛÇÝ ¨
ï³ÝÏ³ÛÇÝ ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñ) ³ñï³¹ñáõÃ-
Û³Ý Ùß³ÏÙ³Ý ¨ Ûáõñ³óÙ³Ý ·áñÍáõÙ Ù»Í
Ý»ñ¹ñáõÙ ¿ áõÝ»ó»É ÑÙ. 92 ·áñÍ³ñ³ÝÁ,
áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý
³Ï³Ý³íáñ Ï³½Ù³Ï»ñåÇã, êáóÇ³ÉÇëï³-
Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, êï³ÉÇÝÛ³Ý
Ùñó³Ý³ÏÇ ù³é³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *Ð³Ùá
ÚáÉÛ³ÝÁ*: ²ßË³ñÑáõÙ ³Ù»Ý³Ù»Í ·áñÍ³-
ñ³ÝÁ »ñÏñáõÙ ³é³çÇÝÝ ¿ñ, áñ ³Ýó³í
ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñÇ Ñáëù³ÛÇÝ ³ñï³¹ñáõÃ-
Û³ÝÝ áõ ÷áË³ÏñÇã³ÛÇÝ Ñ³í³ùÙ³ÝÁ:
1945 Ã. ÑáõÉÇëÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÇ ÷áË³ÏñÇ-
ãÇó Çç³í å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏëí»Éáõó Ñ»ïá
³ñï³¹ñí³Í Ñ³ñÛáõñÑ³½³ñ»ñáñ¹ ÃÝ¹³-
ÝáÃÁ:

§Ð. ê. ÚáÉÛ³ÝÁ ÙÇ Ñëï³ Ù³ñ¹ ¿ñ¦,
³Ûëå»ë ¿ Ýñ³Ý µÝáõÃ³·ñ»É ³ßË³ñÑáõÙ
³é³çÇÝ ÐÐä Ñ³Ù³Ï³ñ·Ç ·ÉË³íáñ
ÏáÝëïñáõÏïáñ ¶. ì. ÎÇëáõÝÏáÝ: §Ð³Ùá
ê»ñ·»¨Çã ÚáÉÛ³ÝÁ ÇÝÓ Ñ³Ù³ñ Ñ³ñ³½³ï
Ñáñ å»ë ¿ »Õ»É¦, Ýñ³ Ù³ëÇÝ ³ë»É ¿
·ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ ². Æ. ê³íÇÝÁ:

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏÇ½-
µáõÙ Ù»ñ ½áñù»ñÝ ëå³é³½ÇÝí³Í ¿ÇÝ
µ³ó³é³å»ë 1932 Ã. ¨ 1937 Ã. ÝÙáõßÇ 45-
ÙÙ Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ÃÝ¹³ÝáÃ»ñáí:
1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 22-ÇÝ ½áñù»ñáõÙ Ï³ñ
ßáõñç 14900 ÝÙ³Ý ÃÝ¹³ÝáÃ: ê³Ï³ÛÝ
1941 Ã. Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÁ Ïáñóñ»ó 12000
Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ññ³ÝáÃ: ¸ñ³ Ñ³Ù³ñ
Ï³ÛÇÝ Ù»Í Ãíáí å³ï×³éÝ»ñ: ÐÙ. 235
Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÇÝ Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñ-
í»É ¿ñ 2243-² (19 Î) 45-ÙÙ Ñ³Ï³ï³Ý-
Ï³ÛÇÝ ÃÝ¹³ÃÇ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ:
¶ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³·»ï, êï³ÉÇÝÛ³Ý

Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *ºÝáíù ¶áõÉÛ³ÝóÇ* Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ Ï³ï³ñí»ó ·áñÍ³ñ³-ÝÇ í»ñ³Ï³éáõóáõÙª ³Û¹ ÃÝ¹³ÝáÃÇ ½³Ý·í³Í³ÛÇÝ ÃáÕ³ñÏÙ³ÝÁ Ý³Ë³å³ï-ñ³ëïí»Éáõ Ýå³ï³Ïáí: ²ñ¹»Ý 1941 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇÝ ëÏëí»ó ë»ñÇ³Ï³Ý ³ñï³-¹ñáõÃÛáõÝÁ, ÇëÏ 1941 Ã. í»ñçÇÝ ½áñù»ñ

². ÆáëÇÿÛ³Ý

¿ÇÝ áõÕ³ñÏí»É 1300 Ñ³ï §²ÝÝáõßÏ³¦-Ý»ñ, ÇÝã å»ë ùÝùß³µ³ñ ³Ýí³ÝáõÙ ¿ÇÝ ³Û¹ ÃÝ¹³ÝáÃÁ Ññ»ï³Ý³íáñÝ»ñÁ: ÆëÏ 1942 Ã. ÏáÉ»ÏïÇíÇ ³ÝóÝíÇñ³Ï³Ý ³ß-Ë³ï³ÝùÇ ßÝáñÑÇí ³Ùë³Ï³Ý ÃáÕ³ñ-ÏáõÙÁ Ñ³ëóí»ó ³ñ¹»Ý 700 Ñ³ïÇ:

§ºÝáíù ¶áõÉÛ³ÝóÇ Ù³ëÇÝ ·áñÍ³ñ³-ÝÇ ³ßË³ïáÕÝ»ñÁ ÑÇßáõÙ »Ý Ù»Í ç»ñÙáõ-ÃÛ³Ùµª µ³ñÓñ ·Ý³Ñ³ï»Éáí ³ÛÝ Ý»ñ-¹ñáõÙÁ, áñÝ áõÝ»ó»É ¿ ³Û¹ Ñ³Ù»ë ï, ³Ï³-Ý³íáñ ×³ñï³ñ³·»ïÁ, áñÝ ³Û¹ ·áñÍ³-ñ³ÝáõÙ ³ßË³ï»É ¿ 14 ï³ñÇª ÙÇÝã¨ 1946 Ã. áñå»ë ·ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³·»ï, ÙÇÝã¨ 1955 Ã.` áñå»ë ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý¦, ³Ûëå»ë ¿ Çñ ÑÇßáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ·ñ»É ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ Ý³ËÏÇÝ ï»Õ³Ï³É ìÉ³¹ÇÙÇñ ÜáíÇÏáíÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ·áñÍ³ñ³-ÝÁ ÃáÕ³ñÏ»É ¿ 52 Ñ³½. Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ, ï³ÝÏ³ÛÇÝ, ¹Çí Ç½ÇáÝ³ÛÇÝ ¨ ÇÝùÝ³-·Ý³ó ÃÝ¹³ÝáÃª Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍ³-ñ³ÝÝ»ñÇ Ù»ç ·ñ³í»Éáí »ñÏñáñ¹ ï»ÕÁ:

ÂáÕ³ñÏ³Í ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñÇ ù³Ý³Ïáí ³-é³çÇÝÁ Ð³Ùá ÚáÉÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ³Í ÑÙ. 92 Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÝ ¿ñ:

Ðñ»ï³Ý³ÛÇÝ Ñ³Ù³ÉÇñÝ»ñ ¨ Ñ³Ù³-Ï³ñ·»ñ Ùß³Ïáõ ³ÝÓ³ÝóÇó ³ÝÑñ³Å»ßï ¿ Ýß»É Ù»Í ¨ Ñ³ïáõÏ Ñ½áñáõÃÛ³Ý Ññ»ï³-Ý³ÛÇÝ Ñ³Ù³Ï³ñ·»ñÇ ·ÉË³íáñ ÏáÝëï-ñáõÏïáñ *ÜÇÏáÉ³Û Ø³·¹»ëÛ³Ý* ¨ Ðî´-172-Ç (ÈØ Ü¶ÄÎ ì Ðî´) ·ÉË³íáñ ÏáÝëï-ñáõÏïáñÇ ï»Õ³Ï³É *È¨áÝ ²É³í»ñ¹Û³Ý-óÇ* ³ÝáõÝÝ»ñÁ, ÇëÏ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ½»Ýù Ùß³Ïáõ ³ÝÓ³ÝóÇóª Î´-14-Ç å»ï *êáõñ»Ý Ì³ñ¹³½³ñÛ³ÝÇ* ¨ Ñ³ëïáó³íáñ é»³Ï-ïÇí Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ÝéÝ³Ï³Ý»ïÇ ·ÁÉ-Ë³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, êï³ÉÇÝÛ³Ý ÙÁñ-ó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *Üáñ³Ûñ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÇ* ³ÝáõÝÝ»ñÁ:

Êáë»Éáí ÜÇÏáÉ³Û Ø³·¹»ëÇ¨Ç Ù³ëÇÝª Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ·ÉË³-íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï ì³ëÇÉÇ ¶ñ³µÇÝÁ Ýß»É ¿. §Ø³·¹»ëÇ¨Á µ³½Ù³·Çï³Ï ¨ ÏÇñÃ ÏáÝëïñáõÏïáñ ¿... Üñ³ Õ»Ï³í³ñ³Í Î´-Ý ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇ ³ÙµáÕç Ñ³Ù³Ï³ñ·áõÙ ³Ù»Ý³Ñ½áñÝ áõ ³Ù»Ý³-·ñ³·»ïÝ ¿ñ: ²ÛÝ ëï»Õí»É ¿ ÙÇ ù³ÝÇ ³-é³çÝ³Ï³ñ· Íáí³ÛÇÝ ¨ ³é³÷ÝÛ³ Ññ³-ÝáÃÝ»ñ ¨, µ³óÇ ³Û¹, 8-¹ÛáõÙÙ³Ýáó ´-4 Ñ³õµÇóÁ, áñÝ ³é³ÝóÝ³ÝáõÙ ¿ñ Ïñ³-ÏáóÝ»ñÇ Ù»Í ÏÇïí³ÍáõÃÛ³Ùµ: Ð³Ûñ»Ý³-Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ Å³Ù³Ý³Ï ³Ûë Ñ³-áõµÇóÁ Ë³Õ³ó»É ¿ ß³ï ÝÏ³ï»ÉÇ ¹»ñ¦:

Ðî´-172-Ç ·ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïá-ñÇ ï»Õ³Ï³É È¨áÝ ²É³í»ñ¹Û³ÝóÇ ³ÝÙÇ-ç³Ï³Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ Ùß³Ïí»É »Ý »-½³ÏÇ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ Ñ³Ù³Ï³ñ·»ñ, áñáÝó ÝÙ³ÝÁ ãÏ³ñ áã ÊêÐØ-áõÙ, áã ¿É ³ßË³ñ-ÑáõÙ:

Îñ³ëÝáÛ³ñëÏÇ å³ßïå³Ý³Ï³ÝÓ»é-Ý³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ù»ÏáõÙ ³ßË³ïáõÙ ¿ñ ³å³·³ ³Ï³Ý³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ-ÑñÃÇé³ßÇÝ³ñ³ñ ¨ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ï³½-Ù³Ïñå»ãã, ¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñÇ ³é³çÇÝ ï»Õ³Ï³É, êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ß-Ë³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨ ä»ï³Ï³Ý ÙñóÝ³Ï³ÏÇñ ¹³÷Ý»ÏÇñ *²Ý¹ñ³ÝÇÏ Î»ñ-ê»ï»÷³ÝÛ³ÝÁ*:

È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ý³ÏÇñ Ï»Ý ïñáÝ³-Ï³Ý Î´-14-Á, áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ êáõñ»Ý

ì³ñ¹³½³ñÛ³ÝÁ, ½µ³ÕíáõÙ ¿ñ Ñ»é³ÝÏ³ñ³ÛÇÝ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý Ùß³ÏÙ³Ùµ: Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇó ³é³ç ïáõÉ³óÇÝ»ñÁ µ³Ý³ÏÁ ½ÇÝáõÙ ¿ÇÝ §îî¦ ³ïñ×³Ý³ÏÝ»ñáí, êìî-38, êìî-40, ²ìî-40 ³Ïáë³íáñ Ññ³ó³ÝÝ»ñáí, §Ø³ùëÇÙ¦ ·Ý¹³óñÇ ù³é³ï³Ï½»ÝÇÃ³ÛÇÝ Ï³Û³ÝùÝ»ñáí, ÞÎ²ê, Þì²Î, ´ê, àô´ ³íÇ³óÇáÝ ·Ý¹³óÇñÝ»ñáí, ´Ú³ ³íÇ³óÇáÝ ÃÝ¹³ÝáÃáí:

ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1944 Ã. Ù³ÛÇëÇ 1-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí êáõñ»Ý ì³ñ¹³½³ñÛ³ÝÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ §ØáëÏí³ÛÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ áëÏ»½ûÍ Ù»¹³É, áñáí ÊêÐØ-áõÙ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ÁÝ¹³Ù»ÝÁ 14 Ù³ñ¹:

îáõÉ³ÛÇ Ñ»ñáë³Ï³Ý å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ·áñÍáõÙ ì³ñ¹³½³ñÛ³ÝÇ áõÝ»ó³Í ¹»ñÁ µ³í³Ï³Ý µ³ñÓñ »Ý ·Ý³Ñ³ï»É Ý³¨ ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÁ. ¹»é 1941 Ã. Ý³ »ññáñ¹Ý ¿ñ ³ÛÝ ³ÝÓ³Ýó óáõó³ÏáõÙ, áñáÝó å»ïù ¿ ù³Õ³ùÇ ·ñ³íáõÙÇó Ñ»ïá Ï³Ë»ÇÝ:

2001 Ã., »ñµ ÝßíáõÙ ¿ñ îáõÉ³ÛÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý 60-³ÙÛ³ÏÁ, îáõÉ³ÛÇ »ñ³Ëï³å³ñï ù³Õ³ù³óÇÝ»ñÁ Ñáõß³ï³Ëï³Ï ï»Õ³¹ñ»óÇÝ ³ÛÝ ï³Ý å³ïÇÝ, áñï»Õ ³åñ»É ¿ñ êáõñ»Ý ì³ñ¹³½³ñÛ³ÝÁ: ¸ñ³Ýáí Ñ³í»ñÅ³óí»ó Ýñ³` áñå»ë ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ³Ï³Ý³íáñ Ï³½Ù³Ï»ñåÇã ¨ îáõÉ³ÛÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóÇ ÑÇß³ï³ÏÁ:

¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ Üáñ³Ûñ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ ÐÎ´-áõÙ Ùß³Ïí»É ¿ñ ¨ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý Ù»ç ÁÝ¹áõÝí»É ÊêÐØ-áõÙ ³é³çÇÝ ê¶82 Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ñ³ëïáó³ÛÇÝ é»³ÏïÇí ÝéÝ³Ï³Ý»ïÁª Ñ³Ù³Éñí³Í ä¶82 Ñ³Ï³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ¨ ú¶82 µ»Ïáñ³ÛÇÝ ÝéÝ³ÏÝ»ñáí: Üñ³ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ Ùß³Ïí»É ¿ Ý³¨ ÊêÐØ-áõÙ ³é³çÇÝ ´ú-82 ³ÝÑ»ï·Éáñù ½»ÝùÁ:

1941 Ã. ÑáõÉÇëÇ 10-ÇÝ é³½Ù³Ï³Ý å³ïí»ñÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý ·Íáí Ñ³ïáõÏ µÛáõñáÛÇ ·ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³·»ï ¿ Ýß³Ý³Ïí»É êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ *¶ñÇ·áñ Þ³ÑáõÙÛ³ÝÁ*: Ü³ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ï Ñ³ñó»ñÇ ÉáõÍÙ³ÝÁ:

Ðñ»ï³Ý³ÛÇÝ ë³ñù»ñÇ Ùß³ÏáõÙÝ»ñÇó Ýß»Ýù »ñÏñáñ¹ Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ýß³ÝáóÝ»ñÇ ³é³çÇÝ ÏáÝëïñáõÏïáñ *´áñÇë äáÕáëÛ³ÝÇ* ³ÝáõÝÁ: Üñ³ ëï»ÕÍ³Í Ýß³ÝáóÝ»ñÁ ï»Õ³¹ñí³Í ¿ÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ó³Ù³ù³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ Ñ³Ù³ñ ³ñï³¹ñí³Í ÷áÕ³ÛÇÝ Ññ»ï³Ýáõ ·áñÍÝ³Ï³ÝáõÙ µáÉáñ Ññ³ÝÃÝ»ñÇ íñ³, ³ÛÝå»ë áñ ´áñÇë äáÕáëÛ³ÝÇ Ý»ñ¹ñáõÙÁ Ø»Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ó»éùµ»ñÙ³Ý ·áñÍáõÙ µ³í³Ï³Ý Ù»Í ¿ ¨ ¿³Ï³Ý:

ØÇ ß³ñù Ñ³ïáõÏ ÷á÷áË³ÏÝ»ñÇ Ó¨áí ê-71 ÙÇ³ëÝ³Ï³Ý³óí³Í Ýß³ÝáóÁ ÙÇÝã¨ ûñë ¿É ÏÇñ³éíáõÙ ¿ éáõë³ëï³ÝÛ³Ý Ñ»ï³Ý³ÛÇÝ Ñ³Ù³Ï³ñ·»ñÇ Ù»Í Ù³ëáõÙ: ê³ ³í»ÉÇ ù³Ý ³ÏÝ³éáõ Ï»ñå³í íÏ³ÛáõÙ ¿ ¶ÐÆ-58-Ç ïÝÛñ»ÝÇ ³å³·³ ï»Õ³Ï³É ¨ ·ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ äáÕáëÛ³ÝÇ ÏáÕÙÇó 65 ï³ñÇ ³é³ç ëï»ÕÍí³Í ë³ñùÇ ³Ý÷á÷áË ³ÛÅÙ»³Ï³ÝáõÃÛáõÝÁ (ÇÝëïÇïáõïÇ ïÝûñ»ÝÝ ¿ñ ³Ï³¹»ÙÇÏáë ²Ý³ïáÉÇ ²É»ùë³Ý¹ñáíÁ, áñÝ ³íÇ³óÇáÝ ·áñÍÇ Ñ³ñó»ñáí ÊêÐØ ¶² å³ñ½¨»Ýï):

êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *ÄáñÅ Þ³ÑÝ³½³ñáíÁ* å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³ßË³ï»É ¿ Ð¶ì Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍÇù³ßÇÝáõÃÛ³Ý ·Çï³Ñ»ï³½á- ï³Ï³Ý É³µáñ³ïáñÇ³ÛáõÙ: Ê³µáñ³ïáñÇ³ÛÇ ÁÝ¹·ñÏÙ³Ùµ ·ÉË³íáñ ½µ³ÕíáõÙ ¿ñ ½ÇÝ³ï»ë³ÏÝ»ñÇ ¨ ½ÇÝ³Ù»ù»Ý³ÛÇÝ ³Ù³ÉÝ»ñÇ ÙÇç¨ ·áñÍáÕ Ññ»ï³ÝÇ Ýáñ ï»ë³ÏÝ»ñÇ Ùß³ÏÙ³Ùµ: Øß³Ïí»É ¿ §äÇÃ-Ñ³ÉÇÃ¦ Ñ³Ù³Ï³ñ·Á, áñÁ ¹³ñÓ³í ·ÉË³íáñ Ñ³ÏÇÉ³Ý ½ÇÝ³ï»ë³ÏÝ»ñÇ ½»ÝùÇ Ù»ç ÁÝ¹·ñÏí»É: Þ³ÑÝ³½³ñáíÝ ³ñÅ³Ý³ó³í ½³Ý³½³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ, ½µ³Õ»óñ»É ¿ ÃÇÏáõÝùáõÙ µ³ñÓñ å³ßïáÝÝ»ñ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³ñï³¹ñí»ó ÝáñáõÃÛáõÝÝ»ñ, Ï³½Ù³Ï»ñåí»óÇÝ Ýáñ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÝ»ñ, ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý

ÃáÕ³ñÏáõÙÁ Ï³½Ù³Ï»ñå»Éáõ, ÅáÕ ïÝ ï»ëáõÃÛ³Ý Ï³ñÇùÝ»ñÝ ³å³Ñáí»Éáõ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ Ù»Í ³ßË³ï³Ýù ¿ Ï³ï³ñ»É ÙÇçÇÝ Ù»ù»Ý³ßÇÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙ *êï»÷³Ý ²ÏáåáíÁ* (ÙÇÝã ³Ûë å³ßïáÝÇÝ Ýß³Ý³Ïí»ÉÁ Ý³ »Õ»É ¿ §àôñ³ÉÙ³ß¦ ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý, Í³Ýñ Ù»ù»Ý³ßÇÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ ³é³çÇÝ ï»Õ³Ï³É, ÙÇçÇÝ Ù»ù»Ý³ßÇÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ ³é³çÇÝ ï»Õ³Ï³É): Ð»Ýó Ýñ³ ÅáÕÏáÙ³ïÝ ¿ñ å³ï³ëË³Ý³ïáõ åÇÝ¹ í³é»ÉÇù³ÛÇÝ ÑÁñÃÇé³ÛÇÝ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ¨ Ðúä-Ç ³ßË³ñÑáõÙ ³é³çÇÝ ½»ÝÇÃ³ÑñÃÇé³ÛÇÝ Ñ³Ù³Ï³ñ·Ç, §û¹—Ù³Ï»ñ¨áõÃÃ¦ ¹³ëÇ Ã¨³íáñ ÑñÃÇéÝ»ñÇ ë ï»ÕÍÙ³Ý Ñ³Ù³ñ:

ØÇçÇÝ Ù»ù»Ý³ßÇÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙ³ïáõÙ ÙÇ³íáñí»É ¿ÇÝ ï³ÝÏ³ßÇÝ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: 1939 Ã. ÑáõÝí³ñÇó ÙÇÝã¨ 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 22-Á Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÝ ëï³ó»É ¿ñ ³í»ÉÇ ù³Ý 7 Ñ³½. ï³ÝÏ: 1941 Ã. ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõÝÁ ï³ñ»Ï³Ý ³ñ¹»Ý Ï³ñáÕ ¿ñ ÃáÕ³ñÏ»É ßáõñç 5,5 Ñ³½. µáÉáñ ï»ë³ÏÇ ï³ÝÏ»ñ: ÆÝã í»ñ³µ»ñáõÙ ¿ Îì ¨ î-34 Ù³ÏÝÇßÇ Ýáñ ï³ÝÏ»ñÇÝ, ³å³ ÙÇÝã¨ å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏÇ½µÁ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÁ Ñ³ëóñ»óÇÝ ÃáÕ³ñÏ»É 1861 ï³ÝÏ: ÜÙ³Ý ï³ÝÏ»ñ ý³ßÇëïÝ»ñÁ ãáõÝ»ÇÝ, ³é³í»É ¨ëª ³Û¹ ù³Ý³Ïáí:

1941 Ã. ÑáõÝÇëÇÝ ³é³ç³ï³ñ å³ßïå³Ý³Ï³Ý µÝ³·³í³éª ï³ÝÏ³ßÇÝáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ ï»Õ³Ï³É ¿ Ýß³Ý³Ïí»É êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *²Ý¹ñ³ÝÇÏ ä»ïñáëÛ³ÝÁ*: ²ñ¹»Ý ÑáõÉÇëÇÝ ëÏëí»ó ï³ÝÏ³ßÇÝáõÃÛ³Ý Ëáßáñ Ï»Ýï ñáÝÝ»ñÇ ëï»ÕÍáõÙÁ ÌáÉ·³ÛÇ Ù»ñÓ³÷ÛÝ³ ßñç³Ý»ñáõÙ, àôñ³ÉáõÙ ¨ êµÇñáõÙ: ØáëÏí³ÛÇ ¨ ¶ñÏáõ ÙÇ ß³ñù ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñ ëÏë»óÇÝ ï³ÝÏ»ñ ³ñï³¹ñ»É, µ³Ûó ï³ÝÏ³ßÇÝ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ Ï»Ýïñáն³óí³Í ¿ÇÝ àôñ³ÉáõÙ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³Û¹ µÝ³·³í³éÇ Ï³Ûó³Ý ·áñÍáõÙ ½·³ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙ »Ý áõÝ»ó»É ï³ÝÏ³ßÇÝáõÃÛ³Ý µ³ÅÝÇ å»ï *Øáõß»Õ ¸³íÃÛ³ÝÁ,* ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ³Ï³Ý³íáñ Ï³½Ù³Ï»ñåÇã *èáµ»ñï Âáõ Ù³ëáíÁ,* êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *ºñí³Ý¹ ê³ñÏÇëÛ³ÝÁ,* È»ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *Æ·áñ ¶³í³ÉáíÁ,*

§àôñ³ÉÙ³ß¦ ·áñÍ³ñ³ÝÇ Î´-Ý»ñÇó Ù»ÏÇ ·ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, êï³ÉÇÝÛ³Ý ¨ ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *¶áõñ·»Ý Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ:

²Ý¹ñ³ÝÇÏ ä»ïñáëÛ³ÝÇ Ù»Í Ï³½Ù³Ï»ñåã³Ï³Ý ÓÇñùÁ ßáõï ëï³óí³Í ÷áñÓÁ Ýå³ëï»óÇÝ, áñ 1943 Ã. Ýñ³Ý Ýß³Ý³Ï»óÇÝ µ³ñÓñ å³ßïáÝÇ ëäÎ-áõÙ: ²Ûë ï»Õ Ý³ å³ï³ëË³Ý³ïáõ ¿ñ ï³ÝÏ»ñÇ, ÆÐÎ-Ý»ñÇ ¨ ¹ñ³Ýó ¹Ç½»É³ÛÇÝ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ:

ÊêÐØ Ü³Ë³ñ³ñÝ»ñÇ ËáñÑñ¹Ç Ý³ËÏÇÝ Ü³Ë³·³Ñ ²É»ùë»Û ÜÇÏáÉ³¨Çã ÎáëÇ·ÇÝÁ Çñ ³ßË³ïáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ù»ÏáõÙ Ýß»É ¿, áñ å³ï»ñ³½ÙÇ Å³Ù³Ý³Ï Ù»ñ »ñÏñáõÙ Çñ ï»ÕáõÙ ¿ ÙÝ³ó»É ÙÇ³ÛÝ Ù»Ï ïÇ³óáÕ ·áñÍ³ñ³Ýª ²ÙáõñÇ ÎáÙ-ëáÙáÉëÏáõÙ: ØÝ³ó³Í µáÉáñÁ Ï³ºÙ ß³ñÅ-Ù³Ý, Ï³ºÙ ¿É ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý Ù»ç ¿ÇÝ:

²ÝÑñ³Å»ßï »Õ³í ³å³ë³ñ»É ³íÇ³-óÇáÝ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇ 85 %-Á ¨ Ñ³Ù³ÉñáÕ µ³Õ³¹ñ³ï³ññ»ñÙ³ ï³Ï³ñ³ñáÕ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇ Ù»Í Ù³ëÁ, ³ÙµáÕç ë³ñù³íáñ³ÝùÁ ï»Õ³÷áË»É »ñÏñÇ ËáñùÁ, áñï»Õ å»ïù ¿ Ï³éáõóí»ÇÝ ÝáõÛÝå»ëÇ, µ³Ûó ³í»ÉÇ Ù»Í Ù³ëßï³µÝ»ñáí Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñª Ý³Ë³ï»ëí³Í ³ñï³¹ñ³ÝùÇ ÃáÕ³ñÏÙ³Ý ¿³Ï³Ý ³í»É³óÙ³Ý Ñ³Ù³ñ: ²ÝÑñ³Å»ßï ¿ñ ³é³í»É³·áõÛÝë Ï³ñ× Å³ÙÏ»ïÝ»ñáõÙ Ï³éáõó»É ³ÛÝåÇëÇ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñ, áñáÝù ÏñÏÝ³Ï»ÉÇ ÇÝãå»ë Ñ³Ù³ÉñáÕ µ³Õ³¹ñ³ï³ññ»ñÇ, ³ÛÝå»ë ¿É í»ñçÝ³Ï³Ý ³ñï³¹ñ³ÝùÇ ÃáÕ³ñÏÙ³Ý: ØÇ¨Ýáõ ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, ³í»Éó³ÍáõÃÛ³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ³é¨ Ï³Ý·³ÝÏ³ñ¨áñ³·áñÍáõÛ ËÁÝ¹ÇñÝ»ñÇó Ù»ÏÁ ³Û¹ µÝ³·³í³éÇ ³å³Ñáí»ÉÝ ¿ñ Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý Ï³ÙÁ ³ÝÑñ³Å»ßï ³Ùµáõ-ÛáõÃÛáõÝÝ»ñáí:

²Ñ³ ³Ûë ³Ù»Ý³¹Åí³ñ ËÝ¹ÇñÝ»ñÇ ¿É µ³ÅÇÝ Ñ³ë³Ý ³í»Ç³óÇáÝ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ` ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý ¨ ¿Ý»ñ·»ïÇÏ³ÛÇ ·Íáí ï»Õ³Ï³É *¶áõñ·»Ý ÌÇ½ÇñÛ³ÝÇ*: Ð»Ýó Ý³ å»ïù ¿ ÉáõÍ»ñ ÑÇÙÝ³Ï³Ý åñáµÉ»ÙÝ»ñÁ` Ï³å í³Í ËáñÁ ÃÇÏáõÝùáõÙ ³í³óÇáÝ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõ-ÃÛ³Ý í»ñ³ëï»ÕÍÙ³Ý Ñ»ï: ºí ³Ûë ËÁÝ-¹ÇñÝ»ñÁ Ý³ ÉáõÍ»ó Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ:

²íÇ³óÇáÝ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ÃáÕ³ñÏÙ³Ý

·áñÍáõÙ Ù»Í Ý»ñ¹ñáõÙ »Ý áõÝ»ó»É å³-
ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ²²ÄÎ Ïáñå³ÝÇã-
Ý»ñÇ ·ÉË³íáñ í³ñãáõÃÛ³Ý å»ï *Î³ñ³-
å»ï ü³ñÙ³ÝÛ³ÝóÁ*, ØáëÏí³ÛÇ, î³·³Ý-
ñá·Ç, ÂµÇÉÇëÇÇ, ¶áñÏáõ ³íÇ³óÇáÝ ·áñ-
Í³ñ³ÝÝ»ñÇ ïÝûñ»Ý *êáõñ»Ý ²Õ³ç³ÝáíÁ*,
³íÇ³óÇáÝ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ·ÉË³-
íáñ í³ñãáõÃÛ³Ý ·ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³-
·»ï, ²ÙáõñÇ ÎáÙëáÙáÉëÏÇ, ê³ñ³ïáíÇ,
ÜáíáëÇµÇñëÏÇ ³íÇ³óÇáÝ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»-
ñÇ ·ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³·»ï *²ñïÛáÙ Î»ñ-
Ø³ñÏ³ñÛ³ÝÁ*: Ð»Ýó Ýñ³Ýù »Ý ³å³Ñá-
í»É Ú³ÏáíÉ¨Ç ¨ È³íáãÏÇÝÇ Î´-Ý»ñáõÙ
Ùß³Ïí³Í Ïáñå³ÝÇãÝ»ñÇ ½³Ý·í³Í³ÛÇÝ
³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ:

²íÇ³óÇáÝ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ëï»ÕÍáÕÝ»-
ñÇó Ýß»Ýù ÷áñÓ³ñ³ñ³Ï³Ý ³»ñá¹ÇÝ³-
ÙÇÏ³ÛÇ µÝ³·³í³éÇ ³Ï³Ý³íáñ ·ÇïÝ³-
Ï³Ý, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ÏñÏÝ³ÏÇ
¹³÷Ý»ÏÇñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝ-
Ý»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ *¶áõñ·»Ý Øáõ-
ëÇÝÛ³ÝóÇÝ*, ¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ,
êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ ÏñÏÝ³ÏÇ
Ñ»ñáë, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨ ÙÇ ù³ÝÇ ä»ï³Ï³Ý
Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ÊêÐØ ¶²
³Ï³¹»ÙÇÏáë *²ñï»Ù ØÇÏáÛ³ÝÇÝ*, ¶ÉË³-
íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ *²ñ³Ù è³ý³Û»ÉÛ³Ý-
óÇÝ*, ³íÇ³ÏáÝëïñáõÏïáñ, êï³ÉÇÝÛ³Ý
Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *êáõñ»Ý ¾ÉÇµ»ÏÛ³-
ÝÇÝ*, ¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñÇ ï»Õ³-
Ï³É *ÜÇÏáÉ³Û Üáïáí ÇÝ* (¸ì´-102 éÙµ³-
ÏáÍÇãÇ Ñ³Ù³ñ Ý³Ë³·ÍáÕÝ»ñÇ ÏáÉ»ÏïÇ-
íÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³Ï),
¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñÇ ï»Õ³Ï³É, È»-
ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *¶»áñ·Ç
Ü³½³ñáíÇÝ*, áñÁ ³å³Ñáí»É ¿ ËáñÑñ¹³-
ÛÇÝ ³Ù»Ý³½³Ý·í³Í³ÛÇÝ ËáÛ³Ñ³ñáÕ
ä»-2 éÙ³ÏáÍÇãÇ ÃáÕ³ñÏáõÙÁ, ¶ÉË³íáñ
ÏáÝëïñáõÏïáñÇ ï»Õ³Ï³É *ºÉÇ½³í»ï³
Þ³ÑË³ÃáõÝÛáõÝ* (²ÝïáÝáíÇ ³Ýí³Ý ²¶îÐ
ýÇñÙ³ÛÇ »ñ»ù ÑÇÙÝ³¹ÇñÝ»ñÇó Ù»ÏÁ,
³é³çÇÝ ÏÇÝÁ, áñÁ »Õ»É ¿ û¹³ïÇ»½»ñ³-
Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ·ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏ-
ïáñÇ ï»Õ³Ï³É ¨ ³Û¹ µÝ³·³í³éáõÙ
È»ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ), áñÝ
³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É È³-
íáãÏÇÝÇ ¨ Ú³ÏáíÉ¨Ç Î´-Ý»ñáõÙ Ïáñå³-
ÝÇãÝ»ñÇ Ý³Ë³·ÍÙ³Ý ·áñÍáõÙ, ¶ÉË³-
íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ ²É»ùë³Ý¹ñ Ú³Ïáí-
É¨Ç Î´-áõÙ µ³ñÓñ³ÃéÇã Ïáñå³ÝÇãÝ»ñÇ
ëï»ÕÍÙ³Ý ·áñÍáõÙ Ï³ï³ñ³Í ³ß-
Ë³ï³ÝùÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñ *ÎáÝëï³ÝïÇÝ
ØÏñïã³ÛÇÝ* (Ï³ñ×³Å³ÙÏ»ïÝ»ñáõÙ µ³ñÓ-
ñ³ÃéÇã Ïáñå³ÝÇã ëï»ÕÍ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ÙÇ
ËáõÙµ ×³ñï³ñ³·»ïÝ»ñÇ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý
êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ), ³Ù»Ý³Ù»Í ÑÁñ-

º. Þ³ÑË³ÃáõÝÇ

ÃÇé³ ïÇ»½»ñ³Ï³Ý ýÇñÙ³Ý»ñÇó Ù»ÏÇ
³å³·³ ¶ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³·»ï *²É»ù-
ë³Ý¹ñ Â³íñÇ½áíÇÝ*, áñÁ å³ï»ñ³½ÙÇ
ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ùß³Ï»É ¿ Ã¨³íáñ ÑñÃÇéÝ»ñ,
²É»ùë³Ý¹ñ Þ»ËáÛ³ÝÇÝ ¨ ß³ï áõñÇß-
Ý»ñÇ:

²íÇ³óÇáÝ ß³ñÅÇã³ßÇÝáõÃÛ³Ý µÝ³-
·³í³éáõÙ ½·³ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙ »Ý áõÝ»ó»É
Ð³ÙÎ(µ)Î Ï»Ýï ÏáÙÇ ³íÇ³óÇáÝ (ß³ñÅÇ-
ã³ÛÇÝ) µ³ÅÝÇ í³ñÇã *Ð³ÙÉ»ï ¶ñÇ·áñÛ³-
ÝÁ*, å»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ,
ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ,
åñáý»ëáñ *îÇ·ñ³Ý Ø»ÉùáõÙáíÁ*, êï³-
ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ï»ËÝÇ-
Ï³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñá-
ý»ëáñ *èáµ»ñï ÎÇÝ³ëáíÁ* (³íÇ³óÇáÝ
ß³ñÅÇãÝ»ñÇ ¹ÇÝ³ÙÇÏ³ÛÇ ¨ ³ÙñáõÃÛ³Ý
áÉáñïÇ ·ÇïÝ³Ï³Ý), ß³ñÅÇãÝ»ñÇ ¶ÉË³-
íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý
³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, È»ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³-
ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃ-
ÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ *ÎáÝëï³Ý-
ïÇÝ Ê³ã³ïáõñáíÁ*, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·Ç-

ï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏï áñ, åñáý»ëáñ *äáÕáë Î³½³ÝçÛ³ÝÁ* (é»³ÏïÇí ß³ñÅÇãÝ»ñÇ ï»ëáõÃÛ³Ý ³é³çÇÝ Ùß³ÏáÕÝ»ñÇó Ù»ÏÁ), ·³½³ ïáõñµÇÝÝ»ñÇ ·Íáí Ñéã³Ï³íáñ Ù³ëÝ³·»ï, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏï áñ, åñáý»ëáñ *ìÇÏïáñ ²µÇÛ³ÝóÁ*, ÑÙ. 25 ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»ÝÇ ï»Õ³Ï³É—¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, ÑÙ. 291 ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý—¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏï áñ, åñáý»ëáñ *È¨ ¾í³Ý·áõÉáíÁ*, ì. Ú³. ÎÉÇÙáíÇ ³Ýí³Ý È¶²Ø-Ç ¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñÇ ï»Õ³Ï³ÉÝ»ñ *¶áõñ·»Ý ²í³Ý»ëáíÁ ¨ Ðñ³Ýï ØÇñ½³µ»ÏÛ³ÝÁ*, Ñ³ÛïÝÇ ß³ñÅÇã³·áñÍ-Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñ *²ñï³í³½¹ ê³ñÏÇëÛ³ÝÁ ¨ ²É»ùë³Ý¹ñ Î³ç³ñ¹áõ½áíÁ*, èÞÐÊ-áõÙ (ГИРД) ÙÇ³Ï Ñ³ÛÁª *ÐáíÑ³ÝÝ»ë ÐáíÑ³ÝÝ»ëáíÁ*, ²²Ä Î ¶ÉË³íáñ Ù»ï³Éáõñ·, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *È¨áÝ ¶³½»½Û³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ:

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý ³íÇ³óÇáÝ ·áñÍÇù³ßÇÝáõÃÛ³Ý ³ÏáõÝùÝ»ñáõÙ Ï³Ý·Ý³Í ¿ÇÝ ³Ï³Ý³íáñ ·ÇïÝ³Ï³ÝÝ»ñ ¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ *èáõµ»Ý â³ãÇÏÛ³ÝÁ*, áñÁ Ùß³Ï»É ¿ 12 ïÇåÇ ³é³çÇÝ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÇÝùÝ³Õ»Ï³ë³ñù»ñÁ, ï³ñµ»ñ Ý³Ë³Ýß³Ý³ÏÙ³Ùµ ³Ýû¹³ãáõ ûµÛ»ÏïÝ»ñÇ ³íïáÙ³ï Ï³é³í³ñÙ³Ý Ñ³Ù³Ï³ñ·Á, ¨ ÇÝëïÇïáõïÝ»ñÇó Ù»ÏÇ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ïÝûñ»Ý, ÇÝãå»ë Ý³¨ ÑÙ. 133 ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý *ØÇù³Û»É Î³ãÏ³ãÛ³ÝÁ*:

èÙµ³Ý»ïÙ³Ý ûåïÇÏ³Ï³Ý Ýß³ÝáóÝ»ñ ¿ëï»ÕÍ»É ÈúØú-Ç Î´ ³å³·³ å»ï—¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, È»ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ *´³·ñ³ï ÆáÝÇëÛ³ÝÁ*:

²é³çÇÝ` ³ÙµáÕçáõÃÛ³Ùµ ¿É»ÏïñÇ³Ï³Ý³óí³Í ä»-2 ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÇÝùÝ³ÃÇéÇ ë³ñù³íáñ³ÝùÁ Ùß³Ï»É ¿ Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý ³íÇ³óÇáÝ ¿É»ÏïñÇ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ Ý³Ë³Ñ³ÛñÁ` Î´ å»ï—¶ÉË³íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ÏñÏÝ³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *Ð³ÙÇÏ ºÝ·Çµ³ñÛ³ÝÁ*:

²íÇ³óÇáÝ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ýí³×áõÙÝ»ñÁ áñáßÇã ¹»ñ Ë³Õ³óÇÝ ³ÛÝ µ³ÝáõÙ, áñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ³íÇ³óÇ³Ý 1943 Ã. ·»ñ³½³ÝóáõÃÛáõÝ Ó»éù µ»ñ»ó û¹áõÙ ¨ Ñáõë³ÉÇ Ï»ñåáí å³Ñ»ó ³ÛÝ ÙÇÝã¨ å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÁ: ²Ûëå»ë ¿ äáÎ ÏáÕÙÇó ·Ý³Ñ³ï³Ï³ÝÁ` ïñí³Í ý³ßÇ½ÙÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏáõÙ ³íÇ³óÇ³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ÑÇÙÝ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ý»ñ¹ñÙ³ÝÁ:

1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇÝ äáÎ áñáßÙ³Ùµ Øáëïí³ÛáõÙ ÑÇÙÝí»ó ÑÙ. 465 ·áñÍ³ñ³Ý-ÇÝëïÇïáõÁª Çñ ÏáÝëïñáõÏïáñ³Ï³Ý µÛáõñáÛáí ¨ ·Çï³Ï³Ý É³µáñ³ïáñÇ³Ý»ñáí Ñ³Ý¹»ñÓ: Üñ³ ³éç¨ ËÝ¹Çñ ¿ñ ¹ñí»É ëï»ÕÍ»Éáõ Ðúä-Ç ëÏ½µáõÝùáñ»Ý Ýáñ ³ÛÝåÇëÇ ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï ÙÇçáóÝ»ñ, áñáÝù áõÝ³Ï ÉÇÝ»ÇÝ û¹³ÛÇÝ Ñ³ñí³ÍÝ»ñÇó Ù³Ûñ³ù³Õ³ùÁ Ñáõë³ÉÇ Ï»ñåáí å³ßïå³Ý»Éáõ: Ð»ï³·³ÛáõÙ ³Û¹ ÑÇÙÝ³ñÏáõÃÛ³Ý ÑÇÙùÇ íñ³ ëï»ÕÍí»ó ÑÙ. 20 ¶ÐÆ-Ý, áñÝ ³ÛÅÙ Ñ³ÛïÝÇ ¿ áñå»ë ·Çï³Ñ»ï³½áï³Ï³Ý ¿É»Ïïñ³Ù»Ë³ÝÇÏ³Ï³Ý ÇÝëïÇïáõï: ²Û¹ ·áñÍ³ñ³Ý-ÇÝëïÇïáõïÇ ëï»ÕÍÙ³Ý Ñ³Ù³ñ êï³ÉÇÝÇ ³é³ç ³ÝÓ³Ùµ å³ï³ëË³Ý³ïáõ ¿ñ *àëÏ³Ý àëÏ³ÝÛ³ÝÁ*: ²Û¹ Å³Ù³Ý³Ï é³¹Çáí³ëÝ³·»ïÝ»ñ ·ïÝ»ÉÁ ß³ï ¹Åí³ñ ¿ñ, ³Ù³Û³ó³Í Øáëïí³Ûáõ Ñ³çáÕí»ó Ñ³í³ù»É ÙÇ ÑÇëáõÝ Ù³ñ¹: Ü³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ é³¹Çá ï»ËÝÇÏ³ÛÇ Ï»ÝïñáÝÁ È»ÝÇÝ·ñ³¹Ý ¿ñ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇó»Éáõó Ñ»ïá Ù»Í ÃÇíáí ×³ñï³ñ³·»ïÝ»ñ, ·ÇïÝ³Ï³ÝÝ»ñ ï³ñ³Ñ³Ýí»óÇÝ ù³Õ³ùÇó: ØÝ³ó³ÍÝ»ñÇ µ³ó³éÓ³Ï Ù»Í³Ù³ëÝáõÃÛáõÝÁ Ù³Ñ³ó»É ¿ñ ëáíÇó: ä³ß³ñí³Í È»ÝÇÝ·ñ³¹ ¹»ÏÝ»ó ÊêÐØ ¿É»Ïïñ³³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÇ ï»Õ³Ï³É àëÏ³Ý àëÏ³ÝÛ³ÝÁ ¨ ëÏë»ó Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñ ÷Ýïñ»É: Üñ³Ýó ï»Õ³÷áËáõÙ ¿ÇÝ Øáëïí³ ¨ å³ßïí³ÍÝ»ñÇ ÁÝ¹áõÝáõÙ Ï»ï»ñáõÙ Ï»ñ³ÏñáõÙ ¿ÇÝ, µáõÅáõÙ ëÝáõó³Ë³Ý·³ñáõÙÇó (¹Çëïñáý Ç³). Ù³ñ¹Ï³Ýó Ù»Í Ù³ëÝ ¿ñ Ãáõó³Í»É, áñ ã¿ñ Ï³ñáÕ³Ýáõ ÇÝùÝáõñáõÛÝ ù³ÛÉ»É: È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç µ»ñí³ÍÝ»ñÇ Ãíáõ ¿ñ ¿É»Ïïñ³í³ÏáõÙ³ÛÇÝ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ³ëå³ñ»½áõÙ ×³Ý³ãí³Í ¨ ÷áñÓ³éáõ Ù³ë-

Ý³·»ï *ÌÉ³¹ÇÙÇñ ºÕÇ³½³ñáíÁ:* êÝáõ-
ó³Ë³Ý·³ñáõÙÇó µáõÅ³Ý»Éáõó Ñ»ïá Ý³
Ýß³Ý³Ïí»É ¿ ÑÙ. 465 ·áñÍ³ñ³Ý-ÇÝëïÇ-
ïáõï, áñï»Õ ¿É»Ï ïñ³í³ÏáõáõÙ³ÛÇÝ É³-
µáñ³ïáñÇ³ÛáõÙ ³Ù»Ý³Ï³ñ× Å³ÙÏ»ï-
Ý»ñáõÙ Ùß³Ï»ó ãÝ³Û³Í ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý
ÏÇë³ïÝ³ÛÝ³·áñÍ³Ï³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñÇÝ,
¨ Ï³½Ù³Ï»ñå»ó 29 ï»ë³ÏÇ é³¹ÇáÉ³Ù-
å»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ³ÙµáÕç ÷áõÉ³ßÁñ-
ç³ÝÁª Ý»ñ³éÛ³É Ù»Í ë»ñÇ³Ý»ñáí ¹ñ³Ýó
ÃáÕ³ñÏáõÙÁ, êàÜ-2 Ýáñ ï»ë³ÏÇ ëå³-
é³½ÇÝáõÃÛ³Ýª Ññ³ÝáÃ³ÛÇÝ Ýß³Ý³é-
Ù³Ý-Ï³Û³ÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ: Ò»éÝ³ñÏáõÃ-
Û³Ý ÏáÉ»ÏïÇíÇ ç³Ýù»ñáí Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý
³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ù»ç ³é³çÇÝ ³Ý·³Ù
ëï»ÕÍí»É ¨ Øáëİí³Ý û¹³ÛÇÝ Ñ³ñÓ³-
ÏáõÙÇó å³ßïå³Ý»Éáõ Ñ³Ù³ñ ÏÇñ³éí»É
»Ý Ññ³ÝáÃ³ÛÇÝ Ýß³Ý³éÙ³Ý é³¹Çáï»-
Õáñáßáõ³ÛÇÝ Ï³Û³ÝÝ»ñÁ: ¸ñ³Ýù ÑÝ³-
ñ³íáñáõÃÛáõÝ ïí»óÇÝ Ë³÷³ÝÇã Ïñ³ÏÇ
Ñ³Ù³Ï³ñ·»ñÇ Ñ³Ù»Ù³ïáõÃÛ³Ùµ ÙÇ ù³-
ÝÇ ³Ý·³Ù µ³ñÓñ³óÝ»Éáõ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç
ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñÇ ¹»Ù å³Ûù³ñÇ ³ñ¹Ûáõ-
Ý³í»ïáõÃÛáõÝÁ: ÆÝëïÇïáõïáõÙ ½áõ·³-
Ñ»é³µ³ñ Ï³ï³ñíáõÙ ¿ñ ½»ÝÇÃ³Ññ»-
ï³Ý³ÛÇÝ Ïñ³ÏÇ Ï³é³í³ñÙ³Ý ë³ñù»ñÇ
Ùß³ÏáõÙ: ²Û¹ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝáõÙ ¶ÉË³-
íáñ ÏáÝëïñáõÏïáñ ÌÉ³¹ÇÙÇñ Ø³·¹»-
ëÇ¨Ç Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ Ùß³Ïí»É ¿ Ý³¨
³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ Ïñ³ÏÇ Ñ³Ï³½¹Ù³Ý
³ñ¹ÛáõÝ³í»ï ÙÇçáóÁª ³Ï³Ý³Ý»ïÝ»ñÇ
µ³ó³Ñ³ÛïÙ³Ý Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ é³¹Çáï»-
Õáñáßáõ³ÛÇÝ ²èêúØ-1 (§ØáÉÝÇ³¦) Ï³-
Û³ÝÁ:

1943 Ã. í»ñçáõÙ ÌÉ³¹ÇÙÇñ ºÕÇ³½³-
ñáíÇ ÇÝ ¿É»Ï ïñ³í³ÏáõáõÙ³ÛÇÝ É³µáñ³-
ïáñÇ³Ûáí ï»Õ³÷áËí»É ¿ ¶ÐÆ-160ª
ëï³ÝÓÝ»Éáí ÇÝëïÇïáõïÇ å»ïÇ û·Ý³-
Ï³ÝÇ, ÇëÏ 1944 Ã. ³åñÇÉÇ 7-Çóª ÇÝëïÇ-
ïáõïÇ å»ïÇ—÷áñÓ³ñ³ñ³Ï³Ý ·áñÍ³-
ñ³ÝÇ ïÝûñ»ÝÇ å³ßïáÝÁ: ²Ûëå»ë Ý³
üñÛ³½ÇÝá ù³Õ³ùáõÙ ëï»ÕÍ»ó èáõë³ë-
ï³ÝÇ é³½Ù³Ï³Ý ¿É»ÏïñáÝÇÏ³ÛÇ ÏÝÝï-
ñáÝÁ (ä¶²Ò §Æëïáí¦): Ð»Ýó §Æëïáí¦-áõÙ
¿É ëÏÇ½µ ³é³í ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÙÇÏñá³ÉÇ-
ù³ÛÇÝ ¿É»ÏïñáÝÇÏ³Ý: Æ ¹»å, ÊêÐØ-Ç
·áÛáõÃÛ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ³Û¹ Ï»ÝïñáÝÇ Ñ³-
Ù³ñ ³ßË³ ïáõÙ ¿ñ 28 ·áñÍ³ñ³Ý:

àñå»ë ÑÙ. 465 ·áñÍ³ñ³Ý-ÇÝëïÇ-
ïáõïÇ ïÝûñ»ÝÇ ï»Õ³Ï³É ³ßË³ï»É ¿
Ù»ñ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÇó ¨ë Ù»ÏÁª *²í³
Ô³½³ñÛ³ÝÁ:* ²Ûëûñ ³Û¹ Ó»éÝ³ñÏáõÃ-
ÛáõÝÁ Ðúä-Ç ½áñ³ÛÇÝ ¼ÐÐ-Ý»ñÇ Ùß³Ï-
Ù³Ý ·Ïáí èáõë³ëï³ÝÇ ³é³ç³ï³ñ
Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ù»ÏÝ ¿:

²ÝÁÝ¹Ñ³ï ×³é³·³ÛÃÙ³Ý µ³Ý»É³-

²µ. ²ÉÇË³Ýáí

Ï³ñ·áí ³ßË³ïáÕ èîÎ Ùß³ÏÙ³Ùµ½µ³Õ-
í»É ¿ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·Çïáõ³ÛáõÝÝ»ñÇ
³å³·³ ¹áÏïáñ, È»ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ
¹³÷Ý»ÏÇñ *ÙÇÏñá³ÉÇù·³Ýáí:* ²ÛÝ Å³-
Ù³Ý³Ï ³Û¹ áõÕÕáõÃÛáõÝÁ Ñ³Ù³ñíáõÙ ¿ñ
³é³í»ÉÝ»ÉÝ³Ï³ñ³ÛÇÝ:

ºñµ å³ß³ñÙ³Ý ûÕ³ÏÁ ë»ÕÙ»ó Ü¨³-
ÛÇ ³÷»ñÇ · ïÝíáõ ù³Õ³ùÁ, ÙÇÏñá³É³Û ú-
·³Ýáí Á, ²É»ùë³Ý¹ñ è³ëå»ïÇÝÁ Çñ»Ýó
ÁÝÏ»ñÝ»ñáí ¹Åí³ñ³·áõÛÝ å³ÛÙ³ÝÝ»-
ñáõÙ ëï»ÕÍ»óÇÝ ÙÇ ·³ÕïÇÝ ½»Ýù, áñÝ
û·Ý»ó È»ÝÇÝ·ñ³¹Ý ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï Ïñ-
å»Éáí å³ßïå³Ý»Éáõ ý³ßÇëï³Ï³Ý ³íÇ-
³óÇ³ÛÇ Ñ³ñÓ³ÏáõÙÝ»ñÇó: È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç
Ðúä-áõÙ û·ï³·áñÍí»É ¿ Ñ»éáõëï³ï»-
ëáõÃÛáõÝÁ: ²ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï áã ·»ñÙ³Ý³-
óÇÝ»ñÇÇ, áã Ù»ñ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇ ÙïùáíÇ
³Ý·³Ù ÝÙ³Ý µ³Ý ãÇ¿ñ ³ÝóÝáõÙ: ä³ß³ñ-
í³Í È»ÝÇÝ·ñ³¹áõÙ ëï»ÕÍí³Í é³¹Çá-
ï»Õ³ñáßáõ³ÛÇÝ-Ñ»éáõëï ³ ï»ë³ÛÇÝ
Ï³Û³ÝùÁ ³ßË³ñÑáõÙ ³é³çÇÝ ³ñ³·³-
·áñÍ ³íïáÙ³ï Ñ³Ù³Ï³ñ·Ý ¿ñ, áñÇ Ùß-
çáõÙÁ ÐúÉ-Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ³Ï³Ý Ï»-
ïáõÙ ³ñï³å³ ïÏ»ñíáõÙ ¿ñ é³¹Çáï»-

ÕáñáßÇãÝ»ñÇó ë ï ³ ó í áõ ï »Õ»ÏáõÛÃÁ: È»ÝÇÝ·ñ ³ ¹Ç ßñç ³ ÷ ³ ÏÙ ³ Ý ×»Õ ùáõÙÇó Ñ» ï á ÜÇÏáÉ ³ Û ú· ³ ÝáíÁ ³ ßË ³ ï »É ¿ Î ¶ÐÆ-108-áõÙ` Ñ ³ Ï ³ é ³ Ïáñ ¹Ç é ³ ¹Çá-¿É»Ï ï ñáÝ ³ ÛÇÝ Ï ³ Û ³ ÝùÝ»ñÇ Ñ ³ Ù ³ ñ Ë ³ Ý-· ³ ñáõÙÝ»ñÇ ë ï »Õ Í Ù ³ Ý ¨ Ñ ³ Ï ³ é ³ Ïáñ ¹Ç ÏáÕÙÇó ë ï »Õ Í í ³ Í Ë ³ Ý· ³ ñáõÙÝ»ñÇ ¹»Ù å ³ Ûù ³ ñÇ Ù»Ãá¹Ý»ñÇ Ùß ³ ÏÙ ³ Ý · Íáí: ¸ ³ é ³ ¹Çá ï »ÕáñáßáõÙ ³ ÛÇÝ ï »ËÝÇÏ ³ ÛÇ ÙÇ-³ Ý· ³ Ù ³ ÛÝ Ýáñ áÉáñ ï ¿ñ:

ä ³ ï »ñ ³ ½ÙÇ ï ³ ñÇÝ»ñÇÝ é ³ ¹Çá-³ ñ ¹ÛáõÝ ³ µ»ñáõÃÛ ³ Ý ¶ÐÆ-áõÙ ÑñÃÇé ³ -ÛÇÝ ¨ ï Ç½»ñ ³ Ï ³ Ý é ³ ¹ÇáÑ ³ Ù ³ Ï ³ ñ·»ñÇ ¶ÉË ³ íáñ ÏáÝë ï ñáõÏ ï áñÇ ³ å ³ · ³ ï »-Õ ³ Ï ³ É, È»ÝÇÝÛ ³ Ý Ùñó ³ Ý ³ ÏÇ ¹ ³ ÷Ý»ÏÇñ, ï »ËÝÇÏ ³ Ï ³ Ý ·Ç ï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏ ï áñ, åñáý»ëáñ *¾¹áõ ³ ñ¹ Ø ³ ÝáõÏÛ ³ ÝÇ* Ù ³ ë-Ý ³ ÏóáõÃÛ ³ Ùµ Ùß ³ Ï í »É »Ý ¨ ëå ³ é ³ ½Ç-ÝáõÃÛ ³ Ý Ù»ç ÁÝ¹áõÝ í »É §¶Ý»Ûë-1¦, §¶Ý»Ûë-2¦, §¶Ý»Ûë-5¦ ÇÝùÝ ³ ÃÇé ³ ÛÇÝ è î Î-Ý»ñÁ: Àë ï è ú àô-Ç ¶ÐÆ-Ç ·Ý ³ Ñ ³ ï ³ Ï ³ -ÝÇ §¶Ý»Ûë-5¦-Ý Çñ î î ´-Ý»ñáí ã¿ñ ½ÇçáõÙ Ñ ³ Ù ³ ÝÙ ³ Ý Ý ³ Ë ³ Ýß ³ Ý ³ ÏÙ ³ Ùµ ³ Ý·ÉÇ ³ -Ï ³ Ý Ï ³ Û ³ ÝÇÝ, ÇëÏ Ñ»é ³ Ñ ³ ñáõÃÛ ³ Ùµ ¨ Ù»éÛ ³ É ·á ï áõ ß ³ é ³ íÕáí ÝáõÛÝÇëÏ ·»ñ ³ -½ ³ ÝóáõÙ ¿ñ:

Ì ñ ³ çñÛ ³ ¨ û¹ ³ ÛÇÝ Ýß ³ Ý ³ Ï» ï »ñÇ Ñ ³ Û ï Ý ³ µ»ñÙ ³ Ý Ñ ³ Ù ³ ñ ¶ÐÆ-10-Ç (³ ÛÅÙª §²É ï ³ ÛÇñ¦ ¶ÐÆ) ¶ÉË ³ íáñ ÏáÝë ï ñáõÏ-ï áñ, ê ï ³ ÉÇÝÛ ³ Ý Ùñó ³ Ý ³ ÏÇ ¹ ³ ÷Ý»ÏÇñ *²ßá ï ´ ³ É ³ Û ³ ÝÇ* Õ»Ï ³ í ³ ñáõÃÛ ³ Ùµ Áë-ï »Õ Í í »É »Ý ¨ ëå ³ é ³ ½ÇÝáõÃÛ ³ Ý Ù»ç Ý»-ñ ³ éí »É Ý ³ í ³ ÛÇÝ è î Î-Ý»ñ:

Ð ³ ï áõÏ é ³ ¹Çá ï »ËÝÇÏ ³ Ï ³ Ý ÙÇ-çáóÝ»ñÇ ¨ Ï ³ åÇ ÙÇçáóÝ»ñÇ ë ï »Õ Í Ù ³ Ý ·áñ Í áõÙ Ù»Í Ý»ñ¹ñáõÙ »Ý áõÝ»ó»É ê ï ³ -ÉÇÝÛ ³ Ý Ùñó ³ Ý ³ ÏÇ ¹ ³ ÷Ý»ÏÇñÝ»ñ *èáõ-µ»Ý ØÇñÇÙ ³ ÝáíÁ, Ì ³ ñ¹ ·»ë Ì ³ ñ¹ ³ Ý»ë-Û ³ ÝÁ ¨ ²ÏÇÙ ²ë ï í ³ Í ³ ï áõñáíÁ:* ÀÝ¹-ëÙÇÝ ¹ñ ³ ÝóÇó ÙÇ ù ³ ÝÇëÁ ÃÁõ ³ ñÏ í »É »Ý Ð ³ Û ³ ë ï ³ ÝáõÙ:

ÊáñÑñ¹ ³ ÛÇÝ ³ Ï ³ Ý ³ íáñ ¿É»Ï ï ñ ³ -Ù»Ë ³ ÝÇÏ, ÷ ³ ÛÉáõÝ ·Ç ï Ý ³ Ï ³ Ý, × ³ ñ ï ³ -ñ ³ ·» ï --Ûáõ ï ³ ñ ³ ñ, ÏáÝë ï ñáõÏ ï áñ, ·Ç-ï áõÃÛ ³ Ý ¨ ³ ñ ¹ÛáõÝ ³ µ»ñáõÃÛ ³ Ý ï ³ Õ ³ Ý-¹ ³ íáñ Ï ³ ½Ù ³ Ï»ñåÇã, êáóÇ ³ ÉÇëï ³ Ï ³ Ý ³ ßË ³ ï ³ ÝùÇ Ñ»ñáë, È»ÝÇÝÛ ³ Ý, ê ï ³ ÉÇÝÛ-³ Ý ¨ ä» ï ³ Ï ³ Ý Ùñó ³ Ý ³ ÏÝ»ñÇ ¹ ³ ÷Ý»-ÏÇñ, ï »ËÝÇÏ ³ Ï ³ Ý ·Ç ï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏ-

ï áñ, åñáý»ëáñ *²Ý¹ñ ³ ÝÇÏ ÆáëÇÇÛ ³ ÝÁ* ê ï ³ ÉÇÝÇ Ñ ³ ÝÓÝ ³ ñ ³ ñáõÃÛ ³ Ùµ, ØáëÏí ³ -ÛÇÝ ·»ñÙ ³ Ý ³ óÇÝ»ñÇ ëñÁÝÃ ³ ó Ùá ï »Ý ³ -Éáõ ¨ ù ³ Õ ³ ùÇó Ó»éÝ ³ ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÝ áõ Ï ³ ½Ù ³ Ï»ñå áõÃÛáõÝÝ»ñÁ ï ³ ñ ³ Ñ ³ Ý»Éáõ å ³ ÛÙ ³ ÝÝ»ñáõÙ, ÑÙ. 627 ¨ ÑÙ. 689 ·áñ Í ³ -ñ ³ ÝÝ»ñÇ ÑÇÙùÇ íñ ³ ë ï »Õ Í »ó Ñ ³ ï áõÏ Ù»ù»Ý ³ ßÇÝáõÃÛ ³ Ý ¨ ¿É»Ï ï ñ ³ ï »ËÝÇÏ ³ -Ï ³ Ý ÝÛáõÃ»ñÇ ¶ÐÆ (¶ÐÆ-627-Á), áñÁ ·Ç ï Ý ³ Ï ³ ÝÝ»ñÇ ¨ × ³ ñ ï ³ ñ ³ ·» ï -¿É»Ï ï -ñÇÏÝ»ñÇ ÑÇ ³ Ý ³ ÉÇ ¹åñáóÇ ë ï »Õ ÍáÕÇ å ³ ï íÇÝ 1996 Ã. Ù ³ ÛÇëÇÝ í»ñ ³ Ýí ³ Ýí»É ¿ ÆáëÇÇÛ ³ ÝÇ ³ Ýí ³ Ý ¾ØÐ¶ÐÆ ¶ ²Ò: Øá ï 7-8 ³ ÙÇë ³ Ýó Ùß ³ Ï í »É ¨ ÷áñÓÝ ³ -Ï ³ Ý ËÙµ ³ ù ³ Ý ³ ÏÝ»ñáí ³ ñ ï ³ ¹ñí»É »Ý Ý ³ Ë ÏÇÝáõÙ ³ ñ ï ³ ¹ñáõÃÛ ³ Ý ÏáÕÙÇó ãÃá-Õ ³ ñÏ í ³ Í ³ ñ ï ³ ¹ñ ³ ï »ë ³ ÏÝ»ñ: ê ï »Õ Í-í»É »Ý Ïñ ³ Ï ³ ÛÇÝ áõÕÕáñ¹Ù ³ Ùµ é ³ ¹Çá-ï »ÕáñáßãÝ»ñ, é ³ ¹Çá¹ÇÝ ³ ÙáÝ»ñ ¨ Ñ ³ -× ³ Ë ³ Ï ³ Ý ³ ÛÇÝ Ùá¹áõÉ ³ óÙ ³ Ùµ é ³ ¹Çá-Ï ³ Û ³ ÝÝ»ñ, áñáÝù Ñ ³ Ï ³ é ³ Ïáñ¹Á ã¿ñ Ï ³ ñáÕ áõÕÕáñáß»É, »é ³ ý ³ ½ ¿É»Ï ï ñ ³ ß ³ ñ-ÅÇãÝ»ñ, ëÝáõóÙ ³ Ý Ñ ³ Ù ³ Ïóí ³ Í ³ Õ µÛáõñ-Ý»ñ, µ ³ ñ¹ ¿É»Ï ï ñ ³ ¿Ý»ñ·Ç ³ Ï ³ Ý ³ ·ñ»-· ³ ï Ý»ñ, ³ Û¹ ÃíáõÙª ß ³ ñÅ ³ Ï ³ Ý ¿É»Ï ï -ñ ³ Ï ³ Û ³ ÝÝ»ñ, ß ³ ñÅÛ ³ Ý Ñ»é ³ Ï ³ é ³ í ³ ñ-Ù ³ Ùµ ¨ Ñ ³ Õáñ¹ ³ É ³ ñ»ñáí å ³ ÛÃ»óÙ ³ Ùµ ¿É»Ï ï ñ ³ ï ³ ÝÏ» ï Ï ³ - ï áñå»¹Ý»ñ, å ³ Û-Ã»óÙ ³ Ý Ù»ù»Ý ³ Ý»ñ, Ñ ³ ï áõÏ Ù ³ ·Ýç ³ -Ï ³ Ý ³ Ï ³ ÝÝ»ñ, ³ Ï ³ Ý÷Ý ï ñÇãÝ»ñ ¨ å ³ Û-ÃáõóÇãÝ»ñ, í ³ ÛñÏ»Ý ³ Ï ³ Ý ¨ ¹ ³ Ý¹ ³ Õ ·áñÍáÕáõÃÛ ³ Ý ÑÝ ³ ñ ³ Ï»ñ ï µáó ³ í ³ éÇã-Ý»ñ, ùáõÕ ³ ÛÇÝ µéÝÏÇãÝ»ñ, ¹Ûáõñ ³ í ³ é ÓÛáõÃ»ñ, Ã»ñÙÇ ï ³ ÛÇÝ µ ³ Õ ³ ¹ñ ³ ÝÛáõÃ»ñ ¨ ß ³ ï ³ ÛÉ µ ³ Ý»ñ:

¶áñÍ ³ ñ ³ Ý-ÇÝë ï Ç ï áõ ï áõÙ å ³ ï »-ñ ³ ½ÙÇ ï ³ ñÇÝ»ñÇÝ ë ï »Õ Í í ³ Í ¨ Ãá-Õ ³ ñÏ í ³ Í ³ ñ ï ³ ¹ñ ³ ÝùÇ ³ Ûë ³ Ù»¨ÇÝ ¿É ãã ÉñÇí Ãí ³ ñÏáõÙÁ í Ï ³ ÛáõÙ ¿, áñ ³ ÛÝ Å ³ Ù ³ Ý ³ Ï Çñáù Ññ ³ ßù ¿ñ ï »ÕÇ áõÝ»ó»É, ¨ ¹ ³ ·áñÍ»É ¿ÇÝ ÇëÏ ³ å» ³ é ³ ëå»É ³ -Ï ³ Ý Ù ³ ñ ¹ÇÏ, áñáÝó ßñç ³ ÝáõÙ ·ÉË ³ íáñ Ù ³ ñ¹-³ é ³ ëå»ÉÁ Ñ»Ýó ²Ý¹ñ ³ ÝÇÏ ÆáëÇÇÛ-³ ÝÝ ¿ñ:

²Û¹ Ó»éÝ ³ ñÏáõÃÛáõÝáõÙ ³ ßË ³ ï áõÙ ¿ÇÝ Ý ³ ¨ Ù»ñ ³ ÛÇÝ Ñ ³ Ûñ»Ý ³ ÏÇóÝ»ñ, ³ ÛÝ-åÇëÇù, ÇÝãåÇëÇù ¿ÇÝ Ñ ³ ï áõÏ ¿É»Ï ï ñ ³ -Ù»ù»Ý ³ ßÇÝáõÃÛ ³ Ý áÉáñ ï Ç Ñ ³ Û ï ÝÇ Ù ³ ë-Ý ³ ·» ï , ê ï ³ ÉÇÝÛ ³ Ý Ùñó ³ Ý ³ ÏÇ ¹ ³ ÷Ý»-

ÏÇñ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏ-ïáñ *îñáýÇÙ Ð³Ùµ³ñÓáõÙáíÁ* (Ýñ³ Ïá-É»ÏïÇíÁ Ñ»ï³·³ÛáõÙ ß³ï ¿ ³ßË³ï»É ³ïáÙ³ÛÇÝ ëïáñçñÛ³ Ý³í³ïáñÙÇ Ñ³-Ù³ñ), êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *ÆáëÇý â³ñ³ËÛ³ÝÁ* (³ëÇÝùñáÝ ß³ñÅÇã-Ý»ñ), ². *ääáÕáëáíÁ* (µ³ñÓñ ×ß·ñïáõÃ-Û³Ùµ ¿É»Ïïñ³Ù»ù»Ý³Ï³Ý Ï»ñå³÷áËÇã-Ý»ñ) ¨ áõñÇßÝ»ñ:

Ø»ñ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÇó ß³ï-ß³ï»-ñÁ ³ßË³ï»É »Ý Ý³¨ Ý³í³ßÇÝ³Ï³Ý ³ñ¹Ûáõ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»-ñáõÙ: Üß»Ýù Ýñ³ÝóÇó ÙÇ ù³ÝÇëÇÝ` Ù»Í ·ÇïÝ³Ï³Ý, ×³ñï³ñ³·»ï-ÏáÝëïñáõÏ-ïáñ, êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»-ñáë *¶ñÇ·áñÇ ´³É³ë³ÝÛ³Ý*, Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý é³½Ù³Ï³Ý ÑÇ¹ñá³ÏáõëïÇÏ³ÛÇ ÑÇÙÝ³-¹Çñ, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷-Ý»ÏÇñ *¼³ù³ñ àôÙÇÏáí*, Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý Íá-í³ÛÇÝ ·áñÍù³ßÇÝáõÃÛ³Ý ÑÇÙÝ³¹ÇñÝ»-ñÇó Ù»ÏÁ, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷-Ý»ÏÇñ *²ñï³ß»ë ²ïáíÙÛ³Ý*, Íáí³ÛÇÝ ¨ û¹³ÛÇÝ ïñ³Ýëåáñï³ÛÇÝ Ñ³Ù³ñ ³é³çÇÝ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ é³¹Çáäáõ»í³ñ³Ï³Ý ÙÇ-çáóÝ»ñÇ ëï»ÕÍáõ, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³-ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *Ì³É»ÝïÇÝ ÎÝáõÝÛ³Ýó* ¨ áõñÇßÝ»ñ:

Ð³ïáõÏ å»ïù ¿ ÝßíÇ ·ÉË³íáñ ×³ñï³ñ³·»ï, ÊêÐØ Ý³í³ßÇÝ³Ï³Ý ³ñ¹Ûáõ³µ»ñáõÃÛ³Ý ³é³ç³ï³ñ ÑÙ. 231 ·áñÍ³ñ³ÝÇ (áõñ³ËÛ³Ý §¼»ÝÇÃ¦ ·áñÍ³-ñ³Ý) ïÝûñ»Ý *äÛáïñ ²ÃáÛ³ÝÇ* ³ÝáõÝÁ: âÝ³Û³Í µáÉáñ ¹Åí³ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ, Ý³-Ë³Ýß³Ý³ÏÙ³Ý Ï»ï ³é³çÇÝ ·Ý³óù³-ß³ñÇ Å³Ù³ÝáõÙÇó Ù»Ï ³ÙÇë ¿É ã³Ýó³Íª 1941 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 8-ÇÝ, ·áñÍ³ñ³ÝÇ ÏáÉ»ÏïÇíÁ é³½Ù³×³Ï³ï áõÕ³ñÏ»ó½»Ý-ùÇ ³é³çÇÝ ËÙµ³ù³Ý³ÏÁ: ÐåáõÙ³ÛÇÝ Ë³ñëË³íáñ ³Ï³ÝÝ»ñ, ¿É»Ïïñ³ïáñ-å»¹Ý»ñ, ³Ï³ÝáñëÇãÝ»ñ, ï³ñµ»ñ å³Û-ÃáõóÇãÝ»ñ, ³íÇ³óÇáÝ ÃÝ¹³ÝáÃÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ³ñÏ»ñ, Ï³é³í³ñÙ³Ý ÑáÉ³Ï³ÛÇÝ ë³ñù»ñ, ÁÝ¹³Ù»ÝÁ 16 ³ÝáõÝ Ñ³ïáõÏ ï»ËÝÇÏ³ ¿ñ ÃáÕ³ñÏáõÙ ·áñÍ³ñ³ÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ: Ð»Ýó ³Û¹ Å³Ù³Ý³ÏÇó ¿É Ô³½³Ëëï³ÝÇ å³ßï-å³Ý³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ù»Í Ù³-ë³Ùµ ÏáõÙÝáñáßí³Í ¿ÇÝ ¹»åÇ èÌÜ ¨ é³½Ù³Ï³Ý Ý³í³ßÇÝáõÃÛ³Ý å³Ñ³Ýç-

ÙáõÝùÝ»ñÁ µ³í³ñ³ñáÕ ³ñï³¹ñ³ÝùÇ Ãáõ³ñÏáõÙ:

äÛáïñ ²ÃáÛ³ÝÇÝ ³å³·³ §¼»ÝÇÃ¦ ·áñÍ³ñ³Ý ·áñÍáõÕ»Ýáõ å³ï×³éÝ»ñÇó Ù»ÏÝ ³ÛÝ ¿ñ, áñ Ý³ Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñÇ áã Ù»Í ËÙµÇ Ï³½ÙáõÙ áñå»ë ï»ËÝáÉá·¹»é 1937 Ã. Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ñ ÑÙ. 231 ·áñÍ³ñ³ÝáõÙ ïáñå»¹Ý»ñÇ ÃáÕ³ñÏÙ³Ý Ï³½Ù³-Ï»ñåÙ³ÝÁ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ ¿É 1939 Ã. 23 ï³ñ»Ï³Ý Ñ³ë³ÏáõÙ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ñ §ä³ïíáÝß³Ý¦ ßù³Ýß³Ýáí: Ü³ Ýß³Ý³Ï-í»É ¿ñ ·áñÍù³ßÇÝ³Ï³Ý ³ñï³¹ñ³-Ù³ëÇ å»ï` ³ßË³ññÑáõÙ ÝÙ³ÝÁ ãáõÝ»óáÕ ¾î-80 Ýáñ, ³ÝÑ»ïù ¿É»Ïïñ³Ï³Ý ïáñ-å»¹Ý»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ý³Ë³å³ï-ñ³ëïÙ³Ý Ñ³Ù³ñ: ²ÛÝ, áñ àôñ³ÉáõÙ Áë-ï»ÕÍí»ó ÙÇ ·áñÍ³ñ³Ý, ½³ñ·³ó³í áõ ¹³ñÓ³í Å³Ù³Ý³Ï³ÏÇó ³Ù»Ý³Ù»Í Ù»-ù»Ý³ßÇÝ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ù»-ÏÁ, áõñ³ÉóÇÝ»ñÁ Ï³åáõÙ »Ý äÛáïñ ²Ãá-Û³ÝÇ ³Ýí³Ý Ñ»ï: ¶áñÍ³ñ³ÝÇ ÏÛ³ÝùÝ áõ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ ¨ äÛáïñ ²ÃáÛ³ÝÇ ÏÛ³ÝùÁ ¹³ñÓ³Ý Ù»Ï-ÙÇ³ëÝ³Ï³Ý Ñ³ë-Ï³óáõÃÛáõÝ:

Þ³ï ï³ñÇÝ»ñ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ý³í³-ßÇÝáõÃÛ³Ý, ³é³í»É ¨ë` Íáí³ÛÇÝ ½»ÝùÇ Ã»Ù³Ý ÊêÐØ-áõÙ ËÇëï ·³ÕïÝÇ ¿ñ: §Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ½»ÝùÁ¦ Ñ³ÛïÝÇ ·ñùáõÙ Ù³Ýñ³Ù³ëÝáñ»Ý ÝÏ³ñ³·ñí³Í ¿ ëå³-é³½ÇÝ³ÝÝ ³éÝãíáÕ µáÉáñ ÅáÕÏáÙ³ï-Ý»ñÇ ³ñï³¹ñ³ÝùÁ` Ý»ñ³éÛ³É Íáí³ÛÇÝ Ññ»ï³ÝÇÝ, ë³Ï³ÛÝ ³Û¹ ÁÝ¹Ñ³Ýñ³óÝáõ ³Ù÷á÷Ù³Ý Ù»ç ãëÇÝã ãÇ ³ëíáõÙ ïáñ-å»¹Ý»ñÇ Ù³ëÇÝ: î»Õ»ÏáõÃÛáõÝÝ»ñ ãÏ³Ý Ý³¨ ïáñå»¹³ßÇÝ³Ï³Ý ³ñ¹Ûáõ³µ»-ñáõÃÛ³Ý Ù³ëÇÝ: ØÇÝã¹»é ËáñÑñ¹³ÛÇÝ èÌÜ Ý³í»ñÇ Ù»Í Ù³ëÁ Ïñáõ³Ù ¿ñ ïáñ-å»¹³ÛÇÝ ½»Ýù: Üß»Ýù Ý³¨, áñ å³ï»-ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ É»Ý¹-ÉÇ½áí ïáñå»¹-Ý»ñÇ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý Ñ³ñó ãÇ µ³ñÓ-ñ³óí»É: Ð³ïÏ³å»ë, áñ ¹ñ³Ýó ù³Ý³ÏÁ 1941 Ã. ã¿ñ µ³í³ñ³ñáõÙ ÝáõÛÝÇëÏ ³Ù»-ñÇÏ³óÇÝ»ñÇÝ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ·áñÍ³ñ³-ÝÁ Ý³í³ïáñÙÇÝ áõÕ³ñÏ»ó 303 Ñ³ï ¾î-80 ³ÝÑ»ïù ¿É»Ïïñ³Ï³Ý ïáñå»¹: ¸ñ³Ýù Ãáõ³ñÏáõÙ ¿ñ ÙÇ³ÛÝ àôñ³ÉÇ §¼»ÝÇÃ¦ ·áñÍ³ñ³ÝÁ...

ä³ï»ñ³½ÙÁ Ùáï»ÝáõÙ ¿ñ ³í³ñ-

ïÇÝ: Ø»ñ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÁ å³ïñ³ëïíáõÙ ¿ÇÝ µ³ó»Éáõ »ñÏñáñ¹ ×³Ï³ïÁ: ì³Ë»Ý³Éáí ¹ñ³Ýáó` ÐÇïÉ»ñÁ áñáßáõÙ ÁÝ¹áõÝ»ó. ´ñÇï³ÝÇ³ÛÇ ÏÕ½ÇÝ»ñÇ, Ýñ³ µ³Ý³ÏÇ ¨ Ý³í³ïáñÙÇ ÉñÇí ßñç³÷³ÏÙ³Ý ¨ ¹ñ³Ýáí ÇëÏ ²Ý·ÉÇ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇó Ñ³Ý»Éáõ Ýå³ï³Ïáí ·áñÍÇ ¹Ý»É

º. â³ËÙ³Ëë³½Û³Ý

Çñ í»ñçÇÝ å³Ñáõëï³ÛÇÝ »Õ³Í 60—80 Ýáñ³·áõÛÝ ëáõ½³Ý³í»ñÇó Ï³½Ùí³Í Ù»Í é³½Ù³Ý³í³ïáñÙÁ: ÐÇïÉ»ñÛ³Ý Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ ï³·Ý³åáí áïùÇ Ñ³Ý»ó ëáõ½³Ý³í»ñÇ ³ÝóÝ³Ï³½Ù»ñÁ ¨ áõÕ³ñÏ»ó Ý³í³ïáñÙÇ ï»Õ³µ³ßËÙ³Ý ½áñ³Ï³Û³ÝÝ»ñ: àõÕ»ñÃÁ Ï³ï³ñáõÙ ¿ñ §ì ÇÉÑ»ÉÙ ¶áõëïÉáí¦ é³½Ù³Ï³Ý ÷áË³¹ñ³Ý³íÁ: 1945 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 30-Ç í»ñçáõÙ ³Û¹ Ý³íÁ ïáñå»¹³Ñ³ñí»ó áõñ³É³Ï³Ý ê²¾î-80 »ñÏáõ ïáñå»¹Ý»ñáí, áñáÝù ³ñÓ³Ïí»É ¿ÇÝ ²É»ùë³Ý¹ñ Ø³ñÇÝ»ëÏáÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ·áñÍáÕ §ê-13¦ ëáõ½³Ý³íÇó` íñ³çñÛ³ ¹ÇñùÇó, ÇÝãÁ, Íáí³ÛÇÝ é³½Ù³·»ïÝ»ñÇ Ï³ñÍÇùáí, Ñ»ïÙ³Ñáõ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³ÝÝ ³ñÅ³Ý³ó³Í É»·»Ý¹³ñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ÏáÕÙÇó Ó»éÝ³ñÏí³Í Ñ³½í³·Ûáõï ¨ Ñ³Ý¹áõ·Ý ·ñáÑ ¿ñ: ¼áÑí»ó 5196 ½ÇÝí³é³Ûáõ, ³Û¹ Ãíáõ٪ 3700 ëáõ½³Ý³íáñ¹: ²Û¹ ÝáõÛÝ Ù³ñï³ñß³íÇ Å³Ù³Ý³Ï §ê-13¦ ëáõ½³Ý³íÁ ÷»ïñí³ñÇ 10-ÇÝ Ëáñï³Ï»ó Ù»Ï ³ÛÉ` §¶»Ý»ñ³É Þïáõµ»Ý¦, ÷áË³¹ñ³Ý³íÁª µ»éÝí³Í 3000 ½ÇÝí³é³ÛáÕáí, áñáÝóÇó Ñ³çáÕí»ó ÷ñÏ»É ÙÇ³ÛÝ 300 Ù³ñ¹áõ:

äÛáïñ ²ÃáÛ³ÝÇÝ Ù»Ï ³Ý·³Ù ã¿, áñ Ý»ñÏ³Û³óñ»É »Ý êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³ÝÁ: ì»ñçÇÝ ³Ý·³Ù §¼»ÝÇÃ¦ ·áñÍ³ñ³ÝÇ 50-³ÙÛ³ÏÇÝª 1991 Ã., Ý»ñÏ³Û³óáõÙÝ ëïáñ³·ñ»É ¿ñ ÜáõñëáõÉÃ³Ý Ü³½³ñµ³¨Á: §Ø»Í í»ñ³Ï³éáõóáÕÁ¦` ÊêÐØ ³é³çÇÝ ¨ í»ñçÇÝ Ý³Ë³·³Ñ ØÇË³ÛÇÉ ¶áñµ³ãáíÁ, »ñ¹Ù³×³ù ÉÇÝ»Éáí Ëáëï³ó»É ¿ñ, ë³Ï³ÛÝ Ý»ñÏ³Û³óí»Éáõó ÙÇÝã¨ Ïáãáõ٠ëï³Ý³ÉÝ ÁÝÏ³Í ×³Ý³å³ñÑÝ ³ÝÑ³ÕÃ³Ñ³ñ»ÉÇ »Õ³í:

1940—1948 ÃÃ. áñå»ë ÊêÐØ ë¨ Ù»ï³Éáõñ·Ç³ÛÇ ÅáÕÏáÙ, ³å³ Ý³Ë³ñ³ñ ³ßË³ï»É ¿ êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë *Æí³Ý Â¨áëÛ³ÝÁ*, áñÁ Ï³ï³ñ»É ¿ Ù»Í ³ßË³ï³Ýù ³ñ¹Ûáõݳµ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ²ñ¨»Éù ï³ñ³Ñ³Ý»Éáõ, ³ñï³¹ñ³Ï³Ý µ³½³Ý ÁÝ¹É³ÛÝ»Éáõ, å³ßïå³Ý³Ï³Ý ³ñ¹Ûáõݳµ»ñáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ù»ï³Õáí ³å³Ñáí»Éáõ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ:

ê¨ Ù»ï³Éáõñ·Ç³ÛÇ µÝ³·³í³éÇ ¶ÐÆ-Ý»ñáõÙ ¨ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñáõÙ ³ßË³ïáõÙ ¿ÇÝ Ù»ñ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ: Üß»Ýù Ýñ³ÝóÇó ·áÝ» »ñÏáõëÇÝ: Ø»ÏÁ ê¨ Ù»ï³Éáõñ·Ç³ÛÇ Ï»Ýïñáå³Ï³Ý ¶ÐÆ-Ç ïÝûñ»ÝÇ ï»Õ³Ï³É ¨ ÙÇ³Å³Ù³Ý³Ï ÷áñÓ³ñ³ñ³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý, ÇëÏ 1948 Ã.ª Öß·ñÇï Óáõéí³ÍùÝ»ñÇ ÇÝëïÇïáõïÇ ïÝûñ»Ý, êï³ÉÇÝÛ³Ý áõ ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¨ Æ. ü. Â¨áëÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *¸³íÇÃ ¶³µñÇ»ÉÛ³ÝÝ* ¿ñ, áñÁ Ùß³Ï»É ¿ Û³·ÇÝë³Ï³Ý ³Ï³ÝÝ»ñÇó å³ßïå³Ýí»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ÝÑñ³Å»ßï ÙÇ Ñ³ïáõÏ Óáõéí³Íù: ÆëÏ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ Ý³ Ùß³Ï»É ¿ 150-Çó ³í»ÉÇ Ñ³Ûñ»Ý³Ï³Ý Óáõéí³ÍùÝ»ñª ûÅïí³Í »½³ÏÇ µÝáõÃ³·ñ»ñáí:

Ø»ï³Éáõñ·Ç³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÇ ïÝûñ»ÝÝ»ñÇó ¿ñ êáóÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë *ä³ñáÛñ Ø³Ã¨áëÛ³ÝÁ*, áñÁ 30 ï³ñáõ ³í»ÉÇ ·ÉË³íáñ»É ¿ §Îñ³ëÇÝ úÏïÛ³µñ¦ ·áñÍ³ñ³ÝÇ Ïáé»ÏïÇíÁ: ¶áñÍ³ñ³ÝÁ µ³ñÓñáñ³Ï åáÕå³ïÇ ÑÇÙÝ³Ï³Ý Ù³ï³Ï³ñ³ñáÕÝ ¿ñ, Ûáõñ³óñ»É ¿ñ 20 ï»ë³ÏÇ åáÕå³ïÇ ¨

ÝáõÛÝù³Ý Ãíáí ïñ³Ù³ ïÝ»ñÇ ·ÉáòÙ³Ý ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ:

1985 Ã. ÑáõÉÇëÇ 12-ÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛáõÝÁ ¨ ³ÙµáÕç ÏáÉ»ÏïÇíÁ ÙÇ³Ñ³Ùáõé Ï»ñå³í áñáßáõÙ ÁÝ¹áõÝ»óÇÝ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ³Ï³Ý³íáñ Ï³½Ù³Ï»ñå-ãÇ ÑÇß³ï³ÏÁ Ñ³í»ñÅ³óÝ»Éáõ Ù³ëÇÝ:

Ü³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ, ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý, Ù³ñï³å³ß³ñÇ, ë¨ Ù»ï³Éáõñ·Ç³ÛÇ ¨ ³ÛÉ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝ-Ý»ñÇ ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý áõ ³ñ¹Ç³Ï³Ý³ó-Ù³Ý Ñ»ï Ù»Ï ï»Õ, Ùß ï³Ï³Ý áõ ãÃáõÉ³óáÕ áõß³¹ñáõÃÛáõÝ ¿ñ ¹³ñÓíáõÙ ùÇÙÇ³Ï³Ý ¨ Ý³íÃ³ùÇÙÇ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ³ñï³¹ñ³Ï³Ý Ñ½áñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù»Í³ó-Ù³ÝÁ, Ñ³ïÏ³å»ë ³ÛÝ ×ÛáõÕ»ñÇ, áñáÝù Ï³ñ¨áñ Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ áõÝ»ÇÝ é³½Ù³-Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ (³½á-ï³Ï³Ý, ÍÍÙµ³ÃÃí³ ÍÝ³ÛÇÝ, Ï³áõãáõÏ³-ÛÇÝ, ³ÝÇÉÇÝ³Ý»ñÏ³ÛÇÝ, É³ù³Ý»ñÏ³ÛÇÝ ¨ ³ÛÉ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÝ»ñ), ³ÛÝå»ë áñ Ù»ñ å»ïáõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇÝ áõÝ»ñ ½³ñ·³ó³Í ùÇÙÇ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³-µ»ñáõÃÛáõÝ, áñÝ ûÅ ï í³Í ¿ñ ÝÛáõÃ³Ï³Ý ¨ ·Çï³ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý Ù»Í ÑÝ³ñ³íáñáõÃ-ÛáõÝÝ»ñáí, áñáÝù ³ÝÑñ³Å»ßï ¿ÇÝ å³-ï»ñ³½Ù í³ñ»Éáõ ¨ ³·ñ»ëáñÇÝ Ñ³ÕÃ»Éáõ Ñ³Ù³ñ:

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý ³½áï³Ï³Ý ³ñ¹Ûáõ-Ý³µ»ñáõÃÛáõÝÁ, Áëï ¿áõÃÛ³Ý, Ó¨³íáñí»É ¨ ½³ñ·³ó»É ¿ñ ³é³çÇÝ ÑÝ·³ÙÛ³ÏÝ»ñÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ¨ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»-ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇÝ ùÇÙÇ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»-ñáõÃÛ³Ý ß³ï ½³ñ·³ó³Í, ï»ËÝÇÏ³å»ë É³í ½ÇÝí³Í »ÝÃ³×ÛáõÕÝ ¿ñ:

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý ³½áï³Ï³Ý ³ñ¹Ûáõ-Ý³µ»ñáõÃÛ³Ý ëï»ÕÍÙ³Ý ¨ ½³ñ·³óÙ³Ý ³ÏáõÝùÝ»ñáõÙ Ï³Ý·Ý³Í ¿ÇÝ Ù»Í ·Çï-Ý³Ï³ÝÝ»ñ ¨ Ù³ëÝ³·»ïÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙª *²·. è. Ø»ÉÇù-²Õ³Ù»ñÛ³ÝÁ, Ø. ê. Ì³ñ¹³Ý-Û³ÝÁ, ä. º. Ô³½³ñÛ³ÝÁ, ². ¶. ¶ñÇ·áñ-Û³ÝóÁ* ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

øÉáñÇ ¨ Ï³áõëïÇÏ ëá¹³ÛÇ ³ñï³¹ñá-ÑáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ýáñ ï»ËÝÇÏ³ÛÇ ëï»ÕÍ-Ù³Ý Ñ³Ù³ñ Ò»ñÅÇÝëÏáõ §Ï³åñáÝ³Ï-ï³Ù¦ ùÇÙÇ³Ï³Ý ÏáÙµÇÝ³ïÇ ÙÇ ËáõÙµ ³é³ç³ï³ñ ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ ßÝáñÑÇ»É ¿ ê ï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³Ï, áñÇÝ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ùÇÙÇ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ *¶. Ø. Î³Ù³ñÛ³ÝÁ ¨ Ø. ê. êáÕá-ÙáÝÛ³ÝÁ*:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ùÇÙ³ñ¹-ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙ³ïÇ ·ÉËÙÇÙ-åÉ³ëïÇ µ³ÅÝÇ å»ï, Ñ»ï³·³ÛáõÙ Îáõë-ÏáíÛÇ ùÇÙÇ³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»Ý ¿ »Õ»É *Ø. ê. Ì³ñ¹³ñÛ³ÝÁ* (å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ·áñÍ³ñ³ÝÁ ï³ñ³Ñ³Ýí»É ¿ñ Üáíáë»µÇñëÏ): ¶áñÍ³ñ³ÝÁ ÃáÕ³ñ-ÏáõÙ ¿ñ Ñ³ïáõÏ ³ñï³¹ñ³Ýù é³½Ù³×³-Ï³ïÇ Ñ³Ù³ñ: ²ÙµáÕç Ñ½áñáõÃÛ³Ùµ ¿ÇÝ ³ßË³ïáõÙ ³ÍÇ³óÇáÝ ¨ å³ßï å³Ý³-Ï³Ý ³ÛÉ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ³ÝÑñ³Å»ßï ýáñÙ³ÉÇÝÇ, áõñáïñáåÇÝÇ, ·ÉÇÝ ï³É³ÛÇÝ áõ µ³Ï»ÉÇï³ÛÇÝ Ë»Å»ñÇ ¨ ³ÛÉ ÝÛáõÃ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÝ»ñÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ *Æ. È. ÎÝáõÝ-Û³ÝóÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ Ï³ï³ñ»óÇÝ Ñ»ï»ñá-óÇÏÉ³ÛÇÝ ÙÇ³óáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¨ ëáõÉý³ÙÇ-¹³ÛÇÝ å³ïñ³ëïáõÏÝ»ñÇ µ³½Ù³åÇëÇ ëÇÝÃ»½áõÙÝ»ñ, Ùß³Ïí»óÇÝ §Ù»Í Ï³åñá-ÝÇ¦ ï»ËÝáÉá·Ç³ÛÇ ÑÇÙáõÝùÝ»ñÁ:

øÇÙÇ³Ï³Ý ×ÛáõÕÇ ³Ï³Ý³íáñ ·áñ-ÍÇã, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨ ê ï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³ÝÏÝ»-ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *È. ². Îáëï³Ý¹áíÇ* Õ»Ï³-í³ñáõÃÛ³Ùµ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ âÇñãÇÏÇ ¿É»ÏïñáùÇÙÇ³Ï³Ý ÏáÙµÇÝ³ï³-ïáõÙ, áñÁ å³ß³ï å³Ý³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»-ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÑáõÙù ¿ñ ³ñï³¹ñáõÙ, ëÏëí»óÇÝ ³ßË³ï»É ÙÇ³ÛÝ Í³Ýñ çñÇ ³ñ-ï³¹ñáõÃÛ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ:

²½áïÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ÑÝ³-·áõÛÝ ³ßË³ïáÕ *È. Ì. ê³ñ³ç¨Á* ÑÇßáõÙ ¿. §ÈÇÝ»Éáí ³½áïÇ å»ï³Ï³Ý ÇÝëïÇïáõ-ïÇ ·Çï³ßË³ïáÕª å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇó Ñ»ï³½áï³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù-Ý»ñÇ Ë³Õ³Õ Ã»Ù³ïÇÏ³Ý ÷áË»óÇ å³-ï»ñ³½Ù³Ï³ÝÇ: Ì. ä. Ø³ñÏáíÇ Ñ»ï Ù»Ýù ³é³ç³ñÏ»óÇÝù å³ÛÃáõóÇÏ ÝÛáõÃ»ñÇ ëï³óÙ³Ý Ýáñ Ù»Ãá¹ ¨, Ù³ëÝ³íáñ³å»ë, »é³ÛÇÝ ïñ³µ»Ý½ÇÉÇ ëï³óáõÙ ³½áïÇ Ñ»-ÕáõÏ ù³éûùëÇ¹áí µ»Ý½áÉÇ áõÕÕ ÝÇï-ñáõÙáí (µ»Ý½áÉÇ é»ëáõñëÝ»ñÁ »ñÏáõ ³Ý-·³Ù ³í»ÉÇ ¿ÇÝ, ù³Ý ïáÉáõáÉÇÝÁ), áñÁ Ï³ï³ñíáõÙ ¿ñ ³½áï³Ï³Ý ÃÃíÇ áõÕÕ ëÇÝ-Ã»½Ù³Ý ë³ñùÇ Ñ³Ù³ÝÙ³Ý ³å³ñ³-ïáõñ³Ûáí ×ÝßÙ³Ý ï³Ï ¨ µ³ñÓñ ç»ñÙ³ë-ïÇ×³ÝáõÙ: È³ÛÝ³Ù³ëß ï³µ Ñ»ï³½á-ï³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ï³ï³ñíáõÙ ¿ÇÝ âÇñãÇÏÇ

¿É»Ï ïñ³ùÇÙ ÏáÙµÇÝ³ïáõÙ` ï³ñ³Ñ³Ý-í³Í ²äÆ-Ç ÙÇ ß³ñù ³Ï³Ý³íáñ Ù³ëÝ³-·»ïÝ»ñÇ ¨ ÷áñÓ³ñ³ñÝ»ñÇ Ù³ëÝ³Ïóáõ-ÃÛ³Ùµ: È. ². Îáë ï³Ý¹áíÇ ÏáÕÙÇó óáõó³-µ»ñí³Í Ù»Í ·Çï³ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý û·ÝáõÃ-Û³Ý ßÝáñÑÇí ëï»ÕÍí»óÇÝ É³µáñ³ïáñ³-ÛÇÝ ¨ ÏÇë³³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ù³ëßï³-µÇ »½³ÏÇ ë³ñù»ñ: ºé³ÝÇïñ³µ»Ý½áÉÇ ëï³óí³Í ³ñ·³ëÇùÝ»ñÁ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ½ÇÝ³÷áñÓ³¹³ßï»ñáõÙ ¹ñ³ ÷áñÓ³ñÏ-Ù³Ý ¹ñ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝùÝ»ñÁ ²äÆ-ÇÝ ÃáõÛÉ ïí»óÇÝ ÷áñÓÝ³³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý ³·-ñ»·³ïÇ Ý³Ë³·ÍáõÙÁ »ñ³ßË³íáñ»É Ù³ëÝ³·Çï³óí³Í Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝ-Ý»ñÇÝ: ²Ûë ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ï Ù»Ïï»Õ ×ÝßÙ³Ý ï³Ï ÃáõÛÉ ³½áï³ÃÃíÇ ëï³ó-Ù³Ý Ù»Ï ³·ñ»·³ïÁ ì. ². ÎÉ¨Ï»Ç ¨ È. ¼. ²ñë»Ý¨³ÛÇ Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ í»ñ³ë³ñù³-íáñ»óÇù Ñ³ïáõÏ ³ñï³¹ñ³ÝùÇ ³ñï³-¹ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ¦:

Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ³Û¹ ßñç³ÝáõÙ ·áñ-ÍáõÙ ¿ñ »ñÏáõ ùÇÙÇ³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³Ý. Ù»-ÏÁª ÎÇñáí³Ï³ÝáõÙ, ÙÛáõëÁª ºñ¨³ÝáõÙ:

ÎÇñáí³Ï³ÝÇ ØÛ³ëÝÇÏÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý ùÇÙ·áñÍ³ñ³ÝÁ ÙïÝáõÙ ¿ñ ùÇÙÇ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ÅáõÏáÙ³ïÇ ³½á-ï³ÛÇÝ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ·ÉË³íáñ í³ñãáõÃÛ³Ý Ï³½ÙÇ Ù»ç: ¶áñÍ³ñ³ÝÇ ³-é³çÇÝ Ñ»ñÃÇ ·áñÍ³ñÏÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ß³Ñ³·áñÍÙ³Ý Ñ³ÝÓÝí»óÇ Ï³ÉóÇáõÙÇ Ï³ñµÇ¹Ç, Ï³ÉóÇáõÙÇ óÇ³Ý³ÙÇ¹Ç, óÇ³-Ý³Ï³Ý Ñ³É³ÝÛáõÃÇ, ÏñÇ, ÃÃí³ÍÝÇ ¨ ³-½áïÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ³ñï³¹ñ³Ù³ëÝ»ñÁ: ¶áñÍ³ñ³ÝÇ »ñÏñáñ¹ Ñ»ñÃÇ (³ÙáÝÇ³ÏÇ, ³½áï³ÃÃíÇ, ³ÙáÝÇ³ÏÇ µáñ³ÏÇ ¨ ³ÙÇ-ÝáõÃÛ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý ³ñï³¹ñ³Ù³-ë»ñÇ ËÙµÇ) ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛáõÝÁ Ó·Ó·í»É ¿ñ å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏëí»Éáõ å³ï×³éáí:

Î³ÉóÇáõÙÇ Ï³ñµÇ¹ Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõ-ÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ß³ï Ù»Í ¿ñ: ²Û¹ å³Ù³Ý³Ï ³ÙÝ ³ó»ïÇÉ»ÝÇ, ÙÇ ß³ñù ³½áï å³ñáõÝ³Ïáõ ÙÇ³óáõÃÛáõÝ-Ý»ñÇ ëï³óÙ³Ý ÑÇÙÝ³Ï³Ý ³ÕµÛáõñÝ ¿ñ ¨ É³ÛÝáñ»Ý ÏÇñ³éíáõÙ ¿ñ Ù»ï³ÕÝ»ñÇ ·³½³µáó³ÛÇÝ ÙßÏÙ³Ý Ñ³Ù³ñ (³íïá-·»Ý³ÛÇÝ ÏïñáõÙ ¨ »é³ÏóáõÙ):

ä³ï»ñ³½ÙÇ Ý³Ëûñ»ÇÝ ¨ ³é³çÇÝ ï³ñÇÝ»ñÇÝ »ñÏñÇÝ Ï³ÉóÇáõÙÇ Ï³ñµÇ¹ ÑÇÙÝ³Ï³Ý³Ï³Ý Ù³ï³Ï³ñ³ñáõÙ ¿ÇÝ

ºñ¨³ÝÇ ùÇÙÇ³Ï³Ý ÏáÙµÇÝ³ïÁ ¨ ÎÇñáí³Ï³ÝÇ ùÇÙ·áñÍ³ñ³ÝÁ: ´³í³Ï³Ý ¿ ³ë»É, áñ 1940—1942 ÃÃ. ÊêÐØ-áõÙ Ï³ÉóÇáõÙÇ Ï³ñµÇ¹Ç ßáõñç 90 %-Á ³ñï³¹ñíáõÙ ¿ñ ³Ûë »ñÏáõ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ¨ ÙÇ-³ÛÝ 10 %-Ý ¿ñ ³ñï³¹ñíáõÙ â»éÝáñ»-ã»ÝëÏÇ Ø. Æ. Î³ÉÇÝÇÝÇ ³Ýí³Ý ùÇÙ·áñ-Í³ñ³ÝáõÙ ¨ »ñÏñÇ ÑÛáõëÇë³ÛÇÝ ßñç³Ý-Ý»ñáõÙ ·ïÝíáÕ ÙÇ ù³ÝÇ ë³Ï³í³Ñ½áñ Ï³Û³ÝùÝ»ñáõÙ:

Ö³Ï³ï³Ù»ñÓ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ ·ïÝíáÕ Ñ³½³ñ³íáñ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»é-Ý³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñ ³å³ë³ñíí»É »Ý ¨ ï³-ñ³Ñ³Ýí»É »ñÏñÇ ³ñ¨»Éù: ä³Ñ³Ýçíáõ٠¿ñ ¹ñ³Ýù ³ÝÑ³å³Õ í»ñ³Ï³Ý·Ý»É Ýáñ ï»Õ»ñáõÙ, áñå»ë½Ç é³½Ù³×³Ï³ïÇ ³-å³Ñáíí³Í Ù³ñï³å³ß³ñáí, é³½Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³Ûáí ¨ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ùµ: Ø»-ï³Õ³Ï³Ý ÏáÝëïñáõÏóÇ³Ý»ñÇ, ç³ñ¹-í³Í ï³ÝÏ»ñÇ, ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñÇ, ßá·»-ù³ñßÝ»ñÇ, »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ ·Í»ñÇ, Ï³-ÙáõñçÝ»ñÇ Ñ»Ï³Û³Ï³Ý ½³Ý·í³ÍÝ»ñ Áë-å³ëáõÙ ¿ÇÝ ·³½³µáó³ÛÇÝ ÙßÏÙ³Ý³ »é³ÏóÙ³Ý, ÏïñÙ³Ý... ääÎ ³é³ç³¹ñ³Ý-ùÇ Ï³ï³ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ù»Í å³ï³ëË³-Ý³ïíáõÃÛáõÝ ¿ñ ÏñáõÙ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛ³Ý ïÝûñ»Ý *Ê. ². Ø»ÉùáÝÛ³ÝÁ* ¨ ·ÉË³íáñ ÇÝÅ»Ý»ñ *´. Ì. È»µ»¹¨Á*:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇó ¨»Ã ·áñÍ³ñ³-ÝÇ ÏáÉ»ÏïÇíÇ ³éç¨ ËÝ¹Çñ ¹ñí»óª Ï³½-Ù³Ï»ñå»É ·áõÝ³íáñ Ù»ï³Õ³·áñÍ³ÛÇÝ ¨ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý ÙÇ ß³ñù ³ÛÉ ×ÛáõÕ»-ñÇ Ñ³Ù³ñ ß³ï ³ÝÑñ³Åßï ÓÇ³ÝÑ³ÉÇ ³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÁ: ²ñï³Ï³ñ· ¹Åí³ñ å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ ·áñÍ³ñ³ÝÇ ÏáÉ»ÏïÇíÁ Ï³ñáÕ³ó³í Ï³éáõó»É ¨ ß³Ñ³·áñÍÙ³Ý Ñ³ÝÓÝ»É Ýáñ µ³ñ¹ ³ñï³¹ñ³Ù³ëÁ: 1941 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 24-ÇÝ ëï³óí»ó óÇ³ÝÑ³ÉÇ ³é³çÇÝ ³ñï³¹ñ³ù³Ý³ÏÁ: ´³ó³éÇÏ Ï³ñ× Å³ÙÏ»ïáõÙ ·áñÍ³ñ³-ÝáõÙ Ï³éáõóí»ó Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÇ ³ñ-ï³¹ñ³Ù³ë:

ºñ¨³ÝÇ ùÇÙÇ³Ï³Ý ÏáÙµÇÝ³ïÁ ·áñ-ÍáÕÝ»ñÇ ß³ñùÁ Ùï³í å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏÁë-í»Éáõó áã ß³ï í³Õ, ÇëÏ »ñµ 1941 Ã. Áë-ï»ÕÍí»ó ÊêÐØ é»ïÇÝÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõ-ÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙÁ, ³å³ Ý»ñ³éí»ó Ýñ³ Ï³½ÙáõÙ: Ò»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÁ ëÇÝÃ»ïÇÏ ÙÉáñáåñ»Ý³ÛÇÝ Ï³áõã³áõÏÇ, É³ï»ùëÝ»ñÇ

¨ ÙÇ ß³ñù ³ÛÉ ûñ·³Ý³Ï³Ý áõ ùÉáñûñ·³-
Ý³Ï³Ý ÙÇ³óáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃ-
Û³Ý ·Íáí »ñÏñáõÙ ³é³ç³ï³ñÝ»ñÇó ¿ñ:
ä³ï»ñ³½ÙÇó ³é³ç` 1940 Ã. Ù³ñïÇ 19-
ÇÝ, Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ åñ³ÏïÇÏ³ÛáõÙ ³-
é³çÇÝ ³Ý·³Ù ºñ¨³ÝáõÙ Çñ³Ï³Ý³óí»É
¿ ëÇÝÃ»ïÇÏ åáÉÇùÉáñ³åñ»Ý³ÛÇÝ Ï³áõ-
ãáõÏÇ Ëáßáñ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý ³ñï³-
¹ñáõÃÛáõÝ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÝ³Ï³Ý
ßñç³ÝáõÙ ÏáÙµÇÝ³ïÇ ïÝûñ»Ý ².´.Ô³-
½³ñÛ³ÝÇ ¨ ·ÉË³íáñ×³ñï³ñ³·»ï Ü.î.
´³µ³Û³ÝÇ áõß³¹ñáõÃÛ³Ý Ï»ÝïñáÝáõÙ
¿ñ ùÉáñ³åñ»Ý³ÛÇÝ Ï³áõãáõÏÇ ³ñï³-
¹ñáõÃÛáõÝÁ, áñáíÑ»ï¨ ºñ¨³ÝÇ ùÇÙÇÏáÙ-
µÇÝ³ïÁ ÙÇ³éÅ³Ù³Ý³Ï »ñÏñáõÙ ëÇÝÃ»-
ïÇÏ Ï³áõãáõÏÇ ÙÇ³Ï ³ñï³¹ñáÕÝ ¿ñ:
ºñ¨³ÝÇ ùÇÙÇÏáÙµÇÝ³ïÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõ-
ÝÁ Ùßï³å»ë »Õ»É ¿ ääÎ ï»ë³¹³ßïáõÙ,
áñÇ Ñ³ÝóÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ùµ ÏáÙµÇÝ³ïÁ Ãá-
Õ³ñÏ»É ¿ Ùáï 50 ³ÝáõÝ ³ñï³¹ñ³Ýùª ³Ý-
Ë³÷³Ý Ï»ñåáí ³å³Ñáí»Éáí »ñÏñÇ
å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ÝÑñ³Å»ßï
Ï³áõãáõÏÁ, ùÉáñµ»Ý½áÉÁ, Ñ»ÕáõÏ ùÉáñÁ, Ï³-
áõëïÇÏ ëá¹³Ý, ³Õ³ÃÃáõÝ, Ï³ñµÇ¹Á,
Ù³ñï³å³ß³ñÝ»ñÁ, Ï³ñµÇÝáÉÁ, ¹»Õ³ÙÇ-
çáóÝ»ñÁ, é»ïÇÝ» ¨ ³ÛÉ ³ñï³¹ñ³ÝùÝ»ñ:
Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³-
ñÇÝ»ñÇÝ êï³ÉÇÝÇ Ññ³Ñ³Ý·áí ëÏëí»ó
ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ³ïáÙ³ÛÇÝ Íñ³·ñÇ Çñ³-
óáõÙÁ: Ø»ñ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÁª ·Çï³Ý³-
Ï³ÝÝ»ñÝ áõ ÏáÝëïñáõÏïáñÝ»ñÁ, ×³ñ-
ï³ñ³·»ïÝ»ñÝ áõ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ï³½-
Ù³Ï»ñåÇãÝ»ñÁ, »ñÏñ³µ³ÝÝ»ñÝ áõ µÅÇßÏ-
Ý»ñÁ, Áëï Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñÇ Ãí³ù³Ý³ÏÇ
»Õ»É »Ý »ññáñ¹Á: Ð³ïÏ³å»ë ÑÇß³ï³Ï-
Ù³Ý »Ý ³ñÅ³ÝÇ êáóÇ³ÉÇëïÇÏ³Ï³Ý ³ßË³-
ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, êï³ÉÇÝÛ³Ý »ñ»ù Ùñó³Ý³-
ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ³Ï³¹»ÙÇÏáë ²µñ³Ñ³Ù
²ÉÇË³ÝáíÁ, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨ »ñÏáõ êï³ÉÇÝ-
Û³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ, ÊêÐØ ¶²
ÃÕÃ³ÏÇó ³Ý¹³Ù *èáõµ»Ý Ð³Ùµ³ñÓáõÙ-
Û³ÝÁ*, êáóÇ³ÉÇëïÇÏ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ
Ñ»ñáë, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ
²Ý¹ñ³ÝÇÏ ä»ïñáëÛ³ÝÁ, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨
»ñÏáõ ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»-
ÏÇñ *²í»ïÇù ´áõéÝ³½Û³ÝÁ*, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨
»ñÏáõ ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»-
ÏÇñ, ³Ï³¹»ÙÇÏáë *²Ý¹ñ»Û ØÇù³Û»ÉÛ³ÝÁ*,
êáóÇ³ÉÇëïÇÏ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë,
È»ÝÇÝÛ³Ý ¨ ê³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ
¹³÷Ý»ÏÇñ *èáõµ»Ý ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ*, êáóÇ³-
ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë *¼áõñ³µ
¼³ñ³å»ïÛ³ÝÁ*, ê³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ
¹³÷Ý»ÏÇñ *²É»ùë³Ý¹ñ ¸³ÝÇÉÛ³ÝóÁ*, êá-
óÇ³ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë ÏñÏÝ³ÏÇ
Ñ»ñáë, È»ÝÇÝÛ³Ý, ê³ÉÇÝÛ³Ý (»ñ»ù) ¨

Â. Ø³ñ·áõÉáí³

ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ,
ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ,
åñáý»ëáñ *ê³ÙÍ»É øáã³ñÛ³ÝÓ*, êáóÇ³-
ÉÇëï³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÇ Ñ»ñáë, êï³ÉÇÝ-
Û³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ù³é³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *Ð³Ùá
ÚáÉÛ³ÝÁ*, È»ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»-
ÏÇñ *¾¹áõ³ñ¹ ú·³Ý»½áíÁ*, êï³ÉÇÝÛ³Ý
»ñ»ù Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *²ñß³Ï ¼³-
¹ÇÏÛ³ÝÁ*, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨ êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³-
Ý³ÏÝ»ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *èÇã³ñ¹ êáÕáÙáÝ-
Û³ÝÁ*, È»ÝÇÝÛ³Ý ¨ êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³Ï-
Ý»ñÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *È»áÝÇ¹ Îáëï³Ý¹áíÁ*,
êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *ÌÉ³-
¹ÇÙÇñ Î»ñ-äáÕáëáíÁ,* êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³-
Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *Ðñ³ãÛ³ ¸»ÙÇñË³Ýá-
íÁ*, È»ÝÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *²ñ-
Ù»Ý ´áõÝÇ³ÃÛ³ÝÁ*, êï³ÉÇÝÛ³Ý Ùñó³Ý³-
ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *ºÏ³ï»ñÇÝ³ â³ËÙ³Ë-
ë³½Û³ÝÁ*, ÊêÐØ ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ
¹³÷Ý»ÏÇñ *ê»ñ·»Û Ø³ÙÇÏáÝÛ³ÝÁ*, ÊêÐØ
ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ÏñÏÝ³ÏÇ ¹³÷-
Ý»ÏÇñ *Â»ñ»½³ Ø³ñ·áõÉáí³Ý,* êï³ÉÇÝ-
Û³Ý Ùñó³Ý³ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *îñáýÇÙ Ð³Ù-*

µ³ñÓáõÙáíÁ, ÊêÐØ ä»ï³Ï³Ý Ùñó³Ý³-ÏÇ ¹³÷Ý»ÏÇñ *²ñï»Ù ¶ñÇ·áñÛ³ÝóÁ* ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

²Ûëûñ Ù»ñ å»ïáõÃÛáõÝÁ ¨ ÃÇÏáõÝùÇ Ù³ñÙÇÝÝ»ñÁ, ¹³ë»ñ ù³Õ»Éáí Ù»ñ ³Ýó-Û³ÉÇó ¨ ·ïÝí»Éáí Ã»¨ ³ÛÉ, µ³Ûó áã å³-Ï³ë µ³Ë ïáñáß å³ïÙ³Ï³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»-ñáõÙ, ³ßË³ïáõÙ »Ý ³ÛÝ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ, Ã» ÇÝãå»ë Ï³ñ»ÉÇ ¿ ³í»ÉÇ ×Çßï ÉáõÍ»É Çñ»Ýó ³éç¨ ¹ñí³Í ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ: â¿± áñ ÝáñáõÃÛáõÝ »Ý áã ÙÇ³ÛÝ Ý³ËÏÇÝ å³ñ-ï³Ï³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý Ó¨»ñÝ áõ »Õ³Ý³ÏÝ»ñÁ Ýáñ ßáõÏ³Û³Ï³Ý Ñ³ñ³-µ»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ, áñáÝó ëáõµÛ»ÏïÝ»ñÇó Ù»ÏÁ ¹³éÝáõÙ »Ý Ý³¨ ¼àô-Ý, ³ÛÉ¨ Ýáñ »Ý ¹³éÝáõÙ Ã»° µ³Ý³ÏÝ ÇÝùÁ, Ã»° Ýñ³Ý Ý»ñÏ³Û³óíáÕ å³Ñ³Ýç-Ý»ñÁ: ²ñÙ³ï³å»ë ÷áËí»É »Ý ½áñù»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý ¨ ½áñ³Ñ³í³ù³ÛÇÝ å³ï-ñ³ëïáõÃÛ³Ý ÝÏ³ïÙ³Ùµ Ùáï»óáõÙÝ»ñÁ, ³ÛÉ »Ý ¹³éÝáõÙ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÇ µÝáõÛÃÁ ¨, Ñ³Ù³å³ï³ëË³-Ý³µ³ñ, ÃÇÏáõÝù³ÛÇÝ ³å³ÑáíÙ³Ý »Õ³-Ý³ÏÝ»ñÁ:

¸³ ûñÇÝ³ã³÷ ¿. »ñ¨³Ý »Ý »Ï»É å³Ûù³ñÇ Ýáñ ÙÇçáóÝ»ñ áõ »Õ³Ý³ÏÝ»ñ: Ø³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ¹³ñÓ»É »Ý ³í»ÉÇ Ù³ëßï³µ³ÛÇÝ, Ñ³ÝÏ³ñÍ³ÏÇ, ûå»ñ³ïÇí-ëïñ³ï»·Ç³Ï³Ý Ï³éáõó-í³ÍùÇ ³ÙµáÕç ËáñáõÃÛ³Ùµ Ã³÷³ÝóáÕ, Ñ³·»ó³Í ×ß·ñÇï Ñ³ñí³ÍÝ»ñáí ³é³-çÇÝ Ñ»ñÃÇ ïÝï»ëáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·»ñ³Ï³ÛáõÃÛáõÝ, é»½»ñíÝ»ñÇ ¨ Ï³é³í³ñÙ³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇ: Ð»ï¨³µ³ñ ÂÆÎàôÜøÀ (í»ñó-í³Í É³ÛÝ ÇÙ³ëïáí³ áñå»ë å»ïáõÃÛ³Ý ³ÙµáÕç Åáõ ïÝï»ëáõÃÛáõÝÁ, Ýñ³ Ù³ñ¹-Ï³ÛÇÝ, ÝÛáõÃ³Ï³Ý é»ëáõñëÝ»ñÁ, ïñ³Ýë-åáñïÁ, Ï³åÁ ¨ ³ÛÉÝ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ¼àô-Ç §Çñ¦ ÃÇÏáõÝùÁª áñå»ë Ñ³Ýñ³å»ïáõÃ-Û³Ý ïÝï»ëáõÃÛáõÝÁ ¨ ¼àô-Ý Çñ³ñ Ñ»ï Ï³åáÕ ûÕ³Ï) Ýáñ å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ ·áñÍ-Ý³Ï³ÝáõÙ ãÇ áõÝ»Ý³ Ï³éáõó í³ÍùÇ³ÛÇÝ ËáñáõÃÛáõÝ: ¸ñ³ÝÇó Ñ»ï¨áõÙ ¿, áñ é³½-Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ Ýñ³ ³ÙµáÕç Ñ³Ù³Ï³ñ·Ý ëïÇÇåå»ñí³Í ÏÇñ³é³ñÏ»ÉÇ ³ßË³ï»ÉÇ³Û Ç¦ ÇÉÇ¦ §Çñ¦ ×³Ï³ïáíª Çñ ïñ³ Ýó¹Ýí»Éáí §Ñ³Ï³é³-Ïáñ¹Ç¦ ³é³çÇÝ ÑÇÙÝ³Ï³Ý Ñ³ñí³ÍÝ»ñÁ ¨ ¹ñ³ Ñ»ï Ù»Ïï»Õ` ¼àô-Ç ³å³ÑáíÙ³Ý ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ ³ÝË³÷³Ý Ï»ñåáí Ï³ï³ñ»-Éáí ³ÙµáÕç Í³í³Éáí:

²Û¹ å³ï×³éáí ¿É Å³Ù³Ý³Ï³ÏÇó ÃÇÏáõÝùÁ å»ïù ¿ Ï³éáõó í³ÍùÇ ÉÇÝÇ Ýáñ ï»ËÝáÉá·Ç³Ý»ñÇ ÏÇñ³éÙ³Ùµ, ÇëÏ Çñ Ï³½Ù³Ï»ñåí³Íù³ÛÇÝ ¼àô-Ç Ù³ëßï³µ³-ÛÇÝ ù³Ý³ÏÝ»ñáí ÝÛáõÃ³Ï³Ý é»ëáõñëÝ»ñ-ñáí ³å³Ñáí»Éáõ áõÝ³ÏáõÃÛ³Ùµ, ÉÇÝÇ ³í»ÉÇ Ï»Ýë³ÝáõÝ³Ï, ï»ËÝÇÏ³å»ë Ñ³·»-í³Í, ï³ñ³ß³ñÅáõÝ ¨ ïÝï»ë³Ï³Ý (å»-ï³Ï³Ý) áõ ÝÛáõÃ³ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ³å³-ÑáíÙ³Ý Ñ³Ù³Ï³ñ·Ç µáÉáñ ûÕ³ÏÝ»ñáõÙ` Ñáõë³ÉÇáñ»Ý Ï³é³í³ñ»ÉÇ:

НА ПЕРЕДНЕМ КРАЕ ТЫЛА

А. Е. САРКИСЯН, полковник

РЕЗЮМЕ

Сражения Великой Отечественной войны потребовали неимоверного труда работников тыла для обеспечения фронта всем необходимым. Достаточно отметить, что в расчете на каждого бойца за четыре года войны пришлось доставить на поля сражений более 10 тыс. т грузов. Чтобы обеспечить их производство и доставку на фронт, в тылу ежедневно должны были работать четыре-пять человек из расчета на одного бойца. Практически во всех областях тылового обеспечения среди руководителей и ученых, создававших и производивших необходимые для фронта оружие, боеприпасы и другие материальные ресурсы, как в Советской Армении, так и во всем СССР видное место занимали наши соотечественники, многие из которых за свой самоотверженный труд были награждены высокими государственными наградами и премиями.

Армяне—руководители, производственники и ученые особо отличились в создании артиллерийских и радиолокационных систем, самолетов, танков, кораблей, торпед, различных боеприпасов, а также в атомной промышленности и в области военной медицины. Выдающихся успехов достигли армяне на руководящих постах в металлургической, химической промышленности и т. д.

Светлая память о многих из них до сих пор сохраняется на предприятиях и в институтах, увековечена на мемориальных досках, в названиях улиц.

AT THE FIRST EDGE OF THE REAR

A. Ye. SARKISSIAN, Colonel

SUMMARY

The battles of the Great Patriotic War demanded the incredible work of the rear workers for the supply of the front with all the necessary things. It is enough to mention that for four years it had to be supplied to the battle fields more than 10 thousand tons of loads for any fighter. To guarantee their production and delivery to the front, every day there must have been working four—five men taking into account one fighter. Our compatriots, many of whom were decorated with high State rewards and prizes for their selfless work, took a high place practically in all the spheres of the logistic support among the leaders and scientists who created and producted arms, ammunition and other material resources necessary for the front both in the Soviet Armenia and in the whole USSR.

The Armenians—leaders, manufacturers and scientists especially distinguished themselves in the creation of artillery and radar systems, aircrafts, tanks, ships, torpedos, various ammunition, as well as in the nuclear industry and in the sphere of military medicine. Striking successes were achieved by the Armenians at the leading posts in the metallurgical, chemical industry, etc.

A bright memory about many of them is being kept at the undertakings and in the institutes up to now, has been immortalized on the memorial boards, in the names of streets.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ ՄԵԾ ՀԱՂԹԱՆԱԿՈՒՄ

Ա. Ի. ՏԵՐ-ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ, ՀՀ ՊՄՏՀԿ ԿԽ Ü³Ë³·³Ñ

Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ä³ßïå³Ý³Ï³Ý Ù³ñ½³ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý Ñ³ë³ñ³Ï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý 75-³ÙÛ³ å³ïÙáõÃÛ³Ý ³é³í»É ÷³é³íáñ ¿ç»ñÇó »Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ¨ Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏáõÙ Ýñ³ áõÝ»ó³Í Ý»ñ¹ñáõÙÁ:

ø³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇó Ñ»ïá ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝáõÙ ëï»ÕÍí»óÇÝ ÙÇ ù³ÝÇ Ñ³ë³ñ³Ï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñ, áñáÝù Çñ»Ýó ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ùµ ³ç³ÏóáõÙ ¿ÇÝ »ñÏñÇ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ï³Û³óÙ³ÝÁ, »ñÇï³ë³ñ¹áõÃÛ³Ý é³½Ù³Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ¹³ëïÇ³ñ³ÏáõÃÛ³ÝÁ: ²é³ÝÓÝ³å»ë ³ãùÇ ÁÝÏ³Ý ùÇÙÇ³Ï³Ý å³ßïå³ÝáõÃÛ³ÝÁ ¨ ³íÇ³óÇ³ÛÇÝ ³ç³ÏóáÕ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÁ:

Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ä³ßïå³Ý³Ï³Ý ÁÝÏ»ñáõÃÛáõÝÁ Ï³½Ù³íáñí»ó 1927 Ã. ÑáõÝí³ñÇÝ ¨ ÙÇÝã¨ 1948 Ã. ÏáãíáõÙ ¿ñ ä³çÁ³íÇ³ùÇÙ, ³å³ (1951 Ãí³Ï³ÝÇó)` Ð³Û³ëï³ÝÇ ¸úê²²ü:

ä³ßïå³Ý³Ï³Ý ÁÝÏ»ñáõÃÛáõÝÁ Ï³ñ× Å³Ù³Ý³Ï³ÙÇçáóáõÙ Çñáù áñ í»ñ³Íí»ó Ñ³Û »ñÇï³ë³ñ¹áõÃÛ³Ý é³½Ù³Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ¹³ëïÇ³ñ³ÏáõÃÛ³Ý ¹åñáóÇ: Ü³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ ÀÝÏ»ñáõÃÛáõÝÁ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝáõÙ å³ïñ³ëï»ó 80 Ñ³½³ñ Ññ³ÓÇ·Ý»ñÇ: 1940 Ã. ÀÝÏ»ñáõÃÛ³Ý Î»Ýïñáí³Ï³Ý ËáñÑáõñ¹Á í»ñ³Ï³éáõó»ó Çñ ³Ý¹³ÙÝ»ñÇ½ÇÝíáñ³Ï³Ý áõëáõóÙ³Ý Ñ³Ù³Ï³ñ·Á: êï»ÕÍí»óÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý, ³Û¹ ÃíáõÙª Ï³åÇ ËÙµ³ÏÝ»ñ áõ ¹åñáóÝ»ñ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ³ÝÏ³ñ·»Éáñ¹Ý»ñÇ, û¹³ãáõÝ»ñÇ, ³íÇ³Ù»Ë³ÝÇÏÝ»ñÇ ¨ ³ÛÉ ³ÏáõÙµÝ»ñ:

Ü³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ ä³çÁ³íÇ³ùÇÙÁ ³Ù»Ý³½³Ý·í³Í³ÛÇÝ Ñ³ë³ñ³Ï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ ¿ñ: Ð³Û³ëï³ÝáõÙ ³ÛÝ áõÝ»ñ ßáõñç 100 Ñ³½³ñ ³Ý¹³Ù:

ØÇ³ÛÝ 1941 Ã. ³Ùé³ÝÁ Ð³Û³ëï³ÝÇó é³½Ù³×³Ï³ïÙ»ÏÝ»óÇÝ å³ßïå³Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ³í»ÉÇ ù³Ý 120 Ñ³½³ñ ³Ý¹³ÙÝ»ñ: è³½Ù³×³Ï³ïÙ»ÏÝ»óÇÝ Ý³¨ ÀÝÏ»ñáõÃÛ³Ý Õ»Ï³í³ñ ³ßË³ïáÕÝ»ñ, ßñç³Ý³ÛÇÝ ¨ ù³Õ³ù³ÛÇÝ ËáñÑáõñ¹Ý»ñÇ Ý³Ë³·³ÑÝ»ñ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ ä³ßïå³Ý³Ï³Ý ÁÝÏ»ñáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ï³ñíáõÙ ¿ñ É³ñí³Í É³ÛÝ³Ù³ëßï³µ ³ßË³ï³Ýù. Ï³¹ñ»ñ ¿ÇÝ å³ïñ³ëïíáõÙ ó³Ù³ù³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ¨ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ Ñ³Ù³ñ: Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Î³Ù³íáñ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ÁÝÏ»ñáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ·Ý¹³óÇñÝ»ñÇ, ³íïáÙ³ï³íáñÝ»ñÇ, Ýß³Ý³éáõÝ»ñÇ, ³Ï³Ý³Ý»ïáñ¹Ý»ñÇ, ï³ÝÏ»ñÇ ÏáñÍ³ÝÇãÝ»ñÇ, Ïñï»ë»ñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñÇ ¨ ³ÛÉ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ù³ëÝ³·Çï³óáõÃÛáõÝÝ»ñáí ³í³ñï»ó 40090 Ù³ñ¹, ÇëÏ 7214 Ù³ñ¹ áõëáõÙÁ ß³ñáõÝ³Ï»ó å³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá: ´áÉáñ ËÙµ³ÏÝ»ñÝ áõ ¹åñáóÝ»ñÁ í»ñ³Íí»óÇÝ é³½Ù³Ï³Ý áõëáõÙÝ³Ï³Ý ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÇ, ³ÏáõÙµÝ»ñÇ áõ Ï»ÝïñáÝÝ»ñÇ:

ä³ßïå³Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ë³Ý»ñÁ Ñ³Ù³Éñ»óÇÝ Ð³Û³ëï³ÝáõÙ Ï³½Ù³íáñí³Í ÑÇÝ· Ñ³ÛÏ³Ï³Ý (89-ñ¹, 409-ñ¹, 408-ñ¹, 390-ñ¹, 76-ñ¹) ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÁ, áñáÝù Ù³ñï»ñáí ³Ýó³Ý ÎáíÏ³ëÇó ÙÇÝã¨ ´³ÉÏ³ÝÝ»ñ áõ ´»éÉÇÝ: §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÁ ÝáõÛÝå»ë Ñ³ÙÝ³Ï³ÝáõÙ Ñ³Ù³Éñí³Í ¿ñ Ù»ñ ë³Ý»ñáí:

Ø»Í ³ßË³ï³Ýù ï³ñí»ó µáõÅùáõÛñ»ñÇ ¨ ë³ÝÇï³ñÝ»ñÇ å³ïñ³ëïÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: ¸»é Ý³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý ³ÙÇëÝ»ñÇÝ Ï³½Ù³Ï»ñåí»É ¿ÇÝ Ïñï ë»ñ µáõÅ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ ¹³ëÁÝÃ³óÝ»ñ, áñáÝóáõÙ ÁÝ¹·ñÏí³Í ¿ñ 930 Ù³ñ¹: 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 1-Ç ¹ñáõÃÛ³Ùµ ÀÝÏ»ñáõÃÛáõ-

¶Ý¹³å»ï ¶. ØÇù³Û»ÉÛ³Ý

ÝÁ, Î³ñÙÇñ Ë³ãÇ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÁÝÏ»ñáõÃÛ³Ý ·áñÍÏáÙÇ Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñ³Ï³ÝÁ Ï³ï³ñ»Éáí, å³ïñ³ëï»ó 1110 Ù³ñ¹áõ: Üñ³Ýù µáÉáñÁ Ýß³Ý³ÏáõÙÝ»ñ ëï³ó³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñ ¨ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ñáëå Ç ï³ÉÝ»ñ:

Ð³Û³ëï³ÝÇ ä³ßïå³Ý³Ï³Ý ÁÝÏ»ñáõÃÛáõÝÁ Ñå³ñï ¿, áñ Çñ ³Ý¹³ÙÝ»ñÇó 28-Á ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ µ³ñÓñ ÏáãÙ³Ý: Üñ³Ýó Ã ÍáõÙ »ÝªÀÝÏ»ñáõÃÛ³Ý Î»ÝïñáÝ³Ï³Ý ËáñÑÁñ¹Ç Ý³Ë³·³Ñ ·Ý¹³å»ï ¶»¹»áÝ ØÇù³Û»ÉÛ³ÝÁ, ÏñÏÝ³ÏÇ Ñ»ñáë ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ÷áË·Ý¹³å»ï Ü»ÉëáÝ êï»÷³ÝÛ³ÝÁ, ºñ¨³ÝÇ ³»ñá³Ï³ÏáõÙµÇ ë³Ý³Í³· É»Ûï»Ý³Ýï ê»ñ·»Û ´áõéÝ³½ÛÛ³ÝÁ, Ññ³Ñ³Ý·Ç-Ï³åÇï³Ý êÇÙáÝ ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ:

1927—1948 ÃÃ. ä³ÇÁ³ÇÇ³ùÇÙÁ ·ÁÉË³íáñ»É »Ý Ï³åÇï³ÝÝ»ñ ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ ¨ êï»÷³ÝÛ³ÝÁ, Ù³ÛáñÝ»ñ ²Õ³ç³ÝáíÁ, Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ, ²ëñÛ³ÝÁ, ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ ¨ Ð³Ûñ³å»ïÛ³ÝÁ, ·Ý¹³å»ïÝ»ñ Ð³ÏáµÛ³ÝÁ ¨ ØÇù³Û»ÉÛ³ÝÁ: Üñ³Ýù ³Ù»Ý³ÛÝ µ³ñ»ËÕ×áõÃÛ³Ùµ ¨ ÝíÇñáõÙáí »Ý Ï³ï³ñ»É Çñ»Ýó ³éç¨ ¹ñí³Í ËÝ¹ÇñÝ»ñÁ: Î³ëÝ³ÙÛ³ÏÝ»ñ »Ý ³Ýó»É ³Û¹ ÷³é³íáñ Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇó: ä³ï»ñ³½ÙÇ í»ï»ñ³ÝÝ»ñÁ ÙÇßï ¿É Ñ³Ù³·áñÍ³Ïó»É áõ Ñ³Ù³·áñÍ³ÏóáõÙ »Ý ä³ßïå³Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý Ñ»ï` ³×áÕ ë»ñáõÝ¹Ý»ñÇÝ ÷áË³Ýó»Éáí Çñ»Ýó Ñ³ñáõëï Ù³ñï³Ï³Ý ÷áñÓÝ áõ ·Çï»ÉÇùÝ»ñÁ: Üñ³ÝóÇó ß³ï»ñÁ ³ßË³ï»É áõ ³ßË³ïáõÙ »Ý ÀÝÏ»ñáõÃÛ³Ý ï³ñµ»ñ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ:

Üáñ³·áõÛÝ ßñç³ÝáõÙª Ð³Û³ëï³ÝÇ Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ÇÝùÝÇßË³ÝáõÃÛ³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ, Ð³Û³ëï³ÝÇ ä³ßïå³Ý³Ï³Ý Ù³ñ½³ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý Ñ³ëñ³Ï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ, Ñ³í³ï³ñÇÙ ÙÝ³Éáí Ù»ñ Ñ³Ûñ»ñÇ áõ å³å»ñÇ ÷³é³íáñ ³í³Ý¹áõÛÃÝ»ñÇÝ, ß³ñáõÝ³ÏáõÙ ¿ Ï»Ýë³·áñÍ»É Çñ Ñ³Ûñ»Ý³Ýí»ñ ³é³ù»ÉáõÃÛáõÝÁ:

ÐÐ äØîÐÎ-Ý í³Ýñ³ÏßÇé Ý»ñ¹ñáõÙ áõÝ»ó³í ³½·³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ ëï»ÕÍÙ³Ý ·áñÍáõÙ: ²Ûëûñ ¿É Ù»ñ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ »é³Ý¹áõÝ Ï»ñåáí Ù³ëÝ³ÏóáõÙ ¿ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñÇ é³½Ù³Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ¹³ëïÇ³ñ³ÏáõÃÛ³Ý ·áñÍÇÝ, ³ç³ÏóáõÙ ¿ ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý, é³½Ù³ÏÇñ³é³Ï³Ý Ù³ñ½³Ó¨»ñÇ, »ñÇï³ë³ñ¹áõÃÛ³Ý ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ëï»ÕÍ³·áñÍáõÃÛ³Ý ½³ñ·³óÙ³ÝÁ, »ñÏñÇ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³ÝÇ Ñ»ñÃ³÷áËÇ å³ïñ³ëïÙ³ÝÁ:

Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ 60-³ÙÛ³ÏÁ ³ñÅ³Ý³í³Ûé»É Ó¨áí Ýß»Éáõ Ñ³Ù³ñ ÐÐ äØîÐÎ Î»ÝïñáÝ³Ï³Ý ËáñÑáõñ¹Á Ùß³Ï»É ¨ Ñ³ëï³ï»É ¿ å³ßïå³Ý³½³Ý·í³Í³ÛÇÝ áõ Ù³ñ½³ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñÇ ï³ñ»Ï³Ý íñ³·ÇñÁ: ²Û¹ ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñÁ Ï³Ýó³óí»Ý å»ï³Ï³Ý ¨ Ñ³ë³ñ³Ï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ, å³ï»ñ³½ÙÇ í»ï»ñ³ÝÝ»ñÇ ËáñÑñ¹Ç Ñ»ï Ñ³Ù³ï»Õ:

Ø»Ýù Ñ³Ùá½í³Í »Ýù, áñ Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ïáÝ³Ï³ï³ñáõÃÛáõÝÁ, ¹ñ³ Ñ»ï Ï³åí³Í ½³Ý·í³Í³ÛÇÝ ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñÁ áã ÙÇ³ÛÝ ÏÐÃ³Ý»Ý »ñÇï³ë³ñ¹áõÃÛ³Ý Ñ»ï ï³ñíáÕ é³½Ù³Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÁ, ï»ËÝÇÏ³Ï³Ý Ù³ñ½³Ó¨»ñÇ Ñ»ï³·³ ½³ñ·³óáõÙÁ, ³ÛÉ¨ Ï¹³éÝ³Ý Ù»ñ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý µ³½Ù³ÙÛ³ ³ñ·³ëµ»ñ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ÙÇ Ûáõñ³ï»ë³Ï Ñ³ßí»ïíáõÃÛáõÝ:

ВКЛАД ОБОРОННОГО ОБЩЕСТВА АРМЕНИИ В ВЕЛИКУЮ ПОБЕДУ

А. И. ТЕР-ТАДЕВОСЯН, генерал-майор, Председатель ЦС ОСТОО РА

РЕЗЮМЕ

Созданное в РА в январе 1927 г. Оборонное Общество Осоавиахим (с 1951 г.—ДОСААФ) стало настоящей школой военно-патриотического воспитания армянской молодежи.

Курсанты этой организации влились в личный состав пяти армянских дивизий, сформированных в Армении, которые с боями прошли от Кавказа до Балкан и Берлина. Большая работа была проделана по подготовке специалистов для танковой колонны «Сасунци Давид», медсестер и кадров младшего медперсонала для фронта и госпиталей.

28 воспитанников Общества стали Героями Советского Союза, а Н. Степанян этого высокого звания удостоился дважды.

THE CONTRIBUTION OF ARMENIA'S DEFENSIVE SOCIETY TO THE GREAT VICTORY

A. I. TER-TADEVOSSIAN, Major-General, President of the CC of the DSTSO of the RA

SUMMARY

The Defensive Society Osoaviachim (the Society of the assistance to the defence, aviation and chemical construction) (DOSAAF (the Voluntary society of the assistance to the army, aviation and fleet) since 1951), formed in the RA in January, 1927, turned into a real school of the military-patriotic training of the Armenian youth.

Military students of that organization joined the staff of five Armenian divisions, that had been formed in Armenia, which passed from the Caucasus to the Balkans and Berlin with battles. The great work was done on the training of the specialists for the tank colony «Sasountsi David», of nurses and the staff of junior medical personnel for the front and hospitals.

28 pupils of the Society became the Heroes of the Soviet Union, and N. Stepanian was awarded with that high rank twice.

Ð²Ú²êî²ÜÆ ²ðÐØÆàôÂÚàôÜÜºðÀ Ð²Úðºü²Î²Ü Øº Ì ä²îºð²¼ØÆ î²ðÆÜºðÆÜ

¶. Ø. øºèÚ²Ü, ù³Õ³ù³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, ºäÐ ÙÇç³½·³ÛÇÝ Ñ³ñ³µ»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¨ ¹Çí³Ý³·Çï áõÃÛ³Ý ³ÙµÇáÝÇ ¹áó»Ýï

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÁ Ýáñ ËÝ¹ÇñÝ»ñ ¿ñ ¹ñ»É ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÇßË³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³éç¨£ ü³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñ-Ù³ÝÇ³ÛÇ Ñ½áñ é³½Ù³Ï³Ý Ù»ù»Ý³ÛÇÝ Ñ³ÕÃ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³Ý-Ññ³Å»ßï ¿ñ É³ñ»É µáÉáñ áõÅ»ñÁ` é³½Ù³Ï³Ý« ïÝï»ë³Ï³Ý« Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ£ êå³ëíáõÙ ¿ñ »ñÏ³ñ³ï¨ áõ Í³Ýñ å³ï»ñ³½Ù« áñÇ Ñ³Ù³ñ ³ÝÑñ³Å»ßï ¿ñ áõÝ»Ý³É ³Ùáõñ Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í, »ñÏ³ÃÛ³ ÃÇÏáõÝù£

ÂÇÏáõÝùÇ ³Ùñ³åÝ¹Ù³Ý Ñ³Ù³ñ ÑëÏ³Û³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù »Ý Ï³ï³ñ»É ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ« áñáÝó µ³½Ù³ÏáÕÙ³ÝÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»-ñÇÝ ¹»é¨ë Éáõë³µ³ÝÙ³Ý Ï³ñÇù áõÝÇ£

ä»ïù ¿ Ýß»É« áñ ÙÇÝãå³ï»ñ³½ÙÛ³Ý Å³Ù³Ý³Ï³ßñç³-ÝáõÙ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñå³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ ½·³ÉÇáñ»Ý ÃáõÉ³ó³Í ¿ñ£ ä³ï×³éÝ ³ÛÝ ¿ñ« áñ êï³ÉÇÝÇ ³ÝÓÇ å³ßï³ÙáõÝùÇ ï³-ñÇÝ»ñÇÝ Ïáõë³Ïó³Ï³Ý ¨ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ Ñ»ï Ù»Ïï»Õ ³ÝÑÇÙÝ µéÝ³-¹³ïÙ³Ý áõ Ñ³É³Í³ÝùÝ»ñÇ ¿ÇÝ »ÝÃ³ñÏí»É Ý³¨ µ³½Ù³ÃÇí ³ñÑÙÇáõÃ»Ý³Ï³Ý Õ»Ï³-í³ñ ·áñÍÇãÝ»ñ áõ ³ÏïÇíÇëïÝ»ñ£ ¼·³ÉÇáñ»Ý ë³ÑÙ³Ý³÷³Ïí»É ¿ÇÝ ³ñÑÙÇáõÃ»Ý³-Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý áÉáñïÁ ¨ Çñ³íáõÝùÝ»ñÁ£ ´³óÇ ³Û¹« 1937 Ã. ³åñÇÉ—Ù³ÛÇë ³ÙÇëÝ»ñÇÝ Ï³Û³ó³Í Ð²ØÎÊ-Ç 6-ñ¹ åÉ»ÝáõÙÇ áñáßÙ³Ùµ í»-ñ³óí»óÇÝ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ËáñÑáõñ¹Ý»ñÁ« ³Û¹ Ãíáõ٠ ¨ Ð²ØÊ-Á£

Ð³ßíÇ ³éÝ»Éáí ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ÷áñÓÁ ¨ ëï»ÕÍí³Í Í³Ýñ å³ï»-ñ³½Ù³Ï³Ý Çñ³íÇ×³ÏÁ` ää Î-Ý ¨ Ð³ÙÎ¥µ¤Î Î»Ýï ÏáÙÁ 1942—1945 ÃÃ. ÁÝ¹áõÝ»óÇÝ ÙÇ ß³ñù áñáßáõÙÝ»ñ ÃÇÏáõÝùÇ ³Ùñ³åÝ¹Ù³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñáõÙ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÝ ³å³Ñáí»Éáõ« Ýñ³Ýó ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý áÉáñïÝ ÁÝ¹É³ÛÝ»Éáõ ¨ áõ-Å»ñÝ áõ ÙÇçáóÝ»ñÁ ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù ÙÕíáÕ Ñ³Ù³ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý å³Ûù³ñáõÙ Ý»ñ·ñ³í»Éáõ Ù³ëÇÝ£ ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ½·³ÉÇáñ»Ý Ù»Í³ó³í ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹»ñÁ Ý³¨ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ Ð³Û³ëï³ÝáõÙ£ ¸³ å³ÛÙ³Ý³íáñí³Í ¿ñ Ýñ³Ýáí, áñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ÏáÙáõÝÇëïÝ»ñÇ ßáõñç 58 %-Á ½áñ³Ïáãí»É ¿ñ µ³Ý³Ï, ÇëÏ Ïáõë³Ïó³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÃÇíÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ Ù»ÏáõÏ»ë ï³ñáõÙ Ïñ×³ïí»É ¿ñ 543-áí« ¹ñ³ÝóÇó 333-Áª ³ñï³¹ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ[1]£ Þ³ï ï»Õ»ñáõÙ ³ñÑÙÇáõÃ»-Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ßË³ï³ÝùÁ í×éáñáß Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝ ¿ñ áõÝ»ÝáõÙ é³½Ù³ ïÝï»ë³Ï³Ý Ñ³ñó»ñÇ ÉáõÍÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï:

²ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ¨ ïñ³Ýëåáñï Ç Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ Ýå³ï³Ï³áõÕÕí³Í ¿ñ é³½Ù³×³Ï³ïÇ å³ï-í»ñÝ»ñÇ ³ÝÃ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³ÝÁ, ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ù»ç Ý»ñ·ñ³íí³Í Ýáñ µ³ÝíáñÝ³Ï³Ý Ï³¹ñ»ñÇ áõëáõóÙ³ÝÁ ¨ ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ Ï³ñ·³å³ÑáõÃÛ³Ý ³Ùñ³åÝ¹Ù³ÝÁ£ 1942—1943 ÃÃ. é³½Ù³Ï³Ý å³ïí»ñÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ ³ÏïÇí ³ßË³ï³Ýù Í³í³É»óÇÝ ï»Õ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý áÉáñïáõÙ ÁÝ¹·ñÏí³Í µ³ÝíáñÝ»ñÇ« ù³-

[1] î»ë *В. А. Мурадян.* Компартия Армении в годы Великой Отечественной войны. Е., 1984, с. 72:

Õ³ù³ÛÇÝ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ, ¿É»Ïïñ³Ï³Û³ÝÝ»ñÇ ¨ ¿É»Ïïñ³³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý, Ï³åÇ« ³ííáÙáµÇÉ³ÛÇÝ ïñ³Ýëåáñï Ç ¨ Ë×áõÕ³ÛÇÝ ×³Ý³å³ñÑÝ»ñÇ ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ« Ñ³ó³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý µ³ÝíáñÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý, ÇÝã»ë Ý³¨ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ùÇÙÇ³Ï³Ý ¨ Í³Ýñ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý ý³µñÇÏ³·áñÍ³ñ³Ý³ÛÇÝ ÏáÙÇï»Ý»ñÁ: Üñ³Ýó ç³Ýù»ñáí 1942—1943 ÃÃ. Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ·ñ»Ã» µáÉáñ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÏáÉ»ÏïÇíÝ»ñÝ ÁÝ¹·ñÏí»óÇÝ ÙñóáõÃÛ³Ý Ù»ç[2]: ØñóáõÃÛ³Ý ³ñ¹ÛáõÝùÝ»ñÝ ³Ù÷á÷áõÙ ¿ñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ÄáÕÏáÙËáñÑÁ: ¾É»Ïïñ³Ï³Û³ÝÝ»ñÇ ¨ ¿É»Ïïñ³³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý µ³ÝíáñÝ»ñÇ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý« Ýñ³ ï»Õ³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ï³ñáÕ³ó³Ý ¿É»Ïïñ³¿Ý»ñ·Ç³ÛÇ ËÝ³ÛáÕáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ 1943—1945 ÃÃ. Í³í³É»É ³ÛÝ ÙñóáõÃÛáõÝ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇç¨: 1944—1945 ÃÃ. ÙñóáõÃÛ³Ý Ù»ç ÁÝ¹·ñÏí³Í ¿ñ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý 44 Ëáßáñ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝ[3]:

Î³åÇ, ³ííáÙáµÇÉ³ÛÇÝ ïñ³Ýëåáñ ïÇ ¨ Ë×áõÕ³ÛÇÝ ×³Ý³å³ñÑÝ»ñÇ ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý ï»Õ³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÝ ³ÝóÏ³óñ»óÇÝ 71 ³ñï³¹ñ³Ï³Ý ËáñÑñ¹³ÏóáõÃÛáõÝ, áñáÝóáõÙ ÁÝ¹áõÝí³Í 165 ³é³ç³ñÏáõÃÛáõÝÇó Çñ³Ï³Ý³óí»ó 125-Á« ÇëÏ 1944 Ã. 73 ËáñÑñ¹³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ÁÝ¹áõÝí³Í 170 ³é³ç³ñÏáõÃÛáõÝÇóª 140-Á[4]:

1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 17-ÇÝ ÐÊêÐ Ñ³ó³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ç Ý³Ë³·³ÑáõÃÛáõÝÁ áñáßáõÙ ÁÝ¹áõÝ»ó ù³Õ³ù³ÛÇÝ ¨ ·áñÍ³ñ³Ý³ÛÇÝ ³ñï³¹ñ³Ï³Ý ËáñÑñ¹³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñ Ññ³íÇñ»Éáõ« µÝ³Ï³ñáõÃÛ³ÝÝ áõ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇÝ ÙÃ»ñùÝ»ñÇ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý å»ï³Ï³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñÁ Ï³ï³ñ»Éáõ Ù³ëÇÝ[5]: 1943 Ã. Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ñ³ó³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇÝ ¨ µÝ³ÏãáõÃÛ³ÝÁ Ù³ï³Ï³ñ³ñ»óÇÝ ÙÃ»ñùÝ»ñÇ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý åÉ³ÝÁ Ï³ï³ñ»óÇÝ 100«9 %-áí ¨ »ñÏñÇÝ ïí»óÇÝ 113 Ñ³½³ñ éáõµÉáõ Éñ³óáõóÇã ³ñï³¹ñ³Ýù` ïÝï»ë»Éáí Ùáï 357«7 ï³ÉÛáõñ[6]:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ñ³ïÏ³å»ë ³×»ó Í³Ýñ ¨ Ã»Ã¨ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý ý³µñÇÏ³·áñÍ³ñ³Ý³ÛÇÝ ÏáÙÇï»Ý»ñÇ ¹»ñÁ: ºñ¨³ÝÇ êï³ÉÇÝÛ³Ý ßñç³ÝÇ ·áñÍ³ñ³Ý³ÛÇÝ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÁ 1943 Ã. Ï³½Ù³Ï»ñå»óÇÝ 125 Ñ³ñí³Í³ÛÇÝ µñÇ·³¹ª 2000-Çó ³í»ÉÇ áñ³ÏÛ³É µ³ÝíáñÝ»ñÇ ÁÝ¹·ñÏÙ³Ùµ« áñáÝù ³ßË³ïáõÙ ¿ÇÝ ³Ù»Ý³Í³Ýñ ï»Õ³Ù³ë»ñáõÙ[7]: È»ÝÇÝÛ³Ï³ÝÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý ù³Õ³ù³ÛÇÝ« ý³µñÇÏ³·áñÍ³ñ³Ý³ÛÇÝ ¨ ³ñï³¹ñ³Ù³ë³ÛÇÝ ÏáÙÇï»Ý»ñÇ ³Ý¹³ÙÝ»ñÇ ËáñÑñ¹³ÏóáõÃÛáõÝÁ 1943 Ã. û·áëïáëÇÝ ÁÝ¹áõÝí³Í áñáßÙ³Ý Ù»ç ù³Õ³ùÇ µáÉáñ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ Ëëï³Ñíáñ å³ñï³íáñ»óñ»ó ÙáµÇÉÇ½³óÝ»É ³ßË³ï³íáñ³Ï³Ý ÏáÉ»ÏïÇíÝ»ñÇ áõÅ»ñÁ é³½Ù³Ï³Ý å³ïí»ñÝ»ñÇ ³ÝÃ»ñÇ Ï³ï³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ[8]: ²é³í»É Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í áõ ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï ¿ÇÝ ·áñÍáõÙ ï»ùëïÇÉ ÏáÙµÇÝ³ïÇ« Ù»Ë³ÝÇÏ³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÇ« Ï³ñÇ ý³µñÇÏ³ÛÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÁ[9]: è³½Ù³Ï³Ý å³ïí»ñÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý ·áñÍáõÙ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ áõÝ»ó³Ý Ý³¨ Ô³÷³ÝÇ åÕÝÓÇ« ÎÇñáí³Ï³ÝÇ ùÇÙÇ³Ï³Ý ÏáÙµÇÝ³ïÝ»ñÇ ¨ ²É³í»ñ¹áõ åÕÝÓ³ÓáõÉ³Ï³Ý ·áñÍ³ñ³ÝÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: Üñ³Ýù Çñ»Ýó ë»÷³Ï³Ý áõÅ»ñáí Ï³½Ù³Ï»ñå»óÇÝ Ý³¨ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ù»ç Ý»ñ·ñ³íí»Éáõ Ýáñ µ³Ýíáñ³Ï³Ý Ï³¹ñ»ñÇ áõëáõóáõÙÁ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ÐÊêÐ ·ÛáõÕ³ïÝï»ëáõÃÛ³Ý ³ßË³ïáÕÝ»ñÁ ÙÇ³íáñí³Í ¿ÇÝ »ñ»ù Ëáßáñª ØîÎ-Ý»ñÇ áõ

[2] Î»ë Ð²²« ý. 113« ó. 16« ·. 50« Ã. 1:
[3] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ« ·. 789« Ã. 8:
[4] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:
[5] Î»ë Ð²²« ý. 374« ó. 1« ·. 18« Ã. 2:
[6] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ·. 64« Ã. 5:
[7] Î»ë Ð²², Ï. ý. 32« ó. 10« ·. 67« Ã. 95:
[8] Î»ë Ð²²« ý. 46« ó. 5« ·. 232³« Ã. 15:
[9] Î»ë Ð²²« ý. 181« Ã. 13« ·. 189« Ã. 76« ·. 107« ·. 278« Ã. 113« ·. 341« ·. 93:

ÑáÕûñ·³ÝÝ»ñÇ« ³Û·»Ë³ÕáÕ³·áñÍ³Ï³Ý ëáíËá½Ý»ñÇ ¨ ³ÉñÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃ-Û³Ý áõ ¿É¨³ ïáñÝ»ñÇ µ³ÝíáñÝ»ñÇ ¨ Í³-é³ÛáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃ»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³-Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ: 1942 Ãí³Ï³ÝÇó ³Û¹ ÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇ-ï»Ý»ñÁ ³ßË³ï³Ýù³ÛÇÝ ÙñóáõÃÛáõÝ ¿ÇÝ ³Ýóϳ óÝáõÙ é³½Ù³Ï³Ý å³ïí»ñÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ:

1943 Ã. Ù³ÛÇëÇ 25—29-Á ºñ¨³ÝáõÙ Ï³Û³ó³í ØîÎ-Ý»ñÇ ¨ ÑáÕûñ·³ÝÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ³Ý ³é³çÇÝ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ËáñÑñ¹³ÅáÕáíÁ« áñÝ ³Ù÷á÷»ó å³ï»-ñ³½ÙÇ Å³Ù³Ý³Ï³ßñç³ÝáõÙ Ï³ï³ñí³Í ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÁ: ÊáñÑñ¹³ÅáÕáíáõÙ ÝÁß-í»ó« áñ ³ñÑÙÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý« Ýñ³ ï»Õ³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÁ Ñë³Ï³Û³Ï³Ý û·ÝáõÃÛáõÝ »Ý óáõÛó ï³ÉÇë ÑáÕÅáÕÏáÙ³ïÇÝ å³ñ»Ý³-ÙÃ»ñùÇ Ù³ï³Ï³ñ³ñÙ³Ý, é³½Ù³Ï³Ý å³ïí»ñÝ»ñÇ Ï³ï³ñÙ³Ý ·áñÍáõÙ[10]: Ð³ßíÇ ³éÝ»Éáí ¹³ª ÑáÕÅáÕÏáÙ³ïÇ Ïá-É»·Ç³Ý 1942 Ã. ÑáõÝÇëÇÝ ëï»ÕÍ»ó Ñ³-ïáõÏ Ñ³ÝÓÝ³ÅáÕáíª ³ñÑÙÇáõÃ»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÷áñÓÝ ÁÝ¹Ñ³Ý-ñ³óÝ»Éáõ ¨ Ýñ³Ýó ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ßÁñ-ç³Ý³ÏÝ»ñÝ ÁÝ¹É³ÛÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ[11]: Ð³-Ù³ÝÙ³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝ ¿ÇÝ Í³í³É»É Ý³¨ ³Û·»Ë³ÕáÕ³·áñÍ³Ï³Ý ëáíËá½Ý»-ñÇ, ¿É¨³ ïáñÝ»ñÇ ¨ ³ÉñÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»-ñáõÃÛ³Ý µ³ÝíáñÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ« áñáÝó ·áñÍáõÝ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ ³Û·»-·áñÍ³Ï³Ý ëáíËá½Ý»ñÁ« ·ÇÝáõ ¨ å³Ñ³-íáÝ»ñÇ ·áñÍ³ñ³ÝÝ»ñÁ, ÙÃ»ñáõÙÝ»ñÇ ÅáÕÏáÙ³ïÇ Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ï³ñá-Õ³ó³Ý ½·³ÉÇáñ»Ý µ³ñ»É³í»É Çñ»Ýó ³ß-Ë³ï³ÝùÁ[12]:

Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ·ÛáõÕ³ïÝï»ëáõ-ÃÛ³Ý ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃ»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ñï³¹ñ³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ áõÝ»ñ Ù»Í Ýß³Ý³Ïáõ-ÃÛáõÝ« áñáíÑ»ï¨ 1942 Ã. ³Ùé³ÝÁ ¨ ³ß-Ý³ÝÁ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½áñù»ñÇ ÏáÕÙÇó ÐÛáõëÇëÇ³ÛÇÝ Îáí Ï³ëÇ ·ñ³íáÙÇó Ñ»ïá ³Ý¹ñÏáí Ï³ëÛ³Ý Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝÝ»ñÝ

ëïÇåí³Í »Õ³Ý áã ÙÇ³ÛÝ ë»÷³Ï³Ý ÙÇ-çáóÝ»ñáí µ³í³ñ³ñ»Éáõ ³ßË³ï³íáñÝ»-ñÇ å³ñ»Ý³ÛÇÝ å³Ñ³ÝçÙáõÝùÝ»ñÁ« ³ÛÉ¨ å³ñ»Ý³ÙÃ»ñù Ù³ï³Ï³ñ³ñ»Éáõ Îáíï³-ëÇ Ù³ïáõóÛ»ñáõÙ Ù³ñï³Ï³Ý Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ½áñ³Ù³ë»ñÇÝ: ²Û¹ ¿ñ å³ï×³-éÁ« áñ ÐÎ¥µ¤Î Ï»Ý ïÏáÙÁ« 1943 Ã. ³åñÇ-ÉÇÝ« ÑáõÝÇëÇÝ áõ ÝáÛ»Ùµ»ñÇÝ ùÝÝ³ñÏ»Éáí Øîì-Ý»ñÇ ¨ ÑáÕûñ·³ÝÝ»ñÇ, ³Û·»Ë³Õá-Õ³·áñÍ³Ï³Ý ëáíËá½Ý»ñÇ ¨ ¿É¨³ ïáñ-Ý»ñÇ áõ ³ÉñÇ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñáõÃÛ³Ý ³ß-Ë³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ýñ³-å»ï³Ï³Ý ËáñÑñ¹³ÅáÕáíÝ»ñÇ ³Ýó³Ï³ó-Ù³Ý Ñ³ñó»ñÁ« Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñ»ó Ñ³Ýñ³-å»ïáõÃÛ³Ý Ïáõë³Ïó³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñ-åáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ ï»Õ»ñáõÙ Ó»éÝ³ñÏ»É ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñå³Ï³Ý¬ù³Õ³ù³-Ï³Ý ³Ùñ³åÝ¹Ù³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ[13]:

1941—1943 ÃÃ. Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñÑ-ÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ å»ï³Ï³Ý ¨ ïÝï»ë³-Ï³Ý Ù³ñÙÇÝÝ»ñÇÝ Ñëï³Ï³Ý û·ÝáõÃ-ÛáõÝ óáõÛó ïí»óÇÝ ³ßË³ï³íáñÝ»ñÇ ÝÛáõÃ³Ï³Ý ¨ Ï»Ýó³Õ³ÛÇÝ ³å³ÑáíÙ³Ý ·áñÍáõÙ: ²Ûëï»Õ Ýñ³Ýó ÑÇÙÝ³Ï³Ý ËÁÝ-¹ÇñÝ ¿ñ å³ñ»Ý³ÙÃ»ñùÇ Éñ³óáõóÇã ³ñ-ï³¹ñáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÙÁª µ³Ýç³-ñ³µáõëíáõÃÛ³Ý ³ÝÑ³ï³Ï³Ý ¨ Ïáé»ÏïÇí ³ßË³ï³ÝùÝ»ñáõÙ µ³ÝíáñÝ»ñÇ áõ Í³é³-ÛáÕÝ»ñÇ ÁÝ¹¹·ñÏÙ³Ùµ:

Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝ-Ý»ñÇ ù³Õ³ù³Ï³Ý-½³Ý·í³Í³ÛÇÝ ¨ Ïáõë-ï³ÏóáõÃÛáõÝ-Ï»Ýó³Õ³ÛÇÝ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ Ýå³ï³Ï³áõÕÕí³Í ¿ñ ³ßË³ï³ÝùáõÃ-Û³Ý ¹³ëï³ñ³Ï³ÏáõÃÛ³ÝÁ Ñ³Ï³ÛÇ³ßÇë-ï³Ï³Ý á·áí: ³ÛÝ»Ý³Éáí áñáß³ÏÇ ÝÛáõÃ³Ï³Ý ÙÇçáóÝ»ñ áõ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ-Ý»ñ` ³ñÑÙÇáõÃ»Ý³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý»ñÁ ¹³ñÓ³Ý ÏáõÉïáõñ-Ï»Ýó³Õ³ÛÇÝ ³ßË³-ï³ÝùÝ»ñÇ ÑÇÙÝ³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÇãÝ»-ñÁ: ²ñí»ëïÇ ³ßË³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÃ-Û³Ý Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý ¥§¶»Õ-³ßË¦¤ ³ÙµáÕç å³ï»ñ³½ÙÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝ ¿ñ í³-ñáõÙ é³½Ù³ßñç³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: ØÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»ÇÝ ÏÇó ëï»ÕÍ-

---

[10] Î»ë Ð²²« ý. 494« ó. 1« ·. 33« ÃÃ. 1—4:

[11] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ« ·. 22« Ã. 36:

[12] Î»ë Ð²²« ý. 346« ó. 1« ·. 115« Ã. 5« ý. 492« ó. 1« ·. 15« ÃÃ. 4« 8« 12« 10« 14:

[13] Î»ë Ð²², Ï. ý. 1« ó. 23« ·. 30« Ã. 33« ·. 32« Ã. 34« ·. 37« Ã. 112:

í»É ¿ñ Ñ³Ýñ³ å»ï³Ï³Ý é³½Ù³ß»ý³Ï³Ý ÏáÙÇï»« ÇëÏ ï»Õ³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ ÏÇóª Ñ³ÝÓÝ³ÅáÕáíÝ»ñ:

è³½Ù³ß»ý³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ç Ý³Ë³Ó»éÝáõÃÛ³Ùµ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ëï»Õ-Í³·áñÍ³Ï³Ý ÏáÉ»ÏïÇíÝ»ñÁ 1943 Ã. Ï³½Ù³Ï»ñå»óÇÝ 77 Ñ³Ù»ñ· é³½Ù³×³-

ä³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ýáÝ¹Ç Ñ³Ù³ñ ÙÇçáóÝ»ñÇ Ñ³í³ùáõÙ ÐÊêÐ ÏáÉËá½Ý»ñÇó Ù»ÏáõÙ. 1942 Ã.

Ï³ïÇ ³é³ç³íáñ ·ÍáõÙ ·ïÝíáÕ ½áñ³Ù³ë»ñÇ Ñ³Ù³ñ[14]: ¸ñ³ÝÇó µ³óÇ, 1943 Ã. ÁÝÃ³óùáõÙ Ð³Û³ëï³ÝÇ« ÌÙ³ëï³ÝÇ« Ü³ËçÇ¨³ÝÇ ¨ Æñ³ÝÇ ï³ñ³ÍùÝ»ñáõÙ ·ïÝíáÕ ÃÇÏáõÝù³ÛÇÝ ½áñ³Ù³ë»ñáõÙ Ñ³Ù»ñ·³ÛÇÝ »ÉáõÛÃÝ»ñáí Ñ³Ý¹»ë »Ï³Ý Ùáï 400 µñÇ·³¹Ý»ñ[15]: 1941—1943 ÃÃ. Ñ³Ý-ñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ñáëå¾ï³ÉÝ»ñÇ íÇñ³íáñ ¨ ÑÇí³Ý¹ Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ §¶»Õ³ß-ËÇ¦ é³½Ù³ß»ý³Ï³Ý Ñ³ÝÓÝ³ÅáÕáíÝ»ñÁ Ï³½Ù³Ï»ñå»óÇÝ 1010 Ñ³Ù»ñ·[16]:

1943 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇÝ ï»ÕÇ áõÝ»ó³í é³½Ù³ß»ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ÏïÇíÇ Ñ³Ù³ù³Õ³ù³ÛÇÝ ËáñÑñ¹³Åá-Õáí« áñÇÝ Ù³ëÝ³ÏóáõÙ ¿ÇÝ §¶»Õ³ßËÇ¦ ³ñÑÙÇçáõÃÛ³Ý é³½Ù³ß»ý³Ï³Ý Ñ³ÝÓÝ³-ÅáÕáíÝ»ñÇ ¨ µ³Ý³ÏÇ ù³Õ³ù³Ï³Ý Ù³ñ-ÙÇÝÝ»ñÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñÁ: Êáñhñ¹³-ÅáÕáíÁ 1944—1945 ÃÃ. Ñ³Ù³ñ ÁÝ¹áõÝ»ó Ýáñª Éñ³óáõóÇã, å³ñï³íáñáõÃÛáõÝÝ»ñ: Î»Ýë³·áñÍ»Éáí ËáñÑñ¹³ÅáÕáíÇ áñá-ßáõÙÝ»ñÁª ³ñÑÙÇçáõÃÛ³Ý é³½Ù³ß»ý³Ï³Ý Ñ³ÝÓÝ³ÅáÕáíÝ»ñÁ 1944 Ã. ÷»ïñí³ñÇÝ Ù»Í Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ ³ÝóÏ³óñÇÝ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ¨ é³½Ù³Íáí³ÛÇÝ Ý³í³ïáñÙÇ 26-³ÙÛ³ÏÇÝ ÝíÇñí³Í ÏáõÉïáõñ-ß»ý³-

[14] Î»ë Ð²²« ý. 67« ó. 3« ·. 21« Ã. 6:
[15] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:
[16] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

Ï³Ý ÙÇ³ÙëÛ³Ï« áñÇ Å³Ù³Ý³Ï Ï³½Ù³Ï»ñå»ó Ï³ñÙÇñµ³Ý³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ ·»-Õ³ñí»ëï³Ï³Ý ÇÝùÝ³·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ëïáõ·³ï»ë: Ð³Ýñ³å»ï³Ï³Ý é³½Ù³ß»-ý³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý ³é³ÝÓÇÝ ½áñ³Ù³ë»ñÇ Ïó»É ¿ñ ÏáÙåá½Çï áñÝ»ñÇó« é»ÅÇëáñÝ»-ñÇó« µ³É»ïÙ³Ûëï»ñÝ»ñÇó Ï³½Ùí³Í 10 µñÇ·³¹« áñáÝù å³ñµ»ñ³µ³ñ å³ñ³å-ÙáõÝùÝ»ñ ¿ÇÝ ³ÝóÏ³óÝáõÙ µ³Ý³Ï³ÛÇÝ ÇÝùÝ³·áñÍ ËÙµ»ñÇ áõ ³ÝÑ³ï Ï³ï³-ñáÕÝ»ñÇ Ñ»ï[17]: 1944 Ã. í»ñçÇ ïíÛ³ÉÝ»-ñáí Ð³Û³ëï³ÝÇ ï³ñ³Ñ³ÝáõÙ³ÛÇÝ Ñáë-åÇï³ÉÝ»ñáõÙ Ï³½Ù³Ï»ñå»É ¿ñ 2698 Ñ³Ù»ñ·« ÇëÏ Í³Ýñ íÇñ³ íáñÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ` 2041 »ÉáõÛÃ ÑÇí³Ý¹³ë»ÝÛ³ ÏÝ»ñáõÙ[18]:

²é³ÝÓÝ³å»ë Ï³ñ¨áñ ¿ñ Ñ³Ýñ³å»-ïáõÃÛ³Ý ³ñÑÙÇçáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áñÍáõÝ»-áõÃÛáõÝÁ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ñáëå¾ï³ÉÝ»ñÇ ëï»ÕÍÙ³Ý ¨ ëå³ë³ñÏÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: ¸»é å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇÝ Ð²ØÎÊ-Á ¹Ç-Ù»ó ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ï³é³í³ñáõÃÛ³ÝÁ` ËÝ¹ñ»Éáí ÃáõÛÉ ï³É Ñáëå¾ï³ÉÝ»ñ Ï³½-Ù³Ï»ñå»É ³ñÑÙÇçáõÃÛ³Ý»Ï³Ý ³éáÕç³-ñ³ÝÝ»ñáõÙ ¨ Ñ³Ý·ëï³Û³Ý ïÝ»ñáõÙ ·Áï-ÝÁíáÕ íÇñ³ íáñ½ÇíáñÝ»ñÇ áõ ëå³Ý»ñÇ Ñ³Ù³ñ: ÊêÐØ ÄáÕÏáÙËáñÑÇ 1941 Ã. Ñáõ-ÉÇëÇ 17-Ç áñáßÙ³Ùµ ³Û¹ ËÝ¹ñ³ÝùÁ µ³-í³ñ³ñí»ó« ¨ ³ñÑÙÇçáõÃÛáõÝÝ»ñÝ ëï»Õ-Í»óÇÝ Ñáëå¾ï³ÉÝ»ñÇ Ù»Í ó³Ýó: Ð²ØÎÊ-Ç ù³ñï³õÕ³ñáõÃÛ³Ý û·áëï áëÇ 19-Ç á-ñáßÙ³Ùµ ³ñÑÙÇçáõÃÛ»Ý³Ï³Ý µáÉáñ ³éáÕ-ç³ñ³ÝÝ»ñÁ ¨ Ñ³Ý·ëïÛ³Ý ïÝ»ñÁ í»ñ³Í-í»óÇÝ Ñáëå¾ï³ÉÝ»ñÇ« áñáÝó Ï³é³í³ñ-Ù³Ý Ñ³Ù³ñ Ð²ØÎÊ-Ç Ï³½ÙáõÙ ëï»ÕÍ-í»ó Ñáëå¾ï³ÉÝ»ñÇ í³ñãáõÃÛáõÝ[19]:

ØÇÝã¨ å³ï»ñ³½ÙÇ ëÏëí»ÉÁ Ð³Û³ë-ï³ÝÇ ³éáÕç³å³ÑáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙ³ïÇ åÉ³Ýáí Ý³Ë³ï»ëí³Í ¿ñ ÑÇÙÝ»É 10 Ñáë-åÇï³Éª 3400 Ù³Ñ×³Ï³Éáí: ¼áñ³Ñ³í³-ùÇ Ñ³Ûï³ñ³ñáõÙÇó Ñ»ïá µáÉáñ Ñáëå¾-ï³ÉÝ»ñÁ ·áñÍ³ñÏí»óÇÝ ¶»ñ³·áõÛÝ ßï³-µÇ ë³ÑÙ³Ý³Í Å³ÙÏ»ïáõÙ[20]: ØÇÝã¨ 1941 Ã. û·áëïáëÁ Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ñáëå¾-

[17] Î»ë Ð²², Ï. ý. 1« ó. 033« ·. 51« Ã. 22:
[18] Î»ë *М. К. Минин*. Военно-шефская работа профсоюзов в годы Великой Отечественной войны. Канд. диссертация. М., 1972:
[19] Î»ë «Советские профсоюзы в годы войны». М., 1963, с. 16:
[20] Î»ë Ð²²« ý. 113« ó. 9« ·. 22« Ã. 226:

ï³ÉÝ»ñÝ ÁÝ¹³ñÓ³Ïí»óÇÝ 2895 Ù³Ñ×³-
Ï³Éáí[21]£ ØÇ¨ÝáõÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, ÙÇÝã¨ 1941
Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 1-Ý ÁÝ¹áõÝí»É ¨ ï»Õ³-
µ³ßËí»É ¿ÇÝ Ù»ñÓ×³Ï³ ï³ÛÇÝ ßñç³ÝÝ»-
ñÇó ï³ñ³Ñ³Ýí³Í 4 Ñáëå Çï³ÉÝ»ñª 1000
Ù³Ñ×³Ï³Éáí« áñáÝù ÁÝ¹·ñÏí»É ¿ÇÝ Ð³-
Û³ëï³ÝÇ ³éáÕç³å³ÑáõÃÛ³Ý ÅáÕÏáÙ³-
ïÇ Ñáëå Çï³ÉÝ»ñÇ ó³ÝóáõÙ ¨ ³å³Ñáí-
í»É ³ÝÑñ³Å»ßï ·áõÛùáí áõ ß»Ýù»ñáí[22]£

Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ³Ï-
ïÇíáñ»Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÙ ¿ÇÝ Ñáëå Çï³ÉÝ»-
ñÇ ëï»ÕÍÙ³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝ£ ²Ûëå»ë.
1942 Ã. ÑáõÝí³ñÇ ïíÛ³ÉÝ»ñáí Ð³Û³ëï³-
ÝÇ Ñáëå Çï³ÉÝ»ñÝ áõÝ»ÇÝ 8000 Ù³Ñ×³-
Ï³É« »ñÏáõ Ñáëå Çï³É` 700 Ù³Ñ×³Ï³Éáí,
Ñ³ÝÓÝí³Í ¿ñ Ð²ØÎÊ-Ç Ï³é³í³ñÙ³ÝÁ«
ÇëÏ ²ËÃ³É³ÛÇ ÑÙ. 36966 Ñáëå Çï³ÉÁ`
150 Ù³Ñ×³Ï³Éáí, ëï»ÕÍí»É ¿ñ ³ñÑÙÇáõ-
ÃÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇçáóÝ»ñáí ¨ áõÅ»ñáí[23]£

²é³ÝÓÝ³Ñ»ë ³ÏïÇí ·áñÍáõÝ»áõÃ-
ÛáõÝ ¿ñ Í³í³É»É Ù³ëÝ³ÏÇ³ñ³Ï³Ý ³ß-
Ë³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ýñ³å»ï³-
Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý« áñÇ Ý³Ë³Ó»éÝáõÃÛ³Ùµ
·ñ»Ã» µáÉáñ Ù³ëÝ³éáÕç³ñ³Ý³ÛÇÝ ÑÇÙ-
Ý³ñÏÝ»ñÁ Ïóí³Í ¿ÇÝ Ñáëå Çï³ÉÝ»ñÇÝ ¨
µÅßÏ³Ï³Ý û·ÝáõÃÛáõÝ ¿ÇÝ óáõÛó ï³ÉÇë
Ýñ³Ýó£ ´áõÅë³ÝÙÇáõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ
ï³ñÇÝ»ñÇÝ ëï³ÝÓÝ»É ¿ñ 37 ÑÇí³Ý¹³-
ë»ÝÛ³ÏÝ»ñÇ ß»ýáõÃÛáõÝ` ëå³ë³ñÏ»Éáí
872 ÑÇí³Ý¹Ç£ Üñ³Ýó Ñ³Ù³ñ Ñ³í³ùí»É
¿ñ 7088 Ïïáñ ·Çñù« 121472 ëáõµÉáõ
ëÝÝ¹³ÙÃ»ñù« ³ñÑÙÇáõÃÛ³Ý ÙÇçáóÝ»ñÇó
ïñ³Ù³¹ñí»É ¿ñ 19293 éáõµÉÇ[24]£

Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý ÙÛáõë ³ñÑÙÇáõ-
Ã»Ý³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ËÁÝ-
¹ÇñÁ Ñáëå Çï³ÉÝ»ñÇÝ å³ñ»Ý³ÙÃ»ñùáí
¨ ·áõÛùáí ³å³Ñáí»ÉÝ ¿ñ£ ²ßË³ï³ÝùÁ
Ï³½Ù³Ï»ñåíáõÙ ¿ñ ³ÛÝå»ë« áñ Ñáëå Ç-
ï³ÉÝ»ñÝ áõÝ»Ý³Ý áã Ã» Ù»Ï« ³ÛÉ ÙÇ ù³ÝÇ
ß»ý-Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñ« áñå»ë½Ç û·-
ÝáõÃÛáõÝÁ ³í»ÉÇ ³ñ¹ÛáõÝ³í»ï áõ ³Ý-
Ë³÷³Ý ÉÇÝÇ£ ²Ûëå»ë. ÑÙ. 2468 Ñáëå Ç-
ï³ÉÝ áõÝ»ñ »ñ»ù ß»ý-Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝ
¨ 14 ß»ý³ñÏÛ³É ÏáÉïÝï»ëáõÃÛáõÝ[25], ÑÙ.
3694 Ñáëå Çï³ÉÝ áõÝ»ñ 19« ÑÙ. 1460-Áª 17«
ÑÙ. 3693-Áª 7 ß»ý-Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝ[26]£

è³½Ù³×³Ï³ïÇÝ ó³õÛó ïñí»ÉÇù û·-
ÝáõÃÛ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñÑ-
ÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ÑÇÙÝ³-
Ï³Ý Ó¨»ñÇó Ù»ÏÝ ¿ñ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ
Ñ³Ù³ñ µáõÅùáõÛñ»ñÇ ¨ ë³ÝÇï³ñ³Ï³Ý
çáÏ³ï³ÛÇÝÝ»ñÇ å³ïñ³ëïáõÙÁ£ 1941 Ã.
ÑáõÉÇëÇ 2-ÇÝ Ð²ØÎÊ-Ç ù³ñïáõÕ³ñáõ-
ÃÛáõÝÁ áñáßáõÙ ÁÝ¹áõÝ»ó ³ñÑÙÇáõÃÛ»Ý³-
Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÏáÙÇï»Ý»ñÇó
µáõÅùáõÛñ»ñÇ ¨ ë³ÝÇï³ñ³Ï³Ý çáÏ³-
ï³ÛÇÝÝ»ñÇ å³ïñ³ëïÙ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ
ï³ñíáÕ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ£ ÜÙ³Ý
áñáßáõÙ ÁÝ¹áõÝí»ó Ý³¨ 1943 Ã. Ù³ÛÇëÇ
29-ÇÝ[27]: ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³ñÑ-
ÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ µÅßÏ³Ï³Ý ¹³ëÁÝÃ³óÝ»-
ñÇ ¨ ËÙµ³ÏÝ»ñÇ É³ÛÝ ó³ÝóáõÙ ³é³Ýó
³ñï³¹ñáõÃÛáõÝÇó Ïïñ»Éáõ å³ïñ³ë-
ï»óÇÝ 90 Ñ³½³ñ µáõÅùáõÛñ ¨ ³í»ÉÇ ù³Ý
160 Ñ³½³ñ ë³ÝçáÏ³ï³ÛÇÝ[28]£

²Û¹ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ ³ÏïÇí ³ßË³-
ï³Ýù Ï³ï³ñ»óÇÝ Ý³¨ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ
Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ£ 1942 –
1943 ÃÃ. ØîÎ-Ý»ñÇ ¨ ÑáÕûñ·³ÝÝ»ñÇ ³ß-
Ë³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ýñ³å»-
ï³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý çáÏ³ï³ÛÇÝÝ»ñÇ áõ-
ëáõóÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ³ïÏ³óñ»ó 4903« ÇëÏ
µáõÅùáõÛñ»ñÇ Ñ³Ù³ñª 7257 éáõµÉÇ[29]:
´áõÅùáõÛñ»ñÇ ¨ ë³ÝçáÏ³ï³ÛÇÝÝ»ñÇ Ù»Í
Ù³ëÁ, ³í³ñï»Éáí áõëáõóÙÁ, Ù»ÏÝáõÙ ¿ñ
é³½Ù³×³Ï³ï Ï³Ù ³ßË³ïáõÙ ¿ñ ï»Õ³-
Ï³Ý Ñáëå Çï³ÉÝ»ñáõÙª Ï³ï³ñ»Éáí Ñ³Û-
ñ»ÝÇùÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ Çñ å³ñïùÁ: úñÇÝ³Ïª
ù³Õ³ù³ßË³ïáÕÝ»ñÇ ³ñÑÙÇáõÃÛ³Ý
ÏáÙÇï»ó å³ïñ³ëï»ó 23 µáõÅùáõÛñ 1944
Ã. ·ÝÝíáõÙ ¿ÇÝ é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ« ÇëÏ
202 ë³ÝçáÏ³ï³ÛÇÝÝ»ñ ³ßË³ïáõÙ ¿ÇÝ
Ñ³Ýñ³å»ïáõÃÛ³Ý Ñáëå Çï³ÉÝ»ñáõÙ[30]£

²Ûëå»ëáíª 1941 – 1945 ÃÃ. ÐÊêÐ
³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ É³ÛÝ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝ
¿ÇÝ Í³í³É»É ÇÝãå»ë ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý á-
Éáñïáõ« ³ÛÝå»ë ¿É ³ßË³ï³íáñÝ»ñÇ
ÝÛáõÃ³Ï³Ý áõ ÏáÉïÝï³Ï³Ý ³å³Ñáí-
Ù³Ý ¨ é³½Ù³×³ÏïÇ ó³õÛó ïñíáÕ

[21] Î»ë Ýáõ ÛÝ ï»ÕáõÙ« Ã. 231£
[22] Î»ë Ýáõ ÛÝ ï»ÕáõÙ« Ã. 232£
[23] Î»ë Ýáõ ÛÝ ï»ÕáõÙ« ó. 14, ·.18, Ã. 14£
[24] Î»ë Ýáõ ÛÝ ï»ÕáõÙ« Ã. 66« ó. 2« ·. 106« Ã. 17£
[25] Î»ë Ýáõ ÛÝ ï»ÕáõÙ« ·. 75« Ã. 35£
[26] Î»ë Ýáõ ÛÝ ï»ÕáõÙ« Ã. 36£
[27] Î»ë «Профсоюзы СССР. Документы и материалы», т. 3. М., 1963, сс. 419—420:
[28] Î»ë Ýáõ ÛÝ ï»ÕáõÙ« ¿ç 420£
[29] Î»ë Ð²², ý. 494« ó. 1« ·. 12« Ã. 69£
[30] Î»ë Ð²²« ý. 374« ó. 1« ·. 68« Ã.48£

û·ÝáõÃÛ³Ý ·áñÍáõÙ: Ð³Ýñ³å»ï áõÃÛ³Ý ³ñÑÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, áñáÝù ³Û¹ Å³Ù³Ý³Ï ÙÇ³ íáñáõÙ ¿ÇÝ ßáõñç 160 Ñ³½³ñ µ³Ý-íáñ-Í³é³ÛáÕÇ« Çñ»Ýó ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ùµ Ù»Ï ³Ý·³Ù ¨ë ³å³óáõó»óÇÝ Ñ³Û Ñ³ë³-ñ³ÏáõÃÛ³Ý ÝíÇñí³ÍáõÃÛáõÝÁ Ñ³ÕÃ³-Ý³ÏÇ ·áñÍÇÝ, Ñ³í³ï³ñÙáõÃÛáõÝÁ Ñ³Û ¨ éáõë ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ µ³ñ»Ï³ÙáõÃÛ³ÝÁ:

ПРОФСОЮЗЫ АРМЕНИИ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Г. М. КЕРЯН, доктор политических наук, доцент кафедры международных отношений и дипломатии ЕГУ

РЕЗЮМЕ

В начале войны профсоюзы Советской Армении были заметно ослаблены, поскольку в предвоенные годы многие профсоюзные руководители и активисты были репрессированы, а сфера деятельности и права профсоюзов были ограничены. Кроме того, в 1937 г. республиканские советы профсоюзов, в их числе и Совпроф Армении, были упразднены. В 1941—1942 гг. как во всем Союзе, так и в Армении были приняты решения по обеспечению участия профсоюзов в укреплении тыла, расширению сферы их деятельности, вовлечению их сил и средств во всенародную борьбу с фашизмом.

Профсоюзы Армении в 1941—1945 гг., объединяя в своих рядах 160 тыс. рабочих и служащих, развернули масштабную эффективную деятельность по обеспечению качественного и своевременного выполнения государственных заданий, воспитанию населения в антифашистском духе, организации широкой сети лечебных учреждений и подготовке младшего медперсонала для Красной армии, материальной и культурной помощи населению и фронту.

ARMENIA'S TRADE UNIONS IN THE YEARS OF THE GREAT PATRIOTIC WAR

G. M. KERIAN, Doctor of Political Sciences, Docent of the Chair of International Affairs and Diplomacy of the Yerevan State University

SUMMARY

Trade unions of the Soviet Armenia were visibly weakened at the beginning of the war, as many trade-union leaders and activists had been repressed in the pre-war years, and the sphere of activity and the rights of trade unions were limited. Moreover, the republican councils of trade unions, including the Council of Trade Unions of Armenia, were abolished in 1937. There were adopted solutions both in all the Union and in Armenia in 1941—1942 on the guaranteeing of the participation of trade unions in the fortification of the rear, on the enlargement of the sphere of their activity, on the involvement of their forces and means in the all-people struggle against Fascism.

Armenia's trade unions, uniting 160000 workers and employees in their rows, spread out a wide-scale effective activity in 1941—1945 on the guaranteeing of qualitative and timely fulfilment of State tasks, on the training of the population in the anti-fascist spirit, on the organization of a wide network of medical institutions and the preparation of junior medical personnel for the Red Army, and on the rendering of a material and cultural assistance to the population and front.

²ðò²Ê²Ð²ÚàôÂÚàôÜÀ
Ð²Úð¾Ü²Î²Ü Øº Ì ä²îºð²¼ØÆ î²ðÆÜºðÆÜ

Ð. ´. ²´ð²Ð²ØÚ²Ü, å³ïÙ³Ï³Ý ·Çï áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ

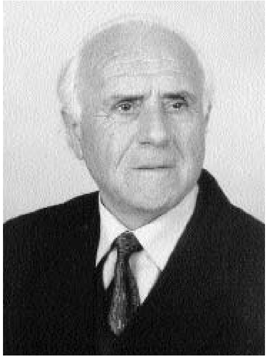

²ñó³ËÁ Ø»Í Ð³ÛñÇ 10-ñ¹ Ý³Ñ³Ý·Ý ¿ñ: ÀÝ¹·ñÏáõÙ ¿ñ µ³í³Ï³Ý ÁÝ¹³ñÓ³Ï ï³ñ³ÍáõÃÛáõÝ, áñÁ ³ñ¨Ùáõïùáõ Ñ³ëÝáõÙ ¿ñ ÙÇÝã¨ ê¨³ÝÇ ³ñ¨»ÉÛ³Ý ³÷Á ¨ Ð³·³ñÇ ·»ïÁ, ³ñ¨»ÉùáõÙ Ý»ñ³éáõÙ ¿ñ ØáõË³Ýù (³ÛÅÙª Øáõõ³Ý) ¹³ßïÇ ÙÇ ½·³ÉÇ Ù³ëÁ` Ñ³ëÝ»Éáí Îáõñ ·»ïÇÝ, Ñ³ñ³íÇó ë³ÑÙ³Ý áõÝ»ñ ºñ³ëË (²ñ³ùë) ·»ïÁ, ÑÛáõëÇëÇóª ²ñó³ËÛ³Ý (Ýáñ ³ÝáõÝáíª Ô³ñ³µ³ÕÛ³Ý) É»éÝ³ßÕÃ³Ý, áñÁ ê¨³ÝÇ ³÷Çó Ó·íáõÙ ¿ ¹»åÇ ³ñ¨»Éùª ³í³ñï í»Éáí ØáõË³ÝùÇ ¹³ßï³µ»ñ³ÝáõÙ:

ê³Ï³ÛÝ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ßñç³ÝáõÙ` 1920-³Ï³Ý Ãí³Ï³ÝÝ»ñÇ ëÏ½µÝ»ñÇÝ, ²¹ñµ»ç³ÝÇ ÇßË³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ç³Ýù»ñáí ²ñó³ËÇ ï³ñ³ÍùÁ ¿³å»ë Ïñ×³ïí»É ¿. Ýñ³ÝÇó ³Ýç³ïí»É »Ý ÑÛáõëÇë³ÛÇÝ ßñç³ÝÝ»ñÁ, ³Ûëå»ë Ïáãí³Í ¸³ßï³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÁ, áñÁ 1990-³Ï³Ý Ãí³Ï³ÝÝ»ñÇÝ Ñ³Û³Ã³÷í»É ¿: ÜáõÛÝ µ³ËïÇÝ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ ²ñó³ËÇ Ñ»ï Ù»Ï-ÙÇ³ëÝáõÃÛáõÝ Ï³½ÙáõÕ àôïÇùÇ` Ø»Í Ð³ÛùÇ 11-ñ¹ Ý³Ñ³Ý·Ç ï³ñ³ÍùÝ»ñÁ, ³Ûëå»ë Ïáãí³Í ¶³ÝÓ³ÏÁ (ÎÇñáí³µ³¹)[1]:

êÏë³Í í³ÕÝç³Ï³Ý Å³Ù³Ý³ÏÇó, Ù³ëÝ³íáñ³å»ë ²í³ñ³ÛñÇ ×³Ï³ï³Ù³ñïÇó (451 Ã.), ÙÇÝã¨ Ãáõñù-³½»ñÇÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó Ññ³Ññí³Í 1990-³Ï³Ý Ãí³Ï³ÝÝ»ñÇ å³ï»ñ³½ÙÁ` ³ñó³ËóÇÝ»ñÁ, Ï³½Ù»Éáí Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç ÙÇ Ù³ëÁ, Ýñ³ Ñ»ï áñå»ë Ù»ÏÙÇ³ëÝ³Ï³Ý áõÅ å³Ûù³ñ»É »Ý ½³íÃÇãÝ»ñÇ ¹»Ù ¨ ¹ñë¨áñ»É Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ ³ÝÑáÕ¹áÕ¹ Ï³Ùù áõ ÷³é³µ³Ýí»É Çñ»Ýó ËÇ½³ËáõÃÛ³Ùµ: öáùñÇÏ ³Û¹ »ñÏñ³Ù³ëÁ ÇÝãå»ë ó³ñÇ½ÙÇ, ³ÛÝå»ë ¿É ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Å³Ù³Ý³Ï³ßñç³ÝáõÙ ïí»É ¿ ß³ï ³Ï³Ý³íáñ ½áñ³í³ñÝ»ñ ¨ ÑÙáõï é³½Ù³·»ïÝ»ñ:

²ñó³Ë³Ñ³ÛáõÃÛáõÝÝ Çñ áÕç áõÝ³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ï³Õ³Ý¹Á, Ñ³Ûñ»ÝÇùÇÝ ÝíÇñí³ÍáõÃÛáõÝÁ ¹ñë¨áñ»É ¿ 1941—1945 ÃÃ. Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ: ä³ï»ñ³½ÙÇ 1418 ûñ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ³ñó³ËóÇÝ»ñÁ áãÇÝã ãËÝ³Û»óÇÝ, ³ñ»óÇÝ ³ÝÑÝ³ñÇÝÁ: âÇ »Õ»É áñ¨¿ é³½Ù³×³Ï³ï, áñ¨¿ ï»Õ³Ù³ë, áñï»Õ Ù³ñïÝã³Í ãÉÇÝ»Ý Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç ÙÇ ³Ýµ³Å³Ý»ÉÇ Ù³ëÁ Ï³½ÙáÕ ³ñó³Ë³Ñ³ÛáõÃÛ³Ý ½³í³ÏÝ»ñÁ ¨ ãóáõó³µ»ñ»Ý µ³ñÓñ Ù³ñïáõÝ³ÏáõÃÛáõÝ:

1939 Ã. Ù³ñ¹³Ñ³Ù³ñÇ ïíÛ³ÉÝ»ñáí È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ ÆÝùÝ³í³ñ Ø³ñ½áõÙ µÝ³ÏíáÕ 150800 Ù³ñ¹áõó 132800-Á Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ, ÇëÏ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËáõÙ µÝ³ÏíáõÙ ¿ÇÝ ³í»ÉÇ ù³Ý 140000 Ñ³Û: È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇó é³½Ù³×³Ï³ï Ù»Ï-Ý»óÇÝ Ñ³Û ÅáÕáíñ¹Ç 45056 ½³í³ÏÝ»ñ, áñáÝóÇó 1850-Áª Ï³Ý³Ûù[2], ÇëÏ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËÇó ½áñ³Ïáãí»É ¿ÇÝ ³í»ÉÇ ù³Ý 44000 Ù³ñ¹: ²Ûëå»ëáíª ²ñó³ËÇó ½áñ³Ïáãí»É ¿ Ùáï 90000 Ù³ñ¹: ØÇ ß³ñù µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÇó ½áñ³Ïáãí³ÍÝ»ñÇ ÃÇíÁ Ï³½Ù»É ¿ ÝáõÛÝÇëÏ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý 38 ïáÏáëÁ[3]: È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇó ¨ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËÇó ½áñ³Ïáãí³Í 90000 Ñ³Û»ñÇó ½áÑí»É »Ý Ùáï 40 Ñ³½³ñÁ, áñáÝóÇó 22 Ñ³½³ñÁª ÈÔÆØ-Çó: ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³ñó³ËóÇÝ»ñÇó 31 Ñá·Ç ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý, 7 Ñá·Ç ¹³ñÓ»É »Ý ö³éùÇ ßù³Ýß³ÝÇ É»ñÇí

[1] î»ë ´. àôÉáõµ³µÛ³Ý, ²ñó³ËÇ å³ïÙáõÃÛáõÝÁ ëÏ½µÇó ÙÇÝã¨ Ù»ñ ûñ»ñÁ: º., 1994, ¿ç 9:

[2] î»ë §´³Ýµ»ñ Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ñËÇíÝ»ñÇ¦: º., 1985, ÑÙ. 1, ¿ç 112:

[3] î»ë *Ð. ²µñ³Ñ³ÙÛ³Ý, Þ. ØÏñïãÛ³Ý,* ²ñó³ËÇ Ñ³Ù³ñ ½áÑí³Í ¹Ç½³ÏóÇÝ»ñÁ: º., 2000, ¿ç 15:

³ëå»ï[4]: ä³ï»ñ³½ÙÇÝ Ù³ëÝ³Ïó³Í 90 Ñ³½³ñ ³ñó³ËóÇÝ»ñÇó 30 Ñ³½³ñÁ, á-ñáÝó Ï»ëÁª È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇó, å³ñ-·¨³ïñí»É »Ý Ù³ñï³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí: ä³ï»ñ³½ÙÇ Ù³ëÝ³ÏÇó 3 ³ñó³Ë³Ñ³ÛÇ ßÝáñÑí»É »Ý Ù³ñß³ÉÇ, 1-ÇÝª Íáí³Ï³ÉÇ, 26-ÇÝª ·»Ý»ñ³ÉÇ Ïá-

ÊêÐØ Ù³ñß³É Ð. ´³Õñ³ÙÛ³Ý

ãáõÙÝ»ñ: ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³ñ-ó³ËóÇÝ»ñÇó 1-Á »Õ»É ¿ é³½Ù³×³Ï³ïÇ, 2-Áª µ³Ý³ÏÇ, 1-Áª ÏáñåáõëÇ, 2-Áª ¹ÇíÇ-½Ç³ÛÇ, 2-Áª µñÇ·³¹Ç, 8-Áª ·Ý¹Ç Ññ³Ù³-Ý³ï³ñ: ²í»ÉÇ ù³Ý 1000 ³ñó³ËóÇÝ»ñ Ù³ñïÝã»É »Ý Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Ï³½Ù³íáñáõÙ-Ý»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ, Ýñ³Ýù Ù»Í ÃÇí »Ý Ï³½Ù»É Ý³¨ ³¹ñµ»ç³Ý³Ï³Ý ³½·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñáõÙ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñÁ Ù³ñ-½Ç µáÉáñ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»-ó³Ý Ñ³Ýñ³Ñ³í³ùÝ»ñ, áñï»Õ ÑÝãáõÙ ¿ÇÝ Ïáã»ñ Ï³Ù³íáñ Ù»ÏÝ»Éáõ é³½Ù³×³Ï³ï ¨ å³ßï å³Ý»Éáõ Ñ³Ûñ»ÝÇùÁ: Ð³½³ñ³-íáñ ³ñó³ËóÇÝ»ñ ·³ÉÇë ¿ÇÝ ½ÇÝÏáÙÇë³-

ñÇ³ïÝ»ñ ÝÙ³Ý ËÝ¹ñ³Ýùáí, ³Û¹ ÃíáõÙ ¨ µ³½Ù³ÃÇí Ï³Ý³Ûù: ø³Õ³ùÝ»ñáõÙ ¨ ·ÛáõÕ»ñáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»óáÕ Ñ³Ýñ³Ñ³í³ù-Ý»ñáõÙ Ù³ñ¹ÇÏ å³ñï³ íáñíáõÙ ¿ÇÝ ÑÁ-Ý³ñ³íáñ µáÉáñ ÙÇçáóÝ»ñáí û·Ý»É é³½-Ù³×³Ï³ïÇÝ ¨ Ýå³ëï»É ÃßÝ³Ùáõ ç³Ë-ç³ËÙ³ÝÁ: ÐáõÝÇëÇ 23-ÇÝ êï»÷³Ý³Ï»ñ-ïÇ ßñç³ÝÇ Ø»ÑÃÇß»Ý ·ÛáõÕÇ ÏáÉïÝï»-ëáõÃÛ³Ý Ð³ÛÏ³Ýáõß Ì³ñ¹³ÝÛ³ÝÝ Çñ ïÕ³-ÛÇ Ñ»ï Ý»ñÏ³Û³ó»É ¿ êï»÷³Ý³Ï»ñïÇ ßñç½ÇÝÏáÙÇë³ñÇ³ï ¨ Ñ³Ûï³ñ³ñ»É. §ºë Ù³Ûñ»Ù, ·Ýï»Ù ³ÛÝ Ù³ëÇÝ, áñ »ñ»Ï` ß³ï í³Õ, ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½áñù»ñÁ Ñ³ñÓ³Ïí»É »Ý Ù»ñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ íñ³: ÆÙ »ñÏáõ ïÕ³Ý ·ïÝíáõÙ »Ý Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ß³ñù»ñáõÙ: ²Ñ³ ¨ ³Ûë ÙÇ ïÕ³Ý Ý»ñÏ³Û³óÝáõÙ »Ù Ó»½ ³ÝÙÇç³å»ë é³½Ù³×³Ï³ï áõÕ³ñ-Ï»Éáõ Ñ³Ù³ñ: ÊÝ¹ñáõÙ »Ù ãÙ»ñÅ»ù, ÃáÕ Ý³¨ë ·Ý³ Çñ »Õµ³ÛñÝ»ñÇ Ñ»ï ÙÇ³ëÇÝ Ïéí»Ç ÃßÝ³Ùáõ ¹»Ù¦[5]: Ø³ñï³Ï»ñïÇó Ïñï»ñ É»Ûï»Ý³Ýï Ø. ¸³ÉÉ³ùÛ³ÝÁ Ñ³Û-ï³ñ³ñ»É ¿, áñ ·ÝáõÙ ¿ é³½Ù³×³Ï³ï ¨ Çñ ³ñÛ³Ý í»ñçÇÝ Ï³ÃÇÉÁ ãÇ ËÝ³ÛÇ Ñ³Û-ñ»ÝÇùÇ Ñ³Ù³ñ áõ ÙÇßï µ³ñÓñ Ïå³ÑÇ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ù³Õ³ù³óáõ å³ïí³áñ ÏáãáõÙÁ: Ü³ Çñ ËáëùÁ ³í³ñï»É ¿ Ñ»ï¨-Û³É Ï»ñå. §âÏ³ ³í»ÉÇ Ù»Í ÷³éù, ù³Ý Ïéí»É Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³-Ù³ñ—ë³ ¿ Ù»ñ ³Ûëûñí³ ³Ù»Ý³å³ï-í³íáñ ·áñÍÁ¦[6]:

ê³ñáõß»ÝÇó ÙÇ ËáõÙµ »ñÇï³ë³ñ¹-Ý»ñ é³½Ù³×³Ï³ï Ù»ÏÝ»Éáõ ³é³ç ïí»É ¿ÇÝ »ñ¹áõÙ. §ÊÇñ»ÉÇ ÍÝáÕÝ»ñ, Ù»Ýù Ù»Ï-ÝáõÙ »Ýù ÃßÝ³Ùáõ ¹»Ù Ù³ñïÝã»Éáõ: È³°í ÇÙ³ó»ù, áñ Ù»ñ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ Ï³Ëí³Í ¿ ÃÇÏáõÝùÇ ³ÙñáõÃÛáõÝÇó: ²ÝóÝí»ñ ³ßË³-ï»ó»ù, Ù»½ Ñ³Ù³ñ ³××»óñ»ù ³ñ³·³í³½ ÓÇ»ñ, ½³ñ·³óñ»ù ïÝï»ëáõÃÛáõÝÁ: Ø»Ýù, ³ÝÏ³ëÏ³Í, Ïç³Ëç³Ë»Ýù Ý»Ý·ÃßÝ³-ÙáõÝ¦[7]: Ø³ñï³Ï»ñïÇ ßñç³ÝÇó ÙÇ ù³ÝÇ Ñ³ñÛáõñ Ñá·Ç ¹ÇÙ»É ¿ÇÝ áõ ËÝ¹ñ»É Çñ»Ýó ³ÝÙÇç³å»ë áõÕ³ñÏ»É é³½Ù³×³Ï³ï: ÊÝÓñ»ï³ÝÇ ÏáÉïÝï»ëáõÃÛ³Ý Ý³Ë³-

[4] î»ë *К. А. Арутюнян.* Участие армянского народа в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941—1945 гг.) (³ÛëáõÑ»-ï¨` *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç...): Е., 2004, сс. 748—818, 830—842:

[5] î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, êï»÷³Ý³-Ï»ñï, 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 25:

[6] î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1941 Ã. Ñáõ-ÝÇëÇ 26:

[7] î»ë *Ð. Þ³Ññ³Ù³ÝÛ³Ý,* ÎÙáõÝÇë ïÝ»ñÁ ³-é³çÇÝ ß³ñù»ñáõÙ ¿ÇÝ: §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1965 Ã. Ù³ÛÇëÇ 9:

·³Ñ ¼ÇÝ³ í áñ ØÇñ½áÛ³ÝÁ ¨ Ïáõë Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛ³Ý ù³ñïáõÕ³ñ ¶ñÇß³ Ð³ÏáµÛ³ÝÁ Çñ»Ýó ¹ÇÙáõÙáõÙ ·ñ»É ¿ÇÝ. §âÏ³ áõñÇß ³í»ÉÇ ëñµ³½³Ý ·áñÍ, ù³Ý ÏñÍùáí å³ßïå³Ý»É Ù³Ûñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ ³Ý³éÇï ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÁ: Ø»Ýù Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ß³ñù»ñÝ »Ýù ·ÝáõÙ Ï³ï³ñ»Éáõ Ù»ñ ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý Ù»Í å³ñïùÁ¦: ØÇ³ÛÝ ÑáõÝÇëÇ 26-ÇÝ Ð³¹ñáõÃÇ ßñç³ÏáÙÇë³ñÇ³ïáõÙ ëï³óí»É ¿ñ 157 ¹ÇÙáõÙ, áñáÝóÇó 67-Ç Ñ»ÕÇÝ³ÏÝ»ñÁ Ï³Ý³Ûù ¿ÇÝ[8]:

Î³ñ»ÉÇ ¿ ÝÙ³Ý ûñÇÝ³ÏÝ»ñ ß³ï µ»ñ»É: ê³Ï³ÛÝ ëñ³Ýù ¿É µ³í³Ï³Ý »Ý, áñå»ë½Ç Ñ³Ùá½í»Ýù, Ã» ÇÝãåÇëÇ í×é³Ï³ÝáõÃÛ³Ùµ ¿ÇÝ ÉÇ ³ñó³ËóÇÝ»ñÁ: Üñ³Ýù é³½Ù³×³Ï³ï ¿ÇÝ Ù»ÏÝáõÙª Ñ³Ùá½í³Í ÉÇÝ»Éáí, áñ Ïí»ñ³¹³éÝ³Ý Ñ³ÕÃ³Ý³Ïáí:

¸»é ýÇÝÝ³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙáõÙ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý ¿ñ ³ñÅ³Ý³ó»É È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ Ø³ß³¹Çß»Ý (Ý»ñÏ³ÛáõÙëª ÎáÉËá½³ß»Ý) ·ÛáõÕáõÙ ÍÝí³Í, ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï (Ñ»ï³·³ÛáõÙª ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï) ØÇù³ÛÇÉ ²ñï»ÙÛ»íÇ ä³ï»ñ³½ÙÇó ³é³ç, ÉÇÝ»Éáí È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ûÏñáõ·Ç Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, Ý³ Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñáõÃÛáõÝ ¿ñ ëï³ó»É ÝáñÁ³å³ïñ³ëïí»Éáõ Ñ³Ýñ³Ñ³ÛïÇ Ø³ÝÝ»ñÑ³ÛÙÇ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ·ÇÍÁ ×»Õù»Éáõ: ä³ñë»ÕÇÁ, Ç ëå³ë ¹Ý»Éáí Çñ é³½Ù³Ï³Ý ÷áñÓÝ áõ ï³ñå»ïáõÃÛáõÝÁ, ¿³å»ë Ýå³ëïáõó 1940 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 11-ÇÝ ØÝÝ»ñÑ³ÛÙÇ ·ÍÇ ×»ÕùÙ³ÝÁ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ ¿É Ýñ³Ý ßÝáñÑí»ó Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ٠: Ð»ï³·³ÛáõÙ ³Ýí³ÝÇ ½áñ³í³ñÁ` áñå»ë 40-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ»ï³Ýáõ å»ï, Ù»Í Ý»ñ¹ñáõÙ áõÝ»ó³í Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇ½ÙÇ ¨ ×³åáÝ³Ï³Ý ÙÇÉÇï³ñÇ½ÙÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñáõÙ[9]:

êåÇï³Ï ýÇÝÝ»ñÇ ç³Ëç³ËÙ³Ý ·áñÍáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý ¨ ³Ýí»Ñ»ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ٠¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ Ø³ñïáõÝáõ ßñç³ÝÇ Ê»ñË³Ý ·ÛáõÕáõÙ ÍÝí³Í

Æë³Ñ³Ï Ø³ñÏáëÇ Ø³Ý³ëÛ³ÝÁ, áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ·Ý¹³óñ³ÛÇÝ ¹³ë³Ï: Üñ³ ¹³ë³ÏÁ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý óáõó³µ»ñ»ó ÎÇñÏ µ³ñÓáõÝùÁ ·ñ³í»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï: ²Û-ÝáõÑ»ï¨ Ý³ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇÝ ¨ Çñ»Ý ¹ñë¨áñ»É ÙÇ ß³ñù Ù³ñï»ñáõÙ[10]:

êåÇï³Ï ýÇÝÝ»ñÇ ¹»Ù ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É Ý³¨ ÈÔÆØ-Ç Ø³ñï³Ï»ñïÇ ßñç³ÝÇ ØÇÝ·»ñ»ëÏ ·ÛáõÕáõÙ ÍÝí³Í ÷áË·Ý¹³å»ï *¶ñÇ·áñ ¶áõñ·»Ý ØÇù³ÛÇÉÇ Ð³Ûñ³å»ïÛ³ÝÁ:* Ü³ 1936 Ã. ½áñ³Ïáãí»É ¿ñ µ³Ý³Ï, ³í³ñï»É Ññ³Ù³Ý³ï³ñ³Ï³Ý ¹³ëÁÝÃ³óÝ»ñ ¨ Ýß³Ý³Ïí»É Ññ³Ó·³ÛÇÝ í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: Ü³ Ø³ÝÝ»ñÑ³ÛÙÇ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ·ÇÍÁ ·ÁñáÑáõ Ï³Ù³íáñ Ù»ÏÝ»ñÇó Ù»ÏÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ³Ï³Ý ÑñÝÇ ¿ñ ÷³ÛÉ»óÝáõÙ Ï»ñåáí Ï³ï³ñ»ó Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñáõÃÛáõÝÁ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ ¿É ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1940 Ã. ³åñÇÉÇ 7-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí ³ñÅ³Ý³ó³í ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ٠: ¶. Ð³Ûñ³å»ïÛ³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ ÙÇ ß³ñù é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¨ ³ñÅ³Ý³ó»É È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá »ñÏ³ñ ï³ñÇÝ»ñ ³ßË³ï»É ¿ ºñ¨³ÝÇ å³ÉÇï»ËÝÇÏ³Ï³Ý ÇÝëïÇïáõïáõÙ áñå»ë ¹³ë³Ëáë[11]:

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ»Ýó ³é³çÇÝ ûñ»ñÇó ÇëÏ ´³ÉÃÛ³Ý Ý³í³ï áñÙáõÙ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É û¹³ãáõ Ïñï»ñ É»Ûï»Ý³Ýï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ÷áË·Ý¹³å»ï) *Ü»ÉëáÝ ¶¨áñ·Ç Ê»ï³·áõñÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ñ ²ñó³ËÇ Þáõß³ù³Õ³ùáõÙ ¿ñ: ¸ñë¨áñ³Í µ³ó³éÇÏ áõÕ³ÝÇÏ³ÃéÇãÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¨ ù³çáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ý³ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ 1942 Ã.: ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇó ÙÇÝã¨ 1944 Ã. û·áëïáëÇ 18-Á Ü. Êï»÷³ÝÛ³ÝÁ Ï³ï³ñ»É ¿ 239 Ù³ñï³Ï³Ý ÃéÇãù, áñáÝó ÁÝÃ³óùáõÙ Ëáñï³Ï»É ¿ 13 Ý³í, áãÝã³óñ»É Ùáï 5000 ý³ßÇëï³Ï³Ý ½ÇÝíáñ áõ ëå³, 80 ï³ÝÏ, 600 ³íïáÙ»ù»Ý³, 249 Ññ³ÝáÃ, 130 ·ÁÝ¹³óñ³ÛÇÝ Ï»ï, 40 »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ ·Ý³óù, Ù»Ï ç»ñÙ³Ù³ñß ¨ ï³ñµ»ñ ï»ë³ÏÇ 27 ÇÝùÝ³ÃÇé: Ü»ÉëáÝ Êï»÷³ÝÛ³ÝÝ Çñ

[8] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

[9] î»ë *А. Вирабян.* Знаменитые арцахцы. Е., 1992, сс. 57—60:

[10] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 119—120:

[11] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 111—114:

í»ñçÇÝ ÃéÇãùÁ Ï³ï³ñ»É ¿ 1944 Ã. ¹»Ï ï»Ùµ»ñÇ 14-ÇÝ: ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛáõÝÁ 1945 Ã. Ù³ñïÇ 6-ÇÝ Ýñ³Ý Ñ»ïÙ³Ñáõ ßÝáñÑ»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ »ñÏñáñ¹ ÏáãáõÙÁ[12]:

ö³é³íáñ áõÕÇ ¿ ³Ýó»É ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ

¼ñ³Ñ³ï³ÝÏ³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ
·ÉË³íáñ Ù³ñß³É ². ´³µ³ç³ÝÛ³Ý

ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃ-Û³Ý ÏñÏÝ³ÏÇ Ñ»ñáë *ÐáíÑ³ÝÝ»ë øñÇë-ï³÷áñÇ* (Ê³ã³ïáõñÇ) *´³Õñ³ÙÛ³ÝÁ:* Ü³ ÍÝí»É ¿ ºÉÇ½³í»ïåáÉ (¶³ÝÓ³Ï) »ñÏ³ÃáõÕ³ÛÇÝ Ï³Û³ñ³ÝÇ µ³Ýíáñ³Ï³Ý ³í³ÝáõÙ: Üñ³ ÍÝáõÝ»ñÁ ÍÝáõÝ¹áí ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËÇ Þ³ÙËáñÇ ßñç³ÝÇ â³ñ¹³ËÉáõ ·ÛáõÕÇó ¿ÇÝ: ÊêÐØ å³ßï-å³ÝáõÃÛ³Ý ÅáÕ ÏáÙÇ 1940 Ã. ëå ï»Ùµ»-ñÇ 2-Ç Ññ³Ù³Ýáí ·Ý¹³å»ï Ð. ´³Õñ³Ù-Û³ÝÁ Ýß³Ý³Ïí»É ¿ ÎÇ¨Ç Ð³ïáõÏ ½ÇÝíá-ñ³Ï³Ý ûÏñáõ·Ç 12-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ ßï³µÇ ûå»ñ³ïÇí µ³ÅÝÇ å»ï: ºÕ»É ¿ ÎáõñëÏÇ ³Õ»ÕáõÙ Ó»ù µ»ñí³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏáõÙ Ù»Í ¹»ñ Ë³Õ³ó³Í 11-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÁ, ÇëÏ 1943 Ã. Ýá-Û»Ùµ»ñÇ 17-ÇÝ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï Ð. ´³Õñ³ÙÛ³ÝÁ Ýß³Ý³Ïí»É ¿ 1-ÇÝ Ø»ñÓ-

µ³ÉÃÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: Ø»Ï ûñ ³Ýó Ýñ³Ý ßÝáñÑí»É ¿ µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³ÉÇ Ïáãáõ Ù: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³É ´³Õñ³ÙÛ³ÝÁ ß³ñáõÝ³-Ï»É ¿ Çñ í³é³ÛáõÃÛáõÝÁ ÊêÐØ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñáõÙ. Ý³ í³ñ»É ¿ ÙÇ ß³ñù µ³ñÓñ, ³Û¹ ÃíáõÙ` å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ý³Ë³ñ³-ñÇ ï»Õ³Ï³ÉÇ, å³ßïáÝÝ»ñ, ³ñÅ³Ý³ó»É ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³ÉÇ ÏáãÙ³Ý, Ñ»ñáëÇ »ñÏñáñ¹ àëÏ» ³ëïÕÇ: Ø³Ñ³ó»É ¿ 1982 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 21-ÇÝ ØáëÏí³-ÛáõÙ: Üñ³ ³×ÛáõÝ³ë³÷áñÁ ³Ù÷á÷í³Í ¿ Îñ»ÙÉÇ å³ïáõÙ[13]:

1941 Ã. ÑáõÉÇë—ë»åï»Ùµ»ñ ³ÙÇë-Ý»ñÇÝ ÙÕí³Í Ñ»ñáë³Ï³Ý Ù³ñï»ñáõÙ ÍÝí»ó ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ·í³ñ¹Ç³Ý: ²é³çÇÝ ·í³ñ¹Ç³Ï³ÝÝ»ñÇó ¿ñ 40-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 127-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 395-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ *Ð³Ù³-½³ëå Ê³ã³ïáõñÇ ´³µ³ç³ÝÛ³ÝÁ,* áñÁ â³ñ¹³ËÉáõ ·ÛáõÕÇó ¿ñ: Üñ³ ·ÉË³íáñ³Í ·áõÝ¹Á ºÉÝÛ³ÛÇ Ùáï áãÝã³óñ»É ¿ Ñ³Ï³-é³Ïáñ¹Ç ³í»ÉÇ ù³Ý 6000 ½ÇÝíáñ ¨ ëå³, Ùáï 30 ï³ÝÏ, ï³ëÝÛ³Ï Ññ³ÝáÃÝ»ñ, ³Ï³Ý³Ý»ïÝ»ñ, ·Ý¹³óÇñÝ»ñ, ÙÇÝã¨ 100 ³íïáÙ»ù»Ý³ ¨ Ùáï áóÇÏÉ»ï: ¼ñ³Ñ³-ï³ÝÏ³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ ³å³·³ ¶ÉË³íáñ Ù³ñß³É Ð. ´³µ³ç³ÝÛ³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Æåáõ ïÇ ¨ ¸Ý»ëïñÇ ·»ï³ÝóÙ³ÝÁ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõ-ÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáãٳٳ: Ü³, Ñ»ñáë³µ³ñ Ïéí»Éáí ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù, Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ý³¨ ´»éÉÇÝÇ ·ñ³íÙ³ÝÁ: Ø³Ñ³ó»É ¿ 1977 Ã.[14]:

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ³Õ-Ã³Ý³ÏáõÙ ³é³ÝóÝ³ÏÇ Ý»ñ¹ñáõÙ ¿ áõ-Ý»ó»É ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë *ÐáíÑ³ÝÝ»ë (Æí³Ý) êï»÷³ÝÇ Æë³ÏáíÁ:* Ü³ ÍÝí»É ¿ Î³ñëÇ Ù³ñ½Ç Ð³çÇù»Ý¹ ·ÛáõÕáõÙ: Ð³ÛñÁ ÍÝáõÝ¹áí ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËÇ ¶»ï³ß»Ý ·ÛáõÕÇó ¿ñ, Ù³ÛñÁ` ¾ëï áÝÇ³ÛÇó: 1940 Ã. ³Ùé³ÝÁ Æë³ÏáíÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ Ñáí³Ï³ÉÇ Ïáãáõ Ù, ÇëÏ Ýáñ»Ù-µ»ñÇÝ Æ. Ì. êï³ÉÇÝÇ óáõóáõÙáí Ýñ³Ý Ýß³Ý³Ï»É »Ý ¶ÉË³íáñ Ñáí³ÛÇÝ ßï³µÇ å»ï: ºñµ ëÏëí»ó Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³-ï»ñ³½ÙÁ, Ð. Æë³ÏáíÁ ´³ÉÃÇÏ³ÛáõÙ ¿ñ:

[12] Î»ë Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 20—21, 481—482:

[13] Î»ë Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý, Ø³ñß³É ´³Õñ³ÙÛ³Ý: º., 1997:

[14] Î»ë ². ÌÇñ³µÛ³Ý, Ýß. ³ßË., ¿ç 77—79:

1941 Ã. ÑáõÉÇëÇó Ý³ ÐÛáõëÇë-³ñ¨ÙïÛ³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ý ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ Ïáí³ÛÇÝ ·Ïáí ï»Õ³Ï³ÉÝ ¿ñ: 1944 Ã. ÝÁñ³Ý ßÝáñÑí»É ¿ Ý³í³ïáñÙÇ Ïáí³Ï³ÉÇ ÏáãáõÙ: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá Ý³ ß³ñáõÝ³Ï»É ¿ Çñ Í³é³ÛáõÃÛáõÝÁ ÊêÐØ é³½Ù³Ïáí³ÛÇÝ Ý³í³ïáñÙáõÙ: 1955 Ã. Æë³ÏáíÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ý³í³ïáñÙÇ Ïáí³Ï³ÉÇ ÏáãáõÙ, ÇëÏ 1965 Ã. Ù³ÛÇëÇÝ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ µ³ñÓñ ÏáãáõÙ[15]:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ëÏ½µÇÝ Çñ Ñ»ñáëáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É 21-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 227-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 777-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç 3-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·áõÙ³ñïÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËÇ Ê³ÝÉ³ñÇ ßñç³ÝÇ ¼³·ÉÇÏ ·ÛáõÕáõÙ ÍÁÝí³Í *Ê³ã³ïáõñ ´»·É³ñÇ Ø»ÉÇùÛ³ÝÁ:* 1941 Ã. í»ñçÇÝ ¨ 1942 Ã. ëÏ½µÇÝ ´»É·áñá¹Ç ¨ Îáõñëï ÇÙ³ñ½»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í Ñ»ñáëáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÊêÐØ ¶»ñ³·áõÛÝ ËáñÑñ¹Ç Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý Ññ³Ù³Ý³·ñáí É»Ûï»Ý³Ýï Ê. Ø»ÉÇùÛ³ÝÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãáõÙ[16]: ²Û¹ ÝáõÛÝ ·ÛáõÕÇó ½»ÝÇÃ³ÛÇÝ »ýñ»Ûïáñ *²í»ïÇë ²Õ³Û³ÝÁ* 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 29-ÇÝ ´»Éáéáõë³ÛÇ Ú³ÝáíÇ ßñç³ÝáõÙ Ë÷»É ¿ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç 2 Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý ÇÝùÝ³ÃÇé, ÇëÏ 1941 Ã. ÑáõÉÇëÇÝ ´áõñ³ÏÉÇ ßñç³ÝáõÙ áõÕÇÕ Ýß³Ý³éáõÃÛ³Ùµ Ë÷»É ¿ Ãß³Ùáõ Ù»Ï ï³ÝÏ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕ ßù³Ýß³Ýáí[17]:

1942 Ã. ²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ·Ý¹³å»ï *ê»ñ·»Û ²É»ùë³Ý¹ñÇ Êáõ¹Û³ÏáíÁ* (²ñÙ»Ý³Ï ²ñï»ÙÇ Ê³Ý÷»ñÛ³Ýó): Ü³ ÍÝí»É ¿ È»éÝ³ÛÇÝ Õ³ñ³µ³ÕÇ Ð³¹ñáõÃÇ ßñç³ÝÇ Ø»Í Â³Õ»ñ ·ÛáõÕáõÙ: ²í³ñï»É ¿ ÄáõÏáíëÏáõ ³Ý³Ý é³½Ù³û¹³ÛÇÝ ÇÝÅ»Ý»ñ³Ï³Ý ³Ï³¹»ÙÇ³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ³Ï³Ý ý³ÏáõÉï»ïÁ: ä³ï»ñ³½ÙÇ »ñÏñáñ¹ ï³ñáõÙ Ýß³Ý³Ïí»É ¿ ²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ: 1944 Ã. Ýñ³Ý ßÝáñÑí»É ¿ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ Ù³ñß³ÉÇ ÏáãáõÙ: àñå»ë é³½Ù³Ï³Ý ÷áñÓ³·»ï Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ 1945 Ã. ÔñÇÙÇ ËáñÑñ¹³ÅáÕáíÇÝ: ä³ñ·¨³ïñí»É ¿ È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ýáí ¨ ÙÇ ß³ñù Ù»¹³É Ý»ñáí: 1950 Ã. ·ÁÝ¹³Ï³Ñ³ñí»É ¿ ´»ñÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó[18]:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ Ù³ñï»ñáõÙ Çñ Ñ³Ù³ñÓ³ÏáõÃÛ³Ùµ ¨ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É ²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 43-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 53-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 12-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ù³Ûáñ *²ñë»Ý ²íÃ³Ý¹ÇÉÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ Ø³ñï³Ï»ñïÇ ßñç³ÝÇ ¶ÇßÇ ·ÛáõÕáõÙ ¿ñ: Ø³ÉÛ³ñáëÉ³íó»ó ÙáïÇ ÙÃÕí³Í å³ßï å³Ý³Ï³Ý Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ³Ýí»Ñ»ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ 1942 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 10-ÇÝ ². ²íÃ³Ý¹ÇÉÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí: Î³ñÙÇñ ³ëïÕ ßù³Ýß³Ýáí å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Øáëïí³ÛÇ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ ÁÝÏ³Í *²ñï³í³½¹ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ â³ñ¹³Ëáõ ·ÛáõÕáõÙ:

²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 146-ñ¹ û¹³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 232-ñ¹ ·ñáÑ³ÛÇÝ ·Ý¹Ç û¹³ãáõ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï *²ñÙ»Ý Â¨³ÝÇ Ð³ÛñÇÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ Ð³¹ñáõÃÇ ßñç³ÝÇ îáÕ ·ÛáõÕáõÙ, Ï³ï³ñ»É ¿ 105 Ù³ñï³Ï³Ý ÃéÇãù ¨ áãÝã³óñ»É Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ³í»ÉÇ ù³Ý 310 ½ÇÝíáñ ¨ ëå³, 12 ÇÝùÝ³ÃÇé, 12 ï³ÝÏ, 150 ³íïáÙ»ù»Ý³, ï³ñµ»ñ ï»ë³ÏÇ 20 Ññ³ÝáÃ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ Ýñ³Ý ßÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãáõÙ: ÜáõÛÝ ·ÛáõÕÇó ¿ñ 43-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 1-ÇÝ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 300-ñ¹ ½»ÝÇÃ³ÛÇÝ ·Ý¹Ç 37-ÙÙ ½»ÝÇÃ³ÛÇÝ Ù³ñïÏáóÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï *¶³ñ»·ÇÝ úëÇåáíÁ,* áñÇ Ù³ñïÏáóÁ 1941 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 22-ÇÝ Ü³ñá-üáÙÇÝëÏÇ Ùáï Ë÷»É ¿ §¸áéÝÇ»-¸á-217¦ ÇÝùÝ³ÃÇéÁ, ÇëÏ ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 24-Çª §ÚáõÝÏ»ñë-87¦, §ÚáõÝÏ»ñë-88¦ ¨ §Ø»ëë»ñßÙÇï ï¦ ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñÁ: ä³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕ ßù³Ýß³Ýáí: Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³ÝÇ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Î³ÉÇÝÇÝÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 3-ñ¹ µ³Ý³-

15 Ìáí³Ï³É Æë³ÏáíÇ Ù³ëÇÝ ³í»ÉÇ Ñ³Ý·³Ù³Ýáñ»Ý ï»ë *². º. ê³ñ·ëÛ³Ý,* Ìáí³Ï³É, ¶Çï³Ï³Ý, ¶ñáõ, Ø³ñ¹ (³Ï³Ý³íáñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ïáí³å»ï ¨ Ù»Í ·ÇïÝ³Ï³Ý ÐáíÑ³ÝÝ»ë Æë³ÏáíÇ ÍÝÝ¹Û³Ý 110-³ÙÛ³ÏÇ ³éÃÇí): §Ð´¦, 2004, ÑÙ. 3—4:

16 Î»ë *². ÌÇñ³µÛ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 20—21:

17 Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 30:

18 Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 63—65:

ÏÇ 38-ñ¹ Ñ³ ïáõÏ Ññ³Ó·³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³å»ï *êÙµ³ï ¸³-ÝÇ»ÉÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ â³ñ¹³ËÉáõ ·ÛáõÕáõÙ: Üñ³ ·ÉË³íáñ³Í ½áñ³Ù³ë»ñÁ ³Ý-ûñÇÝ³Ï ËÇ½³ËáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ø³ñÇýáÝá—Üá·³ïÇÝáÛÇ ßñç³ÝáõÙ ÙÁÕ-í³Í Ù³ñï»ñáõÙ: 51-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 91-ñ¹

²íÇ³óÇ³ÛÇ Ù³ñß³É ê. Êáõ¹Û³Ïáí (². Ê³Ý÷»ñÛ³Ýó)

Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ³í³· µáõÅ³Ï *ºñí³Ý¹ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ Ø³ñ-ïáõÝáõ ßñç³ÝÇ Ô½Õ³É³ ·ÛáõÕáõÙ, 1942 Ã. ÑáõÉÇëÇ 17-Çó ÙÇÝã¨ 1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 1-Ý êï³ÉÇÝ·ñ³¹Û³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ¹³ß-ïÇó ¹áõñë ¿ µ»ñ»É 97 íÇñ³íáñÇ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËÇ Ê³ã³Ï³å ·ÛáõÕáõÙ ÍÝí³Í *¶ñÇ·áñ ´³ÕÛ³ÝÁ,* áñÝ êï³ÉÇÝ·ñ³¹Û³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ 47-ñ¹ ·Ý¹Ç ù³ÕÕ»ÏÇ ï»Õ³Ï³ÉÝ ¿ñ, å³ßï-å³Ý³Ï³Ý Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ËÇ-½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáí, Çëï Ñ³ñÓ³-ÏáÕ³Ï³Ý Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í µ³-ó³éÇÏ ù³çáõÃÛ³Ý ¨ ÑÙïáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ýß³Ý³Ïí»É ¿ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¨ ³ñ-Å³Ý³ó»É ¿ Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý[19]:

Ð»ïÙ³Ñáõ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³ÝÇ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Ù³ñïáÝ»óÇ ï³ÝÏÇëï *¶áõñ·»Ý ²í³·Û³ÝÁ:* Ü³ Ïéí»É ¿ êï³-ÉÇÝ·ñ³¹Û³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ: 1942 Ã. áãÝã³óñ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 50 ½ÇÝíáñ ¨ ëå³, 1 ¹Çï³Ï»ï, 2 ³Ï³Ý³Ý»ï: ¶»ñÇ ¿ í»ñó-ñ»É 2 ½ÇÝíáñª Çñ»Ýó ·Ý¹³óÇñÝ»ñáí: ÆëÏ 181-ñ¹ ï³ÝÏ³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç 394-ñ¹ ï³Ý-Ï³ÛÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»-Õ³Ï³É, ÍÝáõÝ¹áí ¶ÇßÇ ·ÛáõÕÇó Ï³åÇ-ï³Ý *º÷ñ»Ù Ô³ñÇµÛ³ÝÁ* 1942 Ã. ¹»Ï-ï»Ùµ»ñÇÝ, Çñ íñ³ í»ñóÝ»Éáí ß³ñùÇó ¹áõñë »Ï³Í Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ å³ñï³Ï³-ÝáõÃÛáõÝÁ, áãÝã³óñ»É ¿ Ý³Ñ³ÝçáÕ Ñ³Ï³-é³Ïáñ¹Ç ³íïáß³ñ³ëÛáõÝÁ (150 ½ÇÝíáñ ¨ ëå³, é³½Ù³ÙÃ»ñùÝ»ñáí µ»éÝí³Í 200 ³íïáÙ»ù»Ý³): Ô³ñÇµÛ³ÝÝ ³ÝÓ³Ùµ áãÝã³óñ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 30 ½ÇÝíáñ ¨ ëå³: Ü³ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³-Ýß³ÝÇ: êï³ÉÇÝ·ñ³¹Û³Ý é³½Ù³×³Ï³-ïáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ù³çáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³ÝÇ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ ÈÔÆØ-Ç Ø³ñï³Ï»ñïÇ ßñç³ÝÇ Ø³-¹³ÕÇë ·ÛáõÕáõÙ ÍÝí³Í *Î³ñ³Ë³Ý Ð³Û-ñÇÛ³ÝÁ*[20]:

Þáõß»Ç ù³Õ³ùáõÙ ¿ ÍÝí»É *²Ý¹ñ³ÝÇÏ ²µñ³Ñ³ÙÇ Ô³½³ñÛ³ÝÁ:* Ü³, ÉÇÝ»Éáí ´ñÛ³ÝëÏÇ é³½Ù³×³Ï³ïÇ 13-ñ¹ µ³Ý³-ÏÇ 74-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñ, Ù»Í Ý»ñ¹ñáõÙ ¿ áõÝ»ó»É Îáõñëù Ç ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ: ¶»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ². Ô³½³ñÛ³ÝÇ ·ÉË³íáñ³Í ¹ÇíÇ½Ç³Ý ÑÇÝ·-ûñí³ ÁÝÃ³óùáõÙ áãÝã³óñ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ ³í»Éù³Ý 30 ï³ÝÏ, µ³½Ù³ÃÇí ³ÛÉ é³½-Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³: ¶»Ý»ñ³ÉÝ ³é³ÝÓÝ³-å»ë Ù»Í ËÇ½³ËáõÃÛáõÝ ¿ óáõó³µ»ñ»É ¸Ý»åñ ·»ï³ÝóÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï: 1943 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 16-ÇÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Êáñ-ÑñÅ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý: Ø³ëÝ³Ïó»É ¿ Ý³¨ ×³åáÝ³Ï³Ý ÙÇÉÇï³-ñÇ½ÙÇ ç³Ëç³ËÙ³ÝÁ: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»-ïá Í³é³ÛáõÃÛáõÝÁ ß³ñáõÝ³Ï»É ¿ ÙÇ ß³ñù ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ûÏñáõ·Ý»ñáõÙ[21]:

ÌÇÏ ïáñ Øáõß»ÕÛ³ÝÁ ÍÝí»É ¿ Ð³¹-ñáõÃÇ ßñç³ÝÇ Î»Ùñ³Ïáõ× ·ÛáõÕáõÙ: ºÕ»É ¿ 89-ñ¹ Ð³ÛÏ³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ù³Õµ³ÅÇÝ å»ïÇ ï»Õ³Ï³É: Ê³ñÏáíÇ ³½³ï³·Ññ-

¹⁹ Î»ë *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³Û Åáÿáíñ¹Ç..., ¿ç 84, 90—91, 94, 97, 111, 144—145:

²⁰ Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 163—164, 171—174:

²¹ Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 198:

Ù³Ý Å³Ù³Ý³Ï óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí: ú¹³ãáõ *ÜÇÏáÉ³Û Ø³Ýáõã³ñÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ Ø³ñï³Ï»ñïáõÙ, Îáõñë ÏÇ ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ Ï³ï³ñ»É ¿ 86 ·Çß»ñ³ÛÇÝ ÃéÇãù ¨ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí: ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ËÙµ³íáñÙ³Ý 9-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 151-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 570-ñ¹ Ñ³ïáõÏ ë³Ïñ³íáñ³Ï³Ý ·áõÙ³ñï³ÏÇ »ýñ»Ûïáñ *Ø»ëñáå Ô³½³ñÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ ÐÇÝ Â³Õ»ñ ·ÛáõÕáõÙ, 1942 Ã. û·áëïáëÇ 17-Çó ÙÇÝã¨ ë»åï»Ùµ»ñÇ 21-Á Â»ñ»ù ·»ïÇ Ï³ÙáõñçÝ»ñÁ å³ßÃ»óÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ Ñ»ïÙ³Ñáõ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ýáí, ¨ Ýñ³ ³ÝáõÝÝ ³éÑ³í»ï Ùïóí»É ¿ ³Û¹ ë³Ïñ³íáñ³Ï³Ý ·áõÙ³ñï³ÏÇ ³ÝóÝ³Ï³½ÙÇ óáõó³ÏÇ Ù»ç: È»ÝÇÝÇ ßù³Ýß³Ýáí å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ý³¨ ²Ý¹ñÏáíÏ³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ 9-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 60-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ µñÇ·³¹Ç Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½ÇáÝÇ Ïñïë»ñ ë»ñÅ³Ýï *´³·ñ³ï ØÏñïãÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ñó³ËÇ Ê³ÝÉ³ñÇ ßñç³ÝÇ Îáõß³Ç ·ÛáõÕáõÙ: Ü³ 1942 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 10-ÇÝ áõÕÇÕ Ýß³Ý³éáõÃÛ³Ùµ áãÝã³óñ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ 9 ï³ÝÏ, 12 ³íïáÙ»ù»Ý³, 5 ·Ý¹³óÇñ ¨ ³ÛÉÝ[22]:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Çñ ëÁËñ³ÝùÝ»ñáí ³ãùÇ ¿ ÁÝÏÝ»É 390-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ý³ÏÇñ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï *²ñë»Ý Ð³Ûñ³å»ïÇ Øáõù³ÝÛ³ÝÁ* (Ø³ñïáõÝáõ ßñç³ÝÇ êáë ·ÛáõÕÇó), áñÁ Ïéí»Éáí ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ Îáí Ï³ëÇó Ñ³ë»É ¿ ÙÇÝã¨ ²íëïñÇ³: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá Ñ³ßÙ³Ý¹³Ù Ù³Ûáñ ². Øáõù³ÝÛ³ÝÁ »ñÏ³ñ ï³ñÇÝ»ñ Õ»Ï³í³ñ»É ¿ Ñ³Ûñ»ÝÇ ·ÛáõÕÇ ÏáÉïÝï»ëáõÃÛáõÝÁ ¨ Ë³Õ³Õ ³ßË³ï³ÝùáõÙ ¨ë Ñ³ë»É µ³ñÓñ óáõó³ÝÇßÝ»ñÇ[23]:

È»·»Ý¹³ñ Ñ»ñáë ¿ Îáí Ï³ëÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ Ù³ñïÝã³Í` 526-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç 7-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹³ë³ÏÇ Ñ³Ù³Ý³ï³ñ É»Ûï»Ý³Ýï *Â»ÙÇÏ ²íÃ³Ý¹ÇÉÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ Ø³ñï³Ï»ñï ³í³ÝáõÙ: Ü³ µ³½Ù³ÃÇí ù³ç³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãÙ³Ý: ÜáõÛÝ ·Ý¹Ç ë»ñÅ³Ýï *Ü»ÉëáÝ Æ½Ù³ÛÇÉÛ³ÝÁ* (ÝáõÛÝå»ë Ø³ñï³Ï»ñï ³í³ÝÇó) Î»ñãÇ ûå»ñ³óÇ³ÛÇ Å³Ù³Ý³Ï áãÝã³óñ»É ¿ 27 ý³ßÇëïÇ: Ü³ ³é³çÇÝÝ ¿ ³Ýó»É Î³ï»éÉÇ½ ·»ïÁ, ·ñ³í»É 2 ïáõÝ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí: ä³ïÙ³Ï³Ý ¶ÛáõÕÇë ï³Ý ·ÛáõÕáõÙ ¿ ÍÝí»É *¶³ñ»·ÇÝ ´³É³Û³ÝÁ,* áñÁ å³ï»ñ³½ÙáõÙ ¸Ý»åñÇ ·»ï³ÝóÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï óáõó³µ»ñ³Í ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ Ïáã Ù³Ý, ¨ Ýñ³ ³ÝáõÝÁ ³éÑ³í»ï ·ñ³Ýóí»É ¿ Çñ ½áñ³Ù³ëÇ 1-ÇÝ Ùáï áÑñ³Ó·³ÛÇÝ í³ßïÇ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ óáõóó³ÏáõÙ[24]:

5-ñ¹ û¹³¹»ë³Ýï³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç 3-ñ¹ ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï *êáõñ»Ý ¶ñÇ·áñÇ ä»ïñáëÛ³ÝÁ,* áñÁ ÍÝí»É ¿ ê»ï»÷³Ý³Ï»ñïÇ ßñç³ÝÇ è¨ ·ÛáõÕáõÙ, Çñ ·áõÙ³ñï³ÏÇ ·ÉáõË ³Ýó³Í 1943 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 24-ÇÝ â»ñÏ³ëÇ ßñç³ÝáõÙ ³é³çÇÝÝ ¿ ³Ýó»É ¸Ý»åñÁ: Üñ³ ·áõÙ³ñï³ÏÁ áãÝã³óñ»É ¿ 800 ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½ÇÝíáñ ¨ ëå³, 21 ï³ÝÏ, 83 ³íïáÙ»ù»Ý³, 6 Ññ³ÝáÃ, 47 ·Ý¹³óÇñ, 5 ¿É»Ïïñ³Ï³Û³Ý, 5 ·áõÙ³ñï³Ï³ÛÇÝ ßï³µ, 1 ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ßï³µ, 21 é³¹Çáï³Û³Ý, å³ÑÃ»óñ»É ¿ 13 Ï³Ùáõñç, 3 ·Ý³óù, ·»ñÇ í»ñóñ»É 382 ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½ÇÝíáñ ¨ ëå³, 18 ³íïáÙ»ù»Ý³, 11 ÙáïáóÇÏÉ»ï, 49 ³Ï³Ý³Ý»ï, 100 ·Ý¹³óÇñ, 121 ÓÇ ¨ ³ÛÉÝ: ÊêÐØ ¶Ê Ü³Ë³·³ÑáõÃÛ³Ý 1944 Ã. ³åñÇÉÇ 24-Ç Ññ³Ù³Ý³·ñáí êáõñ»Ý ä»ïñáëÛ³ÝÇÝ ßÁÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãáõÙ[25]:

â³ñ¹³ËÉáõ ·ÛáõÕáõÙ ÍÝí³Í *¶áõñ·»Ý Ø³Ý³ëÛ³ÝÁ ´»Éáéáõë*Ç³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ áãÁÝã³óñ»É ¿ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç 2 ï³ÝÏ, 81-ÙÙ ³Ï³Ý³Ý»ï»ñÇ 2 çáÏ, 3 ³íïáÙ»ù»Ý³ ¨ ³ÛÉÝ: Ü³ 1944 Ã. ÑáõÝÇëÇ 18-ÇÝ å³ñ·»í³ïñí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí: ÌÝáõÝ¹áí

[22] Î»ë Ýáõ ï»ÕáõÙ, ¿ç 24, 233, 257, 260:
[23] Î»ë Ýáõ ï»ÕáõÙ, ¿ç 277:
[24] Î»ë Ýáõ ï»ÕáõÙ, ¿ç 280, 343, 358—359:
[25] Î»ë *². ÌÇñ³ÏÛ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 116—118:

ê ï »÷ ³Ý ³ Ï»ñ ï Ç ßñç ³ÝÇ ê½Ý»ù ·ÛáõÕÇó ³ í ³ · ë»ñÅ ³Ý ï *Äáñ ³* (¶»áñ·Ç) *Æëñ ³-Û»ÉÛ ³ ÝÁ*, áñÁ Ññ ³ Ó· ³ ÛÇÝ ·Ý ¹Ç ë ³ Ïñ ³ íá-ñ ³ Ï ³Ý ¹ ³ ë ³ ÏÇ Ññ ³ Ù ³Ý ³ ï ³ ñÇ ï »Õ ³-Ï ³ É ¿ñ, 1945 Ã. å ³ ñ·¨ ³ ïñí»É ¿ ö ³ éùÇ 1-ÇÝ ³ ë ï Ç× ³ÝÇ ßù ³Ýß ³Ýáí[26]:

ñáë ³ µ ³ ñ ½áÑí»É ¿: 1945 Ã. Ýñ ³Ý Ñ» ï Ù ³-Ñáõ ßÝáñÑí»É ¿ ÊáñÑñ ¹ ³ ÛÇÝ ØÇáõÃÛ ³Ý Ñ»ñáëÇ ÏáãáõÙ[27]:

´áõ ¹ ³ å»ß ï Çó ¹»åÇ ³ ñ¨»Éù ª Ú ³ ë-µ»éÝ ù ³ Õ ³ ùÇ ßñç ³ÝáõÙ, 1944 Ã. ÝáÛ»Ùµ»-ñÇ 14-ÇÝ Ññ ³ Ó· ³ ÛÇÝ ¹Çí Ç½Ç ³ ÛÇ ÙÇ

Ü»ÉëáÝ ê ï »÷ ³ÝÛ ³ÝÇ ³ ñÓ ³ÝÇ Ùá ï . ê ï »÷ ³Ý ³ Ï»ñ ï

831-ñ ¹ Ññ» ï ³Ý ³ ÛÇÝ ¹Çí Ç½Ç ³ ÛÇ µÁ-ÅÁß ÏáõÑÇ, µáõÅ í ³ é ³ ÛáõÃÛ ³Ý Ï ³ åÇ ï ³Ý *Þáõß ³ ÝÇ Ï Øáõë ³ Û»ÉÛ ³ ÝÁ* ³ ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É Çñ ³ÝËáÝç ³ ßË ³ ï ³Ýùáí , ÇÝãÇ Ñ ³ Ù ³ ñ ³ ñ-Å ³Ý ³ ó»É ¿ Î ³ ñÙÇñ ³ ë ï Õ ³ ßù ³Ýß ³ÝÇ:

46-ñ ¹ µ ³Ý ³ ÏÇ 109-ñ ¹ · í ³ ñ ¹Ç ³ Ï ³Ý Ññ ³ Ó· ³ ÛÇÝ ¹Çí Ç½Ç ³ ÛÇ 309-ñ ¹ · í ³ ñ ¹Ç-³ Ï ³Ý Ññ ³ Ó· ³ ÛÇÝ ·Ý ¹Ç 1-ÇÝ Ññ ³ Ó· ³ ÛÇÝ ·áõÙ ³ ñ ï ³ ÏÇ ·Ý ¹ ³ óñ ³ ÛÇÝ í ³ ß ï Ç Ññ ³-Ù ³Ý ³ ï ³ ñÝ ¿ñ *²ñ ³ Ù Ðáí ³ ÏÇÙÇ ê ³ ý ³ ñ-Û ³ ÝÁ* (ê ³ ý ³ ñáí), áñÁ È»éÝ ³ ÛÇÝ Ô ³ ñ ³-µ ³ ÕÇ Ø ³ ñ ï áõÝáõ ßñç ³ÝÇ Ð ³ Õáñ ï Ç ·ÛáõÕÇó ¿ñ: ¶ í ³ ñ ¹Ç ³ ÛÇ É»Û ï »Ý ³Ý ï ². ê ³ ý ³ ñÛ ³ ÝÝ Çñ ù ³ çáõÃÛ ³ Ùµ ³ ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É ¸ Ý»åñÇ ·» ï ³ÝóÙ ³Ý Å ³ Ù ³Ý ³ Ï: ²ÝóÝ»-Éáí ·» ï Áª ê ³ ý ³ ñÛ ³ ÝÇ í ³ ß ï Á ÷ ³ Ï»É ¿ ´»·áñá¹ ï ³ÝáÕ × ³Ý ³ å ³ ñÑÁ: 1943 Ã. ÑáÏ ï »Ùµ»ñÇ 8-Ç ³ é ³ íá ï Û ³Ý ê ³ ý ³ ñÛ ³-ÝÁ ÃßÝ ³ Ùáõ Ñ» ï Ï ³ ï ³ ÕÇ Ù ³ ñ ï áõÙ Ñ»-

ËáõÙµ ë ³ Ïñ ³ íáñÝ»ñ, áñáÝó Ãíáõ Ù ¿ñ 682-ñ ¹ ³ é ³ÝóÇÝ ë ³ Ïñ ³ íáñ ³ Ï ³Ý ·áõ-Ù ³ ñ ï ³ ÏÇ ß ³ ñù ³ ÛÇÝ *²µñ ³ Ñ ³ Ù Ôáõ ÉÛ ³ ÝÁ*` È»éÝ ³ ÛÇÝ Ô ³ ñ ³ µ ³ ÕÇ Ø ³ ñ ï áõÝáõ ßñç ³-ÝÇ ø»ñÃ ·ÛáõÕÇó, ·Ý ¹Ç Ñ ³ ñÓ ³ ÏáõÙÝ ³-å ³ Ñáí»Éáõ Ñ ³ Ù ³ ñ Ññ ³ Ù ³Ý ¿ÇÝ ë ï ³ ó»É ³ ÝóáõÙÝ»ñ µ ³ ó»Éáõ 684-ñ ¹ Ññ ³ Ó· ³ ÛÇÝ ·Ý ¹Ç ¹ÇÙ ³ ó ÃßÝ ³ Ùáõ ë ï »Õ í ³ Í ³ ï ³Ý ³-¹ ³ ß ï Ç ÙÇçáí: ÂßÝ ³ Ùáõ ·Ý ¹ ³ ÏáíáõÃÛ ³Ý ï ³ Ï ËáõÙµÁ ß ³ ñáõÝ ³ Ï»É ¿ ³ Ï ³Ý ³ ½»ñÍ-Ù ³Ý ³ ßË ³ ï ³ÝùÝ»ñÁ: ìÝ ³ ë ³ ½»ñÍí»É ¿ Ñ ³ Ï ³ é ³ Ïáñ ¹Ç 30 ³ Ï ³Ý: ²é ³ ç ³ ¹ñ ³ÝùÇ Ï ³ ï ³ ñÙ ³Ý ³ í ³ ñ ï ÇÝ ÃßÝ ³ Ùáõ ·Ý ¹ ³ ÏÇó ½áÑí»É ¿ ß ³ ñù ³ ÛÇÝ ²µñ ³ Ñ ³ Ù ÔáõÉÛ ³ ÝÁ: ²ÝóÝ ³ ½áÑ ë ³ Ïñ ³ íáñÁ Ñ» ï Ù ³ Ñáõ å ³ ñ-·¨ ³ ïñí»É ¿ Ð ³ Ûñ»Ý ³ Ï ³Ý å ³ ï »ñ ³ ½ÙÇ 2-ñ ¹ ³ ë ï Ç× ³ÝÇ ßù ³Ýß ³Ýáí: È»éÝ ³ ÛÇÝ Ô ³ ñ ³ µ ³ ÕÇ Ø ³ ñ ï áõÝáõ ßñç ³ÝÇ ø»ñÃ ·ÛáõÕÇó ¿ñ Ý ³ ¨ 964-ñ ¹ Ññ ³ Ó· ³ ÛÇÝ ·Ý ¹Ç 6-ñ ¹ Ù ³ ñ ï ÏáóÇ Ññ ³ÝáÃÇ Ýß ³Ý ³ éáõ ß ³ ñ-

[26] Î»ë *Î. ². Ð ³ ñáõÃÛáõÝÛ ³ Ý*, Ð ³ Û ÅáÕáí ñ ¹Ç..., ¿ç 371—372, 439, 585, 588:

[27] Î»ë *². ì Çñ ³ µÛ ³ Ý*, Ýß. ³ ßË., ¿ç 103—104:

ù³ÛÇÝ *ä»ï ñáë Ôáõ¶Û³ÝÁ*, áñÁ ËáõÏ»É ¿ Çñ Ñ³Ù³·ÛáõÕ³óáõ í ñ»ÅÁ. Ý³ ¹Çåáõ Ïñ³Ïáí áãÝã³óñ»É ¿ ³í»ÉÇ ù³Ý 20 ³í ïáÙ³ï³íáñ, 2 ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ½ñ³Ñ³Ù»ù»Ý³ ¨ 4 Ñ³ë ïáó³ÛÇÝ ·Ý¹³óÇñ: ²Û¹ ëËñ³ÝùÇ Ñ³Ù³ñ ËÇ½³Ë Ññ»ï³Ý³íáñÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ §²ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ Ù»¹³Éáí[28]:

²ñó³ËÇ Ð³¹ñáõÃÇ ßñç³ÝÇ ¸áõ¹áõÏãÇ ·ÛáõÕáõÙ ¿ ÍÝí»É Êáñ Ññ¹³ÛÇÝ ØÇ·áõÃÛ³Ý Ñ»ñáë *²ßáï æáõÙßáõ¹Ç ¶³ëå³ñÛ³ÝÁ* (Î³ëå³ñáí): Ü³ ÙÇß ï ¿É å³ïíáí ¿ Ï³ï³ñ»É µáÉáñ Ù³ñï³Ï³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñÁ: ¶ñáÑ³ÛÇÝ û¹³ãáõ ¶³ëå³ñÛ³ÝÁ Ï³ï³ñ»É ¿ 80 Ù³ñï³Ï³Ý ÃéÇãù, áñÇó 28-Ç Å³Ù³Ý³Ï í³ÛñÇçù ¿ Ï³ï³ñ»É ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝùáõÙ ¨ ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý íñÇÅ³éáõÝ»ñÇÝ Ñ³ëóñ»É 90 ï é³½Ù³ÙÃ»ñù, ÃÇÏáõÝù ï»Õ³÷áË»É íÇñ³íáñ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ: ¶³ëå³ñÛ³ÝÁ 16 ³Ý·³Ù Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ´»éÉÇÝÇ éÙµ³ÏáÍáõÙÝ»ñÇÝ: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»ïá »ñÏ³ñ ï³ñÇÝ»ñ Õ»Ï³í³ñ»É ¿ ßñçÏ»Ý ïñáÝÇ ÏáÉ ïÝï»ëáõÃÛáõÝÁ[29]:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý å³Ûù³ñáõÙ Çñ»Ýó ëËñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñáí ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É µ³½Ù³ÃÇí Õ³ñ³µ³ÕóÇÝ»ñ, áñáÝù ³ñÅ³Ý³óó»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ ¨ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ: Î³ñ»ÉÇ ¿ ÑÇß³ï³Ï»É *êÙµ³ï ²ñ½áõÙ³ÝÛ³ÝÇÝ* (Ö³ñï³ñ), *¶áõñ·»Ý Ðáí Ñ»÷ÛÛ³ÝÇÝ* (Ü»ñùÇÝ Ðáé³Ã³Õ), *ê³ÙëáÝ ¶³ñ³ùÛ³ÝÇÝ* (Þáß), *ê»ñ·»Û ê³ÑÇÝÛ³ÝÇÝ, ØÇù³Û»É ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÇÝ* (ØëÙÝ³) ¨ áõñÇßÝ»ñÇ:

Ø³ñïÝãáÕ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇÝ Ñ³ñÏ³íáñ ¿ÇÝ ½»Ýù áõ ½ÇÝ³ÙÃ»ñù, ëÁÝáõÝ¹, Ñ³·áõëï ¨ ³ÛÉ¨³ÛÉ ³ÝÑñ³Å»ßï å³ñ³·³Ý»ñ: ²Û¹ ³Ù»Ýáí ³å³Ñáí»Éáõ Ñ³Ù³ñ áïùÇ ¿ñ »É»É ³ÙµáÕç ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÅáÕáíáõñ¹Á, ³Û¹ ÃíáõÙ` Ù»ñ É»éÝ³ß-Ë³ñÑÇ Ù³ñ¹ÇÏ: ²Û¹ Ù³ëÇÝ çñ»Ýó ¿ç»-ñáõÙ µ³í³Ï³ÝÇÝ ÝÛáõÃ»ñ »Ý Ññ³å³ñ³-Ï»É Ù³ñ½³ÛÇÝ §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦ (Ñ³Û»ñ»Ý ¨ éáõë»ñ»Ý) ¨ Ñ³Ýñ³å»ï³-Ï³Ý §ÎáÙáõÝÇëï ¦ Ã»ñÃ»ñÁ (Ñ³Û»ñ»Ý), á-ñáß ÷³ëï³ÃÕÃ»ñ å³Ñå³Ýí»É »Ý ÈÕÐ å»ï³Ï³Ý ³ñËÇíáõÙ:

Ø³ëÝ³íáñ³å»ë, ´³ùíáõÙ ï å³·Áñ-íáÕ Ñ³Û»ñ»Ý §ÎáÙáõÝÇëï ¦ Ã»ñÃÁ 1944 Ã. ·ñ»É ¿. §Ø³ñï³Ï»ñïÇ ßñç³ÝÇ Ü»ñùÇÝ Ðáé³Ã³ÕÇ ÏáÉïÝï»ëáõÃÛ³Ý ³Ý¹³Ù ä»-ïÇ ¹³ÛÇÝ ß³ï ³ñÑ»ëïÝ»ñ ·Çï», ÏáÉ-ïÝï»ëáõÃÛáõÝáõÙ ³ßË³ïáõÙ ¿ 3-4 í³ñ-å»ïÇ ÷áË³ñ»Ý, å³ïñ³ëïáõÙ ë³ÛÉ»ñ, å³Ñ³ñ³ÝÝ»ñ, ë»Õ³ÝÝ»ñ, í³é³ñ³ÝÝ»ñ, ¹áÛÉ»ñ, Ë³Ë³ÉÝ»ñ, ÃÇ»ñ ¨ ³ÛÉÝ` Ï³ï³-ñ»Éáí ûñ³Ï³Ý Ùáï »ñÏáõ ÝáñÙ³: âÝ³Û³í Çñ 102 ï³ñ»Ï³Ý Ñ³ë³ÏÇÝ, Ý³ Çñ»Ý ç³-Ñ»É ¨ ³ßËáõÅ ¿ ½·áõÙ: ä»ïÇ ¹³Ûáõ Ñ³ñ-ÏÇ ï³Ï Ñ³ë³Ï »Ý ³é»É 46 Ù³ñ¹: Üñ³Ý-óÇó 9-Á · ïÝíáõÙ »Ý Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»-ñ³½ÙÇ é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ¦: êï»÷³Ý³-Ï»ñïÇ 26 ÏáÙÇë³ñÝ»ñÇ ³Ýí³Ý Ù»ï³ù-ë³·áñÍ³Ï³Ý ý³µñÇÏ³Ý å³ï»ñ³½ÙÝ ëÏëí»Éáõ ³ñ¹»Ý Ñ³çáñ¹` ÑáõÝÇëÇ 23-Ç ûñí³ åÉ³ÝÁ Ï³ï³ñ»É ¿ 100,9 %-áí, ÇëÏ 24-ÇÝÁª 104,7 %-áí[30]: ø³ñÇÝ ï³ÏÇ Ù»-ï³ùë³áÉáñÙ³Ý ý³µñÇÏ³ÛÇ µ³Ýíáñ-µ³ÝíáñáõÑÇÝ»ñÁ 1941 Ã. ÑáõÉÇëÇ ³é³-çÇÝ Ï»ëÇÝ Ù»ï³ùëÇ áÉáñÙ³Ý åÉ³ÝÁ Ï³-ï³ñ»É »Ý 180,5 %-áí: Þ³ï µ³ÝíáñÝ»ñ ûñí³ åÉ³ÝÝ»ñÁ Ï³ï³ñáõÙ ¿ÇÝ ÙÇÝã¨ 150 %-áí[31]:

Ø»Í »é³Ý¹áí ¿ÇÝ ³ßË³ïáõÙ Ý³¨ ÏáÉïÝï»ëáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ: ØÇ ß³ñù ÏáÉ-ïÝï»ë³Ï³ÝÝ»ñ, ³ñ¹»Ý ÑáõÉÇëÇÝ Ï³ï³-ñ»Éáí å»ï³Ï³Ý ï³ñ»Ï³Ý åÉ³ÝÝ»ñÁ, ÙÃ»ñùÝ»ñ ¿ÇÝ Ñ³ÝÓÝáõÙ 1942 Ã. Ñ³ßíÇÝ: Þ³ï ÏáÉïÝï»ëáõÃÛáõÝÝ»ñ ûñ³Ï³Ý Ï³-ï³ñáõÙ ¿ÇÝ 2-3 ÝáñÙ³: ÎáÉïÝï»ë³ÛÇÝ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñáõÙ ÁÝ¹·ñÏí»É ¿ÇÝ Ý³¨ ¹åñáó³Ï³ÝÝ»ñÁ, áõëáõóÇãÝ»ñÁ ¨ Ýñ³Ýù, áíù»ñ áã ÙÇ ³Ý·³Ù ã¿ÇÝ ³ßË³ï»É ÏáÉ-ïÝï»ëáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ: Î³Ý³Ûù Ï³ï³-ñáõÙ ¿ÇÝ ÑáõÝÓ, Ù³ëÝ³ÏóáõÙ Ëáï³Ñ³-í³ùÇ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝ, ³ßË³ïáõÙ ý»ñ-Ù³Ý»ñáõÙ, ÇëÏ ¹åñáó³Ï³ÝÝ»ñÁ Ù³ë-Ý³ÏóáõÙ ¿ÇÝ ÃÃ³Ñ³í³ùÇ ¨ Ñ³ëÏ³Ñ³-í³ùÇ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝ: Ø³ñïáõÝáõ ßñç³ÝÇ Ð³óÇ ·ÛáõÕÇó é³½Ù³×³Ï³ï Ù»ÏÝ³í ³ÙáõëÇÝÝ»ñÇÝ ÷áË³ñÇÝ³í Ø³-ñáõëÛ³ ²Ã³Û³ÝÁ ¨ êáÝÛ³ Ð³ñáõÃÛáõÝÛ-

[28] Î»ë *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý*, Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç..., ¿ç 642:

[29] *². ÌÇñ³µÛ³Ý*, ÝßÙ³ßË., ¿ç 84—87:

[30] Î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1941 Ã. ÑáõÝÇëÇ 29:

[31] Î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1941 Ã. ÑáõÉÇëÇ 19:

Û³ÝÁ Ï³ÉëÙ³Ý ûñ³Ï³Ý åÉ³ÝÁ Ï³ï³-ñáõÙ ¿ÇÝ 150-160 %-áí[32]:

¼³Ý·í³Í³ÛÇÝ µÝáõÛÃ ¿ÇÝ ÏñáõÙ Ù³ñ½Ç µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý ÝíÇñ³ ï íáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: ²Ù»Ý ûñ ä³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ýáÝ¹ (äü) ¿ÇÝ ÙáõÍíáõÙ Ù»Í ù³Ý³Ïáí ¹ñ³Ù áõ ÙÃ»ñù: ä³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ûñ»ñÇÝ Ð³¹ñáõÃÇ ßñçËáñÑñ¹Ç ³ßË³ïáÕÝ»ñÁ äü ÙáõÍ»É »Ý 2000 é., îáÕÇ ÏáÉïÝï»ë³Ï³ÝÝ»ñÁª 2800 é., 5 Ï· ³ñÍ³Ã, 18675 é. ÷áË³éáõÃÛ³Ý ·áõÙ³ñ: Ø³ñ½ëå³éÏáá-åÇ µáÉáñ ³ßË³ïáÕÝ»ñÁ Ëáëïáõ Ù ¿ÇÝ ïí»É ³Ù»Ý ³Ùëí³ »ñ»ù³Ï³Ý ûñí³ ³ß-Ë³ï³í³ñÓÁ Ñ³ÝÓÝ»É äü: Üñ³Ýù Ñ³-í³ï³ñÇÙ »Ý ÙÝ³ó»É Çñ»Ýó Ëáëïáõ³ÝÁ: Ø³ñ½Ç µÝ³ÏãáõÃÛáõÝÁ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³Ï-óáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É Ý³¨ å»ï³Ï³Ý ÷á-Ë³éáõÃÛ³ÝÁ:

È³ÛÝ Ã³÷ ¿ñ ³é»É Ù»ï³ÕÇ ç³ñ¹á-ÝÇ Ñ³í³ùáõÙÝ áõ Ñ³ÝÓÝáõÙÁ: úñÇÝ³Ï` ¶ÛáõÝ» Ö³ñï³ñÇ µÝ³ÏÇãÝ»ñÁ ÙÇ ù³ÝÇ ûñáõÙ Ñ³í³ù»É ¨ Ñ³ÝÓÝ»É »Ý 23 ï »ñÏ³Ã ¨ 710 Ï· åÕÇÝÓ[33]:

î³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛáõÝ Ï³éáõó»Éáõ Ñ³Ù³ñ Ø³ñï áõÝáõ ßñç³ÝÇ êË ïáñ³ß»ÝÇ ÏáÉïÝï»ëáõÃÛ³Ý Ý³Ë³·³Ñ Ê³ã³ïáõñ ä»ïñáëÛ³ÝÁ ÙáõÍ»É ¿ 50000 é., Ø³ñï³-Ï»ñïÇ ßñçÏ»Ýïñ áÝÇ ÏáÉïÝï»ëáõÃÛ³Ý Ý³Ë³·³Ñ Î³ñ³å»ï ä»ïñáëÛ³ÝÁª 51000 é.: Ê. ä»ïñáëÛ³ÝÁ »ñÏñÇ ä³ßï-å³ÝáõÃÛ³Ý ÏáÙÇï»Çó ëï³ó»É ¿ Ñ»ï¨-Û³É Ñ»é³·ÇñÁ. §ÀÝÏ. ä»ïñáëÛ³Ý. ÁÝ¹áõ-Ý»ó»ù ÇÙ áõÕçáõÛÝÁ ¨ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ßÁ-ÝáñÑ³Ï³ÉáõÃÛáõÝÁ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ù³-ëÇÝ Ó»ñ Ñá·³ï³ñáõÃÛ³Ý ³éÃÇí: Æ. êï³ÉÇÝ¦[34]:

Ø³ñ½Ç ß³ï ³ßË³ïáÕÝ»ñ Ñ»ï¨»É »Ý Ê. ä»ïñáëÛ³ÝÇÝ ¨ ·áõÙ³ñÝ»ñ ÙáõÍ»É ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý Ï³éáõóÙ³Ý Ñ³-Ù³ñ: úñÇÝ³Ïª Ø³ñï³Ï»ñïó Ø³ÙÇÏáÝ ØÇñ½áÛ³ÝÁ ÙáõÍ»É ¿ 51000 é., ê³ñáõß»ÝÇ ÏáÉïÝï»ëáõÃÛ³Ý Ý³Ë³·³Ñ ê. ²éáõë-ï³ÙÛ³ÝÁª 10000 é., ÜÝ·Ç ·ÛáõÕÇ ÏáÉ-ïÝï»ëáõÃÛ³Ý Ñ³ßí³å³Ñ ²ñë»Ý ²ëÇñ-Û³ÝÁª 55000 é., ê ï»÷³Ý³Ï»ñïÇ Ø³ùëÇÙ ¶áñÏáõ ³Ýí³ÝÙ. 1 ¹åñáóÇ áõëáõóÇãÝ»-ñÁª 6468 é., ¨ ³ÛÉÝ[35]:

È»éÝ³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ ÆÝùÝ³í³ñ Ø³ñ½áõÙ µáÉáñÝ ¿É ³ÝÏ³Ë ï³ñÇùÇó Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý ³Ùë Ï³Ù ³ÛÝ ³ßË³ï³Ýù-Ý»ñÇ: 1944 Ã. Ù³ÛÇëÇ ëÏ½µÇÝ Ø³ñï³-Ï»ñïÇ ßñç³ÝÇ Ð³Ã»ñùÇ »ÝÃ³ßñç³ÝÇ í»ñáõÃÇ ÏáÉïÝï»ë³Ï³ÝÝ»ñÇ Ñ³í³ùÇÝ Ù³ëÝ³Ïó³Í 80 Ñá·áõ ³ÝáõÝÇó 94-³ÙÛ³ Êáõ¹³Ý ¶ñÇ·áñÛ³ÝÝ Çñ »ÉáõÛÃáõÙ Ýß»É ¿. §ºë í»ó µ³Ý³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ Ñ³Ûñ »Ù... ÆÙ áñ¹ÇÝ»ñÇ ûñÇÝ³Ïáí »ë ÃÇÏáõÝùáõÙ áã ÙÇ ç³Ýù ã»Ù ËÝ³ÛÇ, ûñ áõ ·Çß»ñ Ïå³Ûù³ñ»Ù µ»ñù³ïíáõÃÛ³Ý µ³ñÓñ³óÙ³Ý Ñ³Ù³ñ¦, ÇëÏ ØÇñ½³ ²ÙÇñÛ³ÝÁ ³ë»É ¿. §Ì»ñáõÃÇ-Ý»ñë ÙÇÝã¨ Ý»Ý· ÃßÝ³ÙáõÝ í»ñçÝ³Ï³-Ý³å»ë áãÝã³óÝ»ÉÁ å»ïù ¿ ³ßË³ï»Ýù »ñÇï³ë³ñ¹Ý»ñÇ ÝÙ³Ý: ºë Ïóí³Í »Ù ãáñë ·áõÃ³ÝÇ: ÆÝó Ñ»ï ³ßË³ïáõÙ »Ý µ³Ý³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ Ï³Ý³Ûù, áñáÝó áõÅ»ñáí 65 Ñ»Ïï³ñ µ³ñÓñ áñ³ÏÇ Ñ»ñÏ »Ýù Ï³-ï³ñ»É¦[36]:

Ø³ñ½áõÙ É³ÛÝ Ã³÷ ¿ÇÝ ëï³ó»É é³½-Ù³Ï³Ý ·áñÍÇ áõëáõóáõÙÁ, ÇÝã å»ë Ý³¨ é³½Ù³×³Ï³ ï³ÛÇÝÝ»ñÇ ÁÝï³ÝÇùÝ»ñÇÝ û·ÝáõÃÛáõÝÁ:

Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙáõÙ ï³ñ³Í Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ ·áñÍáõÙ Ï³ñ¨áñ ¹»ñ »Ý Ë³Õ³ó»É Ý³¨ Ù³ñ½Ç ÏáÙ»ñÇï³-Ï³ÝÝ»ñÝ áõ åÇáÝ»ñÝ»ñÁ, áñáÝù ï³ÝÏ³-ÛÇÝ ß³ñ³ëÛáõÝÝ»ñ ¨ Ù³ñï³Ï³Ý ÇÝùÝ³-ÃÇéÝ»ñ Ï³éáõó»Éáõ Ñ³Ù³ñ ÙáõÍ»É »Ý 3 ÙÉÝ éáõµÉÇ: Üñ³Ýù é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ù³ñ-ïÇÏÝ»ñÇÝ áõÕ³ñÏ»É »Ý 21782 Í³Ýñáó, 13914 Ïïáñ ï³ù Ñ³ñ, Ñáëå Çï³ÉÝ»ñÇÝª 40000 é., 1700 Ïïáñ ·Çñù ¨ ³ÛÉÝ:

ÀÝ¹Ñ³Ýñ³óÝ»Éáí` ³ë»Ýù, áñ È»é-Ý³ÛÇÝ Ô³ñ³µ³ÕÇ ÆÝùÝ³í³ñ Ø³ñ½Ç µÝ³ÏãáõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ äü ¿ ÙáõÍ»É 42 ÙÉÝ é., é³½Ù³×³Ï³ï áõ-Õ³ñÏ»É 48000 ³ÝÓÝ³Ï³Ý ¨ ÏáÉ»ÏïÇí Í³Ýñáó Ý»ñ, Ùáï 80000 Ïïáñ ï³ù Ñ³-·áõëï, 7620 É ûÕÇ ¨ ëå Çñï, Î³ñÙÇñ µ³-

32 î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1941 Ã. Ñáõ-ÉÇëÇ 27:

33 î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1941 Ã. û·áë-ïáëÇ 6:

34 î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1942 Ã. ¹»Ï-ï»Ùµ»ñÇ 24:

35 î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1942 Ã. ¹»Ï-ï»Ùµ»ñÇ 29:

36 î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ô³ñ³µ³Õ¦, 1944 Ã. Ù³-ÛÇëÇ 10:

Ý³ÏÇ ýáÝ¹ ¿ Ùáõï»É ßáõñç 2,7 Ï· áëÏÇ, 32
Ï· ³ñÍ³Ã, Ñ³í³ù»É áõ å»ïáõÃÛ³ÝÝ ¿
Ñ³ÝÓÝ»É ³í»ÉÇ ù³Ý 473 ï ë¨ ¨ 24 ï ·áõ-
Ý³íáñ Ù»ï³Õ, Ù»Í Ãíáí ³Ý³ëáõÝÝ»ñ,
³ÛÉ ÙÃ»ñùÝ»ñ, Ù³ëÝ³Ïó»É ÷áË³éáõÃÛ³-
ÝÁ ¨ ³ÛÉÝ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ï³éáõó-
í»É »Ý 14 Ýáñ ³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»é-
Ý³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñ, áñáÝù ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ
³ñï³¹ñ³Ýù ¿ÇÝ ï³ÉÇë é³½Ù³×³Ï³-
ïÇ Ñ³Ù³ñ: ä³ï»ñ³½ÙÇ í»ñçáõÙ Ù³ñ½Ç
³ñ¹ÛáõÝ³µ»ñ³Ï³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ
ï³ÉÇë ¿ÇÝ 9 %-áí ³í»ÉÇ ³ñï³¹ñ³Ýù,
ù³Ý 1940 Ã.: Ø³ñ½Ç ó³Ýù³ ï³ñ³ÍáõÃ-
ÛáõÝÝ»ñÝ ÁÝ¹É³ÛÝí»É »Ý ¨ Ñ³ë»É 85,7
Ñ³½³ñ Ñ³-Ç, ÇÝãÁ 6000 Ñ³-áí ·»ñ³-
½³Ýó»É ¿ Ý³Ë³å³ï»ñ³½ÙÛ³Ý Ù³Ï³ñ-
¹³ÏÁ: ÜáõÛÝ Å³Ù³Ý³Ï³ßñç³ÝáõÙ Ù³ñ-

½áõÙ Ëáßáñ »Õç»ñ³íáñ ³Ý³ëáõÝÝ»ñÇ
·ÉË³ù³Ý³ÏÁ ³í»É³ó»É ¿ 42, ÇëÏ Ù³Ýñ
»Õç»ñ³íáñÝ»ñÇÝÁª 25 %-áí: ²ë»Ýù Ý³¨,
áñ 1945 Ã. Ù³ñ½áõÙ µ³óí»É ¿ 6 Ýáñ ÙÇç-
Ý³Ï³ñ· ¹åñáó, ¨ 1944—1945 áõëáõÙ-
Ý³Ï³Ý ï³ñáõÙ å»ïáõÃÛáõÝÁ Ù³ñ½Ç
ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý ÏñÃáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ³ï-
Ï³óñ»É ¿ 23900000 é.:

²Ûëå»ëáí` ³ñó³Ë³Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ,
áñÁ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÇßË³ÝáõÃÛ³Ý ¹³Å³Ý
í×éáí ÏïñÍ»ó Ø³Ûñ Ð³Û³ëï³ÝÇó ¨
Ñ³ÝÓÝí»ó Çñ ¹³ñ³íáñ Ï»Õ»ùãÇÝ, ³Û¹áõ-
Ñ³Ý¹»ñÓ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ óáõ-
ó³µ»ñ»ó Çñ µ³ñÓñ Ù³ñ¹Ï³ÛÇÝ Ñ³ï-
ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ÝíÇñí³ÍáõÃÛáõÝÁ §å»-
ïáõÃÛáõÝ¦ Ñ³ëÏ³óáõÃÛ³ÝÁ ¨ ÝÏ³ï»ÉÇ
¹»ñ Ë³Õ³ó Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý
·áñÍáõÙ:

АРЦАХСКИЕ АРМЯНЕ
В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Г. Б. АБРАМЯН, доктор исторических наук, профессор

РЕЗЮМЕ

Несгибаемая воля арцахских армян и вековой опыт их борьбы с иноземными захватчиками ярко проявились в годы Великой Отечественной войны. Как в горниле сражений на фронте, так и в напряженной работе в тылу армяне Арцаха дали множество примеров самоотверженности и стойкости. Тысячи людей удостоились высоких званий и наград СССР за служение делу Победы.

ARTSAKH'S ARMENIANS IN THE YEARS
OF THE GREAT PATRIOTIC WAR

H. B. ABRAHAMIAN, Doctor of Historical Sciences, Professor

SUMMARY

The inflexible will of the Artsakhian Armenians and the secular experience of their struggle against foreign invaders were brightly displayed in the years of the Great Patriotic War. Artsakh's Armenians gave numerous examples of selflessness and firmness both in the forge of fights in the front and in the strained work in the rear. Thousands of people were honoured with high ranks and rewards of the USSR for the serving to the cause of the Victory.

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻՆ ԵՎՐՈՊԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԴՐՎԱԳՆԵՐ

Ս. Կ. ԳԱԼՍՏՅԱՆ, Ð³Û³ëï³ÝÇ å³ïÙáõÃÛ³Ý å»ï³Ï³Ý Ã³Ý·³ñ³ÝÇ Ýáñ ¨ Ýáñ³·áõÛÝ å³ïÙáõÃÛ³Ý µ³ÅÝÇ í³ñÇã

ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ð³Ù³ëï³ÝÇ ï³ñ³ÍùÁ ½»ñÍ ÙÝ³ó å³ï»ñ³½ÙÇ ³ñÑ³íÇñùÝ»ñÇó, ë³Ï³ÛÝ Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á Ã»° ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝáõÙ, Ã»° ê÷Ûáõéùáõ٠Çñ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ µ»ñ»ó ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇ½ÙÇ ¨ ×³åáÝ³Ï³Ý ÙÇÉÇï³ñÇ½ÙÇ ¹»Ù ÙÕí³Í å³ï»ñ³½ÙÇÝ: ¸Åí³ñÇÝ å³ÑÇÝ Çñ»Ýó Ýáñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇÝ û·Ý»Éáõ å³ïñ³ëï³Ï³ÙáõÃÛ³Ùµ ³é³ç³¹»Ù Ù³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý ß³ñù»ñáõÙ ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù å³Ûù³ñ»ó Ý³¨ ë÷Ûáõéù³Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ, áñÁ ÙÇ³íáñí»ó ³½·³ÛÇÝ ×³Ï³ïÝ»ñáõÙ ¨ ëï»ÕÍ»ó Çñ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, áñáÝóÇó ¿ÇÝ ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ³½·³ÛÇÝ ËáñÑáõñ¹Á (²ØÜ), Ð³Û ³½·³ÛÇÝ ×³Ï³ïÁ (üñ³ÝëÇ³), êÇñÇ³ÛÇ ¨ ÈÇµ³Ý³ÝÇ Ñ³Û ³½·³ÛÇÝ ËáñÑáõñ¹Ý»ñÁ ¨ ³ÛÉÝ:

ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ëÏ½µÇó ¨»Ã ³ñï»ñÏñáõÙ ³åñáÕ ï³ëÝÛ³Ï Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Û»ñ ½áñ³Ïáãí»óÇÝ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇ µ³Ý³ÏÝ»ñ ¨ Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ ÑÇïÉ»ñÛ³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ áõ Ýñ³ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇ ¹»Ù ÙÕí³Í Ïé¿íÝ»ñÇÝ:

ü³ßÇëïÝ»ñÇ ¹»Ù Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ ÏéíáõÙ Ý³¨ **Ֆրանսիայում** (³Ûëï»Õ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Ñ³Ù³ÛÝùÁ ºíñáå³ÛáõÙ ³Ù»Ý³Ù»Í»ñÇó ¿ñ): Ø»Í Ãíáí Ñ³Û»ñ Ï³ÛÇÝ »ñÏñÇ Ï³ÝáÝ³íáñ µ³Ý³ÏáõÙ, ß³ï»ñÝ ¿É ÁÝ¹·ñÏí»É ¿ÇÝ »ñÏñÇ ¹ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý å³Ûù³ñáõÙ, áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏáõÙ ·áñÍáÕ ÏáÙáõÝÇëï³Ï³Ý Ïáõë³ÏóáõÃÛáõÝÁ: üñ³Ýë³Ñ³Û Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñÝ»ñÁ Ñ³Ù³ËÙµí»óÇÝ ¹ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ¹ñáßÇ Ý»ñùá. ö³ñÇ½Ç ÙÇÝã¨ Ø³ñë»É` ÈÇáÝ, Ì³É³Ýë, ¸»ëÇÝ, ê»Ý ¾ïÇ»Ý, ´áñ¹á ¨ ³ÛÉ ù³Õ³ùÝ»ñáõÙ, áñï»Õ Ï³ÛÇÝ Ñ³Û»ñ, ëï»ÕÍí»óÇÝ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñ, å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÝ»ñ, ³Ý»É·³ÉÙ³Ùáõ: ²Û¹ å³Ûù³ñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ üñ³ÝëÇ³ÛÇ Ð³Û ³½·³ÛÇÝ ×³Ï³ïÁ (Ð²Ö): üñ³Ýë³Ñ³Û»ñÁ ³Ù»Ý³ÛÝ å³ïñ³ëï³Ï³ÙáõÃÛ³Ùµ ³ñÓ³·³Ýù»óÇÝ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ùï³íáñ³Ï³ÝáõÃÛ³Ý 1941 Ã. û·áëïáëÇ 17-Ç ÏáãÇÝ:

Ð²Ö-Ý ³ÏïÇí ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝ ¿ í³ñ»É 1942 – 1945 ÃÃ.: ²ÛÝ ëï»ÕÍ»É ¿ ýñ³Ýë³Ñ³Û ÏáÙáõÝÇëïÝ»ñÇ Ý³Ë³Ó»éÝáõÃÛ³Ùµ ¨ ÙÇ³íáñ»É ¿ ýñ³Ýë³Ñ³Û Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñÝ»ñÇ` ³ÝÏ³Ë Ýñ³Ýó ù³Õ³ù³Ï³Ý Ñ³Ù³óùÝ»ñÇó áõ ëáóÇ³É³Ï³Ý å³ïÏ³Ý»ÉáõÃÛáõÝÇó: Î³½Ù³Ï»ñåÇãÝ»ñÝ ¿ÇÝ` *Ð³ÝñÇ Ø³ñÙ³ñÛ³ÝÁ, Ø»ëñáå ²ë³ïáõñÛ³ÝÁ, ¸³íÇÃ ¸³íÃÛ³ÝÁ, Þ³Ñ» Î³ï³ñÛ³ÝÁ, êÇñ³Ï ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ, Ø»ÉùáÝ ¶»ÔáõÝÇÝ, Î³ñ³å»ï øÛáõñ»ÕÛ³ÝÁ, ê³ñ·Çë ²ÉÃáõÝÛ³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ: Ð²Ö-Ý ÁÝ¹Ñ³ï³ÏáõÙ Ññ³ï³ñ³Ï»É ¿ Ã»ñÃ»ñ (³Û¹ ÃíáõÙ ýñ³Ýë»ñ»Ý½áí), Ã»ñÃáóÇÏÝ»ñ ¨ ³ÛÉ ·ñ³Ï³ÝáõÃÛáõÝ, µ³óÇ ½ÇÝí³Í å³Ûù³ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÙÇó, Ý³¨ Ñ³Ý·³Ý³Ï»É ¿ Ù»Í ·áõÙ³ñÝ»ñ áõ ³ñ³Ýù ÷áË³Ýó»É ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ÑÇÙÝ³¹ñ³ÙÇÝ, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ù³ëÝ³Ïó»É ÊêÐØ-áõÙ §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý Ï³éáõóÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÇçáóÝ»ñÇ Ñ³Ý·³Ý³ÏÙ³ÝÁ:

1942—1943 ÃÃ. êï³ÉÇÝ·ñ³¹áõÙ ý³ßÇëï³Ï³Ý ½áñù»ñÇ ç³Ëç³ËáõÙÇó Ñ»ïá üñ³ÝëÇ³ÛáõÙ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅáõÙÝ ëï³ó³í ÑÇñ³íÇ Ñ³Ù³ÅáÕáíñ¹³Ï³Ý µÝáõÛÃ:

¸»é 1941 Ãí³Ï³ÝÇó ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅÙ³Ý Ù»ç ¿ñ ÏáÙáõÝÇëï-å³ñïÇ½³Ý, µ³Ý³ëï»ÕÍ *Միսաք Մանուշյանը*, áñÁ »-Õ»É ¿ ÙÇ³óÛ³É ÇÝï»ñÝ³óÇáÝ³É çáÏ³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ·áñÍ»É ¿ ö³ñÇ½áõÙ ¨ Ýñ³ ßñç³Ï³ÛùáõÙ: Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ çáÏ³ïÁ Ï³ï³ñ»É ¿ Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý ßáõñç 60 ¹Çí»ñëÇáÝ ¨ ³Ñ³µ»Ïã³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝ: 1943 Ã. ³Ùé³ÝÁ çáÏ³ïÁ Ù³Ñ³-å³ïÅÇ ¿ »ÝÃ³ñÏ»É ý³ßÇëï ¹³ÑÇ×Ý»ñ èÇï»ñÇÝ ¨ ö³ñÇ½Ç å³ñ»ï ÑÇïÉ»ñÛ³Ý ·»Ý»ñ³É ýáÝ Þ³áõÙµáõñ·ÇÝ, áñÇ Ññ³-Ù³Ýáí ö³ñÇ½áõÙ ³Ù»Ý ûñ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñ-íáõÙ ¿ÇÝ µ³½Ù³ÃÇí Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñÝ»ñ: Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ çáÏ³ïÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ µ³½ÙÇóë éáõÙµ»ñ »Ý Ý»ï»É ½áñ³ÛáóÝ»-ñÇ, ³íïáß³ñ³ëÛáõÝÝ»ñÇ, ÙÇ ß³ñù é³½-Ù³Ï³Ý ûµÛ»ÏïÝ»ñÇ íñ³: úñÇÝ³Ï` êÝ ÎÉáõáõÙ å³ÛÃ»óí»É ¿ ý³ßÇëï³Ï³Ý ½ÇÝ-íáñÝ»ñáí É»÷-É»óáõÝ ÙÇ µ»éÝ³ï³ñ. ÐÇï-É»ñÁ ³ÛÉ¨ë ã¿ñ Ï³ñáÕ Ýñ³Ýó áõÕ³ñÏ»É ²ñ¨»ÉÛ³Ý×³Ï³ï:

¶»ëï³åáÝ ëÏë»ó Ñ³Ù³éáñ»Ý ÷ÁÝïñ»É Ø³ÝáõßÛ³ÝÇÝ áõ Ýñ³ ÁÝÏ»ñÝ»ñÇÝ: Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ Ó»ñµ³Ï³Éí»Éáõó ÙÇ ù³ÝÇ ûñ ³é³ç Ýñ³ ÁÝÏ»ñÝ»ñÇó Ù»ÏÁ ³é³ç³ñÏ»É ¿ñ Å³Ù³Ý³Ï³íáñ³å»ë ÷áËí»É ³ßË³-ï³ÝùÁ: ØÇë³ùÁ å³ï³ëË³Ý»É ¿ñ. §ì³-Ë»ÝáõÙ »ë ÇÙ ÏÛ³ÝùÇ Ñ³Ù³ñ, ³ÛÝå»ë ã¿±. ÙÇÃ» Ù³ÑÁ ÙÇßï ¨ ³Ù»Ýáõñ»ù ãÇ Ñ»-ï¨áõÙ Ù»ñ ³Ù»Ý ÙÇ ù³ÛÉÇÝ ¶»ëï³åáÇ ³ãù»ñí: ²Ûë ï³·Ý³å³ÉÇó ûñ»ñÇÝ Ù»Ýù ¹ÛáõÙ »Ýù ·³ÉÇù áõñ³Ë ûñ»ñÇ ÑÇÙùÁ... Ø»Ýù Ïãïí³Í »Ýù ï³ñùÁ ³ñÛ³Ùµ í×³-ñ»Éáõ¦[1]:

1943 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 15-ÇÝ ·»ëï³åáÝ Ó»ñµ³Ï³É»ó Ø³ÝáõßÛ³ÝÇÝ ¨ Ýñ³ Ù³ñ-ï³Ï³Ý ÁÝÏ»ñÝ»ñÇÝ: ºñ»ù ³ÙÇë ß³ñáõ-Ý³Ï ¹³ÑÇ×Ý»ñÁ ·»ëï³åáÛ ½Ý¹³ÝÝ»-ñáõÙ Çñ»Ýó Ñ³ÛñÇÝ µáÉáñ Ó¨»ñáí Ëáß-ï³Ý·áõÙ ¿ÇÝ Ø³ÝáõßÛ³ÝÇÝ: Ø³ÝáõßÛ³-ÝÁ å³Ûù³ñÇ Ù»Ï ½»Ýù áõÝ»ñ` ÉéáõÃÛáõÝÁ, áñÇó Ý³ ûï íáó ÝáõÛÝå»ëÇ Ï³ÛáõÝáõÃ-Û³Ùµ, ÇÝã å»ë ÙÇÝã ³Û¹ û· ïíáõÙ ¿ñ ÝÁé-Ý³ ÏÝ»ñÇó áõ éáõÙµ»ñÇó: 1944 Ã. ÷»ïñí-í³ñÇÝ Ø³ÝáõßÛ³ÝÁ ¨ Ýñ³ 22 ½ÇÝ³ÏÇó-Ý»ñÁ, áñáÝó Ãíáõ٠¿ÇÝ *²É»ùë³Ý¹ñ ÎáÝë-ï³Ý¹ÇÝÛ³ÝÁ, ²ñÃáõñ Î³ñ³Û³ÝÁ, ²ñ-ë»Ý â³ùñÛ³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ, Ï³Ý·Ý»óÇÝ é³½Ù³Ï³Ý ¹³ï³ñ³ÝÇ ³éç¨: ¸³ï³Ï³Ý ÝÇëïÇ ¹³ÑÇ×Ç ¹ÇÙ»Éáí ýñ³ÝëÇ³Ï³Ý ÅáÕáíñ¹ÇÝ` Ø³ÝáõßÛ³ÝÁ Ñ³Ûï³ñ³ñ»ó. §ºë Ï³Ù³íáñ Ï»ñå³íáñí»É »Ù Ù»ñ Ï³-Ï³Ý ß³ñù»ñÁ Ïéí»Éáõ ùñ³ÝëÇ³ÛÇ ³½³-ïáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¨ ËÇÕ×»ñ Ñ³Ý·Çëï ¿¦[2]:

¶Ý¹³Ï³Ñ³ñáõÃÛáõÝÇó ÙÇ ù³ÝÇ Å³Ù ³é³ç Çñ ÏÝáçÁ` Ø»ÉÇÝ»ÇÝ, ·ñí³Í Ý³-Ù³ÏáõÙ Ý³Ë»ñ¿ ¿. §Þ³ï ëÇñ»Éƒ áñµáõÏë... ùñ³Ýë³ÛÇÝ ½³ï³·ñáõÃÛ³Ý µ³Ý³ÏÇÝ Ù»ç Ùï³Í ¿Ç, áñå¿ë Ï³Ù³õáñ ½ÇÝíáñ ¨ ÏÁ Ù»éÝÇÙ ·³Õ³÷³ñÇë Ñ³Ù³ñ, Û³ÕÃ³-Ý³ÏÇÝ ù³ÛÉ ÙÁ Ù³ï ÙÝ³óÍ »ñç³Ý-ÏáõÃÇõÝ ³ÝÝó, áñ åÇïÇ ³åñ»Ý Ù»½Ù¿ »ïù... ÛÁ»ïá ¨ åÇïÇ í³Ûûɻ٠í³Õáõ³Û ¾³Õ³-ÕáõÃ»³Ý ¨ ³½³ ïáõÃ»³Ý ³ÝáõßáõÃÇõÝÁ: Ìëï³Ñ »Ù, áñ üñ³Ýë³ÛÇ ÅáÕáíáõñ¹Á ³-½³ ïáõÃ»³Ý Ñ³Ù³ñ å³ÛùáÕ ÁÝÏ»ñÝ»-ñáõÝ ÛÇß³ï³ÏÁ åÇïÇ ·ÇïÝ³Û å³ïáõ»É ³ñÅ³Ý³í³Û»É Ï»ñåáí¦[3]:

Ø³Ñ³å³ïÅÇ Ñ»Ýó Ñ³çáñ¹ ûñÁ Ø³-ÝáõßÛ³ÝÇ Ï»ñå³ñÁ Ñå³ñï, ³ÝÝÏáõÝ, Ñ³Õó³Ï³Ý ù³ÛÉáõ ¿ñ ê»Ý ï-²Ýïáõ³ÝÇ ³ñí³ñÓ³ÝáõÙ, ØáÝÙ³ñïñáõÙ, Ð³Ù³-Ó³ÛÝáõÃÛ³Ý Ññ³å³ñ³ÏáõÙ, ºÉÇë»ÛÛ³Ý ¹³ßï»ñáõÙ, ÅáÕáíñ¹³í³ñ³Ï³Ý ö³ñÇ-½Ç µÉáñ ÷áÕáóÝ»ñáõÙ: ºñ³Ë ï³·»ï ýñ³ÝëÇ³Ï³Ý ÅáÕáíñ¹Á Ø³ÝáõßÛ³ÝÇÝ Ñ³Ûï³ñ³ñ»ó ³½·³ÛÇÝ Ñ»ñáë:

Ð³½³ñ³íáñ ýñ³Ýë³Ñ³Û Ñ³Ûñ»Ý³-ë»ñÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙ` Ï³Ý³Ûù áõ å³ïÇÝ-Ý»ñ, ÇÝ»ó ÏÛ³ÝùÁ íï³Ý·Ç »ÝÃ³ñÏ»Éáí, ³ÝÓÝáõñ³ó³µ³ñ Í³é³Û»É »Ý ¸ÇÙ³¹ñáõ-ÃÛ³Ý ·áñÍÇÝ: Üñ³Ýó ÃíáõÙ ¿ÇÝ ³ßË³-ñÑ³Ñé÷ Ï»ñå³ñí»ñ ³ñí»ëï³·»ï, ÏáÙåá-½ÇïáñÝ»ñ ¨ µ³Ý³ëï»ÕÍ *Þ³éÉ ²½Ý³íáõñÇ ÑáÛñÁ` Ø³ÙÇÏáÝ ¨ øÝ³ñ ²½Ý³íáõñ-Û³ÝÝ»ñÁ, ùáõÛñÁ`* ²Ç¹³Ý, ÇÝùÁ` 20-³ÙÛ³ Þ³éÉÁ:

¶Ý¹³Ï³Ñ³ñí»óÇÝ Ï³Ù ý³ßÇëï³-Ï³Ý ×³Ùµ³ñÝ»ñáõÙ ï³ñ³Ù³Ñ ³ñí»-óÇÝ ýñ³ÝëÇ³ÛÇ ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý Ý»ñùÇÝ

[1] Î»ë *Ê. Üß³ÝÛ³Ý,* ØÇë³ù Ø³ÝáõßÛ³Ý: §ÄáÕá-íáõñ¹¦, ö³ñÇ½, 1944 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 19:

[2] Î»ë *². Îáëï³Ý¹ÇÝÛ³Ý,* ØÇë³ù Ø³ÝáõßÛ³Ý ¨ Ýñ³ 22 ÁÝÏ»ñÝ»ñÁ: §ÄáÕáíáõñ¹¦, ö³ñÇ½, 1946 Ã. Ù³ñïÇ 3:

[3] Î»ë *². Ø³ñïÇñáëÛ³Ý,* ä³Ûù³ñÇ ¨ Ù»ÍáõÃÛ³Ý áõÕÇÝ»ñáí: §Ð³Û ÏÇÝÁ¦ (³Ùë³Ã»ñÃ Ñ³Û Ï³Ý³Ýó ÙÇáõ-ÃÛ³Ý), ö³ñÇ½, 1947 Ã. ³åñÇÉ:

áõÅ»ñÇ ËÇ½³Ë Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ, áñáÝó ÃíáõÙ` ²ñë»Ý â³ùñÙ³ÝÁ, ²ñ÷»Ý ¸³íÃÛ³ÝÁ (Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ ËÙµÇó), *²ñ÷Ç³ñ ²ëÉ³ÝÛ³ÝÁ* (·ñáÕ), *ÈáõÇ½³ ²ëÉ³ÝÛ³ÝÁ (È³ë), Üß³Ý î»ñ-Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ, Ð³ÛÏ ¸åÇñÛ³ÝÁ* ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: üñ³ÝëÇ³Ï³Ý ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ýß³ñÅ»-

ö³ñÇ½áõÙ ý³ßÇëï³Ï³Ý µéÝ³½³íÃáÕ³Ï³Ý ÇßË³ÝáõÃÛ³Ý §Î³ñÙÇñ ³ýÇß³Ý¦, áñáõÙ å³ïÏ»ñí³Í »Ý ØÇë³ù Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ ¨ Ýñ³ ÙÇ ù³ÝÇ ½ÇÝ³ÏÇóÝ»ñÇ ÝÏ³ñÝ»ñÁ` Ýñ³Ýó ×³Ý³ãÙáõ ·»ëï³åáÝÇÝ Ñ³ÝÓÝ»Éáõ ³é³ç³ñÏáí

ñáõÙ ÝíÇñ³Ï³Ý ß³ï ³ÝáõÝÝ»ñÇ Ãíáõ٠³ÝáõÝÝ»ñ, áñáÝóáí Ï³ñáÕ¿ Ñå³ñï³Ý³É ³Ù»Ý ÙÇ Ñ³Û Ñ³Ûñ»Ý³ë»ñ, Ñ³ïáõÏ ï»Õ¿ ·ñ³íáõÙ Ñ»ñáëáõÑÇ *ÈáõÇ½³ ²ëÉ³ÝÛ³-ÝÇ* ³ÝáõÝÁ: Êáßáñ áõ ·ñ³íÇã ³ãù»ñáí, ÷áùñ³Ù³ñÙÇÝ, Ýñµ³Ï³½Ù ÈáõÇ½³Ý, áñÁ Ï³ñÍ»ë ëï»ÕÍí³Í ¿ñ ÙÇ³ÛÝ ·áõñ·áõñ³ÝùÇ áõ ëÇñá, »ñ·Ç áõ »ñ³Åßï áõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ, Ý»ïí»ó ù³Õ³ù³Ï³Ý å³Ûù³ñÇ íï³Ý·³íáñ ÑáñÓ³Ýùï Á: Ü³ åáõÙÇ³ÛÝ ¹ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ½ÇÝíáñ ¿ñ, Ïá-ÙáõÝÇëï, ³ÛÉ¨ ·ñáÕ ¿ñ, åá ÙÇ³ÛÝ Ñ»ñáëÇ ³ÝáõÝ í³ëï³Ï»ó, ³ÛÉ¨ Ñ»ïÝáñ¹Ý»ñÇ

Å³é³Ý·áõÃÛáõÝ ÃáÕ»ó ·ñ³Ï³Ý »ñÏ»ñ, áñáÝù Ñ³çáñ¹»ëÝ»ñÁ Ï³ñ¹áõÙ »Ý Ù»Í Ñ³×áõÛùáí:

ÈáõÇ½³ ²ëÉ³ÝÛ³ÝÁ ÍÝí»É ¿ 1904 Ã. Â³íñÇ½áõÙ, ³í³ñï»É ¿ Ã»Ù³Ï³Ý Ï»Ýï-ñáÝ³Ï³Ý í³ñÅ³ñ³ÝÁ, ³å³ áõëáõÙÁ ß³-ñáõÝ³Ï»É ÂÇýÉÇëáõÙ: ¸»é ³ß³Ï»ñï³-Ï³Ý Ýëï³ñ³ÝÇó Ý³ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É ·ñ³-Ï³Ý óÇñùáí. ·ñ»É ¿ ùÝ³ñ³Ï³Ý µ³Ý³-ëï»ÕÍáõÃÛáõÝÝ»ñ, Ï³ï³ñ»É Ã³ñ·Ù³-ÝáõÃÛáõÝÝ»ñ éáõë»ñ»ÝÇó áõ ýñ³Ýë»ñ»-ÝÇó: ÈáõÇ½³Ý »ñ³½»É ¿ ¹³éÝ³É ¹³ßÝ³-Ï³Ñ³ñáõÑÇ, ë³Ï³ÛÝ ³Û¹ Å³Ù³Ý³Ï Æñ³-ÝáõÙ »ñ³Åßï³Ï³Ý ÏñÃáõÃÛáõÝ ëï³ÝÉÝ ³ÝÑù³Ý ¿É Ñ»ßï ·áñÍ ã¿ñ: 1921 Ã. ÈáõÇ-½³Ý ³ÙáõëÝ³óí»É ¿ ²ñ÷Ç³ñ ²ëÉ³ÝÛ³ÝÇ Ñ»ï, áñÁ Ù³ëÝ³·Çï áõÃÛ³Ùµ Çñ³í³µ³Ý ¿ñ ¨ Ã³ñ·Ù³ÝÇã` éáõë»ñ»ÝÇó Ñ³Û»ñ»Ý ¿ñ Ã³ñ·Ù³ÝáõÙ äáõßÏÇÝÇÝ áõ È»ñÙáÝ-ïáíÇÝ:

1923 Ã. »ñÇï³ë³ñ¹ ³ÙáõëÇÝÝ»ñÁ Â³íñÇ½Çó Ù»ÏÝ»É »Ý ö³ñÇ½, ¨ ³Û¹ Å³Ù³Ý³ÏÇó Ýñ³Ýó ×³Ï³ï³·ñÁ ÙÇ³-ÑÛáõëí»É ¿ üñ³ÝëÇ³ÛÇ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ·³Õáõ-ÃÇ å³ïÙáõÃÛ³ÝÁ: 30-³Ï³ÝÝ»ñÇ ëÏÁ½µ-Ý»ñÇó ö³ñÇ½Ç ¨ ë÷ÛáõéùÇ Ñ³Û ï³ñµ»ñ å³ñµ»ñ³Ï³ÝÝ»ñáõÙ ÈáõÇ½³ ²ëÉ³ÝÛ³ÝÁ §È³ë¦ ·ñ³Ï³Ý Ï»ÕÍ³Ýí³Ùµ Ñ³Ý¹»ë ¿ »Ï»É µ³Ý³ëï»ÕÍáõÃÛáõÝÝ»ñáí, å³ïÙ-í³ÍùÝ»ñáí, Ñ»ï³·³ÛáõÙ` åá»ÙÝ»ñáí áõ í»å»ñáí, áñáÝó ÙÇ Ù³ëÁ Ã³ñ·Ù³Ýí»É ¿ ³Ý·É»ñ»Ý áõ ýñ³Ýë»ñ»Ý: Þáõïáí Ýñ³Ý ÁÝ¹áõÝ»É »Ý üñ³ÝëÇ³ÛÇ Ñ³Û ·ñáÕÝ»ñÇ ÙÇáõÃÛáõÝ: Æñ³ÝáõÙ ÍÝí³Í áõ Ù»Í³ó³Í ÈáõÇ½³Ý Çñ ëï»ÕÍ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ÝÏ³ñ³·ñ»É ¿ Çñ³Ý³Ñ³ÛÇ ÏÛ³ÝùÝ áõ Ñá·¨áñ ³ßË³ñÑÁ: §¶ÍÇó ¹áõñë¦ ÅáÕá-í³ÍáõÇ å³ïÙí³ÍùÝ»ñáõÙ Ñ»ÕÇÝ³ÏÁ ³ñï³óáÉ»É ¿ Ñ³Û»ñÇ ëáóÇ³É³Ï³Ý íÇ-×³ÏÁ, Ýáõñµ Ñáõë³ÑáÍ í³Õñ»É Ë³Ý»ñÇÝ áõ µ»Ï»ñÇÝ, Ýñ³Ýó Ñ»ï³ÙÝ³ó µ³ñù»ñÁ: 1936 Ã. Ý³ ³í³ñï»É ¿ Çñ É³í³·áõÛÝ ëï»ÕÍ³·áñÍáõÃÛáõÝÁ` §Ð³ñó³Ï³Ý áõÕÇ-Ý»ñáí¦ í»åÁ (³ÛÝ Éáõéë ¿ ï»ë»É Ý³¨ ºñ¨³ÝáõÙ 1959 Ã.): ²Ûë »ñÏÁ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ·³ÕáõÃÇ ÏÛ³ÝùÇ, Çñ»Ýó ×³Ý³å³ñÑÁ Ïáñóñ³Í Ñ³Û»ñÇ áÕµ»ñ·áõÃÛ³Ý Ï»Ý¹³-ÝÇ å³ïÏ»ñÝ ¿: êÃ³÷³ãù»ñáí Ý³Ûáíí Ñ³Û ÏÛ³ÝùÇ Çñ³¹³ñÓáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ` È³-

ëÁ Ñ³Ù³ñáõÙ ¿, áñ ³ÛÝ ÁÝÃ³ÝáõÙ ¿ Ñ³ñó³Ï³ÝÇ áõÕÕÇÝ»ñáí, ¨ ÙÇ³Ï ×Çßï ÉáõÍáõÙÁ Ñ³Ûñ»ÝÇ »ñÏÇñÁ ÷ñÏáõÃÛ³Ý Ë³ñÇëË ¹³ñÓÝ»ÉÝ ¿: 1936 Ã. ÈáõÇ½³Ý ÁÝ¹áõÝí»É ¿ ýñ³ÝëÇ³Ï³Ý ÏáÙáõÝÇëï³Ï³Ý Ïáõë³ÏóáõÃÛ³Ý ß³ñù»ñÁ ¨ ëÏë»É ù³Õ³ù³Ï³Ý-Ñ³ë³ñ³Ï³Ï³Ý áõ Ùß³ÏáõÃ³ÛÇÝ Í³í³ÉáõÝ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝ: 1937 Ã. Ý³ Ð³Û³ëï³ÝÇ û·ÝáõÃÛ³Ý ÏáÙÇï»Ç Ý³Ë³·³ÑÝ ¿ñ, ÁÝïñí»É ¿ Ý³¨ ÷³ñÇ½³Ñ³Û Ï³Ý³Ýó ÙÇáõÃÛ³Ý Ý³Ë³·³Ñ: ÈáõÇ½³Ý ³ñ¹»Ý ëñï Ï³å»ñ áõÝ»ñ ³å³·³ ¹ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñ ØÇë³ù Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ, ²ñ÷»Ý ¸³íÃÛ³ÝÇ, Ð³ÛÏ ¸åÇñÛ³ÝÇ, Þ³Ñ» î³ïáñÛ³ÝÇ, *ê»Ù³ÛÇ* ¨ ÙÇ ß³ñù ³ÛÉ ·ñ³Ï³Ý-ù³Õ³ù³Ï³Ý ·áñÍÇãÝ»ñÇ Ñ»ï:

Ð³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý Ù»ç ÈáõÇ½³ÛÇÝ Ñ³Ù³ÏáÕÙ³ÝÇáñ»Ý û·Ý»É ¿ ³ÙáõëÇÝÁ, áñÁ ¨ë ³Ý¹³Ù³·ñí»É ¿ñ ÏáÙÏáõëÇÝ: ÈáõÇ½³Ý »é³Ý¹áõÝ Ï»ñåáí Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý Ãéáõóáõ¦ÏÝ»ñÇ áõ ·ñ³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ËÙµ³·ñÙ³ÝÁ, ï å³·ñÙ³ÝÝ áõ ï³ñ³ÍÙ³ÝÁ, ¹ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ËÙµ»ñÇ ÙÇç¨ Ï³åÇ å³Ñå³ÝÙ³ÝÁ, ÙÇ³Å³Ù³Ý³Ï ½µ³Õí»É ¿ ·ñ³Ï³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ùµ: ¶ñ»É ¿ §¸ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý å³ïÙáõÃÛáõÝÁ¦, áñÁ Ù»½ ãÇ Ñ³ë»É, ù³ÝÇ áñ Ó»é³·ÇñÁ áñå»ë ÷³ëï³Ï³Ý ³å³óáõÛó µéÝ³·ñ³í»É ¿ ·»ë ï³åáÝ: ü³ßÇëï³Ï³Ý µéÝ³½³íÃÛ³Ý ³Û¹ Ùé³ÛÉ ûñ»ñÇÝ ÈáõÇ½³ ¨ ²ñ÷Ç³ñ ²ëÉ³ÝÛ³ÝÝ»ñÇ µÝ³Ï³ñ³ÝÁ í»ñ³Íí»É ¿ñ Ñ³í³ù³ï»ÕÇÇ: Üñ³Ýù Ïáõë³ÏóáõÃÛ³Ý Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñ³Ï³ÝÝ»ñÁ Ï³ï³ñ»É »Ý ÙÇÝã¨ 1944 Ã. ÑáõÉÇëÇ 26-Á, ÙÇÝã¨ áñ ÝáõÏ³ÉÇ Ù³ïÝáõÃÛ³Ý Ñ»ï¨³Ýùáí ÑÇïÉ»ñÛ³Ý ¹³ÑÇ×Ý»ñÁ µ³Ýï³ñÏ»É »Ý Ýñ³Ýó áõ ¹³Å³Ý ï³Ýç³ÝùÝ»ñÇ »ÝÃ³ñÏ»É` ÈáõÇ½³ÛÇÝ áõÕ³ñÏ»Éáí è³í»Ýëµñáõ¨Ç Ù³Ñí³Ý ×³Ùµ³ñ, ÇëÏ ³ÙáõëÝáõÝ` ´áõË»Ýí³É¹Ç Ñ³Ù³Ï»Ýï ñáÝ³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñ:

¸ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ß³ñù»ñáõÙ ÈáõÇ½³ÛÇÝ ³Ýí³ÝáõÙ ¿ÇÝ Ø³¹É»Ý: ²ÛÅÙ Ø³¹É»ÝÁ Ñ³ÛïÝí»É ¿ñ ·»ë ï³å³ÛÇ ×Çñ³ÝÝ»ñáõÙ, ³Ý·³Ù Ëáë½í»É ¿ÇÝ Ýñ³ ³é³ï ·³Ý·áõñ Ù³½»ñÁ: ØÇÝã¹»é ÙÇ ÙÁ ö³ñÇ½áõÙ ¿ñ` Ùáñ ¨ ùñáç Ñ»ï: àô½áõÙ ¿ñ ·ñ»É` §Ø³ÛñÇÏ, É³ó ÙÇ ÉÇÝÇ, »ë Ïí»ñ³¹³éÝ³Ù¦, ë³Ï³ÛÝ ÃáõÕÃ áõ Ù³ïÇï ãáõÝ»ñ: Øï³µ»ñ»ó Çñ å³Ûù³ñÇ ÁÝÏ»ñáçÁ` Ø³ÝáõßÛ³ÝÇÝ, Ùï³µ»ñ»ó Ýñ³ í»ñçÇÝ Ý³Ù³ÏÇ ïáÕ»ñÁ: ²½³ïáõÃÛáõÝ, ÏñÏÝ»ó Ý³ ¨ Ùï³ÍáõÙ Ñ»ï¨Û³É Ï»ñå í»ñ³ß³ñ³¹ñ»ó Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ ïáÕ»ñÁ. §¸áõÝ ·Çï»ë, áñ åÇïÇ ·³ ÙÇ ûñ, ¨ Ñ»éáõ ã¿ ³Û¹ ûñÁ, »ñµ µáÉáñ ·»ñÇ ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÁ å»ïù ¿ ËáÛ³Ý³Ý... ÏéÇí ÁÝ¹¹»Ù µéÝ³Ï³ÉáõÃÛ³Ý, »ë ³Û¹ ×³Ý³å³ñÑÇ íñ³ ¿ áñ áõ½áõÙ »Ù Ù»éÝ»É: ÂáÕ ÇÙ ëñïÇë ï³ù ³ñÛáõÝÁ ³Û¹ ï»Õ ÑáëÇ ¨ ÇÙ ¹Ç³ÏÇ íñ³Ûáí ÃáÕ ³ÝóÝ»Ý Ù»ñ ß³ñù»ñÁ... ¹»åÇ Ñ³ÕÃ³Ý³Ï¦[4]:

Ø³¹É»ÝÁ Ùï³íáõÙ ¿ñ, áñ Ï·³ ³ÛÝ ûñÁ, »ñµ ÇÝùÁ Ïå³ïÙÇ ³ßË³ñÑÇÝ ·»ëï³åáÛ³Ï³Ý ³ñ·»É³ïÝ»ñÇ, »ñÏ³Ã³å³ï å³ïáõÑ³ÝÝ»ñÇ, ²áõßíÇóÇ, ¼³ÉóµáõñçÇ ¹Ç³ÏÇ½³ñ³ÝÝ»ñÇ, µáÉáñ-µáÉáñÇ Ù³ëÇÝ: Üñ³ ëñïáõÙ Ïáõï³Ïí³Í ïáÕ»ñÝ ÁÝÏÝáõÙ »Ý ÃÕÃÇÝ.

§ä»ïù ¿ ¹ÇÙ³Ý³É` ¹áõñë ·³Éáõ Ñ³Ù³ñ

ØÇ ûñ í»ñç³å»ë ¹ÅáËùÇó ³Û¹ ë¨,
ä»ïù ¿, áñ Ù»ÏÁ Ï»Ý¹³ÝÇ ÙÝ³,
¸áõñë ·³ áõ å³ïÙÇ` ³ßË³ñÑÇÝ ÇÙ³Ý³¦:

Ð³Ù³Ï»Ýï ñáÝ³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñÇ ÙÁé³ÛÉ µ³ñ³ÏÝ»ñáõÙ, ×³Ùµ³ñÇ Éáõë³ñó³ÏÝ»ñÇ ÉáõÛëÇ ï³Ï ÃÕÃÇ ÷áùñ ÏïáñÝ»ñÇ íñ³ Ý³ ·ñ»É ¿ Çñ §Ø³É³¦ åá»ÙÁ: Ö³Ù³ñáõÙ Ýñ³ µáÉáñ ·ñ³ÍÝ»ñÇó ÙÇ³ÛÝ §Ø³É³¦ åá»ÙÝ áõ §¶áñÍ³ñ³ÝáõÙ¦ µ³Ý³ëï»ÕÍáõÃÛáõÝÝ »Ý ÑÝ³ñ³íáñ »Õ»É ý³ßÇëï³Ï³Ý ÑÝáÝ»ñÇó ¨ Ù»½ Ñ³ëÝ»É ßÝáñÑÇí Ýñ³Ýó ÑÇÕÇÝ³ÏÇ ×³Ùµ³ñ³ÏÇÝ Í³Ýñ ûñ»ñÇ ÁÝÏ»ñ, Ññ³å³ñ³Ï³·ñ ïÇÏÇÝ èÇ½ ÙÇÏáÉÇ, áñÁ ëñµáõÃÛ³Ùµ å³Ñå³Ý»É ¿ Çñ ï³é³å³ÝùÇ ÁÝÏ»ñáõÑáõ Ï³ñ³åÇ »ñ·Á ¨ áñå»ë í»ñçÇÝ ÝíÇñÇ³Ï³Ý ÑÇß³ï³Ï Ñ³ëóñ»É Ù»½: ÆÝùÁ Ï»Ýë³·ñ³Ï³Ý µÝáõÃ áõÝ»óáÕ §Ø³É³¦ Ý³í³ñÏ åá»ÙÁ ÝÏ³ñ³·ñáõÙ ¿ ×³Ùµ³ñ³ÛÇÝ ³åñáõÙÝ»ñÁ, ë³ñë³÷Ý»ñÁ: ²ÝÑ³ñ ¿ ³é³Ýó Ñáõ½ÙáõÝùÇ áõ ÑÇ³óÙáõÝùÇ

[4] Î»ë *Ø»ÉÇÝ» Ø³ÝáõßÛ³Ý*, ÈáõÇ½³ ²ëÉ³ÝÛ³Ý (È³ë): §Ð³Û³ëï³ÝÇ ³ßË³ï³íáñÝ»ñÇ¦, 1961 Ã. Ù³ÛÇë, ÑÙ. 5:

Ï³ñ¹³É ëñïÇ ³ñÛáõÝáí, Ý³óÇëï Ù³ñ-¹³ëå³ÝÝ»ñÇ Ñ³Ý¹»å ï³Í³Í ³ï»ÉáõÃ-Û³Ý É»½íáí ·ñí³Í ³Û¹ ïáÕ»ñÁ.

§Ø³É³, Ñáõñ ³ÕçÇ·Ï, å³Ûù³ñÇ á·Ç î³ÝçíáõÙ³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý Ïñíùçó ¹áõñë Ý»ï í³Í

ì³é·Çï³ÏóáõÃÛ³Ý µáÕáùÇ ÙÇ Ý»ï

Èáõç½³ ²ëÉ³ÝÛ³Ý (§È³ë¦)

Ø»Ëí³Í ý³ßÇ½ÙÇ ³ñÛáõÝ³ñµáõ ëñïÇÝ¦:

1944 Ã. ÓÙé³ÝÁ ý³ßÇëï ·³½³ÝÝ»-ñÁ, Ý³Ë³½·³Éáí Çñ»Ýó ³ÝËáõë³÷»ÉÇ Ïáñí³ÝáõÙÁ, ëÏë»óÇÝ ³í»ÉÇ í³Ûñ³·Ó¨áí í³ñí»É ·»ñÇÝ»ñÇ Ñ»ï: Üñ³Ýù Ñ³ñ-Ûáõñ³íáñ ³ÛÉ Ï³Ý³Ýó Ñ»ï Èáõç½³ÛÇÝ ¿É ùß»óÇÝ ¹»åÇ µ³ÕÝÇùÇ ß»ÝùÁ, áñÝ Çñ³-Ï³ÝáõÙ ·³½³ËóÇÏ ¿ñ: ²Ûë ï»Õ áä Ã» ·ÃáõÃÛ³Ý ³Õ»ñë³Ýù áõ É³ó ¿ÇÝ Éëíáõ, ³ÛÉ Ù»éÝ»Éáõ ·Ý³óáõ ß³ñ³ëÛ³Ý ß³ñù»-ñÇó Éëíáõ ¿ÇÝ ³ÝÙ³Ñ Ø³ñë»ÉÛá½Ç ó³-ëáõÙÝ³ÉÇó ÑÝãÛáõÝÝ»ñÁ:

Ì³Ýñ ¹áõéÁ, áñÝ ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï ÷³Ïí»óÝñ³ Ñ»ï¨Çó ¨ ÁÝ¹ÙÇß ï Ë»Õ¹»óÝñ³ Ó³ÛÝÁ, ÙÛáõë ÏáÕÙÇó Ýñ³ ³éç¨ µ³-ó»ó É³ÛÝ ×³Ý³å³ñÑ ¹»åÇ ³ÝÙ³ÑáõÃ-ÛáõÝ...

ÆÝãå»ë Ýßí»ó, ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ ß³ñÅ-Ù³Ý Õ»Ï³í³ñÁ üñ³ÝëÇ³ÛÇ ÏáÙÏáõëÝ ¿ñ, áñÇ Ï»Ýï ÏáÙÇÝ ³éÁÝÃ»ñ ë ï»ÕÍí»ó Ñ³-ïáõÏ ÏáÙÇï», áñÁ å»ïù ¿ Ñ³Ï³ý³ßÇë-ï³Ï³Ý ³ßË³ï³Ýù ï³Ýñ ³ÛÉ³½·Ý»-ñÇ ¨ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ßñç³-

ÝáõÙ: ²Û¹ ÏáÙÇï»Ý Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ¶³ë-ïáÝ ÈÛ³ñáßÁ: Ð³ÛÏ³Ï³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ ½µ³Õíáõ٠¿ñ *îÇñ³Ý àëÏ»ñãÛ³ÝÁ: Ø³ë-*Ý³íáñ³å»ë Ýñ³Ýó ·áñÍáõÝ»áõÃÛ³Ý ßÁ-ÝáñÑÇí îáõÉáÝÇ ßñç³ÝáõÙ ï»Õ³íáñí³Í Ñ³Û é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÁ, Ý»ñ·ñ³íí»Éáí ¸Ç-Ù³¹ñáõÃÛ³Ý é³½Ù³Ï³Ý áõÅ»ñÇ Ù»ç, ï»-ÕÇ å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ Ñ»ï Ù³ëÝ³Ïó»óÇÝ Ø³ñë»É ¨ ÈÇáÝ ù³Õ³ùÝ»ñÇ ³åëï³Ù-µáõÃÛ³ÝÁ ¨ ³½³ï³·ñÙ³ÝÁ: ÈÇáÝÇ Ù³ñ-ï³Ï³Ý ËÙµ»ñÁ ÙÇ³íáñí»óÇÝ` Ï³½Ù»Éáí ØÇë³ù Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ ³Ýí³Ý å³ñïÇ½³-Ý³Ï³Ý çáÏ³ï, áñÁ Ï³ñ¨áñ ¹»ñ Ë³Õ³ó ³Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ:

üñ³ÝëÇ³ÛÇ Ñ³ñ³íáõÙ ù³ç å³ñïÇ-½³Ý *´³ñ¹áõÕ ä»ïñáëÛ³ÝÇ* Ññ³Ù³Ý³-ï³ñáõÃÛ³Ùµ ·áñÍ»É ¿ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ·»-ñáõÃÛáõÝÇó ÷³Ë³Í ëáí»ï³Ñ³Ûé³½ÙÇÏ-Ý»ñÇó Ï³½Ùí³Í å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý Ëáõµ-µÁ, áñÇ ÑÇÙùÇ íñ³ 1944 Ã. û·áëïáëÇ 22-ÇÝ Ï³½Ù³íáñí»É ¿ 1-ÇÝ Êáñ Ññ¹³ÛÇÝ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ·áõÝ¹Á` û¹³ãáõ Ù³Ûáñ *²É»ùë³Ý¹ñ Ô³½³ñÛ³ÝÇ* Ññ³Ù³Ý³ï³-ñáõÃÛ³Ùµ: ¶Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ` Ù³ñ-ï³Ï³Ý ·Íáí ï»Õ³Ï³ÉÝ ¿ñ ´³ñ¹áõÕ ä»ïñáëÛ³ÝÁ, ÏáÙÇë³ñÁ` *È¨áÝ îÇï³Ý-Û³ÝÁ,* ßï³µÇ å»ïÁ` ¸*³íÇÃ ØÇÝ³ëÛ³ÝÁ:* Ð»ï³·³ÛáõÙ Õ»Ï³í³ñ Ï³½Ùáõ٠¿ ÁÝ-ïÁñí»É Ý³¨ *êï»÷³Ý Ú³ÕçÛ³ÝÁ:* Üñ³Ýù ×³ß³Ï»óÇÝ ¨º Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ µ»ñÏñ³ÝùÁ, ¨º ³ùëáñÇ ¹³éÝáõÃÛáõÝÁ:

¶Ý¹Ç Ù»ç Ý»ñ³éí»É »Ý ï³ñµ»ñ Ñ³Û-Ï³Ï³Ý çáÏ³ï»ñ, áñáÝó Ññ³Ù³Ý³ï³ñ-Ý»ñÝ ¿ÇÝ *ØÇÑñ³Ý ºÕÇ³½³ñÛ³ÝÁ, Ì³-Ñ³Ý úÑ³ÝÛ³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ:

¶Ý¹Ç å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÝ ³ÏïÇíáñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý üñ³ÝëÇ³ÛÇ »ñÏáõ Ëáßá-ñ³·áõÛÝ ¹»å³ñï³Ù»ÝïÝ»ñÇ` Èá½»ñÇ ¨ ¶³ñÇ ·ñ»Ã» ³ÙµáÕç ï³ñ³ÍùÇ ³½³ï³-·ñÙ³ÝÁ: ¶Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ³ÏÛáõÃÛáõÝÁ ¹ñ»É ¿ Çñ ëï³ñ³·ñáõÃÛáõÝÁ ÙÇÙ ù³Õ³-ùÇ å³ïÙáõÃÛ³Ý §àëÏ» ·ñùáõÙ¦: ÆëÏ ù³Õ³ùÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ½áÑí³Í å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇ ·»ñ»½Ù³ÝÇó µ»ñí³Í å³ïí³Ý³ù»ï³Ý å³ßïáÝ³Ã³Ý·³ñ³Ýáõ٠Ï³Ý ¹³ïÙ³Ý ¿ Ð³Û³ë³ï³ÝÇ å³ïÙáõÃÛ³Ý Ã³Ý·³ñ³ÝáõÙ:

È³ Î³ÉÙ»ïÇ Ù³ïáõÛóÝ»ñáõÙ ´³ñ-¹áõÕ ä»ïñáëÛ³ÝÇ çáÏ³ïÇ Ù³ñïÇÏÝ»ñÁ Ïïñ»É »Ý ý³ßÇëï³Ï³Ý Ùáïáñ³óí³Í

¹ÇÍǽdzÛÇ Ý³Ñ³ÝçÇ ×³Ý³å³ñÑÁ: ÆÝã-å»ë ³ë»É ¿ ù³Õ³ù³·ÇáõË Ø³ñë»É èáÅ»Ý, ýñ³ÝëÇ³óÇÝ»ñÁ ÙÇß ï í³é Ïå³Ñ»Ý Ýñ³Ýó å³ÛÍ³é ÑÇß³ï³ÏÁ, »ñµ»ù ãÇ Ùáé³Ý³ Ýñ³Ýó ëËñ³ÝùÁ: ÆëÏ ÈáõÇ ²ñ³-·áÝÁ ·ñ»É ¿. §Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç ï³é³-å³ÝùÝ»ñÁ ÝÏ³ñ³·ñ»ÉÇë ýñ³ÝëÇ³óÇ ·ñáÕÝ»ñÁ ß³ï Ã³Ý³ù í³ïÝ»óÇÝ, µ³Ûó Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á Ã³Ý³ùÇ ÷áË³ñ»Ý ³ñ-ÛáõÝ Ñ»Õ»ó Ñ³ÝáõÝ üñ³ÝëÇ³ÛÇ ³½³ï³·-ñáõÃÛ³Ý¦[5]:

Þ³éÉ ¹Á ¶áÉÁ å³ñï³½³Ý³Ï³Ý ·Ý¹ÇÝ Ñ³ÝÓÝ»É ¿ Ù³ñï³Ï³Ý ¹ñáß, áñÁ ÝáõÇÝå»ë å³ÑíáõÙ ¿ å³ïÙáõÃÛ³Ý Ã³Ý-·³ñ³ÝáõÙ: ¶Ý¹Ç ³Ý¹³ÙÝ»ñÁ ¨ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñÝ»ñÁ üñ³ÝëÇ³ÛÇ Ï³é³í³ñáõÃ-Û³Ý ÏáÕÙÇó å³ñ·¨³ïñí»É »Ý Ù³ñï³-Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí ¨ å³ïí³¹ñáõÃÛ³Ý-ñáí: §ÚáõÙ³ÝÇï»ÇÃ¦ 1944 Ã. ¹»ÏïÛ³Í Ñ³-Ù³ñÝ»ñÁ å³ïÙáõÙ »Ý ³Û¹ ·Ý¹Ç Ñ»ñáë-Ý»ñÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ:

ì ÇÝáõÙ ·áñÍ»É ¿ *Î³ñ³å»ï Ø»óÇÏ-Û³ÝÇ* ·ÉË³íáñ³Í ÇÝï»ñÝ³óÇáÝ³É ç¨ Ï³ï³ÏÁ, áñÇ Ññ³Ù³Ý¹³ÛáõÙ` 300 Ñ³Û é³½Ù³-·»ñÇÝ»ñÇó Ï³½Ùí³Í å³ñïǽ³Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÁ, áñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ *èáõµ»Ý Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ*, ÏáÙÇë³ñÁ` *²ñ³Ù ²í»ïÇë-Û³ÝÁ* ¨ ³ÛÉÝ...

Ø»Í Ãíáí Ñ³Û»ñ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ý³¨ ýñ³ÝëÇ³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ ß³ñù»ñáõÙ: Üñ³Ýó Ãíáõ٠ϳ ¨ ·Ý¹³å»ï *²ñ³Ù ¶³ñ³Ù³-ÝáõÏÛ³ÝÁ*, áñÁ Ñ»ï³·³ÛáõÙ å³ñ·¨³-ïñí»É ¿ ä³ïíá »É»·áÝÇ ß³ù³Ýß³-Ýáí, êáñµáÝÇ Ñ³Ù³Éë³ñ³ÝáõÙ å³ßï-å³Ý»É Ùñ³í³·ÇïáõÃÛ³Ý ·Çï³Ï³Ý ¹áÏï-ñ³Ï³Ý ³ï»Ý³ËáëáõÃÛáõÝ, ¹³ñÓ»É ¿ êÇ-ñÇ³ÛÇ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ï³½Ù³Ï»ñåãÇÝ»-ñÇó áõ ëï»ÕÍáÕÝ»ñÇó Ù»ÏÁ, »ñÏ³ñ ï³-ñÇÝ»ñ Õ»Ï³í³ñ»É ëÇñÇ³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ Ññ»ï³ÝÇÝ áõ Ýñ³ Ñ³Ù³ñ å³ïñ³ëï»É Ï³¹ñ»ñ...

Մեծ Բրիտանիայի ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ï³½ÙáõÙ Ñéã³Ïí»É »Ý é³½Ù³Ï³Ý û¹³-ãáõÝ»ñ` »Õµ³ÛñÝ»ñ *Üáñ³Ûñ»É, æ»Ï ¨ È¨áÝ ²Õ³½³ñÛ³ÝÝ»ñÁ*, áñáÝù Ñ»ñáë³µ³ñ Ù³ñïÝã»É »Ý ²Ý·ÉÇ³ÛÇ áõ üñ³ÝëÇ³ÛÇ »ñÏÝùáõÙ: Üáñ³ÛñÁ ½áÑí»É ¿ ²Ý·ÉÇ³ÛÇ Ñ³-Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñïÇ ¹³ßï»ñáõÙ: ê³½Ù³Ï³Ý ù¹³Û³ÇÝ Ù³ñÇ ï»Õ»Ï³óÝ»Éáí Ù»ÏÁ »ñ³Ï³Û³ïí³Í` *ØáÝÇ Ø³ñÇÏÛ³Ý²ÝÁ*, Ü³ÛÇ ³ÛÉ»ñ»Ý ¹³ñÓ»É ¿ Ñ»ñáëÇÏ Ù³ñïÇ Ø»Í á½Ç Ñ»ñáë, ÇëÏ »ñ³Ï³Û³ÝÇ ïÕ³ *²ñß³ÏÇ Ø³ëÇÏÛ³ÝÁ* ...

---

[5] Î»ë §Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, h. VIII: º., 1970, ¿ç 165:

Ù³ñ ÙÕí³Í ù¹³ÛÇÝ Ù³ñïÇ Ù»ñÇó Ù»ÏáõÙ, æ»ÏÁ` üñ³ÝëÇ³ÛáõÙ: è³½Ù³Ï³Ý û¹³-Ý³í³Ï³Û³ÝáõÙ å³ï³ëË³Ý³ ïáõ å³ß-ïáÝ ¿ ½µ³Õ»óñ»É Ýñ³Ýó ùáÛñÁ` *ØáÝÇÏ ²Õ³½³ñÛ³ÝÁ:*

Ð³Û»ñÁ` ÉÇÝ»ÉÇ Ýñ³Ýù ïíÛ³É »ñÏñÇ µÝ³ÏÇãÝ»ñ, Ã» ·ñÙ³Ý³Ï³Ý ×³Ùµ³ñÝ»ñÇó ÷³Ëáëï Ç ¹Ù³Í ËáñÑñ¹³ÛÇÝ é³½Ù³-·»ñÇÝ»ñ, ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ »Ý áõÝ»ó»É ·áñÍáÕ Ñ³Ï³é³Ï³ÛáõÙ ºíñáå³ÛÇ µáÉáñ »ñÏñÝ»ñáõÙ Í³í³Éí³Í ¹ÇÙ³¹ñ³Ï³Ý å³Ûù³ñÇ Ù»ç:

Հոլանդիայում Ï³Û³½áñ³ÛÇÝ Í³é³-ÛáõÃÛ³Ý Ù»ç ¿ñ Ý»ñ³íí³Í Ð³ÛÏ³Ï³Ý É»·»áÝÇ 4-ñ¹ ·áõÙ³ñï³ÏÁ (800-900 Ñá·Ç), áñÁ È»·»áÝÇ Ùáõïë ·áõÙ³ñï³ÏÝ»ñÇ ÝÙ³Ý ã¿ñ ó³ÝÏ³ÝáõÙ Í³é³Û»É ý³ßÇ½ÙÇÝ ¨ Ñ³ñÙ³ñ ³éÇÃ ¿ñ ÷Ýïñáõ٠ѳϳý³-ßÇëï³Ï³Ý ³ÝóÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ: ºí Ýñ³ ÁÝ¹Ñ³ï³ÏÙ³ Õ»Ï³í³ñÝ»ñÁ` *Î»É»-Ù³Ï Ø³ñï ÇÇñáëÛ³ÝÁ, Ü³ñ³å»ï ¸³ñ-µÇÝÛ³ÝÁ, ²µñ³Ñ³Ù ²µñ³Ñ³ÙÛ³ÝÁ* ¨ áõ-ñÇßÝ»ñ, ï»Õ³µ³Ï Ñ³Û ²É»ùë³Ý¹ñ Ð³-ÏáµÛ³ÝÇ* ÙÇçáóáí Ï³å ëï»ÕÍ»óÇÝ ¸áÉ»Ý¹Ç ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ý Ñ»ï ¨ ³ñß³íÇ ï»Ë³Ï³Ý áõñ³ÝÇß»É »Ý ëå³ÝíÇ µ³Ý³Ï³Ý ï»Õ»Ï³óÝ»ñÇ: ê³Ï³ÛÝ Ý³ËÁ·³Ñ³Ï Ù³Ùá ²Ý·ÉÇ³ÛÇ Ñ»Ý³Ï»ï Ï³Ë³Éí»É »Ý, ßáõñç 250 Ñá·áõ Ý»ï»É Ñ³Ù³Ï»Ýï ñáÝ³ÙóÙ³Ý ×³Ùµ³ñ, ÙÝ³ó³ÍÇÝ ½ÇÝ³Ã³÷»É ¨ ï»Õ³÷áË»É »Ý ³ÛÉ í³Ûñ:

Հունաստանում ÙÕí³Í å³ñïǽ³-Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙáõÙ ½áÑí»óÇÝ 300-Çó ³í»ÉÇ Ñ³Û å³ñïǽ³ÝÝ»ñ, ³Û¹ ÃíáõÙ` *²Ý¹ñ³ÝÇÏ ¨ ºñí³Ý¹ Ôáõ٠ϳëÛ³ÝÝ»ñÁ, ì³Ññ³Ù ê³ù³Û³Ý, êÇí»ëïñá Ô³É»-Û³ÝÁ:* Â»ë³Éá³ÛÇÏáõÙ ·áñÍáÕ å³ñïǽ³-Ý³Ï³Ý çáÏ³ïÇ Ï³½ÙáõÙ å³ï³ëË³Ý³-ïáõ å³ßïáÝÝ»ñáõÙ Ïéí»É ¿ *êÇÙáÝ ÎñÏÛ³-ß³ñÛ³ÝÁ* (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` å³ïÙ³Ï³Ý ·Ç-ï³Ï³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ, åñáý»ëáñ, ÐÐ ·Ç-ï³Ï³ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³Ï³¹»ÙÇ³ÛÇ ²Ï³¹»ÙÇÏáë, ÐéáÙÇ îÇµ»ñÇ³Ý ³Ï³¹»ÙÇ³ÛÇ ³Ï³¹»ÙÇÏáë): Ðñ³ë³µ³ñ Ïéí»É »Ý Ý³¨ *ê. ºÙ»çÛ³ÝÁ, ². Ú³åÝçÛ³ÝÁ, ². âáµ³Ý-Û³ÝÁ, º. Þ³ÑÇÝÛ³ÝÁ* ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ:

Հարավսլավիայում Ñéã³Ïí»É ¿ Ñ»-ñáë å³ñïǽ³ÝáõÑÇ *ì³ñ¹áõß êáõÏÇ³-*

ëÇãÇ (êáõùÇ³ëÛ³Ý) ³ÝáõÝÁ, Ù»Í Ñ³Ùµ³í»Ý í³Û»É»É Ý³¨ *ä. ê³Ñ³ÏÛ³ÝÁ, Æ. ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, ò. ²ýñÇÏÛ³ÝÁ, ². ê³Ñ³ÏÛ³ÝÁ:*

Ø»Í Ãíáí Ñ³Û»ñ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É **Բուլղարիայում:** Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ïéíáõ µáõÉÕ³ñ³Ï³Ý ½áñ³Ù³ë»ñáõÙ Ï³ÛÇÝ 1000-Çó ³í»ÉÇ µáõÉÕ³ñ³Ñ³Û»ñ, Ýñ³Ýó Ãíáõ٠¿ñ ´áõÉÕ³ñÇ³ÛÇ ÏáÙÏáõëÇ ³Ý¹³Ù, ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ñ³ïáõÏ Í³é³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ï³ñ¨áñ ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñ µ³½ÙÇóë Ï³ï³ñ³Í *¼áÑñ³µ Ô³ë³µÛ³ÝÁ* (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` å³ïÙ³Ï³Ý ·ÇïáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹áÏïáñ): ºñÏñáí Ù»Ï ÃÝ¹áõÙ ¿ñ ËÇ½³Ë å³ñïÇ½³ÝáõÑÇ *ê³ßÏ³ÛÇ (Ð»ñÙÇÝ» è³½·ñ³¹ÉÛ³Ý)* ³ÝáõÝÁ: Üñ³Ý ý³ßÇëï³Ï³Ý »ñÏ³ñ Å³Ù³Ý³Ï ï³Ýç³ÉÇó Ëáß-ï³Ý·áõÙÝ»ñÇ »ÝÃ³ñÏ»Éáõó Ñ»ïá ·Ý¹³Ï³Ñ³ñ»óÇÝ: Ì³éÝ³ÛáõÙ ·Ý¹³Ï³Ñ³ñí»óÇÝ Ý³¨ ²½·³ÛÇÝ ×³Ï³ïÇ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñ *Î³ñ³å»ï Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ, Ð³ñáõÃÛáõÝ äáÕáëÛ³ÝÁ, Ð³Ïáµ ä³ñáÝ-Û³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ, ÇëÏ Ýñ³Ýó ¹Ç³ÏÝ»ñÁ ÍáíÁ Ý»ïí»óÇÝ:

Լեհաստանում ու Չեխոսլովակիայում Í³í³Éí³Í å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý ß³ñÅ-Ù³ÝÝ Çñ»Ýó ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÝ »Ý µ»ñ»É *². ´³µ³Û³ÝÁ, Ð. ÆÉÇÏÛ³ÝÁ, Ð. Âáõ-Ù³ÝÛ³ÝÁ, ê. ÎáõëÇÏÛ³ÝÁ, ². Ø³Ã¨áëÛ³-ÝÁ, ². Ü³íáÛ³ÝÁ* ¨ áõñÇßÝ»ñ: â»ËáëÉá-í³ÏÇ³Ûáí Ù»Ï Ñéã³Ïí»É ¿ñ ³é³ëå»É³-Ï³Ý å³ñïÇ½³Ý, â»ËáëÉáí³ÏÇ³ÛÇ è³½-Ù³Ï³Ý Ë³ãÇ ³ëå»ï *²ñï»Ù ä»ïñáë-Û³ÝÇ* ³ÝáõÝÁ, áñÇÝ ßÝáñÑí»É ¿ñ §Øáñ³-íÇ³ÛÇ ²ñÍÇí¦ å³ïí³ÝáõÝÁ:

Իտալիայում Í³í³Éí³Í å³ñïÇ½³-Ý³Ï³Ý å³Ûù³ñáõÙ Çñ»Ýó ³ÝáõÝÝ»ñÁ ³ÝÙ³Ñ³óñ»É »Ý Æï³ÉÇ³ÛÇ ²½·³ÛÇÝ Ñ»-ñáëÝ»ñ Ñéã³Ïí³Í *ØÏñïÇã ¸³ßï áÛ³ÝÁ,* áñÁ Ñ³ÛïÝÇ ¿ñ §ØÇß³¦, §ØÇß»É¦ Ï»ÕÍ³-ÝáõÝÝ»ñáí, ¨ *¶¨áñ· øáÉá½Û³ÝÁ,* áñÝ Çñ ÏñÍùáí ÷³Ï»É ¿ñ ·Ý¹³óñ³ÛÇÝ ³ÏÝ³-ïÁ: Üñ³Ýù »ñÏáõëÝ ¿É ÷³Ë»É ¿ÇÝ Ñ³-Ù³Ï»Ýï ñáÝ³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñÝ»ñÇó, ÙÇ³-ó»É å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÇÝ ¨ Ñ»ñáë³µ³ñ Ù³ñ-ïÁÝã»É ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù: ä³ï»ñ³½ÙÇó Ñ»-ïá Ýñ³Ýó »ñÏáõëÇÝ ¿É Ñ»ïÙ³Ñáõ ßÝáñÑ-í»É »Ý Æï³ÉÇ³ÛÇ µ³ñÓñ Ï³é³í³ñ³-Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñ` Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý³-µ³ñ, §Ø³ñï³Ï³Ý ù³çáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ ¨ §¼ÇÝíáñ³Ï³Ý ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ µñáÝ½» Ù»¹³ÉÝ»ñáí: ²Ûë ï»Õ å³ñïÇ½³Ý³Ï³Ý Ñ»ñáëÝ»ñÇ ÃíáõÙ ¿ÇÝ Ý³¨ ÁÝÏ»ñÝ»ñ Ð³ÛÏ³½áõÝ ê³ñ·ëÛ³ÝÁ ¨ ¶ñÇ·áñ ÊáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, áñáÝù ¿É Ù³ë-Ý³ÏóáõÃÛáõÝ »Ý áõÝ»ó»É Ñ³Û»ñÁ: Üñ³Ýó ß³ñùáõÙ ³Ûëûñ ³í»É³ÝáõÙ ¿ ¨ë Ù»Ï ³-ÝáõÝ` *Ð³ÛÏ³½áõÝ Ê³ã³ïáõñÛ³Ý,* áñÁ ×³Ï³ï³·ñÇ µ»ñáõÙáí ³ÛÝ ûñ»ñÇÝ ·ïÝíáõÙ ¿ñ Æëå³ÝÇ³ÛáõÙ ¨ ã¿ñ Ï³ñáÕ ³Ýï³ñµ»ñ ÙÝ³É ³Û¹ ÃáÑáõµáÑÇÝ: Ü³ Çñ ÉáõÙ³Ý ¿ Ý»ñ¹ñ»É ý³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³-ÝÇ³ÛÇ áõ Æï³ÉÇ³ÛÇ ³ç³ÏóáõÃÛ³Ùµ ëï³óáÕ ýñ³ÝÏáÛ³Ï³Ý Ëéáí³ñ³ñÝ»ñÇ ¹»Ù å³Ûù³ñáõÙ:

Ð³ÛÏ³½áõÝ ê³ñ·ëÇ Ê³ã³ïáõñÛ³-ÝÁ ÍÝí»É ¿ 1916 Ã. ·³ÕÃÇ ×³Ý³å³ñÑÇÝ: ÌÝáÕÝ»ñÇÝ Ïáñóñ»É ¿ Ø»Í »Õ»éÝÇÝ Ñ³-çáñ¹³Í Ïáïáñ³ÍÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï: ¼ÇÝ³-¹³¹³ñÇ ûñ»ñÇÝ ÙÇ áñµ³Ñ³Ý·³ïáõÝ ·ï»É ¿ Ýñ³Ý ¨ Ñ³ÝÓÝ»É ²¹³Ý³ÛÇ áñµ³Ýáó: ø»Ù³É³Ï³Ý ß³ñÅÙ³Ý ë³ëïÏ³óÙ³Ý Ñ»-ï¨³Ýùáí µáÉáñ Ñ³Û áñµ»ñÇÝ, Ýñ³Ýó Ñ»ï ¨ Ð³ÛÏ³½áõÝÇÝ, ÷áË³¹ñ»É »Ý ÈÇµ³-Ý³Ý` ´»ÛñáõÃÇ ø»É»ùÛ³Ý áñµ³ÝáóÁ: ²Ûë-ï»Õ Ýñ³Ý ·ï»É¿ ³í³·»Õµ³ÛñÁ, áñÇó ¿É Ý³ ï»Õ»Ï³ó»É ¿ Çñ ÍÝáÕÝ»ñÇ áí ÉÇÝ»ÉÁ: ¸»é å³ï³ÝÇ Ñ³ë³ÏáõÙ Ý³ ûñí³ Ñ³óÁ í³ëï³Ï»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ßË³ï»É ¿ ½³Ý³-½³Ý ³ñÑ»ëï³ÝáóÝ»ñáõÙ, ë³Ï³ÛÝ »ñµ ¹³ ¿É ¹³ñÓ»É ¿ ³ÝÑÝ³ñ, ëÏë»É ¿ ³ßË³-ï»É ï³ñµ»ñ ÷áË³¹ñ³Ý³ í»ñáõÙª áñå»ë ÑÝáó³å³ÝÇ û·Ý³Ï³Ý: ²Ûëå»ë ¿ ÑÇßáõÙ Ð³ÛÏ³½áõÝÝ Çñ ÏÛ³ÝùÇ ³Û¹ Í³Ýñ ûñ»ñÁ. §úñ³Ï³Ý 18 Å³Ù ÑÝáóÇÝ ³éç¨ ¿Ç ¨ µ³-

Ñáí ³ ÍáõË ÏÝ»ï»Ç ÑÝáóÇÝ Ù»ç¦: 1936—1939 ÃÃ. »Õ»É ¿ ÑáõÝ³Ï³Ý ³é¨ïñ³Ï³Ý Ý³íÇ Ý³í³ëïÇ` ØÇç»ñÏñ³Ï³Ý ÍáíáõÙ: Ü³íÇ ÑÇÙÝ³Ï³Ý »ñÃáõÕÇÝ»ñÁ Ó·í»É »Ý ¹»åÇ ú¹»ë³, ÎáÝëï³Ýó³, ´³ñë»ÉáÝ: ²Û¹ ßñç³ÝáõÙ` »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ë³ÝÓ³½»ñÍÙ³Ý Ý³Ëûñ»ÇÝ, ù³Ï³ ïÝ»ñ, áñáÝóÇó Ù»ÏÇÝ ¿É ³Ý¹³Ù³·Ññí»ó Ð³ÛÏ³½áõÝ Ê³ã³ïáõñÛ³ÝÁ ¨ 1938 Ã. ÑáõÉÇëÇ 10-ÇÝ ´³ñë»ÉáÝÇ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý ÇßË³ÝáõÃÛ³Ý ÏáÕÙÇó ëï³ó³í íÏ³Û³Ï³Ý` ¹³éÝ³Éáí Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý ÇÝï»ñÝ³óÇáÝ³É Ñ³Ù³·áñÍ³ÏóáõÃÛ³Ý ³Ý¹³Ù:

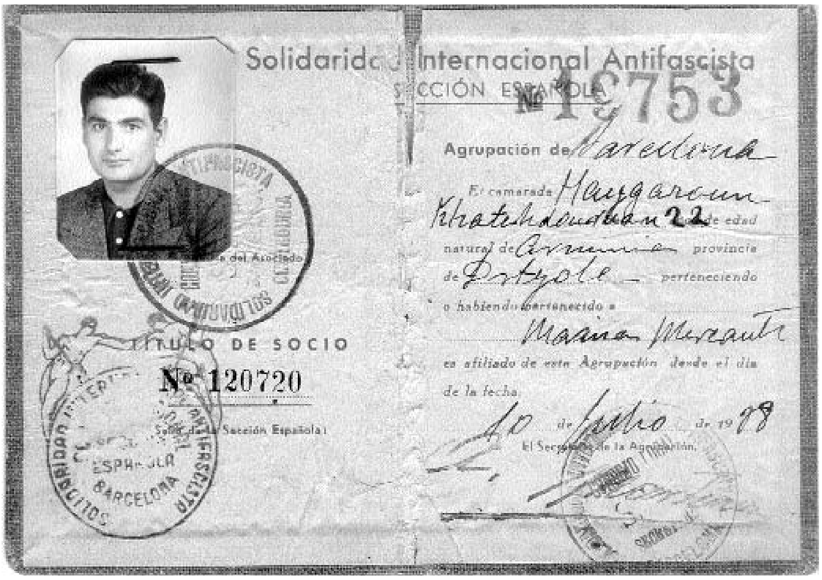

Ð³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅÙ³Ý Çëå³Ý³Ï³Ý ë»ÏóÇ³ÛÇ ³Ý¹³Ù
Ð³ÛÏ³½áõÝ Ê³ã³ïáõñÛ³ÝÇ ³Ý¹³Ù³ïáÙë` ïñí³Í 1938 Ã. ÑáõÝÇëÇ 10-ÇÝ

Õ³ù³Ï³Ý Çñ³¹ñáõÃÛ³Ý ëñÙ³Ý Ýáñ ÷áõÉ ¹³ñÓ³í Çï³É³-·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ÇÝï»ñí»ÝóÇ³Ý Æëå³ÝÇ³: Æëå³Ý³Ï³Ý Ð³Ýñ³å»ïáõÃÛáõÝÁ µ³í³Ï³Ý³ã³÷ áõÅ áõÝ»ñ ýñ³ÝÏáÛ³Ï³Ý Ëéáí³ñ³ñÝ»ñÇÝ ç³Ëç³Ë»Éáõ Ñ³Ù³ñ: ´³Ûó Ëéáí³ñ³ñÝ»ñÇÝ û·ÝáõÃÛ³Ý Ñ³ë³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³Ý ¨ Æï³ÉÇ³Ý, áñáÝù ë»ñï Ï³å»ñ ¿ÇÝ å³Ñå³ÝáõÙ üñ³ÝÏáÛÇ Ñ»ï ¨ û·ÝáõÙ Ýñ³Ý ËéáíáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý ·áñÍáõÙ: ÐÇïÉ»ñÁ ¨ ØáõëáÉÇÝÇÝ ïñ³Ù³¹ñáõÙ ¿ÇÝ áã ÙÇ³ÛÝ ½»Ýù, ³ÛÉ¨ Ï»Ý¹³ÝÇ áõÅ: Üñ³Ýù äÇñ»Ý»Û³Ý Ã»ñ³ÏÕ½ÇÝ ¹Çï áõÙ ¿ÇÝ Ý³¨ áñå»ë ³ñ¨Ùïï³Ý ï»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹»Ù å³ï»ñ³½ÙÇ Ñ³Ù³ñ ß³Ñ³í»ï é³½Ù³í³ñ³Ï³Ý å³ïí³ñ:

²Û¹ ßñç³ÝáõÙ, Ç Ñ³Ï³¹ñáõÝ ý³ßÇëï³Ï³Ý Í³í³É³å³ßïáõÃÛ³Ý, Æëå³ÝÇ³ÛáõÙ ëï»ÕÍí»óÇÝ ÙÇç³½·³ÛÇÝ (ÇÝï»ñÝ³óÇáÝ³É) Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý ç³Ü³ ·Çï»ñ Çñ Åáï³íáñ¹Ç ×³Ï³ï³·ÇñÁ, Çñ Ñ³Ûñ»ÝÇù ûç³Ë Ù³ëÇÝ ¨ ³Ûë, áñ ÇÐ³Ûñ»ÝÇù ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝ, ÇëÏ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝÁ ÙÇ³Ï å»ïáõÃÛáõÝÝ ¿ñ, áñÁ Ñ»ï¨áõ³Ï³Ýáñ»Ý å³ßï³å³ÝáõÙ ¿ñ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý Æëå³ÝÇ³ÛÇ ûñÇÝ³Ï³Ý Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ ¨ Ñ³Ù³éáõÃÛáõÝ ¿ñ Ñ³ÝÓÝ³Ï³Ý Ë³ÙÇ Ñ³Ý¹»å ý³ßÇëï³Ï³Ý ·áñÍ³éÙ³Ý»ñÇÝ: ÖÇßï ¿, ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝÁ ÙÇ³Ï å»ïáõÃÛáõÝÝ ¿ñ, áñ Æëå³ÝÇ³ÛÇ ·áñÍ»ñÇÝ ã¿ñ ÙÇç³Ùï»Éáõ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ³·ñÇ ë³ïáñ³·ñáÕ ã¿ñ ¹³ñÓ»É ¨ ¹³Ï³Ï³Ý ³ç³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ñ Ï³ñ»ÉÇ Ñ³Ù³½³ëáõÃÛ³Ý ÏáÙÇï» áñÁ ëï»ÕÍí»É ¿ñ Éáí Ñ³Ù³ÙÇ³Ï³Ý ÇÝï»ñí»ÝóÇ³ÛÇ Ù»ç Ñ³Ý¹»ë ·³ÉÇë Ñ³Ù³Ó³ÛÝ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ ¨ Éáõñçáñ»Ý ½ÇÝí»É Ñ³Ý¹»åÙ³ÛÝ: ¶ñ³í»Éáí µ³ñÓñ³·áõÛÝ ¹Çñù, ÊáñÑñ¹³-

ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝÁ Ñ³Ýñ³å»ï³Ï³Ý Æëå³ÝÇ³ÛÇÝ ½»Ýù ¿ñ Ù³ï³Ï³ñ³ñáõÙ ¨ Ñ³ï Ï³óñ»É ¿ñ 85 ÙÉÝ ¹áÉ³ñ í³ñÏ:

Ð³ÛÏ³½áõÝ Ê³ã³ïáõñÛ³ÝÁ Ï³Ù³íáñ ·Ý³ó ³ßË³ï»Éáõ ú¹»ë³ÛÇó ´³ñë»ÉáÝ Ù»ÏÝáÕ Ý³íáõÙ, áñáí Æëå³ÝÇ³

ØÇë³ù Ø³ÝáõßÛ³ÝÇ ÏÇë³Ý¹ñÇÝ
(ù³Ý¹³Ï³·áñÍ` ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý)

¿ÇÝ ï»Õ³÷áËíáõÙ ½»Ýù áõ ½ÇÝ³ÙÃ»ñù: Ü³ Ñáõ½ÙáõÝùáí ¿ñ ÑÇßáõÙ ³Û¹ ûñ»ñÁ: ²ßË³ï»É ¿ ûñ áõ ·Çß»ñ, Ý³í³ëïÇÝ»ñÁ Ñ³Ý·Çëï ãáõÝ»ÇÝ, ¨ ÙÇ ³Ý·³Ù` 1939 Ã. Ù³ñïÇÝ, »ñµ ´³ñë»ÉáÝÇ Ý³í³Ñ³Ý·Áëïáõ٠µ»éÝ³Ã³÷áõÙ ¿ÇÝ ½ÇÝ³ÙÃ»ñùáí µ»éÝí³Í Ý³í»ñÁ, »ÝÃ³ñÏí»É »Ý û¹³ÛÇÝ éÙµ³ÏáÍÙ³Ý: Üñ³Ý ÙÇ Ï»ñå Ñ³çáÕí»É ¿ Ï³óÝÇ Ñ³ñí³Íáí ÏïñíáÕ Ý³íÇ å³ñ³ÝÝ»ñÁ ¨ ÷³Ëã»É: Ð³ÛÏ³½áõÝÝ ³å³ëï³Ý ¿ ·ï»É Ø³ñë»ÏáÉáõÙ, áñï»Õ Ý³Ý³å»ë ³Ý¹³Ù³·ñí»É ¿ñ Ý³í»ñÇ ëÇÝ¹Ï³ï ³ÏïÇí ·áñÍÇãÝ»ñÇó ¿, ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ áõÝ»Ý³Éáí Ýñ³ ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ¨ ëÏë»É ¿ ÙÇ³Ý³É îÇÙáõñ Ï³Ù³íáñ ½»ÝùÇ ·ñ»ÃÇÏ ÝÙ³Ý³ÏÇ Ñ»ï ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, »ñµ Î³ÝÁ ³½³ï³·ñí»ó ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇó:

ëÇÝ¹ÇÏ³ï³ÛÇÝ ÁÝÏ»ñáõÃÛ³ÝÁ ¨ ëï³ó»É Ñ³Ù³å³ï³ëË³Ý ÷³ëï³ÃÕÃ: ê³Ï³ÛÝ ³Ûëï»Õ ¿É Ê³ã³ïáõñÛ³ÝÁ ã¿ñ Ï³ñáÕ Ñ³Ý·Çëï ³ßË³ï»É, ù³ÝÇ áñ å³ï»ñ³½Ù ¿ñ, ÇëÏ Ý³ áõÝ»ñ í»Ñ ³é³ù»ÉáõÃÛáõÝ` Ã»Ïáõ½ Ñ»éíÇó û·ï³Ï³ñ ÉÇÝ»Éáõ ÇÙ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇÝ: Ü³ ÇñÝ Ý³íáí Ñ³ë»É ¿ ÙÇÝã¨ ÐÝ¹Ï³ëï³Ý, âÇÝ³ëï³Ý, Ö³åáÝÇ³, Ù³ëÝ³Ïó»É ³ÛÝï»Õ ÁÝÃ³óáÕ Ù³ñï»ñÇÝ, ½ñÏí»É »ñÏáõ áïùÇó:

1946—1947 ÃÃ., »ñµ ëÏëíáõÙ ¿ñ Ñ³Ûñ»Ý³¹³ñÓáõÃÛáõÝÁ, Ð³ÛÏ³½áõÝÁ Ý»ñÏ³Û³óí»É ¿ ÈÇµ³Ý³ÝÇ Ý»ñ·³ÕÃÇ ÏáÙÇï»` Ñ³Ûñ»ÝÇù í»ñ³¹³éÝ³Éáõ ÷³÷³·áí: ê³Ï³ÛÝ, Ñ³ßíÇ ³éÝ»Éáí Ýñ³ ³ÙáõñÇ ÉÇÝ»ÉÁ ¨ Íáí³ÛÇÝ ÷áñÓ³éáõÃÛáõÝÁ, Ð³ÛÏ³½áõÝÇÝ Ýß³Ý³Ï»É »Ý ÷áË³¹ñ³Ï³Ý Ñ³ÝÓÝ³ËÙµÇ ³Ý¹³Ù: Ü»ñ·³ÕÃÇ Í³Ýñ ûñ»ñÇÝ Ý³ ûñ áõ ·Çß»ñ ï³ñí³Í ¿ñ Ñ³Ûñ»Ý³¹³ñÓÝ»ñÇ ù³ñ³í³ÝÝ»ñÇ ï»Õ³÷áËÙ³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñáí: Üñ³ ÙÇ³Ï ë÷á÷³ÝùÁ í³Õ ³é³íáïÇó Ð³Û³ëï³ÝÇ é³¹ÇáÏ³Û³ÝÇ áõÝÏÝ¹ñáõÙÝ ¿ñ:

²Ýó³Ý ï³ñÇÝ»ñ, Ð³ÛÏ³½áõÝÝ ÁÝï³ÝÇù Ï³½Ù»ó, áõÝ»ó³í ÙÇ ¹áõëïñ` Ø³ùñáõÑÇ ³ÝáõÝáí, áñÁ Ñ»ï³·³ÛáõÙ ¹³ñÓ³í í³ëï³Ï³ß³ï Ù³ÝÏ³í³ñÅ ¨ èáõµÇÝÛ³Ý í³ñÅ³ñ³ÝáõÙ Ñ³Ûáó É»½áõ ¿ñ ¹³ë³í³Ý¹áõÙ, ³å³ ÝáõÛÝ í³ñÅ³ñ³ÝÇ ïÝûñ»ÝÝ ¿ñ: Ð³Ûñ»ÝÇùÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ Çñ ³ÝÙÝ³óáñ¹ ë»ñÁ ¹áõëïñÁ Å³é³Ý·»É ¿ñ ÑáñÇó...

Ð³ÛÏ³½áõÝ Ê³ã³ïáõñÛ³ÝÁ Ù³Ñ³ó³í 1984 Ã.:

Ðáõëáí »Ýù, áñ ëáõÛÝ Ñá¹í³ÍÇ Ññ³å³ñ³ÏáõÙÁ ×³Ý³ãáõÙ Ïµ»ñÇ ³ÝÝÏáõÝ Ù³ñïÇÏÇÝ, ¨ Ýñ³ ³ÝáõÝÝ Çñ áõñáõÛÝ ï»ÕÁ Ï· ïÝÇ Æëå³ÝÇ³ÛÇ ¸ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ý ß³ñÅÙ³Ý Ù³ëÝ³ÏÇóÝ»ñÇ ß³ñùáõÙ:

ú¶î²¶àðÌì²Ì ¶ð²Î²ÜàôÂÚàôÜ

1. *Ì. Ü. Ô³½³Ë»óÛ³Ý,* Ð³Û å³ñïÇ½³ÝÝ»ñÁ: º., 2004:

2. *Î. ². Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý,* Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇÝ (1939—1945 ÃÃ.): º., 2001:

3. *Т. С. Драмбян.* Они сражались за Францию. Е., 1981.

4. «Антифашистское Движение сопротивления в годы Второй мировой войны». М., 1962.

5. *ê. Î. ¶³Éëï³Ý,* ê÷Ûáõéù³Ñ³Ûáõ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇÝ: §Ð³ÛÏ³Ï³Ý µ³Ý³Ï¦, 2000, ÑÙ. 2:

ФРАГМЕНТЫ УЧАСТИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ АРМЯН ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

С. К. ГАЛСТЯН, заведующая отделом новой и новейшей истории Государственного музея истории Армении

РЕЗЮМЕ

Вторая мировая война не затронула территории Армении, однако армянский народ как в Советском Союзе, так и в зарубежье принял активное участие в вооруженной борьбе против фашистской Германии и милитаристской Японии.

Во **Франции,** армянская колония которой была одной из самых многочисленных в Европе, тысячи армян сражались против фашизма в рядах регулярной армии, а также Движения сопротивления. Показательна судьба *Мисака Манушяна, Арсена Чакряна, Арпена Давтяна, Арпиара Асланяна, Луизы Асланян, Ншана Тер-Мартиросяна, Айка Дпиряна, Бардуга Петросяна, Левона Титаняна, Давида Минасяна* и других, многие из которых отдали свою жизнь за победу над фашизмом, и их подвиг навсегда сохранился в памяти французского народа.

Сопротивлению самоотверженно служили тысячи французских патриотов-армян, в числе которых были и родители всемирно известного певца, киноартиста, композитора и поэта *Шарля Азнаура—Мамикон* и *Кнар Азнавуряны*, его сестра *Аида* и сам 20-летний *Шарль*.

Из военнопленных армян из СССР был составлен целый полк—1-ый Советский партизанский полк, который успешно сражался на юге Франции, за что ему генерал Ш. Де Голль лично вручил боевое знамя, а многие бойцы и командиры удостоились различных правительственных наград.

В составе Вооруженных сил **Великобритании** прославились военные летчики братья *Агазаряны: Ноэль, Джек* и *Левон*—героически сражавшиеся в небе над Англией и Францией. Ноэль погиб в воздушном бою над Англией, а Джек—над Францией. Ответственный пост на военном аэродроме занимала и их сестра—*Моника Агазарян*.

Более 300 армян погибло в партизанской войне в **Греции.** Многие армяне героически сражались в **Югославии, Болгарии, Польше и Чехословакии, Голландии, Италии,** в самой **Германии.**

До сих пор выявляются имена неизвестных ранее армян—борцов против фашизма. Ярким примером является *Айказун Саргисович Хачатурян,* который принял активное участие в борьбе республиканской **Испании** против франкистского мятежа и фашистской интервенции, а также стал участником многих сражений на Тихоокеанском ТВД.

THE FRAGMENTS OF THE PARTICIPATION OF THE EUROPEAN ARMENIANS IN THE WORLD WAR II

S. K. GALSTIAN, the head of the department of new and latest history of the State museum of the history of Armenia

SUMMARY

The World War II didn't touch the territory of Armenia, but the Armenian people both in the Soviet Union and abroad took an active part in the armed struggle against fascist Germany and militarist Japan.

Thousands of Armenians fought against fascism in the rows of the regular army, as well as of the Movement of resistance in **France**, the Armenian colony of which was one of the most numerous in Europe. The fate of *Missak Manushian, Arsen Chakrian, Arpen Davtian, Arpiar Aslanian, Louisa Aslanian, Nshan Ter-Martirossian, Hayk Dpirian, Bardough Petrossian, Levon Titanian, David Minassian* and others, many of which gave their lives for the victory over fascism, and their feat has been kept in the memory of the French people, is significant.

Thousands of French Armenians-patriots, among whom there were the parents of the world-wide famous singer, actor, composer and poet *Charles Aznaur—Mamikon and Knar Aznavurians*, his sister *Aida* and he himself at the age of 20, selflessly served to the resistance.

There was formed a whole regiment from the Armenian prisoners of war from the USSR—the 1st Soviet partisan regiment, which successfully fought in the south of France, and for that General Ch. De Golle personally handed in the combat banner to it, and many commanders and men were awarded with various government rewards.

In the composition of the Armed Forces of **Great Britain** there became famous military pilots brothers *Aghazarians: Noel*, *Jack* and *Levon*, who were heroically fighting in the sky over England and France. Noel perished in the air fight over England, and Jack—over France. A responsible post at the military aerodrome held their sister—*Monica Aghazarian*.

More than 300 Armenians perished in the partisan war in **Greece**. Many Armenians heroically fought in **Yugoslavia, Bulgaria, Poland and Czechoslovakia, Holland, Italy** and in the very **Germany**.

The names of the unknown before Armenians—fighters against fascism have been bringing to light up to now. *Haykazun Sarkissovitch Khachaturian* is the striking example, who took an active participation in the struggle of the republican **Spain** against the frankist rebellion and fascist intervention, as well as he became the participant of many battles in the Pacific Theatre of Military Operations.

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅԵՐԻ ՆՊԱՍՏԸ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ՆՎԱՃՄԱՆ ԳՈՐԾԻՆ

Ք. Ռ. ԱՎԱԳՅԱՆ, պատմական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող

ä³ ïÙ³ Ï³ Ý ×³ Ï³ ï³ ·ñÇ µ»ñáõÙáí ³ßË³ ñÑáí Ù»Ï ë÷éí³ Í Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ »ñÏñáñ¹ ³ßË³ ñÑ³ Ù³ ñ ï Ç ï ³ ñÇÝ»ñÇÝ, ³ÛÉ ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ Ñ» ï ÏáÕù ÏáÕùÇ, ³ÝÙÝ³ óáñ¹ ÝíÇñáõÙáí Ù³ ñ ïÝã»É ¿ ÁÝ¹ ¹»Ù ý³ßÇ½ÙÇ, ÁÝ¹ ¹»Ù µéÝáõÃÛ³Ý` Çñ ³ í³Ý¹Á Ý»ñ¹ñ»Éáí Ñ³ÕÃ³Ý³ ÏÇ Ýí³ ×Ù³Ý ·áñÍáõÙ: ²Ûë ³ éáõÙáí ³ é³ÝÓÝ³Ñ³ ïáõÏ ï»Õ áõÝ»Ý ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ, áñáÝù å³ ï»ñ³½ÙÇ ³ÙµáÕç ÁÝÃ³ óùáõÙ ¨ µáÉáñ é³½Ù³ Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ Ñ³ í³ë³ ñ³ å»ë Ù³ ñ ïÝã»É, ½áÑí»É áõ Ñ³ÕÃ³Ý³ Ï»É »Ý` Ñ³ÝáõÝ Çñ»Ýó áñ¹»·ñ³ Í »ñÏñÇ å³ß ï å³ÝáõÃÛ³Ý ¨ Ñ³Ù³ÛÝ Ù³ñ¹ÏáõÃÛ³Ý ³½³ ï³ ·ñÙ³Ý: ÆÝãå»ë ÝßíáõÙ ¿ §Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ. ºñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ ñÑ³ÛÇÝ å³ ï»ñ³½ÙÇ ³ Ù»ñÇÏ³Ñ³Û í» ï»ñ³ÝÝ»ñÁ¦ ³ñÅ»ù³ íáñ ÅáÕáí³ ÍáõáõÙ, §³ÛÝ ï»Õ, áñ ï»Õ Ïéí»É áõ ½áÑí»É »Ý ³Ù»ñÇÏ³óÇÝ»ñÁ, ³ÛÝ ï»Õ »Ý »Õ»É Ý³¨ §Ø»ñ îÕ³ Ý»ñÁ¦¦[1], ³ÛëÇÝùÝ` ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ, áñáÝù ³ÝÓÝáõñ³ó³µ³ñ Ïéí»É áõ ½áÑ³µ»ñ»É »Ý Çñ»Ýó ÏÛ³ÝùÁ Ñ³ÝáõÝ Ýáñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ ³½³ ïáõÃÛ³Ý áõ Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ Ñ³ÕÃ³Ý³ ÏÇ:

Ð³ ï Ï³Ýß³ Ï³Ý ¿, áñ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ÑÇÙÝ³ Ï³Ý Ù³ëÁ å³ ïÙ³ Ï³Ý Ñ³Ý· ³Ù³ÝùÝ»ñÇ µ»ñáõÙáí ²ØÜ · ³ÕÃ³ ÍÝ»ñÝ ¿ÇÝ, Ã»¨ ùÇã ã»Ý »Õ»É Ý³¨ Í³ ·áõÙáí Ñ³Û ³Ù»ñÇÏ³óÇÝ»ñÁ[2]: ²Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³Ï ½áñ³Ïáãí³ Í Ñ³Û »ñÇï ³ë³ ñ¹Ý»ñÇ Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³ Ï³Ý ½· ³óÙáõÝùÝ»ñÝ ³ñ ï ³Ñ³Û ïáÕ Ñ» ï ¨Û³É Ëáëù»ñÁ µÝáõÃ³ ·ñ³ Ï³Ý »Ý Ûáõñ³ù³ÝãÛáõñ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ½ÇÝíáñÇ Ñ³Ù³ñ. §ºë »ñç³ÝÇÏ ÏÉÇÝ»Ù ÇÙ ÏÛ³ÝùÁ ½áÑ»Éáõ ³Ûë »ñÏñÇ Ñ³Ù³ñ, ù³ÝÇ áñ ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÝ ³ÛÝù³Ý É³í »Ý í»ñ³µ»ñí»É ÇÙ ÁÝï³ÝÇùÇ ¨ ÇÙ ÝÏ³ ïÙ³Ùµ¦[3], ¨ Ï³Ù` §Ø»Ýù å³ñï³Ï³Ý »Ýù ²Ù»ñÇÏ³ÛÇÝ ³ í»ÉÇ, ù³Ý ²Ù»ñÇÏ³Ý ¿ å³ñï³Ï³Ý Ù»½: Ø»Ýù ÇÝãå»±ë Ï³ñáÕ »Ýù Ùáé³Ý³É Ø»ñÓ³íáñ ²ñ¨»ÉùÇ Üå³ëï³Ù³ ïáõÛóÇ ¨ Î³ñÙÇñ Ê³ãÇ Ù³ñ¹³ëÇñáõÃÛáõÝÁ å³ ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ (³é³çÇÝ ³ßË³ñÑ³Ù³ñï.—*ø. ²*.) ¨ Ñ»ï³·³ÛáõÙ: ...²ÛÅÙ Ù»Ýù ÷áñÓáõÙ »Ýù ÷áËÑ³ïáõó»É Ù»ñ µ³ñáÛ³Ï³Ý Ù»Í å³ñïùÁ¦[4]:

ä³ ïÙ³ Ï³Ý ×³ Ï³ ï³ ·ñÇ µ»ñáõÙáí ²ØÜ-áõÙ Ñ³Û ïÝí³ Í ¨ ³ÛÝ ï»Õ ù³Õ³ù³ Ï³Ý áõ ïÝï»ë³ Ï³Ý ³å³ÑáíáõÃÛáõÝ · ï³ Í »ñ³Ë ï³å³ñï Ñ³Û»ñÇ ³Ýë³ÑÙ³Ý ÝíÇñí³ ÍáõÃÛ³Ý ¨ »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ýñ³Ýó óáõó³µ»ñ³Í ³ÝûñÇÝ³Ï ³ÝÓÝ³½áÑáõÃÛ³Ý Ù³ëÇÝ ¿ íÏ³ÛáõÙ Ð³Û ²í»ï³ñ³Ýã³Ï³Ý »Ï»Õ»óáõ ÜÛáõ ÚáñùÇ ³é³çÝáñ¹ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ ä»ïÇÏÛ³ÝÇ Ñ»ï¨Û³É ËáëùÁ. §Ø»ñ ë»ñÝ ³Ûë »ñÏñÇ ÝÏ³ ïÙ³Ùµ

¹ «Our Boys. Armenian-American Veterans of World War II» (³ÛëáõÑ» ï¨` «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦). New York, 1951, P. 94.

² î»ë *ø. ²í³·Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³ÛÇ ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ Ñ³Û · ³ÕáõÃÇ å³ ïÙáõÃÛáõÝÁ (ëÏ½µÇó ÙÇÝã¨ 1924 Ã.): º., 2000, ¿ç 111—120, *ÝáõÛÝÇ,* Ð»ÝñÇ Øáñ·»ÝÃ³áõÝ ¨ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ: §Ð»ÝñÇ Øáñ·»ÝÃ³áõÝ ¨ Ñ³Û ÅáÕáíáõñ¹Á¦, º., 1999, ¿ç 38—49:

³ *J. H. Tashjian.* The Armenian American in World War II (³ÛëáõÑ» ï¨` *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ...). Boston, 1952, PP. VII—VIII.

⁴ Ð³Û³ëï³ÝÇ ³½·³ÛÇÝ ³ñËÇí (³ÛëáõÑ» ï¨` Ð²²), ý. å. 426, ó. 1, ·. 3169, ÃÃ. 40—41:

»Õ»É ¿ ³ÛÝù³Ý Çñ³Ï³Ý, áñù³Ý Ù»ñ ë»ñÁ Ù»ñ Ù³Ûñ»ñÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ: àôëïÇ Ù»Ýù å³ïñ³ëï ¿ÇÝù Ù»ñ »ñÏñÇ Ñ³Ù³ñ ³Ý»Éáõ ³ÛÝ, ÇÝã Ï³ñáÕ ¿ÇÝù, ¨ ï³Éáõ` ÇÝã áõÝ»ÇÝù, ÇÝãå»ë Ï³Ý»ÇÝù Ù»ñ ÇëÏ Ù³Ûñ»ñÇ Ñ³Ù³ñ...¦[5]:

ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ³Ù»Ý³Í³Ýñ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ²ØÜ-Ç 10 ÙÇÉÇáÝ ³Ýáóµ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ, ³ÛÉ ³½·»ñÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ Ñ»ï ÏáÕù ÏáÕùÇ, ¼ÇàôÅ-Ç µáÉáñ ï»ë³Ï-Ý»ñáõÙ (Ñ»ï¨³Ï, é³½Ù³Í³ÛÇÝ ¨ é³½Ù³Íí³ÛÇÝ áõÅ»ñ), µáÉáñ é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ (³ëÇ³Ï³Ý-Ë³Õ³Õûí ÏÇ³ÝáëÛ³Ý, »íñáå³Ï³Ý-³ýñÇÏÛ³ÝÙÇçÇÝ³ñ¨»ÉÛ³Ý, ûï³ñ»ñÏñÛ³ é³½Ù³ç³Ï³ïÝ»ñ) Í³é³Û»É »Ý 18500—20000 ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Ûñ (1940 Ã. ²ØÜ-áõÙ Ï³ñ ³í»ÉÇ ù³Ý 200000 Ñ³Û)[6]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇ Ù»Í Ù³ëÁ Ñ³ÕÃ³Ý³Ïáí í»ñ³¹³ñÓ»É ¿, ë³Ï³ÛÝ ÙÇã ã»Ý »Õ»É Ý³¨ Ñ»ñáë³µ³ñ ½áÑí³ÍÝ»ñ (ßáõñç 500 Ñá·Ç), íÇñ³íáñÝ»ñ (500-Çó ³í»ÉÇ) ¨ ³ÝÑ³Ûï Ïáñ³ÍÝ»ñ (Ùáï ³íáñ³å»ë 50 Ñá·Ç)[7]:

²ØÜ-Ç Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ, µ³ñÓñ ·Ý³Ñ³ï»Éáí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇ ³ÝÙÝ³óáñ¹ ÝíÇñáõÙÁ, ËÇ½³ËáõÃÛáõÝÝ áõ é³½Ù³Ï³Ý áõÝ³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, µ³½Ù³ÃÇí Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñÇ ßÝáñÑ»É ¿ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ³Ù»Ý³µ³ñÓñ ³ëïÇ×³ÝÝ»ñ, å³ñ·¨³ïñ»É µ³ñÓñ³·áõÛÝ Ï³ñ·Ç ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí ¨ Ñ»ñáëÇ Ïáãáõ٠Ý»ñáí:

²Ûëå»ë »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ ³Ù»Ý³µ³ñÓñ Ïáãáõ٠áõÝ»óáÕ Ñ³Ûñ³½·Ç ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÁ ·»Ýñ³É *Ð³ÛÏ Þ»ù»ñç-Û³ÝÝ* ¿ñ, áñÇÝ 1942 Ã. ³Û¹ Ïáãáõ٠ÝÝ ¿ñ ßÝáñÑí»É Ý³Ë³·³Ñ üñ³ÝÏÉÇÝ èáõ½í»ÉïÇ ÏáÕÙÇó: ¸»é »ñÇï³ë³ñ¹ Ñ³ë³ÏáõÙ

¹ñë¨áñ³Í µ³ó³éÇÏ ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ (Ý³ ï³ëÝíó ï³ñ»Ï³Ý Ñ³ë³ÏáõÙ ù³ç³µ³ñ Ý»ïí»É ¿ ë³ëïÇÏ Ññ¹»ÑíáÕ ï³Ý Ù»ç ¨ ÷ñÏ»É ÙÇ ÏÝáç áõ Ýñ³ »ñ»Ë³ÛÇÝ) ²ØÜ-Ç àô»ëïöáÛÝÃÇ é³½Ù³Ï³Ý ³Ï³¹»ÙÇ³ ÁÝ¹áõÝí³Í ¨ áõë³Ý³Í ³é³çÇÝ Ñ³Û³½·Ç ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÁ, Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ³í³ñï»Éáí ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇó Ñ»ïá Í³é³Ûáõ٠ÛÇÝ ¿ ²Ýï³Ý³ïÇÏ ½áñù»ñÇ Ï³½ÙáõÙ: ¼µ³Õí»ÉáíÝ ¿ å³ï³ë³Ë³ÝÇ ¨ ³ßË³ï³ï³ñ µ³ßË³ÍÇÝ` Ë³ñË³÷³Ï Ý³í³ñÏáõÃÛ³Ý Ý³í³ïáñÙ»ñáõÃÛ³Ý ¶ÁÉË³íáñ ßï³µÇ ³Ýí³Ý³Ï³ÉÇ ¨ ëå³Ý³Ïí³Í ÏáõÙ Ë³ÕÝ³Ýáõñ ÆëÇ Ã³ÉÝ³Ù»ñÇ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ë³Ñ³ÝÇ Ï³ñ·³í³×³ÕÁ: ØÇ ùÇãÇ Ñ»ïá³í»É Ù»Í Ñ»ñáë³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó³í ÷³ëïí»É ¿ ºñ³Ë ïÇ³ÏÝ»ñ »ñÏñ Ù³ñÙÝÇ áñ¹ÇÝ³ÏÝ»ñÇ »ñÇ Ý»ñÇ ¿ ºñÏñÇ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ·ÝÇÝÇÝ ¿ñ, áñ³í³ñï³ÏÝ»ñÇ Ù»Ï »ñÏñÇ Ñ³Ù³ñ ¿ ³Ûëå»ë` ¿ñÇ ÷ÝóáÕáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ºñ³ËïÇ³ÏÇ Çëñ³ÛÇ ÏÝ»ñÇ³ ¿ñ ïÇåÁ ¨ Ý³í³ïáñÙ»ñáõÃÛ³Ý ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÝ»ñÇ Ù»ç ³éÁçÇÝ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ÍáíÛ³Ï³ÉÝ ¿ñ[8]: Ð. Þ»ù»ñçÛ³ÝÁ Ñå³ñï ¿ñ Çñ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Í³·Ù³Ùµ: ²Û¹ ¿ íÏ³ÛáõÙ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇÝ µÝáõÃ³·ñáÕ Ýñ³ Ñ»ï¨Û³É ËáëùÁ. §Ð³Û»ñÇÝ µÝáñáß »Ý ë»ñÝ¹»ñÝ»ñáõÝ¹ ÷á-Ë³ÝóíáÕ ù³çáõÃÛáõÝÝ áõ Ñ³í³ï³ñÙáõÃÛáõÝÁ: Ð³çáÕ³Ï ÉÇÝ»Éáõ Ó³ÝÏáõÃÛ³Ý Ñ»ï Ù»Ï ï»Õ ³Ûë ·áñÍáÝÝ»ñÝ Û·ÝáõÙ »Ý Ýñ³Ýó... ÉÇÝ»Éáõ ³ñÅ³ÝÇ ³Ù»ñÇÏ³óÇ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñª Ç Ýå³ëï »ñÏñÇ Í³ÕÏÙ³Ý áõ µ³ñ·³í³×Ù³Ý¦[9]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û µ³ñÓñ³ëïÇ×³Ý ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÝ»ñÇ ß³ñùáõÙ Çñ»Ýó ËÇ½³ËáõÃÛ³Ùµ ÷³ÛÉ»É »Ý Ý³¨ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ÏáÙ³Ý¹áñ æ»Ï (êÇñ³Ï) Ð³ÝÇÏÛ³ÝÁ, ·Ý¹³å»ïÝ»ñ ø»ñÇ ´áõã³ËÁ ¨ ê³ñ·Çë ¼³ñ¹³ñÛ³ÝÁ: Ì»ñçÇÝÇë, Ý³Ëù³Ý ²ý-ñÇÏ³ÛáõÙ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ³ÝóÝ»ÉÁ, íëï³Ñ-í³Í ¿ »Õ»É Õ»Ï³í³ñ»É ²ØÜ-Ç ³÷³Ù»ñÓ ÙÇ ß³ñù ï³ñ³ÍùÝ»ñÇ (Ø»ÛÝÇ, Ø³ëë³-ãáõë»ïëÇ Ý³Ñ³Ý·Ý»ñ) å³ßïå³ÝáõÃ-ÛáõÝÁ[10]: ²Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ¶ÉË³íáñ ßï³µÇ ëå³Û³Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ Ð³ÏµÛ³ÝÁ, Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, ê³ñ·ÇëÛ³ÝÁ[11]: öáË·ÁÝ-

⁵ Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 8:

⁶ Î»ë *Æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç VIII, *R. N. Demirjian.* Triumph and Glory. Armenian World War II Heroes. Moraga, 1996, PP. XII—XVI; *D. M. Lang.* The Armenians. A People in Exile. London, 1981, P. 159; *V. Wertsman.* The Armenians in America. 1618—1976. New York, 1978, P. 13:

⁷ Î»ë *Æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 252—397, 433—454, *è. Ü. ¸»ÙÇñ×Û³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç XIV:

⁸ Î»ë *N. Barsumian.* Stowaway to Heaven. Ohio, 1961, P. 250, *Æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 155:

⁹ Î»ë *Æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç VII:

¹⁰ Î»ë *J. H. Tashjian.* The Armenians of the United States and Canada (³ÛëáõÑ»ï¨` *Æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ...). Boston, 1947, P. 58:

¹¹ Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 94:

¹³å»ï Ð³ññÇ ê³ã³ÏÉÛ³ÝÝ ³é³çÇÝÝ»ñÇó ¿ñ, áí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ É»éÝ³Ññ³Ó·³ÛÇÝ çáÏ³ ïÝ»ñÇÝ áõëáõó³Ý»É ¿ Ñ³Ï³û¹³ÛÇÝ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ù³ñï³í³ñáõÃÛáõÝ, ÇëÏ ³í»ÉÇ áõß ÁÝ¹·ñÏí»É ¿ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ í³ñãáõÃÛ³Ý Ï³½ÙáõÙ[12]:

ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ µ³ó³éÇÏ ¨ *³Ù»Ý³µ³ñÓñ å³ñ·¨ÇÝª* ÎáÝ·ñ»ëÇ ä³ïíá ßù³Ýß³ÝÇÝ (áñáí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏáõÙ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ñ ÁÝ¹³Ù»ÝÁ 87 Ù³ñ¹), ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý Ñ»ñáë *³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ¾éÝ»ëï Ð. ¸»ñíÇßÛ³ÝÝ* Çñ ³ÝûñÇÝ³Ï ¨ ·ñ»Ã» ³é³ëå»É³Ï³Ý ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ, áñÁ Ý³ óáõó³µ»ñ»É ¿ 1944 Ã. Ù³ÛÇëÇÝª Çï³É³Ï³Ý êÇëï»éÝ³ í³ÛñáõÙ: Î³ï³ÕÇ ÁÝ¹Ñ³ñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ÏáñóÝ»Éáí Çñ Ù³ñï³Ï³Ý ÁÝÏ»ñÝ»ñÇÝ ¨ Ù»Ý-Ù»Ý³Ï Ñ³ÛïÝí»Éáí ÃßÝ³Ùáõ ßñç³÷³ÏÙ³Ý Ù»çª Ý³ Ï³ñáÕ³ó»É ¿ é³½Ù³Ï³Ý ³ñí»ëïÇ Çñ ³Ý»ñ¨³Ï³Û»ÉÇ ÑÝ³ñÝ»ñáí ·»ñ»É Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ÙÇ³Ý·³ÙÇó 45 ½ÇÝíáñÇ, ËÉ»É 3 ·Ý¹³óÇñ ¨ 10 ³ïñ×³Ý³Ï: ¾. ¸»ñíÇßÛ³ÝÇ Ñ³ñ³½³ï èÇãÙáÝ¹ ù³Õ³ùÝ Çñ Ñ»ñáëÇ í»ñ³¹³ñÓÇ ûñÁ Ñ³Ûï³ñ³ñ»É ¿ñ Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ïáÝª ³ÛÝ Ñéã³Ï»Éáí áñå»ë §¸»ñíÇßÛ³ÝÇ ûñ¦: ø³Õ³ù³å»ïÇ ¨ ³ÛÉ µ³ñÓñ³ëïÇ×³Ý å³ßïáÝÛ³Ý»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ ï»ÕÇ »Ý áõÝ»ó»É Ù»Í Ñ³Ý¹ÇëáõÃÛáõÝÝ»ñ, áñáÝó Å³Ù³Ý³Ï Ýñ³Ý ßÝáññí»É »Ý Ã³ÝÏ³ñÅ»ù Ýí»ñÝ»ñ, ÇëÏ ¹ñ³Ù³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÁ Ý³ Ñ³ÝÓÝ»É ¿ Ñ³ßÙ³Ý¹³Ù ½ÇÝíáñÝ»ñÇÝ û·ÝáõÃÛ³Ý ÑÇÙÝ³¹ñ³ÙÇÝ: ºíñáå³Ï³Ý ¨ Ë³Õ³ÕûíÏÇ³ÝáëÛ³Ý ï³ñµ»ñ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ Çñ ÷³ÛÉáõÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¾. ¸»ñíÇßÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ý³¨ ÙÇ ß³ñù ³ñï³ë³ÑÙ³ÝÛ³Ý »ñÏñÝ»ñÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí. ÈáÝ¹áÝÇ É»Ñ³Ï³Ý íï³ñ³Ý¹Ç³Ï³Ý Ï³é³í³ñáõÃÛ³Ý ÏáÕÙÇóª ä³ïíá Ù»¹³Éáí, ´ñáÝ½» ³ëïÕáí, ²ñÍ³Ã» Ë³ã³í, Æï³ÉÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó` è³½Ù³Ï³Ý ³ñÇáõÃÛ³Ý Ë³ã³í, ÇÝã å»ë Ý³¨` Ë³í í³ñùÇ ßù³Ýß³Ýáí, ºíñáå³Ï³Ý-³÷ñÇÏÛ³Ý-ÙÇçÇÝ³ñ¨»ÉÛ³Ý ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñÇ ßù³Ýß³Ýáí áõ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕáí, ²Ù»ñÇÏÛ³Ý ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñÇ ßù³Ýß³Ýáí, Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ßù³Ýß³Ýáí, ØÇç÷ÇÝÉÑ³ñµáñÇ ßù³Ýß³Ýáí, Ø³ñï³Ï³Ý Ñ»ï¨³Ï³½áñ³ÛÇÝÇ ÏñÍù³Ýß³Ýáí: ä³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇó Ñ»ïá ·Ý¹³å»ïÇ ÏáãáõÙáí ½áñ³óñí³Í ¾. ¸»ñíÇßÛ³ÝÝ ½µ³Õí»ó»É ¿ µ³ñÓñ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý å³ßïáÝÝ»ñ` ²Ù»-

´ñÇ·³¹Ç ·»Ý»ñ³É
Ð. Þ»ù»ñçÛ³Ý

ñÇÏÛ³Ý ³½·³ÛÇÝ É»·»áÝÇ ÷áËÑñ³Ù³Ý³ï³ñÇ, é³½Ù³Ï³Ý áõ å»ï³Ï³Ý ï³ñ-µ»ñ Ñ³ñó»ñáí ËáñÑñ¹³Ï³ÝÇ[13]:

Ð»ï¨³Ï³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ¹ñë¨áñ³Í ³ÝÑ³ï³Ï³Ý Ñ»ñáëáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ »ñÏñáñ¹ »ñÏñáñ¹ ³ëïÕáí ¦ù»Ý µ³ñÓñ³·áõÛÝ å³ñ·¨ÇÝ` ²é³ÓÝ³Ñ³ï³ÏÇ µ³ñÓñ³·áõÛÝ Ë³ã³ÏÇ ³ÏáõÙµ³ÛÇÝ Éáõñ³ëÇ Ñ³Ù³ñ Ë³ã ßù³Ýß³ÝÇÝ, ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï Ð»ÝñÇ Î³É÷³ÏÛ³ÝÁ (Ñ»ïÙ³Ñáõ), Íáí³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý` Ï³åÇï³Ý-É»Ûï»Ý³Ýï Î»¹ñÇÏ æ³ÝÛ³ÝÁ, Íáí³ÛÇÝ Ñ»ï¨³ÏÇ Ï³åñ³É Ð³ññÇ ÎÇ½ÇñÛ³ÝÁ ¨ 1-ÇÝ É»Ûï»Ý³Ýï ÌÇÏ ïáñ Ø³Õ³ùÛ³ÝÁ: ÊÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕ µ³ñÓñ ßù³Ýß³Ýáí å³ñ·¨³ïñí»É »Ý 52 ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñ, áñáÝóÇó ÑÇÝ·Áª Ñ»ïÙ³Ñáõ: ²Ý·Ý³Ñ³ï»ÉÇ ÝíÇñí³ÍáõÃÛ³Ý ¨ ûñÇÝ³Ï»ÉÇ í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ºñ³Ë ïÇùÇ É»·»áÝ

[12] Î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 57, 58:

[13] Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 110—111, *Ü. ´³ñëáõÙÛ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 135, *Ì. Ì»ñïëÙ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 119:

ßù³Ýß³ÝÇ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É ·Ý¹³å»ï ø»ñù ´áõã³ËÁ, ÷áË·Ý¹³å»ï ²ñ³Ù î. ÂáõÃ»ÉÛ³ÝÁ: ú¹³ãáõÇ ëËñ³ÝùÇ Ñ³Ù³ñ µ³ñÓñ å³ñ·¨Ç³ ²íÇ³óÇáÝ Ë³ã ßù³Ýß³ÝÇ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý 44 ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñ, áñáÝóÇó »ñÏáõëÁª Ñ»ïÙ³Ñáõ: ²ÝÓÝ³Ï³Ý ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý ¨ å³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ¹Åí³ñÇÝ Ñ³Ý·³Ù³ÝùÝ»ñáõÙ û·ÝáõÃÛ³Ý Ñ³ëÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ë³ÑÙ³Ýí³Í ¼ÇÝíáñ³Ï³Ý ßù³Ýß³Ýáí å³ñ·¨³ïñí»É »Ý 11 ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñ, áñáÝóÇó Ù»ÏÁ` Ñ»ïÙ³Ñáõ[14]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û *Ñ»ñáëÝ»ñÇ Ý³Ë³Ï³ñ³å»ïÁ* ÍÝáõÝ¹áí í³Ý»óÇ 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ ì³ñ¹³Ý ²Õ³µ³µÛ³ÝÝ ¿ñ (êåñÇÝ·ýÇÉ¹Çó), áñÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý é³½Ù³Ï³Ý µ³ñÓñ³·áõÛÝ »ñÏáõ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí: Ü³ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ñ ³é³çÇÝ ¨ »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñï»ñÇÝ, 14 ³Ý·³Ù íÇñ³íáñí»É[15]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û Ñ»ñáë-½ÇÝíáñÝ»ñÇ ÃÇíÁ ß³ï Ù»Í ¿: ²ÝÑÝ³ñ ¿ Ãí³ñÏ»É µáÉáñÇÝ, áõëïÇ Ýß»Ýù Ù»Í ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñáõÙ ³é³í»É ³ãùÇ ÁÝÏ³Í ÙÇ ß³ñù ³é³ç³Ù³ñïÇÏ Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñÇ, áñáÝóÇó Ûáõñ³ù³ÝãÛáõñÝ áõñáõÛÝ Ï»ñåáí Ýå³ëï»É ¿ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³ÝÁ:

1941 Ã. ¹»Ï ï»Ùµ»ñÇ 7-ÇÝ Ê³Õ³Õ û íÏÇ³ÝáëáõÙ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý 86 é³½Ù³Ý³í»ñÇ ÝÏ³ ïÙ³ÙµÖ³åáÝÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó Ï³ï³ñí³Í Ñ³ñÓ³ÏáõÙÇó ³í»ÉÇ éÙµ³ÏáÍáõÙÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï, áñáÝù ¨ å³ÛÙ³Ý³ íáñ»óÇÝ ²ØÜ-Ç Ý»ñù³ßáõÙÁ »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ Ù»ç, ³Ù»ñÇÏ³óÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ÃíáõÙ ¿ÇÝ Ý³¨ µ³½Ù³ÃÇí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñ: Ð³ññÇ öÇÉ³ýÛ³ÝÁ Íáíáõ ³é³çÇÝÝ»ñÇó ¿ ÁÝ¹áõÝ»É **Փիրլ-Հարբորից** ëï³óíáÕ SOS` ÷ñÏáõÃÛ³Ý ³Õ»ñëÙ³Ý ³½¹³Ýß³ÝÁ: Æëï éÙµ³ÏáÍÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï öÇÉ³-Ð³ñµáñÇ é³½Ù³Ï³Ý û¹³Ý³í³Ï³Û³ÝáõÙ Í³é³ÛáÕ Ï³åñ³É æáñç ì³ñ¹³å»ïÛ³ÝÁ ³Û¹ ï»Õ ¨ Ñ»ï³·³ÛáõÙ µ³½ÙÇó»ë óáõó³µ»ñ³Í µ³ó³éÇÏ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ 4 ³Ý·³Ù ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Ø³ñï³Ï³Ý ³ëïÕÇ ¨ Ýñ³éí»É ³é³í»É ³ãùÇ ÁÝÏ³Í ½ÇÝíáñ³Ï³ÝÝ»ñÇ Ü³Ë³·³Ñ³Ï³Ý óáõó³ÏáõÙ[16]: ²Û¹ ¹Åí³ñÇÝ ûñ»ñÇÝ öÇÉ-Ð³ñµáñáõÙ Çñ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý å³ñïùÁ Ï³ï³ñ»ÉÇë ½áÑí»É ¿ ³é³çÇÝ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ½ÇÝíÍ³é³ÛáÕÁ` Ï³åñ³É æ»ÛÙë Âá÷³ÉÛ³ÝÁ (å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇó Ñ»ïá ´áëïáÝÇ ÷áÕáóÝ»ñÇó Ù»ÏÁ ³Ýí³Ýí»É ¿ Ýñ³ ³ÝáõÝáí[17]), ³ñÛáõÝ³ÉÇ ÁÝ¹Ñ³ñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï íÇñ³íáñí»É »Ý ²·ÝáõÝÇ ´³ÉÇ·Û³ÝÁ ¨ §ìÇñçÇÝÇ³¦ é³½Ù³Ý³íáõÙ Í³é³ÛáÕ ØÇë³ù Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ, Ññ³ßùáí ÷ñÏí»É »Ý ì³ñ³Ý¹ Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ, ì³ñ¹·»ë ÎÇñ³ÏáëÛ³ÝÁ, æ»ù ¶ÛáÝçÛ³ÝÁ, Íáí³ÛÇÝ Ññ»ï³Ýáõ ½ÇÝíáñ â³éÉ½ ²ëÉ³ÝÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý æáñç Ü³ÑÇÏÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ: ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇó ³é³çÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý ÃéÇãùÝ ¿ Ï³ï³ñ»É Ï³åñ³É æáÝ ùñáõÝçÛ³ÝÁ[18]:

Ð³Û»ñÁ Ñ»ñáë³µ³ñ Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¹»Ù ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ÙÕ³Í ·ñ»Ã» µáÉáñ **խաղաղօվկիանոսյան ճակատամարտերին**: ²Ûëå»ë. 1942 Ã. ³Ùé³ÝÁ *ØÇ¹áõ»Û ÏÕ½ÇÝ»ñáõÙ* Ýñ³Ýù Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ ¹ÇÙ³Ï³Û»É »Ý ÃßÝ³Ùáõ 88 é³½Ù³Ý³íÇñÇ Ñ³ñÓ³ÏáõÙÝ»ñÇÝ (ÑÁñß»ç È¨áÝ-â³éÉ½ Ô³ë³µÛ³Ýª ø»ÙµñÇçÇó, Íáí³ÛÇÝ Ð³ññÇ ÐáíÝ³ÝÛ³Ý` ´ñáÝùëÇó, é³¹Çá³Ï³ëáõÙ³ñ ëÇÙÏáõÙ³ÛáõÙÛ³Ýª èá¹»ñÇ ²ÛÉ»Ý¹Çó, ¨ áõñÇßÝ»ñ), Çë Ù»Ï ï³ñÇ ³Ýó *ØáõÝ¹³ ÏÕ½áõÙ* Çñ»Ýó ËÇ½³ËáõÃÛ³Ùµ ³é³í»É ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ñ³Ï³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ Ññ³ÓÇ· É»Ûï»Ý³Ýï â³éÉ½ ²ÉÇ³Ý³ÏÛ³ÝÁ` Ø»¹ÇëÇÝÇ, ¨ §·Ý¹³óÇ ÝÙ³Ý ¹Ç³ÏÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ¦ 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ â³éÉ½ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ` êï»ÝÉáõ¹Çó: ì»ñçÇÝë ³Û¹ ÏÕ½áõÙ ³ÝáÕÏ³óñ³Í Ù»Ï ³ÙëÇ³ ÁÝÃ³óùáõÙ Ï³ñáÕ»É ¿ñ 23 Ï· ù³ß, ù³ÝÇ áñ ûñ áõ ·Çß»ñ ãÇ Ñ»é³ó»É Ëñ³Ù³ïÇóª »ñµ»ÙÝ ûñ»ñáí ÙÝ³Éáí ³é³Ýó ëÝÝ¹Ç: Æëï »ñµ áõÅ»Õ éÙµ³ÏáÍÙ³Ý Ñ»ï¨³Ýùáí íÇñ³íáñí»É áõ ½áÑí»É »Ý Ýñ³ µ³½Ù³ÃÇí ÁÝÏ»ñÝ»ñÁ, íñ»Åáí ÉÁóí³Í â. Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ í»ñëÏë»É ¿ Ï³ï³ÕÇ ÏéÇíÁª ÙÇ³ÛÝ³Ï áãÝã³óÝ»Éáí 50 ×³åáÝ³óáõ: Ü³ Ù³ñï³Ï³ßïÇó Ñ»é³-

[14] î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 155—156:

[15] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç X, 498—501, *è. Ü. ¸»ÙÇñ×Û³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç XII:

[16] î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 94 – 95:

[17] î»ë *ì. ì»ñïëÙ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 14:

[18] î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 1—9:

ó»É ¿ ÙÇ³ÛÝ ³ÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, »ñµ ³ñ¹»Ý ÉñÇí ³ñÛáõÝ³ù³Ù ¿ñ »Õ»É[19]:

1942—1943 ÃÃ. *¶í³¹³Éù³Ý³ÉÇ* Ñ³Ù³é Ù³ñï»ñáõÙ Ñ»ñáë³ó³Ý ß³ñù³ÛÇÝ æáí»ý öáÉáçÛ³ÝÁ` Ð³ñïýáñ¹Çó, ¨ Ñ³Û³½·Ç ³ÛÉ ½ÇÝíáñÝ»ñ, ÁÝ¹ áñáõÙ 10 Ïá-í³ÛÇÝÝ»ñÇ ³ÝáõÝÝ»ñÁ (¸»ñ³Ý ²ùáõÉ-Û³Ý` Ø»Ý³Ý¹ëÇó, æáñç ²é³ù»ÉÛ³Ý, æáÝ Ø. ´³ñµ³ñÛ³Ý` èÇãÙáÝ¹Çó, èáµ»ñï Ð³-ÏáµÛ³Ý` àô»ëï ÜÛáõ Úáñù Çó, Ù³Ûáñ ²áõ-·áõëï ÇÝ æ. Ð³ññÇëáÝ` ´ñáõÏß³ÛñÇó, ²É»ù öáÉ` èÇ¹ÉÇÇó, Ï³åñ³É æáÝ ´»¹Ç»Ý` ´»ï»Ýýáñ¹Çó, è³Éý Ð. ÂáñÇ·Û³Ý` Â»-ñ³ ´»É³ÛÇó, ê³ñ·Çë â. öáÉÇßÛ³Ý` Ð³ñï-ýáñ¹Çó, É»Ûï»Ý³Ýï ÌÇÏïáñ Ø³Õ³ùÛ³Ý` üñ»½ÝáÛÇó) Ñ³í»ñÅ ÑÇß³ï³Ïí³Í »Ý ÏÕ½áõ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ä³ïíá ³ñÓ³-Ý³·ñáõÃÛ³Ý Ù»ç: ÀÝ¹ áñáõÙ, Ì. Ø³Õ³ù-Û³ÝÁ ³Ûëï»Õ ¨ Ñ»ï³·³ÛáõÙ óáõó³µ»-ñ³Í ëËñ³ÝùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ìáí³ÛÇÝ Ë³ã, ÌÇñ³Ý³·áõÛÝ ëÇñï ¨ »ñÏáõ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí: Ð»-ï³·³ÛáõÙ Ý³ ¹³ñÓ»É ¿ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý Íá-í³ÛÇÝ Ñ»ï¨³ÏÇ Ï³åÇï³Ý[20] (Íáí³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ Ñ»ñáë, µ³½ÙÇóë íÇñ³íáñí³Í Ì. Ø³Õ³ùÛ³ÝÇ ëËñ³ÝùÝ»ñáí ³éÉ»óáõÝ Ù³ñï»ñÁ, áñáÝù ÙÕí»É »Ý ×³åáÝ³óÇ-Ý»ñÇ ¹»Ù, å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇó Ñ»ïá Çñ»Ýó ·»Õ³ñí»ëï³Ï³Ý ³ñï³óáÉáõÙÝ »Ý ëï³ó»É ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ÏÇÝáÝÏ³ñÝ»-ñáõÙ[21]): ¶í³¹³Éù³Ý³ÉÇ Ù³ñï»ñáõÙ §Ìáí³ÛÇÝ Ù»ÕáõÝ»ñÇ¦ Ñ³Ùµ³í »Ý Ó»éù µ»ñ»É ÷áË·Ý¹³å»ï ê. öÇÉÇ·Û³ÝÁ` Æëï ÈáÝ·ÙÇ¹ááõÇó, â³éÉ½ Ì³Ý»ëÛ³ÝÁ` â»É-ëÇÇó[22]:

üÇÉÇåÇÝÝ»ñáõÙ Çñ»Ýó ³ñÇáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ë»ñÅ³Ýï ²ñÙ»Ý ö³ÝáëÛ³-ÝÁ, ëáõñ³Ý³íÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ æ»ùáµ Ð³-ÏáµÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ: Ì»ñçÇÝë ³ñÅ³Ý³-ó»É ¿ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕ ßù³Ýß³ÝÇ, ù³ÝÇ áñ é³½Ù³Ï³Ý ëáõñ³Ý³íÇ ×³åáÝ³Ï³Ý ßñç³÷³ÏáõÙÇó ¹áõñë ¿ñ µ»ñ»É áõ ÷ñÏ»É ýÇÉÇåÇÝÛ³Ý å»ï³Ï³Ý ·³ÝÓ³ñ³ÝÁ: Ö³åáÝ³óÇÝ»ñÇ ÏáÕÙÇó ·»ñí³Í ³é³ç-

çÇÝ ³Ù»ñÇÏ³óÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ÃíáõÙ ¿ÇÝ Ñ³Û³½·Ç ë»ñÅ³Ýï üÇÉÇå (öáõ½³Ý¹) ²ñëÉ³ÝÛ³ÝÝ áõ Þ³Ñµ³½Û³ÝÁ (»ñÏáõëÝ ¿É ßáõïáí ½áÑí»É »Ý), ÇÝãå»ë Ý³¨ Ï³å-ñ³ÉÝ»ñ ê³ëáõÝ äáÕáëÛ³ÝÝ áõ ²ñÃáõñ ². ¶áõÉÛ³Ý³, úÉµ³ÝÇÇó, ³é³çÇÝ ³ßË³ñ-

Î³åÇï³Ý Ì. Ø³Õ³ùÛ³Ý

Ñ³Ù³ñïÇ í»ï»ñ³ÝÇ ½³í³Ï Ð³ÛÏ ä»ï-ñáëÛ³ÝÁ[23]:

Ê³Õ³ÕûíÏÇ³ÝáëÛ³Ý Ã³ï»ñ³µ»-ÙáõÙ í³í³Éí³Í Ñ»ï³·³é³½Ù³Ï³Ý ·áñ-ÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ Çñ»Ýó ³Ý·³Ñ³ï»ÉÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÝ »Ý áõÝ»ó»É 1942 Ã. í»ñçÇÝ *Üáñ ¶íÇÝ»³ÛÇáõÙ* Ù³ñïÝã³Í ó³-Ù³ù³ÛÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ëïáñ³µ³Å³ÝÙ³Ý É»Ûï»Ý³Ýï æáñç ¶¨áñ·Û³ÝÁ` èá½ÇÝ¹»ÛÉ-ÉÇó, ¨ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕ ßù³Ýß³ÝÇ ³ñÅ³-Ý³ó³Í ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï Ð³ññÇ ø»-ßÇßÛ³ÝÁ, áñáÝù ·³ÕïÝ³µ³ñ Ý»ñÃ³-÷³Ýó»É »Ý ÃßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝù` Ëáõ×³åÇ Ù³ïÝ»Éáí Ýñ³Ý: ²ÝÛñÇÝ³Ï ËÇ½³ËáõÃ-Û³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ý³¨ í»ó éÙµ³ÏáÍÇã ÏáñÍ³Ý³Í Ù³Ûáñ ÎÇ·ñ³Ý ê³ñ·ëÛ³ÝÁ` ÜÛáõ Úáñù Çó, áñÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕÇ, ²é³ç³ï³ñ ²íÇ³óÇ³ÛÇ ËÇ³ã ¨ ²íÇ³óÇáÝ ßù³Ýß³ÝÇ, »ñ»ùáõÝ-í»ó éÙµ³ÏáÍáõÃÛáõÝ Ï³ï³ñ³Í É»Ûï»-Ý³Ýï æ»ÛÙë ´»çáÛ³ÝÁ` àôáï»ñÃ³áõÝÇó,

[19] î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 96—97:

[20] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 97, 99, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 57:

[21] î»ë *¶. ê. ºñ»õ³Ý»³Ý,* ä³ïÙáõÃÇõÝ ³ñ-ë³Ý×³·Ç Ñ³Ûáó: ä¿ÛñáõÃ, 1956, ¿ç 652—653:

[22] î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 97, 99:

[23] î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³ Û»ñÁ..., ¿ç 9—25, Ý³¨` «Hairenik Weekly», 12.III.1953:

Ë³Õ³ÕûÍÏÇ³ÝáëÛ³Ý ï³ñµ»ñ ×³Ï³ï³-Ù³ñï»ñÇ Ù³ëÝ³Ïó³Í ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñ-Å³Ýï ØÇï³»É êáÉ³ùÛ³ÝÁ` üñÇÑáÉ¹Çó, ë»ñÅ³ÝïÝ»ñ ê³ñ·Çë ø³íáõùãÛ³ÝÁ` Ð³ÛÉ»Ý¹Çó, ¨ Üáõµ³ñ ÜáõñçÛ³ÝÁ` ÜÛáõ ÚáñùÇó, Ðáõñ³ÝÃ ¶áõÉ·³ëÛ³ÝÁ` öñáíÇ-¹»ÝëÇó, êï»÷³Ý Úáñ¹»ùÛ³ÝÁ` Èáë ²Ý-ç»É»ëÇó, É»Ûï»Ý³ÝïÝ»ñ Ðñ³Ýï Ô³½³-ñáëÁ` öñáíÇ¹»ÝëÇó, ÝÛáõÛáñù³µÝ³ÏÝ»ñ èá½ æ³µáõÉÛ³ÝÁ, »ñÏáõ Ø³ñï³Ï³Ý ³ëïÕáí å³ñ·¨³ïñí³Í ë»ñÅ³Ýï ²Ý³-ÑÇï øáõñùãÛ³ÝÁ, æáñç ²½³ñÇ·Û³ÝÁ` ÜÛáõ ´ñÇï³ÝÇó, ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: ì»ñçÇÝë ³Ûñíáõ û¹³Ý³íÇó ÙÇ ½ÇÝíáñÇ ÷ñÏ»Éáõ ëËñ³ÝùÇ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕ ßù³Ýß³ÝÇ: Üáñ ¶íÇÝ»³ÛÇ ×³Ï³-ï³Ù³ñïáõÙ ³é³ÝÓÝ³å»ë ³ãùÇ »Ý ÁÝ-Ï»É »ñÏáõ Ñ³ñÛáõñ ùë³ÝáõÃ µ³ó³éÇÏ ÃÁ-éÇãùÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï Ù»Í Ãíáí ×³åáÝ³-Ï³Ý é³½Ù³Ý³íÝ»ñ Ëáñï³Ï³Í Ù³Ûáñ è»Û Ø»ÉÇùÛ³ÝÁ, ÇÝã å»ë Ý³¨ »ñ»ëáõÝ ÷³ÛÉáõÝ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ Ï³ï³-ñ³Í ¨ ²é³ÝÓÝ³Ñ³ïáõÏ ³íÇ³óÇáÝ Ë³-ãÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï êáõñ»Ý Øáõñ³¹Û³ÝÁ` ÂñáÛÇó[24]:

1943 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇÝ *Â³ñ³í³ÛÇ* Ï³-ï³ÕÇ ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ, »ñµ ãáñë ûñí³ Ù»ç Ñ³ñÛáõñ³íáñ ½áÑ»ñ áõ íÇñ³íáñÝ»ñ »Õ³Ý, Çñ»Ýó ù³çáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É éÙµ³ÏáÍáÕÃÛ³Ý ï³Ï Ñ³ÛïÝí³Í 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝÝ»ñ ²Éµ»ñï ¨ èáµ»ñï î»ñÛ³Ý ½áõÛ· »Õµ³ÛñÝ»ñÁ` ø»ÙµñÇçÇó, ÍáíÛ³ÛÇÝ Ñ»ï¨³ÏÇ Ï³åñ³É Ð³ññÇ ÎÇ-½ÇñÛ³ÝÁ, ³í»ÉÇ áõß ÐáÉÇíáõ¹áõÙ ÝÙ³Ý³-ïÇå ÏÇÝá¹»ñáõÙ Ñ³Ý¹»ë »Ï³Í æ»Ï ²Û-í³½Û³ÝÁ` ÜÛáõ æ»ñëÇÇó, ²ÝÃÇÉÇ³ ¨ ¶Éá-ñÇ³ ²×»ÙÛ³Ý ùáõÛñ»ñÁ` ØáñÇëÃ³áõÝÇó, ¨ áõñÇßÝ»ñ[25]:

è³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ë³-Õ³ÕûÍÏÇ³ÝáëÛ³Ý Ã³ï»ñ³µ»ÙáõÙ Çñ»Ýó Í³é³ÛáõÃÛ³Ùµ ³é³ÝÓÝ³å»ë ÷³ÛÉ»É »Ý ³íÇ³ÏñáõÙ Í³é³Ûáõ ¨ Ìáí³ÛÇÝ Ë³ãÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í Ï³åÇï³Ý-É»Ûï»Ý³Ýï µáë-ïáÝ³µ³Ï Î»¹ñÇÏ æ³ÝÛ³ÝÁ, áñÁ ×³å-Ý³Ï³Ý ÈáÝáõÇ Ð³ñµáñáõÙ ßáõñç ù³Ý-ÑÇÝ· Ï³ñ¨áñ Ñ»Ý³Ï»ï ¿ éÙµ³ÏáÍ»É, ÇÝã-å»ë Ý³¨ ëáõñ½³Ý³íÇ Ññ³ÓÇ· ê»ñáµ ´»Û-Ï»ñÁ[26]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ ù³ç³µ³ñ Ïéí»É »Ý Ý³¨ *âÇÝ³ëï³ÝáõÙ* (É»Ûï»Ý³ÝïÝ»ñ ²ñ-Ù»Ý öáÑ³Ý, ²ñÙ»Ý ¶ñÇ·áñÛ³Ý), *ÐÁÝ¹-Ï³ëï³ÝáõÙ* ¨ ³ñ¨»ÉÛ³Ý ³ÛÉ ßñç³ÝÝ»ñ-áõÙ: Ð³ÛïÝÇ §ÂéãáÕ í³·ñ»ñÇó¦ ¿ÇÝ û-¹³ãáõÝ»ñ ë»ñÅ³Ýï æáÝ ´³Ñ³¹áõñÛ³ÝÁ` ¸»ïñáÛïÇó, ßáõñç Ñ³ñÛáõñ ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñáõÙ ³ãùÇ ÁÝÏ³Í É»Ûï»Ý³Ýï ¾¹áõ³ñ¹ ´³ñë»ÕÛ³ÝÁ` ¾í³ÝëïáÝÇó, ¨ ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï æ»ÛÙë øÛáõñùãÛ³ÝÁ` ´ÇÝÑ»ÙïáÝÇó: ²é³ÝÓÝ³Ñ³ïáõÏ ³íÇ³-óÇáÝ Ë³ãÇ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý 1-ÇÝ É»Û-ï»Ý³ÝïÝ»ñ Ð³ÛÏ Â³ßçÛ³ÝÁ` êåñÇÝ·-ýÇÉ¹Çó, æ»ñ³ñ¹ ¶¨áñ·Û³ÝÁ` Ð³ñïýáñ-¹Çó, ¨ æáÝ ²µ³çÛ³ÝÁ` Èáë ²Ýç»É»ëÇó, ÇÝãå»ë Ý³¨ É»Ûï»Ý³Ýï ¶³µñÇ»É ê³ñ-Û³Ý, ë»ñÅ³Ýï Ð³ññÇ Ü³µ»¹Û³ÝÁ` ØÇ-ÉáõáïÇÇó, ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï â³éÉ½-¸»ñ¹Û³ÝÁ` ´ñáÝùëÇó, Ï³åÇï³Ý Ø. ²½-Ý³íáõñÛ³ÝÁ` âÇÏ³·áÛÇó[27]:

1944 Ã. ÑáõÝÇë – ÑáõÉÇë ³ÙÇëÝ»ñÇÝ *ê³ÛåÇÝáõÙ* ×³åáÝ³Ï³Ý áõÅ»ñÇ ¹»Ù Ç-ñ³·áñÍí³Í ³Ù»ñÇÏÛ³Ý Ñ³ñÓ³ÏÙ³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Íáí³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ ë»ñÅ³Ýï ¸Çù ¸³ñµÇÝÛ³ÝÁ` Èáë ²Ýç»É»ëÇó, Ë³-Õ³ÕûÍÏÇ³ÝáëÛ³Ý ï³ñµ»ñ ×³Ï³ï³-Ù³ñï»ñáõÙ ù³ç³µ³ñ Ù³ñïÝã³Í Ï³å-ñ³É é³ÛÙáÝ¹ Âáñ·Û³ÝÁ` Â»ñ³ ´»É³ÛÇó, æáÝ ¶³ÉÛ³ÛÁ` ¸»ïñáÛïÇó[28]:

²Û¹ Ýáõ½Ý Å³Ù³Ý³Ï *Ø³ñÇ³Ý³Û³Ý ÏÕ½ÇÝ»ñÇ* ßñç³ÝáõÙ û¹³ÛÇÝ Ñ³ñÓ³ÏáõÙ-Ý»ñ Çñ³Ï³Ý³óÝáÕÝ»ñÇ ÃÇíáõÙ ¿ÇÝ ²-é³ÝÓÝ³Ñ³ïáõÏ ³íÇ³óÇáÝ Ë³ãáí å³ñ-·¨³ïñí³Í ë»ñÅ³ÝïÝ»ñ ¾¹áõ³ñ¹ ¨ æáÝ Þ³ÑÇÝÛ³Ý »ñÏíáñÛ³Ï »Õµ³ÛñÝ»ñÁ` àôá-ï»ñÃ³áõÝÇó, Ê³Õ³ÕûÍÏÇ³ÝáëáõÙ Ùáï »ñëáõÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ Ï³-ï³ñ³Í áõ µ³½ÙÇóë íÇñ³íáñí³Í 1-ÇÝ É»Ûï»Ý³Ýï èÇã³ñ¹ Â³·áñÛ³ÝÁ` ÜÛáõ ÚáñùÇó, ¼³ÇÝáñ³Ï³Ý Ù»¹³Éáí å³ñ·»-í³ïñí³Í Ï³åñ³É Ð³ññÇ êáÕÇÏÛ³ÝÁ` àôûëïñÇó[29]:

24 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 104 – 105, 130:

25 î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý*, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 103—114:

26 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 114, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý*, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 134—139:

27 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 114—115, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý*, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 114—117:

28 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 128—129:

29 î»ë Ýáõ½Ý ï»ÕáõÙ, ¿ç 129:

è³½Ù³ Íáí³ÛÇÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý ûñÇÝ³Ï ¿ ¹³ñÓ»É ùë³Ý³ÙÛ³ È¨áÝ ¶³ñëÛ³ÝÁ` ÚáõÝÇáÝ êÇïÇÇó, áñÁ, áñå»ë é³¹ÇáÏ³å³íáñ, éÁÙµ³ÏáÍí³Í áõ Ëáñï³ÏíáÕ Ý³íÇó äÇ Ñ»é³ó»É ³ÛÝù³Ý Å³Ù³Ý³Ï, ÙÇÝã¨ Å³Ù³Ý»Ý ÷ñÏ³ñ³ñ áõÅ»ñÁ: ÆëÏ ÝÛáõÛáñù³µÝ³Ï 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ Ø³ùë ö³÷³½Û³ÝÁ ×³åáÝ³óÇÝ»ñÇ ¹»Ù »ñ»ëáõÝíÛ»ó ûñ ³ÝÁÝ¹Ù»ç Ù³ñïÝã»Éáõó Ñ»ïá ÃßÝ³Ùáõ Ïñ³ÏÇ ï³Ï Ù³·Éó»É ¿ Ø³ÉÇÝï³ ÐÇÉÉ»é³Ý ·³·³ÃÁ` ³ÛÝï»Õ ³Ùñ³óÝ»Éáí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ¹ñáßÁ: ØÇ³Å³Ù³Ý³Ï Ý³ ÷ñÏ»É ¿ Ý³¨ ÃßÝ³Ùáõ ßñç³å³ ïÙ³Ý Ù»ç Ñ³ÛïÝí³Í Çñ íÇñ³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇÝ: Ð»ñáë³Ï³Ý ³ñ³ñùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ Ø. ö³÷³½Û³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕ ßù³Ýß³Ýáí: Üáõ ÛÝ å³ñ·¨ÇÝ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý é³½Ù³Íáí³ÛÇÝ áõÅ»ñáõÙ Ï³Ù³íáñ³·ñí³Í æáñç î»ñï»ñÛ³Ý, áñÁ ¹Åí³ñÇÝ Ñ³Ý·³Ù³Ýù»ñáõÙ ÷ñÏ»É ¿ ÛáõÑ³ÛÇÝÝ»ñÇ ÏÛ³ÝùÁ` ³ñÅ³Ý³Ý³Éáí Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ÑÇ³óÙáõÝùÇÝ áõ Ëñ³Ëáõë³ÝùÇÝ[30]:

Ê³Õ³ÕûíÏÇ³Ýáëë³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ×³åáÝ³Ï³Ý áõÅ»ñÇ ¹»Ù ³Ù»ñÇÏÛ³Ýµ³Ý³ÏÇ ï³ñ³Íßñç³¹³ñÓ³ÛÇÝ Ñ³Õ³Ã³Ï³ÝÇ ·áñÍáõÙ µ³½Ù³ÃÇí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Ûáõñ»ñÇ ß³ñùáõÙ Çñ»Ýó Ý»ñ¹ñáõÙÝ »Ý áõÝ»ó»É Ý³¨ 1945 Ã. ÷»ïñí³ñÇÝ ×³åáÝ³Ï³Ý ÆíáÖÇÙ³ (Æá) ÏÕ½áõ éÙµ³ÏáÍÙ³Ý Ù³ëÝ³ÏÇó ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³ÝïÝ»ñ ìáÛ»Ý Ê³ã³ïáõñÛ³ÝÁ ¨ é³¹ÇáÏ³å³íáñ ì³Ã³Ý Ä»ñÇÏÛ³ÝÁ` üñ»½ÝáÛÇó, ÇÝã»å»ë Ý³¨ ø»ÝÝ»ï ´³ñïáÝ ØÇÝ³ëÛ³ÝÁ` ÐáÉÇíáõ¹Çó, áñÁ ï³ëÝÛáÃ ï³ñ»Ï³Ý Ñ³ë³ÏáõÙ áñå»ë Ï³Ù³íáñ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ñ Ý³¨ ³é³çÇÝ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇÝ, ¨ áõñÇßÝ»ñ[31]:

ÜáñÃ ´»ñç»ÝÇ µÝ³ÏÇã Íáí³ÛÇÝ Ð³ññÇ ÜáõñÇÏÛ³Ý µÝáõÃ³·ñÙ³Ý §¹ÅáËùÇ áõ ³í»ñÇ ÏÕ½Ç¦ ¹³ñÓ³Í úïÇÝ³í³ÛÇÝáõÙ 1945 Ã. ³åñÇÉ–ÑáõÝÇë ³ÙÇëÝ»ñÇÝ ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í Ï³ï³ÕÇ Ù³ñï»ñáõÙ ë³Ï³í³ÃÇí ÷ñÏí³Í Ý»ñÇ Ãíáõ٠¿ÇÝ ³Ý¹³ÙÝ»ñ: ²é³ÝÓÝ³Ñ³ïáõÏ ³í³Ý³ÏÇÝ ³ëïÕ³Ï³ÝÝ»ñÇ

å³ñ·¨³ïñí³Í ë»ñÅ³Ýï ²ñ³ ºñ»óÛ³ÝÁ` àôáï»ñÃ³áõÝÇó, Â³ñ³í³ÛÇÝ Ï³ï³ÕÇ ×³Ï³ï³Ù³ñïÇ Ù³ëÝ³ÏÇó, Ìáí³ÛÇÝ ³ëïÕáí ¨ »ñÏáõ ÌÇñ³Ý³·áõÛÝ ëñïáí å³ñ·¨³ïñí³Í Ï³åñ³É Ð³ññÇ ÎÇ½Çñ-Û³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ[32]:

ÐÇß³ï³ÏÙ³Ý »Ý ³ñÅ³ÝÇ Ê³Õ³Õ

Ø³Ûáñ è. Ø»ÉÇùÛ³Ý

ûíÏÇ³Ýáëáõ Çñ»Ýó ù³çáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ ÁÝÏ³Í É»Ûï»Ý³Ýï æáÝ Ø³ÑÙ³ñÛ³ÝÁ` ÜáñÃ ´»ñç»ÝÇó, áñÁ ¹Åí³ñÇÝ å³ÛÙ³Ý»ñáõÙ ÙÇÝ³í³ë³ñ ÝåáÝ³Ï»Ý Ýñ³ÝÃí³ÏÝ»ñÇ ÏÛ³Ýù ÷ñÏ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Ü³í³ï³ñáõÃ¨ Ìáí³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ ßù³ÝßÝ³ÝÇ, ï³ëÝ»ñÏáõ ×³Ï³ï³Ù³ñïÇ Ù³ëÝ³ÏÇó Ð. ØÇÉÇïáëÛ³ÝÁ` Üáõ Úáñù»Çó, ï³ë Ø³ñï³Ï³Ý ³ëïÕáí å³ñ·¨³ïñí³Í ÷Çï»ñ ¸»ñ³ÝÛ³ÝÁ` êáÙ»ñíÇÉÇó, ¨ ²Éµ»ñï ¸áõñ·³ñÛ³ÝÁ ´ñáÝùëÇó, µ³½Ù³ÃÇí Ëáñ³ÝÙÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ µ³ñÓñ ÏáãáõÙÝ»ñÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í Íáí³ÛÇÝÝ»ñ ê»ñÇ ¾áñ¹ÇÏÛ³ÝÁ, æáÝ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, ë»ñÅ³Ýï ²ñÙ»Ý (²ñÙáÝ¹) ¶³Éáõë»ïÁ, É»Ûï»Ý³Ýï Ø³ñÏáë Ø³ñÏáë-Û³ÝÁ, Ý³íÇ ·ÉË³íáñ ³í³· èáµ»ñï ´á½Û³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ[33]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Ûáõñ »ñÇÝ Çñ»Ýó ù³çáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ý³¨ 1942—1943 ÃÃ. Հյու-

30 î»ë Ýáõï ï»ÕáõÙ, ¿ç 131—132, ¶. ê. ºñ¨³ÝÛ³Ý, ÝßÃ. ³ßË., ¿ç 654:

31 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 131—132:

32 î»ë Ýáõ Ý ï»ÕáõÙ, ¿ç 134, æ. Ð. Â³ß×Û³Ý, ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 57:

33 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 135, æ. Ð. Â³ß×Û³Ý, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Ûáõñ»ñÁ..., ¿ç 25—52:

սիպայիճ Աֆրիկայում` ²ÉÅÇñáõÙ, úñ³-ÝáõÙ, Î³ë³µÉ³ÝÏ³ÛáõÙ, ´Ç½»ñï³ÛáõÙ, ÂáõÝÇëáõÙ ¨ ³ÛÉáõñ, ÙÕí³Í ×³Ï³ï³-Ù³ñï»ñáõÙ: ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ýñÇÏ³ÛÇ ³-½³ï³·ñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ½áÑí³Í ³é³çÇÝ ³Ù»ñÇÏ³óÇ ½ÇÝíáñÁ Ñ³Û³½·Ç Ïñïë»ñ É»Ûï»Ý³Ýï æáñç øáõßÝ³ñÛ³ÝÝ ¿ñ: ÐÁé-ã³Ïí³Í ½ÇÝíáñÝ»ñÇó ¿ÇÝ ÑÇëáõÝ ×³Ï³-ï³Ù³ñï»ñáõÙ ËÇ½³Ë ÃéÇãùÝ»ñáí ³ã-ùÇ ÁÝÏ³Í ¨ ²é³ÝÓÝ³Ñ³ ïáõÏ³ íÇ³óÇáÝ Ë³ãáí, ²íÇ³óÇáÝ ßù³Ýß³Ýáí áõ Ù³-Ë³·³Ñ³Ï³Ý µ³ó³éÇÏ å³ïíá·ñáí å³ñ·¨³ïñí³Í û¹³ãáõ, 1-ÇÝ É»Ûï»Ý³Ýï ²Éµ»ñï Â³·Ý³½Û³ÝÁ` ´ñáÝùëÇó, ²-é³ÝÓÝ³Ñ³ ïáõÏ³ íÇ³óÇáÝ Ë³ãáí å³ñ-·¨³ïñí³Í ë»ñÅ³Ýï ØÇÑñ³Ý ¶ÇùëáëÛ³ÝÁ` ÈÇÝµñáõÏÇó, ÃßÝ³Ùáõ áõÃ ÇÝùÝ³-ÃÇé Ïáñí³Ý»Éáõ Ñ³Ù³ñ ÝáõÛÝ å³ñ·¨ÇÝ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ¼ÇÝíáñ³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÇ ³ñ-Å³Ý³ó³Í 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ë»ñÅ³Ýï Ðñ³Ýï â»ñ»½Û³ÝÁ` ê³Ý üñ³ÝóÇëÏáÛÇó, ²ýñÇÏ³-ÛáõÙ ¨ ¶ñ»ÝÉ³Ý¹Ç³ÛáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ËÇ-½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ »ñÏáõ ²é³ÝÓÝ³Ñ³-ïáõÏ³ íÇ³óÇáÝ Ë³ãÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í Ï³-åÇï³Ý-É»Ûï»Ý³Ýï ²ñ³Ù ö³ñáõÝ³ÏÁ` öÇïÙ»ÝÇó³⁴: ´³Ý³ÏÇ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕáí å³ñ·¨³ïñí»É »Ý Ù³Ûáñ öÇï»ñ ØÇñ³ù-Û³ÝÁ` üÇÉ³¹»ÉýÇ³ÛÇó, Ð³ñáÉ¹ Øáõñ³¹-Û³ÝÁ` öñáíÇ¹»ÝëÇó, ë»ñÅ³Ýï ø. ÜÇÏá-ÕáëÛ³ÝÁ: Æñ»Ýó ³ÝÓÝíÇñ³µ³ñ »Ý¹ñë»-íáñ»É Ý³¨ ß³ñù³ÛÇÝ æ»ÛÙë Ð³ñáõÃ-ÛáõÝÛ³ÝÁ` ÚáÝÏ»ñëÇó, Ð³ñáÉ¹ ´áÛ³çÛ³-ÝÁ` ²ëïáñÇ³ÛÇó, 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ-Ý»ñ ø»Û Â³É³ÝÛ³ÝÁ` ü³õëÉ»ñÇó, Ü³½³-ñ»Ã î»ñ-Ô³½³ñÛ³ÝÁ` ÈáÝ·-²ÛÉ»Ý¹Çó, ¨ áõñÇßÝ»ñ: Ì»ñçÇÝë ÂáõÝÇëáõÙ Í³í³É-í³Í é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ-·¨³ïñí»É ¿ Ý³¨ ï»ÕÇ ½ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ÏáõÙÇó: ÆëÏ ÉáÝ·-³ÛÉ»Ý¹óÇ Ø³ÝáõÏ Â³ÃáëÛ³Ý ³Ù»ñÇÏ-Û³Ý Ù³ÙáõÉÇ µÝáõÃ³·ñÙ³Ùµ §»ñµ¨Çó¿ å³ï³Ñ³Í É³í³·áõÛÝ áõ ×³ñåÇÏ ½ÇÝ-íáñÝ»ñÇó Ù»ÏÝ ¿ñ¦³⁵: Þáõñç ÑÇÝ· ï³ñÇ ÙÇ³ëÇÝ Ý³í³ ïáñÙáõÙ Í³é³Ûáõ »Ý ê³ñ-·Çë Ø»ÝëáÝÁ` ê»ÛÉ»ÙÇó, ²ñ³Ù ´á½Û³ÝÁ` Ð»Ï»Ý»ëÇó, ¼³ í»Ý ²í»ïÇëÛ³ÝÁ` Üáõï-ÉÇÇó:

1943 Ã. ÷»ïñí³ñÇ í»ñçÇÝ ²é³ÝóùÇ »ñÏñÝ»ñÇ ¹»Ù *Î³ëë»ñÇÝÇ* Ï³ï³ÕÇ ×³-Ï³ï³Ù³ñïáõÙ Ñ»ñáë³óÙ³Ý ûñÇÝ³Ï ¿ ¹³ñÓ»É ÷áË·Ý¹³å»ï æáñç æáõëÙ³É-Û³ÝÁ` üÇãµáõñ·Çó, áñÝ Çñ çáÏ³ ïÁ í»ñ³-Ï³½Ù»Éáõ Ýå³ï³Ïáí ËÇ½³Ë»É ¿ ³Ýó-Ý»É ÃßÝ³Ùáõ Ïñ³Ï³Ñ»ñÃ»ñÇ ÙÇçáí, ³å³ ùë³ÝÛáõÃ ³ÙÇë ³ÝóÏ³óñ»É ¿ ·»ñáõÃÛ³Ý Ù»ç: ²Ù»ñÇÏÛ³Ý Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ Ýñ³Ý å³ñ·¨³ïñ»É ¿ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕáí³⁶:

1943 Ã. ÑáõÉÇëÇÝ **Սիցիլիայի ազատագրման համար** ÙÕí³Í Ï³ï³ÕÇ Ù³ñ-ï»ñáõÙ Çñ ù³çáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É ë»-÷³Ï³Ý áõÅ»ñáí ÇÝÁ Çï³É³óÇ ½ÇÝíáñÇ ·»ñ»í³ñ³Í ë»ñÅ³Ýï Ð³ÛÏ î»ñ-úÑ³Ý-Ý»ëÛ³ÝÁ: ²Ù»ñÇÏÛ³Ý ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ ³÷Ñ³ÝÙ³Ý Ù³ëÝ³ÏÇó ¿ »Õ»É ²ñÍ³Ã» ³ëïÕÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í ÝÛáõÛáñù³µÝ³Ï ¾¹áõ³ñ¹ øáõµáõßÁ, ÇëÏ ²ïÉ³ÝïÇÏ êÇ-ïÇÇ µÝ³ÏÇã Ñ»ï¨³Ï³½áñÇ ß³ñù³ÛÇÝ æ»ÛÙë ØáÙçÛ³ÝÁ ÏÓ½áõ Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í í×é³Ï³Ý ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ ½·áõßáñ»Ý ëáÕáëÏ»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ` 300 Ù ï³ñ³ÍùÁÝ¹·ñÏáõ Ïñ³Ï³Ñ»ñÃÇ ÙÇçáí ¨ í»ñ³-Ï³Ý·Ý»É Ï³åÁ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½áñ³ÙÇ³ íá-ñáõÙÝ»ñÇ ÙÇç¨: ÂßÝ³Ùáõ ÃÇÏáõÝù Í³-ÍáõÏ Ùáï ù ·áñÍ³Í ¨ ³ÛÝ ï»Õ ³Ñ áõ ë³ñ-ë³÷ ï³ñ³Í³Í çáÏ³ ïÝ»ñÇ Ï³½ÙáõÙ ¿ÇÝ ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï ä»ñ× ²í³¹³Ý-Û³ÝÁ` ´»ÙáÝïÇó, èáã»Ùµ³áõ Ð»ñáëÛ³-ÝÁ, 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ë»ñÅ³Ýï æáñç úáõñ·³Ý-Û³ÝÁ³⁷:

ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ ²ýñÇÏ³ÛáõÙ ¨ êÇóÇ-ÉÇ³ÛáõÙ Í³í³É³Í é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõ-ÃÛáõÝÝ»ñáõÙ Çñ»Ýó ù³çáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ý³¨ Ù³Ûáñ èáµ»ñï ø³ÝÃÇ·Û³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý ²ñ³Ù ´³Ûñ³ÙÛ³ÝÁ, É»Ûï»-Ý³ÝïÝ»ñ öÇï»ñ êÇñ³ÏÛ³Ý áõ ²ñÃáõñ ¾¹·³ñÛ³ÝÁ, Ï³åñ³É æ»Ï î»ñ-Ü»ñëÇë-Û³ÝÁ, ³íÇ³óÇ³ÛÇ ëå³ Ð³ññÇ ê³ã³ÏÉÛ³-ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ³⁸:

ê³É»éÝ³ÛáõÙ Çï³É³Ï³Ý ½áñ³Ù³-

³⁴ î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 99, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 57, *ÝáõÛÝÇ`* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 52—56:

³⁵ î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 100—101:

³⁶ î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 100:

³⁷ î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 102:

³⁸ î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 56—81:

ë»ñÇÝ Ñ»ñáë³µ³ñ ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛáõÝ óáõÛó ïíáõ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ß³ñùáõÙ ¿ñ Ï³åñ³É æáÝ ü»ñ»ß»ÃÛ³ÝÁ` üÇÉ³¹»ÉýÇ³ÛÇó:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇ Çñ»Ýó Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÝ »Ý µ»ñ»É Ý³¨ 1944 Ã. ·³ñÝ³ÝÁ ²ØÜ-Ç µ³Ý³ÏÇ` ¹»åÇ ÐéáÙ Ï³ï³ñ³Í

Î³åÇï³Ý Ø. Ø³ÝáõÏÛ³Ý

¹Åí³ñÇÝ ³ÝóÙ³ÝÁ: ²é³í»É ³ãùÇ ÁÝÏ³Í û¹³ãáõÝ»ñÇó ¿ÇÝ í³ÃëáõÝí»ó í»ñÍáí³ÛÇÝ ÃéÇãùÝ»ñ Ï³ï³ñ³Í ¨ ²é³ÝóÝ³Ñ³ïáõÏ³íÇ³óÇáÝ Ë³ãÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í Î³éÉ æ»ÝÛ³ÝÁ` ¸ÇÝáõµ³ÛÇó, ÝáõÛÝ å³ñ·¨Ç, ÇÝãå»ë Ý³¨ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕÇ áõ ú¹³ÛÇÝ ßù³Ýß³ÝÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í É»Ûï»Ý³Ýï â³éÉ½ Øáõñ³¹Û³ÝÁ` àôáïï»ñÃ³áõÝÇó, ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: üÇÉ³¹»ÉýÇ³ÛÇ µÝ³ÏÇã ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï æ»ÛÙ ø»É»ßÛ³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ÑÇëáõÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ: Ìáí³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Å³Ù³Ý³Ï Çñ»Ýó Ñ»ñáë³µ³ñ »Ý ¹ñë»ÍáñÍ»É ØÇÉïáÝ È¨Çë Â³Ñ³ùãÛ³ÝÝ áõ É»Ûï»Ý³Ýï ¼»Ýë³ ¶¨áñ·Û³ÝÁ` öñáíÇ¹»ÝëÇó, æáÝ ü³ñÑ³¹Û³ÝÁ` Èáõõñ»ÝëÇó, ÷áË·Ý¹³å»ï ¾¹áõ³ñ¹ ´³ñëáõÙÛ³ÝÁ` ¾í³Ýëï áÝÇó, ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: Üñ³ÝóÇó ß³ï»ñÁ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ÇÝ Ý³¨ Ë³Õ³Õûí ÏÇ³Ýáë³Ý ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñÇÝ[39]:

¸»åÇ ÐéáÙ ×³Ý³å³ñÑÇÝ` *¶áõë-ï³íÛ³Ý ·ÍÇ* ³ÝóÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï, ³ãùÇ ÁÝÏ³Í û¹³ãáõÝ»ñÇó ¿ÇÝ ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï Ð»ñµ»ñÃ øÇÉ»çÛ³ÝÁ` ØáÝÃùÉ»ÛñÇó, é³½Ù³Ï³Ý ÑÇëáõÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏÇó 1-ÇÝ É»Ûï»Ý³Ýï Øáñë Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ` üñ»½ÝáÛÇó: 1944 Ã. Ù³ÛÇëÇÝ Æï³ÉÇ³ÛÇ Ýí³×Ù³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í *²ÝóÇáÛÇ* í×éáñáß ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ Çñ ³ÝûñÇÝ³Ï ËÇ½³Ëáõ ÃÛ³Ùµ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É »ñ»ëáõÝÛáõÃ ûñ ³ÝÁÝ¹Ù»ç ù³ç³µ³ñ Ù³ñïÁÝã³Í 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ ¼³í»Ý Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ` ÈáÝ· ²ÛÉ»Ý¹Çó: ÆëÏ ÷áùñ-ÇÝã ÑÛáõëÇëáõÙ ·ïÝíáõ *êÇë ï»éÝ³ÛáõÙ* µ³ó³éÇÏ Ñ»ñáëáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ù»Ï ûñí³ Ù»ç ë»ñÅ³Ýï Çó É»Ûï»Ý³ÝïÇ ³ëïÇ×³ÝÇ, ³å³ Ý³¨ Îáý·ñ»ëÇ ä³ïíá ßù³Ýß³ÝÇ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É ¾éÝ»ëï ¸»ñíÇßÛ³ÝÁ: êÇë ï»éÝ³ÛÇ ³Û¹ ³ñÛáõÝ³ÉÇ ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ í»ó Ñ³ñÛáõñ ³Ù»ñÇÏ³óÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇó ÷ñÏí»óÇÝ ÁÝ¹³Ù»ÝÁ ùë³Ýãáñë ÁñáÝó ÃíáõÙ ¿ñ µ³½Ù³ÃÇí ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñÇ Ù³ëÝ³ÏÇó ß³ñù³ÛÇÝ ì³ñ¹³Ý ¶³Éý³Û³ÝÁ` ÈáÝ· ²ÛÉ»Ý¹Çó[40]:

Æï³É³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³ÛÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ³ãùÇ ÁÝÏ³Í ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û½ÇÝíáñ³Ï³ÝÝ»ñÇó ¿ÇÝ 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ æáñç ¸»ñ¹»ñÛ³ÝÁ` Ü»ßáõ³ÛÇó, Çñ íÇñ³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇÝ ÃßÝ³Ùáõ Ïñ³Ï³·ÍÇó ¹áõñë µ»ñ³Í ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï Ð³ÛÏ ¸³íÇ¹Û³ÝÁ, ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ å³ïÙáõÃÛ³Ý Ù»ç ³é³çÇÝ ³Ý·³Ù »ñ»ù Ñ³ñÛáõñ í»ó ûñ, Ï³Ù ÛáÃ Ñ³½³ñ Å³ÙÇó ³í»ÉÇ, ³ÝÁÝ¹Ñ³ï é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ³ÝóÏ³óñ³Í ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï ì³Ñ³Ý ´»·ÉÛ³ÝÁ` üÇÉ³¹»ÉýÇ³ÛÇó, ³Û¹ óáõó³ÏÇßáí Ýñ³Ý ÙÇ ÷áùñ ½Çç³Í ¨ Çñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ·áí»ëïÇÝ ³ñÅ³Ý³ó³Í Ù»ù»Ý³Í³ñ, 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ë»ñÅ³Ýï ²í»ïÇë Â¨³ÝÛ³ÝÁ` öáñïÉ»Ý¹Çó, ÇÝãå»ë Ý³¨ ·Ý¹³å»ï êÇñ·Çë ¼³ñ¹³ñÛ³ÝÁ` ´áëïáÝÇó: Ð»ñáë³µ³ñ Ù³ñïÝã³Í ·»Õ»óÇÏ ë»éÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñÇó ¿ñ ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï ¶ÉáñÇ³ ¸³ñµÇÝÛ³ÝÁ` ¸»ïñáÛïÇó, áñÁ Í³é³Û»É ¿ñ Ý³¨ ¸³ÝÇ³ÛáõÙ ¨ ÐáõÝ³ëï³ÝáõÙ: Æñ»Ýó ù³çáõÃÛ³Ùµ Ñ³ïÏ³å»ë ÷³ÛÉ»ó »Ý 1-ÇÝ É»Ûï»Ý³Ýï öÇï»ñ ¸³ÕÉÛ³ÝÁ` Ð»µ»ÉÇ»ÝÇó, àôÇÉÛ³Ù Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ` êåñÇÝ·ýÇÉ¹Çó,

[39] Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 103, 128, *æ. Ð. Â³ßËÛ³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 119—120:

[40] Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 110—112:

3-ñ¹ Ï³ñ·Ç Ï³åÇï³Ý úëÏ³ñ Ø³Ï³ñ-Û³ÝÁ` êÇáùë êÇïÇÇó: ²é³çÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝÝ»ñ ¾¹áõ³ñ¹ ê³ñ³ýÁ` ´ñáõÏ-ÉÇÝÇó, ¨ ²ñ³ñ³ï ¸³íÇÃ Âáñáëû³ÝÁ` üÇÉ³¹»ÉýÇ³ÛÇó, ¾¹áõ³ñ¹ ö³÷»ÉÛ³ÝÁ` ¸»ïñáÛïÇó, ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï æáÝ ´³Ï³ÉÛ³ÝÁ` ÜÛáõ³ñÏÇó, ¨ ³í»ÉÇ ù³Ý

Ð. ÎÇ½Çñû³ÝÇ ÉáõëÝÏ³ñÁ
§ÜÛáõ-Úáñù Â³ÛÙë Ù»·»½ÇÝ¦ ³Ùë³·ñÇ
ß³åÇÏÇÝ. 1945 Ã. ÑáõÝÇëÇ 24

»ñÏáõ ï³ñí³ Ù»ç ÛáÃ Ï³ñ¨áñ ×³Ï³-ï³Ù³ñï»ñÇ Ù³ëÝ³Ïó³Í ë»ñÅ³Ýï èÇ-ã³ñ¹ úÑ³ÝÛ³ÝÁ` ÜÛáõ ´ñÇï³ÝÇó, ³ñ-Å³Ý³ó»É »Ý ²ñÍ³Ã» ³ëïÕ ßù³ÝßÛ³ÝÇ[41]:

´³ÉÏ³ÝÛ³Ý ûå»ñ³óÇ³Ý»ñáõÙ ³-é³ÝÓÝ³å»ë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É É»Ûï»Ý³Ýï Ì ñ»Å Ø³ñëáõµÛ³ÝÁ, é³¹ÇáÏ³ å³ íáñ ²ñ-Ãáõñ æÇµÇÉÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ[42]:

Ð³Û»ñÝ Çñ»Ýó ù³ç³µ³ñ »Ý ¹ñë¨á-ñ»É Ý³¨ Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³ÛÇ, üñ³ÝëÇ³ÛÇ, ´»É·Ç³ÛÇ, ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ¨ »íñáå³Ï³Ý ³ÛÉ »ñÏñÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ: **Մեծ Բրիտանիայում** ßáõñç »ñÏáõ ï³ñÇ Ñ»ñáë³óÙ³Ý ûñÇÝ³Ï »Ý »Õ»É Ù³Ûáñ èÇ-ã³ñ¹ ²É»ùÁ` öñáíÇ¹»ÝëÇó, áñÁ Ù³ëÝ³Ï-ó»É ¿ Ý³¨ ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý µÝ³Ï³ãáõÃÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ Ï³ï³ñí³Í ÷ñÏ³ñ³ñ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝ, 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³-ÛÇÝÝ»ñ æáñç ö³÷³½Û³ÝÁ` ÜÛáõ Úáñù»Çó, æáñç Ø³ñ·³ñÛ³ÝÝ Çñ ãáñë »Õµ³ÛñÝ»ñÇ Ñ»ï` àôëïñÇó, ¶³ëå³ñÛ³Ý ÑÇÝ· »Õ-µ³ÛñÝ»ñÁ` ²ëïáñÇ³ÛÇó, ²ñÍ³Ã» ³ëïÕÇ ³ñÅ³Ý³ó³Í ÈÇØ³ÃÇáõëÁ` ÜÛáõ Úáñù»Çó, ÃßÝ³Ù³Ï³Ý ·áïÇÝ»ñáõÙ ·áñÍáÕ ËÇ-½³Ë ³ÝÏ³ñ·»Éáñ¹ Ï³å³ñ³É Ð³ññÇ øáõ-½áõçÛ³ÝÁ` ´ñáÝùëÇó, ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: ÆëÏ Ïñï»ëñ É»Ûï»Ý³Ýï Îáß ïáÛ³ÝÁ ´ñÇï³Ý³Ï³Ý ÏÕ½ÇÝ»ñÇ å³ßïå³ÝáõÃ-Û³Ý Å³Ù³Ý³Ï óáõó³µ»ñ³Í ËÇ½³ËáõÃ-Û³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ»ïÙ³Ñáõ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ å³ñ·¨Ç[43]:

Ֆրանսիայի Ñ³Ù³ñ ÙÕíáÕ Ù³ñï»ñÇÝ Çñ»Ýó Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÝ »Ý µ»ñ»É É»Ûï»Ý³Ýï Ì³ñ³¹ Ì³ñ³¹Û³ÝÁ, ë»ñ-Å³Ýï ²Ûµ» æ³Ù³ÛÉÁ, ³í³· ë»ñÅ³Ýï Ð»ÝñÇ Î³É÷³ÏãÛ³ÝÁ, Í³Ýñ íÇñ³íáñí»É` ¶ñÇ·áñ ê»ÛÙáõñÛ³ÝÁ[44]: ê»ñÅ³Ýï æáÝ öáñÇ³½Û³ÝÝ Çñ Õ»Ï³í³ñ³Í ½áñ³ÙÇ³-ïáí Ï³ñ× Å³Ù³Ý³Ïáõ٠³½³ï³·ñ»É ¿ ÑáÍ ßñç³÷³ÏÙ³Ý Ù»ç Ñ³ÛïÝí³Í ýñ³Ý-ëÇ³Ï³Ý ½ÇÝíáñÝ»ñÇÝ: Ø»Ï ³ÛÉ ³Ý·³Ù Ý³ ÙÇ³ÛÝ³Ï ·»ñ»É¿ ÃßÝ³Ùáõ Ù»Ï ï³ëÝ-Û³ÏÇó ³í»ÉÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ: Æñ Ù³ ïáõó³Í Ñ»ñáë³Ï³Ý ÍáõÛÉ »ñÏñ³å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ëÕí³ÛÇ ë»É»Ï ¨ Ù³ñ³ÏÇ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ[44]...

1944 Ã. ³Ùé³ÝÁ üñ³ÝëÇ³ÛáõÙ *ê»Ý ÈáÛÇ* ùå»ñ³óÇ Å³Ù³Ý³Ï ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ³é³çÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝÝ»ñ Ð³ñáÉ¹ ö³ñ³·³ÛÛ³ÝÁ` Èááõñ»ÝëÇó, È¨ ¶áõÉ»½Û³ÝÁ` ÜÛáõ³ñÏÇó: ÜáñÙ³Ý¹Ç³ÛáõÙ ¹³ß-Ý³ÏÇó ½áñù»ñÇ ³÷Ñ³ÝÙ³Ý ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇÝ µ³½Ù³ÃÇí ³ÛÉ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»-ñÇ Ñ»ï Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ ¼³í»Ý Â³·íáñÛ³ÝÁ` Èááõ-ñ»ÝëÇó, É»Ûï»Ý³Ýï Ì³ñáõÅ³Ý ¶áõÛáõÙÇ-Û³ÝÁ` ÜÛáõ Úáñù»Çó, ²ñÍ³Ã» ³ëïÕÇ ³ñ-

---

[41] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 112—114:

[42] Î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 96—103:

[43] Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 115, 117, §Ð³Û Å³Õáíñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, Ñ. VIII: º., 1970, ¿ç 160:

[44] Î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 120—126, *ÝáõÛÝÇ`* ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 57:

[45] Î»ë «Hairenik Weekly», 12.III.1953.

Å³Ý³ó³Í 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ ¶ñÇ·áñ ê³ñÙ³ÝÛ³ÝÁ, ë»ñÅ³ÝïÝ»ñ Ü³½³ñ»Ã Ø³ÝË³¹çÛ³ÝÁ` Èáë ²Ýç»É»ëÇó, æ»ñ³ñ¹ Ðáí³ÏÇÙÛ³ÝÁ` àôë ïñÇó, ¨ áõñÇßÝ»ñ: Ì»ñçÇÝë ³ÛÝ ÷áùñ³ÃÇí ³Ù»ñÇÏ³óÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ß³ñùáõÙ ¿ñ, áñáÝù ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý §üñ³ÝëÇ³ÛÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñáõÙ Ù³ïáõó³Í µ³ó³éÇÏ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ ßÝáñÑíáÕ ýñ³ÝëÇ³Ï³Ý Ø³ñï³Ï³Ý Ë³ã ßù³Ýß³ÝÇ: ²Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ý³ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ Ý³¨ *¾Éµ³ÛÇ ·»ï ³Ýó-Ù³ÝÁ* **Գերմանիայում,** »ñµ ³Ý·Éá-³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½áñù»ñÝ ÁÝ¹Ñáõå Ùáï»ó³Ý (45 ÙÕáÝ) ´»éÉÇÝÇÝ: Üßí³Í ýñ³ÝëÇ³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÇ (»ñÏáõ ³Ý·³Ù), ÇÝãå»ë Ý³¨ µ»É·Ç³Ï³Ý å³ñ·¨Ç áõ ²ñÍ³Ã» ³ëïÕÇ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Ý³¨ ßáõñç »ñÏáõ ï³ñÇ »íñáå³Ï³Ý Ï³ï³ÕÇ ×³Ï³ï³Ù³ñ-ï»ñÇ Ù³ëÝ³Ïó³Í 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ë»ñÅ³Ýï ÐáÙ»ñ È³ýÛ³ÝÁ[46]:

1945 Ã. ëÏ½µÇÝ Ëëï³ßáõÝã ÓÙé³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ **Բելգիայի** Ñ³Ù³ñ ÙÕíáÕ ×³Ï³ï³Ù³ñï»ñáõÙ Çñ»Ó Ñ»ñáë³µ³ñ ¹ñë¨áñ³Í ÙÇ ËáõÙµ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇó ¿ÇÝ ·Çß»ñáí ÃßÝ³Ùáõ µ³½Ù³ÃÇí ï³Ý-Ï»ñ áãÝã³óñ³Í Ï³åÇ³Ý Ø. êï»÷³Ý-Û³ÝÁ` ÜÛáõåáñï Çó, ¹Çåáõï Ññ³ÓÇ· É»Û-ï»Ý³Ýï ¾ÝÃáÝÇ Ø³ñÏáëÛ³ÝÁ` ´ñáÝù-ëÇó, ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï èáµ»ñï Ð³-ÏáµÛ³ÝÁ` ÜÛáõµñÇåáñïÇó[47]: Ì³Ýñ íÇñ³-íáñí»É ¨ ÑÇí³Ý¹³ÝáóáõÙ Ù³Ñ³ó»É ¿ ³-Ù»ñÇÏÛ³Ý ×³ñï³ñ³·áñÍ³ï»ËÝÇÏ³-Ï³Ý ½áñù»ñÇ Ï³½ÙáõÙ Ï³Ù³íáñ³·ñí³Í æ³ÝÇÝ ä»ïñáëÛ³ÝÁ, áñÁ µ³½Ù³ÃÇí íï³Ý·³íáñ Çñ³¹ñáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ óáõ-ó³µ»ñ³Í µ³ó³éÇÏ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³-Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ñ äÕÝó» ³ëïÕ ßù³Ýß³Ýáí: è³½Ù³û¹³ÛÇÝ ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÇó Ù»ÏÇ Å³Ù³Ý³Ï ½áÑí»É ¿ ê ï»ÝÇ Ø»ÉÇùÛ³ÝÁ[48]:

Հյուսիսային և Կենտրոնական Եվրոպայում Í³í³É³Í ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»-ñÇÝ Çñ»Ó Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ »Ý µ»ñ»É Ï³åÇï³Ý ê ÏÇí ¸»ñ³ÛÝ³ÝÁ` ØÇ-Ý»áÉ³ÛÇó, æáñç ØÏñïÇÇãÛ³ÝÁ` ÜÛáõ Úáñ-ùÇó, Ï³åñ³É Øáõ·»ñÛ³ÝÁ, æáÝÇ Âá÷áõ½-Û³ÝÁ` ´ñáõÏÉÇÝÇó, ß ï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï ²µñ³Ñ³Ù ²·µ³ßÛ³ÝÁ` ØÇÉáõáÏÇÇó, ß³ñ-ù³ÛÇÝ æáÝ Ø»½Û³ÝÁ[49]: ºíñáå³Ûáõ ï»-ÕÇ áõÝ»ó³Í û¹³ÛÇÝ å³ï»ñ³½Ùáõ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ë»ñÅ³Ýï ²ñ³ Ø³ñï ÇÝÁ, ³í³· ë»ñÅ³Ýï ²ñÙ»Ý ØÇÝ³ëÛ³ÝÁ, É»Ûï»Ý³Ýï æ»Ï Â»ñ½Û³ÝÁ, Ïñï ë»ñ É»Ûï»Ý³Ýï ÈÛáõ-Ã»ñ ²í³·Û³ÝÁ, Ù³Ûáñ Î³éÉ ÂáÙ³çÛ³ÝÁ, ²ñÃáõñ ¾¹·³ñÛ³ÝÁ, ²ñ³Ù ´³Ûñ³ÙÁ, Ï³-åÇï³Ý æáÝ Ü³ç³ñÛ³Ý ¨ ß³ï áõñÇß-Ý»ñ: Ì»ñçÇÝë å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ²é³ÝÓ-Ý³Ñ³ïáõÏ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ë³ãáí, ºíñá-å³Ï³Ý Ã³ï»ñ³µ»ÙÇ Å³å³í»Ýáí, ³-Ù»ñÇÏÛ³Ý Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ ßù³Ýß³Ýáí, ØÇ³-íáñí³Í ³½·»ñÇ Å³å³í»Ýáí, ¼áñ³ÙÇ³-íáñÙ³Ý Ý³Ë³·³Ñ³Ï³Ý å³ïí·ñ»ñáí: ºíñáå³Ï³Ý ï³ñµ»ñ ûå»ñ³óÇ³Ý»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï ù³ç³µ³ñ ½áÑí³Í ³Ù»ñÇÏ³-Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇ ß³ñùáõÙ ¿ÇÝ æáÝ Ü³-½³ñ»ÃÛ³ÝÁ, ¶³ëå³ñ ê»ÙáõñÛ³ÝÁ ¨ áõ-ñÇßÝ»ñ[50]:

1945 Ã. Ù³ñïÇ ëÏ½µÇÝ *Ðé»ÝáëÇ* ¹Åí³ñÇÝ ·»ï³ÝóÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ¾¹áõ³ñ¹ Â³ýçÇ»ÝÁ` úÏÉ»Ý¹Çó, ë»ñÅ³Ýï Ì³Ñ³· ØáõëÇ·Û³ÝÁ` ´ñáÝù-ëÇó, ¼³í»Ý Îáëï³ÝÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ: ü³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ÏáÕÙÇó ·»ñ-í³Í ³Ù»ñÇÏ³óÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ Ãíáõ٠¿ñ Ñ³Û³½·Ç ø»ÝÝ»ï Ô³½³ÝãÛ³ÝÁ, ÇëÏ ³Ý-Ñ³Ûï Ïáñ³ÍÝ»ñÇ ÃíáõÙ` û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ Ññ³ÓÇ· ¾éÝ»ëï Ü³ÑÇ·Û³ÝÁ[51]:

§Âéãáõ µ»ñ¹¦ é³½Ù³û¹³Ý³íÇ Ññ³-Ù³Ý³ï³ñ ÄÇñ³Ûñ ¶¨áñ·Û³ÝÁ Ù³ëÝ³Ï-ó»É ¿ ´»éÉÇÝÇ, ØÛáõÝË»ÝÇ, Ð³Ùµáõñ·Ç, Þïáõï·³ñïÇ éÙµ³ÏáÍáõÙÝ»ñÇÝ: ü³-ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ï³ñ³ÍùÇ »ñ»-ëáõÝ»ñ»ù éÙµ³ÏáÍáõÙÝ»ñ »Ý Ï³ï³ñ»É É»Ûï»Ý³Ýï ê»Ý ä³ñë³ÙÛ³ÝÁ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ³Ýó³Ùµ³Ë³·³Ñ³Ï³ÝÇ èáõ½-í»ÉïÇ ÏáÕÙÇó å³ñ·¨³ïñí³Í ÄÇñ³Ûñ ¼³ñ½³í³ÃÛ³ÝÁ, Ëáñ³Ñ³¹³ÛÇÝ û¹³Ý³-

46 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 119, 120, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 126—134:

47 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 123:

48 î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ð³Û³ëï³Ý¦, 1945 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ 7, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 57:

49 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 121, 122:

50 î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 81—96, *ÝáõÛÝÇ`* ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 57:

51 î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 124, §Ð³Û ÅáÕáíáõñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, ¿ç 160, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 57:

í»ñÇ Ñ»ï Ñ³Ù³ ï»Õ ´»éÉÇÝÇ éÙµ³ÏáÍ-Ù³ÝÁ Ù³ëÝ³Ïó³Í Ï³Ù³íáñ, ËÇ½³Ë û-¹³ãáõ ë»ñÅ³Ýï â³éÉ½ î»ñï»ñÛ³ÝÁ, áñÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ÕÝáõ ï»ñ¨Ý»ñÇ ÷áõÝç »ñ»ù ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí ¨ §ú¹³ãí³-Ï³Ý ³ÏÝ³éáõ Í³é³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³-Ù³ñ¦ ²ØÜ-Ç ³Ù»Ý³µ³ñÓñ ³íÇ³óÇáÝ ßù³Ýß³Ýáí[52]:

²Ù»ñÇÏ³óÇÝ»ñÁ, ³ëïÇ×³Ý³µ³ñ Ùáõïù ·áñÍ»Éáí ·»ñÙ³Ý³Ï³Ýù³Õ³ùÝ»ñ, *Ï³ñ·áõÏ³ÝáÝ* ³å³Ñáí»Éáõ Ýå³ï³Ïáí ³ÛÝï»Õ Ñ³ëï³ï»É »Ý *ëå³Û³Ï³Ý ÑëÏá-ÕáõÃÛáõÝ,* áñÇÝ Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ µ³½-Ù³ÃÇí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñ: ÆëÏ ÑÇÝ· Ù»Í ×³Ï³ï³Ù³ñïÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏÇó 1-ÇÝ É»Ûï»Ý³Ýï èáµ»ñï Â»Éý»Û³ÝÁ` ÈáÝ· ²ÛÉ»Ý¹Çó, áñÝ Çñ ³ñ¹³ñ³ÙÇï í³ñ-í»óáÕáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ëï³ó»É ¿ñ §Ñ³ßï³-ñ³ñ¦ Ù³Ï³ÝáõÝÁ, ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ù³Õ³ù-Ý»ñÇó Ù»ÏáõÙ ½µ³Õ»óñ»É ¿ ù³Õ³ù³å»-ïÇ ¨ ¹³ï³íáñÇ å³ßïáÝ, í»ñ³ÑëÏ»É áëïÇÏ³ÝáõÃÛ³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ, ÝáõÛ-ÝÇëÏ í³ñ»É ¿ ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý ³Ùáõë-ÝáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ñ³ñáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ[53]:

1945 Ã. ³åñÇÉÇ 27-ÇÝ *¾Éµ³ ·»ïÇ* Ùáï ¹³ßÝ³ÏÇó »ñÏñÝ»ñÇ ¨ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ *ÑÇß³ñÅ³Ý Ñ³Ý¹ÇåÙ³ÝÁ* Ý»ñÏ³ ¿ »Õ»É Ý³¨ ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï ì³Ñ³Ý ²½Ý³íáõñÛ³ÝÁ` àôëïñÇó[54]:

´³½Ù³ÃÇí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛÙ»ñ Çñ»Ýó µÝáñáß ³½ÝíáõÃÛ³Ý, Ï³ñ·³å³ÑáõÃÛ³Ý áõ ÝíÇñí³ÍáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÁÝ¹·ñÏí»É »Ý ³Ù»ñÇÏÛ³Ý *µ³ñÓñ³ëïÇ×³Ý Ññ³Ù³Ý³-ï³ñáõÃÛ³ÝÝ ëå³ë³ñÏáõ ³ÝÓÝ³Ï³½-ÙáõÙ:* Ì³é³ÛáõÃÛ³Ý µ»ñáõÙáí Ýñ³Ýù ¹³ñÓ»É »Ý å³ïÙ³Ï³Ý ï³ñµ»ñ Ï³ñ¨áñ Çñ³¹³ñÓáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³Ï³Ý³ï»ëÝ»ñ: úñÇÝ³Ï` 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ß³ñù³ÛÇÝ ¾¹Ùáõ¹ úñ·³ÝÛ³ÝÁ` ´ñáÝùëÇó, áñå»ë ³Ù»ñÇÏ-Û³Ý ¹ÇíÇ½Ç³Ý»ñÇó Ù»ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³-ñÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ÃÇÏÝ³å³Ñ, Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ²íëïñÇ³ÛáõÙ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý µ³Ý³ÏÇ ßñç³÷³ÏÙ³ÝÁ: ÆëÏ ²ýñÇÏ³ÛáõÙ ·»ñ³-½³Ýó Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ¹»ïñáÛï³-µÝ³Ï ûñÇáñ¹ êÛáõ ê³ñ³ýÛ³ÝÁ ¹³ñÓ»É ¿ ºíñáå³ÛáõÙ ³Ý·É-³Ù»ñÇÏÛ³Ý ¹³ßÝ³Ï-

ó³ÛÇÝ ½ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»-Ý»ñ³É ¸áõ³Ûï ¾Û½»ÝÑ³áõ»ñÇ ³ßË³ï³-Ï³½ÙÇ ³Ý¹³Ù` Áëï ¿áõÃÛ³Ý Ï³ï³ñ»Éáí Ýñ³ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ù³ñï³õ³ñÇ å³ñï³-Ï³ÝáõÃÛáõÝÁ: ¶»Ý»ñ³ÉÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ÃÇÏ-Ý³å³ÑÝ»ñÇó ¿ñ Ùáï »ñ»ù ï³ñÇ Íáí³-ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛáõÝ Ï³ï³ñ³Í ë»ñÅ³Ýï

2-ñ¹ É»Ûï»Ý³Ýï ê. ê³ñ³ýÛ³Ý

ê³Ùí»É ¶³ñµ»¹Û³ÝÁ` è»ÛëÇÝÇó: ÆëÏ Íáí³ÛÇÝ Ð³ññÇ Ð³ÏáµÛ³ÝÁ` ¾í»ñ»ïÇó, »Õ»É ¿ ºéÛ³Ï ï»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ú³ÉÃ³ÛÇ ËáñÑñ¹³ÅáÕáíáõÙ (1945 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 4—11) ²ØÜ-Ç Ý³Ë³·³ÑÇ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ÃÇÏÝ³å³ÑÝ»ñÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ý Ï³½-ÙáõÙ[55]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛÙ»ñÝ Çñ»Ýó ³ÝÙÇç³Ï³Ý Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÝ »Ý µ»ñ»É Ý³¨ *Ë³Õ³-ÕáõÃÛ³Ý ï³ñµ»ñ µ³Ý³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ý³Ë³å³ïñ³ëï³Ï³Ý ¨ ÁÝÃ³óÇÏ ³ß-Ë³ï³ÝùÝ»ñÇÝ:* ²Ûëå»ë. ýñ³ÝëÇ³Ï³Ý è»ÛÙëÝ ù³Õ³ùáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í µ³Ý³Ï-óáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï û·ï³·áñÍí»É »Ý ³é³çÝ³Ï³ñ· ·Í³·ñáõ, ÝÛáõÃáõÛáñù³-µÝ³Ïß³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï ä³ñ·¨ ê³Õ³-Ã»ÉÛ³ÝÇ å³ïñ³ëï³Í ï³ñµ»ñ ï»ë³ÏÇ ù³ñï»½Ý»ñÁ, ³Û¹ Ãíáõ٠` ³ßË³ñÑ³-óáõÛóÝ»ñÁ, ¨ é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝ-Ý»ñÁ ÝÏ³ñ³·ñáÕ ·Í³å³ïÏ»ñÝ»ñÁ: Ü³Ý»ñÏ³ ¿ »Õ»É Ý³¨ ääïë¹³ÙÇ µ³Ý³Ï-óáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ (1945 Ã. ÑáõÉÇ-ëÇ 17—û·áëïáëÇ 2) ·»Ý»ñ³É ¸áõ³Ûï ¿Û-½»ÝÑ³áõ»ñÇ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ ³Ûó»É³Í

[52] î»ë §Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, ¿ç 160:

[53] î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 126:

[54] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ:

[55] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 126—128:

Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³ÛÇ æáñç Ã³·³íáñÇ ¨ ýñ³ÝëÇ³óÇ ·»Ý»ñ³É Þ³éÉ ¹Á ¶áÉÇ Ñ³Ý¹ÇåáõÙÝ»ñÇÝ[56]:

ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇó »Õ»É »Ý Ý³¨ µ³½Ù³ÃÇí **հետախույզներ:** ºíñáå³ÛÇ ¸³ßÝ³Ïó³ÛÇÝ ·»ñ³·áõÛÝ Ï»Ýï ñáÝáõÙ Í³é³Û»É ¿ ³í³· Ù³Ûáñ èáµ»ñï â³ÝÃÇ·Û³ÝÁ, ºíñáå³Ûáõ٠¨ Ðåáõëï³ÛÇÝ ²ýñÇÏ³ÛáõÙ ·áñÍ»É ¿ ºñ³Ë ïÇùÇ É»·»ÝïáÝ ´ñáÝ½» ³ëïÕ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí, Ø³ñï³Ï³Ý Ë³ãáí ¨ ³ëÏ»ñ³ÛÇÝ ³ëïÕáí å³ñ·¨³ïñí³Í ²ñ³Ù Âáõñ³ÉÛ³ÝÁ, ØÇçÇÝ ²ñ¨»ÉùáõÙ ¨ Ë³Õ³ÕûíÏÇ³Ýáëå³Ý ï³ñ³Í³ßñç³ÝáõÙ` ²íëïñ³ÉÇ³ÛáõÙ, ÜÛáõ æñçÇ³ÛáõÙ, Ñáí³Ý¹³Ï³Ý ²ñ¨»ÉÛ³Ý ÐÝ¹Ï³ëï³ÝáõÙ, üÇÉÇåÇÝÝ»ñáõÙ, Ö³åáÝÇ³ÛáõÙ ¨ ³ÛÉáõñ, ³é³í»É ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ëå³Ý»ÉÇ Ñ»ïÝ³ñ¹ÇÝ Øáõ½»Ûáõ»É ²ñ³Ù³ÃÛ³Ý, ½ÝÛ³Ñáå³ÏÇÝ Íáí³ÛÇÝ Ñ»ïÇÝÇ ³Ý¹ÇÝ ìÇÏïáñ ì³ÝÉÇå³ÝÇ ·ÝÙ³ÝÏ³ÛÇÝ Û³ÝÓÝ³ñ³ñíáõÙ ¨ ÝáõÛÝù³ÝÇ åñÍ³ÏÇ ³Ñ³ñÏÁ³Ý ³ÝÑ³ÛÍ áñ ¹ñíáõÙ ÇÇ Ñ³í³Ý³Ï³Ý ...

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÁ, Ù³ëÝ³Ïó»Éáí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½áñù»ñÇ ·ñ³íáõÙÝ»ñÇÝ, Ñ»ñáë³µ³ñ ïÏ³ñ»É »Ý Ù³ñïÝ»ñáõÙ, Í³é³ÛáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù»Í³Ù³ë ³Ý¹ÇÝÇ ³Ýáõ³Ý ...

Ճապոնիայի կողմից կապիտուլացման ակտի ստորագրման

ß³ ï áõ ß³ ï áõñÇßÝ»ñÇ ÑÇß³ ï ³ ÏÁ[61]:

²Ù»ñÇÏÛ³Ý Ù³ÙáõÉÝ ³é³ÝÓÝ³ ÏÇ ·áí»ë ïáí ¿ ³Ý¹ñ³¹³ñÓ»É ø³Ã³ñÛ³Ý µ³½Ù³½³ í³ Ï ÁÝ ï ³ÝÇùÇÝ, áñÇ áõÃ ù³-ç³ñÇ áñ¹ÇÝ»ñÁ Ñ»ñáë³µ³ñ Ù³ñ ïÝã»É »Ý ²ØÜ-Ç ï ³ñµ»ñ ½áñ³çáÏ³ ïÝ»ñáõÙ. ²ñë»ÝÁ` Íáí ³ÛÇÝ ×³ñ ï ³ñ³·»ï ¿ñ, ì ³Ñ³·Á` Ïáõñë³Ý ï, Î ³ñáÝ` Ñ» ï ¨ ³ Ï ³-ÛÇÝ, ÄÇñ³ÛñÁ, ²ñÍ íÇÏÁ, Ð³ÛÏÁ` é³½Ù³-Ï ³Ý û¹³ãáõÝ»ñ ¿ÇÝ »í ñáå ³ Ï ³Ý é³½-Ù³×³ Ï ³ ïáõÙ, ²Éµ»ñ ï Á Ïéí»É ¿ñ üñ³Ý-ëÇ³ÛáõÙ, ÇëÏ Ðñ³ÛñÁ Í³é³Û»É Î ³ñÙÇñ Ë ³ãáõÙ[62]:

Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý ÁÝï ³ÝÇùÁ é³½Ù³-×³Ï³ ï ¿ ×³Ý³å³ñÑ»É Çñ í»ó áñ¹ÇÝ»-ñÇÝ` Ð³ññÇÇÝ, ²ñë»ÝÇÝ, ²ñ³ÙÇÝ, Ð³Û-ÏÇÝ, ì ³Ñ³ÝÇÝ, ì ³ñÃáõÝÇÝ ¨ ¹ë ï »ñÁ` ì ³ÑáõÝáõÝ: Î ³ñµ»ñ é³½Ù³Ï³Ý ûå»ñ³-óÇ³Ý»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï ³ÝÓÝíÇñ³µ³ñ Ù³ñ-ïÁÝã»É »Ý î»ñ-Ô³½³ñÛ³Ý ÑÇÝ· »Õµ³Ûñ-Ý»ñÁ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ì ³ñ»Ý, ²Éµ»ñ ï , ²ñ-Ãáõñ, æ»ÛÙë áõ æáÝ Ü³ç³ñÛ³ÝÝ»ñÁ[63]: âáñëáí å³ ï »ñ³½ÙÇ ¹³ß ï »ÝÙ»ÏÝ»É ²Ñ-Ù³çÛ³Ý (²ñß³ íÇñ, ²ßáï , Ðñ³Ûñ, ²½³ ï), ¶³¹³ñÛ³Ý (ê»ååáõÑ, ²ñÍ íÇÏ, Ð³ÛÏ, ì ³-Ñ³·Ý), ØÏñï ÇçãÛ³Ý (²ñ³Ù, ØÏñï Ççã, ì ñ»Å, ¾¹áõ³ñ¹), ö³ÃÇÝÛ³Ý (â³éÉ½, èÇ-ã³ñ¹, Ð³ññÇ, æáñç), Ø³Ï³ñÛ³Ý (úëÏ³ñ, ì ³Ñ³Ý, ì ³Ñ³·, Ð³ÛÏ) »Õµ³ÛñÝ»ñÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ[64]:

²Ù»ñÇÏÛ³Ý ½áñùÇ Ï³½ÙáõÙ ù³ç³-µ³ñ Ïéí»É »Ý »éÛ³ÏÝ»ñ` ÄÇñ³Ûñ, ì ³Ñ» áõ ä³ñáõÛñ ¼áñÃÛ³Ý »Õµ³ÛñÝ»ñÁ, »ñÏ-íáñÛ³ ÏÝ»ñ` æáñç áõ ²Éýñ»¹ ø³Ù³çÛ³Ý-Ý»ñÁ, ¶³ëå³ñ áõ ¶ñ»·áñÇ ê»ÙÙáõÃñÛ³Ý-Ý»ñÁ, æáÝ áõ æ»Ï Îáßï³Ï³ñÛ³ÝÝ»ñÁ, îÇ-ñ³Ý áõ ä»ñ× ØáÝáõÏÛ³ÝÝ»ñÁ, üñ»¹ áõ ¶³ñ»·ÇÝ ê³Ñ³ÏÛ³ÝÝ»ñÁ, ²ñï ³ß áõ ²ñ-Ù»Ý ÎáçÇÏÛ³ÝÝ»ñÁ, Øáõñ³¹ áõ ¶¨áñ· Î»ñï »ñÛ³ÝÝ»ñÁ, úÝÇÏ áõ ¶ñÇ·áñ Þ³-ÑÇÝÛ³ÝÝ»ñÁ, Ü³½³ñ áõ Ê³ãÇÏ Ü³½³ñ-Û³ÝÝ»ñÁ, ¸ÇÏ áõ â³éÉ½ ¸³µÕÛ³ÝÝ»ñÁ, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ì ³ÕÇÏ áõ Ø³Ýáõß³ Ï ²ëÉ³Ý-Û³Ý ùáõÛñ»ñÁ ¨ ß³ ï áõñÇßÝ»ñ[65]:

²ØÜ-Á ÃßÝ³Ù³Ï³Ý Ý»ñËáõÅáõÙÇó ½»ñÍ å³Ñ»Éáõ ·áñÍáõÙ Çñ»Ýó ³ í³Ý¹Ý »Ý Ý»ñ¹ñ»É ¨ »ñÏñÇ ½ÇÝí³Í áõÅ»ñáõÙ ³Ý-ÙÝ³óáñ¹ ÝíÇñáõÙáí Í³é³Û»É ùáõÛñ»ñ ¨ »Õµ³ÛñÝ»ñ` ø³Ã³ñÇÝ áõ ²é³ù»É ²é³-ù»ÉÛ³ÝÝ»ñÁ, êáõë³Ý áõ êÇÙáÝ Âáñáëÿ³Ý-Ý»ñÁ, ÈÇÉÇ³Ý áõ Ø³ñï ÇÝ ²ñëÉ³ÝÛ³ÝÝ»ñ-ñÁ, êÛáõ, ÂÇÉá áõ èÇã Î ³ñáÝ³óÇÝ»ñÁ, ¾ÉÇ½³µ»Ã áõ êáõñ»Ý ê³çÛ³ÝÝ»ñÁ, Ñ³Ûñ ¨ ¹áë ï ñ Ø³Ýí»É áõ ¶ÉáñÇ³ ¸³ñµÇÝ-Û³ÝÝ»ñÁ, ³ÙáõëÇÝÝ»ñ` È¨áÝ áõ Ø³ñÇ ²Ã-Ã³ñÛ³ÝÝ»ñÁ, ï»ñ ¨ ïÇÏÇÝ ¸³ÝÇ»ÉÛ³Ý-Ý»ñÁ ¨ ß³ ï áõñÇßÝ»ñ[66]:

Ð³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ ï »ñ³½ÙÇ ï ³-ñÇÝ»ñÇÝ **ամերիկյան բանակի բոլոր զո-րատեսակներում ծառայել են հարյուրա-վոր հայուհիներ**, ÁÝ¹ áñáõÙ, ³ í»ÉÇ ù³Ý ù³é³ëáõÝÁ` é³½Ù³ Íáí³ÛÇÝ áõÅ»ñáõÙ, ÙÛáõëÝ»ñÁ` Ñ» ï ¨ ³ ÏáõÙ ¨ é³½Ù³û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñáõÙ[67]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÝ Çñ»Ýó áõÅ»ñÝ áõ Ùï ³íáñ Ï³ñáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ý»ñ¹ñ»É »Ý Ý³¨ **«Ներքին ճակատում»**` Ý»ñ·ñ³ íí»-Éáí é³½Ù³ÙÃ»ñ³ÛÇÝ, Ý³ í³ßÇÝ³Ï³Ý ¨ ³ÛÉ é³½Ù³Ï³Ý ³ñï ³¹ñáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ, ÁÝ¹Ñáõå ÙÇÝã¨ *³ ï áÙ³ÛÇÝ éáõÙµÇ ëï »Õ-ÍáõÙÁ:* ºñ»ëáõÝÝ»ñÏáõ³Ù³ ³ ï áÙ³·»ï ¹áÏ ï áñ Ð³ññÇ ¸³ÕÉ³ÝÛ³Ý Çñ ï ³Õ³Ý¹Ç Í³ÕÏÙ³Ý ßñç³ÝáõÙ ³ÛÝå»ë ¿É ³ñÓ³ Ý³Ï³ÝÇ ¹»ñ ¿ Ë³Õ³ó»É ³ ï áÙ³ÛÇÝ éáõÙµÇ ëï »ÕÍÙ³ÝÁ Ý³Ëáñ¹³Í ÷áñÓ³ñÏáõÙÝ»ñáõÙ Å³Ù³Ý³Ï: ²Ûë ³ëå³ñ»½áõÙ Çñ»Ýó ¹ñë¨áñ»É »Ý Ý³¨ æáñç úÑ³Ý»ëÛ³ÝÁ, êÇÙáÝ ¼³ùÛ³ÝÁ, Ï³-åÇï ³Ý-¾»ÛÏ »Ý³Ý ï ²ñ³Ù ö³ñáõÝ³ÏÁ: è³½Ù³Ï³Ý ³ëå³ñ»½áõÙ å»ï áõÃÛ³Ý ³ÝÝ³Ë³ÝÓ ß³Ñ»ñÇ Ý³ Ñ³Ý»Óûñ»É ä³ ï »ñ³½Ù³Ï³Ý Ï³ñÇùÝ»ñÇ ³ÝÑ³Ï³Ý ³ ï áõÏ ï »ËÝÇÏ³- ·áñÍ ³Ï³ñ·³íÇÏ³Í ³í³· ëáñÅ³Ý ï Ð»ñáÉ¹ Þ³ÑÝ³½³ñÛ³ÝÁ, ùÇÙÇÏáë»ñ Ù³Ûñ³½³ ÇÝ Ü³ÉµÛ³ÝÁ, ÷áËÙ·Ý¹³-

Ð³ñó»ñ Ý³¨ ì ³ÕÇÏ áõ Ø³Ýáõß³Ï ²ëÉ³Ý-Û³Ý ùáõÛñ»ñÁ ¨ ß³ ï áõñÇßÝ»ñ

---

[61] î»ë *æ. Ð. Ã³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 204—214:

[62] î»ë «Голос Армении», 22 июня 1991 г.:

[63] î»ë *æ. Ð. Ã³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 215—219, «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 101:

[64] î»ë *æ. Ð. Ã³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 220—227, «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 113:

[65] î»ë *æ. Ð. Ã³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 227—239, *ì. ì»ñïëÙ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 14:

[66] î»ë *æ. Ð. Ã³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 224—250:

[67] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 454—470, «Зеркало», 18—24 марта 1992 г.:

å»ï Î³éÉ ¸áùÙ»çÛ³ÝÁ: Ì»ñçÇÝÇë ëï»Õ-Í³Í í³é»ÉÇùáí ³ßË³ïáÕ Ýáñ Ñ½áñ ï³ÝÏÁ ·áñÍ³¹ñí»É ¿ Æï³ÉÇ³ÛÇ Ýí³×-Ù³Ý Å³Ù³Ý³Ï[68]:

ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»-ñÇÝ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÝ ³ÝÓÝáõñ³ó³µ³ñ Í³é³Û»É »Ý Ý³¨ **ռազմական բժշկության** ³ëå³ñ»½áõÙ: Ð³ÛïÝÇ »Ý ·Ý¹Ç É»Ûï»-Ý³ÝïÝ»ñ Ð³Ùµ³ñ ø»ÉÇÏÛ³ÝÁ (Ð³Ùµ³ñ-ÓáõÙ ø»ùÉÇÏÛ³Ý), ê³ñ·Çë ê³ñ·ÇëÛ³ÝÁ, Î³éÉ ¶³ëå³ñÛ³ÝÁ, ¹áÏïáñ ¶áõÉ»½Û³-ÝÁ` ÜÛáõ Úáñù Ç, ²Éµ»ñï æ»ÛÙ»ÝïëÁ` öñáíÇ¹»ÝëÇó, Ï³åÇï³ÝÝ»ñ ê. öáÉÁ` ê³Ý üñ³ÝóÇëÏáÛÇó, æáñç Ì³ÛÝÁ` àôëï-ñÇó, ¾. ¸³Ù³ñçÛ³ÝÁ` öñáíÇ¹»ÝëÇó, ë»ñ-Å³Ýï Ì³½·»Ý ¸»÷áÛ³ÝÁ` Èáõõ»ÉÇó, ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï Ø»ëñáå ø»ë¹»ùÛ³-ÝÁ` üÇÉ³¹»ÉýÇ³ÛÇó, Ï³åñ³É æáñç Ð»-ñáëÛ³ÝÁ` àôëïñÇó ¨ áõñÇßÝ»ñ: Ì»ñçÇÝë ¹Åí³ñÇÝ Ù³ñï³Ï³Ý å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ Ï³ï³ñ³Í µ³ó³éÇÏ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ñ³-Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ µ³ñÓñ å³ñ·¨Ç. Ý³ ëáÕ³Éáí ³Ýó»É ¿ ÃßÝ³Ùáõ ¹Çñù»ñÇ ÙÇç-çáí, ï»ÕáõÙ íÇñ³Ï³å»É ³ñÛáõÝ³ù³Ù »-ÕáÕ Ûáõñ³ÛÇÝÇ í»ñù»ñÁ, áõ Ã»¨ ÇÝùÝ ¿É ¿ íÇñ³íáñí»É, ³ÛÝáõ³Ù»Ý³ÛÝÇí, ½ÇÝíá-ñÇÝ áõëÇÝ ³é³Í ¹áõñë ¿ µ»ñ»É ßñç³å³-ïáõÙÇó: æ. Ð»ñáëÛ³ÝÇ ³Û¹ Ñ»ñáë³Ï³Ý ³ñ³ñùÁ ·Ý³Ñ³ï»É ¿ áñå»ë §ä³ï»-ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇ ³Ù»ÝÇó ËÇ½³Ë ·áñ-ÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇó Ù»ÏÁ¦: ÆëÏ ß³ñù³ÛÇÝ Î³éÉ ´³Ý¹áÛ³ÝÁ` èÇãÙáÝ¹Çó, Ðé»ÝáëÇ ¹Åí³ñÇÝ ·»ï³ÝóÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ³é³çÇÝ û·ÝáõÃÛáõÝ óáõÛó ï³Éáõ Ñ»ïá ï³ñ³Ñ³-Ý»É ¿ ë³ëïÇÏ éÙµ³ÏáÍÙ³Ý Ñ»ï ¨ ³Ýùáí íÇñ³íáñí»É ¿ ÑÇí³Ý¹³ÝáóáõÙ: ²Ù»-ñÇÏ³Ñ³Û é³½Ù³Ï³Ý µÅßÏáõÃÛ³Ý ³ëå³-ñ»½áõÙ ³é³ÝÓÝ³å»ë ÷³ÛÉ»É ¿ Éáë³Ý-ç»É»ë³µÝ³Ï íÇñ³µáõÅ ÷áË·Ý¹³å»ï È»áÝ ²ß×Û³ÝÁ` ßÝáñÑÇí ÈáÝ¹áÝÇ è³½-Ù³Ï³Ý ·ÉË³íáñ ÑÇí³Ý¹³Ýáóáõ ÇñÏ³-ï³ñ³Í µ³ó³éÇÏ åÉ³ëïÇÏ íÇñ³Ñ³ïáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÇ[69]:

²Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏáõÙ Çñ»ó ³ÝÓ-Ý³½áÑáõÃÛ³Ùµ áõ Ñá·³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ³ã-ùÇ »Ý ÁÝÏ»É é³½Ù³Ï³Ý µáõÅùáõÛñ»ñ` ù³-é³ëáõÝ ³ÙÇë Íáíáõ Í³é³Û³Í Ï³åñ³É Ø³ñÇ Ð³Ïµ³Û³ÝÁ` Ø»¹ýáñ¹Çó, ¨ É»Ûï»-Ý³Ýï ²·ë»Ý ØÇÉï áÝÛ³ÝÁ` üÇãµáõñ·Çó: ÆëÏ ÝÛáõÛáñù³µÝ³Ï èáõï öáõµáõÛ³ÝÁ, ßáõñç Ù»Ï ï³ñÇ Í³é³Û»Éáí ºíñáå³ÛÇ Íáí³ÛÇÝ ï³ñµ»ñ µáõÅùáõÛñ³Ï³Ý ç³-Ï³ïÝ»ñáõÙ, Çñ ·áñÍáÝÝ»ñÇ ßñç³-ÝáõÙ ³é³çÇÝÝ»ñÇó ¿ Ùáõïù ·áñÍ»É ¶»ñ-Ù³ÝÇ³[70]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÝ ³Ù»Ý³ÛÝ ÝíÇñí³-ÍáõÃÛ³Ùµ Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý Ý³¨ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý Î³ñÙÇñ Ë³ãÇ ÏáÕÙÇó ³ßË³ñÑÇ ï³ñµ»ñ Ù³Ûñó³Ù³ùÝ»ñáõÙ Ï³ï³ñí³Í ÷ñÏ³ñ³-ñ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝ: üñ»½ÝáÛÇ áõ-ëáõóÇã Ð³ññÇ Ø³ÝÇ·Û³ÝÁ Õ»Ï³í³ñ»É ¿ ²ØÜ-Ç Î³ñÙÇñ Ë³ãÇ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÁ üÇÉÇååÇÝ»ñÇ È»Ûï» ÏÕ½áõÙ, ÇëÏ ÝÛáõÛáñù-ù³µÝ³Ï öáÉÇÝ èá½ æ³µáõÉÛ³ÝÁ` Üáñ ¶íÇÝ»³ÛÇ ÏáõÛëÇ ¨ Ù³ñïÇ÷ ÃÇÝ»ñ³ÛÇÝ Ê³Õ³Õ¹»ñ³ÛÇ Ñ³Ù³ñ ¨ ÐÝ¹Ï³ëï³ÝáõÙ ´ÇñÙ³Ûáõ ¨ Ýå³ï³Ï ¿ áõÝ»ó»É å³ï»-ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇó Ñ»ïá ëÝáõÝ¹áí ÁÝïñ»Éáõ ¹»-Õáñ³Ûùáí ³å³Ñáí»Éáõ Ý³¨ ºíñáå³ÛÇ ÙÇÝã³Ýå»ë ÝáñÇ³ÛÇ ÷³Ëëï³Ï³Ý ·³Õ-ÃÛ³ÝÝ»ñÇÝ: ÐÇß³ñÅ³Ý ¿ ´ñ³áõÝÇ ¨ ³å³·³Û ÑÇÙÝ³ïáñ ã³Ù³ï³Ý³ÉÝ»ñÇó Ù»Ï Ñ³Ùµ³ñÓÛ³Ý ·áñÍÇãÝ»ñÇó ¿ Ý³¨ Ù³ÛñÇÏ³Ï³Ý Ð³ÛÏ³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ[71]:

1-ÇÝ Ï³ñ·Ç É»Ûï»Ý³Ýï öÇÃ»ñ ¸³ÕÉÛ³ÝÁ` Ðáµáù»ÝÇó, Ýáñ ï³ñí³ Ï³-å³ÏóáõÃÛ³Ùµ Ýí»ñÝ»ñ áõ ëÝáõÝ¹ ¿ µ³-Å³Ý»É ÐÝ¹Ï³ëï³ÝÇ öÇÃñ³Ù»É³ ·Ûáõ-ÕÇ »ñÏáõ Ñ³ñÛáõñ Ï³ñÇù³íáñ »ñ»Ë³Ý»-ñÇÝ, ÇëÏ ÝÛáõÛáñù³µÝ³Ï ß³ñù³ÛÇÝ ½ÇÝ-íáñ æáñç êáõÉÃ³ÝÛ³ÝÁ ËÙ»Éáõ Ã³ñÙ çáõñ ¿ Ù³ï³Ï³ñ³ñ»É ë³ëïÇÏ ã³ñ³ÛÇÝ å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ Ù³ñïÝãáÕ ÛáõÝ³Ï³ÝÝ»-ñÇÝ[72]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÝ Çñ»ó ³ÝíÇÑ»ñáõ-ÃÛáõÝÝ »Ý ¹ñë¨áñ»É µ³½Ù³ÃÇí ÷ñÏ³ñ³-

[68] Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 113, 135, 137:

[69] Î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý*, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 165—167, «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 115, 117— 118, 121, 124:

[70] Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 105 – 106, 125:

[71] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 105, 131, *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý*, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 481, §²ëå³ñ¿½ ÚÇëÝ³-Ù»³Ï. 1908—1958¦: üñ¿½Ýû, 1958, ¿ç 220:

[72] Î»ë «Ø»ñ ïÕ³Ý»ñÁ¦, ¿ç 104, 113:

ñ³Ï³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇ Å³Ù³Ý³Ï, Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý ï³ñµ»ñ é³½Ù³Ï³Ý ·áïÇÝ»ñáõÙ ï³ëÝÛ³Ï Ñ³½³ñ³íáñ Ë³Õ³Õ µÁÝ³ÏÇãÝ»ñÇ ï³ñ³Ñ³ÝÙ³Ý ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÇÝ: úñÇÝ³Ï` 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç ³í³·, Íáí³ÛÇÝ èÇã³ñ¹ ¸»ñ³ÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ »ñÏáõ ï³ñÇÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ÐÝ¹Ï³ëï³ÝáõÙ, ÐáõÝ³ëï³ÝáõÙ, Æï³ÉÇ³ÛáõÙ ¨ ³ÛÉáõñ ³ÝÓ³Ùµ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ßáõñç 300 Ñ³½³ñ Ù³ñ¹áõ ï³ñ³Ñ³ÝÙ³ÝÁ é³½Ù³Ï³Ý Ã»Å ßñç³ÝÝ»ñÇó ¹»åÇ Ñ³Ù»Ù³ï³µ³ñ ³Ýíï³Ý· ï³ñ³ÍùÝ»ñ` ³ñÅ³Ý³Ý³Éáí ¼áñ³ÙÇ³íáñÙ³Ý Ý³Ë³·³Ñ³Ï³Ý å³ïíá·ñÇ: Ê³Õ³Õ ûíÏÇ³ÝáëáõÙ ÝÙ³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñáõÙ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É ÷áË·Ý¹³å»ï Ð»ÝñÇ ¶áñ·á¹Û³ÝÁ` ²É»ÝÃ³áõÝÇó[73]:

²Ù»ñÇÏÛ³Ý ½áñù»ñáõÙ Ñ³Û»ñÁ Ï³ï³ñ»É »Ý ³ÛÉ µ³½Ù³µÝáõÛÃ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñ ¨ë: úñÇÝ³Ï` û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ Ï³åÇï³Ý ê. æÇ·³ñçÛ³ÝÁ Í³é³Û»É ¿ áñå»ë ó³Ù³ù³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ ·³ÝÓ³å³Ñ, Çëï ¾¹áõ³ñ¹ ¶³µñÇ»ÉÛ³ÝÁ ¨ Ð»É»Ý Ø³Ý³Û³ÝÁ ³ÝÑñ³Å»ßï ³åñ³ÝùÝ»ñ »Ý í³×³é»É ³é¨ïñ³Ï³Ý Ï»Ýïñáõ»ñÇó Ñ»éáõ ·ïÝíáÕ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½ÇÝíáñÝ»ñÇÝ[74]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇ ç³Ýù»ñáí ³Ý·³Ù å³ï»ñ³½ÙÇ ³Ù»Ý³Í³Ýñ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ï³½Ù³Ï»ñå»É »Ý µ³½Ù³ÃÇí Ã³ï»ñ³Ï³Ý Ý»ñÏ³Û³óáõÙÝ»ñ ¨ ³ÛÉ ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñ, áñáÝó ÁÝÃ³óùáõÙ Ñ³Ý·³Ý³Ïí³Í ·áõÙ³ñÝ»ñÁ ïñ³Ù³¹ñí»É »Ý µ³ñ»ëÇñ³Ï³Ý Ýå³ï³ÏÝ»ñÇ ¨ ä³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ³ñÅ»ÃÕÃ»ñÇ (War Bonds) ·ÝÙ³Ý Ñ³Ù³ñ: úñÇÝ³Ï` é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ ÍÇñ³íáñí³Í ÝÇÉ³¹»ÉÇ³µÝ³Ï Ï³åñ³É æáÝ ü»ñ»ß»ÃÛ³ÝÁ, ³å³ùÇÝí»Éáí, ÑÇí³Ý¹³ÝáóÇ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý íÇñ³íáñ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ Ï³½Ù³Ï»ñå»É ¿ Ñ³Ý·áõÙ ³é³çÇÝ Ã³ï»ñ³Ï³Ý Ý»ñÏ³Û³óáõÙÁ: Ð³çáÕáõÃÛáõÝÝ ³ÛÝù³Ý Ù»Í ¿ »Õ»É, áñ ßáõïáí ËáõÙµÁ ÌÇñ³Ý³·áõÛÝ ëÇñï ÙÇçáó³éÙ³Ý ßñç³Ý³ÏÝ»ñáõÙ Ñ³ÛÃáõ ù³é³ëáõÝÑÇÝ· Ý»ñÏ³Û³óáõÙÝ»ñáí Ñ³Ý¹»ë ¿ »Ï»É ²ØÜ-Ç ùë³ÝÑÇÝ· Ý³Ñ³Ý·Ý»ñáõÙ` ÑÇí³Ý¹³ÝáóÝ»ñÇ íÇñ³íáñ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ, Ù³ëÝ³Ïó»É ä³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ³ñÅ»ÃÕÃ»ñÇ í³×³éùÇ »ñ»ù Ù»Í Ñ³Ý¹ÇëáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ` Ñ³Ý·³Ý³Ï»Éáí 2 ÙÉÝ ¹áÉ³ñ[75]:

ºñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ å³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý Ã»Ù³Ý»ñáí åÇ»ëÝ»ñ ¿ ·ñ»É Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³ÛáõÙ Í³é³Û³Í ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û Ù»Í³ÝáõÝ ·ñáÕ ß³ñù³ÛÇÝ ÌÇÉÛ³Ù ê³ñáÛ³ÝÁ: ²Û¹ ³ëå³ñ»½áõÙ Çñ»Ýó É³í·áõÛÝë »Ý ¹ñë¨áñ»É Ý³¨ Ù³Ûáñ ²áõ·áëï ïÇÝ Ð³ññÇëáÝÁ` ´ñáõÏÉÇÝÇó, ¨ É»Ûï»Ý³Ýï ¾¹áõ³ñ¹ Ð»·ÇÝÛ³ÝÁ` ´³ÉïÇÙáñÇó: ÆëÏ ë»ñÅ³Ýï ´»Ýç³ÙÇÝ Ê³ã³ïáõñÛ³ÝÁ` èáëÉÇÝÇó, ãáñë ß³µ³Ãí³ ÁÝÃ³óùáõÙ, ûñ³Ï³Ý ï³ëÝáõÃ Å³Ù ³ÝÁÝ¹Ñ³ï ³ßË³ï»Éáí, ÝÏ³ñ³Ñ³Ý»É ¿ Ãß³Ùáõ í³Ûñ³· ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÝ»ñÁ Ý»ñÏ³Û³óÝáõ ÙÇ ÷³ëï³·ñ³Ï³Ý ýÇÉÙ, áñÁ µáÕáù ¿ñ ³é³çÇÝ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇ úëÙ³ÝÛ³Ý Âáõñù³ÇÛáõÙ Ñ³Û»ñÇ Ýí³ ïÙ³Ùµ Çñ³·áñÍí³Í Íó»Õ³ëå³ÝáõÃÛ³Ùµ ëÏ½µÝ³íáñí³Í ¨ ³Ýå³ïÅ»ÉÇáõÃÛ³Ý Ñ»ï¨³Ýùáí ß³ñáõÝ³Ïíáõ ÁÝ¹Ñ³Ýñ³å»ë µáÉáñ áõñ³·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹»Ù[76]:

²ØÜ-Ç ½áñù»ñáõÙ, Ù³ëÝ³íáñ³å»ë û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñáõÙ, Í³é³Û»É »Ý µ³½Ù³ÃÇí *³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û Ù³ñ½ÇÏÝ»ñ,* ûñÇÝ³Ï` Ý³ËÏÇÝ Í³Ýñù³ß³ÛÇÝ µéÝóù³Ù³ñïÇÏ æáÝ öñ»ï½ÇÝ` Ø³ëë³ãáõë»ïëÇó, ßï³µ³ÛÇÝ ë»ñÅ³Ýï ÏÝ»ñ` Ý³ËÏÇÝ ·áõÝ¹ Ññ³Õ Ð³ñÑÇ ¶áõñ³µÛ³ÝÁ` ê³Ý üñ³ÝóÇëÏáÛÇó, Ø³Û³ÙÇ àëÏ» ÓÛáÕÇ Ñ³Õ³Õ ¾ÉÙ»ñ ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ` Î³ÉÇýáéÝÇ³ÛÇó, ÉáÝ·³ÛÉ»Ý¹Ç Í³Ýñù³ß³ÛÇÝ, ÜÛáõ Úáñù Ñ³Ù³Éë³ñ³ÝÇ ÃÙÇ ëïÕ»Ûï»ñ³Ý ï»ñ·Ç ê³Ù³ñÛ³ÝÁ[77]:

Ð³Õ³Ã³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍÇÝ Çñ»Ýó Ýå³ëïÝ »Ý µ»ñ»É Ý³¨ ÙÇ ËáõÙµ ßÝáñÑ³ÉÇ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û »ñ»Ë³Ý»ñ: úñÇÝ³Ï` áõÃ³ÙÛ³ ¾ÙÇÉÇ Ø»ñÇ êáõñ³µÛ³ÝÝ Çñ ·»Õ»óÇÏ »ñ·³Ñ³Ý¹»ëÝ»ñáí Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ µ³½Ù³ÃÇí Ñ³Ý·³Ý³ÏÇã Ñ³í³ùÝ»ñÇ[78]:

Ð³Ûñ»ñÇ ï³Õ³Ý¹³íáñ, ù³ç³õÃÛ³Ùµ ¨ ÝíÇñí³ÍáõÃÛ³Ùµ ÑÇ³ó»É áõ Ñå³ñï³ó»É

[73] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 96, 103:

[74] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 133, 117—118:

[75] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 103:

[76] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 109, 118, 138:

[77] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 109:

[78] Î»ë *æ. Ð. Â³ß×Û³Ý,* ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ..., ¿ç 474:

»Ý µ³½Ù³ÃÇí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³ñÓñ³ëïÇ×³Ý å³ßïáÝÛ³Ý»ñ, å»ï³Ï³Ý áõ é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍÇãÝ»ñ` ³ñ¹³ñ³óÇ Ï»ñåáí ß»ßï»Éáí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛáõÃÛ³Ý ³é³ÝÓÝ³Ñ³ïáõÏ ï»ÕÝ áõ ¹»ñÁ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍáõÙ: ²Û¹ ¿ íÏ³ÛáõÙ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ²½·³ÛÇÝ É»·»áÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ æáñç Ü. øñ»Û·Á, áñÇ ½áñ³·Ý¹áõÙ ¨ë Ù³ñïÝã»É »Ý Ñ³½³ñ³íáñ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñ. §²Û¹ ÁÝ¹Ñ³ñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï ²Ù»ñÇÏ³ÛÇ Ïñ³ÏÇ ·ÍáõÙ Ý»ñÏ³ ³½·»ñÇ ³Ûë ÃíÇ Ù»ç Ñ³í³Ý³µ³ñ ¨ áã áù ³ÛÝù³Ý Ñ³Ûï ÝÇ ãÇ »Õ»É, áñù³Ý Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ïáÑÙÇ ³Ù»ñÇÏ³óÇÝ»ñÁ: ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ïÕ³Ù³ñ¹ÇÏ ¨ Ï³Ý³Ûù ÇÝùÝ³Ùáé³ó Ï»ñåáí ¹ÇÙ³¹ñ»óÇÝ` Ñ»ñáë³µ³ñ Í³é³Û»Éáí Ã»ª ï³ÝÁ ¨ Ã»ª ¹ñëáõÙ: ²Ù»ñÇÏ³ÛÇ Ñ³Û áñ¹ÇÝ»ñÁ ù³ç³µ³ñ Ïéí»óÇÝ ¨ ½áÑí»óÇÝ »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ µáÉáñ Ã³ï»ñ³µ»Ù»ñáõÙ: ²Ûëûñ Ýñ³ÝóÇó ß³ï»ñÁ Ïñáõ٠»Ý µ³ñÓñ³·áõÛÝ é³½Ù³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñ` ³Û¹ ×³Ï³ï³Ù³ñïáõÙ óáõó³µ»ñ³Í Ñ»ñáëáõÃÛ³Ý ¨ ÝíÇñí³Íáõ-ÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦[79]:

ÆëÏ ä³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý ù³ñïáõÕ³ñÇ û·Ý³Ï³Ý öáÉ Ð. ¶ñÇýÇïÝ ³Û¹ Ï³å³Ïóáõ-ÃÛ³Ùµ ³ë»É ¿. §²ÝÏ³Ë ½³Ý³½³Ý ýÇ½ÇÏ³Ï³Ý Í³·Ù³Ý, Ù»Ýù` ³Ù»ñÇÏ³óÇÝ»ñë, ÙÇ³íáñí³Í »Ýù Ù»Ï ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ Ý³Ë³Ñáñ ÏáÕÙÇó: ºñÏáõ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÝ»ñÇ í×é³Ï³Ý ÷áñÓáõÃÛ³Ý å³ÑÇÝ ³Ûë Ï³åÝ ³í»ÉÇ ³Ùáõñ »Õ³í, ù³Ý ³ñÛáõÝ³Ïó³Ï³ÝÁ: ê³ µ³ó³ïñíáõÙ ¿ Ù»ñ Ùï³ÍáÕáõÃÛ³Ý ÁÝ¹Ñ³Ýñáõ-ÃÛ³Ùµ, Ï»óí³ÍùÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇ³ëÝáõÃÛ³Ùµ: ºë Ñ³Ùá½í³Í »Ù, áñ ó³ÝÏ³ó³Í Í³·Ù³Ùµ ³Ù»ñÇÏ³óÇÝå³ñï ¿ Ñá·¨áñ ³ñÛáõÝ³Ïó³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ûñÇÝ³Ï Ñ³Ý¹Çë³óáÕ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇ í»ñ³µ»ñÙáõÝùáí, áñÁ Ýñ³Ýù ¹ñë¨áñ»óÇÝ »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½-ÙáõÙ Çñ»Ýó ù³ç³ñÇ ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛ³Ùµ` Ç Ñ³ïáõóáõÙÝ ³ÛÝ å³ßïå³Ýí³ÍáõÃÛ³Ý, áñ · ï»É ¿ÇÝ ³Ûë »ñÏñáõÙ¦[80]:

²ÝÑ³ï ù³Õ³ù³óÇ»ñÇó µ³óÇ, »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïáõÙ Ó»éù µ»ñí³Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇÝ Çñ»Ýó ³Ý·Ý³Ñ³ï»ÉÇ

Ýå³ëïÝ »Ý µ»ñ»É Ý³¨ µ³½Ù³ÃÇí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û Ñ³ë³ñ³Ï³Ï³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñ, Ñ³Ûñ»Ý³Ïó³Ï³Ý ÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñ ¨ Ïáõë³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñ:

ä³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ñ³Ûñ»Ý³ëÇñ³Ï³Ý ÙÕáõÙáí áïùÇ ¿ÇÝ »É»É ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ï³ñµ»ñ ù³Õ³ùÝ»ñÇ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý

öáË·Ý¹³å»ï ê. ê³Ù³ñÛ³Ý

Ï»Ýïñá

ÝÝ»ñÁ: úñÇÝ³Ï` ÜÛáõ Úáñù ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇ ÏáÙÇï»Ý ³ÙµáÕç å³ï»ñ³½ÙÇ ÁÝÃ³óùáõÙ Ñ³Ý·³Ý³Ï»É ¨ é³½Ù³Ï³Ý ï»ËÝÇÏ³ ·Ý»Éáõ Ýå³ï³Ïáí Ï³é³í³ñáõÃÛ³ÝÝ ¿ ïñ³Ù³¹ñ»É ÙÇ ù³ÝÇ ÙÇÉÇáÝ ¹áÉ³ñ, áñáí ·Ýí»É ¿ÇÝ §Ð³Û³ëï³Ý¦, §²ñ³ñ³ï¦ ¨ ³ÛÉ Ñ³Ù³ÝáõÝ ³ÛÝåÇëÇ ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñ, áñáÝù Ù³ëÝ³ÏÇó»É »Ý ÃßÝ³ÙáõÝ ¹»Ù ÙÕí³Í å³ï»ñ³½ÙÇÝ: ê³Ý üñ³ÝóÇëÏáÛÇ Ñ³Û»ñÁ Ññ³Ù³Ý³·Çñ ëï³Ý³Éáõ Ñ³Ù³ñ Ï³é³í³ñáõÃÛ³Ý ·Ý»É ¿ÇÝ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ßù³ÝßÝ»ñÇ ÙÇçÇó ³é³ÝÓÝ³óí³Í 1942 Ã. ÑáÏï»Ùµ»ñÇ ²Ù»ñÇÏÛ³Ý Ï³ñÙÇñ Ë³ãÇ »Ý ÝíÇñ»É §Ø³ëÇë¦ »ñÏ³Ã³áõÕ³ÛÇÝ Ï³é³ß³ñÁ, ÇëÏ »ñÏñÇ é³½Ù³Ï³Ý Ï³ñÇùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ÙÇ-³ÛÝ 1943 Ã.` 1 ÙÉÝ ¹áÉ³ñ: §üñ»½ÝáÛÇ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ù³Õ³ù³óÇ»ñÇ ÉÇ·³ÛÇ¦ ¨ ³Ý-Ñ³ï Ñ³Û ÝíÇñ³ïáõÝ»ñÇ ç³Ýù»ñáí 1942—1944 ÃÃ. ÁÝÃ³óùáõÙ Ñ³í³ùí»É ¿ ßáõñç 8,5 ÙÉÝ ¹áÉ³ñ ¨ ³ÛÉÝ[81]:

[79] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç VI:

[80] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç V:

[81] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ¿ç 472—474, 481:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÇ ³ÝÙÝ³óáñ¹ ÝíÇñí³ÍáõÃÛ³Ý ÝßÍ³Í ¨ µ³½Ù³ÃÇí ³ÛÉ ûñÇÝ³ÏÝ»ñÝ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý »ñÏñÇ µ³ñÓñ³ëïÇ×³Ý å³ßïáÝÛ³Ý»ñÇ ³Ù»Ý³ç»ñÙ ·Ý³Ñ³ï³ÝùÇÝ: ²Ûëå»ë. ÜÛáõ Úáñù Ç Ý³Ñ³Ý·³å»ï Ü. üáñ¹Ý ³ë»É ¿. §²Ûë ³ñ¹ÛáõÝùÁ Ù»ñ Ñ³ÛÏ³Ï³Ý Í³·áõÙáí ³Ù»ñÇÏ³óÇ ù³Õ³ù³óÇÝ»ñÇ Ñ³í³ï³ñÙáõÃÛ³Ý áõ ÝíÇñí³ÍáõÃÛ³Ý ÏáÃáÕ³ÛÇÝ íÏ³ÛáõÃÛáõÝÝ ¿. ë³ ÙÇ Ýí³×áõÙ ¿, áñáí Ýñ³Ýù Ï³ñáÕ »Ý å³ñ½³å»ë Ñå³ñï³Ý³É¦[82]:

´³ñÓñ ·Ý³Ñ³ï³ÝùÇ ¿ ³ñÅ³ÝÇ Ð³Û »ñÇï³ë³ñ¹³ó ÙÇáõÃÛ³Ý ·áñÍáõÝ»áõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇó. ³ÛÝ Çñ ³Ý¹³ÙÝ»ñÇ ßáõñç Ï»ëÇÝ (1000 »ñÇï³ë³ñ¹) Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ¿ áõÕ³ñÏ»É ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½áñù»ñÇ ï³ñµ»ñ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñ, é³½Ù³×³Ï³ïÇÝ ïñ³Ù³¹ñ»É Ñ³Ý·³Ý³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñáí ·Ýí³Í »ñÏáõ ´-25 éÙµ³ÏáÍÇã:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ ·áñÍáõÝ Ï»ñåáí »Ý ³ñÓ³·³Ýù»É Ý³¨ ä³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ³ñÅ»ÃÕÃ»ñÇ í³×³éùÇ Ù³ëÇÝ Ï³é³í³ñáõÃÛ³Ý Ñ³Ûï³ñ³ñáõÃÛ³ÝÁ` ·Ý»Éáí »ñÏñÇ ³ÛÉ ³½·»ñÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñÇ Ñ³Ù»Ù³ïáõÃÛ³Ùµ ³í»ÉÇ Ù»Í ù³Ý³ÏáõÃÛ³Ùµ ³ñÅ»ÃÕÃ»ñ: úñÇÝ³Ï` Ñ³Ù³Ó³ÛÝ å»ï³Ï³Ý ¶³ÝÓ³ñ³ÝÇ ¹»å³ñï³Ù»ÝïÇ Ñ³Õáñ¹áõÙÝ»ñÇ` Ñ³Í³Ý³í»ñÇ Ï³éáõóÙ³Ý Ñ³Ù³ñ 1943 Ã. ÆÉÇÝáÛëÇ Ý³Ñ³Ý··áõÙ Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í Ñ³í³ùáõÛÃÇ Å³Ù³Ý³Ï Ñ³Û»ñÁ ·Ý»É »Ý 360 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ, ÇëÏ Ù»Ï ³ÛÉ ³éÇÃáí` 300 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ ³ñÅáÕáõÃÛ³Ùµ ä³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý ³ñÅ»ÃÕÃ»ñ: Ð³Û »ñÇï³ë³ñ¹³ó ÙÇáõÃÛáõÝÝ áõ Ð³Û Ñ»Õ³÷áË³Ï³Ý ¹³ßÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ ßáõñç 1 ÙÉÝ ¹áÉ³ñÇ ³Û¹åÇëÇ ³ñÅ»ÃÕÃ»ñ ·Ý»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý µ³ñÓñ §²ÉÛáõÙÇÝ» å³ñ·¨Ç¦[83]:

ü³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù å³Ûù³ñÇ ×³Ï³ï³·ñ³Ï³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ï³ñµ»ñ Ïáõë³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñÁ áã ÙÇ³ÛÝ Ï³ï³ñ»É »Ý Çñ»Ýó ù³Õ³ù³óÇ³Ï³Ý å³ñïùÁ, ³ÛÉ¨ ³ÏïÇí áõñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»É Ñ»é³íáñ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇÝ ÝÛáõÃ³å»ë ¨ µ³ñáÛ³å»ë ë³ï³ñ»Éáõ ·áñÍÇÝ: ²Û¹ ¿ íÏ³ÛáõÙ 1941 Ã. û·áëïáëÇÝ ÜÛáõ Úáñù Ï³Û³ó³Í ³Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛáõÃÛ³Ý ½³Ý·í³Í³ÛÇÝ Ñ³Ýñ³Ñ³í³ùÇ Ñ»ï¨Û³É ¹ÇÙáõÙÁ` áõÕÕí³Í ÊêÐØ Ï³é³í³ñáõÃÛ³ÝÁ. §Ø»Ýù, ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñë, áñáÝó µÝÇÏ »ñÏÇñÁ ÏÁ å³ßï å³Ý¿ Î³ñÙÇñ ´³Ý³ÏÁ, Ï½·³Ýù, áñ å³ñï³õáñ »Ýù û·Ý»Éáõ êáí»ï ØÇáõÃ»³Ý, å³Ûù³ñ»Éáõ ÙÇÝã»õ ³ÛÝ ³ï»Ý, »ñµ ³ÙµáÕç ³ßË³ñÑÇ »ñ»ë¿Ý ÏáãÝã³óáõÇ ý³ßÇ½ÙÁ¦[84]:

²ßË³ñÑáí Ù»Ï ë÷éí³Í Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ å³ï»ñ³½ÙÇ ³Ù»Ý³í×é³Ï³Ý ï³ñÇÝ»ñÇÝ ÙÇ³íáñí»É ¿ ²½·³ÛÇÝ ×³Ï³ïÝ»ñáõÙ, áñáÝó ·áñÍáõÝ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇó ¿ñ Ý³¨ 1944 Ã. Ù³ñïÇ 19-ÇÝ ÜÛáõ Úáñùáõ Ù í»ñçÝ³Ï³Ý³å»ë Ó¨³íáñí³Í ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ³½·³ÛÇÝ Ëáñãáõñ¹Á` ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ï³ñµ»ñ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÙÇ³ëÝ³Ï³Ý ×³Ï³ïÁ (Ï³½Ùí³Í è²Î-Ç, ê¸ÐÎ, ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ²é³ç³¹ÇÙ³Ï³Ý ØÇáõÃÛ³Ý, Ð´ÀØ, Ñ³ñ³Ýí³Ý³Ï³Ý »Ï»Õ»óÇÝ»ñÇ, ï³ñµ»ñ Ñ³Ûñ»Ý³Ïó³Ï³Ý ¨ ³ÛÉ ÙÇáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ý»ñÏ³Û³óáõóÇãÝ»ñÇó), áñÁ »ñÏñáí Ù»Ï ï³ñ³Íí³Í Çñ µ³½Ù³ÃÇí Ù³ëÝ³×ÛáõÕ»ñáí Ï³½Ù³Ï»ñå»É ¿ ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñ, Ñ³Ý·³Ý³ÏáõÃÛáõÝÝ»ñ áõ ÝíÇñ³ïíáõÃÛáõÝÝ»ñ` Ç ÝÁå³ëï ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ¨ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÝ»ñÇ, Î³ñÙÇñ Ë³ãÇ ¨ Ø³Ûñ Ð³Ûñ»ÝÇùÇ, ÇëÏ å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇó Ñ»ïá (ÙÇÝã¨ 1950 Ã.) Ó»éÝ³ÙáõË ¿ »Õ»É Ý³¨ Ýáñ³Ï³½Ù Ø²Î-Ç ßñç³Ý³ÏÝ»ñáõÙ Ð³Û ¸³ïÇÝ ³ñ¹³ñ³óÇ ÉáõÍáõÙ ï³Éáõ ËÁÝ¹ñÇÝ[85]: ²Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ²½·³ÛÇÝ ËáñÑñ¹Ç Ñ³Ûñ»Ý³Ýí»ñ ç³Ýù»ñÇ ßÝáñÑÇí 1944 Ã. ·³ñÝ³ÝÁ ý³ßÇ½ÙÇÝ Ñ»ñáë³µ³ñ ¹ÇÙ³·ñ³í³Í ÊêÐØ ³½³ï³·ñí³Í ï³ñ³ÍùÝ»ñÇ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ áõÕ³ñÏí»É ¿ 75 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ ÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ³ñÅáÕáõÃÛ³Ùµ 25 Ñ³½³ñ Ýí»ñ-Í³Ýñáó, Ð³Û³ëï³ÝÇ Ñ³Ù³ñ` Ù»Ï Ý³í Ñ³·áõëï»Õ»Ý: ´³óÇ ³Û¹, èáõë³ëï³ÝÇ û·ÝáõÃÛ³Ý ÏáÙÇï»Ç ÙÇçáóáí Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ñ³Ù³ñ

---

82 Î»ë *Ü. ´³ñëáõÙÛ³Ý*, Ýß. ³ßË., ¿ç 145:

83 Î»ë Ýáõñ ï»Õ»ÏáõÙ, ¿ç 136—137, *Æ. Ð. Â³ß×Û³Ý*, ØÇ³óÛ³É Ü³Ñ³Ý·Ý»ñÇ..., ¿ç 58—59, *S. Atamian.* The Armenian Community. New York, 1955, P. 394:

84 §ÆÝãáõ Ñ³Ù³ñ ÏÁ ÏéõÇÝù Ù»Ýù Ñ³Û»ñë¦: ÜÇõ Ôáñù, 1942, ¿ç 74:

85 Î»ë §Ð³Û ÅáÕáíáñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, ¿ç 154, *². ²Ý¹ñ»³ëÛ³Ý*, Ýß. ³ßË., ¿ç 11—12, 119—120:

³é³ùí»É ¿ 50 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ, ÇÝã å»ë Ý³¨ 87 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ ³ñÅáÕáõÃÛ³Ùµ ¹»Õá-ñ³Ûù: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý å³ï»ñ³½-Ù³Ï³Ý ç³Ýù»ñÇÝ ³ç³Ïóáõ ²Ù»ñÇÏ³-Ñ³ÛÏ³Ï³Ý ÏáÙÇï»Ý ÙÇÝã¨ 1943 Ã. Ñ³Ý-·³Ý³Ï»É ¿. Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ñ³Ù³ñ` ßáõñç 56 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ, Ï³ñÇù³ íáñÝ»ñÇ ½³ñ ¹áÉ³ñ »ñÏñáñ¹ Ñ»ñÃÇ Ï³éáõóÙ³Ý Ñ³Ù³ñ, áñáÝù, ß³ï Ï³ñ× Å³Ù³Ý³Ïáõ ß³ñù Ùï Ý»Éáí, Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý ËáñÑñ¹³-ÛÇÝ »ñÏñÇ ³½³ï³·ñ³Ï³Ý Ñ³ÕÃ³ñß³-íÇÝ: Æëï 1945 Ã. §¼áñ³í³ñ ´³Õñ³ÙÛ³Ý¦ ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ýáñ ß³ñ³ëÛ³Ý Ï³éáõóÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ëÏëí³Í Ñ³Ý·³Ý³ÏáõÃÛáõÝÁ ¹³-

ê÷ÛáõéùÇ Ñ³Û»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛ³Ùµ Ï³éáõóí³Í ï³ÝÏ³ÛÇÝ §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ß³ñ³ëÛáõÝÁ

Ñ³Ù³ñ` 29 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ, Ð³Û³ëï³ÝÇ Ñ³Ù³ñ` 11 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ, ÇÝã å»ë Ý³¨ 9 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ ³ñÅáÕáõÃÛ³Ùµ 2700 ïï áñ µñ¹Û³ ·áñÍí³Íù»Õ»Ý ¨ ³ÛÉÝ[86]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ, Ù»Í³å»ë û-Å³Ý¹³Ï»Éáí å³ï»ñ³½ÙÇó áõÅ³ëå³é»Õ³Í ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³ÝÝ áõ Ñ³ï-Ï³å»ë Ýñ³ Ù³ë Ï³½ÙáÕ ÑÝé³íáñ Ø³Ûñ Ð³Û³ëï³ÝÇÝ, Çñ ½·³ÉÇ Ý»ñ¹ñáõÙÝ ¿ áõÝ»ó»É Ý³¨ ê÷ÛáõéùÇ ³é³ç³¹»Ù áõÅ»-ñÇ ÏáÕÙÇó §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ï³ÝÏ³-ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý ëï»ÕÍÙ³Ý ·áñÍáõÙ: ²Ù»-ñÇÏ³Ñ³ÛáõÃÛ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í ç³Ýù»-ñÇ ßÝáñÑÇí 1943 Ã. Ù³ñïÇó ÙÇÝã¨ 1944 Ã. Ù³ñï ÁÝÏ³Í Å³Ù³Ý³Ï³Ñ³ïí³ÍáõÙ ²ØÜ-áõÙ Ñ³Ý·³Ýí»É ¿ ³éÝí³½Ý 115 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ï³Ý-Ï³ÛÇÝ ß³ñ³ëÛ³Ý ³é³çÇÝ Ñ»ñÃÇ (Ý³¨ 173 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ` ïñ³Ù³¹ñí³Í Î³ñ-ÙÇñ Ë³ãÇ ÑÇÙÝ³¹ñ³ÙÇÝ), ³å³` 40 Ñ³-¹³ñ»óí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»-ñ³½ÙÇ ³í³ñïÙ³Ý å³ï×³éáí[87]: ²Ù»-ñÇÏ³Ñ³ÛáõÃÛ³Ý Ñá·¨áñ ³é³çÝáñ¹ ³ñ-ù»åÇëÏáåáë Î. ¶³ñ»·ÇÝ Ðáíë»÷Û³ÝÇ ç³Ýù»ñáí Ï³½Ù³Ï»ñåí³Í Ð³ÛÏ³Ï³Ý Ð³ÝÓÝ³ËáõÙµÁ Ù»Ï ï³ñí³ ÁÝÃ³óùáõÙ Ñ³Ý·³Ý³Ï»É ¿ 120 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ` Ç Ýå³ëï Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ, Ø³Ûñ Ð³Ûñ»-ÝÇùÇ ¨ ê÷ÛáõéùÇ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÇ, ÇëÏ §ê³ëáõÝóÇ ¸³íÇÃ¦ ï³ÝÏ³ÛÇÝ ß³ñ³-ëÛ³Ý Ñ³Ù³ñ` 85 Ñ³½³ñ ¹áÉ³ñ[88]:

²Ù»ñÇÏ³Ñ³Ûñ»ñÇ ³Ý¹áõÉ ç³Ýù»ñÇ ßÝáñÑÇí ÑÝ³ñ³íáñ ¿ ¹³ñÓ»É û·Ý»É Ý³¨ ý³ßÇëï³Ï³Ý ×³Ùµ³ñÝ»ñáõÙ µéÝ³¹³ï-í³Í µ³½Ù³Ñ³½³ñ Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñÇ, ëÏÁ½-µáõÙ` ÝÛáõÃ³å»ë áõ µ³ñáÛ³å»ë, ³å³ Ý³¨ Ýñ³Ýó ï»Õ³÷áËí»Éáí áõ í»ñ³µÝ³-Ï»óÝ»Éáí ²ØÜ-áõÙ, ÇÝã å»ë Ý³¨ Î³Ý³-¹³ÛáõÙ, Ð³ñ³í³ÛÇÝ ²Ù»ñÇÏ³ÛáõÙ ¨ ²íëïñ³ÉÇ³ÛáõÙ[89]: ²Û¹ ¹Åí³ñÇÝ å³ñ-

[86] î»ë §Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, ¿ç 154, *². ¶. ²µñ³Ñ³ÙÛ³Ý*, Ð³Ù³éáï áõñí³·ÇÍ Ñ³Û ·³Õ-Ã³í³Ûñ»ñÇ å³ïÙáõÃÛ³Ý, Ñ. ´: º., 1967, ¿ç 402, Ý³¨` §²Ù»ñÇÏ»³Ý êáí»ï µ³ñ»Ï³ÙáõÃÇõÝ¦: ÜÇõ ºáñù, 1943, ¿ç 48:

[87] î»ë §Ð³Û ÅáÕáíñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, ¿ç 158, *². ¶. ²µñ³Ñ³ÙÛ³Ý*, Ýß. ³ßË., ¿ç 403:

[88] î»ë *². ²ß×»³Ý ØÑÝÛ., ì*Ç×³Ï³óáÛó »õ å³ïÙáõÃÇõÝ ³é³çÝáñ¹³Ï³Ý Ã»ÙÇÝ Ð³Ûáó ²Ù»-ñÇÏ³ÛÇ. 1948: ÜÇõ Úáñù, 1949, ¿ç 45:

[89] î»ë *Î. Î»ñï»ëÛ³Ý*, Ýß. ³ßË., ¿ç 16:

ï³Ï³ÝáõÃÛáõÝÝ Çñ í ñ³ ¿ñ í»ñóñ»É ê³Ý üñ³ÝóÇëÏáÛÇ §úÙ³ñ Ê³Û³Ù¦ é»ëï áñ³-ÝÇ ë»÷³Ï³Ý³ ï»ñ æáñç Ø³ñï ÇÏÛ³ÝÁ, áñÁ ²ØÜ-Ç å³ßï å³ÝáõÃÛ³Ý Ý³Ë³ñ³-ñáõÃÛ³Ý Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ùµ Õ»Ï³í³-ñ»É ¿ ï³ñµ»ñ Ù³Ûñó³Ù³ùÝ»ñáõÙ ï»Õ³-Ï³Ûí³Í ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½áñù»ñÇ å³ñ»Ý³-

Ðáõß³ñÓ³Ý` ÝíÇñí³Í »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ½ÇÝíáñÝ»ñÇÝ.
ì³ßÇÝ·ïáÝ

íáñáõÙÁ Ï³ñ·³íáñ»Éáõ, ÇÝãå»ë Ý³¨` µ³Ý³Ï³ÛÇÝ Ï»ñ³ÏáõñÝ»ñÇ å³ïñ³ëï-Ù³Ý áñ³ÏÁ µ³ñ»É³í»Éáõ å³ï³ëË³Ý³-ïáõ ³ßË³ï³ÝùÝ»ñÁ: ä»ï³Ï³Ý µáÉáñ ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñÁ ¹Çí³Ý³·Çï³Ï³Ý µ³ñÓñ Ù³Ï³ñ¹³Ïáí Ï³ï³ñ»Éáõ Ï³ñá-ÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ Ý³ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Ñ³ÙÁÝ¹Ñ³Ýáõñ ×³Ý³ãÙ³Ý` ·Ý³Ñ³ï í»-Éáí áñå»ë §ÙÇç³½·³ÛÇÝ ã³÷³ÝÇßÝ»ñáí ù³Õ³ù³Ï³Ý ·áñÍÇã¦[90]:

æ. Ø³ñïÇÏÛ³ÝÁ »íñáå³Ï³Ý ï³ñ-µ»ñ »ñÏñÝ»ñ ¨ Ù³ëÝ³íáñ³å»ë ¶»ñÙ³-ÝÇ³ Ï³ï³ñ³Í Çñ ³é³ù»ÉáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ³Ûó»É»É ¿ ï»ÕÇ ×³Ùµ³ñÝ»ñÁ, Ñ³Ý¹Çå»É Ñ³ñÛáõñ³íáñ Ñ³Û³½·Ç ·»ñÇ-Ý»ñÇ, áñáÝù, ½·áõß³Ý³Éáí ëï³ÉÇÝÛ³Ý »ñÏñáõÙ Ñ»ï å³ï»ñ³½ÙÇÝ ³ÝËáõë³-÷»ÉÇ Ñ³É³Í³ÝùÝ»ñÇó áõ ³ùëáñÇó, ã¿ÇÝ Ñ³Ù³ñÓ³ÏíáõÙ í»ñ³¹³éÝ³É Çñ»Ýó Ñ³Û-ñ»ÝÇ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñÁ: Ð»ï¨³µ³ñ, Ýñ³Ýó ÏÛ³ÝùÁ ÷ñÏ»Éáõ Ýå³ï³Ïáí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ù³Õ³ù³Ï³Ý áõ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý ßñç³ÝÝ»ñáõÙ Ù»Í Ñ»ÕÇÝ³Ï³ÝáõÃÛáõÝ í³Û»Éáõ æ. Ø³ñïÇÏÛ³ÝÁ, ëï³Ý³Éáí ì³ßÇÝ·ïáÝÇ å³ßïáÝ³Ï³Ý Ñ³ÝÓÝ³ñ³ñáõÃÛáõÝÁ, 1947 Ã. ê³Ý üñ³ÝóÇëÏáÛáõÙ Ï³½Ù³Ï»ñ-å»ó §Ð³Ûñ»Ý³½áõñÏ Ð³Û»ñÇ ú·ÝáõÃÛ³Ý ²Ù»ñÇÏÛ³Ý ²½·³ÛÇÝ ÎáÙÇï»¦` ²Üâ² (Armenian National Committee to Aid Homeless Armenians—ANCHA), ¨ ëï³ÝÓÝ»ó Ý³Ë³·³ÑÇ å³ñï³Ï³ÝáõÃÛáõÝÁ, ÇëÏ ÷áËÝ³Ë³·³ÑÝ ¿ñ ÷³ëï³µ³Ý êáõñ»Ý ê³ñáÛ³ÝÁ: Î³Ù³íáñ ÑÇÙÝáõÙÝ»ñáí ·áñ-Íáõ ³Û¹ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝÁ ²ØÜ-Ç ï³ñµ»ñ Ý³Ñ³Ý·Ý»ñáõÙ ï³ñ³Íí³Í Çñ Ù³ëÝ³×ÛáõÕ»ñÇ, Ð³Û ú·ÝáõÃÛ³Ý ØÇáõÃ-Û³Ý ¨ ³ÛÉ ³½·³ÛÇÝ Ï³½Ù³Ï»ñåáõÃÛáõÝ-Ý»ñÇ ïñ³Ù³¹ñ³Í ÝÛáõÃ³Ï³Ý ÙÇçáóÝ»-ñáí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ»éÝ³ï³ñ §Ü»íÇÇ¦ ¹³ëÇ-é³½Ù³Ý³í»ñáí ¨ §¸áõ·É³ë¦ ïÇåÇ û¹³-Ý³í»ñáí ÁÝ¹Ñ³Ýáõå ÙÇÝã¨ 1952 Ã. ³å³-Ñáí»É ¿ å³ï»ñ³½ÙÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ¶»ñ-Ù³ÝÇ³ÛáõÙ, ²íëïñÇ³ÛáõÙ, Æï³ÉÇ³ÛáõÙ Ñ³ÛïÝí³Í ³í»ÉÇ ù³Ý 4500 Ñ³Ûñ»Ý³-½áõñÏ áõ ï³ñ³·Çñ Ñ³Û»ñÇ ÷áË³¹ñáõÙÝ áõ µÝ³Ï»óáõÙÁ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý ÑáÕáõÙ (ÑÇÙ-Ý³Ï³ÝáõÙ` ÜÛáõ Úáñù, ÜÛáõ æ»ñëÇ, ö»Ý-ëÇÉí³ÝÇ³, Ø³ëë³ãáõë»ïë, èá¹ ²ÛÉ»Ý¹, øáÝ»ïÇÏáõï, ØÇãÇ·³Ý, ÆÉÇÝáÛë, úÑ³-Ûá, ìÇëÏáÝëÇÝ, Î³ÉÇýáéÝÇ³ ¨ ³ÛÉ Ý³-Ñ³Ý·Ý»ñáõÙ)[91]: ²ñ¨ÙïÛ³Ý ºíñáå³ÛáõÙ ²Üâ²-Ç Íñ³·ñ»ñÝ Çñ³·áñÍ»É »Ý ßÝáñ-ÑÇí ³Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³É Ð³ÛÏ Þ»ù»ñçÛ³ÝÇ, áñÁ, Ñ³í³ï³ñÇÙ ÙÝ³Éáí Çñ ³ñÙ³ïÝ»ñÇÝ, å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñ-ïÇó ³ÝÙÇç³å»ë Ñ»ïá Ù»Ï ³é Ù»Ï ³Û-ó»É»É ¿ é³½Ù³·»ñÇÝ»ñÇ ×³Ùµ³ñÝ»ñÁ, ÷Ýïñ»É, ·ï»É ¨ û·Ý»É ³ÝñáßáõÃÛ³Ý Ùç Ë³ñË³÷áõ Çñ Ñ³Ûñ»Ý³ÏÇóÝ»ñÇÝ (³Ù»-ÝÇóß³ï Ñ³Û ï³ñ³·ÇñÝ»ñ Ï³ÛÇÝ Þïáõï-·³ñïÇ Ùáï ·ïÝíáÕ üáõÝÏ»ñÏ³½»ñÝÇ ×³Ùµ³ñáõÙ` ßáõñç 2000 Ù³ñ¹)[92]:

æáñç Ø³ñïÇÏÛ³ÝÇ óáõó³µ»ñ³Í ù³-

[90] î»ë *A. S. Avakian.* The Armenians in America. Minneapolis, 1977, P. 55, *Ô³½³ñ-â³ñÁ·*, Úáõß³-Ù³ï»³Ý ´³ñÓñ Ð³ÛùÇ. Î³ñÇÝ³å³ïáõÙ: ä¿Û-ñáõÃ, 1957, ¿ç 772—773:

[91] î»ë *æ. Ø³ñïÇÏÛ³Ý,* ºñ·Ý ²Ù»ñÇÏ³ÛÇ: ä¿Û-ñáõÃ, 1957, ¿ç 329—333, 351, 352, *Ü. ´³ñëáõÙÛ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 151:

[92] î»ë *æ. Ø³ñïÇÏÛ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 329, 351, *Ü. ´³ñëáõÙÛ³Ý,* Ýß. ³ßË., ¿ç 251:

Õ³ù³Ï³Ý, å»ï³Ï³Ý áõ ¹Çí³Ý³·Çï³Ï³Ý ÑÙïáõÃÛáõÝÝ»ñÁ µ³ñÓñ »Ý ·Ý³Ñ³ïí»É ²ØÜ-Ç Ý³Ë³·³ÑÇ, ÎáÝ·ñ»ëÇ ¨ ½ÇÝíáñ³Ï³Ý Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ÏáÕÙÇó. Ý³ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ²Ù»ñÇÏÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ Ù»ï³ùëÛ³ Å³å³í»ÝÇ, ²½³ïáõÃÛ³Ý ßù³Ýß³ÝÇ, ÇÝãå»ë Ý³¨ Ý³Ë³·³Ñ ¸. ¾Û½»ÝÑ³áõ»ñÇ ÏáÕÙÇó ßÝáñÑí³Í §²Ù»ñÇÏÛ³Ý ²é³çÇÝ ø³Õ³ù³óÇ¦ ïÇïÕáëÇ[93]:

²Ûëå»ëáí` »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ ý³ßÇ½ÙÇ ç³Ëç³ËÙ³Ý ¨ Ø»Í Ð³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍáõÙ Çñ ³ñÅ³Ý³íáñ ³í³Ý¹Ý ¿ Ý»ñ¹ñ»É Ý³¨ ê÷Ûáõéù³Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛÁ:

êáõÉÃ³Ý³Ï³Ý, ÇÃÃÇÑ³ï³Ï³Ý ¨ ù»Ù³É³Ï³Ý Âáõñùç³ÛÇ ç³ñ¹³ñ³ñ ù³Õ³ù³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ½áÑÁ ¹³ñÓ³Í ¨ Ññ³ßùáí í»ñ³åñ³Í Ñ³ÛáõÃÛ³Ý µ»ÏáñÝ»ñÇ ½·³ÛáõÝ Ñá·ÇÝ»ñáõÙ ³é³ÝóÝ³å»ë Ëáñ áõ ó³í³·ÇÝ ³ñÓ³·³Ýù ¿ÇÝ ëï³ó»É Ýáñ Å³Ù³Ý³ÏÝ»ñáõÙ ý³ßÇëï³Ï³Ý Ñáñ¹³Ý»ñÇ` Ñ³Ù³Ï»Ýï ñáÝ³óÙ³Ý ×³Ùµ³ñÝ»ñáí í³Ï³Ý·Ý»ñÇ` ·³½³ËóÇÏÝ»ñáí Ï³ï³ñ»É³·áñÍí³Í µÝ³çÇçÙ³Ý` ÏÇñ³é»É³íáñ Ññ»³Ý»ñÇ, ëÉ³íáÝÝ»ñÇ ¨ ³ÛÉ Åáÿá-íáõñ¹Ý»ñÇ ÝÏ³ïÙ³Ùµ, ù³ÝÇ áñ ý³ßÇ½ÙÁ Ñ»ï¨³Ýù ¿ñ 1915 Ã. úëÙ³ÝÛ³Ý Âáõñùç³ÛáõÙ ³ßË³ñÑÇ ù³Õ³ù³ÏÇñÃ Ù³ñ¹Ï³ÛÝáõÃÛ³Ý ³ãùÇ ³éç¨ Ñ³ÛáõÃÛ³Ý ÝÏ³ï-

Ù³ÙµÇñ³·áñÍí³Í ¨ ³Ýå³ïÇÅ ÙÝ³ó³Í ó»Õ³ëå³ÝáõÃÛ³Ý: ²Û¹ ³éáõÙáí ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇ Ù»Í Ù³ëÇ Ñ³Ù³ñ µÝáõÃ³·ñ³Ï³Ý ¿ Ø»Í »Õ»éÝÇó í»ñ³åñ³Í Ù³ÛÇ Ñ³Û ÏÝáç ËáëùÁ ²ØÜ-Ç ½áñù»ñáõÙ Í³é³ÛÇ Çñ áñ¹áõ Ù³ëÇÝ, áñÁ, »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ ï³ñÇÝ»ñÇÝ Ñ»ñáë³µ³ñ Ù³ñïÝã»Éáí, Ñ³ë»É ¿ñ ÙÇÝã¨ ´»éÉÇÝ. §¼³í³Ïë íñ»ÅÝ ³é³í Çñ ·»ñ¹³ëï³ÝÇ ³Ý¹³ÙÝ»ñáõ, áñáÝù Ý³Ëáñ¹ å³ï»ñ³½ÙÇó ³ï»Ý ·»ñÙ³ÝÝ»ñáõ Ù»Õë³ÏÇóÝ»ñÁ Ù³ÝÏ³Ï³Ý ¨ ù³ç³É»ñáõÃÛ³Ùµ ëå³Ýí»ó³Ý: ²Ý Ý³¨ íñ»Å ³é³í Ý³Ëáñ¹ å³ï»ñ³½ÙÇÝ ç³ñ¹í³Í Ñ³ñÛáõñ Ñ³½³ñ³íáñ Ñ³Ûáõñ»ñáõ[94]: Ð»ï¨³µ³ñ å³ï³Ñ³Ï³Ý ã¿, áñ ³ÝÙ»Õ Ý³Ñ³ï³ÏÝ»ñÇ ëáõñµ íñ»Åí³Í á·»ßÝã³Í å³Ý¹áõËï Ù³Ûñ»ñÇ Ýáñ³ÝáõÙ»ñÁ ëÇÝÃ»ïÇÏ ÃÃÇ ¬ ¿ ÿ×³Ý³ÏÇ Ñ»ï»ñ»ñÇÝ ÑÇÙÝáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ÉÛ³ÝÙ³ÝÁ (?) ³åñ»É³Ï³Ý Ï»ÝÝ³ó »ÏÃ³ñÇÝ Ñ³Ù»ñÇÏ³Ñ³Û»ñÁ ½ÇÝí³Í Ù³ñïÇÏÝ»ñ ¨ ¹»ñ³ë³Ýë³Ñ»ñ:

²Ñ³ Ã» ÇÝãáõ, ÏÇë»Éáí Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ýí³×Ù³Ý ·áñÍáõÙ ²ØÜ-Ç ¨ Ø³Ûñ Ð³Ûñ»ÝÇùÇ µ³ÅÇÝ ÁÝÏ³Í ¹Åí³ñáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ³Ù»ñÇÏ³Ñ³ÛáõÃÛáõÝÁ, áÕç ë÷ÛáõéùÁ Ñ³ÛáõÃÛ³Ý Ñ»ï, »ñÏñáñ¹ ³ßË³ñÑ³Ù³ñïÇ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÇ Ñ»ï ¿ Ï³å»É Ý³¨ Ð³Û ¸³ïÇ Í»ñ³Ý³ÛÇÝ ¨ å³Ñ³Ýç³ïÇñáõÃÛ³Ý Ñáõëë»ñÁ:

[93] Î»ë Ô³½³ñ-å³ñÅ·, Ýß. ³ßË., ¿ç 776:

[94] Î»ë §Ð³Û Å³Õáíñ¹Ç å³ïÙáõÃÛáõÝ¦, ¿ç 160:

ВКЛАД АМЕРИКАНСКИХ АРМЯН В ДОСТИЖЕНИЕ ПОБЕДЫ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

К. Р. АВАКЯН, кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Института истории НАН РА

РЕЗЮМЕ

Рассеянные исторической судьбой по всему миру армяне в годы Второй мировой войны вместе с прогрессивными народами боролись против фашизма, тирании, тем самым внеся свой весомый вклад в дело достижения всеобщей победы. Среди них особое место принадлежит американским армянам.

Весь период войны во всех видах Вооруженных сил США (сухопутные войска, Военно-воздушные и Военно-морские силы) и во всех военных действиях (тихоокеанские, североафриканские, европейские и т. д.) бок о бок с американскими солдатами иных национальностей во имя защиты

давшей им кров страны и освобождения всего человечества героически сражались около 20 тыс. американских армян.

Достойно оценив самоотверженную преданность американских армян, правительство США многим из них присвоило высокие чины и звания американской армии (генерал Айк Шекерджян, множество полковников, капитанов и т. д.) и наградило высшими орденами (герой американской армии старший лейтенант Эрнест Дервишян стал одним из тех немногочисленных (всего 87 человек) американских военнослужащих, которые были награждены наивысшей и исключительной наградой США—орденом «Почетная медаль Конгресса»).

Американские армяне самоотверженно служили в военно-медицинских частях, участвовали в спасательных работах американского Красного Креста на различных материках.

Армяне США вложили свои силы и умственные способности и на «внутреннем фронте» (интендантство, судостроительное и иное военное производство, вплоть до участия в создании атомной бомбы).

Талантом, храбростью и преданностью армян восхищались и гордились американские высшие государственные и военные деятели, справедливо подчеркивая их особое место и роль в деле завоевания победы.

Кроме отдельных граждан, в годы Второй мировой войны свою неоценимую помощь оказали также американо-армянские общественные организации, землячеcкие союзы, национальные партии, проявляя единство не только при исполнении своего гражданского долга, но и в материальной и моральной поддержке, оказываемой своей далекой Родине.

Таким образом, в годы Второй мировой войны американские армяне, вместе со всей Диаспорой, внесли свой неоценимый вклад в дело разгрома фашизма и достижения Победы. Особая активность армян объясняется тем обстоятельством, что фашизм явился следствием осуществленного в Османской Турции в 1915 г. на глазах у всего цивилизованного мира и так и оставшегося безнаказанным Геноцида армян.

THE CONTRIBUTION OF THE AMERICAN ARMENIANS TO THE ACHIEVEMENT OF THE VICTORY IN THE WORLD WAR II

K. R. AVAKIAN, Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher of the Institute of History of the NAS of the RA

SUMMARY

The Armenians, sparse by the will of the historical fate all over the world, fought against Fascism, tyranny in the years of the World War II together with the progressive peoples, thus essentially contributing to the cause of the achievement of the general victory. A peculiar place among them belongs to the American Armenians.

About 20000 American Armenians were heroically fighting to defend the country that had given them a shelter, and to set free all the mankind, side by side with American soldiers of other nationalities at the whole period of the war in all the kinds of the Armed Forces of the USA (the Infantry, Air Forces and Navy) and in all the military operations (the Pacific, North-African, European, etc.).

The government of the USA, having worthily appreciated the selflessness of

the American Armenians, awarded many of them with high grades and ranks of the American Army (General Hayk Shekerdjian, a great number of Colonels, Captains, etc.) and decorated with higher orders (the hero of the American Army Senior Lieutenant Ernest Dervishian became one of those not numerous American servicemen (87 people in all) who were awarded with the exceptional and highest reward of the USA—the Congressional Medal of Honor).

The American Armenians selflessly served at the military-medical units, they took part in the rescuing works of the American Red Cross in different continents.

The Armenians of the USA contributed their forces and mental abilities also to «the inward front» (commissariat, shipbuilding and other military production, up to the participation in the creation of the A-bomb).

The American higher State and military figures admired and were proud of the talent, courage and loyalty of the Armenians, fairly emphasizing their peculiar place and role in the cause of the achievement of the victory.

Despite the individual citizens, American-Armenian social organizations, compatriotic unions, national parties also rendered their inestimable assistance in the years of the World War II, displaying unity not only while doing their civil duty, but also at the material and moral encouragement rendered to their remote Homeland.

Thus, the American Armenians in the years of the World War II together with all the Diaspora inestimably contributed to the cause of the defeat of Fascism and the achievement of the Victory. The special activity of the Armenians is explained by the fact that Fascism became the consequence of the carried out in Ottoman Turkey in front of the eyes of all the civilized world, but still being unpunished, the Armenian Genocide in 1915.

Ð²Ú è²¼ØÆÎÜºðÆ Ø²êÜ²ÎòàôÂÚàôÜÀ Ö²äàÜ²Î²Ü Îì²ÜîàôÜÚ²Ü ´²Ü²ÎÆ æ²Êæ²ÊØ²ÜÀ Ðºè²ìàð ²ðºìºÈøàôØ (1945 Ã. û·áë ï áë – ë»å ï »Ùµ»ñ)

ì. Ø. Ü²ì²ê²ð¸Ú²Ü, ·Ý¹³å»ï, ¹áó»Ýï

¶»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù ÙÕí³Í Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÁ ÑëÏ³Û³Ï³Ý ÷áñÓáõÃÛáõÝ ¿ñ Ëáññ¹³ÛÇÝ ÅáÕáíñ¹Ç ¨ Ýñ³ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ñ³Ù³ñ: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ÅáÕá-íáõñ¹Á ï³ñ³í Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ïÙ³Ï³Ý Ýß³Ý³ÏáõÃ-Ûáõ Ý áõÝ»óáÕ Ñ³ÕÃ³Ý³Ï, áñÁ Ë³Õ³ÕáõÃÛáõÝ µ»ñ»ó ºíñá-å³ÛÇ ¨ ³ßË³ñÑÇ ß³ï ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ` Ýñ³Ýó ³½³ï»Éáí ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇ½ÙÇ ×Çñ³ÝÝ»ñÇó: ´³Ûó ¹ñ³Ýáí »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÁ ¹»é ã³í³ñïí»ó: Ð»é³íáñ ²ñ¨»ÉùáõÙª Ê³Õ³Õûí ÏÇ³ÝáëÛ³Ý ï³ñ³Í³ßñç³ÝáõÙ, ý³ßÇë-ï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ·ÉË³íáñ ¹³ßÝ³ÏÇóÝ»ñÇó Ù»ÏÁ` ÙÇÉÇ-ï³ñÇëï³Ï³Ý Ö³åáÝÇ³Ý, ß³ñáõÝ³ÏáõÙ ¿ñ å³ï»ñ³½ÙÁ ¹³ßÝ³Ïó³ÛÇÝ ï»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ (²ØÜ-Ç ¨ ²Ý·ÉÇ³ÛÇ) ¹»Ù:

Ö³åáÝÇ³Ý ï³ëÝÛ³Ï ï³ñÇÝ»ñ ß³ñáõÝ³Ï ³·ñ»ëÇí ù³Õ³ù³Ï³ÝáõÃÛáõÝ ¿ñ í³ñ»É ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ÝÏ³ïÙ³Ùµ` ó³ÝÏ³Ý³Éáí ½³íÃ»É Ð»é³íáñ ²ñ¨»ÉùÝ áõ êÇµÇñÁ, ¨ 1936 Ã. ÝáÛ»Ùµ»ñÇ 11-ÇÝ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ Ñ»ï ÏÝù»É ¿ñ §Ñ³Ï³ÏáÙÇÝï»ñÝÛ³Ý å³ÛÙ³Ý³·ÇñÁ¦, áñÁ ÑÇÙÝ³Ï³ÝáõÙ áõÕÕí³Í ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ¹»Ù:

ú·ï í»Éáí ²ñ¨ÙïÛ³Ý ï»ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ³ç³ÏóáõÃÛáõÝÇó` Ö³åáÝÇ³Ý 1938 Ã. Ê³ë³Ý É×Ç, ÇëÏ 1939 Ã.` Ê³ÉËÇÝ-·áÉ ·»ïÇ ßñç³ÝáõÙ ë³¹ñÇã Ýå³ï³ÏÝ»ñáí Ý»ñËáõÅ»É ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ï³ñ³Íù, µ³Ûó »ñÏáõ ¹»åùáõÙ ¿É ×³åÝ³Ï³Ý ½áñùÁ ç³Ë-ç³Ëí»É ¿ñ:

ºñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ³ÙµáÕç ÁÝÃ³óùáõÙ Ö³åáÝÇ³Ý ³ÏïÇ-íáñ»Ý û·Ý»É ¿ñ ý³ßÇëï³Ï³Ý ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇÝ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³ÝÝ ëïÇå»Éáí Ð»é³íáñ ²ñ¨»ÉùáõÙ å³Ñ»É 40 Ù³ñï³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³, áñáÝù ËÇëï ³ÝÑñ³Å»ßï ¿ÇÝ ²ñ¨Ùáõïùáõ٪ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³ßÇ½ÙÇ ¹»Ù å³ï»ñ³½ÙÝ Çñ Ñ³ÕÃ³Ï³Ý ³í³ñïÇÝ ³í»ÉÇ ßáõï Ñ³ëóÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ:

Ö³åáÝÇ³Ý, ëå³ë»Éáí ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý íñ³ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý Ñ³Ù³ñ Ñ³ñÙ³ñ å³ÑÇ, ûñ»óûñ áõÅ»Õ³óÝáõÙ ¿ñ Çñ Î í³ÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÁ, áñÁ ï»Õ³µ³ßËí³Í ¿ñ Ø³ÝçáõñÇ³ÛáõÙ: ²Û¹ µ³Ý³ÏáõÙ Ï³ñ ßáõñç 600 Ñ³½³ñ ½ÇÝíáñ áõ ëå³, ÇëÏ 1941 Ã. í»ñçÇÝ ³ÙÝ ï»Õ Ñ³ßí íáõÙ ¿ñ Ùáï 1 ÙÇÉÇáÝ Ù³ñ¹: ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ âÇÝ³ëï³ÝáõÙ, Ð³ñ³-í³ÛÇÝ ê³Ë³ÉÇÝáõÙ, ÎáõñÇÉÛ³Ý ÏÕ½ÇÝ»ñáõÙ ï»Õ³µ³ßËí³Í ½áñ³ÙÇ³ íáñáõÙÝ»ñÇ Ñ³ßí³éÙ³Ùµ Ö³åáÝÇ³Ý ÊêÐØ-Ç ¹»Ù Ï»Ýï ñáÝ³óñ»É ¿ñ Ùáï 1,2 ÙÇÉÇáÝ Ù³ñ¹ (Ý»ñ³éÛ³É ï»Õ³Ï³Ýª Ø³ÝçÅáõ-¶áÛÇ, Ü»ñùÇÝ ØáÝÕáÉÇ³ÛÇ ¨ ³ÛÉ Ï³½Ù³ íáñáõÙÝ»ñ):

Ö³åáÝÇ³Ý Ë³Ý·³ñáõÙ ¿ñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ Ý³í³·Ý³óáõÃÛ³ÝÁ Ê³Õ³Õ ûíÏÇ³Ý-ëáõÙ: ØÇ³ÛÝ 1941 Ã. ¹»Ï ï»Ùµ»ñÇÝ íÝ³ë»É ¨ çñ³ëáõÙ½ ¿ñ ³ñ»É ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ï³ëÝÛ³Ï ³é¨ïñ³Ï³Ý Ý³í»ñ, ÇëÏ 1941 Ã. ³Ù³éí³Ýó ÙÇÝã¨ 1944 Ã. í»ñçÁ ³ÝûñÇÝ³µ³ñ ³é·ñ³í»É ¿ñ 178 Ý³í: 1944 Ã. ÁÝÃ³óùáõÙ ³ñÓ³Ý³·ñí»É ¿ ë³ÑÙ³ÝÇ Ë³Ëïî Ù³Ý 144 ¹»åù[1]: Ö³åáÝÇ³Ý ÊêÐØ-Ç ¹»Ù é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáõÃÛáõÝÝ»ñ ãëÏë»ó ÙÇ³ÛÝ ßÝáñÑÇí

[1] î»ë «История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945. Краткая история» (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` §ÐØØÐä¦). М., 1967, с. 526:

³ÛÝ µ³ÝÇ, áñ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ÅáÕáíñ¹Á Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÝ»ñ ï³ñ³í ØáëÏí³ÛÇ Ù³ïáõÛóÝ»ñáõÙ ¨ ìáÉ·³ÛÇ ³÷»ñÇÝ ï»ÕÇ áõÝ»ó³í Ù³ñï»ñáõÙ:

ºñµ Ö³åáÝÇ³Ý 1941 Ã. ¹»Ï ï»Ùµ»ñÇ 7-ÇÝ Ñ³ñÓ³Ïí»ó ³Ù»ñÇÏÛ³Ý öÇéÉ-Ð³ñµáñ ½áñ³Ï³Û³ÝÇ íñ³, ²ØÜ-Ç Ý³Ë³·³Ñ üñ³ÝÏÉÇÝ èáõ½í»É ïÁ ê ï³ÉÇÝÇÝ ³é³ç³ñÏ»ó é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝ»ñ ëÏë»É Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¹»Ù, µ³Ûó ê ï³ÉÇÝÁ Ññ³Å³ñí»ó` å³ï×³é³µ³Ý»Éáí å³ï»ñ³½Ù³Ï³Ý Í³Ýñ íÇ×³ÏÁ ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ: Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¹»Ù ÊêÐØ-ÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ Ù»ç Ý»ñù³ß»Éáõ Ñ³ñóáõÙ Ñ³ïÏ³å»ë ÷áõÃ³ç³Ýáõ ÃÛáõÝ ¿ñ Ñ³Ý¹»ë µ»ñáõÙ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý ³ÝÑ³ßï ÃßÝ³ÙÇ, Ø»Í ´ñÇï³-ÝÇ³ÛÇ í³ñã³å»ï àôÇÝëïáÝ â»ñãÇÉÁ, áñÇ Ýå³ï³ÏÝ ¿ñ ÑÇÙÝáíÇÝ Ãáõ É³óÝ»É ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝÁ: ´³Ûó ê ï³ÉÇÝÝ ³Ý¹ñ¹í»ÉÇ ¿ñ. Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¹»Ù ·áñÍá-ÕáõÃÛáõÝÝ»ñ ÏëÏë»Ýù ·»ñÙ³Ý³Ï³Ý ý³-ßÇ½ÙÇÝ Ñ³ÕÃ»Éáõó Ñ»ïá...

Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¹»Ù å³ï»ñ³½ÙÇ Ù»ç ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ùï Ý»Éáõ Ñ³ñóÁ ùÝÝ³ñÏí»É ¿ñ ¹»é Â»Ññ³ÝáõÙ ¨ í»ñç-Ý³Ï³Ý³å»ë áñáßí»É Ú³ÉÃ³ÛÇ ËáñÑñ-¹³ÅáÕáíáõÙ: 1945 Ã. ÷»ïñí³ñÇ 11-ÇÝ ëïáñ³·ñí³Í Ñ³Ù³Ó³ÛÝ³·ñáõÙ Ýßíáõ٠¿ñ, áñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝÁ Ð»é³-íáñ ²ñ¨»ÉùáõÙ å³ï»ñ³½ÙÇ Ù»ç ÏÙïÝÇ ¶»ñÙ³ÝÇ³ÛÇ ç³Ëç³ËáõÙÇó 2—3 ³ÙÇë Ñ»ïá:

²ØÜ-Á ¨ ²Ý·ÉÇ³Ý ã¿ÇÝ Ï³ñáÕ ÁÝÏ-×»É Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛáõÝÁ, ÇëÏ Ö³åáÝÇ³ÛÇ Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ å³ï»-ñ³½ÙÁ »ñÏ³ñ³Ó·»Éáõ ×³Ý³å³ñÑáí Ó·ïáõÙ ¿ñ Ë³Õ³ÕáõÃÛ³Ý å³ÛÙ³Ý³·Çñ ÏÝù»É Çñ Ñ³Ù³ñ ß³Ñ³í»ï å³ÛÙ³ÝÝ»-ñáí: ´³Ûó 1945 Ã. ÑáõÉÇëÇ 26-ÇÝ ²ØÜ-Á, Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³Ý ¨ âÇÝ³ëï³ÝÁ Ñ³Ý¹»ë »Ï³Ý ääïë¹³ÙÇ Ñéã³Ï³·ñáí, áñáí Ö³-åáÝÇ³ÛÇó å³Ñ³ÝçíáõÙ ¿ñ ³Ýí»ñ³å³Ñ Ï³åÇïáõÉ³óáõÙ: ê³Ï³ÛÝ Ö³åáÝÇ³Ý Ù»ñÅ»ó Ñ³Ï³ý³ßÇëï³Ï³Ý µÉáÏÇ ³Ûë å³Ñ³ÝçÁª áñáß»Éáí Çñ å³ï³ëË³ÝÁ ï³É ÙÇ³ÛÝ ³ÛÝ µ³ÝÇó Ñ»ïá, »ñµ Ñ³Û ïÇ Ï¹³éÝ³ ÊêÐØ ¹ÇñùáñáßáõÙÁ: ÆëÏ í»ñ-çÇÝë å³ñ½ ¹³ñÓ³í, »ñµ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛáõÝÁ, Ñ³í³ï³ñÇÙ ÙÝ³Éáí Çñ ¹³ßÝ³Ïó³ÛÇÝ å³ñï³íáñáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ, ²ñ¨Ùáõïùáõ٠峤ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÇó »-ñ»ù ³ÙÇë ³Ýó ÙÇ³ó³í ääïë¹³ÙÇ Ñéã³-Ï³·ñÇÝ ¨ 1945 Ã. û·áëïáëÇ 8-ÇÝ å³ï»-ñ³½Ù Ñ³Ûï³ñ³ñ»ó ×³åáÝÇ³ÛÇÝ:

²Ûë Ï³å³ÏóáõÃÛ³Ùµ ²ØÜ-Ç ë»Ý³-ïÇ ³ñï³ùÇÝ ù³Õ³ù³Ï³ÝáõÃÛ³Ý Ñ³ÝÓ-Ý³ÅáÕáíÇ Ý³Ë³·³Ñ øáÝÝ»ÉÇÝ Ñ³Ûï³-ñ³ñ»É ¿. §ö³¯éù ²ëïÍá, Ö³åáÝÇ³ÛÇ ¹»Ù ÙÕíáÕ å³ï»ñ³½ÙÁ Ñ³Ù³ñÛ³ Ã» ³-í³ñïí³Í ¿¦[2], ÇëÏ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý é³¹Çá-Ù»ÏÝ³µ³Ý ø»éÝ³ÝÁ Ñ³Ûï³ñ³ñ»É ¿. §ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ó»éÝ³ñÏáõÙÁ ÝÙ³Ý ¿ ÝáÏ³áõï Ç¦[3]:

ºí Çñáù. Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÁ é³½Ù³-Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÝ ëÏë»ó û·áëïá-ëÇ 9-ÇÝ ¨ 23 ûñáõÙ ç³Ëç³Ë»ó Ö³åá-ÝÇ³ÛÇ ³Ù»Ý³Ñ½áñª Î í³Ý ïáõÝÛ³Ý, µ³Ý³-ÏÁ, ÍÝÏÇ µ»ñ»ó Ö³åáÝÇ³ÛÇÝ ¨ ëïÇå»ó Ýñ³Ý ³Ýí»ñ³å³Ñáñ»Ý ÁÝ¹áõÝ»É ääïë-¹³ÙÇ Ñéã³Ï³·ñÇ å³ÛÙ³ÝÝ»ñÁ: Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ é³½Ù³ñß³íÇ ÁÝÃ³óùáõÙ Ö³-åáÝÇ³ÛÇ Ïáñáõëï Ý»ñÁ Ï³½Ù»óÇÝ 677 Ñ³½³ñ ½ÇÝíáñ áõ ëå³, áñáÝóÇó ßáõñç 84 Ñ³½³ñÁª ëå³Ý í³Í: ØÇ³ÛÝ ²Ý¹ñµ³ÛÏ³É-Û³Ý ¨ 1-ÇÝ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý é³½Ù³×³-Ï³ïÝ»ñÇ ½áñù»ñÁ áñå»ë é³½Ù³³í³ñ í»ñóñÇÝ ³í»ÉÇ ù³Ý 3700 Ññ³ÝáÃ, ³Ï³-Ý³Ý»ï áõ ÝéÝ³Ï³Ý»ï, 600 ï³ÝÏ, 861 ÇÝùÝ³ÃÇé, 12000 ·Ý¹³óÇñ, 2000-Çó ³-í»ÉÇ Ù»ù»Ý³, Ùáï 13000 ÓÇ ¨ ³ÛÉÝ[4]:

Î³ñáÕ ¿ Ãí³É, Ã» ³Û¹ Ñ³çáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÁ Ñ»ßï áõÃÛ³Ùµ »Ý ïñí»É Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇÝ, ë³Ï³ÛÝ Ø»Í Ñ³Ûñ»Ý³Ï³ÝÇ Ñ»ñáë½áñ³í³ñÝ»ñÇó Ù»ÏÁª ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É ². Ø. ì³ëÇÉ¨ëÏÇÝ, ·Ý³Ñ³ï»Éáí Ð»é³íáñ²ñ¨»ÉùáõÙ 1945 Ã. û·áëïáë – ë»åï»Ùµ»ñ ³ÙÇëÝ»ñÇÝ ï»-ÕÇ áõÝ»ó³Í Çñ³¹³ñÓáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ·ñ»É ¿. §Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý é³½Ù³Ï³×³Ï³ïÝ»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñ-ÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÝ Çñ»Ýó ï¨áÕáõÃÛ³Ùµ ã³÷íáõÙ »Ý ûñ»ñáí, µ³Ûó Ã³÷áí, Ù³ñ-

---

[2] Î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ð³Û³ëï³Ý¦, 1945 Ã. û·áëïáëÇ 9:

[3] Î»ë §êáí»ï³Ï³Ý Ð³Û³ëï³Ý¦, 1945 Ã. û·áëïáëÇ 19:

[4] Î»ë §ÐØØÐä¦, ¿ç 544:

ï»ñÇÉ³ñí³ÍáõÃÛ³Ùµ¨ í»ñçÝ³Ï³Ý ³ñ¹ÛáõÝùáí ¹ñ³Ýù ³í³ñïíáÕ »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ Ï³ñ¨áñ ÷áõÉ»ñÇó Ù»ÏÝ ¿ÇÝ: Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ Ñ½áñ Ñ³ñí³ÍÝ»ñÁ, áñáÝù ï»Õ³óÇÝ Îí³ÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ íñ³, ëïÇå»óÇÝ Ýñ³Ý Ï³åÇïáõÉ³óÙ³Ý »ÝÃ³ñÏí»É, ¨ Ï³ÝËá-

¶»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Î. È³½³ñ¨

ñáß»óÇÝ Ö³åáÝÇ³ÛÇ ÉÇ³Ï³ï³ñ ÷Éáõ½áõÙÁ¦[5]:

ä»ïù ¿ Ýß»É, áñ Ñ³Û å³ïÙ³·ñáõÃÛ³Ý ¿ç»ñáõÙ µ³í³ñ³ñ ã³÷áí ã»Ý Éáõë³µ³Ýí³Í Ð»é³íáñ ²ñ¨»ÉùáõÙ Îí³ÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ç³Ëç³ËÙ³Ý å³ïÙáõÃÛáõÝÁ ¨ ³Û¹ å³ï»ñ³½ÙÇÝ Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÇ Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝÁ:

²Û¹ Ù³ñï»ñÇÝ 17-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 278-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ï³½ÙáõÙ áñå»ë Éñ³·ñáÕ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ïáÕ»ñÇë Ñ»ÕÇÝ³ÏÁ` ØáÝÕáÉÇ³ÛÇó Ñ³ëÝ»Éáí ÙÇÝã¨ Ø³ÝçáõñÇ³ÛÇ âÇýÇÝ ù³Õ³ùÁ: äá¹áÉëÏÇ, ¶³ïãÇÝ³ÛÇ ¨ ³ÛÉ ³ñËÇíÝ»ñáõÙ å³ÑíáÕ ÝÛáõÃ»ñÇ ÑÇÙ³Ý íñ³ ³Ûëï»Õ ÷áñÓ ¿ ³ñíáõÙ Ý»ñÏ³Û³óÝ»Éáõ áã ÙÇ³ÛÝ ³Û¹ å³ï»ñ³½ÙÇÝ Ù³ëÝ³Ïó³Í Ñ³Û³½·Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñÇÝ, ³ÛÉ¨ Ñ³ë³ñ³Ï Ñ³Û ½ÇÝíáñÝ»ñÇÝ` Ýñ³Ýó ³ñÇáõÃÛáõÝÝ áõ ËÇ½³ËáõÃÛáõÝÁ, Ã»¨ ÑÝ³ñ³íáñ ã¿ Ýß»É µáÉáñÇ ³ÝáõÝÝ»ñÁ, ù³ÝÇ áñ Îí³ÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ¹»Ù Ù³ñïÝã»É »Ý ³í»ÉÇ ù³Ý 6000 Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ, ³Û¹ Ãíáõ٪ 380 ëå³ ¨ 309 ÏÇÝ: Ð³½³ñ³íáñ Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñ áõ ½áñ³í³ñÝ»ñ ³Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý µ³ñÓñ Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ:

Ø³ëÝ³íáñ³å»ë, ¶»ñ³·áõÛÝ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ 1945 Ã. û·áëïáëÇ 23-Ç ÑÙ. 372 Ññ³Ù³ÝáõÙ Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇª Çñ»Ýó ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñÁ ·»ñ³½³Ýó Ï³ï³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ãùÇ ÁÝÏ³Í ÙÇ ß³ñù ½áñ³Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ»ñÇ Ãíáõ٠Ýßí»É »Ý ³íÇ³óÇ³ÛÇ Ù³ñß³É ê»ñ·»Û Êáõ¹Û³ÏáíÇ (²ñÙ»Ý³Ï Ê³Ý÷»ñÛ³Ýó), Ññ»ï³Ýáõ ·»Ý»ñ³É-É»Ûïï»Ý³Ýï ØÇù³Û»É ä³ñë»ÕáíÇ, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ Ô³½³ñÛ³ÝÇ, ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ îÇÙáý»Û ¸»¹»ûÕÉáõ (¸»¹»ûÕÉÛ³Ý), ·Ý¹³å»ïÝ»ñ` ÎáÝëï³ÝïÇÝ È³½³ñ¨Ç, ê³Ùí»É Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÇ, è³ý³Û»É Ð³Ûñ³å»ïáíÇ, ÷áË·Ý¹³å»ï ²é³ù»É ú·³Ý»½áíÇ ¨ Ù³Ûáñ ØÇù³Û»É ¶³Éëï 뻳ÝÇ ³ÝáõÝÝ»ñÁ, Ýñ³Ýó, áõÙ Ô»Ï³í³ñ³Í ½áñ³Ù³ë»ñÝ Çñáù Ññ³ßùÝ»ñ »Ý ·áñÍ»É Ù³ñï»ñáõÙ...

Ø³Ýçáõñ³Ï³Ý ëïñ³ï»·Ç³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³Ý Çñ³·áñÍí»É ¿ ²Ý¹ñµ³ÛÏ³ÉÛ³Ý (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É è. Ú³. Ø³ÉÇÝáíëÏÇ), 1-ÇÝ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ÊáñÑÁñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É Î. ². Ø»ñ»óÏáí), 2-ñ¹ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³É Ø. ². äáõñÏ³¨) é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇ, Ê³Õ³ÕûíÏÇ³ÝáëÛ³Ý é³½Ù³Íáí³ÛÇÝ Ý³í³ïáñÙÇ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` Íáí³Ï³É Æ. ê. ÚáõÙ³ß¨) ¨ ²Ùáõñ³Ý Ï³ñÙñ³¹ñáß é³½Ù³Ý³í³ïáñÙÇÕÇ (Ññ³Ù³Ý³ï³ñ` ÷áË-Íáí³Ï³É Ü. ì. ²ÝïáÝáí) áõÅ»ñáí: Ð»é³íáñ³ñ»í»ÉÛ³Ý ½áñù»ñÇ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É ². Ø. ì³ëÇÉ¨ëÏÇÝ:

²Ý¹ñµ³ÛÏ³ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñù»ñÁ, áñáÝó Ï³½ÙáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ÇÝ 17-ñ¹, 36-ñ¹, 39-ñ¹, 53-ñ¹ Ñ³Ù³½áñ³ÛÇÝ, 6-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³ÝÏ³ÛÇÝ, 12-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÝ»ñÁ ¨ ·»Ý»ñ³É äÉÇ¨Ç Ñ»Í³É-Ù»ù»Ý³Û³óí³Í ½áñ³ËáõÙµÁ, û·áëïáëÇ 9-ÇÝ ³Ýó³Ý Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý` ØáÝÕáÉ³Ï³Ý ÄáÕáíñ¹³Ï³Ý Ð³Ýñ³å»ïáõ-

[5] î»ë «Пограничник», 1945 г., № 20:

ÃÛ³Ý ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇó ß³ñÅí»Éáí ¹»åÇ Ø³ÝçáõñÇ³ÛÇ Ï»Ýïñáí:

²Ûë é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñùÝ ³ÛÝ ÑÇÙÝ³Ï³Ý Ñ³ñí³Í³ÛÇÝ áõÅÝ ¿ñ, áñÁ, ØáÝÕáÉÇ³ÛÇ ë³ÑÙ³ÝÝ»ñÇó Ñ³ëÝ»Éáí ÙÇÝã¨ äáñï-²ñïáõñ ¨ Ñ³Ù³·áñÍ³Ïó»Éáí Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý 1-ÇÝ ¨ 2-ñ¹ é³½Ù³×³Ï³ïÝ»ñÇ ½áñù»ñÇ Ñ»ï, ³½³ï³·ñ»É ¿ Ø³ÝçáõñÇ³Ý ¨ ÐÛáõëÇë³ÛÇÝ âÇÝ³ëï³ÝÁ:

12-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÁ, áñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ³íÇ³óÇ³ÛÇ Ù³ñß³É ê. Êáõ¹Û³ÏáíÁ, ³ç³Ïó»É ¿ ó³Ù³ù³ÛÇÝ ½áñù»ñÇÝ` Ýñ³Ýó ³å³Ñáí»Éáí é³½Ù³ÙÃ»ñùáí, ³ÏïÇíáñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»Éáí µáÉáñ, ³Û¹ ÃíáõÙª ¹»ë³Ýï³ÛÇÝ, û¹³ÛÇÝ, û¹å»ñ³óÇ³Ý»ñÇÝ, ¨ éÙµ³Ïáí»Éáí Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç å³ßïå³Ý³Ï³Ý ûµÛ»ÏïÝ»ñÁ: Ø»Í ÊÇÝ·³ÝÇ É»éÝ³ßÕÃ³ÛÇ ¨ ¶áµÇ ³Ý³å³ïÇ ¹Åí³ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³ÕÃ³Ñ³ñÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï 12-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ ÇÝùÝ³ÃÇéÝ»ñÁ, Ù»Í ù³Ý³ÏáõÃÛ³Ùµ í³é»É³ÝÛáõÃ Ñ³ëóÝ»Éáí ï³ÝÏ³ÛÇÝ ½áñ³Ù³ë»ñÇÝ, Ýñ³Ýó ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ »Ý ïí»É ç³Ëç³ËÇã Ñ³ñí³Í Ñ³ëóÝ»Éáõ Ñ³Ï³é³Ïáñ¹ÇÝ: ´³Ý³ÏÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ÑÙïáñ»Ý Õ»Ï³í³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ê. Êáõ¹Û³ÏáíÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ êáõíáñáíÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É 12-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ Ù»Í Ãíáí Ù³ñïÇÏÝ»ñ, áñáÝù ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ï³ñµ»ñ ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ: Ø³ëÝ³íáñ³å»ë, ²É»ùë³Ý¹ñ Ü¨ëÏáõ ßù³Ýß³Ýáí å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ÷áË·Ý¹³å»ï Ê³ã³ïáõñ ä»ïñáëÛ³ÝóÁ, Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáíª ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï Æí³Ý Æë³Ñ³ÏÛ³ÝÁ, Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáíª ßïáõñÙ³Ý-Ñ»ï³ËáõÛ½ È¨áÝ ê³ñ·ëÛ³ÝÁ ¨ û¹³ãáõ êáõñ»Ý ´³Õ¹³ë³ñáíÁ: òáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ù³Ûáñ ÎáÝëï³ÝïÇÝ ä»ïñáëÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý Ð³Ïáµ Ð³ÏáµÛ³ÝÁ, ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï-ï»ËÝÇÏ äÛáïñ âáÉ³ËÛ³ÝÁ, É»Ûï»Ý³Ýï Ä³Ý öáõëùáõÉÛ³ÝÁ, ûÕ³ÏÇ ßïáõñÙ³Ý É»Ûï»Ý³Ýï ØÇË³ÛÇÉ â³ïÇÝÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ ÝáõÛÝå»ë å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ½³Ý³½³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí:

²Ý¹ñµ³ÛÏ³ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ³é³çÇÝ ·ÍáõÙ ·áñÍ»É ¿ 6-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³ÝÏ³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÁ, áñÇ é³½Ù³Ï³Ý Ëáñhñ¹Ç ³Ý¹³ÙÝ ¿ñ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï Ð³ÛÏ Âáõù³ÝÛ³ÝÁ: Æ¹»å, Ý³ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï ². Îñ³íã»ÝÏáÛÇ Ù³ñï³Ï³Ý ÁÝÏ»ñÝ áõ Ëáññ¹³ïáõÝ ¿ñ: Üñ³Ýù ÙÇ³ëÇÝ, ÑÁÙïáñ»Ý Õ»Ï³í³ñ»Éáí µ³Ý³ÏÇ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ØáÝÕáÉÇ³ÛÇó Ñ³ë»É »Ý ÙÇÝã¨ äáñï-²ñïáõñ` Çñ»Ýó Ñ³ÕÃ³ñß³íÁ ³í³ñï»Éáí Ê³Õ³Õ ûíÏÇ³Ýáë ³÷»ñÇÝ: Ð. ÂáõÙ³ÝÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ È»ÝÇÝÇ ¨ ãÇÝ³Ï³Ý §ÙáõÏí»Ý¦ ßù³Ýß³Ýáí:

6-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³ÝÏ³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ù³ñïÝã»É »Ý 42 Ñ³Û ëå³ ¨ ÙÇ ù³ÝÇ ï³ëÝÛ³Ï ½ÇÝíáñ, áñáÝóÇó Ù³ñï»ñÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñ»ñÇÝ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ³í³· Ø. ²½³ïÛ³ÝÁ, Ïñï»ñ ë»ñÅ³Ýï ê. ²ÏååáíÁ, 88-ñ¹ ß³ñÅ³Ï³Ý ³ñÑ»ëï³ÝáóÇ í³ñå»ï »ýñ»Ûïáñ Ð. Ð³ÏáµÛ³ÝÁ, í³ñáñ¹ »ýñ»Ûïáñ ². Ô³ñ³·Ûá½Û³ÝÁ, »ýñ»Ûïáñ ¶. ²Ûí³½áíÁ, µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý Ù³ÛáñÝ»ñ ². ÔáõÏ³ëÛ³ÝÁ, è. Þ³Ñ·»É¹Û³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ, áñáÝù ÝáõÛÝå»ë ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ[6]:

Ø»Í ÊÇÝ·³ÝÇ ßñç³ÝáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í Í³Ýñ Ù³ñï»ñáõÙ ù³ç³µ³ñ ÏÁéí»É »Ý ß³ñù³ÛÇÝ í³ñáñ¹Ý»ñ ². ²í³·Û³ÝÁ, Ü. ²ÝïáÝÛ³ÝÁ, áñáÝù Ý³¨ ³é³Ýó ùáõÝ áõ ¹³¹³ñÇ ³Ýó»É »Ý 8000 ÏÙ-Çó ³í»ÉÇ ×³Ý³å³ñÑ ¨ é³½Ù³×³Ï³ïÇ ³é³çÇÝ ·ÇÍ Ñ³ëóñ»É 70—80 ï í³é»ÉÇù` ïÝï»ë»Éáí 45—50 É µ»Ý½ÇÝ:

Ð³Ï³é³Ïáñ¹Ç áõÅ»Õ ÏÑ³ÏÇ ï³Ï Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ¨ ½áñ³Ù³ë»ñÇ ÙÇç¨ ³ÝË³÷³Ý Ï³å ³å³Ñáí»Éáõ Ñ³Ù³ñ ö³éùÇ 3-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ë»ñÅ³Ýï Þ. Þáõß³ÝÛ³ÝÁ ¨ ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ß³ñù³ÛÇÝ ´³íÇÛ³ÝÁ:

ÎáñáËáíÝ É»éÝ³ÝóùÁ ³ñÇ³µ³ñ Ñ³ÕÃ³Ñ³ñ»É »Ý Ï³åÇï³Ý Ì³ã³·³Ý ¶¨áñ·Û³ÝÇ ëïáñ³µ³Å³Ý³Ù³ëÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÁ, á-

---

[6] î»ë Центральный архив МО СССР (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ЦАМО СССР), ф. 6-ой гвардейской танковой армии (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` 6-ая гв. ТА), оп. 5199, д. 13, с. 290:

ñáÝóÇó ß³ ï»ñÝ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ[7]:

´áõÅí³é³ÛáõÃÛ³Ý Ù³Ûáñ ìÉ³¹ÇÙÇñ ²í³Ý»ëáíÁ ²ñ¨ÙïÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ ïáõÙ Çñ Ó»éù µ»ñ³Í ÷áñÓÁ ÑÙïáñ»Ý Ý»ñ¹ñ»É ¿ ¹³ßï³ÛÇÝ ³Ýµ³ñ»Ýå³ëï å³ÛÙ³ÝÝ»ñáõÙ µáõÅëå³ë³ñÏÙ³Ý Ï³½Ù³Ï»ñåÙ³Ý

¶í³ñ¹Ç³ÛÇ ÷áË·Ý¹³å»ï ê. ØÏñïãÛ³Ý

·áñÍáõÙ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí:

5-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³ÝÏ³ÛÇÝ Ïáñåáõë 208-ñ¹ ÇÝùÝ³·Ý³ó Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç ßï³µÇ å»ï ·í³ñ¹Ç³ÛÇ Ù³Ûáñ ê»ñ·»Û ØÏñïãÛ³Ý ßï³µÇ ³ßË³ï³Ýù-Ý»ñÁ ûñÇÝ³Ï»ÉÇ Ó¨áí Ï³½Ù³Ï»ñå»Éáõ ¨ µñÇ·³¹Ç ·áñÍáÕáõÃÛ³Ý ûå»ñ³ïÇí åÁ-É³ÝÝ»ñÁ Ñëï³Ïáñ»Ý Ùß³Ï»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

6-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³ÝÏ³ÛÇÝ µ³-Ý³ÏÇ Ï³åÇ 4-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ ·Ý¹Ç å³-ï³ëË³Ý³ïáõ ³ßË³ïáÕ É»Ûï»Ý³Ýï Î³ñ³å»ï Ø»Í³ïáõñÛ³ÝÁ (ù³Ý¹³Ï³-·áñÍ-ÝÏ³ñÇã, ³ñí»ëïÇ í³ëï³Ï³íáñ ·áñÍÇã) ØáÝÕáÉÇ³ÛÇó Ñ³ë»É ¿ ÙÇÝã¨ äáñï-²ñïáõñ ¨, ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ áõÝ»Ý³Éáí ½áÑí³Í ï³ÝÏÇëïÝ»ñÇ ÑÇß³-ï³ÏÇÝ ØáõÏ¹»Ý ù³Õ³ùáõÙ Ï³éáõó³Í Ñáõß³ñÓ³ÝÇ ßÇÝ³ñ³ñáõÃÛ³Ý, å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí:

6-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ¨ 39-ñ¹ µ³Ý³Ï-Ý»ñÇ ½áñù»ñÁ ¹Åí³ñ ×³Ý³å³ñÑ »Ý ³Ý-ó»É ¨, ³½³ï³·ñ»Éáí î³á³Ý, î³áÝÛáõÝ, Èáõµ»Û, âÅ³ÝÛáõÛ, ì³Ý»ÙÛ³á, â³Ýãáõ-Ý, êÇåÇÝ·³Û, Øáõï¹»Ý ¨ ³ÛÉ ù³Õ³ùÝ»ñ, Ñ³ë»É »Ý äáñï-²ñïáõñ, áñï»Õ ¿É ³í³ñ-ï»É »Ý Çñ»Ýó ³½³ï³·ñ³Ï³Ý ³é³ù»-ÉáõÃÛáõÝÁ: ²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ËÇ½³ËáõÃ-ÛáõÝ ¨ ³ñÇáõÃÛáõÝ »Ý óáõó³µ»ñ»É ².Ê³ãÇÏÛ³ÝÁ, Ü. Ø³ÝÃ³ßÛ³ÝÁ, Ð. Ê³é³ï-Û³ÝÁ. Úáõ. Ô³½³ÝãÛ³ÝÁ, 64-ñ¹ Ù»ù»Ý³-Û³óí³Í µñÇ·³¹Ç Ññ»ï³Ýáõ å»ï ÷áË-·Ý¹³å»ï ². úÑ³ÝÛ³ÝÁ, 458-ñ¹ ³é³Ý-ÓÇÝ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ ·Ý¹Ç ßï³µÇ å»ï, ·í³ñ¹Ç³ÛÇ Ù³Ûáñ ². Ø»ÉùáÝÛ³ÝÁ, ·í³ñ-¹Ç³ÛÇ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ¸. ´³ÏáõÝóÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ, áñáÝù ¨ë ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Ï³-é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ[8]:

Èáõµ»Û, ÈÇÝ¹áõÝ, Î³ÛÉáõ, üáõëÇÝ ¨ ³ÛÉ ù³Õ³ùÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ Çñ»Ýó óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý ¨ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ 53-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ ½ÇÝí³é³ÛáõÕÝ»ñ ·í³ñ¹Ç³ÛÇ Ï³åÇ ï³Ý ². ¶¨áñ·Û³ÝÁ ¨ ³í³· É»Ûï»-Ý³Ýï ². Ø³ÙÇÏáÝÛ³ÝÁ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ-×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ, Çëí Ï³åÇ 60-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ í³ßïÇ Ï³å³íáñ ê. Â³¹¨áë-Û³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáí:

¶»Ý»ñ³É äÇ¨Ç Ñ»ÍÛ³É-Ù»ù»Ý³Û³ó-í³Í ½áñ³ËÙµÇ Ï³½ÙáõÙ µ³½ÙÇóë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É 9-ñ¹ Ñ»ÍÛ³É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ»ï³-Ý³íáñÝ»ñÁ` ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ÷áË·Ý¹³å»ï ê. ¶. ìÇñ³µÛ³ÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ, áñáÝù Ü³ñï á-êáõÙ» µÝ³Ï³í³ÛñÇ Ùáï µ³½Ù³ÃÇí Ñ³Ï³Ñ³ñí³ÍÝ»ñ »Ý Ñ³ëóñ»É Ù³Ýçáõñ³Ï³Ý ÇßË³Ý ¸»í³ÝÇ Ñ»ÍÛ³É ËÙµÇÝ: ²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ñ³Ûé³½ÙÇÏÝ»ñ ·í³ñ¹Ç³ÛÇ Ï³åÇï³Ý ². î»ñ-ä»ïñáëÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý ². Ø»ÉÇù-ë»ÃÛ³ÝÁ, ·í³ñ¹Ç³ÛÇ É»Ûï»Ý³Ýï Æ. ´»·-É³ñÛ³ÝÁ, Ñ³Ùµ³ñ³Ï³ÛÇÝ í³é³ÛáõÃÛ³Ý ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ê. Ô³Ññ³Ù³ÝÛ³ÝÁ,

[7] î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ·. 4, Ñ. 2, ¿ç 225:

[8] î»ë ЦАМО СССР. «Приказы ком. 6-ой гв. ТА и 39-ой армии о награждении и наградные листы»:

127-ñ¹ Ñ»ÍÛ³É ·Ý¹Ç ß³ñù³ÛÇÝ ¶. Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ, áñáÝù ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ: ´áõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý ÷áË·Ý¹³å»ï Ø. ²í³ÏÇÙÛ³ÝÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

17-ñ¹ µ³Ý³ÏÁ, áñÇ Ï³½ÙáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ñ 278-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý` ·ÁÝ¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) ëáíÁ, áñÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí:

Æñ»Ýó ³ñÇáõÃÛ³Ý ¨ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É 39-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ 429-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É ·í³ñ¹Ç³ÛÇ Ù³Ûáñ ². ê³ñ·ëÛ³ÝÁ, ÝáõÛÝ

¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³å»ï Î. È³½³ñ¨Á (Ó³ËÇó »ñÏñáñ¹Á)
¨ Ï³åÇ å»ï Ù³Ûáñ ². ²í³Ý»ëáíÁ (³çÇó ³é³çÇÝÁ)
Ñ³ÕÃ³Ï³Ý »ñÃÇó Ñ»ïá ßù»ñÃ »Ý ÁÝ¹áõÝáõÙ.
âÇýÇÝ, 1945 Ã. û·áë ïáëÇ 28 (Éáõë³ÝÏ³ñÁ` Ñ»ÕÇÝ³ÏÇ)

ÎáÝëï³Ýï ÇÝ È³½³ñ¨Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ, Ñ³Ù³éÙ³ñï»ñ ÙÕ»Éáí ¨ Ø»Í ÊÇÝ·³ÝÇ É»éÝ»ñÝ áõ ¶áµÇ ³Ý³å³ïÁ Ñ³ÕÃ³Ñ³ñ»Éáí, ØáÝÕáÉÇ³ÛÇ âáÛµ³Éë³Ý ù³Õ³ùÇó Ñ³ë»É ¿ ÙÇÝã¨ Ù³Ýçáõñ³Ï³Ý âÇýÇÝ ù³Õ³ùÁ: Î. È³½³ñ¨Á å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí:

¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ï³½ÙáõÙ Ù³ñïÝã»É »Ý 31 Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ, áñáÝóÇó ³é³ÝÓÝ³å»ë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ß³ñù³ÛÇÝÝ»ñ Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, êÇÙáÝÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ: ¸ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ï³åÇ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý å»ï Ù³Ûáñ ²í³Ý»ëáíÁ ¨ ¹³ë³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ É»Ûï»Ý³Ýï ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ[9]:

²Ý¹ñµ³ÛÏ³ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ýÇÝ³Ýë³Ï³Ý µ³ÅÝÇ å»ïÝ ¿ñ Ñ³Ùµ³ñ³Ï³ÛÇÝ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ·Ý¹³å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) èá¹ÇáÝ ØÇÝ³·Ý¹Ç ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É É»Ûï»Ý³Ýï ê. ´»·Û³ÝÁ, 37-ñ¹ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·Ý¹³å»ï ². ²½³ïÛ³ÝÁ, ÝáõÛÝ ·Ý¹Ç ßï³µÇ å»ïÇ û·Ý³Ï³Ý Ï³åÇï³Ý ´. äáÕáëÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý Ð. ²é³ù»ÉÛ³ÝÁ, ³í³· É»Ûï»Ý³ÝïÝ»ñ ². ê³Ñ³ÏÛ³ÝÁ, ². ¸³íÃÛ³ÝÁ, ². Ø»ÉùáõÙÛ³ÝÁ, É»Ûï»Ý³Ýï ä. Ô³ñÇµÛ³ÝÁ, µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý Ù³Ûáñ ì. ²ÝïáÝÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ[10]:

68-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ßïÇ ß³ñù³ÛÇÝ ê. ´³ñë»ÕÛ³ÝÁ Ê³ÉáõÝ-²ñß³ÝÇ ßñç³ÝáõÙ Ï³ï³ñ³Í ëËñ³·áñÍáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ö³éùÇ 3-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí:

39-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ §ìá ëÉ³íáõ èá¹ÇÝÇ¦ (*Ð³ÝáõÝ Ñ³Ûñ»ÝÇùÇ ÷³éùÇ*) Ã»ñÃÁ

---

[9] î»ë ЦАМО СССР, ф. 17-ой армии, оп. 6749, д. 32:

[10] î»ë ЦАМО СССР. «Приказ ком. 53-ей армии № 0466/н от 12.10.1945»; ф. 53-ей армии, оп. 10086, д. 20—25, 105—118 и наградные листы:

1945 Ã. û·áëïáëÇ (194-ñ¹) Ñ³Ù³ñáõÙ ·ñ»É ¿ 279-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É Ù³Ûáñ ê. ¸³ÝÇ»ÉÛ³ÝÇ Ù³ëÇÝ, áñÁ Ê³ÉáõÝ-²ñß³Ý ù³Õ³ùÇ ³Ùñ³óí³Í ßñç³ÝÇ ßñç³÷³ÏÙ³Ý áõ áãÝã³óÙ³Ý ¨ Ì³Ý»ÙÛ³á ù³Õ³ùÇ ·ñ³íÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³ÝÇ: ÜáõÛÝ ßù³Ýß³ÝÇÝ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ ÷áË·Ý¹³å»ï Ð. ú·³Ý»½áíÁ, ÇëÏ Ù³Ûáñ Ð. äáÕáëáíÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí: Î³åÇï³Ý Ê. Üáñ-²ñ¨Û³ÝÁ ¨ Ýñ³ ·áõÙ³ñï³ÏÇó ß³ï»ñÁ (³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ ßáõñç 80 %-Á Ñ³Û»ñ ¿ÇÝ) å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí ¨ ³ñÅ³Ý³ó»É µ³ñÓñ³·áõÛÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ßÝáñÑ³Ï³ÉáõÃÛ³ÝÁ[11]:

öáË·Ý¹³å»ï Ð³ÛÏ Ø»ÉùáÝÛ³ÝÇ ³ÝáõÝÁ Ñ³Ûï ¿ñ ¹»é 1943 Ã. ÑáõÝí³ñÇ 18-Çó, »ñµ Ýñ³ Õ»Ï³í³ñ³Í ·áõÙ³ñï³ÏÁ ³é³çÇÝÁ ×»Õù»ó È»ÝÇÝ·ñ³¹Ç ßñç³÷³ÏáõÙÁ ¨ ÙÇ³óí³Í Ì³ÉËáíÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñù»ñÇÝ: ²Ûëï»Õ ¿É Ý³ á·»ßÝãáõÙ ¿ñ ½ÇÝíáñÝ»ñÇÝ, ëÝÝ¹³ÙÃ»ñùÇ ¨ ëå³é³½ÇÝáõÃÛ³Ý ³å³ÑáíÙ³Ý Ñ³ñóáõÙ û·ÝáõÙ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³ÝÁ: Ð. Ø»ÉùáÝÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí[12]:

Îí³Ýï áõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ¹»Ù ÙÕí³Í Ù³ñï»ñÇÝ ³ÏïÇíáñ»Ý Ù³ëÝ³Ïó»É »Ý ÷áË·Ý¹³å»ï ¶. ²ñ½áõÙ³ÝÛ³ÝÇ Õ»Ï³í³ñ³Í 695-ñ¹ ·Ý¹Ç ³Ï³Ý³Ý»ïáñ¹Ý»ñÁ, áñáÝù Ø»Í ÊÇÝ·³ÝÁ ³ÝóÝ»ÉÇë Ì³Ý»ÙÛ³á ù³Õ³ùÇ Ù³ïáõÛóÝ»ñáõÙ, Ñ³Ûï-Ý³µ»ñ»É ¨ ÷áÃáñÏ³ÉÇó Ïñ³Ïáí áãÝã³óñ»É »Ý Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ÙÇ ù³ÝÇ Ïñ³Ï³Ï»ï»ñ: òáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï ²ñ½áõÙ³ÝÛ³ÝÁ ¨ Ï³åÇï³Ý ØÇñÇç³ÝÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí[13]:

ÊÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ê³ò-76 ÇÝùÝ³·Ý³ó Ññ³ÝáÃÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ïñïë»ñ É»Ûï»Ý³Ýï Î. ²¹³ÙÛ³ÝÁ, áñÁ Ï³ñáÕ³ó»É ¿ Ñ³Ý·óÝ»É Çñ Ù»ù»Ý³ÛáõÙ µéÝÏ³Í Ññ¹»ÑÁ ¨ áãÝã³óÝ»É ÃßÝ³Ùáõ Ïñ³Ï³Ï»ï»ñÁ:

1119-ñ¹ íÇñ³µáõÅ³Ï³Ý Ñáëå Çï³ÉÇ å»ï µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý ÷áË·Ý¹³å»ï Þ. ²é³ù»ÉÛ³ÝÁ, ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ¶. Â³Ý·áÛ³ÝÁ, É»Ûï»Ý³Ýï Ì. ´³Õ¹áÛ³ÝÁ, ³Ý³ëÝ³µáõÅ³Ï³Ý Í³é³ÛáõÃÛ³Ý Ù³Ûáñ ². ÆáÝ»ëÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý Ê. Ø³ñáõÃÛ³ÝÁ, µáõÅÙáõÛñ ¼. ØÇñ½áÛ³ÝÁ, ß³ñù³ÛÇÝÝ»ñ ². Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ, ¶. Ð³ÏáµÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý ¨ ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ï³ñµ»ñ Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ[14]:

Ê³ÛÉ³ñ, ÆñÏÏï», ´áõË»¹áõ, âÅ³É³Ýïáõñ, òÇóÇÏ³ñ ¨ ³ÛÉ ù³Õ³ùÝ»ñ ³½³ï³·ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ 64-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï ²å-ñ»ë ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, Ï³åÇï³Ý ²ÛñáõÙÛ³ÝÁ, ë³Ïñ³íáñÝ»ñ êáõñ»Ý Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, Ø³ùëÇÙ Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, ÇÝãå»ë Ý³¨ 622-ñ¹ ¹³ßï³ÛÇÝ Ñáëå Çï³ÉÇ ûñ¹ÇÝ³-ïáñ ºÏ³ï»ñÇÝ³ Îáëï³ÝÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí[15]:

§Ì³é³Ûáõ, ½³ èá¹ÇÝáõ¦ (*Ð³é³~ç³ Ñ³ÛñáõÝ Ð³Ûñ»ÝÇùÇ*) µ³Ý³Ï³ÛÇÝ Ã»ñÃÇ ³ßË³ï³ÏÇóÝ»ñ ê³ñ·Çë Þ³Ñí»ñ¹Û³ÝÁ ¨ Ï³åÇï³Ý êÇÙáÝ ²µñ³Ù»íÁ óáõó³µ»ñ³Í ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ÝáõÛÝå»ë ëï³ó»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñ[16]:

284-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ»-ï³Ýáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï ¶. ²åñ»ëáíÁ ¨ ¹³ë³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ É»Ûï»Ý³Ýï ¶. ´³ÉáõÕÛ³ÝÁ ëï³ó»É »Ý Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ý:

â³Ýãáõ ¨ ØáõÏ¹»Ý ù³Õ³ùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ óáõó³µ»ñ³Í

[11] Î»ë ЦАМО СССР. «Приказ ком. Забайкальского фронта № 033/н от 1.09.1945 и наградные листы»:

[12] Î»ë ЦАМО СССР, ф. 39-ой армии, оп. 9101, д. 182 и приказ ком. 39-ой армии № 0832 от 2.10.1945 и наградные листы:

[13] Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, Ññ³Ù³Ý ÑÙ. 0829` ïñí³Í 04.10.1945 ¨ å³ñ·¨³ïñÙ³Ý Ã»ñÃÇÏÝ»ñ:

[14] Î»ë ЦАМО СССР, ф. 39-ой армии, оп. 9101, д. 153, 160, 182, оп. 9102, д. 65 и наградные листы:

[15] Î»ë ЦАМО СССР. «Приказы ком. 36-ой армии № 032/н от 15.10.1945, № 036/н от 15.10.1945»:

[16] Î»ë ЦАМО СССР, ф. 36-ой армии, оп. 8866, д. 81, приказы № 026/н и № 036/н и наградные листы:

³ñÇáõÃÛ³Ý ¨ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý Ù»Í Ãíáí Ñ³Ûáñ¹ÇÝ»ñ, Ù³ëÝ³ íáñ³å»ë, Ù³Ûáñ Ü»ñë»ë Ð³Ïáµ-Û³ÝÁ ¨ Ï³åÇï³Ý ¾. ´³Õ¹³ë³ñÛ³ÝÁ` ²É»ùë³Ý¹ñ Ü¨ëÏáõ, ·í³ñ¹Ç³ÛÇ Ù³Ûáñ Ø³ÙÇÏáÝ ²éáõëï³ÙáíÁ ¨ ³í³· ë»ñÅ³Ýï ¸³íÇÃ ú·³Ý»½áíÁª Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ, ß³ñù³ÛÇÝ ò³Ï³Ý Ê³ã³ïñÛ³ÝÁª Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí:

Æñ»Ýó ³ñÇáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É 124-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ï³åÇ å»ï Ù³Ûáñ ²É»ùë³Ý¹ñ Ø»ÉÇùáíÁ, Ï³åÇï³Ý-×³ñï³ñ³·»ïÝ»ñ ²É»ùë³Ý¹ñ ¶¨áñ·Û³ÝÁ, ì³ÕÇÝ³Ï Â³¹¨áëÛ³ÝÁ, Ñ³Ï³Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ³ß-Ë³ïáÕ ºÉ»Ý³ Ê³ã³ïñÛ³ÝÁ, µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý Ï³åÇï³Ý Ø³ñ·³ñÇï ¶³µ-ñÇ»ÉÛ³ÝÁ, ³í³· ë»ñÅ³Ýï èáõµ»Ý Þ³Ñ-í»ñ¹Û³ÝÁ, ß³ñù³ÛÇÝ ê³Õ³Ã»É Ð³ñáõÃ-ÛáõÝÛ³ÝÁ (µ³Ý³ëï»ÕÍ, Ð³Û³ëï³ÝÇ ·ñáÕÝ»ñÇ ÙÇáõÃÛ³Ý ³Ý¹³Ù) ¨ Ñ³Û Åá-Õáíñ¹Ç ³ÛÉ ½³í³ÏÝ»ñ:

Æñ»Ýó ³ñÅ³Ý³å³ïíáñ»Ý ¹ñë¨áñ»É ¨ ÃßÝ³Ùáõ ¹»Ù ³ÝÓÝáõñ³ó³µ³ñ Ù³ñ-ïÁÝã»É »Ý 680-ñ¹ é³¹Çáí³ßïÇ Ññ³Ù³-Ý³ï³ñ ì³Ñ³Ý ØáíëÇëÛ³ÝÁ, Ï³é³í³ñ³-Ï³Ý Ï³åÇ µ³Å³ÝÙáõÝùÇ å»ï ´³·ñ³ï ØÇñ³ùÛ³ÝÁ, ¹³ë³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³-í³· ´³·ñ³ï Â³ñË³ÝáíÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ:

êñ³Ýù áã ÉñÇí ï»Õ»ÏáõÃÛáõÝÝ»ñ »Ý ²Ý¹ñµ³ÛÏ³ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñ³-Ù³ë»ñÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ Ù³ëÇÝ, ½á-ñ³Ù³ë»ñ, áñáÝù ØáÝÕáÉÇ³ÛÇó Ñ³ÕÃ³-Ý³Ïáí Ñ³ë»É »Ý ÙÇÝã¨ äáñï-²ñïáõñ: Ø³ÝçáõñÇ³Ûáõ Ù å³ï»ñ³½ÙÇ ³é³çÇÝ ÇëÏ ûñí³ÝÇó ×³åáÝ³Ï³Ý ½áñù»ñÇÝ íé³Ï³Ý Ñ³ñí³ ÍÝ»ñ Ñ³ëóí»óÇÝ ó³Ù³-ùáõÙ, û¹áõÙ ¨ ÍáíáõÙ: ²ñ¹»Ý ûñí³ í»ñ-çáõÙ é³½Ù³×³Ï³ïÇó ëï³óí»ó Ñ³Õáñ-¹³·ñáõÃÛáõÝ ³ÛÝ Ù³ëÇÝ, áñ Ìí³Ýï áõÝ-Û³Ý µ³Ý³ÏÝ Ç íÇ×³ÏÇ ã¿ ¹ÇÙ³¹ñ»Éáõ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ×ÝßÙ³ÝÁ:

²Ûë å³ï×³éáí ù·áëïáëÇ 10-ÇÝ Å³ÙÁ 3-ÇÝ ×³åáÝ³Ï³Ý Ï³é³í³ñáõÃ-ÛáõÝÁ áñáß»ó ¹ÇÙ»É ÊêÐØ, ²ØÜ-Ç, Ø»Í ´ñÇï³ÝÇ³ÛÇ ¨ âÇÝ³ëï³ÝÇ Ï³é³í³-ñáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ` å³ïñ³ëï³Ï³ÙáõÃÛáõÝ Ñ³ÛïÝ»Éáí ÁÝ¹áõÝ»Éáõ 1945 Ã. ÑáõÉÇëÇ 26-Ç Ñéã³Ï³·ñÇ å³ÛÙ³ÝÝ»ñÁ: ²Û¹ Ñéã³-Ï³·ñÇÁ, Çµñ, ã¿ñ å³ñáõÝ³ÏáõÙ ×³åá-Ý³Ï³Ý Ï³Ûë»ñ` áñå»ë »ñÏñÇ ÇÝùÝÇß-Ë³Ý ïÇñ³Ï³ÉÇ ³é³ÝÓÝ³ßÝáñÑÇ ë³Ñ-Ù³Ý³÷³ÏÙ³Ý å³Ñ³Ýç[17]:

¸³ ×³åáÝ³Ï³Ý ¹Çí³Ý³·Çï áõÃ-Û³Ý Ñ»ñÃ³Ï³Ý Ëáñ³Ù³ÝÏ ù³ÛÉÝ ¿ñ,

¶í³ñ¹Ç³ÛÇ ·Ý¹³å»ï Ê. Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³Ý

ù³ÝÇ áñ ½áñù»ñÇÝ ã¿ñ ïñí»É é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ¹³¹³ñ»óÝ»Éáõ Ññ³-Ù³Ý:

1-ÇÝ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý é³½Ù³×³-Ï³ïÇ ½áñù»ñÁ, áñáÝó Ï³½ÙáõÙ ·áñÍáõÙ ¿ÇÝ 1-ÇÝ Ï³ñÙñ³¹ñáß, 5-ñ¹, 25-ñ¹, 35-ñ¹ Ñ³Ù³½áñ³ÛÇÝ ¨ 9-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³Ï-Ý»ñÁ, âáõ·áõ¨Û³Ý ûå»ñ³ïÇí ËáõÙµÁ ¨ 10-ñ¹ Ù»ù»Ý³Û³óí³Í Ïáñåáõë, Ñ³ñÓ³-ÏáõÙÝ»ñÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ÁÉáñ»ÉáíÝ»ñáõ Û³ÏÝ ì³Ýí³é³Í áõ ×³ñÝÏ³Ý Ýå³ï»Ï»ñÇ Ñ³ëÝ»ÉÁ ÁÝÃ³óùáõÙ ÏÝÇÝ ¿ ³ëáõó Ý³¹»ñÇ Ñ³ñ³Ñ³Ý Ø³ÙÇÏáÝÇ ×³åáÝ³Ï³Ý ³ÛÝ ¹ÇñùÇ, áñÇó Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ í»ñçÝ³Ï³Ý ¿ñ` ØÇ·³ëÏ³ÝÇ ·áñÍáõÙ ¨ Ý³Ë³ñ³ñáÕÝ»ñÇ Ý³Ñ³Ý·áõÙ: Ð»é³íáñ ²ñ¨»ÉùÇ ·áñÍáÕ ½áñ³ÙÇ³íáñÙ³Ý ¨ Ñ³ñÓ³ÏáõÙÝ»ñÇ ³ñ³·áõÃÛ³Ý` Ê³Ý³ÛÇ, ³Ý¹ÇÝ³ Î³Ù»ñ³ÛÇ, Ø³Ý-ãÅáõÇ ÁÝÃ³óùáõÙ Ñ³Ýñ³×³ñ»Ý ÙÇ ÝáñÙ»ñ:

²Û¹ é³½Ù³×³Ï³ïáõÙ Ù³ñïÝãáõÙ ¿ÇÝ Ñ³Û½áñ³íáñÝ»ñ` ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõ-ÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ². Ô³½³ñÛ³-ÝÁ (215-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³-Ù³Ý³ï³ñ), ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Î. ¸»¹»ûÕÉáõÝ (¸»¹»ûÕÉÛ³Ý, 84-ñ¹ Ñ»Í-Û³É ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ), ·»Ý»ñ³É-

[17] Տե՛ս «Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны», т. 3. М., 1947, с. 376:

Ù³Ûáñ ¶¨áñ· â³ÛÉ³ËÛ³ÝÁ (Ñ³Ï³û¹³ÛÇÝ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ø»ñÓÍáíÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ßï³µÇ å»ï), ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ·Ý¹³å»ï ê³Ù-í»É Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ (56-ñ¹ Í³Ýñ ³Ï³-Ý³Ý»ï³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ), ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ·Ý¹³å»ï è³ý³Û»É Ð³Ûñ³-å»ïáíÁ (213-ñ¹ µ³Ý³Ï³ÛÇÝ Ññ»ï³Ý³-ÛÇÝ µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ), ÷áË·Ý¹³-å»ï (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) ¶. Î³Ùá¨Á (1-ÇÝ Ï³ñÙñ³¹ñáß µ³Ý³ÏÇ 39-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ»ï³Ýáõ å»ï) ¨ áõñÇßÝ»ñ:

5-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ 215-ñ¹ Ññ³-Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, áñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë ·»Ý»-ñ³É-Ù³Ûáñ ². Ô³½³ñÛ³ÝÁ, Ñ³ñÓ³ÏáõÙÝ ëÏë»É ¿ äá·ñ³ÝÇãÝ³Û³ ³Ùñ³óí³Í ßñç³-ÝÇó ¨, ß³ñÅí»Éáí ¹»åÇ Ñ³ñ³í` Øáõ-¹³Ýó½Û³Ý – ¸áÝËáõ³ – ¶ÇñÇÝ áõÕÕáõ-ÃÛ³Ùµ, Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ³Û¹ ù³Õ³ùÝ»ñÇ ·ñ³íÙ³ÝÁ, ¨ Ñ»Ýó ³Û¹ ï»Õ ¿É ³í³ñï»É Çñ Ñ³ÕÃ³ñß³íÁ: Ø³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÁ ÑÙï áñ»Ý Õ»Ï³í³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ². Ô³½³ñÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ êáõíá-ñáíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ, ÇÝãå»ë Ý³¨ ãÇ-Ý³Ï³Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí:

¶í³ñ¹Ç³ÛÇ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ Î. ¸»-¹»ûÕÉáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ ·áñÍáÕ 84-ñ¹ Ñ»ÍÛ³É ¹ÇíÇ½Ç³Ý 1-ÇÝ Ï³ñÙñ³-¹ñáß µ³Ý³ÏÇ Ï³½ÙáõÙ Ñ³ñÓ³ÏáõÙÝ ëÏë»É ¿ Ê³ë³Ý É×Ç Ùáï ·ïÝíáÕ Î³Ù»Ý-èÇµáÉáí µÝ³Ï³í³ÛñÇó ¨, ß³ñÅí»Éáí ¹»-åÇ ³ñ¨Ùáõïù` ØáõÉÇÝ—Øáõ¹³Ýó½Û³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ, Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ ³Û¹ ù³Õ³ù-Ý»ñÇ ·ñ³íÙ³ÝÁ: ²ÛÝáõÑ»ï¨ ßñç³Ýó»Éáí Øáõ¹³Ýó½Û³Ý ù³Õ³ùÁ ¨ Ñ³ëÝ»Éáí ÜÇ-Ý³Ý ù³Õ³ùÇ Ù³ïáÛóÝ»ñÇÝ` ¹ÇíÇ½Ç³Ý ½ñÏ»É ¿ Øáõ¹³Ýó½Û³ÝÇ ×³åáÝ³Ï³Ý Ï³Û³½áñÇÝ û·ÝáõÃÛáõÝ ëï³Ý³Éáõ ÑÝ³-ñ³íáñáõÃÛáõÝÇó: ²Ûë ÷³ÛÉáõÝ é³½Ù»ñÃÇ Ñ³Ù³ñ Î. ¸»¹»ûÕÉáõÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ êáõ-íáñáíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

56-ñ¹ Í³Ýñ ³Ï³Ý³Ý»ï³ÛÇÝ µñÇ-·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ·Ý¹³-å»ï ê³Ùí»É Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, ×Çßï åÁ-É³Ý³íáñ»Éáí Çñ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ¨ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ Ïñ³-Ïáí áõÕ»Ïó»Éáí Ñ»ï¨³Ï³ÛÇÝÝ»ñÇ Ñ³ñ-Ó³ÏáõÙÝ»ñÁ, Ï³ñáÕ³ó»É ¿ ×»Õù»Éáí Ý»ñ-

ËáõÅ»É Ñ³Ï³é³Ïáñ¹Ç ³Ùñ³óí³Í ßñç³Ý-Ý»ñ ¨ ³å³Ñáí»É Ñ»ï¨³ÏÇ Ïïñáõ³Ï ³-é³çË³Õ³óáõÙÁ: Ð»ï¨³ÏÇ Ñ»ï ×Çßï Ñ³Ù³·áñÍ³Ïó»Éáõ ¨ µñÇ·³¹Ç ·áñÍáÕáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÁ ÑÙï áñ»Ý Õ»Ï³í³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ê. Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáí: ØÇÝã ³Û¹ Ý³ Ù³ëÝ³Ïó»É ¿ñ Ê³ë³Ý É×Ç, Ê³ÉËÇÝ-·áÉÇ ßñç³ÝÝ»ñáõÙ ï»ÕÇ áõÝ»ó³Í Ù³ñ-ï»ñÇÝ, ùÇÝÝ³Ï³Ý, ³å³ª Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý Ù»Í å³ï»ñ³½ÙÇ ÁÝÃ³óùáõÙ ¨ å³ñ·¨³ïñí»É Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ, Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½-ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ áõ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí:

²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ Ñ³Û Ù³ñïÇÏÝ»ñÇó ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É Ý³¨ ë»ñÅ³Ýï ²ñß³íÇñ ²í³Ý»ëÛ³ÝÁ, áñÁ, Çñ çáÏÇ Ñ»ï ³é³çÇÝÝ»ñÇó ×³åáÝ³Ï³Ý Ëñ³Ù³ïÝ»ñÇ ¹»åÇ Ù³ñïÇ Ù»ç ÙÁïÝ»Éáí, óáõó³µ»ñ»É ¿ ³ÝÓÝ³Ï³Ý ËÇ½³-ËáõÃÛáõÝ ¨ ³ñÅ³Ý³ó»É ö³éùÇ 3-ñ¹ ³ë-ïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

Ð»ñáëáõÃÛ³Ý ûñÇÝ³Ï ¿ óáõÛó ï í»É Ï³å³í³ñ »ý»ñ»Ûïáñ ²ñß³Ï ²í»ïÇùÛ³ÝÁ, áñÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³-Ýß³ÝÇ: ÜáõÛÝ ßù³Ýß³ÝÇÝ ¿ ³ñÅ³Ý³ó»É Ïñïë»ñ É»Ûï»Ý³Ýï ¶ñÇ·áñ ¼³Ë³ñÛ³-ÝÁ, áñÇ ¹³ë³ÏÝ ³é³çÇÝÝ»ñÇó ¿ Ùáõïù ·áñÍ»É Øáõ³ÉÇÝ ù³Õ³ùÁ ¨ Ëáõ×³å ³é³-ç³óñ»É ×³åáÝ³óÇÝ»ñÇ ß³ñù»ñáõÙ: 689-ñ¹ Ï³åÇ í³ßïÇ Ï³å³í³ñ ÜÇÏáÉ³Û Î³ß-ï³ÉÛ³ÝÁ ¨ 30-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ Ù»ù»Ý³Û³Ó-í³Í ä»ã»Ý·Û³Ý åáÝïáÝ³Ï³ÙñÇ³ÛÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÇ é³½ÙÇÏÝ»ñÁ Ù»Í ¹»ñ »Ý Ë³Õ³ó»É Ù»ñ ½áñù»ñÇ Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý áõÕ-ÕáõÃÛ³Ý íñ³ ï³Û·³ÛÇ ×³Ñ×áï ï»-Õ³ÙùÝ»ñÁ Ñ³ÕÃ³Ñ³ñ»Éáõ ·áñÍáõÙ: ¶áõ-Ù³ñï³ÏÇ ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÇ ßáõñç 80 %-Á Ñ³-Û»ñ ¿ÇÝ, áñáÝù, Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ Ù³ñïÁÝ-ã³Í ÈÇÝ»Éáí ·»ñÙ³Ý³óÇÝ»ñÇ ¹»Ù, ëÁË-ñ³ÝùÝ»ñ »Ý ·áñÍ»É Ý³¨ ²ñ¨»ÉùáõÙ: ¶áõ-Ù³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É Üá-ñ³Ûñ ²½³ñÛ³ÝÁ, í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ¶³éÝÇÏ Î³ ïáÛ³ÝÁ, ¹³ë³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ É»Ûï»Ý³Ýï ä³-åÇÏ Â³¹¨áëÛ³ÝÁ, çáÏ»ñÇ Ññ³Ù³Ý³-ï³ñÝ»ñ ³í³· ë»ñÅ³Ýï ²ñß³íÇñ ¶³ë-å³ñÛ³ÝÁ ¨ ë»ñÅ³Ýï Ø³ñ·³ñ Ø³ñ·³ñ-Û³ÝÁ, ³íïáÙ»Ë³ÝÇÏ Ïñïë»ñ ë»ñÅ³Ýï Î³ñá ¼ÇÝáÛ³ÝÁ, Ïñïë»ñ ë»ñÅ³Ýï

ê³ñ·Çë ê³ñ·ëÛ³ÝÁ, »ýñ»Ûï áñÝ»ñ ²ñ³Ù³ÛÇë Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ ¨ ²ñ³Ù ²í»ïÇëÛ³ÝÁ, í³ñáñ¹Ý»ñ Ì³ÝÇÏ ØáíëÇëÛ³ÝÁ, ¶ñÇ·áñ È³É³Û³ÝÁ, úÝÇÏ ØÇù³Û»ÉÛ³ÝÁ, ë³Ïñ³íáñÝ»ñ ²ñÙ»Ý³Ï ú í³Ý»ëáíÁ, ÐáíÑ³ÝÝ»ë ê³ñ·ëÛ³ÝÁ, Ø³ñ³ï Ø»çÇÝáíÁ, ²ñï»Ù ØáíëÇëÛ³ÝÁ, ê³Ùí»É ¶ñÇ½³ËãáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨Ý»ñÇ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ Ï³åÇï³Ý ¶»áñ·Ç ´³Õ¹³ë³ñáíÁ (Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ), 12-ñ¹ ×³ñï³ñ³·áñÍ³ë³Ïñ³íáñ³Ï³Ý µñÇ·³¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É ·Ý¹³å»ï ²ßáï ²ÏáåáíÁ, 157-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ßï³µÇ å»ï ·Ý¹³å»ï êáõáÙáÝ

¶Ý¹Ç Ññ»ï³ÝÇÝ é³½Ù»ñÃÇ Å³Ù³Ý³Ï.
1945 Ã. û·áëïáë (Éáõë³ÝÏ³ñÁ` Ñ»ÕÇÝ³ÏÇ)

·áñÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ ù³ç³µ³ñ Ïéí»É »Ý ¨ å³ñ·¨³ïñí»É ï³ñµ»ñ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí[18]:

Ðñ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍÇ ÑÙáõï í³ñå»ï ¿ñ 1-ÇÝ Ï³ñÙñ³¹ñáß µ³Ý³ÏÇ 39-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ»ï³Ýáõ å»ï ÷áË·Ý¹³å»ï ¶. Î³Ùá¨Á: Ðñ»ï³Ý³ÛÇÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ åÉ³ÝÝ»ñ Ï³½Ù»ÉÇë Ýñ³ Ñ»ï Ñ³ßíÇ ¿ÇÝ Ýëï³íáõÙ Ýáõ³ÝÇëÏ µ³Ý³ÏÇ ßï³µáõÙ: ¸ÇíÇ½Ç³Ý ÷³ÛÉáõÝ Ï»ñåáí ¿ñ Ï³ï³ñáõÙ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ³é³ç³¹ñ³ÝùÝ»ñÁ: Ðñ»ï³Ý³íáñÝ»ñÝ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ßÝáñÑ³Ï³ÉáõÃÛ³Ý ¨ Ï³é³í³ñ³Ï³Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ, Çëï Ýñ³Ýó ÑÙáõï ¨ ÷áñÓ³éáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ¶. Î³Ùá¨Á å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí:

ØáõÉÇÝ, ¶ÇñÇÝ, Øáõ¹³Ýó½Û³Ý ù³Õ³ùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ÙÕí³Í Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ñ»ï³ËáõÛ½ ¶¨áñ· è³ý³Û»ÉÛ³ÝÁ ¨ ·Ý¹³óñáñ¹ Ì³ëÇÉÇ ê³Ñ³ÏÛ³ÝÁ, áñáÝù å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ö³éùÇ 3-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí: ²ñÇáõÃÛ³Ý ¨ ËÇ½³ËáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨Ý»ñÇ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É Ý³¨ Ï³åÇï³ÝÝ»ñ ²ßáï ¶¨áñ·Û³ÝÁ, ²ñ¹áõÕ³Ý ¼³ù³ñÛ³ÝÁ (ù³Õ³ßË³ïáÕ), ³í³· É»Ûï»Ý³ÝïÝ»ñ ²ñÇë»ï³Ï»ñ Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ (·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ), ºñí³Ý¹ ÚáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ (Ñ»ï³Ëáõ½³Ï³Ý í³ßïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ), ¾¹áõ³ñ¹ ²é³ù»ÉÛ³ÝÁ, ÆßË³Ý Ð³ÏáµÛ³ÝÁ, Ñ»ï³Ëáõ½áõÃÛ³Ý ëå³ êáõñ»Ý Ô³½³ñÛ³ÝÁ, ³í³· Ø³ÏÇã Ø³Ã¨áëÛ³ÝÁ, Ïñï»ë»ñ ë»ñÅ³Ýï ÄáñÅ ¶ñÇ·áñÛ³ÝÁ, ß³ñù³ÛÇÝ Ð³Ùµ³ñÓáõÙ Æëñ³Û»ÉÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ, áñáÝù ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ÊêÐØ ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ ¨ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ:

35-ñ¹ µ³Ý³ÏÁ Ù³ñï»ñ ¿ ÙÕ»É Êáõï³áõ—ØÇß³Ý áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: ²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ ¿ ÁÝÏ»É Ù³Ûáñ È¨áÝ ¶ÛáõÉË³ë³ñÛ³ÝÁ, áñÇÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ Ý»ñÏ³Û³óñ»É ¿ Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ, ë³Ï³ÛÝ µ³ñÓñ³·áõÛÝ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ, Ñ³ßíÇ ³éÝ»Éáí Ù³Ûáñ ¶ÛáõÉË³ëÛ³ÝÇ ëËñ³ÝùÇ Ýß³Ý³ÏáõÃÛáõÝÁ, Ýñ³Ý å³ñ·¨³ïñ»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí[19]:

[18] Î»ë ЦАМО СССР. «Приказ ком. 1-ой Краснознаменной армии № 014/н от 04. 09.1945»:

[19] Î»ë ЦАМО СССР. «Приказы ком. 35-ой армии № 0136/н от 30.08.1945 и наградные листы»:

213-ñ¹ µ³Ý³Ï³ÛÇÝ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ µñÇ·³¹Á, áñÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ·Ý¹³å»ï è³ý³Û»É Ð³Ûñ³å»ïÛáíÁ, Ù³Ýçáõñ³Ï³Ý ûå»ñ³óÇ³ÛÇ Å³Ù³Ý³Ï áõÕ»Ïó»É ¿ Ñ»ï¨³Ï³½áñÇÝ, ×³Ý³å³ñÑ Ñ³ñÃ»É Ýñ³ ³é³çË³Õ³óÙ³Ý Ñ³Ù³ñ: ú·áëïá-ëÇ 16-ÇÝ 1-ÇÝ Ï³ñÙñ³¹ñáß µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï ². ´»Éµá-ñá¹áíÇ Ññ³Ù³ÝÇ Ñ³Ù³Ó³ÛÝ 26-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñåáõëը ³é³ç³¹ñí»É ¿ñ 77-ñ¹ ¨ 257-ñ¹ ï³ÝÏ³ÛÇÝ µñÇ·³¹Ý»ñÇ ûÅ³Ý-¹³ÏáõÃÛ³Ùµ ç³Ëç³Ë»É ÃßÝ³Ùáõ ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛáõÝÁ ¨ ·ñ³í»É Øáõ¹³Ýó½Û³Ý ù³Õ³ùÁ: ²é³ç³¹ñ³ÝùÁ Ñ³çáõáÃÛ³Ùµ Ï³ï³ñí»É ¿, ¨ ß³ï»ñÇ Ñ»ï è. Ð³Ûñ³å»ïáíÝ ¿É ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Îáõïáõ½áíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

9-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ §´á»íáÛ Ïáõñë¦ (*Ø³ñï³Ï³Ý áõÕ»·Çí*) Ã»ñÃÝ Çñ 210-ñ¹ Ñ³Ù³ñáõÙ ½»ï»Õ»É ¿ ÇÝùÝ³ÃÇéÇ Ùáï Ï³Ý·Ý³Í ³íÇ³Ù»Ë³ÝÇÏ ². êÇÙáÝÛ³ÝÇ Éáõë³ÝÏ³ñÁ` Ñ³Õáñ¹»Éáí, áñ Ýñ³ Ýáñá·³Í ÇÝù³ÃÇéÝ»ñÝ ³ÝË³÷³Ý ³ßË³ï»óÇÝ ÙÇÝã¨ í»ñç: êÇÙáÝÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí:

²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ×³åÝ³Ï³Ý Ù³Ñ³å³ñïÝ»ñÇ ËÙµ»ñÁ ó³ùáõñÇí ³Ý»Éáíª Î³ñÙÇñ µ³Ý³ÏÇ ½áñ³Ù³ë»ñÁ Ï³ñáÕ³ó»É »Ý íÝ³ë³½»ñÍ»É ØÇß³Ý—Ê³ñµÇÝ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ Ñ³ñÓ³ÏíáÕ Ù»ñ ½áñù»ñÇ ×³Ý³å³ñÑÇÝ ¹³ñ³Ý Ùï³Í ë³Ùáõñ³Û-Ý»ñÇÝ:

Ø»Í ëËñ³ÝùÝ»ñ »Ý ·áñÍ»É Ïñïë»ñ ë»ñÅ³Ýï Ø»Ë³Ï ¶³ëå³ñÛ³ÝÁ (å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ö³éùÇ 3-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí), ·í³ñ¹Ç³ÛÇ ·Ý¹³å»ï Ì³ëÇÉ ´³Õ¹³ë³ñáíÁ, Ï³åÇï³ÝÝ»ñ ê³ñ·Çë Â³ßáÛ³ÝÁ ¨ ê³ñ·Çë ØÏñïãÛ³ÝÁ, ³í³·-É»Ûï»Ý³ÝïÝ»ñ ²ñë»Ý ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ ¨ ²ñÙ»Ý ²ñÝ»-Ü»ñëÇëÛ³ÝÁ, çáÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ²ñïÛáÙ Ì³ïáõñáíÁ, ³í³·ë»ñÅ³Ýï ²Õ³ë³ñ ¸³ÉÉ³ùÛ³ÝÁ, ë»ñÅ³Ýï Ð³ÛÏ³ñ³Ù Ð³ñáõÃÛáõÝÛ³ÝÁ, ß³ñù³ÛÇÝÝ»ñ ÐáíÑ³ÝÝ»ë ¶¨áñ·Û³ÝÁ, ê»ñ·»Û ²É»ùë³ÝÛ³ÝÁ, Æ·Ý³ïÇáë ¶³Éëï³ÝÛ³ÝÁ, ²ñï»Ù ê³ý³ñÛ³ÝÁ, Ì³ã³·³Ý ²µ·³ñÛ³ÝÁ, ´áñÇë Ð³Ûñ³å»ïÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: Üñ³Ýù µáÉáñÝ ¿É ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý ÊêÐØ ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ ¨ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ:

Ö³åáÝ³Ï³Ý û¹³ÛÇÝ áõÅ»ñÇ ¹»Ù³Ï³ÛÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñ Í³í³É»óÇÝ Ðúä-Ç Ø»ñÓ³íáñ³Ý µ³Ý³ÏÇ ëïáñ³µ³Å³ÝáõÙÝ»ñÁ: ²Û¹ µ³Ý³ÏÇ ßï³µÇ å»ïÝ ¿ñ ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ¶¨áñ· â³ÛÉ³ËÛ³ÝÁ, áñÝ Çñ ßï³µÇ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ×Çßï å³É³Ý³íáñ»Éáõ ¨ ûå»ñ³ïÇí Ï»ñåáí Õ»Ï³í³ñ»Éáõ Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Îáõïáõ½áíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

2-ñ¹ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ½áñù»ñÁ, áñáÝó Ï³½ÙáõÙ Ù³ñïÝáõÙ ¿ÇÝ 2-ñ¹ Ï³ñÙñ³¹ñáß, 15-ñ¹, 16-ñ¹ Ñ³Ù³½áñ³ÛÇÝ ¨ 10-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÝ»ñÁ, 5-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñåáõëը, Î³Ùã³ïÏ³ÛÇ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ßñç³ÝÁ ¨ ²Ùáõñ³Ý Ý³í³ïáñÙÇÕÁ, Îí³Ýïáõ³Ý µ³Ý³ÏÇ íñ³ Ñ³ñÓ³Ïí»É »Ý ÑÛáõëÇëÇó` ´É³·á»ßã»ÝëÏ—ò½Û³ÙáõëÇ—Ê³ñµÇÝ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: Ð³Û ½áñ³í³ñÝ»ñÇó ³Ûë-ï»Õ ·áñÍ»É »Ý ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ñ»ñáë (1940 Ã.), ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï Ø. ä³ñë»ÕáíÁ (é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ»ï³Ýáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ), µáõÅ³í³Ï³ÝáõÃÛ³Ý ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ². ´áõéÝ³½Û³ÝÁ (é³½Ù³×³Ï³ïÇ ë³ÝµáõÅí³ñãáõÃÛ³Ý å»ï), ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ¶. îáÉÙ³ç¨Á (îáÉÙ³çÛ³Ý, 10-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ` ÃÇÏáõÝùÇ ·Íáí ï»Õ³Ï³É—ÃÇÏáõÝùÇ å»ï), ·Ý¹³å»ï ¶ñÇ·áñÇ ²ë³ïáõñáíÁ (5-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñåáõëի Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É, Ññ»ï³Ýáõ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ), ÷áË·Ý¹³å»ï ². ú·³Ý»½áíÁ (361-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ, Ñ»ï³·³ÛáõÙª ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) ¨ áõñÇßÝ»ñ:

Ø³Ýçáõñ³Ï³Ý, Ð³ñ³í³ÛÇÝ ê³Ë³ÉÇÝÇ ¨ ÎáõñÇÉÛ³Ý ÏÕ½ÇÝ»ñÇ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕíáÕ Ù³ñï»ñáõÙ ·áñÍáÕ Ù³ë-Ý³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É Ññ»ï³ÝÇ` ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï Ø. ä³ñë»ÕáíÇ Õ»Ï³í³ñáõÃÛ³Ùµ, áñÁ é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ µ³Ý³ÏÇ ·»Ý»ñ³É Ø. ². ääáõñÏ³¨Ç Ñ»ï ÑÙï áñ»Ý Õ»Ï³í³ñ»É ¿ ½áñù»ñÇ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ: Ø. ä³ñë»ÕáíÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ êáõíáñáíÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ:

öáË·Ý¹³å»ï ². ú·³Ý»½áíÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ 361-ñ¹ ¹ÇíÇ½Ç³Ý, Ñ³Ù³·áñÍ³Ïó»Éáí 388-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ

¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ ½áñ³Ù³ë»ñÇ ¨ ²Ùáõñû³Ý Ý³í³ï áñÙÇÕÇ Ý³í»ñÇ Ñ»ï, Ø³ÝçáõñÇ³ÛÇ ·»ï³÷Ýû³ ï³ñ³ÍùÝ»ñáõÙ Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ ¹»ë³Ýï ¿ ³÷Ñ³Ý»É, ç³Ëç³Ë»É ÃßÝ³Ùáõ ï»ÕÇ áõÅ»ñÁ ¨ ³½³ï³·ñ»É îáõÝó½Û³Ý, üáõó½ÇÝ, ò½Û³ÙáõëÇ, ê³ÝëÇÝ, ØáõÉ³Ý ù³Õ³ùÝ»ñÁ ¨ Ùáï 500 ³ÛÉ µÝ³Ï³í³Ûñ»ñ: ÆëÏ û·áëïáëÇ 25-Çó ÙÇÝã¨ 31-Á Ýñ³Ýù ÙÇ³óÛ³É áõÅ»ñáí ½ÇÝ³Ã³÷»É ¨ ·»ñ»É »Ý ×³åáÝ³Ï³Ý 136-ñ¹ Ñ»ï¨³Ï³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ 10136 ½ÇÝíáñÇ ¨ ëå³ÛÇ, 5-ñ¹ µ³Ý³Ï³ÛÇÝ ·áõÙ³ñï³ÏÇ 704 ½ÇÝíáñÇ: ÀÝ¹Ñ³Ýáõñ ³éÙ³Ùµ ×³åáÝ³Ï³Ý ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇó ·»ñÇ »Ý í»ñóí»É 13 Ñ³½³ñ ½ÇÝíáñ áõ ëå³, 12 ·»Ý»ñ³É ¨ ·ñ³íí»É ¿ Ù»Í ù³Ý³Ïáí é³½Ù³³í³ñ: ¶»ñÇÝ»ñÇ ÁÝ¹áõÝÙ³Ý ¨ ï»Õ³íáñÙ³Ý ·áñÍáõÙ ³ÏïÇí Ù³ëÝ³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É Ñ³ïáõÏ Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ëå³ Ø³ÙÇÏáÝ ²µ·³ñû³ÝÁ: 361-ñ¹ Ññ³Ó·³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÷áË·Ý¹³å»ï ². ú·³Ý»½áíÁ ù³çáõÃÛ³Ý ¨ Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇ ÑÙáõï Õ»Ï³í³ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ êáõíáñáíÇ 3-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÇ[20]:

2-ñ¹ Ï³ñÙñ³¹ñáß µ³Ý³ÏÁ ´É³·áí»ßã»ÝëÏÇó Ñ³ñÓ³Ïí»É ¿ òÇóÇÏ³ñÇ áõÕÕáõÃÛ³Ùµ: ²ÙáõñÇ ·»ï³ÝóÙ³Ý ¨ ×³åáÝ³Ï³Ý ë³ÑÙ³Ý³å³Ñ áõÕ»Ï³ÉÝ»ñÇ áõ å³Ñ³Ï³Ï»ï»ñÇ áãÝã³óÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï Çñ»Ýó ³ñÇáõÃÛ³Ùµ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É ³í³· ë»ñÅ³Ýï ¶áõñ·»Ý ¶³Éëï³ÝÛ³ÝÁ ¨ ë»ñÅ³Ýï ²ßáï ÂáíÙ³ëÛ³ÝÁ, áñáÝù ³é³çÇÝÝ »Ý Ý»ñÃ³÷³Ýó»É ÃßÝ³Ùáõ å³ßïå³ÝáõÃÛ³Ý Ëáñù»ñÝ áõ áãÝã³óñ»É ß³ï»ñÇÝ, ÇëÏ ÙÇ Ù³ëÇÝ ¿É ·»ñ»É: ²í³· ë»ñÅ³Ýï ØÇÑñ³Ý Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÇ çáÏÁ ·»ñ³½³Ýó Ï»ñåáí Ï³½Ù³Ï»ñå»É ¿ ½áñù»ñÇ ·»ï³ÝóáõÙÁ, ÇëÏ Ü»ñë»ë æ³É³ÃÛ³ÝÁ, Ïïñ»Éáí 8 ½áõÛ· Ñ»é³Ëáë³É³ñ»ñ, ×³åáÝ³óÇÝ»ñÇÝ ½ñÏ»É ¿ ËÙµ³íáñáõÙÝ»ñÇ ÙÇçç¨ ßï³µÇ Ñ»ï Ï³åÇó: Ð³Ù³ñÓ³Ï ·áñÍ»É »Ý ë³ÑÙ³Ý³å³ÑÝ»ñ ³í³· ë»ñÅ³Ýï ºñí³Ý¹ ¶³ÉëïÛ³ÝÁ, »ýñ»Ûïáñ ØÝ³ó³Ï³Ý Ø³ñïÇñáëÛ³ÝÁ ¨ ß³ñù³ÛÇÝ ²Ý¹ñ³ÝÇÏ ö³÷³½Û³ÝÁ, áñáÝù áãÝã³óñ»É »Ý ×³åáÝ³Ï³Ý áëïÇÏÇ³Ý³Ï³Ý å³Ñ³Ï³Ï»ïÁ, ÇÝãÇ Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí ¨ Ù»¹³ÉÝ»ñáí[21]:

Ð³ñÓ³ÏÙáõÕ ½áñù»ñÇÝ ×³Ñ×³ÛÇÝ ï»Õ³Ù³ë»ñÇ Ñ³ÕÃ³Ñ³ñÙ³Ý ¨ ·»ï³ÝóÙ³Ý Å³Ù³Ý³Ï û·Ý»Éáõ Ñ³Ù³ñ 210-ñ¹ ×³ñï³ñ³·áñÍ³ë³Ïñ³íáñ³Ï³Ý ·áõÙ³ñï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ù³Ûáñ ¶¨áñ· ¶ÛáõÝçÛ³ÝÁ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ ²É»ùë³Ý¹ñ Ü¨ëÏáõ ßù³Ýß³Ýáí:

êÇãÅ³Ý ù³Õ³ùÁ ·ñ³í»Éëë ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É 65-ñ¹ ·Ý¹Ç Ññ»ï³Ý³íáñÝ»ñÁ` Ù³Ûáñ ØÇù³Û»É ¶³ÉëïÛ³ÝÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ: ²ÝÓÝ³Ï³½ÙÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ ¶»ñ³·áõÛÝ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ý ßÝáñÑ³Ï³ÉáõÃÛ³ÝÁ, Ýñ³ ³Ý¹³ÙÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí, ÇëÏ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÁ` Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí, ¨ Ýñ³ ³ÝáõÝÁ ÑÇß³ï³Ï³í»É ¿ ¶»ñ³·áõÛÝ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ 1945 Ã. û·áëïáëÇ 23-Ç ÑÙ. 372 Ññ³Ù³ÝáõÙ:

²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ³ãùÇ »Ý ÁÝÏ»É Ý³¨ µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý Ù³Ûáñ ì³Ñ³Ý ²é³ù»ÉÛ³ÝÁ, ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ¼³í»Ý ²ÏáåáíÁ, É»Ûï»Ý³Ýï Ð³ÛÏ úÑ³ÝÛ³ÝÁ, Ïñïë»ñ ë»ñÅ³Ýï ö³ÛÉ³Ï Î³ñ³å»ïÛ³ÝÁ, êáõñ»Ý øáã³ñÛ³ÝÁ, ØÇù³Û»É ØáíëÇëÛ³ÝÁ, èáµ»Ý ²í»ïÇëÁ, ¶áõñ·»Ý Ô³½³ñÛ³ÝÁ, ´»ÝÇÏ ¸³ÝÇ»ÉÛ³ÝÁ, èáµ»Ý ¶ñÇ·áñÛ³Ý ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ, áñáÝù ÝáõÛÝå»ë ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý å³ñ·¨Ý»ñÇ:

´ÅßÏáõÃÛ³Ý Ø³ñÇ³ ê³ñÏÇëáí³Ý, ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï-ï»ËÝÇÏ ²Õ³ëÇ â³ñ³Ë³ÛÛ³ÝÁ, ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ²ñÙ»Ý³Ï ä³ÕáëÛ³ÝÁ, ³íÇ³ï»ËÝÇÏ É»Ûï»Ý³Ýï ¶ñÇ·áñÇ Þ³ñ³ýÛ³ÝÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ ·»ñ³½³Ýó Ï»ñåáí »Ý ·áñÍ³¹ñ»É Çñ»Ýó Ù³ëÝ³·Çï³Ï³Ý ·Çï»ÉÇùÝ»ñÁ ¨ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý Ù»¹³ÉÝ»ñáí[22]:

¶»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ¶. î³ÉÙ³ç¨Á Ù»Í Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ Ï³½Ù³Ï»ñå»É ¿ 10-ñ¹ û¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ ÃÇÏáõÝù³ÛÇÝ ³å³ÑáíáõÙÁ, ÇÝãÇ ßÝáñÑÇí µ³Ý³ÏÇ ³ÙáÕç ³ÝÓÝ³-

[20] î»ë ЦАМО СССР. «Приказ Главкома ДВФ № 06/н от 27.08.1945 и наградные листы»:

[21] î»ë ЦАМО СССР. «Приказ ком. 15-ой армии № 02/н от 27.08.1945 и наградные листы»:

[22] î»ë ЦАМО СССР. «Приказ ком. 10-ой воздушной армии № 03/н и наградные листы»:

Ï³½ÙÁ Å³Ù³Ý³ÏÇÝ ¿ ëï³ó»É ³ÝÑñ³Å»ßï å³ñ³·³Ý»ñÁ: ´³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-·Ý¹³å»ï ä. ü. ÄÇ·³ñ¨Á µ³ñÓñ ¿ ·Ý³Ñ³ï»É îáÉÙ³ç¨Ç í³ëï³ÏÁ, ¨ í»ñçÇÝë å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí[23]:

Ä³áË»Û³Ý ³Ùñ³óí³Í ßñç³ÝÁ áãÁÝ-ã³óÝ»Éáõ ·áñÍáõÙ Ù»Í ¹»ñ »Ý Ë³Õ³ó»É 5-ñ¹ ³é³ÝÓÇÝ Ññ³Ó·³ÛÇÝ Ïáñå áõëÇ Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ½áñ³Ù³ë»ñÁ, áñáÝó Ññ³Ù³Ý³ï³ñÝ ¿ñ ¶ñÇ·áñÇ ²ë³ïáõñáíÁ: Üñ³ Ññ»ï³Ý³ íáñÝ»ñÇó ß³ï»ñÁ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³É-Ý»ñáí, ÇëÏ ²ë³ïáõñáíÝ ÇÝùÁ` Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí:

´ÅßÏ³Ï³Ý Í³é³ÛáõÃÛ³Ý ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ². ´áõéÝ³½Û³ÝÁ ½áñù»ñÇ µáõÅëå³ë³ñÏáõÙÁ Ñ³çáÕáõÃÛ³Ùµ Ï³½-Ù³Ï»ñå»Éáõ ¨ µÝ³ÏãáõÃÛ³Ý ßñç³ÝáõÙ í³ñ³ÏÇã ÑÇí³Ý¹áõÃÛáõÝÝ»ñÇ ¹»Ù Ï³Ý-Ë³ñ·»ÉÇã ÙÇçáó³éáõÙÝ»ñ ³ÝóÏ³óÝ»Éáõ Ñ³Ù³ñ å³ñ·¨³ïñí»É ¿ Î³ñÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí[24]:

Î³ï³ñ³Í ëËñ³ÝùÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ ßù³-Ýß³ÝÝÝ»ñÇ ¨ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ »Ý ³ñÅ³Ý³ó»É ß³ñù³ÛÇÝ ²ñÙ»Ý³Ï Ø»ÅÉáõÙÛ³ÝÁ (ö³é-ùÇ 3-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ), ³íïáí»ëãáõÃÛ³Ý å»ï ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ²Õ³ ²Õ³µ³µá-íÁ (Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ), Ù³Ûáñ ¾¹áõ³ñ¹ ö³ñë³¹³ÝÛ³ÝÁ (§Ø³ñï³Ï³Ý Í³é³Ûáõ-ÃÛáõÝÝ»ñÇ Ñ³Ù³ñ¦ Ù»¹³ÉÇ)[25]...

ê³Ë³ÉÇÝÛ³Ý Ñ³ñÓ³Ïáõ³Ï³Ý ·áñ-ÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ 2-ñ¹ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛáõÝÁ Ó»éÝ³ñÏ»É ¿ 16-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ áõÅ»ñáí` Ê³-Õ³ÕûíÏÇ³Ýáëÿ³Ý Ý³í³ïáñÙÇ û·ÝáõÃ-Û³Ùµ: ¶»Ý»ñ³É ¸Û³ÏáÝáíÇ 56-ñ¹ Ññ³-Ó·³ÛÇÝ Ïáñå áõëÁ ¨ Ê³Õ³ÕûíÏÇ³ÝáëÛ³Ý Ý³í³ïáñÙÇ Ý³í»ñÁ` ¹»ñ-Íáí³Ï³É ²Ý¹-ñ»¨Ç ·ÉË³íáñáõÃÛ³Ùµ, û·áëïáëÇ 11-Çó ÙÇÝã¨ 25-Á ç³Ëç³Ë»É »Ý ×³åáÝ³Ï³Ý 88-ñ¹ Ñ»ï¨³Ï³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½Ç³ÛÇ áõÅ»ñÁ (5400 Ù³ñ¹) ¨ ³½³ï³·ñ»É Ð³ñ³í³ÛÇÝ ê³Ë³ÉÇÝÁ: ê³Ë³ÉÇÝÛ³Ý ûå»ñ³óÇ³Ý Õ»Ï³í³ñ»É ¿ 16-ñ¹ µ³Ý³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï È. â»ñ»ÙÇëáíÁ:

²Û¹ Ù³ñï»ñáõÙ ³ñÇ³µ³ñ Ù³ñïÝã»É »Ý Ññ»ï³Ý³ÛÇÝ ·Ý¹Ç Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É Ù³Ûáñ Ø. ²Ã³µ»ÏÛ³ÝÁ, ·áõÙ³ñ-ï³ÏÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ Ù³Ûáñ ì³Ñ³Ý ´³Û-µáõñïÛ³ÝÁ, ÑñÃÇé³ÛÇÝ ¹ÇíÇ½ÇáÝÇ Ññ³-Ù³Ý³ï³ñÇ ï»Õ³Ï³É Ï³åÇï³Ý Î. ê³ñ-·ÁëÛ³ÝÁ, µáõÅÍ³é³ÛáõÃÛ³Ý Ï³åÇï³Ý ²ßáï ²ñ½áõÙ³ÝáíÁ, É»Ûï»Ý³ÝïÝ»ñ º½»-ÏÇÙ ì³ñ¹³ÝÛ³ÝÝ áõ èáõµ»Ý ¶ñÇ·áñÛ³-ÝÁ, Ïñïë»ñ É»Ûï»Ý³Ýï ê»ñ·»Û ú·³Ý»-½áíÁ ¨ ß³ï áõñÇßÝ»ñ: Ø»Í Ãíáí Ñ³Ûáñ-¹ÇÝ»ñ å³ñ·¨³ïñí»É »Ý ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»ñáí[26]:

ÎáõñÇÉÛ³Ý ÏÕ½ÇÝ»ñáõÙ ·áñÍáÕáõÃ-ÛáõÝÝ»ñÝ ëÏëí»É »Ý û·áëïáëÇ 18-ÇÝ Î³Ù-ã³ïÏ³ÛÇ å³ßïå³Ý³Ï³Ý ßñç³ÝÇ áõÅ»-ñáí` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ ². è. ¶Ý»ãÏáÛÇ ÑÁ-ñ³Ù³Ý³ï³ñáõÃÛ³Ùµ: êáõÙáõëÛáõ (Þáõ-Ùßáõ) ÏÕ½áõ ³½³ï³·ñÙ³Ý Ñ³Ù³ñ ÙÕíáÕ Ù³ñï»ñÁ ÎáÏáõï³Ý ¨ ÎáïáÙ³ñÇ ÑÁñ-í³Ý¹³ÝÝ»ñÇ ßñç³ÝáõÙ ëÏëí»É »Ý Å³ÙÁ 6.30-ÇÝ: ²Ûë Ù³ñï»ñáõÙ ³ÏïÇí Ù³ë-Ý³ÏóáõÃÛáõÝ ¿ áõÝ»ó»É Ê³Õ³ÕûíÏÇ³-ÝáëÛ³Ý Ý³í³ïáñÙÇ ßï³µÇ å»ïÇ ï»-Õ³Ï³É, 1-ÇÝ Ï³ñ·Ç Ï³åÇï³Ý (Ñ»ï³-·³ÛáõÙ` ÷áË-Íáí³Ï³É) ì³É»ñÇ³Ý êáõ-ñ³µ»ÏáíÁ: ²Ûë ï»Õ ß³ñù³ÛÇÝ Ññ³ÓÇ·-²Ý¹ñ»Û Ø³ÝáõÏÛ³ÝÁ ³é³ç³¹ñ³Ýù ¿ñ ëï³ó»É ÈÙµÇ Ï³½ÙáõÙ ·ñ³í»Éáõ êáõ-ÙáõëÛáõ ÏÕ½áõ ÷³ñáëÁ ¨ ¹»ë³ÝïÇ í³Ûñ-¿çùÇ Ñ³Ù³ñ ï»Õ ³å³Ñáí»Éáõ: Ø³ÝáõÏ-Û³ÝÁ µ»ÏáñÇó Í³Ýñ íÇñ³íáñí»É ¿, ë³-Ï³ÛÝ, ãÃáÕÝ»Éáí ¹Çñù»ñÁ, áãÝã³óñ»É ¿ Çñ íñ³ Ñ³ñÓ³ÏíáÕ »ñ»ù ×³åáÝ³óáõ, ÙÇ Ó»éùÁ í»ñùÇÝ ë»ÕÙ³Í, ÙÛáõëáí í³-ïáÙ³ ïÁ µéÝ³Í, ÑëÏ»É ¿ ¹»ë³Ýï Çç»ó-Ý»Éáõ í³ÛñÁ, ÙÇÝã¨ Ù»ñ Ùáïáñ³Ý³í»ñÁ Ùáï»Ý³Ý ÏÕ½áõÝ: ²é³ç³¹ñ³ÝùÁ Ï³-ï³ñí³Í ¿ñ: Ø³ÝáõÏÛ³ÝÝ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ §²ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ¦ Ù»¹³ÉÇ[27]:

[23] Î»ë ЦАМО СССР. «Приказ Главкома ДВФ № 06/н от 27.08.1945 и наградные листы»:

[24] Î»ë Ýáõ۟ ï»ÕáõÙ, ¨ ´áõéÝ³½Û³ÝÇ ³ÝÓÝ³-Ï³Ý ·áñÍÁ:

[25] Î»ë ЦАМО СССР, ф. 16-ой армии, приказ № 033/н и наградные листы:

[26] Î»ë ЦАМО СССР, ф. Приморской армии ПВО, оп. 215255 и наградные листы:

[27] Î»ë ЦАМО СССР. «Приказ ком. Камчатского оборонительного района № 010/н от 22.09.1945 и наградные листы»:

ÎáõñÇÉÛ³Ý ÏÕ½ÇÝ»ñáõÙ ¹»ë³Ýï ³ÛÇÝ ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÇÝ ³Ï ïÇíáñ»Ý Ù³ë-Ý³ Ïó»Éáõ Ñ³Ù³ñ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»-¹³ÉÝ»ñáí »Ý å³ñ·¨³ ïñí»É µáõÅÍ³é³-ÛáõÃÛ³Ý ÷áË·Ý¹³å»ï î»ñ-êï»÷³ÝáíÁ (Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ), ß³ñù³ÛÇÝÝ»ñ æ³-·³ñÛ³ÝÁ, ØÇÏáÛ³ÝÁ, ÐáíÑ³ÝÝÇëÛ³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ[28]: Þù³Ýß³ÝÝ»ñáí áõ Ù»¹³ÉÝ»-ñáí »Ý å³ñ·¨³ïñí»É Ý³¨ ·Ý¹³å»ï-×³ñï³ñ³·áñÍ (Ñ»ï³·³ÛáõÙ` ·»Ý»ñ³É-Ù³Ûáñ) ÐáíÑ³ÝÝ»ë Ú³ñ³ÙÇß¨Á, ²ñÏ³-¹Ç³ ²éáõëï³ÙáíÁ, ²ñïÛáÙ Î³ñ³å»ï-Û³ÝÁ ¨ áõñÇßÝ»ñ...

Ê³Õ³ÕûíÏÇ³ÝáëÛ³Ý Ý³í³ïáñÙÇ Ñ³Û Íáí³ÛÇÝÝ»ñÇó ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ìÇÏïáñ ²Õ³µ³µáíÁ ê»ÛëÇÝ ¨ è³ëÇÝ Ý³í³Ñ³Ý·Çëï»ñÇ íñ³ ·ñáÑ»Éáõ Å³-Ù³Ý³Ï óáõó³µ»ñ³Í ³ñÇáõÃÛ³Ý Ñ³Ù³ñ ³ñÅ³Ý³ó»É ¿ Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³-ÝÇ, ÇëÏ 3-ñ¹ Ï³ñ·Ç Ï³åÇï³ÝÝ»ñ ê³ñ-·Çë ê³ñ·ÇëáíÁ ¨ êï»÷³ÝÛ³ÝÁ å³ñ-·¨³ïñí»É »Ý Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 1-ÇÝ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñáí:

6-ñ¹ ·í³ñ¹Ç³Ï³Ý ï³ÝÏ³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÇ é³½Ù³Ï³Ý ËáñÑñ¹Ç ³Ý¹³Ù Ð. ÂáõÙ³ÝÛ³ÝÁ (Ó³ËÇó ³é³çÇÝÁ), ²Ý¹ñµ³ÛÍ³ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ é³½Ù³Ï³Ý ËáñÑñ¹Ç ³Ý¹³Ù ². î¨ã»ÝÏáÝ, ²Ý¹ñµ³ÛÍ³ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ßï³µÇ ù³Õµ³ÅÝÇ å»ï ². äñÇïáõÉ³Ý ×³åáÝ³Ï³Ý ·»ñáõÃÛáõÝÇó ³½³ï³·ñí³Í ¹³ßÝ³Ïó³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ½ÇÝíáñÝ»ñÇ, ·»Ý»ñ³ÉÝ»ñÇ áõ ëå³Ý»ñÇ Ñ»ï.
1945 Ã. û·áëïáë

Ý³í»ñÇ íñ³ ·»ñ³½³Ýó »Ý ³ßË³ï»É ³í³·Ý»ñ ØÇË³ÛÇÉ Ô³½³ñáíÁ ¨ ²ñ³ùë ØÇñ½áÛ³ÝÁ, áñáÝù ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý, Ñ³-Ù³å³ï³ëË³Ý³µ³ñ, àôß³ÏáíÇ ¨ Ù³-ËÇÙáíÇ Ù»¹³ÉÝ»ñÇ:

ê»ÛëÇÝ Ý³í³Ñ³Ý·ëïáõÙ ¹»ë³Ýï Çç»óÝ»Éáõ Å³Ù³Ý³Ï Ñ³çáÕ ·áñÍ»Éáõ Ñ³-Ù³ñ Ù³Ûáñ ´áñÇë ¼³ïÇÏÛ³ÝÁ ¨ ³í³· É»Ûï»Ý³Ýï ÜÇÏáÉ³Û ì³Ñ³ÝÛ³ÝÁ å³ñ-·¨³ïñí»É »Ý Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³Ýáí:

È-19 ëáõ½³Ý³íÁ Ù³ñï³Ï³Ý ³é³-ç³¹ñ³ÝùÁ Ï³ï³ñ»Éáõ ×³åáÝ³Ï³Ý ³-÷»ñÇ Ùáï ³Ï³ÝÇó å³ÛÃ»É ¿: ¼áÑí»É ¿ Ý³íÇ ³ÙµáÕç ³ÝÓÝ³Ï³½ÙÁ, ³Û¹ ÃíáõÙ ¨ Ý³íÇ Ù³ñï³Ï³Ý Ù³ëÇ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ

ø³çáõÃÛ³Ý ¨ Ñ³Ù³ñÓ³ÏáõÃÛ³Ý Ñ³-Ù³ñ Ï³åÇï³Ý Ô³ñÇµÛ³ÝÁ ¨ 3-ñ¹ Ï³ñ-·Ç Ï³åÇï³Ý êï»÷³ÝÛ³ÝÁ å³ñ·¨³-ïñí»É »Ý Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ ßù³Ýß³Ýáí, ÙÇãÙ³Ý ´á¹áÛ³ÝÁª àôß³ÏáíÇ Ù»¹³Éáí, û¹³ãáõ Ù³Ûáñ ²ñï³ß ¶³Éëï Û³ÝÁª Î³ñ-ÙÇñ ¹ñáßÇ ßù³Ýß³Ýáí[29]: ÆÝùÝ³ÃÇé³ÏÇñ

[29] î»ë Архив МО СССР, ф. ТОФ 882, оп. 144:

³í³·É»Ûï»Ý³Ýï ÜÇÏÇï³ ²í»ïáíÁ, áñÇÝ ÷áËÏáí³Ï³É âáµ³Ý»ÝÏáÝ µÝáõÃ³·ñ»É ¿ áñå»ë Ñ³Ù³ñÓ³Ï ¨ ËÇ½³Ë Ïáí³ÛÇÝÇ[30]:

²í³·É»Ûï»Ý³Ýï ê»ñ·»Û êÇåÉÇÛ³ÝóÁ, ³íÇ³ÛÇÕ³ÏÇ ßïáõñÙ³Ý É»Ûï»Ý³Ýï ä»ñ× Î³ëå³ñáíÁ, ï»ËÝÇÏ-É³µáñ³Ýï Ð³ñáõÃÛáõÝ ö³ÑÉ¨³ÝÛ³ÝÁ, êï»÷³Ý ÐÙ³íáÝÛ³ÝÁ ³ñÅ³Ý³ó»É »Ý Î³ñÙÇñ ³ëïÕÇ, ÇëÏ ³íÇ³ ï»ËÝÇÏ Ï³åÇï³Ý ØÇÑñ³Ý êï»÷³ÝÛ³ÝÁ ¨ úÝÇÏ ²í»ïÇëÛ³ÝÁª Ð³Ûñ»Ý³Ï³Ý å³ï»ñ³½ÙÇ 2-ñ¹ ³ëïÇ×³ÝÇ ßù³Ýß³ÝÝ»ñÇ:

Ö³åáÝ³Ï³Ý Ï³é³í³ñáõÃÛáõÝÁ, Ï³ÝË³½·³Éáí, áñ ãÇ Ï³ñáÕ³Ý³Éáõ ¹ÇÙ³¹ñ»É ¹³ßÝ³Ïó³ÛÇÝ ¨ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ µ³Ý³ÏÝ»ñÇÝ, Ø³ÝçáõñÇ³ÛáõÙ ëï»ÕÍ»É ¿ñ ùÇÙÇ³Ï³Ý ¨ Ù³Ýñ¿³µ³Ý³Ï³Ý ½»ÝùÇ Ùß³ÏÙ³Ý áõ ³ñï³¹ñáõÃÛ³Ý Ï»ÝïñáÝ: ¶»Ý»ñ³É-É»Ûï»Ý³Ýï ÆëÇÇ êÇñáÝ, áñÁ Õ»Ï³í³ñáõÙ ¿ñ ³Û¹ Ï»ÝïñáÝÁ, Ñ³Ûï³ñ³ñ»É ¿ñ. §Ø»Ýù ëïÇå³í³Í ÏÉÇÝ»Ýù û·ï³·áñÍ»Éáõ í»ñçÇÝ ÙÇçáóÁ, ³Û¹ Ãíáõ٠Ý³¨` Ù³Ýñ¿³µ³Ý³Ï³Ý ½»ÝùÁ, áñå»ë½Ç Ñ³ëÝ»Ýù åñáµÉ»ÙÇ ÉáõÍÙ³ÝÁ Ñû·áõï Ö³åáÝÇ³ÛÇ¦[31]: ê³Ï³ÛÝ å³ï»ñ³½ÙÝ ³í»ÉÇ ßáõï ³í³ñïí»ó, ù³Ý Ïëï»ÕÍí»ñ ³Û¹ ½»ÝùÁ...

ÎáñóÝ»Éáí ½áñù»ñÁ Ï³é³í³ñ»Éáõ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝÁ ¨ ½·³Éáí, áñ ¹ÇÙ³¹ñ»ÉÝ ³ÛÉ¨ë ³ÝÇ·áõï ¿, Îí³ÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ·»Ý»ñ³É Ú³Ù³¹³Ý ¹ÇÙ»É ¿ Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý é³½Ù³×³Ï³ïÇ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñ ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ØÇáõÃÛ³Ý Ù³ñß³É ². Ø. Ì³ëÇÉ¨ëÏáõÝ` ³é³ç³ñÏ»Éáí ëÏë»É µ³Ý³ÏóáõÃÛáõÝÝ»ñ é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ¹³¹³ñ»óÝ»Éáõ Ù³ëÇÝ:

1945 Ã. û·áëïáëÇ 17-ÇÝ ². Ø. Ì³ëÇÉ¨ëÏÇÝ Ñ»é³·Çñ ¿ áõÕ³ñÏ»É ÎíáõÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇÝ. §Ö³åáÝ³Ï³Ý ÎíáõÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ßï³µÁ é³¹ÇáÛáí ¹ÇÙ»É ¿ Ð»é³íáñ ²ñ¨»ÉÛáõÙ ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ßï³µÇÝ, ³é³ç³ñÏ»Éáí ¹³¹³ñ»óÝ»É é³½Ù³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ, ÁÝ¹ áñáõÙ, áã ÙÇ Ëáëù ãÇ ³ëíáõÙ Ø³Ýçáõñ³ÛáõÙ ×³åáÝ³Ï³Ý ½ÇÝíáñ³Í áõÅ»ñÇ Ï³åÇïáõÉ³óÙ³Ý Ù³ëÇÝ: ØÇ¨ÝáõÛÝ Å³Ù³Ý³Ï, ×³åáÝ³Ï³Ý ½áñù»ñÁ ÙÇ ß³ñù ï»Õ³Ù³ë»ñáõÙ ³Ýó»É »Ý Ñ³Ï³Ñ³ñÓ³ÏÙ³Ý: ÎíáõÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇÝ ³é³ç³ñÏáõÙ »Ùª û·áëïáëÇ 20-ÇÝ Å³ÙÁ 12.00-ÇÝ ¹³¹³ñ»óÝ»É ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÇ ¹»Ù µáÉáñ Ï³ñ·Ç Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ ³ÙµáÕç é³½Ù³×³Ï³ïÇ »ñÏ³ÛÝùáí, í³Ûñ ¹Ý»É ½»ÝùÁ ¨ ·»ñÇ Ñ³ÝÓÝí»É: Üßí³Í Å³ÙÏ»ïÁ ïñíáõÙ ¿ ³ÛÝ µ³ÝÇ Ñ³Ù³ñ, áñ ÎíáõÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ßï³µÁ ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛáõÝÁ ¹³¹³ñ»óÝ»Éáõ ¨ ·»ñÇ Ñ³ÝÓÝí»Éáõ Ññ³Ù³ÝÁ Ñ³ëóÝÇ Çñ µáÉáñ ½áñù»ñÇÝ: Ð»Ýó áñ ×³å³Ý³Ï³Ý ½áñù»ñÁ ÏëÏë»Ý Ñ³ÝÓÝí»É ½»ÝùÁ, ËáñÑñ¹³ÛÇÝ ½áñù»ñÁ Ï¹³¹³ñ»óÝ»Ý Ù³ñï³Ï³Ý ·áñÍáÕáõÃÛáõÝÝ»ñÁ¦[32]:

ú·áëïáëÇ 18-ÇÝ ëï³óí»É ¿ ÎíáõÝïáõÝÛ³Ý µ³Ý³ÏÇ ·ÉË³íáñ Ññ³Ù³Ý³ï³ñÇ å³ï³ëË³Ýé³¹ÇáÑ»é³·ÇñÝ ³ÛÝ Ù³ëÇÝ, áñ Ý³ å³ïñ³ëï ¿ ÁÝ¹áõÝ»Éáõ Ï³åÇïáõÉ³óÙ³Ý µáÉáñ å³ÛÙ³ÝÝ»ñÁ: ÜáõÛÝ ûñÁ é³½Ù³×³Ï³ïÇ ßï³µÇ ï»Õ³Ù³ë»ñáõÙ ×³åáÝ³Ï³Ý ½áñù»ñÝ ëÏë»É »Ý ·»ñÇ Ñ³ÝÓÝí»É: ê³Ï³ÛÝ ³é³çÇÝ ï»Õ³Ù³ë»ñáõÙ ¹ÇÙ³¹ñáõÃÛáõÝÁ ß³ñáõÝ³ÏíáõÙ ¿ñ:

1945 Ã. ë»åï»Ùµ»ñÇ 2-ÇÝ ³Ù»ñÇÏÛ³Ý §ØÇëëáõñÇ¦ é³½Ù³Ý³íÇ íñ³ ëïáñ³·ñí»É ¿ Ö³åáÝÇ³ÛÇ ³Ýí»ñ³å³Ñ Ï³åÇïáõÉ³óÙ³Ý ³ÏïÁ: ÊáñÑñ¹³ÛÇÝ ¼ÇÝí³Í áõÅ»ñÇ Ñ³ÕÃ³Ý³ÏÁ Ð»é³íáñ ²ñ»í»ÉùáõÙ ³ñ³·³óñ»ó »ñÏñáñ¹ Ñ³Ù³ßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÁ:

Ö³åáÝÇ³ÛÇ å³ñïáõÃÛáõÝÁ ³½¹³ñ³ñ»ó »ñÏñáñ¹ Ñ³ÙßË³ñÑ³ÛÇÝ å³ï»ñ³½ÙÇ ³í³ñïÁ ¨ Ë³Õ³ÕáõÃÛáõÝ µ»ñ»ó ³ßË³ñÑÇ ß³ï ÅáÕáíáõñ¹Ý»ñÇ: Ð»é³íáñ³ñ¨»ÉÛ³Ý ß³ï »ñÏñÝ»ñ ÃáÕÃ³÷»óÇÝ ×³åáÝ³Ï³Ý ÙÇÉÇï³ñÇ½ÙÇ ÉáõÍÁ ¨ ëï³ó³Ý ë»÷³Ï³Ý ³ÝÏ³Ë å»ï³ÏÃÛáõÝ ëï»ÕÍ»Éáõ ÑÝ³ñ³íáñáõÃÛáõÝ:

30 Î»ë ÝáõÛÝ ï»ÕáõÙ, ó. 0021027, ·. 162, ¿ç 645, ó. 2, ·. 153, ¿ç 14:

31 «Материалы судебного процесса по делу бывших военнослужащих японской армии, обвиняемых в подготовке и применении бактериологического оружия». М., 1950, с. 413.

32 «Правда», 17 августа 1945 г.; *А. М. Василевский.* Дело всей жизни. М., 1974, с. 522.

УЧАСТИЕ АРМЯНСКИХ ВОИНОВ В РАЗГРОМЕ ЯПОНСКОЙ КВАНТУНСКОЙ АРМИИ НА ДАЛЬНЕМ ВОСТОКЕ (АВГУСТ-СЕНТЯБРЬ 1945 Г.)

В. М. НАВАСАРДЯН, полковник, доцент

РЕЗЮМЕ

В дело разгрома японского милитаризма на Дальнем Востоке после победы над фашистской Германией свой выдающийся вклад внесли и воины армянской национальности. Против Квантунской армии сражались более 6000 армян, в том числе: более 380 генералов и офицеров и 309 женщин-военнослужащих. В их числе были маршал авиации Сергей Худяков (Арменак Ханферянц), Герои Советского Союза генерал-лейтенант артиллерии Михаил Парсегов и генерал-майор Андраник Казарян, генерал-лейтенанты Гай (Айк) Туманян, Аветик Бурназян, генерал-майоры Григорий Толмаджев (Толмаджян), Геворг Чайлахян, Тимофей Дедеоглу (Дедеоглян), полковники Константин Лазарев, Самвел Арутюнян, Рафаэль Айрапетов, Родион Минасов и многие другие офицеры, за свое мужество и героизм награжденные высокими государственными наградами. Подписанный 2 сентября 1945 г. акт о безоговорочной капитуляции Японии ознаменовал окончание Второй мировой войны.

THE PARTICIPATION OF THE ARMENIAN WARRIORS IN THE DEFEAT OF THE JAPANESE QUANTUNIAN ARMY IN THE FAR EAST (AUGUST—SEPTEMBER 1945)

V. M. NAVASSARDIAN, Colonel, Docent

SUMMARY

Their striking contribution to the cause of the defeat of the Japanese militarism in the Far East after the victory over fascist Germany had also the warriors of the Armenian nationality. Over 6000 Armenians, including over 380 generals and officers and 309 servicewomen, fought against the Quantunian Army. Among them there were the Marshal of the Aviation Sergey Khudyakov (Armenak Khanperiants), the Heroes of the Soviet Union Lieutenant General of the artillery Mikhail Parseghov and Major General Andranik Kazarian, Lieutenants Generals Guy(Hayk) Toumanian, Avetik Burnazian, Majors Generals Grigory Tolmadjev(Tolmadjian), Gevork Chaylakhian, Timofey Dedeoghlu (Dedeoghlian), Colonels Konstantin Lazarev, Samvel Haroutyounian, Rafael Hayrapetov, Rodion Minassov and many other officers, awarded for their courage and heroism by high State rewards. The act on the unconditional capitulation of Japan, signed on the 2nd of September, 1945, marked the end of the World War II.

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ավարտից հետո գլխավոր պատերազմական հանցագործները հայտնվեցին մեղադրական աթոռին: Միջազգային տրիբունալների որոշումների համաձայն բռնության անմարդկային արարքների կատարման մեջ առավել մեղավոր հանցագործները ենթարկվեցին մահապատժի, շատերը դատապարտվեցին տարբեր ժամկետների բանտարկության:

Նյուռնբերգի դատավարություն (1945 թ. նոյեմբերի 20 — 1946 թ. հոկտեմբերի 1).

մեղադրական աթոռին են ֆաշիստական Գերմանիայի գլխավոր պատերազմական հանցագործները

Տոկիոյի տրիբունալ (1946 թ. մայիսի 3 — 1948 թ. նոյեմբերի 12).

մեղադրական աթոռին են միլիտարիստական Ճապոնիայի գլխավոր պատերազմական հանցագործները

ՄԱՐՇԱԼՆԵՐ, ԳԵՆԵՐԱԼՆԵՐ ԵՎ ԾՈՎԱԿԱԼՆԵՐ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԶԱՎԱԿՆԵՐ*

ՆԱԽԱՊԱՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ ԵՎ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ՍՏԱՑԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՑՈՒՑԱԿ

Հ/հ	Ազգանուն, անուն, հայրանուն	Զինվորական կոչում
1	2	3
1	Ալախվերդով Միքայել Անդրեյի	գեներալ-մայոր
2	Ալավերդով Քրիստափոր Նիկոլայի	գեներալ-մայոր
3	Աղաբեկով Արամ Դավիթի	տեխնիկական զորքերի գեներալ-մայոր
4	Աղաջանով Սուրեն Իվանի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
5	Առուշանյան Բագրատ Իսահակի	գեներալ-լեյտենանտ
6	Բաբայան Հմայակ Գրիգորի	գեներալ-մայոր
7	Բաբաջանյան Համազասպ Խաչատուրի	գեներալ-մայոր (զրահատանկային զորքերի գլխավոր մարշալ՝ 1975 թ.)
8	Բաղրամյան Հովհաննես Քրիստափորի	բանակի գեներալ (Խորհրդային Միության մարշալ՝ 1955 թ.)
9	Բարսեղով Միխայիլ Արտեմի	հրետանու գեներալ-գնդապետ
10	Բեժանով Գրիգոր Ակիմի (Հովակիմի)	գեներալ-մայոր
11	Բուռնազյան Ավետիք Իգնատի	բ/ծ գեներալ-լեյտենանտ
12	Գալաջև Սերգեյ Ֆյոդորի (Թեոդորոսի)	գեներալ-լեյտենանտ
13	Գալստյան Բենիամին Հովհաննեսի	գեներալ-մայոր
14	Գասպարյան Իսահակ Գասպարի	գեներալ-մայոր
15	Գասպարյան Սուրեն Արտեմի	տեխնիկական զորքերի գեներալ-մայոր
16	Գրիգորյան Արտաշես Արշակի	գեներալ-մայոր
17	Գրիգորյան Գրիգոր Արկադիի (Արշակի)	գեներալ-մայոր
18	Գրիգորյան Խորեն Իվանի	գեներալ-մայոր
19	Դեղեօղլու (Դեղեօղլյան) Տիմոֆեյ Վլադիմիրի	գեներալ-մայոր
20	Դեկանոզով Վլադիմիր Գեորգիի	գեներալ-մայոր
21	Թումանյան Հայկ Ղազարոսի (Լազարի)	տանկային զորքերի գեներալ-լեյտենանտ
22	Իսակով Հովհաննես Ստեփանի	նավատորմի ծովակալ (Խորհրդային Միության նավատորմի ծովակալ՝ 1955 թ.)
23	Իսրայիլյան Վալենտին (Վաղարշակ) Սողոմոնի	արդարադատության գեներալ-մայոր
24	Լիսինով Վիկտոր Բոգդանի	գեներալ-մայոր

* Պատերազմի սկզբին խորհրդային Զինված ուժերում կար ընդամենը 1106 գեներալ և ծովակալ: Պատերազմի ընթացքում այդ կոչումն ստացել են ևս 3700 մարդ: 4800 զորապետներից պատերազմում զոհվել են 235-ը: Ընդհանուր հաշվով հիվանդության, դժբախտ պատահարների, բռնաճնշումների հետևանքով նրանց թիվը նվազել է ավելի քան 500-ով:

1	2	3
25	Խաչատուրով Տիգրան Սարգսի	երկաթուղային զորքերի գեներալ-մայոր
26	Խուդյակով Սերգեյ Ալեքսանդրի (Խանփերյանց Արմենակ Արտեմի)	ավիացիայի մարշալ (1944 թ.)
27	Կազբինցև Սերգեյ Բոգդանի	գեներալ-մայոր
28	Կարապետյան Ասքանազ Գևորգի	գեներալ-մայոր
29	Կարապետյան Սարգիս Իսահակի	գեներալ-մայոր
30	Կարապետյան Սերգեյ Իսայի	գեներալ-մայոր
31	Կինոսյան Ստեփան Եղիայի	գեներալ-լեյտենանտ
32	Կոբուլով Բոգդան Զաքարի	գեներալ-գնդապետ
33	Կոբուլով Հմայակ Զաքարի	գեներալ-լեյտենանտ
34	Կյուչարիանց Արթուր (Հարություն) Գրիգորի	բ/ծ գեներալ-մայոր
35	Հախնազարյան Հմայակ Նիկոլայի	ճՏԾ գեներալ-մայոր
36	Հախնազարյան Կարապետ Վարդանի	հրետանու գեներալ-մայոր
37	Հարությունյան Գրիգոր Արտեմի	գեներալ-մայոր
38	Հարությունով Բագրատ Նիկոլայի	երկաթուղային զորքերի գեներալ-գնդապետ
39	Հովհաննիսյան Նիկոլայ Ալեքսանդրի (Ալեքսանի)	հրետանու գեներալ-մայոր
40	Հովակիմյան Հայկ Բադալի	գեներալ-մայոր
41	Ղազարյան Անդրանիկ Աբրահամի	գեներալ-մայոր
42	Մամուլով Ստեփան Սողոմոնի	գեներալ-լեյտենանտ
43	Մաքևոսով Իվան Իվանի	գեներալ-մայոր
44	Մարգարյան Ռուբեն Համբարձումի	գեներալ-լեյտենանտ
45	Մարտիրոսյան Գևորգ Հովսեփի	գեներալ-մայոր
46	Մարտիրոսյան Հայկ Հովհաննեսի	գեներալ-մայոր
47	Մարտիրոսյան Սարգիս Սողոմոնի	գեներալ-լեյտենանտ
48	Մարտիրոսով Գեորգի Իոսիֆի (Հովսեփի)	գեներալ-մայոր
49	Մելիքով Դմիտրի Քրիստափորի	գեներալ-մայոր
50	Մելիքով Վլադիմիր Արսենի	գեներալ-մայոր
51	Մելքումով Հակոբ Արշակի	գեներալ-լեյտենանտ
52	Մինասյան Գուրգեն Գևորգի	գեներալ-մայոր
53	Մինասով Ռոդիոն Իվանի	ինտենդանտական ծառայության գեներալ-մայոր
54	Միրզախանով Իլարիոն Ավետի	ճՏԾ գեներալ-մայոր
55	Յոլյան Համո Սերգեյի	ՀԱԾ գեներալ-մայոր
56	Ոսկանյան Խաչատուր Թադևոսի	գեներալ-մայոր
57	Չալխյան Գևորգ Քրիստափորի	հրետանու գեներալ-մայոր
58	Պետրոսյանց Անդրանիկ Մելքոնի	ճՏԾ գեներալ-մայոր
59	Սալամբեկով Բորիս Կոնստանտինի	երկաթուղային զորքերի գեներալ-լեյտենանտ
60	Սաֆարյան Նվեր Գևորգի	գեներալ-մայոր
61	Սաֆրազյան Լևոն Բոգդանի	գեներալ-լեյտենանտ
62	Սումբատով Յուվելյան Դավիթի	գեներալ-լեյտենանտ
63	Սուսլյան Բորիս Դավիթի	տանկային զորքերի գեներալ-մայոր
64	Վարդանյան Արտակ Արմենակի	գեներալ-մայոր (գեներալ-լեյտենանտ՝ 1954 թ.)

1	2	3
65.	Վերիլով Իվան Դավիթի	հրետանու գեներալ-լեյտենանտ
66.	Վլադիմիրով Բորիս Ալեքսանդրի	գեներալ-մայոր (գեներալ-լեյտենանտ՝ 1955 թ.)
67.	Տամրուչի (Դեմիրճյան) Վլադիմիր Ստեփանի	տանկային զորքերի գեներալ-լեյտենանտ
68.	Տեր-Գասպարյան Գևորգ Անդրեյի	գեներալ-մայոր (գեներալ-լեյտենանտ՝ 1949 թ.)
69.	Տոլմաչև (Տոլմաչյան) Գրիգոր Միհրանի	ավիացիայի գեներալ-մայոր
70.	Օհանջանյան Գուրգեն Հովհաննեսի	արդարադատության գեներալ-մայոր
71.	Օրբելի Լևոն Աբգարի	բ/ծ գեներալ-գնդապետ

ՀԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ԾՐՋԱՆՈՒՄ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ՍՏԱՑԱԾ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑ-ԱՆՁԱՆՑ ՑՈՒՑԱԿ

1	2	3
1	Ագանով Սերգեյ Քրիստափորի	ճարտարագործական զորքերի մարշալ
2	Աղայան Գուրգեն Սեմյոնի	գեներալ-մայոր
3	Աղայանց Իվան Իվանի	գեներալ-մայոր
4	Աղաջանով Պավել Արտեմի	ՃՏԾ գեներալ-լեյտենանտ
5	Աճեմով (Աճեմյան) Սերգեյ Արտեմի	կապի զորքերի գեներալ-մայոր
6	Ամատունի Աշոտ Հաբեթի	գեներալ-մայոր
7	Ասատուրով Եվգենի Զաքարի	կապի զորքերի գեներալ-մայոր
8	Ասրիև Նիկոլայ Աշոտի	հրետանու գեներալ-լեյտենանտ
9	Ավետիքով Համիկ Գրիգորի	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր
10	Ավքանդիլյան Արսեն Մարկի (Մարգարի)	գեներալ-մայոր
11	Արզումանյան Սեսրոպ Հաբեթի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
12	Արզումանյան Սերգեյ Արկադիի	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր
13	Արսլանով Զարմայր Մամիկոնի	դեր-ծովակալ
14	Բաղյան Գրիգոր Կարապետի	գեներալ-մայոր
15	Բոշնաղյան Արսեն Սերգեյի	գեներալ-մայոր
16	Գաբրիելյան Ռուբեն Նիկոլայի	կապի զորքերի գեներալ-լեյտենանտ
17	Գալուստյան Ոսկան Արշակի	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր
18	Գալուստով Իվան Խաչատուրի	փոխ-ծովակալ
19	Դադալով Իվան Միխայիլի (Միքայելի)	բ/ծ գեներալ-մայոր
20	Դադայան Հակոբ Ստեփանի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
21	Երամյան Սողոմոն Ստեփանի	գեներալ-մայոր
22	Թուրսուզյան Տարաս Գեորգիի	գեներալ-մայոր
23	Իսահակյան Բագրատ Իվանի (Հովհաննեսի)	տանկային զորքերի գեներալ-մայոր
24	Իսահակյան Ժորա Գրիգորի	երկաթուղային զորքերի գեներալ-մայոր
25	Իվանյան Քրիստափոր Իվանի	հրետանու գեներալ-մայոր

1	2	3
26	Լազարև Կոնստանտին Արկադիի	գեներալ-մայոր
27	Կամոև Գաբրիել Ստեփանի	հրետանու գեներալ-մայոր
28	Կարաօղլանով Ալեքսանդր Գաբրիելի	գեներալ-գնդապետ ճարտարագործ
29	Կարճիկյան Ստեփան Իվանի	բ/ծ գեներալ-մայոր
30	Կիստոստուրով Իվան Նիկոլայի	տեխնիկական զորքերի գեներալ-մայոր
31	Կնունյանց Իվան (Հովհաննես) Լյուդվիգի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
32	Հակոբյան Ղևոնդ Ավագի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
33	Համբարձումյան Համբարձում Միրոնի	հրետանու գեներալ-լեյտենանտ
34	Համբարյան Խաչիկ Մինասի	գեներալ-գնդապետ
35	Հարությունով Միխայիլ Նիկոլայի	գեներալ-մայոր
36	Հովհաննիսյան Ռեմ Նիկոլայի	գեներալ-մայոր
37	Ղազարյան Աշոտ Վաղարշակի	գեներալ-մայոր
38	Ճառաքյան Տիգրան Կարապետի	բ/ծ գեներալ-մայոր
39	Մանուչարով Անդրեյ Արսենի	ավիացիայի գեներալ-մայոր
40	Մարտիրոսյան Հայկազ Մանուկի	ներքին զորքերի գեներալ-մայոր
41	Մարտիրոսյան Ռաֆիկ Սահակի	տեխնիկական զորքերի գեներալ-մայոր
42	Մելքումյան Տիգրան Մելիքսեթի	•ՃՏԾ գեներալ-մայոր
43	Մեսրոպյան Սերգեյ Անդրեյի	գեներալ-մայոր
44	Միանսարով Սերգեյ Արկադիի	գեներալ-մայոր
45	Միխայիլյան Հրայր Ավանեսի	գեներալ-մայոր
46	Միկոյան Ալեքսեյ Անաստասի	ավիացիայի գեներալ-լեյտենանտ
47	Միկոյան Արտեմ Իվանի	ՃՏԾ գեներալ-գնդապետ
48	Միկոյան Ստեփան Անաստասի	ավիացիայի գեներալ-լեյտենանտ
49	Մինասյան Մուշեղ Մինասի	գեներալ-մայոր
50	Մխիթարով Ալեքսանդր Նիկոլայի	ավիացիայի գեներալ-մայոր
51	Մնացականով Ալեքսանդր Սիդորի	գեներալ-լեյտենանտ
52	Մուրադյան Միքայել Արտեմի	գեներալ-մայոր
53	Յարամիշև Իվան Գրիգորի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
54	Յուզբաշյան Մարիուս Արամի	գեներալ-լեյտենանտ
55	Նազարով Կոնստանտին Ալեքսանդրի	հրետանու գեներալ-մայոր
56	Նարիմանով Գեորգի Ստեփանի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
57	Նարինյան Սերգեյ Իվանի	հրետանու գեներալ-մայոր
58	Շահինյան Հայկազ Սրապիոնի	ներքին ծառայության գեներալ-լեյտենանտ
59	Ոսկանյան Սուրեն Սարգսի	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր
60	Չունչուզով Պետրոս Անտոնի	հրետանու գեներալ-լեյտենանտ
61	Պապինյան Բորիս Արտեմի	ինտենդանտական ծառայության գեներալ-մայոր
62	Պետրոսյան Միհրան Կարապետի	ռեր-ծովակալ
63	Պողոսով Արտեմ Կարպի (Կարապետի)	գեներալ-մայոր
64	Ջելաուխով Քրիստափոր Միքայելի	գեներալ-մայոր
65	Սաղինով Վարդան Նիկիտայի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր

1	2	3
66	Սազոյան Արտավազդ Արամի	դեր-ծովակալ
67	Սարգիսով Աշոտ Առաքելի	փոխ-ծովակալ
68	Սարկիսով Գեորգի (Գևորգ) Իլյայի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
69	Սարգսյան Արամ Արմենակի	գեներալ-մայոր
70	Սարգսյան Ֆադեյ Տաճատի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
71	Սարդարով Սերգեյ Արկադիի	ավիացիայի գեներալ-գնդապետ
72	Սիմոնյանց Հրայր Գևորգի	գեներալ-մայոր
73	Սուրաբեկով Վալերիան Իոսիֆի	փոխ-ծովակալ
74	Վարդանով Հովհաննես Միսաքի	գեներալ-լեյտենանտ
75	Վլասով Վաչագան Հրաչյայի	գեներալ-մայոր
76	Տաթևյան Գրիգոր Շավարշի	ՃՏԾ գեներալ-մայոր
77	Տեր-Սահակով Ռուբեն Տիգրանի	կապի զորքերի գեներալ-մայոր
78	Ուռումյան Ալեքսանդր Բենիամինի	գեներալ-մայոր
79	Փիրումով Ռեմալ Նիկոլայի	գեներալ-մայոր
80	Օգանեզով Առաքել Կարապետի	գեներալ-մայոր
81	Օսիպով Նիկոլայ Իսայու	գեներալ-մայոր
82	Օվանեսյան Հովհաննես Սեդրակի	իրետանու գեներալ-մայոր

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՉՄԱՍՆԱԿՑԱԾ, ՀԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ՍՏԱՑԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ՑՈՒՑԱԿ

1	2	3
1	Աբրահամյան Մկրտիչ Աշոտի	գեներալ-մայոր
2	Անդրեասյան Հրաչ Հմայակի	գեներալ-լեյտենանտ
3	Առաքելյան Ստեփան Խորենի	ճարտարագործական զորքերի գեներալ-գնդապետ
4	Ասլանյան Ալեքսանդր Ստեփանի	գեներալ-մայոր
5	Ավագյան Սերգեյ Իոսիֆի (Հովսեփի)	դեր-ծովակալ
6	Բաբայանց Ավագ Աբելի	գեներալ-մայոր
7	Բաբայանց Յուրի Արշամի	գեներալ-լեյտենանտ
8	Բաղամյանց Գևորգ Արտաշեսի	գեներալ-լեյտենանտ
9	Բաղամյանց Վալերի Գևորգի	գեներալ-մայոր
10	Բաղդամյան Իլյա Ալեքսեյի	գեներալ-մայոր
11	Բենդերով Վլադիմիր Նիկոլայի	ավիացիայի գեներալ-մայոր
12	Գաբրիելյան Գրիգորի Ռուբենի	կապի զորքերի գեներալ-մայոր
13	Գրիգորով Սերգեյ Իվանի	գեներալ-գնդապետ
14	Գուրգենով Վյաչեսլավ Իվանի	գեներալ-լեյտենանտ
15	Գևորգով Ալեքսանդր Մեսրոպի	փոխ-ծովակալ
16	Գևորգով Վյաչեսլավ Երվանդի	գեներալ-մայոր
17	Դալիբալթայան Գուրգեն Հարությունի	գեներալ-մայոր
18	Դարբինյան Վլադիմիր Սարգսի	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր

1	2	3
19	Թարջիմանով Մկրտիչ Հովհաննեսի	գեներալ-մայոր
20	Իսախանյան Գևորգ	գեներալ-մայոր
21	Խանամիրյան Ստեփան Հակոբի	գեներալ-մայոր
22	Խանդանյան Արտեմ Գրիգորի	գեներալ-մայոր
23	Կարակոզով Գեորգի Արամի	գեներալ-գնդապետ
24	Կարաօղլանով Սերգեյ Ալեքսանդրի	գեներալ-մայոր
25	Կիրոյանց Գեորգի Սերգեյի	հրետանու գեներալ-մայոր
26	Հարությունյան Արտյուշա Թադևոսի	գեներալ-մայոր
27	Հարությունյան Հուսիկ Սուրենի	գեներալ-մայոր
28	Հարությունով Ռաֆայել (Ռաֆիկ) Սեյրանի	գեներալ-մայոր
29	Հեքիմյան Ալեքսեյ Գուրգենի	ոստիկանության գեներալ-մայոր
30	Ղազարյան Կառլոս Բագրատի	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր
31	Ղարիբյան Լ. Պ.	դեր-ծովակալ
32	Մալաքյան Սուրեն Հարությունի	գեներալ-մայոր
33	Մաղալով Ռուբեն Գրիգորի	գեներալ-լեյտենանտ
34	Մարտիրոսյան Յուրի Սիմոնի	գեներալ-մայոր
35	Մարտիրոսյան Վիլեն Հարությունի	կապի զորքերի գեներալ-մայոր
36	Մելքոնով Լև Խաչատուրի	գեներալ-մայոր
37	Մուրադխանյան Սոս Մարկի	կապի զորքերի գեներալ-մայոր
38	Շահրամանյան Միխայիլ Անդրանիկի	գեներալ-մայոր
39	Շատվորյան Լեոնիդ Գեորգիի	գեներալ-լեյտենանտ
40	Չոբանյան Վլադիմիր Արշալույսի	գեներալ-լեյտենանտ
41	Պատալով (Ֆատալով) Եվգենի Գուրգենի	ներքին ծառայության գեներալ-լեյտենանտ
42	Պողոսով Վասիլի Վահանի (Վաղինակի)	գեներալ-մայոր
43	Սահակյան Վլադիմիր Քրիստափորի	փոխ-ծովակալ
44	Սարգսյան Մուրազ Սարուխանի	գեներալ-մայոր
45	Սումբուլյան Վիկտոր Վարդգեսի	դեր-ծովակալ
46	Վարդանյան Լևոն Մկրտչի	գեներալ-մայոր
47	Վարդանյան Լևոն Պարույրի	դեր-ծովակալ
48	Տեր-Գրիգորյանց Նորատ Գրիգորի	գեներալ-լեյտենանտ
49	Ուստյան Նիկոլայ Սամվելի	գեներալ-մայոր
50	Փիրումով Վլադիմիր Սեմյոնի	դեր-ծովակալ
51	Հայրապետով Էդուարդ	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր
52	Արաբյան Զավեն Հմայակի	ճՏԾ գե ներալ-մայոր
53	Մախլյան Սամվել	ներքին ծառայության գեներալ-մայոր

ԵՐԵՔ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՓԱՌՔԻ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ԱՍՊԵՏՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿ

Հ/հ	Ազգանուն, անուն, հայրանուն	Ծննդյան թիվը և վայրը	Պարգևատրման ժամանակը
1	2	3	4
1	Աբրահամյան Վարազդատ Կարապետի	09.07.1921, ք. Երևան	3-րդ՝ 25.01.44, 2-րդ՝ 14.03.44, 1-ին՝ 15.05.46
2	Ալաֆերդով Ալեքսանդր Գալուստի	10.08.1914, ք. Եյսկ (Կրասնոդարի երկրամաս)	3-րդ՝ 30.09.44, 2-րդ՝ 28.12.44, 1-ին՝ 27.06.45
3	Ավետիսյան Նարիբեկ Աղաբեկի	15.05.1921, գ. Քասախ (Նաիրիի շրջ.)	3-րդ՝ 02.04.44, 2-րդ՝ 28.08.44, 1-ին՝ 24.03.45
4	Ավետիսյան Վարազդատ Սմբատի	09.05.1919, գ. Նորաշեն (Արթիկի շրջ.)	3-րդ՝ 17.08.44, 2-րդ՝ 31.10.44, 1-ին՝ 31.05.45
5	Գոչյան Աղասի Իգնատի	15.06.1906, գ. Դիլիսկա (Վրաստանի Ախալքալակի շրջ.)	3-րդ՝ 27.03.44, 2-րդ՝ 18.09.44, 1-ին՝ 27.06.45
6	Գրիգորյան Գրիգոր Հովհաննեսի	10.03.1923, ք. Մարի (Թուրքմենիա)	3-րդ՝ 18.09.44, 2-րդ՝ 28.12.44, 1-ին՝ 15.05.46
7	Դալլաքյան Վլադիմիր Առաքելի	01.05.1924, գ. Թովուզ (Շամշադինի շրջ.)	3-րդ՝ 26.01.45, 2-րդ՝ 12.03.45, 1-ին՝ 27.06.45
8	Իսրայելյան Գևորգ (Ժորա) Ավանեսի	08.03.1920, գ. Ներքին Սզնեկ (Լեռնային Ղարաբաղ)	3-րդ՝ 17.11.43, 2-րդ՝ 13.04.44, 1-ին՝ 24.03.45
9	Ծատուրյան Մեխակ Զաքարի	03.03.1923, գ. Լեռնային Ջագիր (Ադրբեջանի Շամխորի շրջ.)	3-րդ՝ 10.11.44, 2-րդ՝ 06.03.45, 1-ին՝ 15.05.46
10	Կարախանյան Իսահակ Պողոսի	10.06.1921, գ. Գետաշեն (Ադրբեջանի Խանլարի շրջ.)	3-րդ՝ 09.03.44, 2-րդ՝ 16.05.44, 1-ին՝ 31.05.45
11	Կարապետյան Գրիգոր Հովսեփի	10.03.1917, Թիֆլիս	3-րդ՝ 31.10.44, 2-րդ՝ 31.01.45, 1-ին՝ 24.03.45
12	Կուլիկյան Վարազդատ Մակարի	10.01.1921, գ. Կիզիլքիլիսա (Վրաստանի Ծալկայի շրջ.)	3-րդ՝ 08.06.44, 2-րդ՝ 16.02.45, 1-ին՝ 15.05.46
13	Հայրապետյան Վաղարշակ Կարապետի	05.05.1921, գ. Ղարաբուլաղ (Լեռնային Ղարաբաղի Ասկերանի շրջ.)	3-րդ՝ 17.08.44, 2-րդ՝ 29.03.45, 1-ին՝ 15.05.46
14	Հովհաննիսյան Արմենակ Արսենի	28.02.1913, գ. Մեծ Սալա (Ռոստովի մարզի Մյասնիկյան շրջ.)	3-րդ՝ 08.08.44, 2-րդ՝ 27.02.45, 1-ին՝ 15.05.46

1	2	3	4
15	Մելիքսեթյան Խաչիկ Համայակի	25.12.1920, գ. Սաչլու (այժմ՝ գ. Նորաշեն, Ապարանի շրջ.)	3-րդ՝ 02.01.44, 2-րդ՝ 03.03.44, 1-ին՝ 24.03.45
16	Մելքումյան Աշոտ Գալուստի	10.10.1922, գ. Գառնաքար (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջ.)	3-րդ՝ 22.02.44, 2-րդ՝ 17.06.44, 1-ին՝ 31.05.45
17	Ծուշանյան Հարություն (Հարութ) Վարդերեսի	08.03.1913, Գանիադի (Աբխազիայի Գագրայի շրջ.)	3-րդ՝ 21.07.44, 2-րդ՝ 24.10.44, 1-ին՝ 29.06.45
18	Ույանյան Գինևան Միսակի	25.02.1923, գ. Սուխոյ Ֆոնտան (Հրազդանի շրջ.)	3-րդ՝ 22.02.44, 2-րդ՝ 26.06.44, 1-ին՝ 31.05.45
19	Պապոյան Ռուբեն Արտաշեսի	04.11.1921, ք. Թեոդոսիա (Ղրիմ)	3-րդ՝ 16.06.44, 2-րդ՝ 25.08.44, 1-ին՝ 15.05.46
20	Սարգսյան Շահեն Հովհաննեսի	15.09.1924, գ. Հարավ (Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջ.)	3-րդ՝ 11.04.44, 2-րդ՝ 09.07.44, 1-ին՝ 24.03.45
21	Սերոբյան Քերոբ Պետրոսի	25.02.1924, գ. Ալաստան (Ախալքալակի շրջ.)	3-րդ՝ 08.06.44, 2-րդ՝ 16.03.45, 1-ին՝ 15.05.46
22	Սիմիկյան Սերգեյ Արմենակի	11.01.1925, ք. Մայկոպ (Կրասնոդարի երկրամաս)	3-րդ՝ 24.12.43, 2-րդ՝ 15.04.44, 1-ին՝ 27.06.45
23	Ստեփանյան Իսրայել Գալուստի	20.05.1924, գ. Ջարխեջ (այժմ՝ Դիլիջանի տարածքում)	3-րդ՝ 10.02.44, 2-րդ՝ 09.06.44, 1-ին՝ 31.05.45
24	Ստեփանյան Ստեփան Բաբայի	19.04.1911, գ. Բաղամլու (Նախիջևան)	3-րդ՝ 02.07.44, 2-րդ՝ 07.10.44, 1-ին՝ 10.04.45
25	Սևոյան Սանասար Սիմոնի	22.02.1922, գ. Մեծ Մանթաշ (Արթիկի շրջ.)	3-րդ՝ 02.06.44, 2-րդ՝ 22.02.45, 1-ին՝ 15.05.46
26	Օսիպով (Հովսեփյան) Օսիպ (Հովսեփ) Սահակի	1912, գ. Թաղավարդ (այժմ՝ Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջ.)	3-րդ՝ 26.12.43, 2-րդ՝ 09.06.44, 1-ին՝ 15.05.46
27	Օսկանյան Պյոտր Ստեփանի	18.10.1923, ք. Վորոնեժ	3-րդ՝ 10.08.44, 2-րդ՝ 12.12.44, 1-ին՝ 31.05.45

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ՀԵՐՈՍՆԵՐ

Հ/հ	Ազգանուն, անուն, հայրանուն	Ծննդյան թիվը և վայրը	Կոչման շնորհման ժամանակը
1	2	3	4
1.	Աղամիրով Գոգա Գրիգորի	18.08.1916, ք. Գրոզնի	05.11.44
2.	Ամատունի Աշոտ Հաբեթի	23.12.1923, ք. Ալեքսանդրապոլ	27.02.45
3.	Այանյան Էդուարդ Սելիքի	25.03.1919, գ. Գետաշեն (Գանձակի գավառ)	15.05.46
4.	Անտինյան Ավագ Վարդանի	15.01.1917, գ. Համզաչիման (Գուգարքի շրջ.)	23.09.44
5.	Առաքելյան Սուրեն Սմբատի	08.11.1911, գ. Տաթև (Գորիսի շրջ.)	16.05.44
6.	Առուստամով Գեորգի Արկադիի	16.08.1919, ք. Կիսլովոդսկ	27.06.45 (հետմահու)
7.	Ասլամազաշվիլի (Ասլամազյան) Սուրեն Արտեմի	01.03.1914, գ. Կավթիսխևի (Վրաստանի Կասպիի շրջ.)	22.02.44
8.	Ասրյան Աշոտ Մինասի	03.03.1920, գ. Վարդաբլուր (Ստեփանավանի շրջ.)	02.11.44
9.	Ավագյան Հրանտ Արսենի	15.10.1924, ք. Բաքու	15.05.46
10.	Ավագյան Ղազարոս Ավետիսի	15.03.1918, գ. Գետաշեն (Գանձակի գավառ)	24.03.45 (հետմահու)
11.	Ավետիսյան Հունան Մակիչի	02.05.1913, գ. Ծավ (Կապանի շրջ.)	16.05.44 (հետմահու)
12.	Ավքանդիլյան Թեմիկ Հովհաննեսի	20.08.1922, ավ. Մարտակերտ (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջ.)	27.06.45
13.	Արզումանյան Գուրգեն Միրզոյի	10.03.1914, Խնձորեսկ (Գորիսի շրջ.)	15.01.44 (հետմահու)
14.	Բաբայան Աղվան Նահապետի	05.11.1919, գ. Թառաթումբ (Եղեգնաձորի շրջ.)	24.03.45
15.	Բաբայան Հմայակ Գրիգորի	15.08.1901, գ. Ժդրչի (Կարսի մարզ)	31.05.45 (հետմահու)
16.	Բաբայան Հրանտ Գևորգի	07.06.1921, գ. Թազագյուղ (այժմ՝ Նորգյուղ, Աբովյանի շրջ.)	15.05.46
17.	Բաբաջանյան Համազասպ Խաչատուրի	18.02.1906, գ. Չարդախլու (Ադրբեջանի Շամխորի շրջ.)	26.04.44
18.	Բալայան Գարեգին Շեկոյի	28.02.1912, գ. Գյուլիստան (Ելիզավետպոլի նահանգ)	23.10.43 (հետմահու)
19.	Բաղդասարյան Սիմոն Կարապետի	25.10.1913, գ. Դիրաքլար (այժմ՝ Կառնուտ, Ախուրյանի շրջ.)	24.03.45
20.	Բաղիրով (Բաղյան) Ռուբեն Քրիստափորի	17.06.1908, ք. Շուշի (Լեռնային Ղարաբաղ)	23.09.44

1	2	3	4
21.	Բաղյան Գրիգոր Կարապետի	31.03.1912, գ. Խաչակապ (Ելիզավետպոլի նահանգ)	29.06.45
22.	Բաղրամյան Հովհաննես Քրիստափորի (Խաչատուրի)	02.12.1897, ք. Ելիզավետպոլ	29.07.44, 01.12.77
23.	Բոնդարև Իվան Իվանովիչ	1917 թ. փետրվար, գ. Ալեքսանդրովկա (Ստեփանավանի շրջ.)	27.02.45
24.	Բոստանջյան Միհրան Միհրանի	22.08.1913, գ. Վերին Էշերա (Աբխազիայի Սուխումի շրջ.)	22.02.44
25.	Բունիաթյան Սերգեյ Ավդեյի	28.05.1918, ստ. Պրոլետարսկայա (Նոր Նախիջևան)	02.08.44 (հետմահու)
26.	Գալուստաշվիլի (Գալստյան) Սոկրատ Ալեքսեյի	15.10.1920, գ. Ռեփլիս-Ցիխե (Վրաստանի Գորիի շրջ.)	03.06.44
27.	Գալստյան (Կալուստով) Գրիգոր Շահումի	28.12.1908, ք. Բաքու	04.11.43 (հետմահու)
28.	Գարանյան Երվանդ Գևորգի	20.12.1903, գ. Կարշումլի (Սամսունի վիլայեթ)	15.01.44
29.	Գրիգորյան Սերգեյ Վարդանի	14.04.1923,. ք. Վլադիկավկազ (Հյուսիսային Օսեթիա)	20.12.43
30.	Դանիլյանց Երեմ Իվանի	05.05.1901, գ. Արանզամին (Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջ.)	15.01.44 (հետմահու)
31.	Դարբինյան Լևոն Խնկանոսի	29.05.1905, գ. Ալաստան (Ախալքալակ)	10.01.44
32.	Դարբինյան Նշան Ավագի	10.05.1922, գ. Լուսագյուղ (Էջմիածնի շրջ.)	27.02.45
33.	Դուդկա Լուկա Մինովիչ	20.10.1908, գ. Պեսչանոյե (Պոլտավայի մարզի Ռեշետիլովի շրջ.)	25.10.43
34.	Եղիազարյան Թադևոս Արշակի	01.05.1905, գ. Բալանըխ (Կարսի մարզ)	24.03.45 (հետմահու)
35.	Զաքարյան Վաղինակ Սիմոնի	1920 թ., գ. Մարտունաշեն (Ադրբեջանի Խանլարի շրջ.)	27.06.45 (հետմահու)
36.	Թամբիև (Թամբյան) Վլադիմիր Գրիգորի	07.11.1914, ք. Արմավիր (Կրասնոդարի երկրամաս)	22.02.44
37.	Իսակով Հովհաննես Ստեփանի	22.08.1894, գ. Հաջիքենդ (Կարսի մարզ)	07.05.65
38.	Իսրայելյան Լիպարիտ Միրզոյի	20.11.1922, գ. Բոնակոթ (Սիսիանի շրջ.)	22.02.44
39.	Լևոնյան Վահիկ Հմայակի	15.06.1923,. գ. Գնիշիկ (Եղեգնաձորի շրջ.)	27.06.45
40.	Խաչատրյան Խորեն Արմենակի	16.03.1923, ք. Երևան	24.03.45
41.	Խաչիև Կոնստանտին Իլյայի	18.05.1911, գ. Մադան (Թումանյանի շրջ.)	24.03.45
42.	Կապրելյան (Գաբրիելյան) Ռաֆայիլ Հովհաննեսի	05.05.1909, ք. Բաքու	15.05.75
43.	Կասպարով Աշոտ Ջումշուդի	29.12.1909, գ. Դուդուկչի (Լեռնային Ղարաբաղի Հադրութի շրջ.)	05.11.44

1	2	3	4
44.	Կասպարով (Կասպարյան) Սուրեն Հակոբի (Գասպարյան)	15.08.1924, գ. Ղիչքաղ (Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջ.)	18.11.44
45.	Կարախանյան Ջահան Սարգսի	02.05.1918, գ. Կողբ (Նոյեմբերյանի շրջ.)	16.05.44 (հետմահու)
46.	Կարապետյան Ասքանազ Գևորգի	20.12.1899, գ. Արագափ (Սուրմալուի նահանգ)	01.11.43
47.	Կարապետյան Գուրգեն Ռուբենի	09.12.1936, ք. Սվերդլովսկ	24.01.91
48.	Կոզլով Վալենտին Գեորգիևիչ	20.08.1917, ք. Ալեքսանդրապոլ	27.06.45
49.	Կոստանդինով Գարուշ Սերգեյի	1921 թ., ք. Թբիլիսի	24.03.45 (հետմահու)
50.	Հակոբյան Ռուբեն Ղազարի	20.07.1912., գ. Ոսկունքալա (այժմ՝ գ. Այգեկութ, Հայաստանի Իջևանի շրջ.)	16.05.44
51.	Հակոբյանց Գևորգ Թամրազի	20.04.1920, ք. Պյատիգորսկ	03.06.44
52.	Հայրապետյան Գուրգեն (Գրիգոր) Միքայելի	22.08.1914, գ. Սինգրելսկ (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջ.)	07.04.40
53.	Հայրյան Արմեն Թևանի	20.09.1910, գ. Տող (Լեռնային Ղարաբաղի Հադրութի շրջ.)	13.04.44
54.	Հարությունյան Այդին Ղուկասի	01.07.1918, գ. Թորոս գյուղ (Աշոցքի շրջ.)	24.03.45
55.	Հարությունյան Արտաշես Քրիստափորի	1921, ք. Երևան	03.06.44
56.	Հարությունյան Միքայել (Մուշեղ) Աղաբեկի	15.06.1898, գ. Գյուտկում (այժմ՝ գ. Գեղանուշ, Կապանի շրջ.)	22.07.44 (հետմահու)
57.	Հովհաննիսյան (Իոնոսյան) Վլադիմիր Աբրահամի	17.07.1905, ք. Բաքու	27.08.43 (հետմահու)
58.	Ղազարյան Անդրանիկ Աբրահամի	14.05.1904, ք. Շուշի	16.10.43
59.	Ղազարյան Աշխարհաբեկ Սարգսի	12.05.1918, գ. Մարց (Թումանյանի շրջ.)	27.02.45
60.	Ղազարյան Աշոտ Վաղարշակի	11.07.1921, գ. Չիֆթքիլիսե (Վրաստանի Ծալկայի շրջ.)	24.03.45
61.	Ղազարյան Հմայակ Լևոնի	1907, գ. Խառակոնիս (Վանի նահանգ)	22.02.44
62.	Մաղոյան Ղուկաս Կարապետի	15.01.1906, գ. Քերս (Կաղզվան գավառ)	31.03.43
63.	Մանասյան Իսահակ Մարկոսի	10.10.1917, գ. Խերխան (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջ.)	07.04.40
64.	Մանուկյան Անդրանիկ Ալեքսանդրի	10.05.1916, գ. Բնունիս (Սիսիանի շրջ.)	27.02.45
65.	Մանուկյան Հակոբ Բալաբեկի	16.08.1916, ք. Արմավիր (Կրասնոդարի երկրամաս)	15.05.46
66.	Մարկով Անատոլի Սերգեևիչ	10.07.1917, ք. Օմսկ	22.01.44

1	2	3	4
67.	Մարտիրոսյան Սարգիս Սողոմոնի	21.09.1900, գ. Մաղրասա (Ադրբեջանի Շամախու շրջ.)	29.05.45
68.	Մելեքյան Հարություն Ռուբենի	25.11.1925, գ. Նիժնի Շիլովկա (Կրասնոդարի երկրամասի Աղլերի շրջ.)	27.06.45
69.	Մելիքյան Խաչատուր Բեգլարի	1911, գ. Ջագլիկ (Հյուսիսային Արցախ)	05.11.42 (հետմահու)
70.	Մելքոնյան Անդրանիկ Խաչիկի	15.04.1915, գ. Մելկանով (Կրասնոդարի երկրամաս Տուապսեի շրջ.)	13.09.44
71.	Միկոյան Ստեփան Անաստասի	12.07.1922, ք. Թբիլիսի	03.04.1975
72.	Միքայելյան Գեղեոն Հայրապետի	01.08.1907, Նոր-Բայազետ (այժմ՝ Գավառ)	26.10.43
73.	Մկրտումով Սամսոն Մովսեսի	26.08.1910, գ. Բռնակոթ (Սիսիանի շրջ.)	13.12.42
74.	Մկրտչյան Հարություն Ռուբենի	14.10.1922, գ. Ներքին Ղանլիջա (այժմ՝ գ. Վահրամաբերդ, Ախուրյանի շրջ.)	24.03.45
75.	Մնացականյան (Մնացականով) Ալեքսանդր Սիդորի	23.02.1921, ք. Վլադիկավկազ (Հյուսիսային Օսեթիա)	24.03.45
76.	Մուստաֆաև Խդիր Հասանօղլի	27.03.1905, գ. Գյոզալդարա (Գուգարքի շրջ.)	10.01.44
77.	Մուրադյան Անդրանիկ (Անդրեյ) Հակոբի	1911 թ., 1 ավ. Գելենջիկ (Կրասնոդարի երկրամաս)	01.11.43
78.	Մուրդուկյան (Մուրդուկով) Ալեքսանդր Հովսեփի	02.08.1912, ք. Պրիկումսկ (այժմ՝ Բուդյոննովսկ Ստավրոպոլի երկրամաս)	31.05.45
79.	Յափիչյան Դավիթ Միսակի	15.05.1915, գ. Լոռ (Մեծ Սոչիի տարածքում)	31.05.45
80.	Յավրումյան (Յավրումով) Վլադիմիր Հակոբի	11.08.1922, ք. Բաքու	27.06.45 (հետմահու)
81.	Յոլյան Էդուարդ Վահանի	20.08.1926, ք. Բաքու	26.04.71
82.	Նազուլյան Մարտիրոս Կարապետի	15.03.1920, գ. Նիժնի Շիլովկա (Կրասնոդարի երկրամաս)	18.08.45 (հետմահու)
83.	Նազարով Կոնստանտին Ալեքսանդրի	17.08.1923, ք. Կիսլովոդսկ	21.02.45
84.	Շալջյան Միքայել Միքայելի	25.07.1925, ստ. Բեզիմյաննայա (Կրասնոդարի երկրամասի Գորյաչի Կլյուչի շրջ)	27.06.45
85.	Շահումյան Իվան (Հովհաննես) Կոստանդինի	15.10.1910, գ. Պառավաքումբ (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջ.)	30.10.43
86.	Չափչախով Լազար Սերգեյի	06.03.1914, գ. Մեծ Սալա (Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջ.)	21.07.42 (հետմահու)
87.	Չաքրյան Հարություն Խաչիկի	1918, գ. Գումիստա (Աբխազիա)	24.03.45 (հետմահու)

1	2	3	4
88.	Չիլինգարյան Սարիբեկ Սողոմոնի	19.01.1925, գ. Բաշքենդ (այժմ՝ գ. Արծվաշեն, Հայաստանի Կրասնոսելսկի շրջ.)	31.05.45
89.	Չիլինգարով Արթուր Նիկոլայի	25.09.1939, ք. Լենինգրադ	14.02.86
90.	Պարսեղով Միքայել Արտեմի	15.06.1899, գ. Մեշադիշեն (այժմ՝ գ. Կոլխոզաշեն, Լեռնային Ղարաբաղի Ստեփանակերտի շրջ.)	21.03.40
91.	Պետրոսյան Սուրեն Գրիգորի	15.12.1916, Ռև (Լեռնային Ղարաբաղի Ասկերանի շրջ.)	24.04.44
92.	Պողոսյան Արամայիս Սարգիսի	1914, գ. Բայանդուր (Ախուրյանի շրջ.)	20.12.43 (հետմահու)
93.	Ռոստոմյան Ապավեն Վասիլի	15.02.1905, գ. Բոլնիս-Խաչենի (Վրաստան)	10.04.45 (հետմահու)
94.	Ռոստոմյան (Ռուստամյան) Վարդգես Արշակի	09.05.1908, գ. Ալիմադար (Սուրմալուի գավառ)	24.03.45
95.	Սարգսյան (Սարկիսով) Արամայիս Ասատուրի	08.05.1922, գ. Տեղ (Գորիսի շրջ.)	22.07.44 (հետմահու)
96.	Սարգսյան Սուրեն Արտաշեսի	30.10.1924, գ. Ղզլթամուր (այժմ՝ գ. Ոսկեվազ, Աշտարակի շրջ.)	24.03.45
97.	Սարգսյան Վասիլ Նադոյի	15.03.1922, ք. Օդեսա	17.11.43
98.	Սարիբեկյան Իշխան Բարսեղի	07.11.1912, գ. Ղոշղոթան (այժմ՝ գ. Ոսկեվան, Նոյեմբերյանի շրջ.)	24.03.45
99.	Սարխոշև Սերգեյ Աբրահամի	13.09.1913, գ. Արզնի (Հայաստանի Աբովյանի շրջ.)	22.02.44
100.	Սարկիսով Ֆեոդոր Իսայու	1915, գ. Խաս-Չիֆթլիկ (Կարսի մարզ)	01.11.43
101.	Սաֆարյան (Սաֆարով) Արամ Հովակիմի (Ամբակումի)	1913 թ. մարտ, գ. Հադրութի (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջ.)	24.03.45 (հետմահու)
102.	Սիաբանդով Սամանդ Ալի	20.11.1909, գ. Հասանջան (Կարսի մարզ)	24.03.45
103.	Սիմոնյան Կարապետ Սիմոնի	06.06.1918, ք. Թիֆլիս	15.01.40
104.	Սիմոնով Իվան Իվանովիչ	1920, գ. Կրասնոսելսկ (այժմ՝ Ճամբարակ)	23.05.45
105.	Սնոպյան Հմայակ Հարությունի	26.10.1907, գ. Աֆանասևսկի Պոստիկ (Կրասնոդարի երկրամասի Տուապսեի շրջ.)	24.03.45
106.	Ստեփանյան Նելսոն Գևորգի	28.03.1913, ք. Շուշի	23.10.42, 06.03.45 (հետմահու)
107.	Վանցյան Վաչագան Հունանի	14.05.1913, գ. Ջակ (Ախալքալակ)	24.03.45 (հետմահու)
108.	Վարդանյան Գևորգ Անդրեյի	17.02.1924, ք. Դոնի Ռոստով	28.05.84

1	2	3	4
109.	Վարդումյան Գառնիկ Բարսեղի	05.01.1920, գ. Ծահալի (այժմ՝ գ. Վահագնի, Գուգարքի շրջ.)	27.06.45
110.	Վարֆոլոմեև Կարպ Պետրովիչ	1903, ստ. Սպակոյնայա (Կրասնոդարի երկրամասի Օտրադնոյեի շրջ.)	17.10.43
111.	Վլադիմիրով Բորիս Ալեքսանդրի	14.04.1905, ք. Ալեքսանդրապոլ (Հայաստանի ԽՍՀ)	06.04.45
112.	Տաշչիև (Տաշչյան) Սուրեն Համբարձումի	22.03.1919, Չալթիր (Ռոստովի մարզի Մյասնիկյանի շրջ.)	ՌԴ հերոս 16.02.95 (հետմահու)
113.	Տեր-Օգանով (Տեր-Օհանյան) Արսեն Արամի	28.11.1924, ք. Բաքու	27.02.45
114.	Ռեդալցով Եֆիմ Գրիգորևիչ	28.09.1922, գ. Ֆիոլետովո (Գուգարքի շրջ.)	06.03.45
115.	Փալանջյան Գրիգոր Աղասու	1920, ք. Ալեքսանդրապոլ	05.11.44
116.	Փիլոսյան Եղեն (Գեղամ) Հակոբի	1914, գ. Ախուրյան (Ախուրյանի շրջ.)	28.04.45
117.	Օգանեսով (Հովհաննիսյան) Վազգեն Միքայելի	10.02.1920, գ. Հոռոմ (Արթիկի շրջ.)	15.05.46
118.	Օհանյան Սերգեյ Անդրեյի (Մամբրեի)	23.02.1921, ք. Թիֆլիս	22.02.43 (հետմահու)
119.	Օհանյանց Հրանտ Առաքելի	1918, ք. Նալչիկ	24.03.45 (հետմահու)

Ի գիտություն հեղինակների և ընթերցողների

ՀՀ ՊՆ «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսն ընդգրկված է ԲՈՀ-ի կողմից հաստատված «Դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների արդյունքների հրապարակման համար ընդունելի ամսագրերի ցանկում»:

Հոդվածները պետք է ներկայացվեն հայերեն լեզվով, երկու օրինակով՝ մեքենագրված երկու ինտերվալով, մինչև 15 էջ ծավալով, հոդվածին կից պետք է լինեն նրա ռուսերեն և անգլերեն ամփոփումները մինչև 2 էջ ծավալով:

Հեղինակները պետք է վկայակոչեն օգտագործված առավել կարևոր աղբյուրները:

Հեղինակները պատասխանատու են հոդվածներում բերվող փաստերի հավաստիության և գաղտնիության պահանջների պահպանման համար:

Հեղինակների դիրքորոշումը պարտադիր չէ, որ համընկնի խմբագրության դիրքորոշման հետ:

Դիագրամները, սխեմաները, գծագրերը, նկարները, լուսանկարները պետք է լինեն հստակ, տպագրության համար պիտանի:

Հոդվածներում պետք է վերծանված լինեն օգտագործվող ռազմամասնագիտական հապավումները:

Ձեռագրերը հետ չեն վերադարձվում:

Հոդվածները հրապարակվում են նախապես գրախոսվելուց հետո:

Նյութերի մասամբ կամ ամբողջությամբ արտատպումը թույլատրվում է միայն խմբագրության գրավոր համաձայնությամբ:

К сведению авторов и читателей

Военно-научный журнал МО РА «Айкакан банак» включен в утвержденный ВАК-ом «Список приемлемых журналов для публикации результатов докторских и кандидатских диссертаций».

Статьи следует представлять на армянском языке, в двух экземплярах, в пределах 15 страниц, напечатанных в два интервала, с приложением резюме на русском и английском языках объемом до 2-х страниц.

Авторы должны давать сноски на использованные наиболее важные источники.

Авторы ответственны за достоверность и несекретность фактов, приводимых в статьях.

Позиции авторов не обязательно совпадают с позицией редакции.

Диаграммы, схемы, чертежи, рисунки, фотоснимки должны быть исполнены в четком изображении, пригодными для печати.

В статьях должны быть раскрыты употребляемые военно-специальные аббревиатуры.

Рукописи не возвращаются.

Статьи публикуются после предварительного рецензирования.

Перепечатка частично или полностью материалов допускается только с письменного разрешения редакции.

For the information of the authors and readers

Military-scientific quarterly of the Ministry of Defence of the Republic of Armenia «Haikakan banak» is included into «The list of acceptable magazines for the publication of the results of doctors and candidates' dissertations», affirmed by the Superior Attesting Commission.

The articles should be submitted in Armenian. Please, supply two copies. Articles are to be double spaced and should not exceed 15 pages in length. Provide Russian and English summaries (2 page maximum).

Authors should give footnotes for the sources used.

Authors are responsible for the accuracy and the non-confidential nature of the facts given in the articles.

Opinions expressed herein are those of the authors and are not necessarily those of the editorial board.

Diagrams, schemes, drawings, pictures and photos should be of clear print quality.

Please explain special military acronyms.

Manuscripts are not returned.

The articles are published after preliminary criticism.

Partially or fully re-printing of materials is allowed only by written permission of the editorial staff.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

è³½Ù³·Ç ï³Ï³Ý ËÙµ³·ñÙ³Ý µ³ÅÝÇ å»ï` *Ì. Ð. Ø³ñ·³ñÛ³Ý*
Â³ñ·Ù³ÝãáõÃÛ³Ý ¨ ËÙµ³·ñÙ³Ý µ³ÅÝÇ å»ï` *Î. ¶. ØËÇÃ³ñÛ³Ý*
î»ËÝÇÏ³Ï³Ý µ³ÅÝÇ å»ï` *Ø. Ø. ´³É³ÝÛ³Ý*
ä³ï³ëË³Ý³ï³õ ù³ñïáõÕ³ñ` *². Ø. ØáíëÇëÛ³Ý*
Ò¨³íáñáÕ ÝÏ³ñÇã` *ê. Ð. Ü³ñ³½Û³Ý*
î»ËÝÇÏ³Ï³Ý ¨ ·»Õ³ñí»ëï³Ï³Ý ËÙµ³·Çñ` *². ä. Ü³½³ñ»ÃÛ³Ý*
èáõë»ñ»Ý ¨ ³Ý·É»ñ»Ý ï»ùëï»ñÇ ËÙµ³·Çñ` *È. Ð. ä³åÇÏÛ³Ý*
î»ùëï»ñÇ Ã³ñ·Ù³ÝáõÃÛáõÝÁ` *ø. Ì. öÇñáÛ³ÝÇ, Ø. Ø. ´³É³ÝÛ³ÝÇ, Ü. ê. ØÏñïãÛ³ÝÇ, ¸. ê. âÇÉÇÝ·³ñÛ³ÝÇ*
Ð³Ù³Ï³ñ·ã³ÛÇÝ ³å³ÑáíáõÙÁ` *Ì. è. Ê³É³ýÛ³ÝÇ*
êñµ³·ñÇã` *Î. Ø. îÇñ³óáõÛ³Ý*

ÊÙµ³·ñáõÃÛ³Ý Ñ³ëó»Ý` ºñ¨³Ý, Ì³½·»Ý ê³ñ·ëÛ³Ý ÷áÕáó, 20:
Ð»é.` 56-36-88, 56-28-51

Ð³ÝÓÝí»É ¿ ß³ñí³ÍùÇ 06.04.2005: êïáñ³·ñí»É ¿ ïå³·ñáõÃÛ³Ý 28.04.2005:
ÂáõÕÃÁ` ûý ë»Ã³ÛÇÝ: Ò¨³ã³÷Á` 70×108 1/16:
Ðñ³ï³ñ³Ïã³Ï³Ý 18,5 Ù³ÙáõÉ: îå³·ñ³Ï³Ý 12,5 Ù³ÙáõÉ + 6 Ý»ñ¹Çñ:
ä³ÛÙ³Ý³Ï³Ý ïå³·ñ³Ï³Ý 21 Ù³ÙáõÉ: îå³ù³Ý³ÏÁ` 500:
î³é³ï»ë³ÏÁ` §Â³ÛÙë¦ ¨ §´³ÉÃÇÏ³¦: îå³·ñáõÃÛáõÝÁ` ûý ë»Ã:
ì Ï³Û³Ï³Ý` 523: ¸³ëÇã` 69263: ISSN 1829-0108:

îå³·ñí»É ¿ §²Ù³ñ³ë¦ ïå³ñ³ÝáõÙ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ 1941 – 1945

ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի Նախագահության Նախագահ
Մ. Պապյանը (ձախից առաջինը) ընդունում է 89-րդ դիվիզիայի զորամասերի
զորահանդեսը ռազմաճակատ մեկնելուց առաջ.
Երևան, 1942 թ. օգոստոս

89-րդ Հայկական Թամանյան դիվիզիայի (որը ազգային դիվիզիաներից միակը
մասնակցել է Բեռլինի գրավմանը) 400-րդ գնդի հրամանատարությունը.
Բեռլին, 1945 թ. մայիս

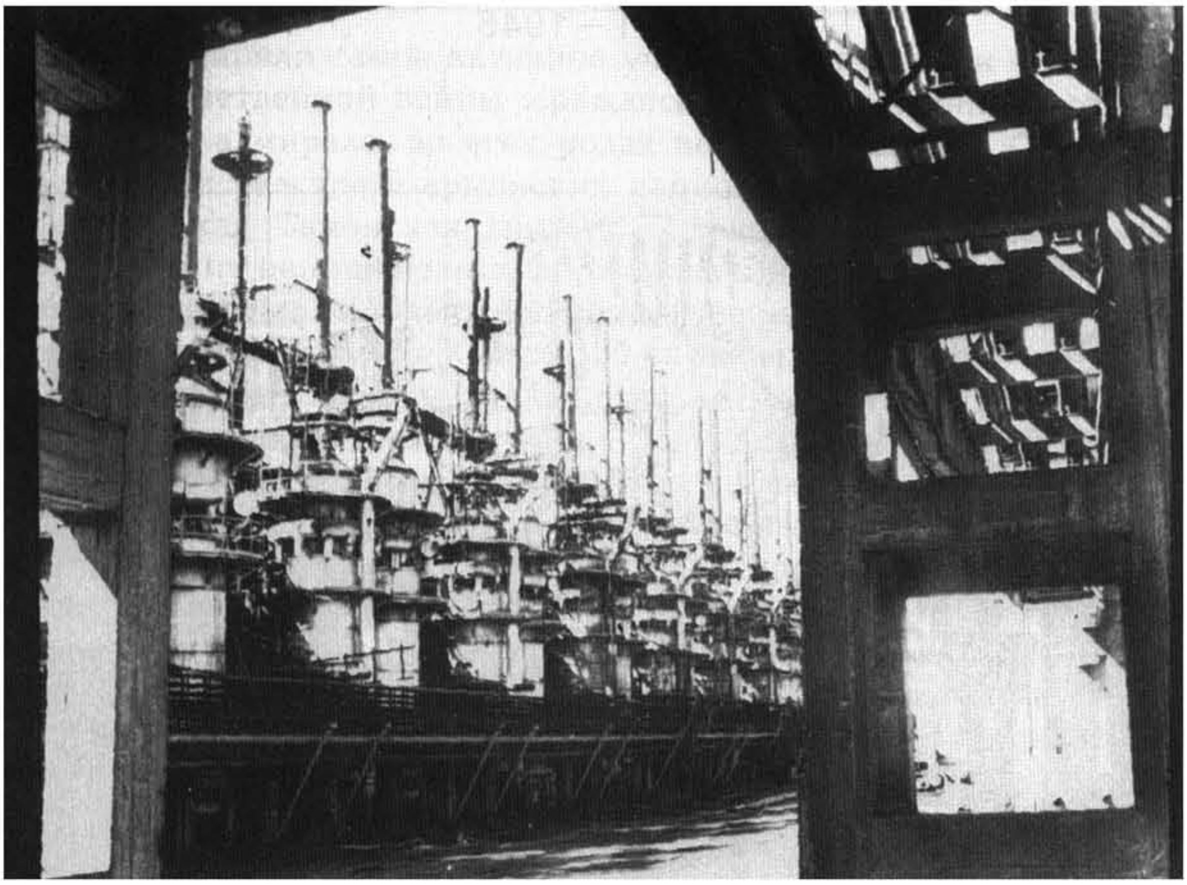

Երևանի Կիրովի անվան քիմգործարանը.
1942 թ.

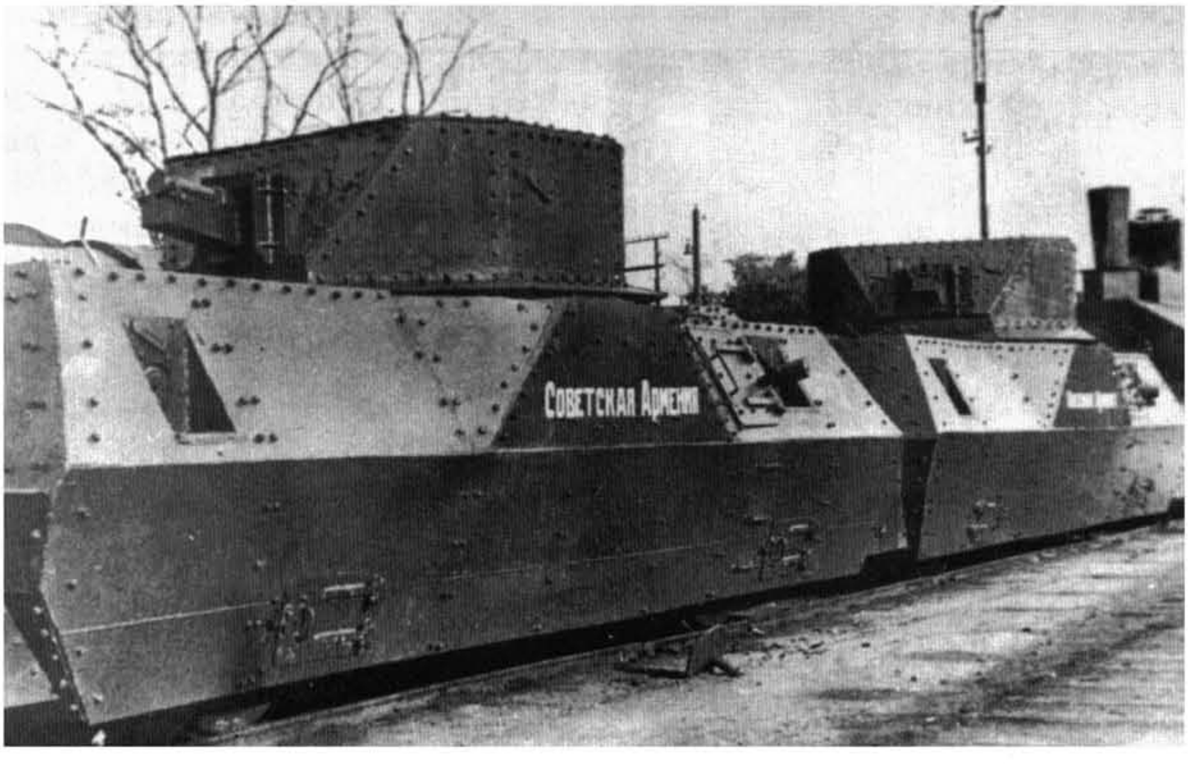

Հայաստանի աշխատավորների խնայողություններով պատրաստված
«Խորհրդային Հայաստան» զրահագնացքը

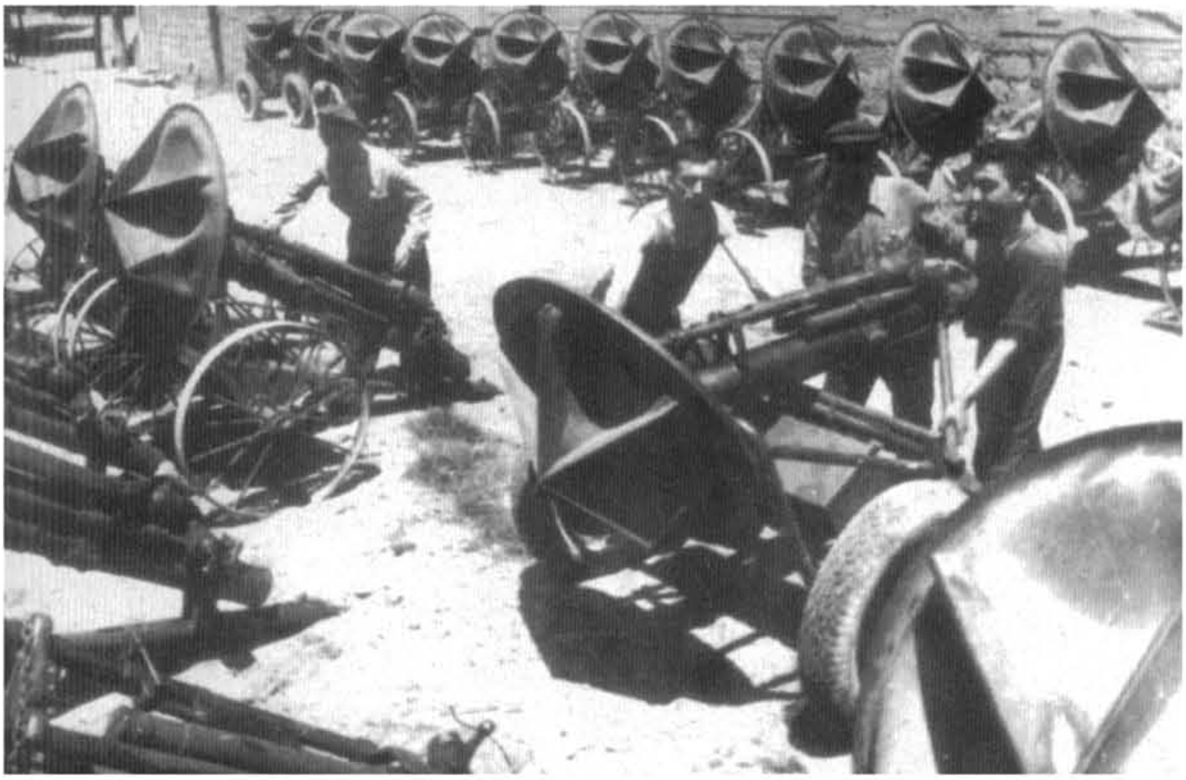

Հայաստանում 120-մմ ականանետներ արտադրող գործարանում.
1942 թ.

Երևանի հմ. 447 գործարանում նորոգված ռազմական ինքնաթիռ.
1943 թ.

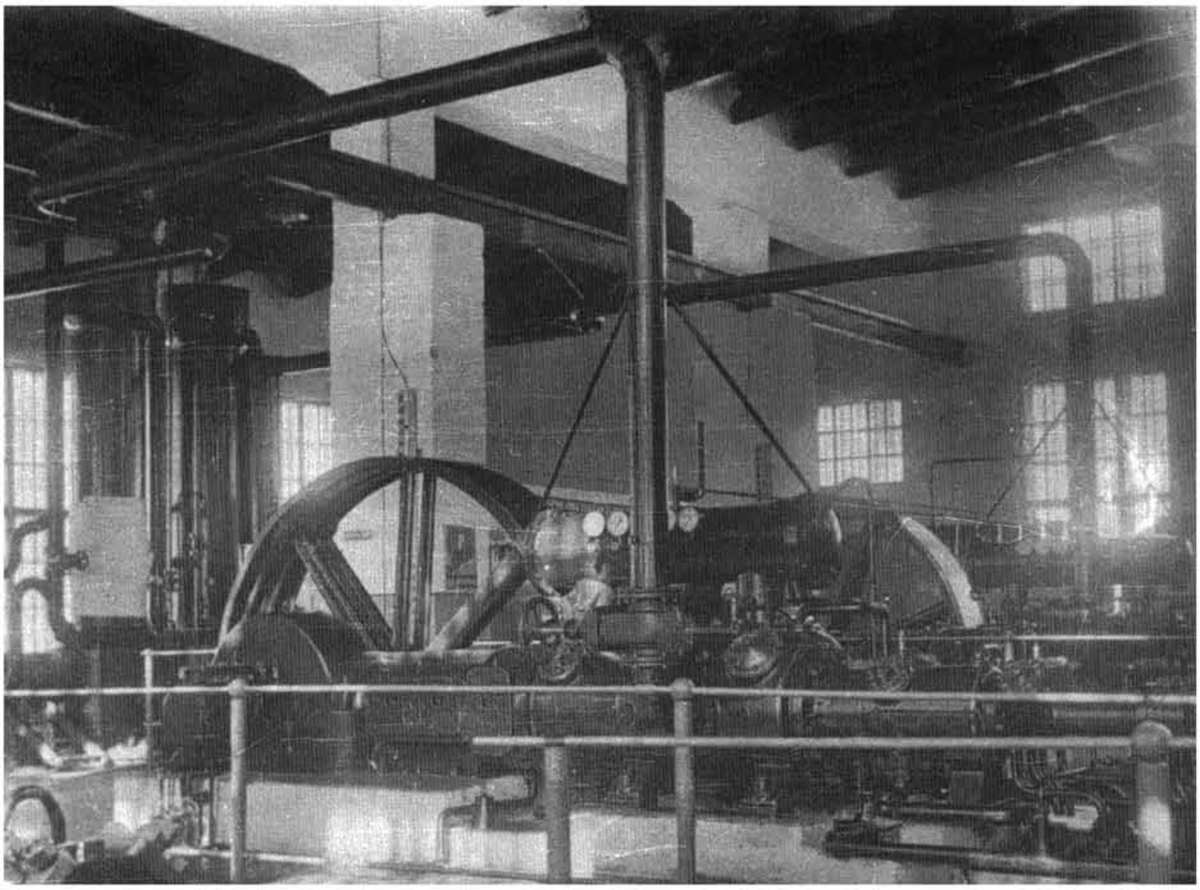

Կիրովականի Մյասնիկյանի անվան քիմկոմբինատում.
1944 թ.

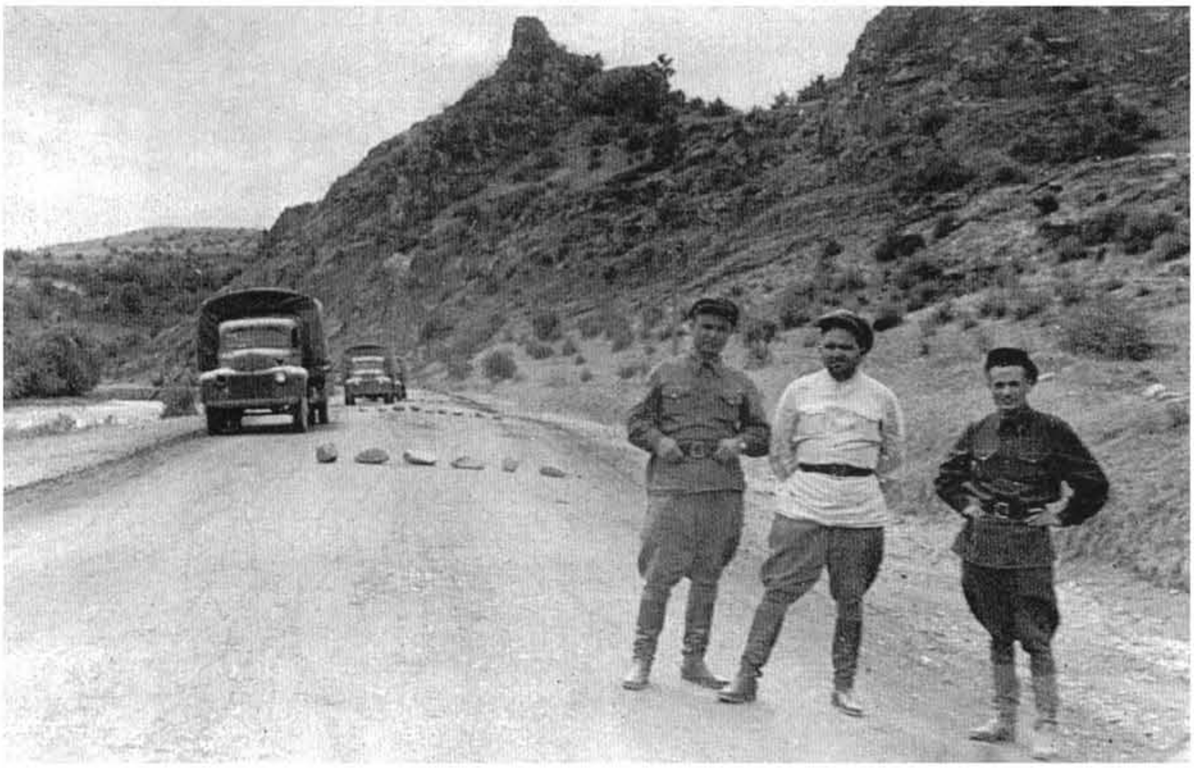

Լենդ-լիզով ԽՍՀՄ մատակարարման Իրան – ԽՍՀՄ ճանապարհի մի հատվածը.
Իջևան, 1945 թ.

ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ 1939–1945

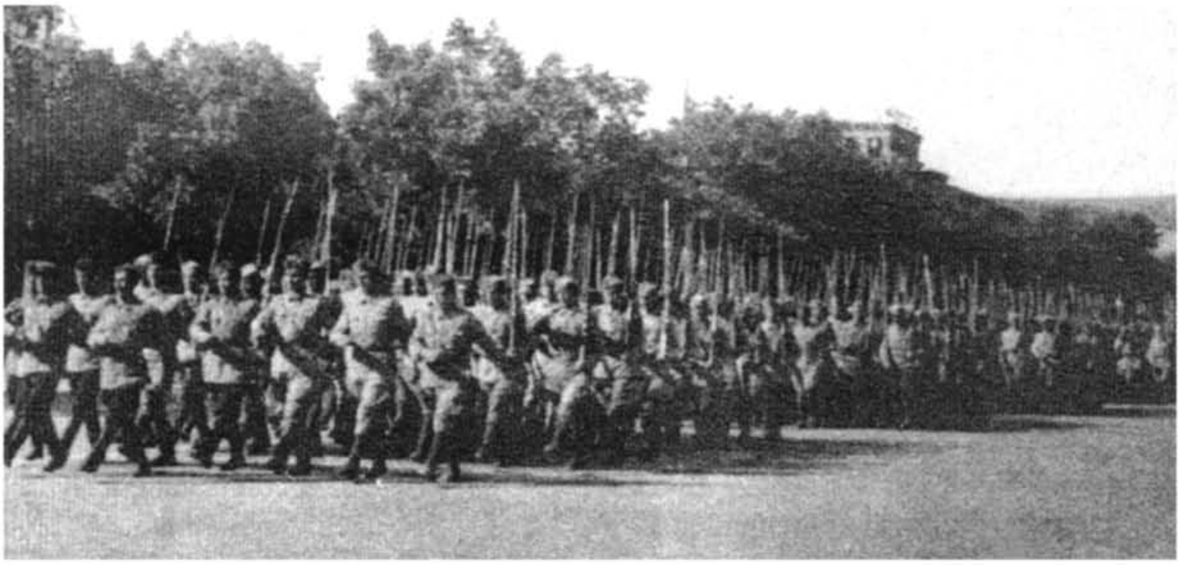

89-րդ Հայկական դիվիզիայի մեկնումը ռազմաճակատ.
Երևան, 1942 թ. օգոստոս

89-րդ Հայկական Թամանյան դիվիզիան Բրանդենբուրգյան դարպասների մոտ.
Բեռլին, 1945 թ. մայիս

1-ին Մերձբալթյան
ռազմաճակատի հրամանատար
բանակի գեներալ
(հետագայում՝ Խորհրդային
Միության մարշալ)
Հ. Բաղրամյան

ՌԾՈՒ-ի Գլխավոր շտաբի պետ,
ՌԾՈՒ-ի ժողկոմի առաջին
տեղակալ, Խորհրդային Միության
Նավատորմի ծովակալ
Հ. Իսակով

Գվարդիական տանկային
կորպուսի հրամանատար
գեներալ-մայոր (հետագայում՝
զրահատանկային զորքերի
գլխավոր մարշալ)
Հ. Բաբաջանյան

Ռազմաճակատի հրետանու
հրամանատար
գեներալ-լեյտենանտ
(հետագայում՝
գեներալ-գնդապետ)
Մ. Պարսեղով

ՌՕՈՒ-ի շտաբի պետ,
ՌՕՈՒ-ի հրամանատարի տեղակալ
ավիացիայի մարշալ
Ս. Խուդյակով (Ա. Խանփերյանց)

ԱՄՆ ԶՈՒ-ի քիմիական
բաժանմունքի պետ
բրիգադի գեներալ
Հ. Շեքերջյան

Ազատագրված Կինի
առաջին պարետ
գեներալ-լեյտենանտ
Ս. Մարտիրոսյան

89-րդ Հայկական Թամանյան
դիվիզիայի հրամանատար
(1942 – 1946 թթ.)
գեներալ-մայոր
Ն. Սաֆարյան

Հայկական 261-րդ հրաձգային
դիվիզիայի հրամանատար
գնդապետ
Ն. Բալոյան

89-րդ Հայկական Թամանյան
դիվիզիայի հրամանատար
(1942 թ.)
գնդապետ
Ա. Սարգսյան

390-րդ Հայկական հրաձգային դիվիզիայի մի խումբ հրամանատարներ
ռազմաճակատի առաջին գծում.
Կերչ, 1942 թ. մայիս

Կարմիր բանակի
ճարտարագործական զորքերի
օպերատիվ բաժնի պետ
(հետագայում՝
ԽՍՀՄ ճարտարագործական
զորքերի մարշալ)
Մ. Ագանով

390-րդ Հայկական հրաձգային
դիվիզիայի հրամանատար
(1942 – 1943 թթ.)
գնդապետ
Ա. Վասիլյան

Հայկական 409-րդ հրաձգային դիվիզիայի 684-րդ հրաձգային գնդի մի խումբ
հրամանատարներ և մարտիկներ Դնեպրի գետանցումից հետո.
Ուկրաինա, 1943 թ. հոկտեմբեր

Խորհրդային Միության հերոս
ավագ սերժանտ
Հ. Ավետիսյան

Խորհրդային Միության
կրկնակի հերոս
գվարդիայի փոխգնդապետ
Ն. Ստեփանյան

Ֆրանսիական դիմադրության
հերոս, Պատվավոր լեգեոնի
շքանշանի ասպետ (հետմահու)
Մ. Մանուշյան

«Մորավիայի արծիվ»,
Չեխոսլովակիայի լեգենդար
պարտիզան, Չեխոսլովակիայի
Ռազմական խաչի ասպետ
Ա. Պետրոսյան

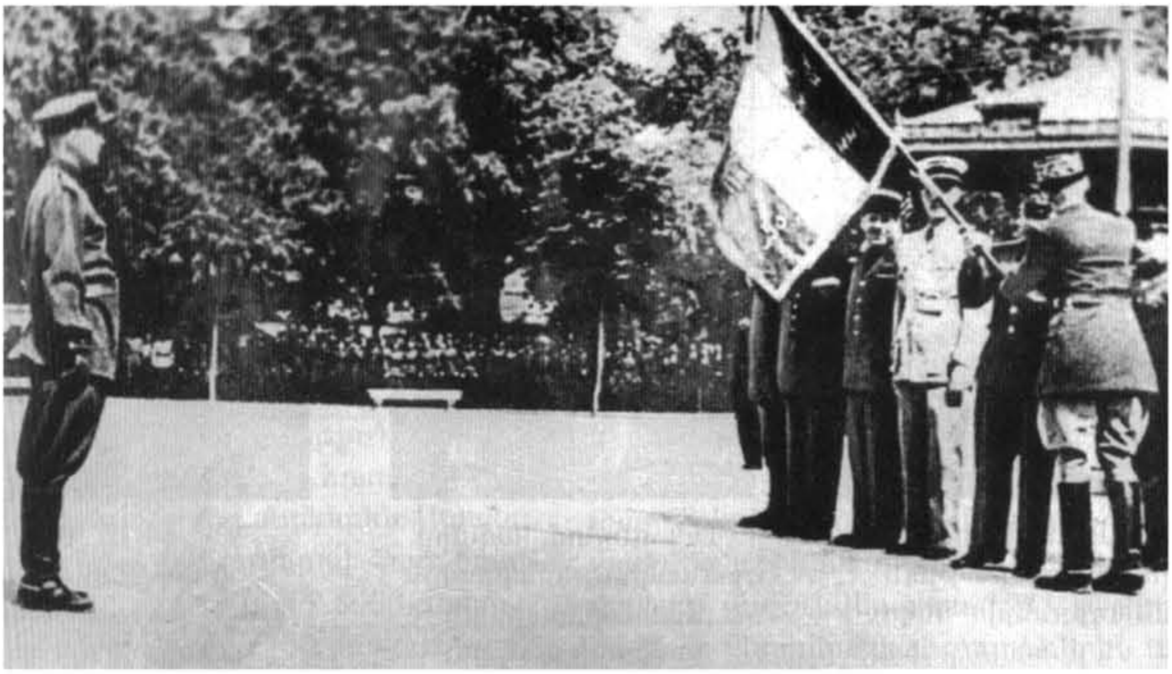

Ֆրանսիական հրամանատարության կողմից գեներալ Շ. դը Գոլի մասնակցությամբ դրոշի հանձնումը 1-ին Խորհրդային (Հայկական) պարտիզանական գնդին.
Ֆրանսիա, 1944 թ.

Գեներալ Դ. Էյզենհաուերը շնորհավորում է Ե. Դերվիշյանին, որը պարգևատրվել է ԱՄՆ-ի բարձրագույն պարգևով՝ Կոնգրեսի Պատվո շքանշանով.
1944 թ.

ԽՍՀՄ ռազմական
արդյունաբերության
հիմնադիրներից մեկը՝
ԽՍՀՄ սև մետալուրգիայի
ժողկոմ (հետագայում՝
նախարար)
Հ. Թևոսյան

ՊՊԿ անդամ, Կարմիր
բանակի մթերաիրային
մատակարարման
կոմիտեի անդամ,
լենդ-լիզով կատարվող
մատակարարումների
ղեկավար
Ան. Միկոյան

ԽՍՀՄ ԳԱ
փոխպրեզիդենտ,
ԽՍՀՄ ռազմաբժշկական
ակադեմիայի պետ
գեներալ-գնդապետ
Լ. Օրբելի

Ակադեմիկոս,
ճարտարագործական
զորքերի գեներալ-մայոր
Ի. Կնունյանց

Հեռահար ավիացիայի
գնդի հրամանատար,
փորձարկող օդաչու
Ռ. Գաբրիելյան

Փորձարարական
ավիացիոն գործարանի
գլխավոր կոնստրուկտոր
և տնօրեն
գեներալ-լեյտենանտ
Ա. Միկոյան

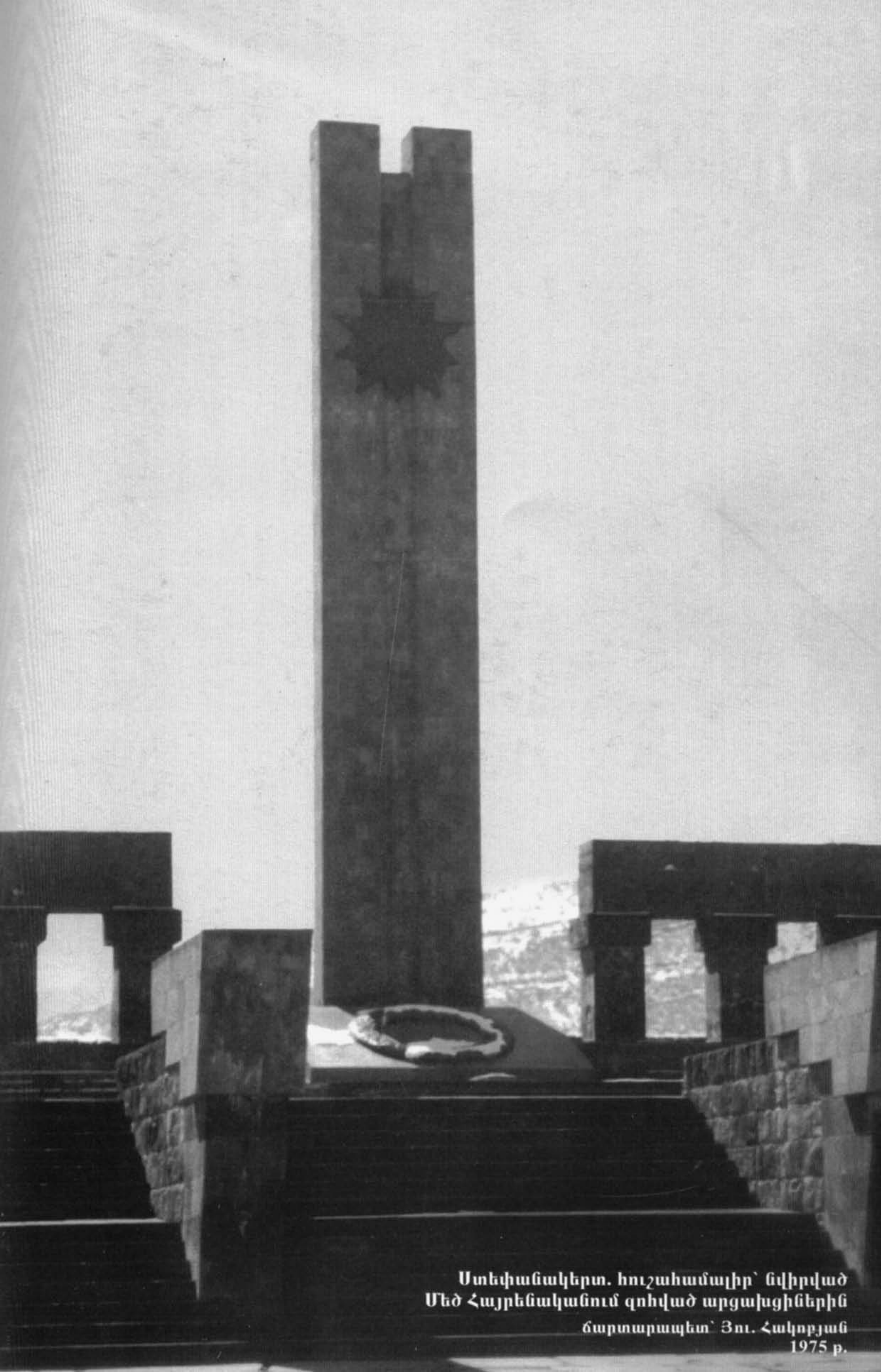

Ստեփանակերտ. հուշահամալիր՝ նվիրված
Մեծ Հայրենականում զոհված արցախցիներին
ճարտարապետ՝ Յու. Հակոբյան
1975 թ.

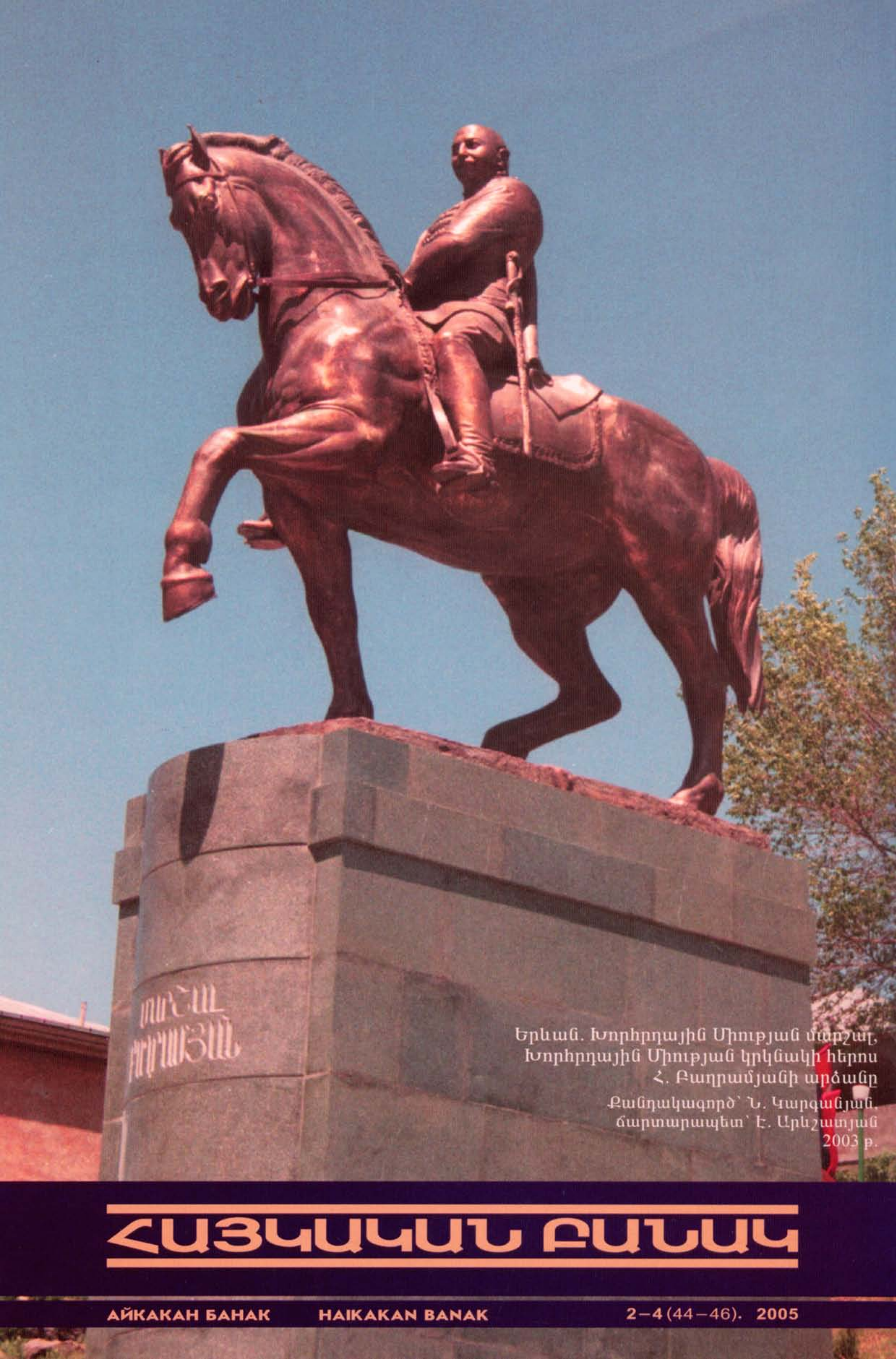

Երևան. Խորհրդային Միության մարշալ,
Խորհրդային Միության կրկնակի հերոս
Հ. Բաղրամյանի արձանը

Քանդակագործ՝ Ն. Կարզանյան,
ճարտարապետ՝ Է. Արևշատյան
2003 թ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

АЙКАКАН БАНАК HAIKAKAN BANAK 2–4 (44–46). 2005